

J. Schepers

18.11.

TRACTATUS DOGMATICI

AD MODUM COMMENTARII IN PRÆCIPUAS QUÆSTIONES DOGMATICAS

SUMMÆ THEOLOGICÆ DIVI THOMÆ AQUINATIS

VOLUMEN QUINTUM

SUPPLEMENTUM

DE DEO CREATORE ET GUBERNATORE
DE HOMINE AC DE PECCATO ORIGINALI
DE SACRAMENTIS IN SPECIALI

TRACTATUS DOGMATICI

AD MODUM COMMENTARII IN PRÆCIPUAS QUÆSTIONES DOGMATICAS
SUMMÆ THEOLOGICÆ DIVI THOMÆ AQUINATIS

VOLUMEN QUINTUM

SUPPLEMENTUM

DE DEO CREATORE ET GUBERNATORE
DE HOMINE AC DE PECCATO ORIGINALI
DE SACRAMENTIS IN SPECIALI

AUCTORE R. P. Eduardo HUGON

O. P., S. TH. MAG.

ET SODALI ACADEMIÆ ROMANÆ S. THOMÆ AQUINATIS

Property of

COSA

Please return to

Graduate Theological

Union Library

PARISIIS

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, EDITORIS

10, VIA DICTA CASSETTE, 10

BX

1751

H845

1920

V. 5

APPROBATIONES

Opus A. R. P. Fr. EDUARDI HUGON, « *TRACTATUS DOGMATICI*, vol. V », approbandum censemus dignumque quod typis mandetur et in publicam utilitatem edatur.

Datum Romæ e Collegio Angelico, die 4 Julii 1924.

Fr. CESLAUS M. PABAN-SEGOND, O. P.,
S. Theol. Magister.

Fr. REGINALDUS GARRIGOU-LAGRANGE, O. P.,
S. Theol. Mag.

Imprimatur :

Fr. LUDOVICUS THEISSLING,
Mag. Gen. Ord. Præd.

Dilecto Filio EDUARDO HUGON
EX ORDINE PRAEDICATORUM
PIUS PAPA XI.

DILECTO FILIO,
Salutem et Apostolicam Benedictionem,

Praeclarum sane ingenii tui fructum, oblata nuper a te volumina accepimus, quæ *TRACTATUS DOGMATICI* inscribuntur, eaque cum sensim, quantum per occupationes licuit, evolveremus, vidimus, scripta quidem tua, ut Superiorum Pontificum insigni commendata sunt præconio, sic peculiare a Nobis laudis testimonium postulare. Etenim Pius X s. m., cum CURSUM PHILOSOPHIAE THOMISTICAE edidisses, tibi gratulatus vehementer est « et sinceram sancti Thomæ doctrinam et copiam compositionemque rerum et scribendi perspicuitatem » neque ignoramus proximum decessorem id tibi honori tribuisse, quod religionis mysteria faciliore expositione ad captum fidelium aptasses sacrasque disciplinas ad pietatem fovendam percommode adhibuisses. Nobis autem tractatus istos, Dilecte Fili, tuos, quibus, ad modum commentarii in præcipuas quæstiones dogmaticas Summæ S. Thomæ, rem theologicam in studiosorum utilitatem explanas, scito admodum probari, eo vel magis quod ea preoccupasse videris, quæ, data ad Cardinalem Præfactum Sacri Consilii Seminariis et Studiorum Universitatibus curandis Epistola Apostolica, haud ita pridem Nosmet ipsi præcipimus. Secutus enim es, ut ibi tunc monebamus, non solum rationem seu methodum, verum etiam doctrinam et principia S. Thomæ; et theologiam positivam, quam vocant, etsi totius tractationis nullam non partem attingit, ita tamen scholasticæ servire iusisti, ut principem hæc locum, quemedodum æquum erat, obtineret, Iam non igitur opus tuum sterili quadam dogmatum recensione constat, immo etiam præ se fert verum atque solidum disciplinæ corpus, ex principiis et conclusionibus compactum : in eoque placet præterea, cum rerum orationisque perspicuitate, tum studium commendare, quo soles occasione data, pietatis igniculos, opportunis commentationibus lectoris animo injicere.

Itaque pergito alacer ad mentem Aquinatis sacras verbo scriptisque disciplinas juvenibus sacerdotio initiandis tradere : quod ut tibi diu feliciterque contingat, cœlestis sapientiæ munerum auspicem, paternaeque caritatis Nostræ testem, tibi, Dilecte Fili, apostolicam benedictionem peramanter in Domino imper-
timur.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum, die XXV mensis Februarii anno MCMXXIII, Pontificatus Nostri secundo.

PIUS PP. XI.

PRÆFATIO

Votis annuentes plurimorum Theologiæ peritorum, tractatus qui desiderabantur addimus, ut Cursus Dogmaticus plene absolvatur.

Volumen quidem separatum nunc edimus, in eorum commodum qui priora volumina jam sibi comparaverunt et supplementum dumtaxat quærunt ; sed in proxima editione, quæ mox in lucem prodibit, opus totum, novo et logico ordine, in tribus voluminibus majoris tamen molis, pro tribus studiorum annis, disponetur.

I. *De Deo Uno et Trino, Creatore et Governatore, ac de Angelis et de Homine.*

II. *De Peccato Originali, De Gratia, et de Verbo Incarnato.*

III. *De Sacramentis in Communi et in speciali ac de Novissimis.*

Tractatus autem de Theologia Fundamentali, qui debent Tractatibus nostris esse prævii, edent P. Garrigou-Lagrange, O. P., *De Revelatione*, et P. Schultes, O. P., *De vera Christi Ecclesia*, ambo professores in facultate Theologica « Angelici » de Urbe ; sicque tota Dogmatica Theologia in quatuor voluminibus, pro quatuor annis,

tradetur juxta D. Thomæ Aquinatis rationem, doctrinam et principia.

Utinam semper illum attingamus scopum, quem dignatus est Pius XI in nostris libris laudare, nempe, cum rerum orationisque perspicuitate, etiam, occasione data, pietatis igniculos, opportunis commentationibus, lectoris animo injicere.

TRACTATUS DE DEO CREATORE ET GUBERNATORE

In limine Tractatus demonstrandum occurrit Deum esse omnium causam, q. XLIV; deinde ostenditur quomodo sit causa, scilicet per creationem, q. XLV; quando res produxerit, q. XLVI; quomodo distinxerit, sive in genere, q. XLVII; sive in speciali, ubi de distinctione boni et mali, q. XLVIII, ac de causa mali, q. XLIX.

QUÆSTIO PRIMA

De Deo Prima omnium Causa

AD Q. XLIV S. THOMÆ

Rem plenissime absolvit S. Doctor, ostendendo Deum esse et causam efficientem, a. 1, quæ etiam materiam producit, a. 2; et formalem exemplarem, a. 3; ac finalem, a. 4.

ARTICULUS PRIMUS

DE DEO PRIMA CAUSA OMNIUM EFFICIENTE¹

AD ART. 1 ET 2 S. THOMÆ

I. **Sensus quæsit.** — Inquit imprimis S. Doctor utrum omnis res quæ proprie dicitur ens, ut formæ subsistentes, in spiritualibus, et ipsa composita, in corporalibus, sit a Deo producta; deinde, penitius investigando, ostendit quomodo tota substantia, non solum quoad formam, sed

1. Cf. Commentatores S. THOMÆ in h. l.; art. *Création* in *Diction. Théol. catholique*.

etiam quoad materiam primam, sit producta a Deo, qui est ideo *universalis* causa entium. Hinc sequitur Deum esse causam per viam *creationis*, quem tamen conceptum remittit Angelicus ad q. seq.

II. **Errores.** — Polytheismus huic dogmati necessario adversatur; nam quicumque ponunt plures deos eo ipso negant causam supremam universalem, a qua cætera cuncta procedant; imo generatim tenent polytheistæ deos ab ipsa materia dependere. Philosophi vero ethnici aut materialismus, cum Epicureis, docent, mundique originem ex casu vel fortuito atomorum concursu repetunt; aut monismum tuentur, cum stoicis, ponuntque in mundo mentem quæ agitat molem sed in ipsa immegitur; aut si admittunt ideas separatas, cum Platonicis, non effugiunt periculum polytheismi, admittendo plures deos subordinatos¹. Neo-Pythagorici et Neo-Platonici dualismum invehunt, Deum et Materiam opponendo; Gnostici mundum subtrahunt immediatæ Dei actioni, dum illum inferiori *demiurgo* subjiunt; Manichæi materiam exhibent aut mali principium aut ultimum terminum in quo ipsum infinitum degenerat².

Medio ævo, Scotus Erigena veram creationem negat, dum docet Deum esse omnia. « In omnia proveniens facit omnia, et in se ipsum redit, revocans in se omnia, et dum in omnibus fit super omnia esse non desinit³. » — David de Dinando stultissime dixit Deum esse materiam primam⁴. Errores renovant Averroistæ, deinde recentiores pantheistæ, materialistæ, critici transcendentales. Sub nova forma recentissime Bergson mundum explicare contendit per *evolutionem creatricem*, ita ut singula nostræ vitæ momenta sint creatio quædam, evolutioque sit creatio semper renovata, nihilque reale sit præter ipsam

1. Cf. LEBRETON, *Les Origines du Dogme de la Trinité*, I P.

2. Cf. Mgr DUCHESNE, *Gnose et Gnosticisme*, et *Histoire ancienne de l'Eglise*, t. I, c. XI.

3. SCOT. ERIGEN., *De div. natur.*, lib. III, n. 20; P. L., CXXII, 683.

4. De cæteris philosophis mediæ ævi, cf. DE WULF, *Histoire de la philosophie médiévale*, præsertim c. « Bibliothèque philosophique. »

actionem « Chacun des moments de notre vie, dont nous sommes les artisans, est une espèce de création¹... L'évolution est une création sans cesse renouvelée²... Mais choses et états ne sont que des vues prises par notre esprit sur le devenir. Il n'y a pas de choses, il n'y a que des actions³. » Quæ omnia mundum et Deum reducunt ad quoddam *fieri* et pantheismum evolutionisticum adstruunt. Quapropter fuit illud opus Bergson a S. Cong. Ind. damnatum.

Eosdem errores spargunt theosophi : « D'après nos enseignements, l'Esprit et la Matière sont identiques... Nous rejetons l'idée d'un Dieu personnel et extra cosmique⁴. »

III. **Testimonia scripturistica**⁵. — *Genesis*, cap. I sufficienter declarat Deum condidisse universalitatem creaturarum, dum asserit : *creavit cælum et terram* ; et quidem *ex nihilo*, non autem ex materia præexistente, dum recolat Deum producere cuncta suo verbo, seu imperio : *dixit, et factum est*, ut ex tota serie narrationis genesiacæ colligitur. In *Exod.*, III, 14, nomen quod sibi ipsi tribuit Deus, *Ego sum qui sum*, indicat Deum ita esse Plenitudinem essendi, ut ipsi omnia subdantur, ab ipso pendeant omnia et idcirco ab ipso recipiant originem. Quocirca textus ille quemlibet dualismum efficaciter removet, et saltem indirecte creationem adstruit.

Psalmi dogma illud efferunt, asserendo *factum*, scilicet omnia esse a Deo producta, cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt⁶ ; *modum*, nempe per Dei verbum et imperium : *dixit* et facta sunt, *mandavit* et creata sunt ; *consequentias*, quia inde confutantur idola : dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit⁷.

1. *Evolution créatrice*, p. 7.

2. *Ibid.*, p. 112.

3. *Ibid.*, p. 270.

4. BLAVATSKY, *La Clef de la Théosophie*, p. 42, 88. Cf. quæ de Théosophismo animadvertimus, vol. I, p. 63, 66.

5. Cf. *Dictionn. Biblique et Dictionn. théol. cathol.* v. création.

6. Ps. CXLV, 4.

7. Ps. XXXII, 6, 9.

Libri *Sapientiales* recolunt Deum omnia creasse : « Qui vivit in æternum creavit omnia simul¹. » Et adeo manifestam esse creationem, ut qui ex operibus auctorem non agnoscant *vani* prorsus sint dicendi : « Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei, et de his quæ videntur bona non potuerunt intellegere qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex². »

Prophetæ ex dogmate creationis vindicant Deum verum : « *Ego sum Dominus, faciens omnia*, extendens cœlos solus, stabiliens terram, et *nullus mecum*³. »

In libris *historicis*, pii Israelitæ Deum confitentur omnium conditorem. Sic Mardocheus, orando, exclamat : « Tu fecisti cœlum et terram et quidquid cœli ambitu continetur⁴. » Et similiter Nehemias : « Tu ipse, Domine, solus tu fecisti cœlum et cœlum cœlorum, et omnem exercitum eorum et universa quæ in ea sunt, maria et omnia quæ in eis sunt⁵. »

Celeberrima sunt verba matris Machabæorum : « Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram et ad omnia quæ in eis sunt, et intelligas quia ex *nihilo* fecit illa Deus et hominum genus⁶. » Quam doctrinam pia mulier non ex suo fonte sed ex traditione judaica hauserat. Hæc ergo erat fides populi electi, hæc fides auctoris sacri, qui illam approbat.

In Novo Testamento, *Synoptici* creationem implicite asserunt, dum universalem Dei providentiam recolunt, quæ omnia curat⁷, ac Deum vocant *Dominum* cœli et terræ⁸. Evangelium *Joannis* non solum creationis factum docet, sed et ipsi Verbo adscribit : « omnia *per ipsum* facta sunt et sine ipso factum est nihil⁹. »

In *Actibus* Apostolorum, credentes Deum creatorem

1. Ps. xcv, 5.

2. *Eccli.*, xviii, 1; *Sap.*, xiii, 1.

3. *Isai*, xliv, 24.

4. *Esther*, xiii, 10.

5. *II ESDR.*, ix, 10.

6. *II MACHAB.*, iii, 28.

7. *MATH.*, v, 45; vi, 8, 26.

8. *LUC*, x, 21.

9. *JOAN.*, i, 3.

deprecantur : « Domine, tu es qui *fecisti* cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt¹. » — Paulus Lystrenses vult « converti ad Deum vivum, qui fecit cœlum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt². »

In *Epistolis* Paulus expresse tradit Filium esse omnium conditorem : « Quoniam in ipso *condita sunt universa*, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt³. » Hinc, quia Filius est conditor, est eo ipso hæres universorum : « quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula⁴. »

In *Apocalypsi*, laudes Deo rependuntur eo quod sit creator : « *Dignus es*, Domine, Deus noster, accipere gloriam et honorem et virtutem, *quia tu creasti* omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt⁵. »

IV. **Testimonia patristica.** — Patres *Apostolici* dogma creationis semper ut fundamentum supponunt. Hinc, in *Didaché* invocatur Deus omnipotens, qui condidit omnia⁶ ; in *Pastore* primus fidei articulus credendus est de Deo, qui omnia de nihilo ad esse produxit⁷.

Patres *Apologetæ* creationem vindicant sive contra ethnicos, ut Aristides, qui *per viam motus* ostendit unum esse Deum omnium conditorem⁸ ; et apud Latinos Tertullianus, qui scribit : « Unum omnino Deum esse, nec alium præter mundi creatorem, qui *universa de nihilo* produxerit per Verbum suum... Unum Deum novit *creatorem universalis*⁹. » — Sive contra Gnosticos, ut S. Irenæus, qui animadvertit *proprium* esse Dei *creare* ex nihilo¹⁰.

1. *Act.*, IV, 24.

2. *Act.*, XVII, 25.

3. *Colos.*, I, 16.

4. *Hebr.*, I, 2.

5. *Apoc.*, IV, 11.

6. *Didaché*, 3, 5 ; FUNK, 5.

7. HERMAS, *Pastor*, Mand., I, 10 ; FUNK, 165.

8. Cf. ROBINSON, *Texts and Studies*, Cambridge, 1893, t. I, p. 100, ss.

9. TERTULL., *De Præscript.*, c. XIII et c. XXXVI ; P. L. I, 26, 49.

10. Cf. IREN., *Cont. Hæres.*, lib. II, c. IX, n. 4 ; P. G., VII, 736.

Origenes quoque firmissime tenet : « Unus est Deus *qui omnia creavit* atque composuit quique, cum nihil esset, esse fecit universa¹. »

S. Athanasius distinctionem inter Verbum et creaturas in hoc reponit, quod, dum creaturæ sunt *ex nihilo* eductæ, Filius sit imago Patris². — S. Chrysostomus signum *dementiæ* reputat *negare creationem ex nihilo*³.

Catholica veritas sic resumitur a S. Fulgentio : « Principaliter itaque tene *omnem naturam quæ non est Trinitas Deus... creatam ex nihilo*⁴. » Et a S. Gregorio Magno : « *Cuncta ex nihilo facta sunt*, eorumque essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor regiminis manu teneret⁵. » Quibus verbis asseritur simul necessitas creationis et conservationis atque eandem ad conservandum requiri potentiam quæ ad creandum necessaria est.

V. Documenta ecclesiastica. — Symbola antiquissima dogma implicite enuntiant, profitendo Deum Patrem omnipotentem, παντοκράτορα, qui *omnia tenet*, eo quod omnia condiderit. Deinde additur, creatorem cœli et terræ, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς⁶. — Nicænum confitetur factorem omnium visibilium et invisibilium; quæ omnia repetit Constantinopolitanum⁷.

Concilium autem œcumenicum V, 553 simul et creationem asserit et ordinem divinarum personarum in creando indicat : « Unus enim Deus et Pater, *ex quo omnia*; et unus Dominus Jesus Christus, *per quem omnia*; et unus Spiritus Sanctus, *in quo omnia*⁸. »

Quum autem medio ævo, sub diversis formis, revivisceret Manichæismus dualisticus, concilium Lateranense IV errorem apposite damnat et fidem catholicam firmiter

1. ORIGEN., *De princip.*, l. I, n. 4; *P. G.*, xi, 117.

2. S. ATHAN., *Orat.*, I, n. 13; *P. G.*, xxvi, 40.

3. S. CHRYSOST., *Homil. II in Genes.*, n. 2; *P. G.*, liii, 28.

4. S. FULGENT., *De Fide ad Petrum*, c. iii, n. 25; *P. L.*, xl, 761.

5. S. GREGOR. M. *Moral.*, lib. XVI, c. xxxviii, n. 45; *P. L.*, lxxv, 1143.

6. Cf. DENZINGER, 6, ss.

7. *Idem*, 86.

8. Can. I; DENZINGER, 213.

proponit : « Firmiter credimus et simpliciter confitemur quod unus solus est verus Deus... tres quidem personæ, sed una essentia, substantia seu natura simplex omnino... *unum universorum principium* : creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium ; qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis *utramque* de nihilo condidit creaturam, *spiritualem* et *corporalem*, angelicam videlicet et mundanam ; ac deinde *humanam*, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii dæmones a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestionem peccavit¹. »

Omnes ergo erroris formas removet concilium, statuendo : 1° *unum* esse principium omnium, non obstante trinitate personarum ; 2° Deum esse conditorem omnium et invisibilium et visibilium ; 3° Deum res produxisse *ex nihilo*, *sua omnipotenti virtute* ; 4° in tempore, seu ab *initio* temporis ; 5° triplicis generis esse creaturam, scilicet *spiritualem* seu *angelicam*, *corporalem* seu *mundanam*, et *mixtam* seu *humanam*, ex spiritu et corpore constitutam ; 6° *humanam* fuisse conditam post angelicam et mundanam, scilicet *deinde* ; 7° originem mali repetendam esse, non ex Deo, qui naturam condidit bonam, sed ex libertate creata.

Sequenti ætate, Eckard plures propositiones asseruit, quæ pantheismum redolent vel logice continent, quæ idcirco fuerunt a Joanne XXII damnatæ, d. 27 mart. 1329². Concilium Vaticanum definitionem concilii Lateranensis IV repetit ac complet, addendo scilicet Deum *liberrimo consilio creasse*, non ad augendam suam beatitudinem, sed *ad manifestandam suam perfectionem* per bona quæ creaturis impertitur³.

Doctrina catholica in canonibus vindicatur. Canon primus damnat atheismum ; canon alter, materialismum ; canon tertius, principium pantheismi ; canon quartus, omnes formas, scilicet pantheismum emanatisticum, evolutionisticum, prout ponit Schelling, ac hegelianum, seu

1. DENZINGER, 428.

2. *Idem*, 501, ss.

3. DENZINGER, 1782.

pantheismum esse indeterminati; canon quintus definit Deum omnes res, *secundum totam substantiam*, ex nihilo produxisse, voluntate libera, ad suam gloriam¹.

VI. Argumenta quæ demonstrant omne ens, quod quocumque modo est, a Deo causari (1. a). — Quidquid est per participationem debet esse causatum ab eo quod est per essentiam. Atqui solus Deus est per essentiam et omnia alia a Deo sunt per participationem. Ergo omnia alia a Deo sunt ab ipso Deo causata. — Major est axioma, quod ex se liquet. Ens per participationem, quum non habeat in se rationem suæ existentiae, debet illam tandem repetere ab alio, quod rationem suæ existentiae, non ab alio hauriat, secus foret processus in infinitum, sed in seipso plenissime habeat. Jam vero illud quod in se rationem suæ existentiae habet est ens necessarium, subsistens, plenitudo essendi, cui esse ratione propriæ naturæ seu vi essentiae convenit, atque idcirco ens per essentiam. Constat igitur manifeste omne quod est per participationem debere causari ab eo quod est per essentiam. — Minor ex toto tractatu de Deo Uno constat. Jam enim probatum est existere verum Deum, cujus essentia in eo reponitur quod sit esse perse subsistens². Porro esse per se subsistens nequit esse nisi unum. Nam esse non multiplicatur nisi quia recipitur et participatur, recipi autem et participari repugnat omnino enti per se subsistenti seu enti per essentiam. Relinquitur ergo omnia alia a Deo esse per participationem.

Cæterum experientia comperimus singula entia quæ nos circumstant esse debilia, imperfecta, contingentia.

Nec dici potest totam seriem esse necessariam; nam series est collectio contingentium et idcirco *effectus* contingentium, qui nequit esse causa major. Sicut finitum additum finito numquam efficit infinitum, sicut homunculi additi homunculis nunquam efficiunt hominem perfectum; ita contingentia addita contingentibus nunquam efficiunt ens necessarium, sed semper indigent alio, a quo in esse producantur et conserventur.

1. DENZINGER, 1801-1805.

2. Cf. *De Deo Uno et Trino*, p. 44, ss., 68, ss.

Hic iterum valent quinque *viæ*, quibus Deum esse probatur. Constat esse unum Primum Motorem, et idcirco omnia cætera moveri ab ipso; Primumque Efficientem, et idcirco omnia cætera ab ipso causari; Primumque necessarium, et idcirco omnia cætera ab ipso mutuari rationem propriæ existentiae; Primumque ac maxime ens, et idcirco causam omnium cæterorum; atque Primum Gubernatorem, et idcirco omnia cætera ab ipso pendere et regi.

VII. Solvitur difficultas. — *Objicitur* : Potest res inveniri sine illo quod non est de ipsius ratione. Atqui habere causam non est de ratione entium. Ergo inveniri possunt quæ non habeant causam.

— *Resp.* : Dist. maj. : Potest res inveniri sine illo quod non est de ejus ratione, neque de ratione *constitutivi* neque de ratione *consecutivi*, sicut albedo respectu hominis, concedo; sine illo quod, licet non sit de ratione *constitutivi*, est tamen de ratione *consecutivi*, sicut risibilis respectu hominis, nego : — Contradist., min. : Habere causam non est de ratione entis simpliciter, concedo; entis per participationem, subdist. : de ratione *constitutivi*, concedo; de ratione *consecutivi*, nego. — Dist. conclus. : ergo inveniri potest aliquod ens non habens causam, scilicet ens per essentiam, concedo; inveniri potest aliquod ens per participationem non habens causam, nego. « Quia esse causatum non est de ratione entis simpliciter, propter hoc invenitur aliquod ens non causatum », scilicet Deus. At in omnibus entibus contingentibus habere causam, licet non sit intrinsecum rei *constitutum*, est tamen necessarium *consecutivum*; nam eo ipso quod res non sit per essentiam, est indifferens ad essendum, ac proinde indiget alio, a quo recipiat esse, et sic aliud seu causa ingreditur ejus notionem¹.

VIII. Argumenta quæ probant materiam esse a Deo creatam (a. 2). — Jam retulimus errores, et testimonia sive Scripturæ sive Traditionis, quæ asserunt res omnes a

1. Cf. quæ disserimus de principio causalitatis in *Curs. Phil. Thomist.*, t. VI, p. 116-118.

Deo productas esse secundum *totam substantiam*, scilicet secundum formam et secundum materiam.

Ratio S. Thomæ est profunda, efficacissima, radices que ipsas veritatis attingit. Illud quod est causa rerum, non solum secundum quod sunt entia *lalia* per formas accidentales, vel entia *hæc* per formas substantiales, sed *in quantum sunt entia*, est causa etiam materiæ primæ. Atqui Deus est causa rerum in quantum sunt entia. Ergo et materiæ primæ Deus est causa. Declaratur major. Causa rerum in quantum sunt entia producit quidquid in ipsis participat rationem entis, quidquid est quædam realitas, et idcirco non solum formam, sed et materiam, quæ rationem entis participat.

Ratio minoris innotescit ex discrimine quod inter agens universale et agens particulare intercedit. Agens particulare non producit totum esse rei, sed solum formam accidentalem, prout res est *lalis*, vel formam substantialem, quatenus res est *hæc*; agens autem universale producit rem non tantum prout est talis vel hæc, sed simpliciter *in quantum est ens*. Ratio est quia, dum agens particulare supponit suæ actioni aliquid prævium *in quod* agat et *ex quo* educat, agens universale nihil omnino præsupponit, secus jam ab illo præsupposito dependeret, sed producit totum quod est in rebus, quidquid pertinet ad esse illarum quocumque modo.

— *Objicitur* : Quidquid creatur est in actu, sicut etiam omne agens agit in quantum est in actu. Atqui materia prima non est in actu, sed est potentia. Ergo non creatur.

— *Resp.* : Dist. maj. : est in actu vel ratione sui vel ratione formæ, concedo; semper ratione sui, nego. Contradist. min. : Materia prima non est in actu ratione sui, concedo, ratione suæ formæ, nego. — Dist. conclus. : Ergo non creatur sine forma, concedo, non creatur cum forma, nego.

IX. SS. Patres arguunt ex conditione materiæ et ex natura Dei. — Si materia esset ingenita, infecta, jam Deo æquaretur, sicque essent duo ingenita, Deus et materia, nec jam Deus esset Causa prima. « Quod si Deus ingenitus et materia ingenita, animadvertit S. Theophilus Antio-

chenus, non jam Deus creator est omnium secundum Platonicos, nec Dei constabit monarchia, quantum in ipsis est¹. »

Et ex natura Dei, nam Deus omnipotens non debet a præjacenti materia pendere², sed potius « præcipua Dei veri proprietas est ut a nihilo possit substantias producere³. »

Hinc concludendum cum S. Anselmo : « Quoniam ergo cuncta quæ sunt, sunt per ipsum unum, procul dubio et ipsum unum est per seipsum. Quæcumque igitur alia sunt, sunt per aliud et ipsum solum per seipsum⁴. »

1. S. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autolyicum*, II, 4 ; *P. G.*, VI, 1052.

2. Cf. S. ATHANAS., *Serm. de Incarnat.*, n. 2 ; *P. G.*, XXV, 99.

3. S. CYRILL. ALEXANDR., *Thesaur.*, lib. VI, c. II.

4. S. ANSELM., *Monol.*, c. III ; *P. L.*, CLVIII, 147, ss.

ARTICULUS SECUNDUS

DE DEO PRIMA CAUSA OMNIUM EXEMPLARI¹

AD ART. 3 S. THOMÆ

I. Triplex conclusio stabilienda. — Intendit S. Doctor tria in articulo demonstrare, scilicet : 1° non esse extra Deum ideas seu archetypos rerum, separatos existentes; 2° Deum esse primam causam exemplarem omnium rerum ; 3° posse etiam in rebus creatis quædam aliorum exemplaria dici secundum quod quædam sunt ad similitudinem aliorum, vel secundum eandem speciem vel secundum analogiam alicujus imitationis.

Dum itaque in præcedenti articulo negatur et præexistere Deo materiam et Deum esse materiam, hic negatur existere extra Deum exemplaria et simul statuitur Deum esse omnium rerum exemplar.

II. De exemplarismo platonico. — Licet multi contentant Platonem ab omni errore vindicare, Patres tamen errorem ipsi proprie imputant. « Vult Plato, ait Tertullianus, esse quasdam substantias invisibiles, incorporatas, supermundiales, divinas et æternas, quas appellat *ideas*, id est formas, exempla, et causas naturalium istorum manifestorum et subjacentium corporalibus sensibus ; et illas quidem esse veritates, hæc autem imagines earum². »

Eodem sensu scribit auctor *Cohortat. ad Græcos* : « Existimavit (Plato) speciem quamdam separatam ante id quod sensibile est existere, quod et exemplar eorum quæ facta sunt, sæpe nominat³. » Multiplex error hic incurritur : tum quia exemplaria rerum non possunt alia esse præter essentiam divinam, ut mox ostendetur ; tum quia contra-

1. Præter commentatores S. Thomæ in h. l., cf. P. DUBOIS, *De Exemplarismo divino*.

2. TERTULL., *De Anima*, c. XVIII ; P. L., II, 719, ss.

3. *Cohort. ad Græcos*, c. XXIX ; P. G., VI, 296.

dictionem implicat ille exemplarismus, eo quod ideæ illæ essent *extra* res, utpote formæ separatae, et simul *intra* res, utpote constitutivæ rerum¹.

III. **Vera notio causæ exemplaris**². — Definiri potest causa exemplaris : Forma in mente existens ad quam respiciens artifex operatur, vel forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis determinantis sibi finem. Quatuor sunt quæ in hac definitione importantur. 1° Est quædam *forma*, sed *extra rem*; in *mente existens*, ut innuatur non esse exemplar *externum*, seu objectum quod quis sibi proponit imitandum, sed *internum*, quod immediate movet et dirigit artificem. — 2° *Quam aliquid imitatur*, nam causalitas exemplaris debet influere in effectum per modum normæ seu regulæ quæ operantem egit. — 3° *Ex intentione agentis*, nam, si casu pictor expressit imaginem viri ignoti, iste nequit dici exemplar, cum non intenderit agens illud imitari. — 4° Oportet ut agens sibi determinet finem, quia, si finis est jam a natura determinatus, ut quum pater generat filium, non exercetur ratio causæ exemplaris.

IV. **Prima conclusio : Deus est prima causa exemplaris omnium rerum.** — Scriptura diversis modis hanc veritatem inculcat. Interdum recolit Deum non indiguisse *consilio*, sed in seipso invenisse rationem eorum quæ facit : « Quis adjuvit spiritum Domini aut quis consiliarius ejus fuit et ostendit illi³ ? » Interdum provocat ad altitudinem *sapientiæ et scientiæ Dei*⁴, vel monet Spiritum *scrutari etiam profunda Dei*⁵ ; quæ omnia indicant esse in Deo sapientissimam et profundissimam rationem facientium, seu exemplar omnium.

Ecclesia æquivalenter id tradit, dum confitetur Deum omnia condidisse *liberrimo consilio*⁶, quod quidem supponit artem in mente divina.

1. Cf. *Logic.*, p. 232.

2. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, VI, 128, ss.

3. *Isai.*, XL, 13.

4. *Rom.*, XI, 33.

5. *I Cor.*, II, 10, ss.

6. *Conc. Vatic.*, DENZINGER, 1782.

Patres et Doctores divinum exemplarismum asserunt et extollunt. « Movebatur, ait S. Gregorius Nazianzenus, et *mundi exemplaria* intuendo, quæ statuerat, suis in magnis cogitationibus Mens creatrix mundi, postea futuri, sed jam Deo præsentis¹. » S. Augustinus optime exponit illa exemplaria esse in Verbo divino, quod « secundum artem continet omnia, antequam fabricet omnia². »

S. J. Damascenus, recolendo doctrinam Dionysii, scribit : « Imagines enim et exemplaria futurarum rerum, quas ipse facturus est, nihil sunt aliud quam cujusque earum notio, atque a S. Dionysio prædefinitiones nominantur³. »

Hugo a S. Victore, explicat omne quod factum est esse vitam in Deo, juxta sapientiam Dei, quæ vita omnium fuit « Hoc enim exemplar Dei fuit, ad *cujus exemplaris similitudinem mundus isle sensibilis factus est*⁴. »

Ratio theologica potest sic proponi. Qui habet in sua sapientia omnium rerum rationes seu exemplaria, quæ non sunt aliquid realiter distinctum a sua essentia, est causa exemplaris omnium rerum. Atqui in sapientia divina sunt omnium rerum rationes, quæ non distinguuntur realiter a divina essentia. Ergo Deus est omnium rerum causa exemplaris.

Quoad majorem, duo sunt probe attendenda, scilicet causam omnium exemplarem et habere apud se rationes omnium rerum, et hujusmodi rationes converti cum ipsis essentia ; si enim essentia artificis non est exemplar, dici tantum poterit artifex habens formam operis, non autem ipsa forma. Probatur min.. Quoad primam partem, scilicet esse in Deo rationes seu exemplaria omnium rerum. Ea quæ naturaliter fiunt determinatas formas consequuntur, sicut determinato modo agunt mineralia secundum determinatas leges, plantæ secundum alias et constantes leges, animalia secundum alias superiores et immutabiles leges.

1. S. GREGOR. NAZIANZ., *Poem. dogm.*, I, 4; *P. G.*, XXXVII, 420, ss.

2. S. AUGUSTIN, *Tract. I In Joan.*, c. I, n. 17; *P. L.*, XXXV, 1387.

3. Cf. J. DAMASC., *De Imagin.*, Orat. III, n. 19; *P. G.*, XCIV, 1339.

4. *Alleg. in Nov. Testam.*, lib. V, c. II; *P. L.*, CLXXV, 834.

Atqui, ut determinatam formam effectus consequatur, debet esse aliquod exemplar; nam artifex per exemplar determinatur ad hanc formam præ alia producendam, secus erit indifferens, et sic nihil fiet, cum ex indifferenti nihil procedat. Ergo ea quæ naturaliter fiunt supponunt exemplaria in illorum artifice, scilicet divina sapientia, ordinem universi excogitante, qui in rerum distinctione consistit. Ergo sunt in divina sapientia rationes seu exemplaria omnium rerum.

Quoad secundam partem, scilicet illa exemplaria converti cum divina essentia. Cum enim nihil sit extra Deum quod non sit ab ipso factum, non potuit Deus hæc exemplaria extra se mutuare, sed in seipso invenit, scilicet in sua essentia.

V. Hinc sequitur illa exemplaria esse ipsam divinam essentiam cognitam ut imitabilem et participabilem ad extra. — Sunt itaque ideæ divinæ multæ secundum respectum ad creaturas, non vero secundum ipsam essentiam, vel, aliis verbis, sunt ideæ multæ denominative, quatenus imitationes sunt objective multæ; sed omnia in una suprema realitate divina identificantur¹.

VI. Secunda conclusio: Licet Deus sit primum exemplar, sunt tamen in creatis quædam exemplaria rerum. — Distinguitur exemplar *externum*, seu *objectum*, quod aliquis sibi imitandum proponit; et *internum* seu ipsa similitudo operis faciendi, qualem artifex in suo intellectu effingit. Externum juvat ad internam similitudinem efformandam, sed quod habet proprie rationem causæ exemplaris est exemplar internum, quod per se artificem dirigit. « Imo Deus ipse potest ita creaturas a se factas subordinare ad invicem, ut altiores velut inferiorum exemplaria existant, utique sub summo exemplari divina Sapientia. Ita Angeli possunt, in aliquo sensu, vocari exemplaria hominum; maximeque in ordine gratiæ Christus ut homo, dici exemplar omnium prædestinatorum, et alma Deipara exemplar omnium Sanctorum². »

1. Cf. *De Deo Uno et Trino*, p. 227, ss.

2. L. JANSSENS., t. VI, p. 38.

ARTICULUS TERTIUS

DE DEO CAUSA OMNIUM FINALI

AD ART. 4 S. THOMÆ

I. Principium S. Thomæ, quo varii errores excluduntur.

— Ostendit S. Doctor Deum, utpote primum agentem, mundum condere non ad finem acquirendum, et idcirco non ex necessitate, vel indigentia, sed ad suam perfectionem, quæ est sua bonitas, communicandam. At eo ipso quod perfectio Dei creaturis communicatur, resultat felicitas creaturæ, et hic est finis immediatus et proximus; ac simul habetur manifestatio divinæ bonitatis, seu gloria Dei extrinseca, et hinc finis ultimus et principalis obtinetur.

Inde multi errores excluduntur. Imprimis illi qui contendunt Deum ex necessitate mundum producere, ut monistæ, pantheistæ, evolutionistæ. Sic Almaricus docuit Deum esse finem universi, eo sensu ut entia ad ipsum revertantur ad constituendum unum et idem totum; Eckardus etiam posuit Deum eodem modo mundum creare quo et generat Filium; Guenther quoque necessariam dixit creationem, ad æqualitatem inter Verbum et Patrem obtinendam; et Hermes necessariam ponit ad complementum et manifestationem scientiæ Dei de seipso¹.

Secundo illi qui, licet libertatem Dei profiteantur, statuunt Deum creare non propter suam bonitatem, sed propter finem omnino specialem, ut Origenistæ imaginati sunt Deum condidisse mundum ut locum faceret in quo angelos et animas puniret², aut qui tenent finem universi esse hominis felicitatem, ut Baylius, Kantius, Wegschneider, et multi protestantes; vel qui dicunt Deum

1. Cf. KLEUTGEN, *Theol. du Moyen Age*, sect. V.

2. Cf. S. HIERON., *Epist.* 59 *ad Avitum*; S. AUGUSTIN., lib. XI *de Civit. Dei*, c. XXIII.

non posse gloriam propriam intendere, quod egoismum redoleret, ut Cartesius, Hermes et alii¹.

II. Prima conclusio : Deus mundum condidit non ex indigentia vel necessitate, sed liberrime, ad bonitatem suam communicandam ; ita ut bonitas divina sit finis omnium. — Scriptura veritatem hanc asserit, dum recolit Deum non indigere aliquo, cum ipse det omnibus vitam et inspirationem et omnia², sed universa propter seipsum operatum esse³; et in gloriam ipsius conditum esse omnem qui invocat nomen Domini⁴.

Patres etiam ostendunt Deum nullo egere, sed ex bonitate operari : « Nulla re indiget, ait Athenagoras. Qui autem nulla omnino re indiget, sua ei opera nihil ad proprium usum attulerunt⁵. » Quod etiam animadvertit Chrysostomus : « Nulla re indigens Deus, quæ sit in nostra potestate, nos condidit. Nullius autem ipsum egisse monstravit in eo quod nos postea fecit⁶. » Quod egregie exponit S. Augustinus : « Ubi nulla indigentia, nulla necessitas ; ubi nullus defectus, nulla indigentia. Nullus autem defectus in Deo ; nulla ergo necessitas⁷. »

Expressa omnino est declaratio concilii Vaticani : « Hic solus verus Deus *bonitate sua* et omnipotentia virtute, non ad augendam suam beatitudinem nec ad acquirendam, sed ad manifestandam perfectionem suam per bona, quæ creaturis impertitur, liberrimo consilio... de nihilo condit⁸. »

— Probatur ratione S. Thomæ. Bonum quod primum agens intendit omnibus communicare et quod omnia intendunt pro suo posse consequi est finis rerum omnium. Atqui bonitas divina est id quod voluit Deus communicare quodque omnia pro suo posse consequi intendunt. Ergo

1. CARTES, *Medit.* IV ; HERMES, *Dogmat.*, II P., § 177.

2. *Act.*, XVII, 25.

3. *Prov.*, XVIII, 1.

4. *ISAI.*, XLII, 7.

5. ATHENAGOR., *De resurrect.*, 12 ; *P. G.*, VI, 995.

6. S. CHRYSOST., *Homil. III in epist. Philemon.* ; *P. G.*, LXIII,

717.

7. S. AUGUSTIN., *De divers. quæst.*, XXII ; *P. L.*, XL, 16.

8. DENZINGER, 1783.

bonitas divina est omnium rerum finis. Ratio majoris est quia patiens intendit consequi id ipsum quod ipsi communicat agens, ita ut agentis et patientis unus sit finis; ac proinde bonum quod agens primum omnibus communicat est ipsum quod recipiunt et appetunt omnia. — Declaratur min. Duplici modo contingit aliquem propter finem agere: vel propter finem acquirendum, vel propter perfectionem communicandam. Jam vero agenti primo convenit agere, non propter finem acquirendum; quia, cum sit actus purus, nihil potest accipere, et, cum sit summum, bonum est sibi sufficientissimum; sed solum propter suum bonum *communicandum*, et idcirco bonitas divina est simpliciter finis omnium.

III. Hinc colligitur Deum esse maxime liberalem (ad. 1).

— Qui agit, non propter suam utilitatem, sed solum propter bonitatem, non quidem augendam, sed tantum communicandam, est maxime liberalis. Porro Deus solus ita operatur. « Et ideo ipse solus est maxime liberalis, quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem. »

IV. Secunda conclusio : Duplex fuit in rerum productione finis : unus principalis et ultimus, qui est gloria Dei externa, alter vero secundarius et proximus, qui est perfectio creaturæ, ac signanter felicitas creaturæ rationalis.

Scriptura utrumque inculcat. Gloriam Dei esse finem creationis ita liquet, ut et ipsi cœli enarrent gloriam Dei¹. Et hæc gloria ita est Deo propria, ut nequeat alteri attribui : « Ego Dominus, hoc est nomen meum. Gloriam meam alteri non dabo². » Et simul indicat hominem esse ad gloriam Dei factum : « Omnem qui invocat nomen meum in gloriam meam creavi eum, formavi eum et feci eum³. » Et propter hoc omnes creaturæ debent *laudare* Deum⁴. At, si homo clarificat Deum, inveniet in ipso beatitudinem. Potest singulis accommodari quod de se dicebat Christus :

1. Ps. XVIII, 1.

2. ISAI., XLII, 8.

3. *Id.*, XLIII, 7.

4. Cf. Ps. CXLVIII.

« Clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te¹. »

Patres recolunt Dei gloriam esse finem creationis, et simul nos in gloria Dei procuranda invenire nostrum bonum. « De nihilo, ait Tertullianus, mundum expressit, in ornamentum majestatis suæ². » Et eodem sensu Theophilus Antiochenus : « Omnia fecit Deus ex nihilo esse, ut per opera cognoscatur et intelligatur magnitudo ipsius³. » In cognitione autem et amore Conditoris esse nostram felicitatem asserit S. Hilarius : « Amari se a nobis exigit, non utique amoris in se nostri fructum aliquem sui causa ipse percipiens, sed amore pro nobis potius, qui eum amabimus, pro futuro⁴. »

Concilium Vaticanum anathemate plectit quicumque « mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit⁵ », et pariter docet nostram felicitatem reponi in participatione divinæ bonitatis : « Deus ex infinita bonitate sua ordinavit hominem ad finem supernaturalem, ad *participanda scilicet bona divina, quæ humanæ mentis intelligentiam omnino superant*⁶. »

Ratio theologica jam insinuata rem ostendit. Finis creationis, ut vidimus, est bonitas divina, non acquirenda vel augenda, sed communicanda. Atqui, quum perfectio operi communicata manifestet artificis perfectionem, Dei bonitas, eo ipso quod communicetur, manifestatur. Ergo finis creationis est divinæ bonitatis manifestatio. Sed manifestatio illa est gloria Dei extrinseca; scilicet manifestatio perfectionis divinæ ad extra est gloria Dei extrinseca *objectiva*, et prout hæc cognoscitur et laudatur a creatura rationali, habetur gloria Dei extrinseca *formalis*. Ergo finis ultimus creationis est gloria Dei extrinseca.

Porro, cum unus sit finis agentis et patientis, sicut finis Dei est bonitas communicanda, ita finis creaturæ est bonitas recipienda et participanda. Sed eo ipso quod creatura

1. JOAN., XVII, 1.

2. TERTULL., *Apol.*, c. XVIII; *P. L.*, I, 432.

3. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autolyce.*, lib. I, c. IV; *P. G.*, VI, 1030.

4. S. HILAR., *In ps.* II, n. 15; *P. L.*, IX, 269.

5. Constit. Fid., can. 5.

6. Cap. II.

participat Dei bonitatem, in seipsa perficitur. Ergo finis proximus creationis est perfectio creaturæ. Si autem creatura sit rationalis, ejus perfectio dicitur *felicitas*. Unde tandem concluditur felicitatem creaturæ rationalis esse finem creationis proximum.

V. Inde solvitur difficultas et eruitur Deum non posse egoismi seu philautiæ argui. — Creatura nequit seipsam ut ultimum finem intendere, quia eo ipso quod sit *ab alio*, non est suus finis, sed ad alium ordinatur; sed Deus nequit ad aliud esse creationem ordinare; secus non esset actus purus, siquidem alio ut fine indigeret; nec esset sanctus, siquidem opus suum ad aliquid ordinaret quod non est summum bonum. Ergo nequit finis creationis non esse Dei gloria.

At hic non habetur philautiæ vitium; nam Deus non suam, sed nostram utilitatem intendit, et idcirco est maxime liberalis, ut jam animadvertimus n. III.

VI. Inde quoque liquet finem creationis ultimum, scilicet Dei gloriam, et finem proximum nempe creaturæ rationalis felicitatem, arcte et intime connecti.

Nam creaturæ rationalis felicitas est ut Deum cognoscat ut est in se et cognoscendo laudet et amet super omnia. Porro hæc visio, hæc laus, hic amor, est ipsa Dei gloria; nam gloria definitur: *clara cum laude notitia*. Ergo rationalis creatura suam invenit felicitatem in eo quod est Dei gloria, et sic Deus mundum ad suam gloriam creando, simul nostram felicitatem intendit.

VII. Inde tandem eruitur requiri ad creationis finem ut adsint in mundo creaturæ rationales. — Quum enim creationis finis sit gloria Dei extrinseca, non tantum *objectiva*, sed et *formalis*, oportet ut sint creaturæ quæ *manifestationem* divinæ bonitatis *clare cognoscant* et, ut par est, laudent. Imo, id innuit aliquatenus existentiam angelorum, ut habeantur *testes perfecti*, qui opera Dei perfecte cognoscant, seu substantiæ spirituales [completæ, scilicet angeli¹.

1. *De Angelis*, a. 1.

QUÆSTIO SECUNDA

De modo emanationis rerum a primo Principio, seu de Creatione

AD Q. XLV S. THOMÆ

Quum jam constet omnia esse a Deo producta, remanet disserendum de ipso productionis modo, qui est creatio. Absolutam doctrinam tradit Angelicus, inquirendo quid sit creatio, a. 1 ; probando creationis factum, a. 2 ; explicando quid creatio ponat in crea ura, a. 3 ; quænam res proprie creentur, a. 4 ; an sit communicabilis vis creativa, a. 5 ; an toti Trinitati competat, a. 6 ; et an sit vestigium Trinitatis in creaturis, a. 7 ; ac demum comparatur creatio cum operibus naturæ, et artis, a. 8.

ARTICULUS PRIMUS

DE IPSO CREATIONIS DOGMATE

AD ART. 1-4 S. THOMÆ

I. De genuino creationis conceptu (a. 1). — S. Doctor illum efficaciter eruit ex ipsa notione emanationis a causa universali. Creatio scilicet est emanatio *totius* entis a causa *universali*, dum alteratio est emanatio entis *talis* et generatio est emanatio entis *hujus* a causa *particulari*. Atqui emanationi entis *talis* vel entis *hujus* a causa particulari præsupponitur aliquid, tum quia id quod fit non est totum ens, sed præsupponit ipsum ens, tum quia causa particularis, utpote limitata et dependens, supponit subjectum in quod agat et ex quo educat ; sed emanationi totius entis a principio universali nihil prorsus præsupponi

potest, tum quia fit totum ens, seu ens universalissimum, tum quia causa universalissima nihil præsупponit quod a se non fiat. Ergo dum alterationi et generationi præsупponitur aliquid, creationi e contra nihil præsупponitur, idcirco est ex non ente, seu ex nihilo.

Quo circa, si attenditur terminus *a quo*, dicitur *productio ex nihilo* vel non ente simpliciter; si attenditur terminus *ad quem*, qui est tota substantia rei (ad 2), dicitur *productio rei secundum totam substantiam*; si attenditur causa propria, dicitur *emanatio a principio universalissimo*; si attenditur ordo inter utrumque terminum, dicitur *transitus de non ente simpliciter ad ens simpliciter*.

Quapropter definitio S. Thomæ « emanatio totius entis a causa universali, qui est Deus » potest, secundum diversos respectus, reddi : « Productio rei ex nullo præsупposito, seu ex nihilo sui et ex nihilo subjecti, vel : productio rei secundum totam substantiam ; vel : productio entis in quantum est ens ; vel : transitus de non ente simpliciter ad ens simpliciter ; vel effectio entis universalissimi a causa universalissimi. »

Dum autem dicitur *ex nihilo*, præpositio *ex* duo importat : 1° designat ordinem successionis inter id quod fit et non esse præcedens, sicut cum dicitur : ex mane fit meridies, il est post mane ; 2° excludit causam materialem : ex nihilo, id est non ex aliquo¹.

II. Notio creationis ex concilio Vaticano. — In capite 1 *de Deo omnium Creator*, concilium recolit distinctionem Dei a mundo : « *Prædicandus est re et essentia a mundo distinctus* » ; affirmat creationis dogma : « *utramque de nihilo condidit creaturam... ac deinde humanam.* » In canonibus doctrinam totam vindicat. In can. 1 definit unum esse verum Deum visibilium et invisibilium creatorem ac dominum ; in can. 2 materialismum damnat., in can. 3, pantheismum in seipso, seu principium pantheismi ; in can. 4 omnes pantheismi formas, tum pantheismum emanatisticum, tum pantheismum evolutionisticum, tum pantheismum esse indeterminati ; ac demum can. 5

1. *Curs. Philos. Thomist.*, t. II, p. 44.

definit « mundum resque omnes qui in eo continentur, et spirituales et materiales secundum totam suam substantiam a Deo ex nihilo esse creatas. »

Itaque concilium optime indicat conceptum creationis, tum negative, explicando ea quæ in mundo sunt, non esse ex aliqua materia præexistente, nec cum Deo confundi, nec *de* Deo orta esse per emanationem aut evolutionem sed *ex nihilo a* Deo esse producta ; tum *positive*, asserendo creationem esse productionem secundum totam rei substantiam, ita ut quidquid in re est, seu totum esse rei, seu ens in quantum ens, sit a Deo.

Quocirca potest ex concilio Vaticano hæc colligi definitio : Creatio est productio rei secundum *totam substantiam*, *ab ipso* Deo, *ex nihilo* ; et idcirco est transitus de non esse simpliciter ad esse simpliciter, ac proinde incidit tandem in definitionem S. Thomæ : emanatio totius esse ex non ente a causa universali, quæ est Deus¹.

III. **Apud Patres.** — Jam Theophilus Antiochenus accuratam tradit notionem, ostenditque creationem esse productionem totius entis, seu totam rei substantiam esse a Deo productam, etiam quoad materiam ; nam, si materia esset ingenita, jam foret Deo æqualis. Ergo, quia Dei character proprius, excellentiaque singularis, est ex nihilo facere, oportet ut materia ipsa sit a Deo condita². Tertullianus asserit pariter creationem esse productionem *totius entis*, dum dicit Deum « creatorem *universitatis* » qui « *universa de nihilo produxerit* per verbum suum³ ». Similiter, S. Irenæus ostendit creationem esse productionem *totius substantiæ*, ex nullo præsupposito, et hinc colligit discrimen inter potentiam humanam et potentiam divinam : « Homines quidem *de nihilo* non possunt aliquid

1. Consuli possunt : GRANDERATH, *Constitutiones dogmaticæ concilii Vaticani ex ipsis ejus actis explicatæ atque illustratæ*, Friburg. Brisgau, 1892 ; VACANT, *Etudes théologiques sur les constitutions du Concile du Vatican, d'après les actes du Concile*, Paris, 1895.

2. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autolyc.*, lib. II, c. IV ; P. G., VI, 1052.

3. TERTULL., *De Præscript.*, c. XIII et c. XXXVI ; P. L., I, 26, 49.

facere, sed de materia subjacenti ; sed Deus quam homines hoc primo melior, eo quod materiam fabricationis suæ quum antea non esset, ipse adjuverit¹. »

Origenes aperte tradit eundem conceptum, dum recolit materiam ipsam esse a Deo conditam : « Hanc ergo materiam... nescio quomodo tanti ac tales viri ingenitam, id est non ab ipso Deo factam... sed fortuitam... dixerunt... quod mihi perabsurdum videtur². »

Lactantius demonstrat Deum agere ex nullo præsupposito, quia is est agendi modus Deo proprius : « Facit sibi ipse materiam quia potest. Posse enim Dei est : nam, si non potest, Deus non est³. » Eodem quoque sensu arguit S. Chrysostomus : « Numquid opifex ille est homo, ut opus habeat subjecto aliquo ad demonstrandam suam artem⁴ ? » S. Augustinus ostendit creationem esse productionem entis in quantum est ens, quia est « effectio omnium quæ sunt, *in quantum sunt*⁵ ». — Demum S. Damascenus explicat creationem esse transitum de non esse simpliciter ad esse simpliciter : « Ipse Deus noster fecit cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt, *ex nihilo ad esse deducens*⁶. »

IV. Probationes quæ ostendunt ipsum creationis factum. — Textus sive Scripturæ, sive Patrum, sive conciliorum, quos superius attulimus, ut probarem omnia esse a Deo producta, simul evincunt creationem ex nihilo ; nam asserunt mundum non oriri a seipso, nec quoad materiam nec quoad formam, nec esse Deum aut Dei emanationem vel evolutionem ; ex quo necessario sequitur mundum esse ex nullo præsupposito conditum, seu proprie creatum. Hinc efficax argumentum S. Thomæ (a. 2).

Necesse est omnia esse a Deo producta, ut constat ex præced. quæst. a. 1. Atqui Deus, dum agit, nihil præsupponit suæ actioni, secus illud præsuppositum non esset

1. S. IREN., *Concl. Haeres.*, lib. II, c. x ; P. L., VII, 736.

2. ORIGEN., *Periarchon*, lib. II, c. I, 4, ss. ; P. G., XI, 185, 186.

3. LACTANT., *Divin. Instit.*, lib. II, c. IX ; P. L., VI, 300.

4. S. CHRYSOST., *Homil. III in Genes.*, n. 2 ; P. G., LIII, 34.

5. S. AUGUSTIN., *De Genes. ad litter.*, op. imp., c. XVI ; P. L., XXXIV, 243.

6. Cf. DAMASC., *Orthod. Fid.*, lib. II, c. v ; P. G., XCIV, 879.

causatum ab ipso ; nam quicumque facit aliquid ex aliquo, illud ex quo facit præsupponitur actioni ejus et non producit per ipsam actionem. Ergo necesse est omnia esse a Deo producta ex nullo præsupposito, seu ex nihilo, et idcirco per creationem.

Confirmatur. Deus non est minus independens in operando quam in essendo. At, si ageret tantum ex præsupposito, ab illo dependeret, et, e contra illud præsuppositum esset a Deo independens, et idcirco improductum et ens a se, quod jam repugnare ostendimus. Ergo Deus non agit ex præsupposito, sed ex nihil creat.

V. Hinc sequitur creationem non esse mutationem, licet intelligatur et significetur ut mutatio (a. 2, ad 2). — Mutatio importat duos terminos positivos, quatenus *idem* subjectum, transeundo de termino *a quo* ad terminum *ad quem*, *aliter* se habeat nunc et prius. Porro in creatione terminus a quo non est positivus, sed est nihilum, nec dici potest idem subjectum *aliter* se habere *prius* et *posterius* ; nam prius reapse non est, licet intelligatur esse. Ergo creatio non est mutatio, licet intelligatur ut mutatio. « Sed quia modus significandi sequitur modum intelligendi, creatio significatur per modum mutationis, et propter hoc dicitur quod creare est ex nihilo aliquid facere ; quamvis facere et fieri magis in hoc convenient quam mutare et mutari, quia facere et fieri important habitudinem causæ ad effectum et effectus ad causam, sed mutationem ex consequenti. »

VI. Inde quoque colligitur creationem active sumptam esse actionem divinam ; passive autem sumptam esse relationem realem ac prædicamentalem, quæ creaturam refert ad Deum ut ad principium sui esse (a. 3).

Declaratur I^a pars. Creatio in Deo considerata non potest esse nisi actio divina, quæ est ejus essentia cum relatione ad creaturam. Quum autem Deus nullatenus a creatura, sed creatura a Deo realiter dependeat, sequitur relationem hujusmodi esse realem ex parte creaturæ, rationis tantum ex parte Dei.

Actio autem creatrix non est formaliter transiens, quia

non est effluxus medius inter causam et effectum, eo quod non sit motus ; sed tamen habet omnem virtutem actionis transeuntis, ponendo terminum extra causam, et idcirco recte dicitur *virtualiter* transiens. Licet in se sit æterna, denominatur tamen ex termino, qui de facto est tantum in tempore, ac proinde dicitur *temporalis denominative*.

Prob. II^a pars. In productione quæ fit per mutationem duo ponuntur, scilicet motus, quatenus idem aliter se habet prius et posterius ; ac relatio, quatenus generatum dicit ordinem ad generantem et effectus ad causam. Porro in creatione, ut vidimus, non est motus, cum non sit subjectum idem quod aliter se habeat prius et posterius. Ergo remanet solum relatio in creato ad creantem. Quia autem creatura realiter dependet a Deo ut principio sui esse, est relatio realis, et, quia relatio dependentiæ fundatur in creatura ut habente existentiam et existentia sit distincta ab essentia, oportet ut illa relatio distinguatur ab essentia creaturæ et idcirco sit prædicamentalis. Hinc dicit S. Thomas : « *Illa relatio accidens est*¹ ».

VII. Quapropter creatio passive sumpta est in creatura et est creatura (a. 3, ad 2). — Est in creatura tamquam in subjecto, scilicet in re ipsa quæ proprie creatur ; est creatura, scilicet accidens, seu relatio realis, quæ non fit per aliam creationem, sed resultat necessario ex eo quod creatura derivetur a Deo. « Neque tamen oportet quod alia creatione creetur, quia relationes, cum hoc ipsum quod sunt, *ad aliquid* dicantur, non referuntur per alias relationes, sed per seipsas. »

VIII. Inde tandem concluditur ea quæ proprie creantur esse subsistentia (a. 4). — Quum creari sit quoddam fieri et fieri sit via ad esse, et unumquodque habeat fieri sicut habet esse, illis proprie competit creari quibus competit proprie esse, seu illa proprie creantur quæ proprie sunt et dicuntur entia. Atqui sola subsistentia, sive sint simplicia,

1. S. THOM. q. III *De Potent.*, a. 3, ad 3. De his et de cæteris quæ creationis conceptum spectant, cf. *Curs. Philos. Thomist.*, t. II, p. 43, 55.

ut substantiæ separatæ, sive sint composita, ut substantiæ materiales, proprie sunt et dicuntur entia; nam accidentia et formæ non subsistentes sunt potius coexistentia quam entia. Ergo sola subsistentia proprie creantur.

Concreari autem dicuntur quæ fiunt eadem actione cum subjecto et tamquam aliquid debitum subjecto: quocirca concreantur et materia prima et forma substantialis in prima rerum productione; accidentia propria, ut intellectus et voluntas, vel forte species angelicæ¹. Cætera autem accidentia non concreantur, sed educuntur de potentia subjecti: potentia quidem naturali, si sint ordinis naturalis, potentia vero obedientiali, si sint supernaturalia, ut gratia et virtutes infusæ²:

1. Cf. *De Angelis*, q. iv a. 2, n. vii.

2. Cf. *Curs Philos. Thomist.*, t. II, p. 61, ss., 144, 145; *Tractatus Dogmat.*, *De Gratia*, q. v, a. 1.

ARTICULUS SECUNDUS

CUI COMPETAT CREARE

AD ART. 5-8 S. THOMÆ

I. **Triplex quæstio.** — Inquiri potest : 1° utrum de facto solus Deus creaverit omnia, an tantum primas creaturas et mediantibus istis alias condiderit ; 2° utrum committere possit alicui creaturæ virtutem creandi per modum causæ principalis ; 3° utrum saltem adhibere possit creaturam ut creationis instrumentum.

II. **Prima conclusio : De fide est solum Deum esse creatorem.** — Omnia symbola asserunt Deum esse omnium creatorem, nec ullam excipiunt creaturam quæ foret ab alio præter Deum creatam. Hinc concilium Lateranense IV credit et confitetur quod unus *solus* est verus Deus... *unum universorum principium, creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium*¹. »

Quod repetit concilium Vaticanum : « *Hic solus verus Deus... de nihilo condidit*². »

Scriptura hoc dogma sæpissime recolit. In Veteri Testamento Deus idcirco hominum adorationem sibi soli requirit, quia ipse solus est creator : « Levate in excelsum oculos vestros, et videte *quis creavit* hæc³. Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cœlos *solus*, stabiliens terram et *nullus mecum*⁴. » — In Novo Testamento veritas illa est fundamentum quod *Prologus* Joannis commemorat : « *Omnia per ipsum facta et sine ipso factum est nihil.* » Quod Apostoli prædicant et fideles confitentur : « Domine, tu es qui fecisti cœlum et terram et omnia quæ

1. Cap. *Firmiler* ; DENZINGER, 428.

2. *Idem*, 1783.

3. ISAI., XL, 26.

4. *Id.*, XLIV, 24. — Cf. JEREM., X, 11, ss.

in eis sunt¹. Deus qui fecit mundum et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus². » Hinc, quia unus est Deus creator una quoque esse debet societas christiana : « *Unus Dominus, una fides, unum baptisma*³. »

Patres illam defendunt contra Gnosticos, qui contendebant mundum a demiurgis esse conditum. Sic S. Justinus et S. Irenæus non agnoscunt verum Deum qui non esset demiurgus seu mundi creator. Et idcirco alii, quia non sunt Deus, nec sunt mundi opifices⁴. Imo, contra Arianos, qui admittebant mundum esse quidem creatum a Verbo, sed Verbum non esse Deum. Reponit S. Athanasius idcirco Verbum esse verum Deum, quia est mundi opifex ; nam mundum condere et creare *soliis Dei est*⁵.

III. Secunda conclusio : Intrinsece repugnat ut creaturæ communicetur virtus creandi per modum causæ principalis. — Ita communiter theologi, licet Durandus putet fieri posse de potentia Dei absoluta ut creatura aliqua nobilissima creet principaliter entia inferiora, cum divino tamen concursu ; quam sententiam probabilem existimat Arriaga⁶.

Scriptura, licet quæstionem illam non attendat, principia tamen veræ solutionis tradit. Nam exhibet virtutem creandi ut divini Verbi prærogativam : *omnia per ipsum facta sunt*⁷. Per quem *fecit et sæcula... portansque omnia verbo virtutis suæ*. Tu in principio, Domine, terram formasti et opera manuum tuarum sunt cœli⁸. » Quo circa virtus creandi est sicut divinitas essentialis in Verbo. Sed divinitas essentialis nequit communicari. Ergo nec virtus creandi.

1. *Act.*, IV, 24.

2. *Act.*, XVII, 24.

3. *Ephes.*, IV, 5.

4. S. JUSTIN., *P. G.*, VI, 1592, et S. IREN.; *P. G.*, VII, 987.

5. S. ATHAN., *Orat. II, cont. Arian.*, 21, 22, 27 ; *P. G.*, XXVI, 189, ss., 204.

6. Cf. DURAND., *II Sent.*, q. IV ; ARRIAGA, *Phys.*, disp. 20, sect. VI, 2.

7. JOAN., I, 3.

8. *Hebr.*, I, 2, 3, 10.

Patres etiam hypothesim illam excludunt, quasi esset contradictorium creari et creare. « Nec enim vel angeli possunt creare, cum ipsi sint creati. » Ita S. Athanasius arguit contra Arianos¹, S. Augustinus contra Platonicos², S. J. Damascenus contra omnes qui aliter sentiunt : « Cum (angeli) creaturæ sint, rerum minime conditores sunt³. »

S. Thomæ impossibilitatem probat ex eo quod creatio sit productio effectus *universalissimi*, qui soli Deo proprius est, corp. art., et ex eo quod creatio requirat potentiam *infinitam*, quæ nulli creaturæ communicari potest, ad 3.

Arg. I^{um}. Productio effectus universalissimi competere nequit nisi causæ universalissimæ, juxta axioma : *secundum ordinem effectuum est ordo causarum*. Atqui creatio est productio effectus universalissimi⁴; quia in creatione nihil omnino præsupponitur, sed producitur ens totum, ens in quantum ens, ut exposuimus supra, art. 1, n. 1. Ergo creatio nonnisi causæ universalissimæ, quæ est Deus, competere potest.

Arg. II^{um}. Creatio requirit potentiam infinitam. Atqui potentia infinita nulli creaturæ communicari potest. Ergo nec creatio.

Prob. maj. Licet id quod fit in creatione sit quid finitum, modus tamen quo fit arguit infinitam virtutem. Tanto enim major requiritur virtus quanto magis potentia distat ab actu. Atqui in creatione potentia infinite distat ab actu, quia de non ente simpliciter ad ens simpliciter est distantia infinita. Ergo in creatione requiritur virtus infinita⁵.

1. S. ATHANAS., *Orat. II cont. Arian.*, n. 21, ss.; *P. G.*, xxvi, 189, ss., 204.

2. S. AUGUSTIN., *De Civit. Dei*, lib. XII, c. xxiv, ss.; *P. L.*, xli, 373, ss.

3. S. J. DAMASC., *Orthod. Fid.*, lib. II, c. iii; *P. G.*, xciv, 873.

4. Cf. de hoc *Curs. Philos. Thomist.*, t. V, p. 81, ss.

5. S. THOMAS probationem sic resumit *De Potentia*, q. iii, a. 4 : « Non esse autem simpliciter in infinitum ab esse distat, quod ex hoc patet, quia a quolibet ente determinato plus distat non esse quam quodlibet ens, quantumcumque ab alio ente distans invenitur; et ideo ex omnino non ente aliquid facere non potest esse nisi potentiæ infinitæ. »

IV. Tertia conclusio : Implicat quoque creaturam creare posse etiam ut causam instrumentalem.

Magister Sententiarum, Arriaga, Hurtado, Tannerus, possibilitatem causæ instrumentalis in creatione tuentur; Occam vero, Gregorius de Valentia, Suarez admittunt impossibilitatem non posse per solam rationem demonstrari¹; S. Thomas autem, Scotus, et communius theologi, præsertim recentiores, docent impossibilitatem quæ sit ex ipsa rei natura.

De ratione quippe instrumenti est ut per actionem propriam dispositive operetur ad effectum principalis agentis, et cum operatio illa prævia dispositiva sit in genere causæ materialis, nequit a Deo suppleri. Atqui repugnat ut in creatione operetur creatura dispositive ad effectum Dei creantis. Ergo repugnat instrumentum in creatione. Declaratur min. Creatio, cum sit productio ex nullo subjecto præsupposito, excludit omnem operationem dispositivam quæ educit ex subjecto. Sed operatio creaturæ est *in* subjecto, cum sit accidens, et, quia pendet a subjecto in essendo, pendet quoque in operando, et idcirco non potest aliquid præstare nisi educendo ex subjecto. Ergo repugnat ut adsit in creatione operatio dispositiva ad effectum Dei creantis², qui præsuppositum subjectum excludit.

V. Utrum creare sit alicui personæ divinæ proprium, an toti Trinitati commune (a. 6). — Plures errores hac de re exorti sunt. Subordinatiani, qui divinitatem essentialem in Filio vel Spiritu Sancto negabant, eo ipso creationis opus soli Patri ut vero Deo reservabant. Fuerunt vero catholici qui, veram Trinitatem confessi, inepte de operatione creativa loquuntur. Quidam enim dixerunt creationem, licet tribus personis conveniat, posse tamen esse ab una tantum persona, ita ut scilicet Pater creare possit absque Filio et Spiritu Sancto. Alii vero, per oppositum excessum, contendunt non solum unam personam

1. Cf. SUAREZ, *Disp. Metaphys.*, disp. XX, sect. II.

2. De hoc argumento cf. *Curs. Philos. Thomist.*, t. II, p. 58-60.

non posse sine alia creare, sed ne sufficere quidem id quod est commune tribus, nempe non sufficere notitiam essentialem et amorem essentialem, at requiri *notitiam personalem*, quæ est verbum, et *amorem personalem*, qui est Spiritus Sanctus. Ita Henricus Gandavensis, qui postea sententiam correxit.

Alii demum, qui contendunt posse Trinitatem ex creaturis demonstrari, ut Raymundus Lullus, cui partim adhærent Mastrofini, Guenther, etc., reponunt aliquid reale in creaturis a solo Patre produci, aliquid reale a solo Filio, aliquid reale a solo Spiritu Sancto. Vera autem doctrina sic resumi potest : 1° creare convenit tribus personis ; 2° secundum id quod est essentialē et commune ; 3° personis convenit cum ordine quodam ; 4° personarum processiones necessariae sunt ut Deus creet ; 5° creatio unicuique personæ potest per appropriationem peculiari modo attribui¹.

VI. **Creatio est communis tribus personis.** — De fide. Symbola confitentur *Patrem* omnipotentem, *factorem* cœli et terræ... ; *Filium*... *per quem omnia facta sunt*. Sacra Liturgia sic Spiritum Sanctum invocatur : *Veni, Creator Spiritus*.

Conc. Romanum sub Damaso Papa, 380, confitetur tres personas... *omnia continentēs... omnia facientes*². — Conc. Later. sub Martino I, 649, confitetur pariter in tribus subsistentiis unam eandemque virtutem, potentiam... *creatricem omnium* et protectricem³. Conc. Toletanum XI, 675, definit : « *Inseparabiles enim inveniuntur et in eo quod sunt et in eo quod faciunt*⁴. » — Conc. Later. IV confitetur etiam tres personas... *consubstantiales et coæquales et coomnipotentes... unum universorum principium*⁵. » Concilium Florentinum in decreto pro Jacobitis⁶,

1. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l., et insuper : Ruiz, *De Trinit.*, d. III, sect. I ; KLEUTGEN, *Theol.*, II, n. 241, 249, ss. ; PALMIERI, *Thes.*, VII ; L. JANSSENS, t. VI, p. 163, ss.

2. DENZINGER, 79.

3. DENZINGER, 254.

4. *Idem.*, 281.

5. *Idem.*, 428.

6. *Idem.*, 703.

celeberrimum effatum enuntiat : « omniaque unum sunt ubi non obviat relationis oppositio. » Recentissime tandem Leo XIII recolit opera Trinitatis esse indivisilia indivisibilemque actionem divinarum personarum, sicut ipsam essentiam, quia uli tres personæ inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operantur¹. Scriptura æqualiter creationem tribuit Filio : omnia per ipsum facta sunt... omnia per ipsum et in ipso creata sunt²... et Patri : *Pater autem in me manens ipse facit opera*³.

Patres tum Græci tum Latini hoc dogma tuentur, ita tamen ut Græci potius ex unitate operationis inferant unitatem essentiæ, Latini autem potius ex unitate naturæ deducant unitatem operationis⁴.

VII. Creatio convenit personis secundum id quod est essenziale et commune. — Angelicus veram et altissimam rationem assignat. Creare convenit Deo secundum esse, seu secundum essentiam. Atqui esse et essentia est quid tribus personis commune. Ergo creare convenit Trinitati secundum id quod est commune. Declaratur major. Quum omne agens agat simile sibi, principium actionis est illud cui assimilatur effectus. Sed, cum in creatione effectus sit esse, id cui assimilatur effectus, est esse. Ergo principium actionis in creatione est esse, seu essentia divina.

Confirmatur. Quum immediatum creandi principium sit omnipotentia divina, creatio convenit personis secundum ipsam omnipotentiam seu virtutem divinam. At omnipotentia et virtus divina est essentialis et communis tribus. Ergo creare convenit personis secundum id quod est essenziale et commune.

VIII. Creatio tamen personis convenit ordine quodam (ad 2). — Quia creatio convenit personis secundum id quod est essenziale, eo modo ipsis convenit quo et ipsa

1. Encyclic. *Divinum illud munus*, 9 maii 1897 ; LEONIS XIII, *Acta*, t. XLII, p. 130.

2. JOAN., I, 3 ; *Colos.*, I, 16.

3. JOAN., XIV, 10.

4. Cf. *De Deo Uno et Trino*, p. 446, ss.

natura. Porro natura divina, licet sit tribus communis, ordine tamen quodam ipsis convenit, quatenus Filius accipit naturam divinam a Patre, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio. Ergo etiam creatio ordine quodam ipsis convenit : Patri scilicet tamquam principio non de principio, quod non accipit ab alio et ex quo aliæ personæ accipiunt, et idcirco est id *ex quo omnia* ; Filio tamquam principio de principio, seu causæ mediæ, et idcirco Filius est *per quem omnia* ; Spiritui Sancto, tamquam fini, quatenus dominando gubernet et vivificet quæ sunt creata a Patre et Filio et in debitos fines perducatur, et idcirco dicitur id *in quo omnia*¹.

IX. Processiones personarum necessariæ sunt ut Deus creet. — Quum enim Deus creet per intellectum et voluntatem, necesse est ut Deus sit illa scientia et illa voluntas quæ important duas processiones immanentes, quatuor relationes reales, tres personas² ; vel, ut dicit recens auctor. cf. L. Janssens, « quatenus virtus illa infinita, qua Dei voluntas, prælucente scientia, ad extra operatur, est hæc ipsa virtus quæ ad intra per geminam processionem Trinitatem constituit. Etenim, nisi Deus esset personis trinus, non esset illa infinita virtus, quæ sola est creandi potens³. » Rectissime ergo concludit S. Thomas : « Et secundum hoc processiones personarum sunt rationes productionis creaturarum, in quantum includunt essentialia attributa, quæ sunt scientia et voluntas. »

X. Hinc intelligitur qua ratione creatio per appropriationem unicuique personæ specialiter attribuatur. — Appropriatio adscribit specialiter alicui personæ aliquod attributum, non quia est proprium, sed quia affinitatem habet cum eo quod proprium est, seu convenit ei per analogiam secundum modum processionis. Sic quia Pater est principium et principio respondet potentia et potentia maxime in creatione manifestatur, dicitur Pater omnipotens, creator seu factor cœli et terræ ; et, quia Spiritus

1. Cf. vol. I, p. 434-437.

2. Cf. nostr. vol. I p. 380-383.

3. L. JANSSENS., t. VI, p. 165.

Sanctus procedit per modum amati, appropriatur ipsi opus in quo manifestantur bonitas et amor, et sic creatio, quatenus est vivificatio et opus amoris, Spiritui Sancto attribuitur.

At speciatim animadvertendum est creationem in Scripturis et Traditione singulari quodam modo attribui Filio. In Libris Sapientialibus¹, divina Sapiencia exhibetur ut opifex mundi, seu Dei assistens in opere creationis; in Novo Testamento omnia dicuntur facta per ipsum; ita S. Joannes et S. Paulus².

Patres præsertim Apologetæ creationem Verbo seu Logo, adscribunt³; hinc concludit S. Irenaeus Patrem fecisse omnia per Verbum⁴. Imo plures scriptores tantum extollunt munus Verbi in creatione, ut dicant genilum fuisse Verbum in creatione. — Licet difficultas non minima ex eo modo loquendi ingeratur, congrua tamen reddi potest explicatio: quia Verbum est idea Patris et idea in opere externo elucet, hinc Verbum specialiter in crealione manifestatur, et idcirco potest creatio specialiter ipsi attribui, ita scilicet ut Verbum, quod erat invisibile ante creationem, seu inclusum in sinu Patris, proferatur externe seu generetur per externam manifestationem. Et hoc etiam modo, Pater, qui est invisibilis, cum sit principium non de principio nec ullatenus mittatur, fit visibilis per Filium qui, utpote procedens a Patre, mittitur a Patre missione etiam visibili⁵.

Hæc ergo videtur ratio cur creatio Verbo singulariter attribuatur.

XI. Ex his principiis colligitur quomodo in omnibus creaturis inveniatur aliqua SS. Trinitatis repræsentatio: in creaturis quidem irrationalibus per modum vestigii, in creaturis autem rationalibus per modum imaginis (a. 7). —

1. Præsertim *Prov.* III, 19-20; *LIII*, 22-32; *Eccli.*, XXIV, XXV.

2. Prolog. *JOAN.*, 3; *Colos.*, I, 16-17; *I Cor.*, VIII, 6; *Hebr.*, I, 2, 3, 10-13, III, 4.

3. Cf. S. JUSTIN., *Dialog.* 62; *P. G.*, VI, 620; S. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autol.*, I, II, 10, 22; *P. G.*, VI, 1064.

4. S. IREN., *Cont. Haeres.*, I, I, c. XXII, 1; *P. G.*, VII, 669.

5. Cf. nostr. vol. I, p. 344-346.

Ratio S. Thomæ est perspicua. Omnis effectus repræsentat aliquo modo suam causam. Atqui non solum natura divina, sed etiam personæ divinæ sunt quadam ratione causa creaturarum. Ergo creaturæ debent præ se ferre aliquam repræsentationem personarum SS. Trinitatis. Ratio majoris est quia omne agens agit simile sibi, vel simile secundum naturam si causa sit univoca, vel in gradu inferiori si causa sit diversæ naturæ. Aliqui porro effectus repræsentant solum per modum *vestigii*, quando repræsentant solam causalitatem, non autem formam, scilicet denuntiant causam esse, non vero qualis sit; alii etiam per modum *imaginis*, quando referunt formam, nempe speciem vel accidens speciei *characteristicum*.

Declaratur min. Deus est causa rerum, ut artifex, per intellectum et voluntatem. Jam vero artifex operatur per verbum in suo intellectu conceptum, per amorem suæ voluntatis ad aliquid relatum. Ergo etiam Deus operatur per suum verbum, quod est Filius, et per suum amorem, qui est Spiritus Sanctus; non quidem prout sunt personæ distinctæ, quia creatio convenit secundum id quod est commune, sed quatenus includunt attributa essentialia (supra. viii, et ix).

Aliter tamen et aliter. Creaturæ quidem irrationales repræsentant per modum *vestigii*. In ipsis enim inveniuntur tria, scilicet *substantia*, eo quod subsistant in suo esse; *species*, quam habent per formam; et *ordo*, nam tendunt ad aliquid, Quæ tria sunt vestigium quoddam Trinitatis. *Substantia* quippe, cum sit primum in re principium, repræsentat Patrem, totius Trinitatis principium; *species* vel *forma*, repræsentat *Verbum*, secundum quod forma artificiatum est ex conceptione artificis. *Ordo* autem ad aliquid est amor boni, repræsentatque *Spiritum Sanctum*, in quantum est amor.

Quo quidem sensu accommodari possunt verba Scripturæ: *Omnia in numero, pondere et mensura disposuisti*¹. *Mensura* respondet *substantiæ*, quia singulæ res suis principiis substantialibus mensurantur; *numerus* respondet *speciei*, quia species sunt sicut numeri mutanturque

si eis fiat additio vel subtractio ; *pondus* respondet *amori*, eo quod amor noster sit pondus nostrum¹.

In creaturis autem rationalibus per modum *imaginis*. Cum imago Dei attendatur secundum speciem intellectualem, habetur Trinitatis imago in his in quibus hæc tria concurrunt : *Mens* producens verbum, *verbumque* productum et *amor* procedens. Porro in omni creatura intellectuali vel rationali adsunt et *mens* seu principium dicens verbum, et sic habetur repræsentatio *Patris* ; et *verbum*, in quo fit intellectio, et sic repræsentatur Filius ; et *amor* procedens, et sic repræsentatur Spiritus Sanctus².

XII. Hinc demum concluditur creationem non admisceri operibus naturæ nec a fortiori operibus artis (a. 8). — Natura non agit nisi ex præsupposita materia. Sed creatio nunquam fit ex præsupposita materia. Ergo creatio nunquam admiscetur operibus naturæ. Ratio majoris est quia natura non agit nisi educendo formam ex materia ; nam quod fit a natura est compositum. Jam vero in composito est aliquid quod præsupponitur generationi et quod facta corruptione permanet, scilicet materia.

Ars autem producit tantum formam accidentalem, et idcirco non solum materiam sed et ipsum compositum prærequirit, ac proinde minime dici potest creatio, cui nihil præsupponitur.

Concludamus cum pio commentatore : « Ex his habes quomodo recte in cap. I *Genes.* opus creationis distinguitur ab opere naturæ seu propagationis. Opus creationis notatur ibi : « Creavit Deus cælum et terram. » Opus naturæ ibi : « Germinet terra herbam... Crescite et multiplicamini. » Memento tamen semper singulas animas creari pro singulis hominibus³. »

1. De his consuli possunt : S. AUGUSTIN., *De Genesi ad litteram*, lib. IV, c. III ; *de LXXXIII quæst.* ; q. XVIII *de Trinit.*, lib. VI, c. X ; *De Natura Boni*, c. III ; S. THOM., I P., q. v, a. 5 ; S. BONAVENT., *Breviloq.*, II P., c. I ; *I Sent.*, dist. 2, q. IV, dist. 3, I P., q. II, dist. 12, art. 1, q. I.

2. Cf. nostr. vol. I, p. 354, ss.

3. A. PORRECTA, Comment. in h. l.

QUÆSTIO TERTIA

De Principio durationis rerum creatarum

AD Q. XLVI S. THOMÆ

Statuto creationis dogmate, quæritur jam quandonam Deus creaverit, utrum scilicet universitas creaturarum semper fuerit an potius in tempore, a. 1; et, hoc statuto utrum potuerit esse ab æterno, ita quidem ut ratio sola nequeat novitatem mundi demonstrare, a. 2; et quo sensu dicatur creatio rerum fuisse in principio temporis.

ARTICULUS PRIMUS

UTRUM UNIVERSITAS CREATURARUM SEMPER FUERIT

AD ART. I S. THOMÆ

I. **Errores.** — Mundi æternitatem necessario tuentur monistæ et pantheistæ, qui, *consubstantialitatem* Dei et mundi asserendo, mundum ponunt æternum eodem jure ac ipsum Deum; dualistæ, sive ethnici, sive neoplatonici, sive gnostici, sive manichæi, qui materiam infectam aut saltem aliquod principium Deo coæternum adstruunt.

Eundem errorem renovarunt averroistæ, quos damnavit episcopus Tempierus, an. 1270 et 1274¹. Docebat etiam Sigerus de Brabantia æternitatem mundi ac motus²; quem scriptorem confutavit S. Thomas.

II. **Fides catholica.** — Scriptura perpetuo recolit mundum non ab æterno, sed in *principio* esse a Deo conditum³.

1. Cf. DENIFLE, O. S., *Cartularium*, t. V, p. 486, 487, 546, 547.

2. Cf. P. MANDONNET, O. P., *Siger de Brabant et l'Averroïsme*. Frib., 1899.

3. *Genes.*, I.

Deumque prius exstitisse, *antequam* quidquam faceret a principio¹, *priusquam* montes fierent aut formaretur terra et orbis², atque Deum nos elegisse in Christo *ante* mundi constitutionem³.

SS. Patres generatim opponunt Dei æternitatem et mundi novitatem. Sic S. Athanasius ostendit Verbum esse increatum, eo quod sit æternum⁴, et S. Damascenus generationem mundi a generatione Verbi in eo essentialiter differre quod sit in tempore⁵. Hinc Zacharias Mitylen. specialem tractatum scripsit, quo expresse confutat errorem de mundi æternitate⁶. Ecclesia expresse definit mundum conditum fuisse non ab æterno, sed in *principio temporis*. Ita conc. Later. IV et concilium Vaticanum⁷.

Inter errores Eckardi, quos damnavit Joannes XXII, d. 27 Mart. 1329, citari debent tres priores propositiones, quæ mundi æternitatem adstruunt.

« 1° Quod Deus non potuit primo producere mundum, quia res non potest agere antequam sit; *unde quam cito Deus fuit, tam cito mundus fuit*.

2° Item concedi potest mundum fuisse *ab æterno*.

3° Item simul et semel, quando Deus fuit, quando Filium sibi coæternum per omnia coæqualem Deum genuit, etiam mundum creavit. » — Quos quidem articulos tanquam *hærelicos* Papa damnat et reprobat expresse⁸.

III. **Rationes theologicæ.** — Imprimis ratio demonstrat *non esse necessarium* mundum ab æterno fuisse.

Quum enim Deus sit causa rerum per suam voluntatem, eatenus mundus est quatenus vult Deus illum esse. Atqui Deus non vult necessario mundum esse ab æterno,

1. *Prov.*, VIII, 22.

2. *Ps.* LXXXIX, 2.

3. *Ephes.*, I, 4.

4. S. ATHANAS., *Cont. Arianos*, orat. I, 14, 29. *Orat.* II, 1, 22, 27; *P. G.*, XXVI, 42, 72, 193, 26 q.

5. S. J. DAMASC., *De Fid. Orthodox.*, lib. I, c. VII; *P. G.*, XCIV, 813.

6. ZACHARIAS MITYLEN, *De Mundi opificio*; *P. G.*, LXXXV, 1011-1143.

7. DENZINGER, 428 et 1782.

8. *Idem*, 501-503, 529.

quia non vult necessario nisi suam bonitatem. Ergo necesse non est mundum esse ab æterno.

Insuper ratio ostendit necessitatem alicujus mundi ab æterno non posse desumi, ex natura Dei : quia, licet voluntas creandi sit æterna, non producit necessario effectum æternum, sed effectus sequitur secundum prædefinitionem voluntatis, quæ seipsa decrevit ut mundus haberet esse *post* non esse (ad 9) ; neque ex parte finis, quia Deus non indiget fine, sed est sibi sufficientissimus, seu, prout loquitur concilium Vaticanum, *in se et ex se beatissimus*. Quapropter nedum teneatur creare ab æterno, imo potuisset non creare.

Demum ratio suggerit quædam congruentiæ argumenta cur mundus sit conditus in tempore. Quo facilius probetur existentia Dei ; nam, si constat mundum esse in tempore, jam liquet mundum non esse a seipso, nec esse Deum aut Deo consubstantialem ; et quo manifestius vindicetur suprema Dei independentia et appareat Deum sibi plenissime sufficere, quum *ante* mundi constitutionem esset in se et ex se beatus¹.

Dices : Cujus est actio æterna et effectus est æternus. Atqui actio Dei est æterna, cum sit divina substantia. Ergo et effectus seu mundus est æternus.

Resp. : Dist. maj. : Effectus est æternus ex parte causæ et secundum id quod ponit in agente, concedo ; ex parte termini et secundum quod importat illationem in passo, nego ; quia in agentibus per voluntatem terminus sequitur secundum prædefinitionem voluntatis, voluit autem Deus ut mundus haberet esse *post* non esse. — Dist. conclus. : Mundus est æternus ex parte suæ causæ, concedo ; terminative et in seipso, nego.

IV. **Quo sensu dicatur Deus creasse in principio** (a. 3). — S. Thomas triplicem tradit expositionem, ut triplex error excludatur. 1° Contra eos qui contendunt mundum ab æterno exstitisse, dicitur in *principio temporis*. 2° Contra eos, nempe Manichæos, qui volunt duplex esse rerum principium, bonum scilicet ac malum, dicitur in principio quod

1. Fusiora argumenta vide in II *Cont. Gent.*, cap. 32, 34, 37.

est *Filius*, quatenus Filius est Sapiencia per quam Deus condit universa. 3° Contra eos, scilicet Platonicos, qui ponunt corporalia, condita fuisse mediantibus creaturis spiritualibus, dicitur in principio *ante omnia*.

Quæ triplex expositio indicatur ab Augustino. « Quæram quomodo dictum est, præter allegoricam significationem : « In principio fecit Deus cælum et terram. » Utrum in principio temporis ; an quia primo omnium facta sunt ; an in principio, quod est Verbum, Dei unigenitus Filius¹. »

Ultima interpretatio, *ante omnia*, a multis sive ex veteribus sive recentioribus traditur, qui Aquilam interpretem secuti, dicunt : « Deus creavit in *capitulo* omnia *simul* ictu uno, cælum et terram. » Secunda interpretatio defenditur præsertim a Tertulliano et Hilario, at minime respondet voci hebraicæ, nec ullatenus est litteralis.

Prima a S. Ambrosio et multis aliis accipitur et ipsa doctrina quam exprimit, a concilio Later. IV eligitur : « *In principio temporis* », ita scilicet ut res creatæ existere inceperint, cum inceperunt tempora fluere².

1. S. AUGUSTIN., *De Genesi ad litteram*, lib. I, c. II ; *P. L.*, XXXIV, 247.

2. CALMET, in h. l., HUMMELAUER et recentiores interpretes.

ARTICULUS SECUNDUS

DE POSSIBILITATE CREATIONIS AB ÆTERNO

AD ART. 2 S. THOMÆ

I. **Quo sensu concedi debeat :** « **mundum incepisse est articulus fidei.** » — 1° Si consideretur mundus absolute, abstrahendo a characteribus quos nunc præbet, non potest apodictice demonstrari mundum conditum esse in tempore. Demonstratio quippe illa fieri nequit neque ex parte causæ intrinsecæ, scilicet ex parte essentiæ, quia principia essentialia abstrahunt ab omni tempore et competunt rei independenter ab accidentibus, tempus porro est accidens rei creatæ; neque ex parte causæ efficientis, scilicet Dei; tum quia voluntas Dei agit pro suo libitu nec investigari potest nisi circa ea quæ absolute necesse est Deum velle, non autem circa creaturas contingentes; tum quia virtus Dei creantis non est minor ab æterno quam nunc nec idcirco major fit quia operatur in tempore. Ergo demonstrari nequit mundum in se absolute inspectum in tempore incepisse. Ergo non ratio, sed sola fides cum omnimoda certitudine dicit : Mundus incepit in tempore.

2° Si consideretur autem mundus ut nunc est, multi tenent repugnare ejus creationem ab æterno, quia constat esse periodos geologicas quæ novitatem important, et entia successiva quæ non potuerunt ab æterno existere. Quapropter card. Zigliara concludit : « Existimo autem mundum uti nunc est non potuisse ab æterno crari¹. » — Reponi tamen potest : Si considerentur *talia* entia successiva, tales quæ mutationes geologicæ, liquet omnino hæc esse in tempore, at repugnatne absolute ut *ante hanc* mutationem fuerit alia et alia prior, quin unquam ad principium deveniatur? Ratio nequit cum omnimoda certitudine respondere, quum sit duplex sententiâ probabilis,

1. *Cosmol.*, lib. I, c. III, art. 2.

ut mox dicetur. Quocirca iterum concludimus : Ratio sibi relicta nequit cum certitudine absoluta dicere : Mundus incepit in tempore, sed sola fides *absque ulla errandi formidine* id pronuntiat.

Sub hoc respectu omnes possunt et debent conclusioni D. Thomæ adhærere : mundum incepisse est articulus fidei, id est novitas mundi est veritas quam ratio non demonstrat *apodictice*, sed sola fides invicte asserit.

II. De quæstione autem controversa, an possit ratio demonstrare repugnantiam creationis ab æterno, neque Scriptura neque Patres aliquid certi decernunt.

Scriptura id unum intendit, res omnes a Deo conditas esse in tempore, nec ullam creaturam *ex se* habere ut sit æterna. Utrum vero possit Deus ab æterno et liberrimo consilio aliquid creare, nullus citari potest textus qui id inficietur.

Patres Apologetæ ostendunt contra pantheistas et dualistas nullam creaturam esse *natura sua* æternam. Hoc sensu dicit Tertullianus, contra Hermogenem et Marcionem propriam esse solius Dei *prærogativam nullius initii et nullius finis*¹. Creatura scilicet *vi sui* habet initium et finem. At potest ne Deus ipse operari ad extra simul ut est, et, quia est ab æterno, potest ne creare ab æterno? De hoc silent Patres.

Eodem sensu docet Ambrosius id quod habet finem non posse carere principio, quatenus creatura habet *ex se* ut sit in tempore.² Et S. Fulgentius : « Dedit rebus... ut sint, *non tamen sine initio, quia nulla creatura ejusdem naturæ est cujus est Trinitas*³. » Scilicet, Deus præstare nequit rebus ut ipsis competat, tamquam aliquid *proprium*, esse sine initio, quia jam ejusdem forent naturæ ac Trinitas; at potestne Deus operari ab æterno et condere aliquid ab æterno? De hoc non movetur quæstio.

Nec aliter loquuntur Patres Græci. S. Athanasius exponit, contra Arianos, Verbum non esse factum seu non

1. TERTULL. *Adv. Hermog.*, c. IV; *P. L.*, II, 125, 201.

2. Cf. S. AMBROS., *Hexaemer.*, lib. I, c. III, ss.; *P. L.*, XIV, 127-142.

3. S. FULGENT., *De Fide ad Petrum*, c. III, n. 25; *P. L.*, XL, 761.

esse creaturam, quia est æternum¹, nempe vi sui et essentia. Quod etiam repetunt S. Basilius, S. Gregorius Nyssenus, S. Cyrillus Alexandrinus. Verba enim S. Basilii : « Nos autem ejusdem insanix esse putamus tum creaturæ æternitatem adscribere, *tum creaturæ Dominum* hoc testimonio privare », manifeste intendunt æternitatem quæ *vi naturæ* competit. In eundem sensum trahi commode potest quod scribit S. Joannes Damascenus : « Creatura, cum voluntatis Dei sit opus, non est Deo coæterna. Non enim *natura* fert ut quod ex nihilo ad esse provectum est, coæternum sit ei qui principio caret, estque semper². » — Quod nempe ex nihilo producitur habet *ex se* et natura ut sit in tempore. Potest ne tamen Deus, qui est ab æterno, operari ab æterno et creare ab æterno ? Nullatenus probatur Patres id de Deo unquam negasse, quum potius constet illos de hoc puncto non quæsisisse.

III. **Theologi priores vel coævi S. Thomæ.** — Citatur S. Anselmus tamquam patronus sententiæ negantis « Quoniam vera æternitas principii finisque meta carere intelligitur : quod nulli rerum creaturarum convenire, eo ipso quod de nihilo factæ sunt, convincitur³. » — Verum id accipi potest de illa æternitate quæ creaturæ conveniat ex natura ; non enim constat S. Anselmum negasse Deum operari et creare posse ab æterno.

Clarissime autem Richardus a S. Victore asserit repugnantiam æternæ creationis : « *Quidquid ex creatione esse accipit, fuit procul dubio quando omnino nihil fuit ; alioquin ex nihilo creari non potuit*⁴. »

Quum vero averroistæ contenderent mundum non solum potuisse ab æterno existere, sed reapse exstitisse, doctores catholici, quo facilius illos refellerent, docent jam repugnare creaturam ab æterno. Quam repugnantiam

1. S. ATHANAS., *Ora.* I contr. *Arian.*, 14, 29 ; *P. G.*, XXVI, 42, 72 ; S. BASIL., *Cont. Eunom.*, II, 17 ; *P. G.*, XXIX, 608 ; GREGOR. NYSSEN., *Cont. Eunom.*, I ; *P. G.*, XLV, 364 ; S. CYRILL. ALEXANDR., *Theaur.* assert., XXII, col. 492-497, 513, 529.

2. S. JOAN. DAMASC., *Orthod. Fid.*, lib. I, c. VIII ; *P. G.*, XCIV, 814.

3. S. ANSELM., *Monol.*, XXIV ; *P. L.*, CLVIII, 178.

4. RICHARD. A S. VICTORE, lib. II, c. IX.

tuentur B. Albertus, S. Bonaventura¹; imo illam tanti faciebant magistri tempore S. Thomæ, ut Angelicus Doctor contra ipsos opus scripserit : *De æternitate mundi contra murmurantes*.

Docet autem S. Thomas, sive in hoc opere, sive in comment. *Sent.*, sive in lib. II *Cont. Gent.*², nondum esse demonstratam hujusmodi repugnantiam, et admittit possibilitatem æternæ creationis etiam pro entibus *successivis*, in quibus distinguuntur *dies, circulationes, corruptiones*, etc.

Ad hominem quod attinet, repugnantia creationis æternæ induceretur ex ratione entis *successivi simul et permanentis*, quia sic haberetur numerus actu infinitus. Angelicus porro non directe solvit difficultatem, sed reponit esse rationem *particularem*, quæ non impedit quominus aliqua creatura potuerit esse ab æterno.

IV. **Theologi post S. Thomam.** — Ægidius Romanus adhæret sententiæ Doctoris Angelici et concludit rationes quæ contra mundi æternitatem afferuntur *non esse demonstrationes*³. Hervæus quoque Angelico adhaeret⁴. Scotus potius anceps remanet⁵.

Thomistæ generatim sequuntur suum Magistrum, licet plures possibilitatem restringant ad creaturas permanentes, quod etiam admittit Suarez. Recentiores *communius* eligunt sententiam negantem, saltem si sermo sit de entibus, *successivis*⁶.

Doctrinam tamen thomisticam optime vindicant Liberator, Illm. Esser., O. P., Sertillanges, O. P., P. Pègues, O. P., etc⁷.

1. B. ALBERT. M., *Summ.*, II P., Tr. I, q. iv, memb. II, a. 5 ; S. BONAVENTURA, IV *Sent.*, dist. 1, I. P., a. 1, q. II.

2. Cf. IV *Sent.*, dist. 1, q. I, a. 5 ; II *Const. Gent.*, c. XXXVIII.

3. AEGIDIUS, IV *Sent.*, dist. I, q. IV, a. 1, 2.

4. HERVÆUS, *De æternit. de mundi*, q. II.

5. SCOT., IV *Sent.*, dist. 3, q. III.

6. Cf. LAURENT JANSSENS, *Comment.* in h. l. S. Thomæ.

7. ESSER, O. P., *Opusc. De æternitate mundi*; SERTILLANGES, *Revue Thomiste*, sept. et nov. 1897, janv. 1898; P. PÈGUES, *Comment.* in h. l.

V. **Quid concludendum.** — Plena remanet libertas in illa controversia, quæ est *secundi* omnino momenti ; at nullam deprehendimus rationem recedendi a sententia S. Thomæ. Rationes enim quas urgent recentiores fuerunt jam ab Angelico versatæ, nec ullatenus præstant demonstrationem.

Sententiam ergo quæ tuetur possibilitatem æternæ creationis etiam respectu speciei humanæ *vere ac solide probabilem* existimamus : tum quia, si Deus non potest creare ab æterno, videtur impotens, quasi accresceret ipsi virtus *ex tempore* ; tum quia difficultatibus congrua affertur responsio ; imo et ipsi argumento ex quo volunt inducere incommodum numeri actu infiniti ; si quidem repōnunt alii animas quæ successive creantur nunquam efficere multitudinem *actu* infinitam, quia *id quod additur præ-existenti numero est semper pars finita, seu clausa a parte post*, finitum autem additum finito non facit infinitum, ac proinde nunquam esset infinitum *a parte post*¹.

1. Quoad cæteras difficultates, cf. nostr. *Curs. Philos. Thomist.*, II, 71-79.

QUÆSTIO QUARTA

De rerum distinctione

AD Q. XLVII-XLIX S. THOMÆ

Multa diligentia exponit S. Doctor quomodo distinctio a. 1, et inæqualitas rerum, a. 2, sint ab ipso Deo et qua ratione mundus sit unus, a. 3; deinde quæstionem de malo perfecte versat, q. XLVIII et XLIX.

ARTICULUS PRIMUS

DE IPSA RERUM DISTINCTIONE ET INÆQUALITATE AC MUNDI UNITATE

AD Q. XLVII S. THOMÆ

I. **Quadruplex errorum classis**¹. — Prima est materialistarum, qui et mundi originem et rerum distinctionem a casu repetunt. Secunda est Anaxagoræ, qui hanc distinctionem repetit a materia. Tertia, ex contrarietate principiorum agentium, sicut opinatur Avicenna, cujus theoria sic breviter resumitur: Deus se intelligendo produxit intelligentiam primam; intelligentia autem prima triplicem habet fecunditatem et vera trilogia in ipsa apprehenditur: quatenus intelligit Deum, producit intelligentiam secundam, quatenus intelligit suam potentiam, producit corpus mundi, quatenus intelligit suum actum, producit animam mundi. Quarta est Platoniorum, qui distinctionem illam varietati meritorum et demeritorum adscribunt.

1. De singulis legatur ipse Doctor Angelicus in II *Cont. Gent.*, cap. XXXII-XLIV.

II. **Fides catholica.** — Scriptura tribuit ipsi Deo rerum distinctionem. Nam series narrationis genesiacæ ostendit imprimis Deum condentem omnia, scilicet cælum et terram, ac deinde dividentem lucem a tenebris et singula distinguentem. Apud prophetas exhibetur Deus « faciens *omnia*, extendens *cælos* solus, stabiliens *terram*¹. » S. Joannes idem asserit, dum testatur per Verbum *omnia* esse facta et sine ipso *nihil* prorsus esse factum : unde, quum distinctio rerum sit vera perfectio et pulchritudo, est per Verbum facta.

S. Paulus exponit non solum universum in genere, sed et singula quæ distinctionem rerum efficiunt, sive visibilia sive invisibilia, esse in ipso Filio condita². Conc. Later. IV, asserit Deum esse creatorem omnium, visibilium et invisibilium, et triplicem distinctionem Deo attribuit, scilicet in creaturam *angelicam*, *mundanam* et *humanam*³. Additque concilium Vaticanum, *secundum totam suam substantiam*⁴, ut innuat omnia quæ sunt in rebus et ad eorum distinctionem concurrunt esse a Deo. Conc. Florentinum profitetur omnia quæ sunt in creaturis esse bona et ab unico principio Deo procedere⁵.

III. **Rationes theologicae.** — Arg. I^{um} (contra primum errorem). Quod est optimum in quolibet effectu est ab agente per se intentum, nec casu oritur. Porro quod in mundo est optimum est distinctio, varietas, et ordo, in quibus divina bonitas repræsentatur. Ergo illa distinctio est a Deo per se intenta, nec ullatenus casualis censi potest.

Arg. II^{um} (contra alterum errorem). Materia est a Deo creata. At creatum nequit esse primum distinctionis principium, sed oportet illam distinctionem in altiore causam reducere. Insuper, materia est propter formam et non e converso, ac proinde, nedum possit materia esse

1. ISAI., XLIV, 24.

2. Colos., I, 16.

3. Cap. *Firmiler*; DENZINGER, 429.

4. Conc. Vatic., Const. *de Fid.*, can. 5.

5. Decret. pro Jacobitis; DENZINGER, 706.

principium distinctionis, oportet, e contra, ut distinctio materiæ a forma repetatur.

Arg. III^{um} (Contra tertium errorem).

Quum vis creatrix sit prorsus incommunicabilis, nulum agens creatum, etsi dicatur intelligentia prima, nequit producere ea quæ nonnisi per creationem fiunt. Sed plura sunt, ut animæ et spiritus, quæ per solam creationem producuntur. Ergo. — Insuper, quum effectus debeat causæ proportionari, oportet ut optimum in causam perfectam et optimam reducat. Atqui distinctio in rebus universi est optimum, quod Dei perfectionem repræsentat. Ergo in solam causam optimam, nempe Deum, reducit.

Contra quartam formam sufficiat animadvertere merita non esse primam causam, sed causam supponere ex qua oriantur; esse quid accidentale, dum diversitas formarum est essentialis.

Argumentum directum. Deus producit res ad bonitatem suam communicandam et repræsentandam, et hic est præcipuus creationis finis, ut supra ostensum est. Atqui non potest per unam creaturam sufficienter repræsentari divina bonitas: quum enim bonitas, quæ est in Deo simpliciter et uniformiter, sit in creatis multipliciter et divisim, quumque omne ens creatum sit finitum et restrictum, oportet ut quod in uno nequit plene relucere, in pluribus non solum numero, sed et specie distinctis manifestaretur. Ergo debuit Deus distinctionem rerum in multas species intendere et efficere.

IV. Sicut distinctionis, ita et inæqualitatis rerum causa est Deus (a. 2). — Hæc est doctrina fidei contra Origenem, qui finxit creaturas rationales fuisse primo æquales, ac deinde, per liberum arbitrium, inæquales evasisse, ita scilicet, ut illæ quæ ad Deum conversæ sunt, fuerint ad diversos angelorum ordines secundum diversa merita, assumptæ, et quæ aversæ sunt a Deo, fuerint diversis corporibus, secundum diversa opera, alligatæ.

Scriptura tradit omnem creaturam esse bonam, non secundum merita hominum, sed secundum quod a Deo procedit, exhibetque Deum condentem singulas creaturas et species, nobiliores et inferiores, et concludit: « Viditque

Deus cuncta quæ fecerat et erant *valde bona*¹. » Libri Sapientiales docent omnia quæ in mundo sunt, etiamsi in ordine diverso existant, ut vita et mors, esse a Deo et universa *bona valde*².

Errorum Origenis expresse confutat S. Augustinus¹ anathematizatque Vigilus Papa (543)³.

Ratio theologica S. Thomæ ipsam veritatis radicem aperit. Jam ostensum est Deum esse auctorem distinctionis formalis. Atqui auctor distinctionis formalis est etiam auctor et causa inæqualitatis. Ergo causa inæqualitatis rerum est Deus.

Explicatur argumentum. Duplex est distinctio : *formalis* in his quæ differunt specie, *materialis* in his quæ differunt numero. Quum autem materia sit propter formam, oportet ut distinctio materialis sit propter formalem, et ideo individua non multiplicantur nisi propter conservationem speciei. Jamvero distinctio formalis necessario inæqualitatem inducit ; nam formæ rerum sunt sicut numeri, in quibus species variatur secundum additionem vel subtractionem unitatis, et eapropter species ita sunt in quadam hierarchia ordinatæ, ut planta sit perfectior lapide, animal perfectius planta, homo perfectior animali. Hinc liquet causam distinctionis formalis esse quoque causam inæqualitatis, ut inde resultet decor universi.

Quocirca Deus simul et distinctionem et inæqualitatem et pulchritudinem mundi intendebat in ipso decreto quo voluit mundum condere

V. De mundi unitate (a. 3). — Mundus est unus, non quidem unitate substantiæ, sed unitate ordinis.

Scriptura et Traditio, licet non versent quæstionem de possibilitate plurium mundorum, asserunt tamen præsentem mundum esse unum, eo sensu quod universa ab *eodem auctore* Deo procedant⁴, et ad *eundem finem* Deum ordinentur. Hinc definit concilium Vaticanum *mundum*

1. *Genes.*, I, 31.

2. *Eccli.*, XI, 14 ; XXXIX, 21 ; S. AUGUSTIN., de *Civit. Dei*, lib. II, c. XXIII, et lib. XI, c. XXI.

3. DENZINGER, 203, ss.

4. Cf. *Ephes.*, IV, 5 ; *I Tim.*, II, 5.

resque omnes, quæ in eo continentur, et spirituales et materiales, secundum *totam suam substantiam*, a Deo ex nihilo esse productas, et *mundum ad Dei gloriam esse conditum*¹.

Ratio autem conclusionem manifeste probat. Liquet imprimis non esse unitatem substantiæ, quum mundus multis, non solum specie sed et genere diversis, constet naturis.

Unitas autem ordinis importat ut omnia quæ sunt in mundo ab eadem causa efficiente proveniant et ad eundem finem tendant et inter se mutuo quodam vinculo connectantur et colligentur. Atqui universa mundi entia eandem habent causam efficientem Deum, et eandem causam finalem, scilicet Dei gloriam, et inter se duplici vinculo coaptantur, nempe *dynamico* seu causalitatis, quatenus alia in alia agant, vel mutua attractione, vel mutua actione et passione; ac *teleologico*, seu finalitatis, quatenus alia aliis inserviant, ut mineralia plantis, plantæ animalibus, animalia homini, et omnia in unum finem, sive singulis proprium, sive omnibus communem, conspirent².

VI. Licet autem Deus crearet alios et innumeros mundos, nostro perfectiores, haberent semper aliquam unitatem ordinis. — Nam eandem semper primam causam efficientem et finalem respicerent; convenirentque vel in intelligere, vel in sentire, vel in vivere, vel saltem in esse; et mutuam inter se exsererent operationem, ut possent in finem tendere: quia, cum non forent suus finis, deberent ad finem proprium operatione se ciere, et in finem communem operatione aliquatenus communi conspirare. Sapientis quippe est ordinare, scilicet non dissipatos effectus producere, sed omnes in unam compaginem cum debita harmonia adigere. Quicumque ergo admittunt aliquam sapientiam ordinantem debent eo ipso quamdam mundi unitatem profiteri³.

1. Can. V; DENZINGER, 1805.

2. Cf. Vol. I *De Deo Uno Trino*, p. 53.

3. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, II, p. 68-70.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MALO

AD Q. XLVIII S. THOMÆ

I. **Quæstio dogmatica.** — Non ad philosophiam solam spectant quæstiones de malo, sed dogma utique respiciunt, propter innumeros errores, qui notionem veri Dei veræque creationis pervertere tentarunt quosque debuit Ecclesia compescere et damnare.

Antiquissimus igitur est error¹ a Babylone, Chaldæa et Persia derivatus etiam ad Græcos, præsertim Pythagoricos, quem postmodum Mani et Manichæi in systema adegerunt, duo vigere principia opposita, nempe Lucis, in quo bonum omne includitur, et Tenebrarum seu Mali. Regno lucis præsidet Deus, regno autem tenebrarum præsidet Satanas, Diabolus. Sic igitur creatio materialis est mixtio quædam boni et mali, et idcirco debet homo a materia abstinere.

Quapropter Manichæus perfectus triplex debet ferre signaculum : nempe *signaculum oris*, ut ab impuris elementis caveat, *signaculum manus*, ne tangat res in quibus includuntur elementa tenebrarum, ac *signaculum sinus*, ut a copula et matrimonio abstineat.

Qui error per totum Orientem diffusus est, præsertim in partibus Persiæ, Indiarum et Sinarum, ac sæculo iv in Armenia, deinde in Bulgaria ac Macedonia, ac demum in Italia, Germania, Gallia, Anglia et cæteris Europæ partibus, ubi propugnatores habuit catharos et Albigeneses.

Quocirca maxime ad theologiam dogmaticam spectat veram de malo tradere doctrinam.

II. **Definitio mali ex ratione boni accipitur** (a. 1). — Unum oppositorum ex altero cognoscitur, sicut tenebræ

1. Cf. TIXERONT, *Histoire des dogmes*, I, 433, ss.

per lucem. Porro malum est oppositum boni. Ergo et ex ratione boni potest accipi et definiri malum. « Si malum accipiat quasi concrete ut subjectum quod dicitur malum, opponitur contrarie, sicut vitium contrarie virtuti opponitur; si vero accipiat formaliter, ut ratio secundum quam aliquid dicitur malum, opponitur privative, et ita definitur : *Privatio boni debiti...* vel boni debiti sibi, ut cum quid dicitur in se malum, vel boni debiti alteri, ut cum quid dicitur malum seu nocivum alteri.

Hinc intelligitur effatum : *Malum distat et ab ente simpliciter et a non ente simpliciter*, quia neque est sicut habitus neque sicut pura negatio, sed sicut privatio¹. »

III. **Bonum et malum in moralibus** (ad. 2). — In moralibus privatio debitæ ordinationis in finem constituit differentiam constitutivam quæ malum a bono discernit. « Bonum et malum, ait Angelicus, non sunt differentię nisi in moralibus, quæ recipiunt speciem ex fine, qui est objectum voluntatis, a quo moralia dependent. Et, quia bonum habet rationem finis, ideo bonum et malum sunt differentię specificę in moralibus; bonum per se, sed malum in quantum est remotio debiti finis... Unde malum, in quantum malum, non est differentia constitutiva, sed ratione boni adjuncti. »

IV. **Hinc omnino liquet ^{malum} bonum non esse naturam, sed omnem naturam esse bonam.** — Nam bonum dicitur quod est appetibile. Omnis porro natura est appetibilis. Ergo est bona. Declaratur min. Quum omnis natura appetat suum esse suamque perfectionem, liquet omnino esse cujuslibet naturę et idcirco ipsam naturam habere rationem boni.

Confirmatur. Omnis natura vel est potentia, vel actus, vel compositum. At malum non est potentia vel actus, sed illorum privatio, nec compositum, sed potius illius corruptio. Ergo nulla natura est malum.

Quę doctrina est omnino de fide². Dicit quippe Aposto-

1. *Curs Philos. Thomist.*, v, 142, 143.

2. *Tim.*, iv, 4.

lus : « Omnis creatura Dei *bona* est. » Et S. Augustinus : « Mala igitur natura dicitur quæ corrupta est : nam incorrupta utique bona est. Sed etiam ipsa corrupta, *in quantum natura est bona, est; in quantum corrupta est, mala est*¹. »

Ecclesia fidem hanc professsa est dum praxi et vita sua Gnosticos et Manichæos damnavit et in conciliis « Manichæorum anathematizat *insaniam*, qui duo principia posuerunt, unum visibilium, aliud invisibiliū². »

V. Inde etiam apparet qua ratione ^{malum} ~~bonum~~ dicatur **agere** (ad 4). — Non dicitur agere per se et ratione sui, sed ratione boni cujus est privatio. Non enim potest agere ratione sui *formaliter*, eo quod omnis forma est bonum quoddam; nec *efficienter*, quia omnis actio est ab aliqua forma et idcirco a bono; nec *finaliter*, quia omne quod desideratur ut finis est perfectio aliqua. Itaque nec agit nec desideratur nisi ratione boni adjuncti.

VI. **Malum existit realiter in mundo non ut ens quoddam positivum, sed ut realis privatio seu realis corruptio** (a. 2).

De fide est existere malum, imo tota christiana oeconomia ad hoc reducitur, ut venerit Filius Dei in hunc mundum ut nos a *malo* physico et morali *liberaret*; sicut ipse Christus nos monet ut in oratione Deo dicamus : *Libera nos a malo*.

Quum igitur existat malum, assignanda est ratio cur sit, et hæc ex perfectione universi desumitur.

Requirit perfectio universi quandam inæqualitatem, quæ importat ut omnes gradus bonitatis, saltem generici, in mundo concurrant. Porro gradus illi bonitatis ita disponuntur ut sit aliquod ens quod nullatenus deficere possit, et aliud quod, licet non deficiat in esse ipso, sicut substantia incorruptibilis, deficere tamen possit in operatione, et aliud quod etiam in esse deficere queat. Ergo requirit perfectio mundi ut existant entia defectibilia in esse vel in operatione. Atqui ratio mali in hoc consistit ut aliquid

1. S. AUGUSTIN., *De natura boni contr. Manich.*, c. VI; P. L., XLII, 553.

2. Conc. Florent., Decret. pro Jacobitis; DENZINGER, 707.

a bono deficiat. Ergo perfectio mundi requirit ut quoddam malum in rebus inveniatur.

Id porro requirit, non quidem ut sit natura mala, sed ut sint entia bona quæ *realiter* careant seu *priventur* aliquo bono vel perfectione sibi debita; ac proinde non existit malum nisi propter *majus* bonum. Hinc effatum S. Augustini: « *Melius (Deus) judicavit de malis bene agere, quam mala nulla esse permittere*¹. »

VII. **Ex quibus iterum sequitur malum esse in bono tamquam in subjecto** (a. 3). — Bonum quippe non est natura quædam, nec mera *negatio*, secus ea quæ nullo modo sunt mala essent; sed est *privatio* boni debiti. Atqui omnis privatio requirit subjectum: si enim datur privatio, datur utique aliquid quod privatur, et idcirco idem est subjectum privationis et formæ. Ergo debet esse aliquod mali subjectum. Sed omne subjectum est ens et omne ens est bonum. Ergo non nisi bonum est subjectum mali.

VIII. **Malum non potest totaliter destruere bonum; sed, licet removeat totaliter bonum sibi oppositum, nunquam tamen destruit subjectum in quo est, neque totaliter destruit habilitatem subjecti ad bonum, tametsi minuat** (a. 4). — Triplex in rebus invenitur bonum: subjectum scilicet, ac forma, seu perfectio ei naturaliter debita, et capacitas respectu formæ, seu habilitas ad actum, sicut in homine est materia ut subjectum, anima ut forma, et habilitas ad bonum. Ex hoc autem triplici bono, secundum, nempe forma, totaliter tollitur per malum, sicut vita totaliter subtrahitur per mortem: nam malum est privatio boni debiti, et ideo præcise quod privet bono, evacuat bonum.

Primum vero, scilicet subjectum, nec tollitur nec minuitur per malum, sicut nec materia per mortem. Malum quippe nec aufert nec minuit id cui non opponitur; jam vero malum non opponitur subjecto sed formæ. Ergo subjectum nec tollitur nec minuitur.

1. S. AUGUSTIN., *Enchiridion*, c. XXVII; *P. L.*, XL, 245.

Tertium autem, scilicetabilitas, minuitur. Sicut enim augeri potestabilitas, scilicet intensior fieri per dispositiones convenientes, ita potest minui, id est remissior fieri, per dispositiones contrarias. Hinc tantum minuitur quantum illæ dispositiones contrariæ inducuntur; at, quia intentio et remissio nequit esse infinita, nunquam potest ita minuiabilitas ad bonum ut totaliter subtrahatur.

Quocirca malum nunquam potest esse integrum, quia, si non est subjectum in quo sit malum, nec malum erit, juxta axioma Philosophi: « *Si malum integrum sit, seipsum destruet*¹. » Concinit S. Augustinus: « Ubi autem nullus modus, nulla species, nullus ordo est, nullum bonum, nulla natura est². »

IX. In præsentī statu naturæ lapsæ malum creaturæ rationalis est pœna vel culpa (a. 5). — Hæc conclusio ad dogma catholicum refertur, quatenus supponit traduci peccatum originale, Christum in hunc mundum venisse, ut nos liberaret a malo culpæ in præsentī vita, a malo etiam pœnæ in æterna vita, et aliunde afflictiones quas justi patiuntur non inferri propter propria eorum peccata.

Recolatur malum dici *physicum* quatenus est privatio cujusdam perfectionis quæ naturæ debetur, *morale* autem quatenus est aliquid non conforme regulis *morum*. *Culpa* est malum *operationis*, quatenus vel non fit operatio vel non eo modo fit quo fieri deberet; *pœna* autem est malum quod patitur *agens* propter culpam.

Divisio porro per culpam et pœnam non est divisio mali physici simpliciter, quia in creaturis irrationalibus datur malum quoddam quod neque culpa est neque pœna; et cæterum potuisset in statu naturæ puræ existere malum, ut morbus, mors, etc., quin rationem culpæ vel pœnæ susci-peret. Intelligitur itaque conclusio de statu naturæ lapsæ et pro creaturis rationalibus. Istis porro peculiari modo tribuitur malum, eo quod bonum oppositum eis peculiari modo conveniat.

1. ARISTOT., IV; *Ethic.*, cap. v (ab. xx).

2. S. AUGUSTIN., *De natura Boni cont. Manich.*, c. XXIII; P. L., XLII, 558.

Quum malum sit privatio perfectionis debitæ, eo modo dividitur, sicut ipsa perfectio. Atqui duplex est in rationali creatura perfectio, una quidem ex parte actus primi, altera autem ex parte actus secundi. Ergo duplex malum, seu duplex privatio, ex parte scilicet actus primi et ex parte actus secundi. Jamvero ex parte actus primi habet rationem pœnæ, ex parte vero actus secundi habet rationem culpæ. Ergo malum creaturæ rationalis recte dividitur in malum culpæ et malum pœnæ. Explicatur. Prima quidem perfectio rei debita ex parte substantiæ attenditur, et est forma vel integritas rei; altera vero ex parte operationis consistitque in debito operandi modo. Hinc innotescit duplex esse malum, scilicet unum quod est privatio formæ vel alicujus ad rei integritatem pertinentis, et hoc est malum rei, seu ex parte actus primi; alterum autem, quod est privatio debiti modi in operando et est malum operationis, seu ex parte actus secundi.

Malum porro rei habet rationem pœnæ. Nam pœna est quod contrariatur voluntati et per divinam Providentiam ordinantur ad ultionem culpæ. Atqui omnia mala rei in agentibus voluntariis ordinantur ad ultionem culpæ vel actualis vel originalis: hæc est enim summa fidei catholicæ, creaturam rationalem conditam fuisse in statu innocentiae, in quo nulli privationi subiacebat quoad animam aut corpus, sed omnia in plena integritate consistebant, et ideo, si nunc malo ex hac parte subditur, id fit propter culpam aut actualem aut originale. Ergo.

Malum autem operationis habet rationem culpæ. Consistit enim culpa in voluntario defectu operationis debitæ: liquet sane culpandum omnino esse illum qui est dominus operum suorum et tamen non agit quando vel quomodo deberet. Atqui malum operationis, prout explicatum est, est proprie defectus voluntarius operationis debitæ, quatenus vel non fit vel non eo modo quo fieri deberet. Ergo malum operationis rationem habet culpæ.

X. Plura notatu digna. — Licet causa *remota* tribulationum quæ in præsentī statu hominibus eveniunt sit originale peccatum, non tamen dici potest: causam *proximam* malorum quæ patiuntur tales homines esse pro-

pria ipsorum peccata. Causa quippe hujusmodi et finis possunt assignari : sive majus meritum ipsorum, quod inde augetur et perficitur, juxta illud : « Quia *acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te* » ; sive exemplum aliorum, juxta illud : « Ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job¹ » ; sive gloria Dei, quæ inde manifestatur : « Neque hic peccavit neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo². » Quapropter merito damnatur hæc propositio Baii : « Omnes omnino justorum afflictiones sunt ultiones peccatorum ipsorum : unde et Job et martyres quæ passi sunt, propter peccata passi sunt³. »

Recolatur etiam *tentationem* non esse novum ac speciale genus mali a pœna et culpa distinctum (ad 3). Ex parte quidem tentantis, qui vult in peccatum inducere, est semper culpa ; ex parte vero tentati, si consentit, seu si immutatur in malum a tentante, incidit in culpam ; si autem resistit, non incurrit malum, sed auget meritum.

XI. Culpa plus habet deratione mali quam pœna (a. 7). — Quæ propositio, licet non sit his terminis definita, resumit tamen doctrinam fidei ; nam clamat ubique fides catholica sufferenda esse omnia mala physica, ut vitetur malum culpæ, castigandumque esse corpus⁴, eruendosve oculos, mortemque eligendam, ne admittatur peccatum⁵.

Liquent omnino rationes theologicæ. Id sane quo quis fit proprie et simpliciter malus est majus malum quam id quo fit malus secundum quid. Atqui homo fit proprie et simpliciter malus propter malum, non pœnæ, sed culpæ. Ergo majus est malum culpæ quam pœnæ. Prob. min. Quum principale hominis bonum consistat in operatione et præsertim in operatione ordinata, quæ est bonus usus rerum habitarum et qua finem suum ultimum attingit, idcirco principale hominis malum consistere debet in ope-

1. TOBIAS, II et XII.

2. JOAN., IX, 3.

3. PROPOS. 72 ; DENZINGER, 1072.

4. I COR., IX, 23.

5. MATTH., V, 29.

ratione inordinata, qua male utitur rebus et a fine suo ultimo avertitur. Atqui ratio culpæ habetur in illa operatione inordinata qua homo avertitur a suo fine ultimo per malum voluntatis usum. Ergo culpa est præcipuum malum, seu plus habet de ratione mali quam pœna.

Insuper. Quod bono divino opponitur est majus malum eo quod bono creaturæ tantum opponitur. Atqui culpa opponitur bono divino et pœna bono creaturæ; nam culpa opponitur impletioni divinæ voluntatis et amoris quo debemus amare bonum divinum ut est in re, dum pœna divino bono non opponitur, nisi quatenus illud participatur a creatura.

Quapropter potest esse Deus auctor mali pœnæ, nullatenus autem mali culpæ.

ARTICULUS TERTIUS

DE CAUSA MALI

AD Q. XLIX S. THOMÆ

I. Malum nonnisi a bono causatur (a. 1). — Est corollarium eorum quæ de notione mali disseruimus. Malum, utpote privatio boni debiti, provenit ex aliqua causa rem extra suam dispositionem trahente, vel impediante. Sed causa hujus modi est ens et idcirco bonum. Ergo malum a bono causatur.

Confirmatur. Omnis causa est vel materialis vel formalis vel finalis vel efficiens. Sed omnes causæ habent rationem boni : materialis quidem, cum sit ens in potentia est eadem ratione bonum ; formalis autem, utpote actus, est bonum actu ; finalis vero quia appetitur, est bonum, cum bonum sit quod omnia appetunt ; agens quoque est actus, et idcirco bonum actu.

II. Bonum potest esse mali causa materialis, seu subjectum : causa autem efficiens, non per se, sed per accidens ; causam vero formalem et finalem malum non habet (a. 1). — Jam ostendim est malum, utpote privationem boni debiti, esse in *subjecto* quod reapse privatur, et idcirco habere causam materiale, quæ nonnisi ens et bonum esse potest.

Causam formalem non habet malum, cum potius sit privatio formæ ; nec causam finalem, eo quod sit privatio ordinis in finem ; nec rationem utilis, si quidem utile dicitur quod ordinatur in finem.

Causa autem efficiens mali est bonum eo modo quo malum potest habere causam. Atqui malum non potest habere causam per se, sed per accidens dumtaxat. Ergo bonum est causa efficiens mali solum per accidens. Prob. min. Produci potest malum vel in actione vel in effectu. In utroque autem casu producitur per accidens. Ergo. —

Malum quidem in actione non provenit ex virtute, sed ex defectu virtutis; sicut in pueris defectus in motu provenit ex debilitate virtutis motivæ; vel ex indispositione instrumenti, sicut claudicatio ex curvitate tibiae. Atqui *accidit* agenti quod defectum virtutis patiat, siquidem agit non in quantum deficit a virtute, sed in quantum habet virtutem. Ergo malum in actione per accidens tantum producitur. Hinc axioma: *Malum non habet causam efficientem, sed deficientem*¹.

Malum autem in effectu potest ex triplici capite provenire: vel ex virtute agentis, quando ad formam intentam ab agente sequitur alterius formae privatio, ut quando ignis comburit domum, et tunc defectus non est per se et in effectu agentis, sed in alio et per accidens, quatenus ignis, inducendo propriam formam, corrumpit aliam per accidens; vel ex defectu virtutis, ut quando ignis non calefacit, quia est debilis, et hoc est etiam per accidens, quia accidit agenti, ut diximus, pati defectum virtutis; vel demum ex indispositione materiae, quæ non recipit actionem ignis agentis, et hoc etiam accidit agenti.

Unde concluditur non competere malo causam efficientem per se, sed solum per accidens.

III. Deus nullo modo est causa mali culpæ; est autem causa mali physici et pœnæ non per se, sed per accidens (a. 2).

Prima pars est de fide, tum ex éx Scriptura, ubi frequenter dicitur *Deus non volens iniquitatem*; tum ex definitionibus Ecclesiæ. Conc. Later. IV profitetur malum culpæ ortum esse a creaturæ libertate: « Diabolus enim et alii dæmones *a Deo quidem creati sunt boni*, sed ipsi per se facti sunt mali: Homo vero diaboli suggestionem peccavit². » Conc. Florentinum prædicat: « *Bonas quidem* (creaturas), *quia a summo bono factæ sunt*³. »

1. Ad rem S. Augustinus: « Tunc enim, cum aliquid faciunt, causas habent efficientes; in quantum deficiunt, et ex hoc mala faciunt... causas habent deficientes. » *De Civit. Dei*, lib. XII, c. VIII; *P. L.*, XLI.

2. Cap. *Firmiter*; DENZINGER, 428.

3. Decret. pro Jacobitis; DENZINGER, 706.

Conc. Tridentinum definit : « Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli. A. S.¹. »

Secunda pars etiam asseritur manifeste in Scripturis ubi dicitur Deus punire Ægyptios, Nabuchodonosor, Hebræos et Judæos inobedientes, affligere Job et Tobiam, imo et Messiam propter nostra scelera percutere : « Propter scelera populi mei percussi eum². »

Probatur ratione. Malum culpæ in defectu actionis consistit et ex defectu agentis provenit. Sed Deus nequit esse agens defectivum. Ergo. Insuper malum culpæ est aversio a Deo, defectus a regula, conversio ad bonum commutabile. Sed Deus nequit a seipso averti, nec deficere a regula, cum sit regula indefectibilis, nec esse causa ut quis avertatur ab ipso. Ergo nequit Deus esse auctor mali culpæ.

Prob. II^a pars. Agens quod sua virtute causat aliquam formam ad quam sequitur privatio et defectus est causa istius mali, sed per accidens, cum defectus per accidens sequatur nec intendatur ratione sui ab agente. Atqui Deus sua virtute causat aliquam formam seu perfectionem, scilicet bonum et ordinem universi, ad quam sequitur corruptio rerum corporalium, quæ est malum physicum, ut superius explicatum est. Ergo Deus producendo illam perfectionem causat per accidens malum physicum.

Item, Deus causat malum pœnæ. Nam causat ordinem totius universi. Sed ordo universi includit ordinem justitiæ, qui exigit ut peccanti condigna pœna infligatur. Ergo Deus est causa mali pœnæ; at nonnisi per accidens, cum non intendat nisi ordinem justitiæ, cui conjungitur malum pœnæ in creatura.

IV. **Corollaria.** — Hinc eruitur : 1° Deum non permittere malum nisi ratione boni seu finis superioris³.

1. Sess. VI, can. 6.

2. ISAI., LIII, 8.

3. Cf. opus nōstr. *Les vingt-quatre thèses thomistes*, p. 276-278.

Quum enim malum, præsertim culpæ, sit quædam corruptio vel deordinatio, non potest provisor universalissimus illud permittere, nisi propter altiores fines, ut scilicet concurrat ad rationem pulchri.

Illi porro fines *alliores* isti sunt : ut inde habeantur diversi gradus in rebus ; ut agnoscat libertas creata ejusque defectibilitas ; ut innotescant et suprema Dei independentia, quæ non tenetur condere creaturas impeccabiles, ejus justitia, quæ peccatum punit, ejus misericordia, quæ peccatores erigit, imo et damnatos punit citra condignum ; et etiam quo perfectius virtutes colat, pœnitentiam, humilitatem, gratitudinem, quæ, quanto majus fuit donum Dei miserentis, eo fit intensior.

2º Calamitates quæ homines affligunt ad bonum superius a Deo ordinari. Calamitates non sunt malum *absolutum*, sed sub directione divinæ Providentiæ debent bono meliori *inservire*, quatenus mentem nostram monent de fine *supernaturali*, qui forte in prosperitate negligitur, vel occasiones fiunt intensioris meriti et plenioris satisfactionis, quæ durior foret in altera vita. Unde recolenda sunt verba Pauli : « *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*¹ ».

3º Diversimode Deum causare pœnas. Quædam est pœna damni ; et hujus causa est Deus, non quidem agendo, sed potius non agendo, unde consequitur privatio gratiæ. Quædam est pœna sensus, quæ per aliquam actionem infligitur ; et hujusmodi pœnæ Deus est auctor etiam agendo².

V. Repugnat existere summum malum quod sit malorum omnium causa prima (a. 3). — Tanta inest conclusioni evidentia, ut sufficiat indicare rationes S. Thomæ.

1º Si daretur summum malum, esset malum per essentiam. Atqui repugnat essentia hujusmodi, cum omnis essentia sit ens et idcirco bonum. Ergo.

2º Summum malum esset ab omni bono separatum. Atqui malum ab omni bono separatum implicat, quia sic nullum haberet subjectum ac proinde nullatenus consi-

1. *Rom.*, VIII, 28.

2. SYLVIVS, in h. l.

steret, juxta effatum : *Si malum sit integrum, seipsum destruet.* Ergo.

3° Primum principium non est ab alio causatum nec est causa per accidens, secus esset posterius alio, scilicet causa per se. Sed malum et causatur ab alio, scilicet a bono, et est causa per accidens, ut superius ostensum est. Ergo ratio primi principii repugnat absolute malo.

QUÆSTIO QUINTA

Conspectus syntheticus totius doctrinæ catholicæ de Creatione

I. De fide est Deum esse unum universorum *principium a mundo distinctum*. — Constat ex tota Scriptura, ex omnibus symbolis, ex conciliis, præsertim Later. IV et Vaticano, prout supra exposuimus, q. I, a. 1.

II. De fide est Deum esse mundi conditorem per *creationem stricte dictam*. — Constat ex iisdem documentis, quibus Deus dicitur *creator*, vel qui producit ex *nihilo* omnes creaturas, et visibiles et invisibiles, tum angelicam, tum mundanam, tum humanam. Ibid. et q. II, a. 1.

III. De fide est non dari materiam improductam et Deo *coæternam*. — Scriptura id affirmat dum asserit Deum creasse cœlum et terram et *omnia* quæ in eis sunt, et concilia pariter, dum definiunt ex *nihilo* res *omnes* esse a Deo productas, *secundum totam earum substantiam*. Cf. ibid.

IV. De fide est Deum creasse non ex *necessitate*, sed *liberrimo consilio*. — Ita conc. Vaticanum, in quo tota traditio resumitur. Id vero importat in Deo intellectum et voluntatem, et etiam *ideas exemplares*. Supra q. I, a. 2.

V. De fide est Deum creasse non ex indigentia, non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad *manifestandam perfectionem suam per bona quæ creaturis impertitur*. — Ita laudatum concilium.

Hinc habetur bonitatem Dei esse *finem* omnium seu finem creationis principalem et ultimum esse gloriam Dei externam, licet finis secundarius et proximus sit perfectio creaturæ. Q. I, a. 3.

VI. Est de fide *solum* Deum esse creatorem; est doctrina certa, licet non definita, nullam creaturam posse adhiberi a Deo ut causam creationis principalem; est doctrina communior creaturam non posse adhiberi ut instrumentum creationis.

Prima pars a Scriptura et Traditione asseritur; secunda manifesta ratione probatur, quia creatio requirit virtutem infinitam, quæ nulli creaturæ potest communicari; tertia pars ex eo vindicatur quod repugnet creationi, quæ est ex nullo præsupposito, illa actio propria prævia et dispositiva quam exercere debet instrumentum quæque in subjecto recipitur. Q. II, a. 1.

VII. Est de fide mundum non esse ab æterno, sed incepisse, seu conditum esse in principio temporis; licet de possibilitate æternæ creationis libere disputetur.

Prima pars clare traditur a Scriptura et Traditione et asseritur in conciliis; possibilitatem vero æternæ creationis affirmat omnino S. Thomas, negant multi, præsertim recentiores, dum alii distinguunt, concedendo quod entia permanentia, negando quoad entia successiva. Cf. supra, q. III.

VIII. De fide est Deum esse auctorem distinctionis et inæqualitatis rerum. — Nam fides docet triplicis generis esse creaturam, *spiritualem*, *corporalem*, *mixtam*, seu *humanam*, et singulas esse a Deo productas secundum *totam earum substantiam*.

IX. De fide est omnem creaturam esse bonam,²⁾ Deumque nullatenus esse posse auctorem mali culpæ, sed solum mali physici et pœnæ,³⁾ quod tamen ad finem altiorem ordinat. — Constat ex dictis superius de malo.

X. Quid vero dicendum de cognoscibilitate creationis. — Concilium Vaticanum definit « Deum unum et verum, creatorem ac Dominum nostrum, per ea quæ facta sunt, naturali rationis humanæ lumine *certo cognosci posse*^{1.} » Intendebat damnare traditionalismum absolutum,

1. De Revelatione, can. 1.

vel etiam agnosticis, qui negant existentiam Dei veri a mundo distincti posse a sola ratione cognosci aut demonstrari¹, at noluit cognoscibilitatem creationis expresse definire, ut animadvertit ipsa Deputatio a concilio instituta².

XI. At, si cognoscibilitas non est definita, eruitur tamen ex concilio, ut conclusio certa³. — Nam definit concilium Deum verum naturali rationis lumine cognosci *per ea quæ facta sunt*, additque Pius X, in juramento antimodernistico, *tamquam causam per effectus, adeoque demonstrari etiam posse*. Atqui, ut ratio certo cognoscat Deum ut causam per effectus, adeoque demonstret, debet cognoscere et demonstrare ea quæ facta sunt esse a solo Deo producta, non ex aliquo præsupposito, secus daretur aliquod ens a Deo independens, nec idcirco esset unus verus Deus; sed *ex nihilo, secundum totam substantiam*. Ergo ex concilio Vaticano et juramento Pii X *concluditur* posse creationem naturali rationis lumine certo cognosci atque demonstrari⁴.

Argumenta quibus creatio probatur sunt omnino cogentia, evidentia, apodictica. Supra, q. II, a. I. « De facto tamen paucissimi fuerunt philosophi qui, revelationis auxilio destituti, genuinam creationis notionem attigerint. Citatur Lucretius :

« Principium hinc cujus nobis exordia sumet.

Nullam rem *e nihilo gigni* divinitus unquam⁵. »

Sed forte is notionem illam a traditione accepit⁶.

1. Cf. quæ de his diximus in I vol. *De Deo*, p. 36.

2. Cf. *Acta*, p. 79.

3. Cf. PINARD, art. *Création* in *diction. théol. cathol.*, col. 2192.

4. « Il (le texte du concile) dit possibilité de connaître le vrai Dieu *qui est créateur*, et cela est de foi; mais logiquement il est impossible d'arriver à une certitude autrement qu'en connaissant Dieu *en tant que créateur*; il s'ensuit, comme une conclusion théologique certaine, qu'il est possible à la raison humaine, sinon à tous les individus, d'arriver par elle-même, *naturali rationis lumine*, à saisir la nécessité d'une création stricte *ex nihilo*. » Idem, *ibid.*, col. 2194.

5. LUCRET., lib. I, v. 148-149.

6. Ceterum, LUCRETIVS potius negat aliquid *gigni ex nihilo* quam verum creationis conceptum tradit.

Aristotelis principia *de actu*, de *primo Motore*, logice creationis doctrinam continent; attamen de ejus mente non clare constat. Difficultatem pariunt textus in quibus ponit mundum ingenitum et æternum¹; quos tamen interpretantur quidam hoc sensu quod mundus, licet a Deo creatus, fuerit ab æterno, nec habuerit generationem seu initium². »

XII. Est doctrina Ecclesiæ angelos et mundum corporeum conditos fuisse simul.

Licet concilium Later. IV non intenderit hoc punctum definire, videtur tamen asserere *simultatem*, saltem *relativam*, nam dicit Deum condidisse *simul ab initio temporis* creaturam spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, *ac deinde humanam*. Quæ verba ex toto contextu important non tantum *paritatem* creationis, sed et *simultaneum temporis... in principio ac deinde*³.

XIII. Quæstionem de diebus genesiacis Ecclesia non solvit, sed libertatem concedit exegetis qui veritatem Scripturæ inconcussam tenent. — Tot fuerunt excogitata systemata, quæ fortunam successive habuerunt et amiserunt, ut tutius sit quæstionem exegetis solvendam relinquere.

Scriptura intendit nos docere Deum omnia creasse, singula distinxisse, sapientissime ordinasse, opusque creationis esse prototypum et fundamentum hebdomadæ cum suo sabbato : sex nempe sunt dies ad operandum et septima est requiei, eo quod Deus sex diebus fecerit cælum et terram et omnia quæ in eis sunt, et requieverit die septima, seu cessaverit a novis speciebus condendis.

Animadvertit Van Noort⁴ : « Ut fundamentum hebdomadæ, assignari opus creationis, non prout reapse factum est, sed præcise prout habetur in Scriptura (et antiqua traditione, aut prout in visione Adæ fuit exhibitum); nam eadem fere ratione Melchisedech assignatur ut typus Christi, sempiternum sacerdotium habentis. Melchisedech

1. ARISTOT., *De Cælo et Mundo*, lib. I, text. 102.

2. *Curs. Phil. Thomist.*, II, 55.

3. De his. in tractatu de Angelis, q. VI, art. 1, n. VI.

4. VAN NOORT, *De Deo Creatore*, p. 26.

siquidem non realiter, sed solum secundum quod in Scriptura exhibetur, erat « sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum neque finem habens. »

Concludimus verbis S. Thomæ : « In hujus modi quæstionibus duo sunt observanda. Primo quidem, ut veritas Scripturæ inconcussa teneatur ; secundo, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita præcise inhaereat, ut si certa ratione constiterit hoc esse falsum quod aliquis sensum Scripturæ esse credebat, id nihilominus assumere præsumat, ne Scriptura ex hoc ab infidelibus irrideatur, et ne eis via credendi præcludatur¹. »

XIV. Nec etiam quæstionem de origine specierum solvit fides, quæ tamen excludit evolutionem mere passivam, cum naturali tantum causarum irrationalium et fortuitarum concursu.

Evolutio *mere passiva* repugnat fidei, quatenus et evacuat interventum Dei creatoris et gubernatoris.

At Ecclesia non reprobatur sententiam evolutionis passivæ *sub influxu Dei*, quæ vult Deum adhibuisse species inferiores ad superiores progignendas, scilicet species inferiores modificando, perficiendo et ad formam altiorē evehendo.

Nec etiam improbat sententiam *evolutionis activæ*, hoc sensu acceptæ, ut Deus in principio condidisset species simul, non in forma actuali, sed in *virtute*, communicando scilicet primitivæ moneræ virtutem sese evolvendi ad statum vegetalium, ac deinde animalium, sicut semen sese evolvendo fit planta vel brutum. Hæc enim sententia salvat interventum Dei creatoris, motoris et gubernatoris, et aliunde congruenter solvit difficultates quæ ab evolutionistis objiciuntur.

Philosophice tamen et theologice probabilior est sententia de immediata omnium specierum productione a Deo, tum quia non probatur scientificè illa successiva et continua specierum evolutio ; tum quia specierum productio ad ipsam constitutionem naturæ pertinere videtur,

1. S. THOM., I P., q. LXVIII, a. 1.

ac proinde ab ipso naturæ Auctore immediate procedere debet¹.

XV. Ad hominem quod attinet, evolutio absoluta repugnat doctrinæ catholicæ. — Nam doctrina est catholica animam humanam a solo Deo immediate produci per creationem. Quum anima nostra sit spiritualis, repugnat *metaphysice* ut ex anima brutorum per evolutionem educatur. Sub hoc respectu evolutionismus est contra catholicam doctrinam et intrinsece absurdus.

Repugnat *physice* ut corpus humanum ex corpore belluino efformetur absque speciali Dei interventu, qui materiam belluinam immutaret aptamque redderet ad formam superiorem recipiendam. Licet porro non repugnet absolute ille Dei interventus, non est tamen admittendus nisi ex fontibus revelationis probetur. Jam vero Scriptura, nedum supponere permittat corporis humani productionem e corpore belluino, imo dicit Deum efformasse hominem e limo terræ; quæ verba sensu obvio accepta indicant protoparentem fuisse a Deo et quoad animam et quoad corpus immediate conditum.

Quapropter Ecclesia, licet nihil expresse definierit, opinionem eorum qui cum Mivart falsè contendunt corpus hominis e corpore simii paulatim evoluto ducere originem, æquivalenter reprobatur, dum mandat libros Leroy et Zahm, qui hanc opinionem ut probabilem exhibebant, de medio tolli et removeri².

XVI. De antiquitate mundi Ecclesia nihil determinavit, sed non sinit antiquitatem hominis indefinite augere. — Dummodo admittatur Deum in principio temporis e nihilo condidisse creaturam, corporalem et spirituales, ac indidisse primitivæ *nebulosæ*, ut aiunt, virtutem qua evolveretur ac per diversos status transiret, nihil obstat quominus admittantur milliones annorum quos computant plures scientifici, ut Dana, A. de Lapparent, etc.³.

1. Cf. *Curs. Philos. Nat.*, II, p. 304-311; P. MELIZAN, O. P., *Revue Thomiste*, 1920-1922.

2. Cf. PESCH, n. 108, TANQUEREY, n. 839; L. JANSSENS, t. VII, p. 668-718.

3. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, II, 80-83.

At Scriptura non sinit antiquitatem hominis nimium extendi. Biblica chronologia non est in omnibus certa, nec concordant textus hebraicus et versio Septuaginta interpretum. Admissa porro Septuaginta computatione, hominis antiquitas intra octo aut decem millia annorum comprehenditur, et hoc temporis spatium plene sufficit ut congrue explicentur tum historica testimonia tum facta scientifica quæ objiciuntur¹.

Quibus statutis de creationis dogmate, jam disserendum venit de gubernatione et conservatione, quæ creationi necessario connectuntur.

Licet ille tractatus post tractatus de Angelis et de Homine recte inseratur a S. Doctore, potest tamen hic absolvi, ut per modum unius conspectus habeatur tota notio Dei Creatoris et Gubernatoris.

1. « Qu'il soit nécessaire d'adopter la chronologie des septante, puisqu'elle nous fournit un temps notablement plus long, nous en sommes convaincus, mais nous n'apercevons aucune raison d'étendre cette chronologie au delà des huit ou dix mille ans qu'elle nous accorde comme un maximum. » HAMARD, *La Science et l'Apologie chrétienne*, p. 31.

QUÆSTIO SEXTA

De Deo Gubernatore

AD QQ. CIII-CV S. THOMÆ

S. Doctor statuit imprimis dogma præcipuum Gubernationis rerum in *communi*, q. CIII; deinde descendit ad considerationem in *speciali*, tum primi effectus, qui est *Conservatio*, q. CIV, tum alterius effectus, qui est *Mutatio* Creaturarum a Deo, q. CV.

ARTICULUS PRIMUS

DE GUBERNATIONE RERUM IN COMMUNI

AD Q. CIII S. THOMÆ

I. **Notio et definitio**¹. — Sæpius gubernatio et providentia promiscue usurpantur, et hinc est quod textus Scripturistici et documenta ecclesiastica utramque simul asserant et vindicent. Attamen interest oportunas distinctiones retinere. *Providentia* est *ratio* ordinis rerum in finem in mente divina existens et idcirco est simpliciter æterna; *gubernatio* vero est *actualis directio* rerum creaturarum in suos fines seu *executio* præfati ordinis, ac proinde est temporalis quoad effectum (hic. a. 1, ad 2).

II. **Errores.** — **Doctrina fidei.** — Omnes qui providentiam negant gubernationem quoque inficiantur, ut antiqui philosophi, qui omnia vel ex fortuito casu vel ineluctabili fato repetebant, et recentiores, quorum doctrina sic resu-

1. Cf. quæ dicta sunt de *Providentia*, in tractatu de *Deo*, p. 364, ss.

mitur in *Syllabo* Pii IX : « Neganda est omnis Dei actio in homines et in mundum¹. » Nonnulli quidem profitentur gubernationem quamdam communem, quæ tamen non curat de minimis, sed negant, specialem gubernationem quæ actus nostros liberos attingat.

Fides autem catholica dicit et dari gubernationem et æque patere ac ipsam creationem, ita scilicet ut ea omnia quæ a Deo creantur, ab ipso quoque regantur seu gubernetur. Unde sit

III. Prima conclusio : Deus mundum quem condidit sapientissime gubernat (a. 1). — Scriptura testatur : 1° esse in Deo non tantum providentiam in mente, sed et gubernationem in executione : « Tua autem, Pater, providentia gubernat². »

2° Sicut est Deus omnium, ita esse gubernatorem omnium, cujus cura nihil negligit : « Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus³. »

3° Gubernationem illam esse *efficacissimam*, quæ simul attingit fortiter et disponit suaviter. 4° Esse *universalissimam*, quæ omnia a fine in finem dirigat : « Attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit suaviter⁴. »

Patres generatim probant simul Deum esse mundi creatorem et gubernatorem. Traditio quasi tota resumitur in illo celeberrimo effato S. Ambrosii : « Necesse est eundem et creatorem esse rerum omnium et iis providentem. Et quis operator negligit operis sui curam⁵ ? »

Ex documentis autem ecclesiasticis constat : 1° Deum non posse renuntiare gubernationi, quasi nobis relinqueret aut donaret suam omnipotentiam ; hinc damnatæ sunt a S. Officio, sub Innocentio XI, sequentes propositiones⁶, ut temerariæ ad minimum et novæ : « Deus donat nobis omnipotentiam suam, ut ea utamur, sicut aliquis donat

1. Prop. 2 ; DENZINGER, 1702.

2. Sap., XIV, 3.

3. *Ibid.*, XII, 13.

4. *Ibid.*, VIII, 1.

5. S. AMBROS., *De Offic.*, I, 13 ; P. L., XVI, 41.

6. Decret. 23 nov. 1679 ; DENZINGER, 1217, 1218.

alteri villam aut librum. Deus subiecit nobis suam omnipotentiam. »

2° Deum non solum providere, sed etiam curare et gubernare, ut exponit conc. Vaticanum : « Universa vero quæ condidit Deus providentia sua tuetur atque gubernat, attingens a fine usque ad finem fortiter et disponens omnia suaviter¹. » Ubi quatuor simul asseruntur : 1° providentia ; 2° tuitio seu cura rerum ; 3° gubernatio ; 4° universalitas, quia *universa, omnia*, attingit.

Ratio theologica S. Thomæ convincit. Res naturales ita operantur, ut vel semper vel ut in pluribus consequantur quod est optimum. Atqui id non fieret, nisi res naturales per aliquam providentiam gubernarentur. Ergo datur divina gubernatio, quæ providentiam exequitur. Declaratur major ex duplici ordine in rebus vigente : scilicet *dynamico*, quo res in se mutuo agunt, et *teleologico*, quo in finem tendunt. Probatur minor Impossibile est ea quæ non cognoscunt finem tendere in ipsum, nisi dirigantur a cognoscente finem. Ergo res naturales debent dirigi et gubernari ab aliquo intelligente, qui finem cognoscat et exequatur ; sicque « ordo certus rerum manifeste demonstrat gubernationem mundi, sicut si quis intraret domum bene ordinatam, ex ipsa domus ordinatione ordinationis rationem perpenderet. » Confirmatur ex consideratione bonitatis divinæ. Quum optimi sit optima producere, oportet ut agens optimum producat optimum in rebus. Atqui perfectum, optimum et ultimum in rebus est consecutio finis. Ergo ad Deum optimum pertinet res in finem perducere, quod est gubernare.

IV. Hinc pietatis corollarium. — Maxime decet colere bonitatem Dei, quæ est simul et principium et finis omnium rerum ; nam Deus, sicut ex bonitate res in esse produxit, ita ex bonitate in finem conducit. Menti sunt alte figenda pulchra verba S. Thomæ : « Unde ad divinam bonitatem pertinet ut, sicut produxit res in esse, ita etiam eos ad finem perducatur, quod est gubernare. »

1. Sess. III, cap. 1 ; DENZINGER, 1784.

V. Secunda conclusio : Finis ultimus gubernationis mundi est aliquid mundo extrinsecum, licet fines intermedii sint aliquid intrinsecum (a. 2). — Sicut ordo agentium est ordo finium. Atqui primus agens seu prima causa efficiens rerum est quid mundo extrinsecum, seu a mundo penitus distinctum. Ergo ultimus finis rerum et gubernationis eorum debet esse a mundo distinctus et supra totum mundum elevatus. Finis quippe gubernationis rerum, non potest esse bonum particulare, quod, utpote ens per participationem, ordinatur ad bonum universale tanquam pars ad totum ; sed debet esse bonum universale. Atqui bonum universale est mundo extrinsecum et a mundo distinctum, quum omnia quæ sunt in mundo non nisi boni contingentis et participati rationem habeant. Ergo.

Finis autem particularis est perfectio cujuscumque entis, quæ est ipsi propria et intrinseca ; finis vero universalis immediatus est perfectio totius universi, et hæc etiam est intrinseca mundo¹.

VI. Tertia conclusio : Unus est mundi rector et gubernator (a. 3). — Est de fide, nam eadem documenta quæ statuunt esse unum creatorem eodem jure affirmant esse unum provisorem et gubernatorem, præsertim textus qui dicunt esse *unum Dominum*², nam Domini est gubernare. Pariter concilium Vaticanum, postquam asseruit proprie *unum* esse Deum verum, profitetur hunc *solum* Deum bonitate sua creasse et *universa* quæ condidit providentia sua tueri atque gubernare³.

Probatur ratione. Quum finis mundi sit id quod est essentialiter bonum et optimum, gubernatio quoque mundi quæ res in hunc finem perducit, debet esse optima, et reapse optima deprehenditur ex ordine dinamico et teleologico qui relucet in mundo. Atqui optima gubernatio est quæ fit per unum. Ergo gubernatio mundi debet esse ab uno rectore. Prob. min. Gubernatio est directio rerum gubernatarum ad finem et bonum, quod est unitas ;

1. Cf. supra, q. 1, a. 3.

2. « Nobis unus est Deus, Pater... et *unus Dominus*. » *I Cor.*, VIII, 6.

3. Sess. III, cap. 1; DENZINGER, 1782-1784.

nam unumquodque appetit suam unitatem sicut et suum esse, quia in tantum est in quantum est unum, et idcirco finis gubernantis multitudinem est unitas sive pax. Atqui causa unitatis per se, est id quod est per se unum; nam plures non causant unum nisi quatenus sunt uniti, a proinde id quod est per se unum magis causat unitatem quam plures uniti. Ergo gubernatio magis fit per unum quam per plures et ideo gubernatio optima est quæ fit per unum.

Confirmatur. Quum ordo finium sit secundum ordinem agentium et gubernatio respondeat effectiioni rerum, non potest esse nisi unus gubernator ubi non est nisi unus conditor. Atqui non potest esse nisi unus conditor universi. Ergo nec esse potest nisi unus gubernator.

VII. Quarta conclusio : Gubernationis effectus principalis est unus, scilicet assimilatio ad bonum divinum; effectus autem generales sunt duo, nempe conservatio et motio ad bonum; effectus demum in particulari sunt nobis innumerabiles (a. 4). — Conclusio ex ipsis terminis elucet. Omnia tendunt ad participationem et assimilationem boni divini, et sic est unus finis. Creatura autem assimilatur Deo bono, quia ipsa est bona, et ad hoc requiritur ut in esse et bono accepto *conserve*tur; assimilatur autem Deo quatenus Deus est causa bonitatis, in quantum una creatura movet aliam ad bonitatem, et sic requiritur *motio* divina.

Apposite notat Cajetanus, in h. l. « Adverte quod, quia gubernatio non facit res gubernandas, sed supponit eas, ideo non creatio, sed conservatio ponitur primus gubernationis effectus. Et, quia naturaliter res prius in se conservatur quam promoveatur ad bonum, ideo secundus effectus ponitur motio ad bonum, sub qua comprehenditur actio post conservationem. »

VIII. Quinta conclusio : Omnia etiam infima et minima divinæ gubernationi subduntur (a. 5). — De fide, nam documenta quæ Providentiam et gubernationem asserunt, etiam universalitatem adstruunt. Liber *Sapientiæ* affirmat generatim Deum absque distinctione curare omnia :

« Pusillum et magnum ipse fecit, *et æqualiter cura est illi de omnibus*^{1.} » Christus ad singula descendit et exponit gubernationem Patris cœlestis extendi ad omnia, etiam quæ respiciunt lilia agri, volatilia cœli et etiam capillos capitis nostri^{2.}

Traditio catholica asserit cum S. Augustino « *etiam vilissimas abjectissimasque particulas divina providentia regi*^{3.} »

Concilium Vaticanum profitetur gubernationem æque patere ac creationem : « *Universa quæ condidit Deus sua providentia tuelur atque gubernat*^{4.} » Ratio theologica est perspicua. Tantum se extendit divina gubernatio quantum divina causalitas, quia ejusdem est rem producere, et ad perfectionem gubernatione perducere. Atqui nulla res est quæ a divina causalitate non pendeat. Ergo nec ulla est quæ divinæ gubernationi non subdatur.

Quod iterum liquet ex ratione finis. Tantum patet divina gubernatio quantum ordinatio effectuum in finem. Sed omnia prorsus entia ordinantur in finem, qui est bonitas divina. Ergo omnia omnino divinæ gubernationi subduntur.

IX. Sexta conclusio : Omnia immediate gubernantur a Deo quantum ad rationem gubernationis : sed quoad gubernationis executionem, etiam causarum secundarum consortium Deus adhibet (a. 6).

Tribuendum est Deo quidquid est optimum. Porro, optimum est ut supremus gubernator nihil omnino prætermittat quod pertinet ad rationem gubernationis et ut in executione ordinis a se excogitati ministros adhibeat. Ergo stat utraque pars conclusionis. Prob. min. Quantum ad gubernationis rationem, perfectio gubernatoris in hoc elucet quod singula provideat, secus vel ignorantia vel imbecillitate intellectus vel impotentia laborat ; in executione autem munificentia et perfectio postulant ut plures

1. Sap., VI, 8.

2. MATTH., VI, 26, ss. ; X, sq. ; LUC., XII, 7.

3. S. AUGUSTIN ; lib. V *De Genesi ad litter.*, c. XXI ; P. L., XXXIV, 336.

4. DENZINGER, 1784.

ministri adhibeantur, sicut melius est esse simul bonum et causam bonitatis in aliis quam esse bonum in se dumtaxat.

X. Septima conclusio : Nihil potest evenire præter ordinem gubernationis generalis qua Deus ad finem ultimum omnia disponit : aliquid tamen potest contingere præter ordinem gubernationis particularis, qua Deus causas particulares ad finem particularem dirigit (a. 7).

Utraque pars conclusionis ex ipsis terminis innotescit. Sicut nullus effectus contingere potest præter ordinem causæ universalissimæ, ita impossibile est ut aliquid contingat præter finem ultimum a supremo gubernatore efficaciter intentum, scilicet manifestationem gloriæ suæ ; at vero gubernator universalis providet unicuique secundum modum naturæ suæ, et, quia naturæ debili convenit ut quandoque a suo fine deficiat, permittere potest Deus ut aliquid ab ordine gubernationis particularis exeat.

Quod tamen sub alio respectu ad ordinem generalem reducitur, « quia hoc ipsum quod aliquid contingit præter ordinem causæ proximæ, est ex aliqua causa subjecta gubernationi divinæ (ad 3). »

Quo sensu semper veritatem habent verba Scripturæ : « Consilium meum stabit et omnis voluntas mea fiet¹. »

XI. Octava conclusio : Nihil renititur, seu obedit quasi reluctans, ordini gubernationis divinæ in communi ; sed tantum in speciali (a. 8). — Declaratur 1^a pars. Ordo gubernationis divinæ in communi totaliter in bonum tendit. Porro nulla res est quæ non tendat in bonum operatione et conatu. Ergo nulla est res quæ non obediat ordini gubernationis divinæ in communi. Insuper, impressio quæ est a primo movente non potest reluctare ordini divinæ gubernationis. Atqui omnis inclinatio creaturæ est quædam impressio a primo movente. Ergo, nedum res reluctant ordini gubernationis in communi, potius tendunt suaviter et naturaliter in finem a Deo intentum.

Constat etiam II^a pars. Dicuntur creaturæ resistere

1. ISAI., XLVI, 9. ss.

divinæ gubernationi in speciali, quatenus non assumunt media a Deo data nec adimplent præcepta ab ipso imposita. Hac distinctione conciliantur textus Scripturæ quibus dicitur modo Dei *consilium* firmum semper consistere : « *consilium meum stabil*¹ » ; et aliquando consilium Dei despici seu non adimpleri : « *Despexistis* omne consilium meum². »

1. ISAI., XLVI, 9, ss.

2. *Prov.*, I, 24. — Cf. quæ alibi dicta sunt de voluntate Dei antecedente et consequente.

ARTICULUS SECUNDUS

DE CONSERVATIONE RERUM

AD Q. CIV S. THOMÆ

I. Notio. — Conservatio *active* sumpta seu ex parte Dei est continuatio ipsius actionis qua Deus largitur esse; *passive* autem seu ex parte creaturæ est permanentia in illo esse. Prima autem dicitur *positiva*, quatenus influxu vero rem in esse retinet; *negativa* vero, quatenus Deus res a se conditas non demolitur; iterumque positiva est *directa*, quæ in ipsam rem influit illud sine quo esse non posset, vel *indirecta*, quæ corrumpentia avertit.

II. Quæstiones solvendæ. — Quæritur utrum creaturæ indigeant influxu non tantum directo, sed etiam positivo, ut in esse perseverent, et utrum conservatio a creatione discriminetur. Sententia hodie certa, et omnino tenenda, contra paucos veteres¹, requirit influxum directum et positivum. Pariter communis est hodie sententia S. Thomæ conservationem non fieri per actionem novam, sed per continuationem actionis quæ dat esse; licet Henricus Gandavensis Aureolus, et Gregorius Ariminensis², tenuerint actionem conservativam ab actione creativa specificè distingui.

III. Prima conclusio: Creaturæ jugi et directo ac positivo influxu Dei conservantis indigent, ut in accepto esse perseverent (a. 1). — Scriptura diversimode hanc doctrinam statuit. Psalmi recolunt vitam a Deo ita dependere

1. Pro confutatione hujus sententiæ, cf. LESSIUS, *De Perfectionibus divinis*, c. IV.

2. HENRIC. GANDAV., *quodlib.* x, q. VII, et *quodlib.* I, q. IX; AUREOL., *IV Sent.*, lib. II, dist. 1, q. IV, a. 2; GREGOR. ARIMIN., *IV Sent.*, lib. II, dist. 1, q. VI. Pro illorum confutatione legatur CAPREOLUS, edit PÈGUES, t. III, p. 41 ss.

ut statim *deficiat*, si Deus actionem suam retrahat : « *Auferes spiritum eorum et deficient ; emilles spiritum tuum et creabuntur*¹. » Quæ verba innuunt jugem Dei influxum in nos. — Liber *Sapientiæ* asserit Spiritum Dei *continere omnia*², quod importat conservationem, et expresse monet conservationem creationi continuari : « Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses ? aut quod a te vocatum non esset conservaretur³ ? »

S. Paulus sæpius dogma illud vindicat. Conservatio est ita necessaria ut nos in Deo et vivamus et moveamur et simus, ut in Areopago dixit : « *In ipso enim vivimus et movemur et sumus*⁴. » Quæ docet *ad Rom.* : « *Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia*⁵. » non tantum creationem sed et conservationem asserunt ; et pariter *ad Colos.* : « *omnia per ipsum et in ipso creata sunt*, et ipse est ante omnes et *omnia in ipso constant*⁶. » Quæ *consistentia* rerum est ipsa conservatio. Adhuc manifestius *ad Hebr.* : « *Portans omnia verbo virtutis suæ*⁷. » « Quæ metaphora vivide exprimit res omnes pendere a jugi illo influxu, quem si retraheret Filius, in nihilum inciderent, sicut frangitur vas, quum retrahitur manus qua portatur.

Patrum traditio est constans. Jam Hermas tradit totum universum *portari* a Filio Dei⁸. Athenagoras tria tribuit Verbo, creare, ordinare, conservare, nam quidquid est *ab ipso fit et ordinatur et conservatur*⁹. Verbum dicitur quoque a S. Gregorio Nazianzeno *Virtus conservatrix omnium*¹⁰. S. Chrysostomus probat omnia pendere a Deo et addit *mirabilius* esse omnia conservare quam e nihilo educere¹¹. S. Augustinus animadvertit Deum, etsi a creandis novis

1. Ps., ciii, 29, 30.

2. Hoc quod *continet* omnia. » *Sap.*, i, 7.

3. *Sap.*, xi, 26.

4. *Act.*, xvii, 28.

5. *Rom.*, xi, 36.

6. *Colos.*, i, 16-17.

7. *Hebr.*, i, 3.

8. HERMAS., *Simil.* ix, xiv ; FUNCK, i, 604.

9. ATHENAGOR., *Legat.*, 10 ; *P. G.*, vi, 908.

10. S. GREGOR. NAZIANZ., *Orat.*, xxx, 19 ; *P. G.*, xxxvi, 129.

11. S. CHRYSOST. in *Epist. Hebr.*, i, 3 ; *P. G.*, lxiii, 23.

speciebus quieverit, nihilominus adhuc operari, quia res conservat : « Creatoris namque potentia causa est subsistendi omni creaturæ. *Quæ ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul et eorum cessarent species, omnisque natura concideret*¹. » — Eodem sensu loquitur S. Gregorius Magnus : « *Eorum essentia cursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu retineret*². »

Concilium Arausicanum II, an 529, definit : « Natura humana, etiam in illa integritate, in qua est condita, permaneret, nullo modo se ipsam creatore suo non adjuvante, *servaret*³. » Licet de gratia sit sermo, enuntiatur hic generale principium quod etiam pro ordine naturali, seu pro omni statu humanæ naturæ, valet.

Concilium Vaticanum loquitur potius de providentia et de gubernatione : « *providentia sua tuetur atque gubernat*. » At, quia conservatio est effectus gubernationis, possunt aliquatenus hæc verba etiam de conservatione accipi.

Quamquam non est expressa definitio, doctrina tamen de conservatione rerum ita clare in Scripturis et Patribus affirmatur, ut quicumque illam pertinaciter negaret *errorem* certissime assereret et *illative* hæreticus comprobaretur.

Ratio theologica est perspicua. Omnis effectus indiget influxu suæ causæ secundum omnia in quibus a causa dependet. Atqui omnis creatura, eo quod sit ens per participationem nec unquam habeat in se rationem sui esse, pendet a Deo, non solum quoad fieri, sed quoad permanentiam in esse. Ergo semper indiget influxu divino ut in esse permaneat.

Eadem evidentia constat requiri directum et positivum influxum. Verba Scripturæ id important ; nam, juxta librum *Sapientiæ*, Spiritus Dei *continet* omnia ; juxta Paulum, Filius *portat* omnia, qui loquendi modus actionem directam et continuam asserit ; imo eligit Paulus

1. S. AUGUSTIN., *de Genesi ad litteram*, lib. IV, c. XII ; P. L., XXXIV, 304.

2. S. GREGOR. M., *Moral.*, lib. II, c. XII, n. 20 ; P. L., LXXV, 565.

3. Can. 19 ; DENZINGER, 192.

formulam quæ illum influxum exprimit : « *Cum ipse del omnibus vitam et inspirationem et omnia*¹. »

Ceterum ex ipsa notione conservationis id eruitur. Conservatio, cum sit continuatio ipsius actionis qua Deus largitur esse, eundem influxum requirit. Atqui actio qua Deus largitur esse est omnino directa et positiva. Ergo et actio conservativa.

IV. Secunda conclusio : Conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse (ad 4). — Ratio est manifesta, cum ejusdem sit dare esse et continuare esse nec intelligatur creatio quæ non sit conservativa esse quod producit.

Differt tamen conservatio a creatione secundum rationem ; quia creatio dicit *esse post non esse*, conservatio autem, *esse post jam esse*.

V. Tertia conclusio : Omnia conservantur immediate a Deo in esse ; quædam quidem a Deo solo, quædam vero mediantibus causis secundis (a. 2).

Dupliciter aliquis rem in esse conservat : *directe*, influendo id sine quo esse non potest ; *indirecte* et per accidens, removendo corrumpentia. Jam vero quædam creaturæ non indigent conservatione indirecta, sicut substantiæ incorruptibiles. Unde, sicut nequeunt a creatura produci, ita nequeunt a creatura conservari. Aliquæ autem creaturæ possunt indirecte a causis secundis conservari ; sicut sal, ait Angelicus, impedit carnes a putrefactione, et simile est in multis aliis.

Directe autem substantia creata conservat accidentia, quæ in ipsa recipiuntur ; potentia vitalis conservat operationes vitales, quæ nonnisi ex influxu continuo subjecti vitalis stare possunt.

Nulla autem substantia creata potest conservare directe aliquam *substantiam* : nam sicut substantia creata non est immediate operativa. sed operatur per sua accidentia, ita nequit in aliam influere nisi prius attingendo illius accidentia, et idcirco indirecte et mediate.

1. Act., xvii, 25.

VI. **Quarta conclusio : Licet possit Deus omnia in nihilum redigere, nihil tamen unquam in nihilum rediget** (aa. 3 et 4). — Prima pars manifeste docetur in libro *Sapientiæ*, ubi dicitur : « *Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses*¹ ? » Tribuitur hic conservatio liberæ Dei voluntati ; unde, sicut Deus libere conservat, ita posset libere annihilare.

Perspicua etiam est ratio theologica. Quum conservatio sit continuatio ipsius creationis, eodem modo se habet Deus ad conservandum sicut ad creandum. Atqui liberrime creavit. Ergo liberrime conservat, ac proinde, sicut potuit non creare, ita, postquam creavit, potest non conservare sicque in nihilum redigere.

Quocirca non est concipienda annihilatio ut opus in quo positive intervenit omnipotentia divina, sed potius ut subtractio divinæ actionis, quatenus potentia divina cessat a continuando esse.

Quoad ultimam partem nulla est expressa definitio, sed ex revelatione scimus mundum præsentem, licet sit innovandus, semper tamen permansurum et beatos cum Christo gloriam æternam, sicut et damnatos cum diabolo pœnam sempiternam, habituros².

Suadetur etiam ex textu quem citat Angelicus : « Didici quod *omnia* opera quæ fecit Deus *perseverent in perpetuum*³. »

Ratio sola id plane demonstrat. Quæ enim facturus est Deus proveniunt vel secundum ordinem naturæ vel miraculose. Atqui ostendit ratio neutro modo fieri unquam annihilationem. Ergo. Non secundum ordinem naturæ, scilicet operando secundum id quod convenit creaturarum naturis, quia quædam creaturæ sunt substantiæ spirituales, et idcirco non habent potentiam intrinsecam ad non esse ; aliæ autem materiales et in perpetuum remanent saltem secundum materiam primam, quæ est incorruptibilis. Quapropter si Deus agit secundum id quod naturis rerum congruit, nihil omnino debet annihilare.

Nec per miraculum. Nam miracula ordinantur ad

1. *Sap.*, XI, 26.

2. Cf. *Conc. Later.*, IV ; DENZINGER, 429.

3. *Eccle.*, III, 14.

manifestationem gratiæ et bonitatis divinæ. Atqui hujus modi finis magis obtinetur per conservationem quam per annihilationem; nam annihilatio est subtractio divinæ actionis, dum conservatio est manifestatio potentiæ infinitæ, quæ in creatione continuata requiritur.

VII. **Corollarium.** — Inde concludunt Thomistæ quam irrationabilis sit opinio Scoti, Occam, Biel, etc., qui volunt transsubstantiationem in Eucharistia esse annihilationem substantiarum. Nos, e regione, reponimus : Si Deus nullam rem in nihilum redigit in universo, a fortiori non potest aliquid annihilare in Eucharistia, quæ est virtutis divinæ opus, amorisque mysterium, ac vitæ sacramentum.

ARTICULUS TERTIUS

DE MUTATIONE CREATURARUM A DEO

AD Q. CV S. THOMÆ

I. **Ordo quæditorum.** — Exponit Angelicus quomodo Deus moveat materiam ad formam, scilicet reducat materiam in actum, ipsi formam imprimat, ex materia et forma constituat compositum, a. 1; deinde quomodo illud compositum corporeum moveat, a. 2; et inde ad ordinem incorporeum assurgendo, quomodo moveat intellectum, a. 3, et voluntatem, a. 4; ac demum, ut doctrina integra stabilietur, traduntur principia universalissima de motione Dei in omni operante, a. 5. — Ab art. autem 6 ad 8 resumitur catholica doctrina de miraculis. Quum vero mos invaleret disserendi de istis in tractatu de Revelatione, satius erit statuere speciatim doctrinam de divina motione.

II. **Prima conclusio : Potest Deus immediate movere materiam ad formam** (a. 1). — Conclusio ad doctrinam catholicam eo pacto refertur, quod, si quis ipsam negaret, inficiaretur quoque omnipotentiam divinam, quæ est de fide; et colligitur ex facto quod revelatio testatur, scilicet Deum in productione hominis materiam ita disposuisse, ut reciperet formam, nempe animam viventem¹. Ratio theologica liquet. Potentia passiva reducitur in actum per potentiam activam sub cuius potestate continetur. Atqui materia est in potentia passiva ad formam et continetur sub potestate Dei, utpote a Deo producta. Ergo potest a Deo immediate moveri ad actum qui est forma.

Ceterum, manifestum est Deum sibi ipsi habere quod causis secundis præstitit. Atqui causis secundis dedit potestatem reducendi potentiam materiæ ad actum seu formam. Ergo.

1. *Genes.*, II, 7.

III. Secunda conclusio : Deus potest quocumque motu corpora immediate movere (a. 2). — Ex tota serie narrationis *genesiacæ* constat Deum corpora jam producta diversimode movisse, disposuisse, ordinasse.

Probatur ratione. Erroneum est dicere Deum non posse immediate et per seipsum efficere quæcumque fiunt per causam creatam, quæ ab ipso accepit virtutem operandi. Atqui causæ creatæ possunt movere immediate corpora. Ergo et Deus. — Animadvertatur tamen Deum nobiliori modo et in ordine superiori præstare quod facit creatura in suo ordine, v. g. præstare per modum causæ efficientis quod facit substantia creata in genere causæ materialis, v. g., sustentare accidentia, vel quod facit res creata in genere causæ formalis, v. g., terminare intellectum in visione beatifica, vel substantiam individuum in unionem hypostaticam¹.

Præsens conclusio ex præcedenti eruitur. Jam enim ostensum est Deum movere posse materiam ad formam. Sed qui movet materiam ad formam, movet etiam corpus : ejusdem quippe est dare formam et dare motum, cum omnis motus vel sequatur formam, sicut in vivente motus sequitur animam, vel est via ad formam, sicut calefactio est via ad formam ignis. Ergo.

IV. Tertia conclusio : Deus movet immediate intellectum creatum (a. 3). — Si conclusio sumatur universaliter tum in ordine naturali tum in ordine supernaturali, de fide est Deum intellectum creatum movere saltem quoad actus *salutares*. Nam Paulus testatur bonam cogitationem esse a Deo. « Non quod sufficientes simus *cogitare* aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra *ex Deo est*². » Zosimus Papa pronuntiat in singulis nostris cogitationibus Deum intervenire : « In omnibus igitur actibus, causis, *cogitationibus*, motibus adjutor et protector orandus est³. » Pariter, S. Cœlestinus Papa asserit illum divinum interventum in actibus tum intellectus tum voluntatis, sive in *cogitatione*, sive in *consilio*, sive in omni *motu* liberi

1. Cf. *De Verbo Incarnato*, p. 57.

2. *II Cor.*, III, 5.

3. *Epist. Tract.*, P. L., xx, 693.

arbitrii : « Quod ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero arbitrio, ut sancta *cogitatio*, pium *consilium* *omnisque motus* bonæ voluntatis ex Deo sit, quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus¹. »

Doctor Angelicus in præsentī articulo attendit motum seu interventum divinum respectu duplicis formæ qua fit intellectio, scilicet virtutis intellectivæ et speciei intelligibilis.

Potest discursus sancti Præceptoris sic resumī : Qui præbet intellectui creato duplicem formam quæ est principium intellectionis, movet intrinsece et immediate intellectum. Atqui Deus præbet utramque formam. Ergo. Declaratur min. Prima forma quæ est principium intelligendi est virtus intellectiva. Hanc vero causat directe Deus, qui, cum sit in summo immaterialitatis, est etiam in summo intellectualitatis, et idcirco est primum intelligens, a quo intellectus creatus derivatur et causatur. Altera forma est species intelligibilis, qua intellectus constituitur in actu primo, et hæc etiam a Deo derivatur, vel immediate per infusionem, vel mediate per res ipsas ex quibus ideæ eruuntur. Juxta S. Augustinum, duplex fuit in principio effluxus rerum² : unus quidem intelligibilis in mente angelica, per species infusas ; alter realis ad extra, quo res in propriis naturis productæ sunt. Quapropter Deus, qui producit res externas, ex quibus ideæ nostræ eruuntur, causat mediate ideas, et sic movet intellectum.

Tum intellectum tum species intelligibiles *lenet* et conservat ; et insuper *applicat* ad actum secundum, ut constabit ex dicendis in art. 5 ; hinc principium S. Thomæ : « *Quantumcumque natura aliqua corporalis vel spiritualis ponatur perfecta, non potest in suum actum prodire nisi moveatur a Deo*³ ». »

V. Quarta conclusio : Proprium est Dei movere efficaciter voluntatem, sive moraliter, per modum objecti, sive efficienter, interius eam inclinando (a. 4). — Ut jam monuimus n. præced., de fide est Deum movere volun-

1. DENZINGER, 135.

2. S. AUGUSTIN, *De Genesi ad litteram*, lib. II, c. VIII ; lib. IV, c. XXIV ; *P. L.*, XXXIV, 269, ss.

3. S. THOM., 1^a II^æ, q. CIX, a. 1. — Cf. nostr. Tract. *De Gratia*, in h. l.

tatem saltem in ordine ad actus *salutares*. Huc faciunt textus Pauli « Deus est qui operatur in vobis *velle* et perficere¹ », et declaratio Cœlestini Papæ mox recitata. « *Quod omnis motus bonæ voluntatis ex Deo sit.* »

Probatur ratione. Quum mobile non moveatur efficaciter nisi ab eo quod excedit vel adæquat ipsius virtutem et id solum quod adæquat voluntatem sit bonum universale, illud tantum per modum objecti movet efficaciter voluntatem quod rationem boni universalis in se habet². Atqui solus Deus est bonum universale. Ergo Deus solus potest efficaciter movere voluntatem per modum objecti.

Pari quoque jure ille solus potest per modum causæ efficientis voluntatem movere, eam interius inclinando, qui ipsam interiorem inclinationem dedit voluntati. Atqui Deus isque solus interiorem inclinationem dedit voluntati. Ergo Deus isque solus potest per modum causæ efficientis voluntatem movere, interius eam inclinando. Ratio minoris est, tum quia Deus est primum principium condens voluntatem, ille porro qui voluntatem causat potest illam inclinare ; tum quia Deus est primum movens et ultimus finis, et, cum inclinari sit tendere in bonum universale, « inclinare in bonum universale est primi moventis, cui proportionatur ultimus finis, sicut in rebus humanis dirigere ad bonum commune est ejus qui præest multitudini. »

VI. Solvitur difficultas de motore extrinseco. — *Objicitur* : Id cui proprium est moveri a principio *intrinseco* non potest moveri a principio *extrinseco*. Atqui proprium est voluntati moveri a principio *intrinseco*. Ergo nequit moveri principio *extrinseco* quod est Deus.

Resp. : Dist. maj. : Cui proprium est moveri a principio *intrinseco* tamquam a *proximo et immediato* principio, non potest moveri a principio *extrinseco* et *immediato*, concedo, a principio *extrinseco primo et universali*, quod ipsam inclinationem dedit, nego, Contradist. min., et nego conclusionem ; quia Deus est illud principium *extrinsecum* primum et universale quod et voluntatem condidit et ipsi inclinationem indidit ad objectum, quod est bonum universale.

1. PHILIPP., II, 13.

2. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, vol. IV, tract. II.

ARTICULUS QUARTUS

UTRUM DEUS OPERETUR IN OMNI OPERANTE

AD ART. 5 S. THOMÆ

I. Duo extremi errores. — Per excessum hac in re peccant qui dicunt Deum ita in rebus operari, ut nulla virtus creata aliquid operetur, sed solus Deus immediate omnia operetur, ita scilicet ut ignis non calefaciat, sed Deus in igne, et similiter de omnibus aliis.

Per defectum vero qui contendunt Deum, præter creationem et conservationem, nihil actu in rebus influere, sed solum sinere ut creaturæ utantur virtute a seipso indita.

Primus error dicitur *occasionalismus*, quem diversimode docuerunt plures philosophi veteres, deinde Arabes, ac novo apparatu Malebranchius, qui putavit requiri in omni operatione virtutem infinitam et ea propter Deum solum operari, creaturasque non ut causas, sed solum ut occasiones adhibere¹.

Alterum autem errorem docent omnes qui providentiam et gubernationem divinam negant, seu qui contendunt Deum creaturas semel conditas relinquere sibi ipsis. Imo quidam catholici cum Durando opinati sunt Deum hoc tantum sensu in creaturis operari, quod ipsis dederit naturam et virtutem, quæ est principium operationis, quin immediate in ipsa operatione interveniat.

Uterque error doctrinam catholicam saltem indirecte lædit, propter consequentias quæ inde profluunt, ut mox apparebit.

II. Prima conclusio : Occasionalismus est omnino rejiciendus. — Si substantiis rationalibus strice applicare-

1. MALEBRANCH., *Recherche de la vérité*, lib. VI, P. II, c. III.
Jam S. THOMAS occasionalismum plene confutat in III. *Cont. Gentes*, c. LXIX.

tur, hæresis evaderet, quatenus inde evacuaretur ratio meriti et demeriti et sequeretur nihil esse nobis imputandum, qui nihil prorsus operamur, sed soli Deo, qui omnia omnino facit.

In se autem et generatim inspectus, derogat attributis divinis. Bonitati quidem et potentiae. Nam, si creaturae nihil agunt, subtrahitur ordo causae et causati in rebus, sicque arguitur impotentia creantis, qui non potuit hunc ordinem procurare, deficit ejus bonitas, quæ non est diffusiva sui. Atque etiam sapientiae. Illius enim sapientiae est dare formas ad effectum. At frustra essent formæ et virtutes si nihil operarentur. Ergo¹.

III. Secunda conclusio : Præter creationem et conservationem, admittendus est immediatus Dei influxus in causis secundis, quoties actu operantur. — Altera opinio superius exposita esset hæresis, si respiceret etiam ordinem supernaturalem, quia de fide est non sufficere influxum conservationis, qui omnibus creaturis adest, sed requiri gratiam supernaturalem ad actus *salutares*²; quapropter excipit Durandus operationes quæ per gratiæ auxilium fiunt.

Ad ordinem autem naturalem restricta, est *error*, nec conciliari potest cum verbis Scripturæ, quæ sunt universalissima : « *Omnia opera nostra, operatus es in nobis, Domine*³. Operatur in vobis *velle et perficere*⁴. » Ac præsertim verba Pauli in Areopago valent de motione Dei etiam in ordine naturali; nam ostendit Apostolus Deum esse in omnibus quia in omnibus operatur : « Non longe est ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus et movemur et sumus⁵. »

Doctrinam Ecclesiæ egregie exponit Catechismus Concilii Tridentini, qui, præter conservationem, requirit etiam *virtutem, motionem, actionem* Dei in causas secundas :

1. Quoad cetera argumenta et pro solutione difficultatum. cf. *Curs. Philos. Thomist.*, VI, 150, ss.

2. Cf. *Tract. de Gratia*, q. II.

3. *ISAL.*, XXVI, 12.

4. *Philipp.*, II, 13.

5. *Act.*, XVII, 27, 28.

« *Non solum* autem Deus universa quæ sunt, providentia sua tuetur atque administrat, *verum etiam* quæ moventur et agunt aliquid *intima virtute ad motum atque actionem ita impellit*, ut, quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, *præveniat* tamen, cum ejus occultissima vis *ad singula pertineat*, et, quemadmodum Sapiens testatur, *attingat a fine ad finem fortiter et disponat* omnia suaviter. Quare ab Apostolo dictum est, cum, apud Athenienses annuntiaret Deum, quem ignorantes colebant : *Non longe est ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus*¹. »

Ratione autem probatur Deum agere secundum tria quæ concurrunt in operatione, *finem, agentem et formam*. Dicitur agere Deus per modum causæ finalis in omni agente, quatenus omne operans appetendo bonum ut finem, implicite saltem appetit Deum, a quo bonum omne participatur. Dicitur agere quasi per modum causæ formalis, quatenus dat formam, quæ est principium actionis.

Dicitur agere per modum causæ efficientis, quatenus *applicat* res ad agendum et quatenus res agunt virtute ab ipso participata et communicata. Quum enim in omni operatione producat *esse*, quod est inter omnia magis intimum in rebus, et est effectus proprius Dei, — si quidem effectus universalissimus, quod est esse, proprius est causæ universalissimæ, quæ est Deus — oportet ut interveniat Deus, tamquam prima causa producens esse *ul sic*, et applicans causam secundam ad producendum esse *hoc* vel esse *tale* ; sicut artifex, ait Angelicus, applicat securim ad scindendum. Breviter in forma : quoties producitur esse, Deus debet applicare creaturam ad productionem esse. Sed in omni operatione producitur esse. Ergo in omni operatione Deus applicat causam secundam.

Quapropter, si Deus tantum conservat nec applicat, nunquam fiet operatio. Ergo constat influxum quo fit operatio creaturæ distingui omnino ab influxu quo res in esse conservantur.

Quum autem agatur hic de productione operationis in

esse physico, oportet ut influxus ille divinus dicatur et sit *physicus*.

Motio quippe *moralis* dicitur quæ se tenet ex parte *objecti* et respicit *specificationem* actus ; motio autem *physica* est ex parte *subjecti* et quoad ipsum *exercitium* actus.

IV. **Qualis autem debeat esse influxus, an prævius an vero simultaneus tantum ? — Exponuntur sententiæ. —** Quæstio iterum resumetur in tractatu de *Gratia efficaci*, ubi sententiæ longius exponentur. Sufficiat hic conferre sententiam olim communem Molinistarum cum sententia Thomistarum.

Juxta puros Molinistas, concursus est *simultaneus*, recipiturque non in facultate operativa, sed in effectu, nec facit ut causa agat, sed agit *cum* ipsa : hinc actio procedit simul a Causa prima et a causa secunda ; ita quidem ut totus effectus sit a Deo et a creatura, non tamen a Deo vel creatura tamquam a causa totali, sed a causa partiali, quæ exigit concursum alterius partis. Exemplum tritum est duorum trahentium navim vel currum : totus motus est ab utroque, non tamen ab utroque ut a causa totali motus, quia altera pars producit *cum* altera omnes et singulas partes ejusdem motus. Demum concursus ille est ex se indifferens, et a voluntate ipsa absque ulteriori auxilio determinatur.

Plures tamen neo-Molinistæ, cum nonnullis aliis theologis, admittunt quamdam *præmotionem generalem*, quæ voluntatem determinat ad bonum in communi, non vero *ad hoc vel illud* objectum : sicut, dum ventus impellit navim, motus quidem navis est a vento flante et progressus navis vento tribuitur sed directio ipsa et ingressus in *hunc* vel *illum* portum adscribitur nautæ, qui navim regit ; ita quod voluntas impellatur ad bonum in communi provenit a motione divina, sed quod hoc vel illud bonum eligatur, ipsi voluntati esttribuendum.

Juxta Thomistas, e converso, influxus est prævius, qui recipitur in facultate, facultatemque *immutat, elevat et applicat*, ac proinde præcedit actum prioritatem naturæ et causalitatis, facitque ut facultas operetur, non tantum ad bonum in communi determinat, sed etiam ad hoc

vel illud in speciali præmovet et prædeterminat, ita tamen ut voluntas præmota a primo Motore, seipsam moveat in suo proprio ordine, tamquam a proximo et immediato principio¹.

V. Tertia conclusio : Influxus divinus quo indigent causæ secundæ ad operandum est prævius et physicus, qui creaturam etiam liberam præmoveat et prædeterminet ad singulos actus, secundum modum qui creaturæ convenit, et intacta libertate. — Probatur ex S. Thoma. — Sufficiat quædam capita probationum indicare. 1° Doctor Angelicus ostendit præmotionem non repugnare, quia voluntas habet a Deo hoc ipsum quod seipsam moveat. « Cum aliquid movet seipsum non excluditur quin ab alio moveatur, *a quo habet hoc ipsum quod seipsum movet, et sic non repugnat quod Deus est causa actus liberi arbitrii*². » Unde, juxta S. Doctorem Deus ita movet voluntatem ut causet hoc ipsum quod voluntas se moveat. Porro causare motum voluntatis importat ut Deus sit motor et voluntas mobilis. *Sed motio moventis*, ait ipse, *præcedit motum mobilis ratione et causa*³. Ergo illa motio est prævia, seu præmotio.

2° S. Thomas *distincte* ponit omnia quæ in præmotione physica concurrunt. Præmoveri a causa prima est *applicari* ab ipsa et agere *in ejus virtute*. Atqui duæ illæ conditiones expresse indicantur ab Angelico : « Sic ergo Deus est causa actionis cujuslibet in quantum dat virtutem agendi et in quantum conservat eam et in *quantum applicat actioni et in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit*⁴. » Ergo expresse tradit Angelicus nostram doctrinam de præmotione, etiam quoad creaturas liberas, nam concludit :

1. Pro expositione prioris sententiæ, cf. MOLINA, *Concordia*; LESSIUS, *De Gratia efficaci*; MAZZELLA, etc.; pro sententia thomistica: ALVAREZ, *De Auxiliis*; LEMOS, *Panoplia*; GOUDIN, *Metaphysica*; DUMMERMUTH, *S. Thomas et doctrina præmotionis physica*, 1886, *Defensio doctrinæ S. Thomæ de præmotione physica*; DEL PRADO, *De Gratia et Libero Arbitrio*.

2. Q. III, *De Malo*, a. 2, ad 4.

3. *III Cont. Gent.*, cap. CXL.

4. Q. III, *De Potentia*, a. 7.

« Ipse in quolibet operante immediate operatur, non exclusa operatione *voluntatis* et naturæ. »

3° In præsentí articulo *Summæ Theologicæ* dicit Deum *applicare* formam quam ipse dedit, sicut artifex applicat securim ad scindendum, qui tamen interdum formam securi non tribuit. Atqui influxus quo artifex movet securim est utique prævius et physicus, sicut generatim instrumentum operatur quia physice præmovetur a causa principali.

Ceterum, principia quæ statuit Angelicus in III. *Cont. Gent.*, c. LXVII et LXVII, et IV *Cont. Gent.*, c. XLIV, hanc doctrinam de præmotione physica et asserunt et probant et vindicant.

VI. Probatur ex Catechismo Concilii Tridentini. —

Jam retulimus illa aurea verba : « Verum etiam quæ moventur et agunt aliquid *intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut, quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, PRÆVENIAT tamen, cum ejus occultissima vis ad singula perlineat.* » Sermo est de influxu physico, seu de virtute intima; influxuque prævio, cum efficientiam secundarum præveniat; atque universali, cum ad singula pertineat; qui movet *secundum modum qui creaturis competit*, si quidem earum efficientiam non impedit.

Tota igitur nostra doctrina de prævio influxu breviter et efficaciter defenditur : quæ non est Bannezii inventum, siquidem fuit opprobatus ille Catechismus an. 1566, fere viginti annis priusquam Bannez primum opus suum edidisset.

VII. Probatur argumentis metaphysicis. — Imprimis ex actuali dependentia cujuslibet causæ creatæ a prima Causa. — Sicut omne ens in ratione entis actualis pendet actu et immediate a Deo, ita omnis causa in ratione causalitatis actualis debet a Deo actu et immediate pendere. Atqui hæc dependentia et subordinatio nonnisi per præmotionem physicam salvari potest. Ergo.

Major ex ipsa comparatione innotescit : Deus quippe non est minus causa prima quam ens primum, ac proinde, sicut omne ens subordinatur Deo ut primo enti, ita omnis

causa debet Deo ut primæ causæ subordinari actu in operando et causando.

Probatur minor. Ut causa secunda actu subordinetur Deo in ratione actualis causalitatis, oportet ut actualis influxus causæ primæ in ipsa causa secunda recipiatur, non in solo effectu; secus solus effectus, non ipsa causa, subordinatur. Porro influxus qui recipitur in causa est prævius seu præcedit actionem ratione et causa. Ergo, ut salvetur subordinatio causalitatis, admitti debet concursus prævius. In concursu autem simultaneo Deus et creatura se habent ut duo trahentes navim aut currum. At duo trahentes hujusmodi sunt duo cooperatores, qui remanent sibi æquales, sed neuter alteri subordinatur. Dicit quippe subordinatio unum sub alio, et ideo ordinem prioris et posterioris. Jam vero non datur hæc prioritas in concursu simultaneo, nam neutra causa exercet prius suam causalitatem. Ergo non salvatur in concursu simultaneo subordinatio causæ secundæ a prima.

Obijcitur 1º : In concursu simultaneo salvari subordinationem dignitatis et universalitatis.

Resp. : Inter creaturam et Deum non est tantum subordinatio illa, sed etiam subordinatio *causalitatis actualis*, quæ nullatenus in hac sententia explicatur.

Obijcitur 2º : Sufficiens salvari, eo quod actio creaturæ supponat actionem Dei, non autem vice versa.

Resp. : Negatur omnino. Non enim, quia rationalitas supponit animalitatem, nec vice versa versa, concludi potest rationalitatem animalitati in ratione causæ actualis subordinari. Requirit absolute subordinatio *actualis* causarum, non tantum ut effectus unius pendeat ab effectu alterius, sed ut una causa ab alia pendeat in ipsa actuali causalitate, quod non nisi per influxum prævium habetur.

VIII. Confirmatur ex eo quod, sublata præmotione, nequeat causa secunda constitui in ratione principii in actu secundo causantis. — Sublata præmotione, remanent tria in agente : virtus operativa, ipsa operatio, et concursus simultaneus. Nullum porro ex his constituit causam in ratione principii *actualis*, seu in actu secundo causantis. — Non virtus operativa, nam hæc quantumvis

perfecta ponatur, non est sua ultima actualitas in ordine operativo, id autem quo causa constituitur actu causans est ultima ordinis operativi actualitas. — Non ipsa operatio. Hæc enim est effectus secundus causæ jam in actu secundo constitutæ, seu, aliis verbis, est actus secundus *causatus* supponens aliud prius, quo agens reponatur in actu secundo causante. — Non concursus simultaneus, qui non attingit causam sed effectum. Id sane quo constituitur causa in actu secundo causante debet esse prius operatione, quæ inde causatur, sicut causa est prius causato. Atqui concursus simultaneus non est prior operatione, sed simul cum ipsa. Ergo nequit constituere causam in ratione principii in actu secundo causantis. Nec Deus extrinsece assistens. Nam, nisi causa fiat in se virtuosior, efficacior, actualior, non exit a sua inertia. Atqui non fit *in se* virtuosior et efficacior, nisi recipiat in *in seipsa influxum* novum, qui reducat ipsam in actum, ac proinde actui prævium.

IX. Probatur ex ipsa ratione primi Motoris. — Necesse est ut omnes motores secundi moveantur actu a primo Motore. Atqui motio qua motores secundi moventur actu a primo Motore est præmotio physica. Ergo admittenda est præmotio physica.

Probatur min. Motio illa est *prævia* seu *præmotio*. Nam subordinatio motorum requirit ut creatura sit mobile et Deus movens. Atqui, ut audivimus ex Angelico, *motio movenlis præcedit motum mobilis ratione et causa*¹. Ergo motio Dei *præcedit* motum creaturæ ac proinde est *prævia*. — Rursus, motio a Deo impressa est ejusdem ordinis in quo Deus est primus motor. Sed Deus est primus non in ordine morali dumtaxat, sed et in ordine physico. Ergo motio quam causæ secundæ imprimit est *physica*.

In concursu autem simultaneo unus motor agit quidem in effectum alterius motoris, at neuter est proprie *sub* alio, cum ambo simul procedant, sicut duo artifices.

X. Probatur ex eo quod esse sit effectus Dei proprius.

1. *III Cont. Gent.*, cap. CXL.

quem creatura nequit attingere nisi ut instrumentum a Deo præmotum. — Ubicumque agens principale habet effectum proprium, agentia secundaria nequeunt illum attingere nisi ut instrumenta. Atqui esse *ut sic* est effectus Dei proprius, cum sit effectus universalissimus qui causæ universalissimæ adscribitur. Ergo creaturæ nequeunt esse *ut sic* attingere nisi ut instrumenta Dei. Jamvero in omni operatione producitur esse *ut sic*, prout superius explicatum est. Ergo in omni operatione causæ secundæ debent a Deo moveri ut instrumenta, et idcirco *præmoveri*. Cum enim instrumentum non agat virtute propriæ formæ, non agit nisi ut prævie motum ab agente principali, juxta effatum Angelici : « *Est ratio instrumenti, in quantum est instrumentum, ut moveat motum*¹. »

Itaque *præmolio physica* ex ratione instrumenti necessario colligitur, et ratio instrumenti necessario competit causæ secundæ quoties operatur.

XI. Probatur demum ex eo quod sublata prædeterminatione physica maxima actualitas Deo subtrahitur. — Transitus ad actum secundum liberum est maxima perfectio, utpote ultima potentiæ actualitas. Atqui, nisi admittatur prædeterminatio physica, ultima illa actualitas Deo subtrahitur. Ergo. Prob. min. Tribui nequit Deo quatenus ipse dat et conservat virtutem agendi, nam hic est tantum influxus habitualis, qui locum habet etiam quando non fit operatio; nec quatenus præbet concursum simultaneum, nam hic est indifferens, nec transitum confert de potentia ad actum; nec quatenus præbet præmotionem generalem ad bonum in communi, nam hæc relinquit adhuc *potentialitatem* in causa.

Id quod est *maximum*, non est impulsio generalis, sed vere ac proprie determinatio ad *hunc* vel *illum* actum liberum; nam in hoc reponitur totum meritum, totaque corona liberi arbitrii. Si hæc determinatio non est a Deo *prædeterminante*, *maxima actualitas* divinam præterfugit causalitatem.

Objicitur 1° : Determinatio ad hunc vel illum actum non

est entitas nova, sed solum modus in actu. Deus itaque producit entitatem physicam producendo actum indeliberatum, vel motionem, et voluntas ponit *modum*, qui est determinatio libera.

Resp. : Nego assertum. Tanta quippe entitas et perfectio est hæc determinatio, ut in ipsa reponatur discrimen insigne inter potentiam et ultimam actualitatem, illud que ratione cuius boni et sancti a malis discrepant. Quod sane *maximum est*¹.

Objicitur 2° : Si Deus prædeterminat, jam aufert indifferentiam *activam* a voluntate. Atqui, si aufertur indifferentia activa, non jam remanet libertas. Ergo, si Deus prædeterminat, libertatem aufert.

Resp. : Dist. maj. : Si Deus prædeterminat, nihil relinquendo voluntati faciendum, aufert indifferentiam activam, concedo ; si prædeterminat modo qui congruat voluntati, scilicet ita præmovendo ut sub illa motione voluntas seipsam moveat et determinet in suo ordine et tamquam causa proxima, nego ; sed potius prædeterminatio causat indifferentiam et libertatem. Et nego conclusionem. « Cum igitur voluntas divina sit efficacissima, non solum sequitur quod fiunt ea quæ. Deus vult fieri, sed et quod eo modo fiant quo Deus ea fieri vult². »

Iterum ergo cum Catechismo Concilii Tridentini jam citato concludamus : « *Intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut, quamvis secundarum causarum EFFICIENTIAM NON IMPEDIAT, PRÆVENIAT TAMEN, cum ejus occultissima vis ad singula pertineat.* »

1. Hæc responsio iterum redit *De Gratia*, q. iv, art. 2.

2. I P., q. xix, a. 8.

TRACTATUS DE HOMINE

Angelicus Doctor perfectum de Homine tradit Tractatum, qui tria præsertim complectitur : de Hominis Natura, de Hominis Productione, de Hominis Lapsu.

De Hominis quidem natura disserit sub respectu tum philosophico tum theologico in Prima Parte, a q. LXXV ad q. XC ; de Productione autem a q. XCI et seqq. ; de Lapsu vero ubi de Peccato Originali, scilicet I^a II^{ae}, q. LXXXI et seqq., et II^a II^{ae}, q. CLXIII ad CLIV.

Quem ordinem sequemur, per modum unius conspectus resumendo ea quæ S. Thomæ in diversis locis tradidit.

Hinc logica divisio nostri Tractatus :

I. De Hominis Natura.

II. De Hominis Productione, seu Origine et Elevatione, quos immediate sequetur Tractatus de Peccato Originali.

QUÆSTIO PRIMA

De Hominis Natura

Quia Homo est creatura mixta, ex spiritu et corpore constituta, natura seu essentia ipsius includit animam et corpus, seu unionem animæ et corporis. « Naturam autem hominis, ait Angelicus, hic. q. LXXV, *Prolog.*, considerare pertinet ad theologum, ex parte animæ, non autem ex parte corporis, nisi secundum habitudinem quam habet corpus ad animam ; et ideo prima consideratio circa animam versabitur. »

Relictis porro iis quæ respectum mere *philosophicum* habent¹, recolimus doctrinam *catholicam et theologicam* de natura ipsius animæ, de unionem ejus cum corpore, de que ejus potentiis, præsertim libero arbitrio.

1. De hoc cf. nostr. *Curs. Philos. Thomist.*, vol. III.

ARTICULUS PRIMUS

DOCTRINA CATHOLICA ET THEOLOGICA DE VERA NATURA ANIMÆ HUMANÆ

AD Q. LXXV S. THOMÆ

I. Doctrina catholica supponit animam non esse accidens aut potentiam corporis, aut complexionem virium, sed substantiam singularem ac simplicem, a corpore et corporum viribus plane diversam. — Ecclesia rem sub hac formâ nunquam definivit, at docet tamen hominem essentialiter distingui a bruto, et idcirco animam, quæ est *primum* principium specificativum, non posse ad ordinem accidentium reduci. Iterum tenet Ecclesia animam semper *eandem* permanere, non obstante materiæ instabilitate et phænomenorum fluxu, ac proinde non esse merum complexum virium corporearum, nec phænomenorum seriem, quæ transit; sed principium substantiale quod nos et omnia quæ in nobis sunt in unitatem adigit et in unitate continet. Docet porro Ecclesia animam semper remanere eandem, quia debet Deo reddere rationem omnium quæ in tota vita gessit¹.

Iterum Ecclesia anathematizat eos qui exhibent animam tanquam mundi particulam, sicut ponunt monistæ et pantheistæ, ac theosophi², vel Dei emanationem, ut dixerunt veteres hæretici. Hinc in veteri formula « *Libellus in modum Symboli* », quæ antiquam Ecclesiæ fidem resumit, dicitur : « Siquis dixerit vel crediderit animam humanam *Dei portionem vel Dei esse substantiam*, A. S.³. » Ergo anima est substantia singularis. Ratio S. Thomæ omnino evincit animam a corpore distingui. Anima quippe intelligitur pri-

1. Cf. Conc. Later, IV; DENZINGER, 464.

2. Hæc est assertio theosophorum : « Nous disons que l'étincelle divine dans l'homme est une et identique en essence avec l'esprit universel... d'après nos enseignements, l'*Esprit* et la *Matière* sont identiques. » BLAVATSKY, *La Clef de la théosophie*, traduit de l'anglais, par Mme DE NEUVILLE, p. 14, 43, 88, 90.

3. Can. 11; DENZINGER, 30.

num vitæ principium. Atqui primum vitæ principium nequit esse corpus. Ergo anima nequit esse corpus. Prob. min. Esse principium vitæ non convenit corpori quatenus est corpus, sed quatenus est *tale*, secus omne corpus esset vivens. Atqui quod est actu tale habet *ab alio*, quod est actus ejus, et ideirco ab ipso differt sicut actus a potentia. Ergo primum vitæ principium non est corpus, sed actus, a corpore realiter distinctus. Hinc eruitur vigere inter animam et corpus illud reale discrimen quo actus differt a potentia.

Inde quoque colligitur animam esse principium *simplex* : tum quia *eadem* in toto vitæ discursu perseverat, quæ quidem personæ identitas arguit simplicitatem ; tum quia redit supra seipsam reditione perfecta, seipsam totam complectendo, ad intima sui penetrando, quod non potest substantia composita in qua una pars non complicatur supra seipsam, sed solum supra aliam ; tum quia simplicitas includitur in spiritualitate, de qua nunc est uberius disserendum.

II. Est dogma catholicum animam humanam esse proprie spiritualement seu subsistentem (a. 2). — Testimonium Scripturæ. — Licet nullum exstaret hac de re speciale documentum, dogma ipsum adhuc in tota œconomia christiana inclusum inveniretur ; nam quæ tenemus de Deo principio et fine hominis, de Verbo Incarnato propter nostram salutem, de motu nostro in Deum, de virtutibus theologicis, de tota re morali, de sacramentis ac de novissimis, veritatem illam de animæ humanæ spiritualitate omnino asserunt aut involvunt

Sed disertissima sunt testimonia, sive Scripturæ sive Traditionis, quibus hoc dogma vindicatur.

In ipso Scripturæ limine adstruitur animæ spiritualitas. *Distinctio* quidem a corpore indicatur, dum narratur *corpus* efformatum de limo terræ et *spiraculum* vitæ, seu animam, a *Deo* insufflari¹, et *spiritualitas* proprie dicta perfectius asseritur, dum dicitur homo supra animalia cuncta ita elevari, ut nullum inter illa inveniatur adjuto-

1. Genes., II, 7.

rium *simile* ipsi¹, et fieri ad *imaginem* ipsius Dei² : quod sane spiritum et intellectum importat.

Psalmi hominem extollunt propter partem *spiritualem*, ratione cujus assimilatur angelis, licet *paulo minus* infra ipsos³. In *Libris sapientialibus* duplex recolitur elementum : *pulvis*, qui revertitur in terram, unde erat, et *spiritus*, rediens ad Deum, qui *dedit illum*⁴; ubi tria simul affirmantur : et animam *spiritualem* esse, et *immortalem* et a *solo Deo* (per creationem) oriri.

Alibi instituitur oppositio inter *corpus*, quod aggravat animam, et partem *superiorem*, quæ multa cogitat : « Corpus, quod corrumpitur aggravat animam et terrena habitatio deprimit sensum multa cogitantem⁵. »

Prophetæ exhibent animam a corpore penitus distinctam, ut vestem præstantioris ordinis, animamque corpori superstitem ac demum in resurrectione corpus iterum assummentem⁶.

In *Novo Testamento*, ubique recolitur hæc veritas; nam venit Christus sanare et redimere animas, adeo præstantes ut, dum persecutores *occidunt corpus*, nunquam possint *animam* occidere⁷. S. Paulus tam magnifice vindicat vim nostri intellectus, ut illam comparet Spiritui Dei : « Quis hominum scit quæ sunt hominis, nisi *spiritus* hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo novit nisi Spiritus Dei⁸. » Liber *Apocalypsis* canit simul animæ spiritualitatem et immortalitatem et sortem perpetuam⁹.

III. Traditio catholica semper fuit constans et unanims. — Licet conceptus spiritualitatis perfectæ fuerit paulatim et successive expositus, ut dictum est de Angelis¹⁰, semper tamen Ecclesia credidit animam esse *incorpoream*,

1. *Genes.*, II, 27.

2. *Gen.*, I, 26-28.

3. *Ps.* VIII.

4. *Eccl.*, XII, 7.

5. *Sap.*, III, 1-4.

6. *ISAI.*, LIII, 12; *EZECHIEL*, XXXVII.

7. *MATTH.*, X, 28.

8. *Cor.*, II, 11.

9. *Apoc.*, XX-XXII.

10. *Supra*, *De Angelis*, q. 1, a. II.

rationalem, intellectivam. Antiqua formula, quæ in *Constitutionibus Apost.* refertur, habet : « Confitemur animam in nobis *incorpoream* et *immortalem*¹. » Juxta Symbolum Athanasianum, duo sunt in homine : anima *rationalis* et *caro*².

Concilium Chalcedonense, 451, confitetur Christum *hominem verum ex anima rationali et corpore*³; concilium Constant. II, 553, confitetur unitatem Dei Verbi ad carnem animatam *anima rationabili et intellectuali*⁴; concilium Constant. III, 680-681, confitetur quoque Christum hominem vere ex anima *rationali* et corpore⁵. Concil. Constant. IV, 869-870, confitetur unam animam *intellectivam* habere hominem⁶.

Conc. Later. IV veram spiritualitatem vindicat, dum credit et profitetur hominem esse creaturam *mixtam*, seu *communem*, ex *spiritu* et *corpore* constitutam⁷, ita nempe ut in homine anima differat a corpore sicut creatura angelica differt a mundana. Conc. Viennense (1311-1312), confitetur animam *intellectivam* seu *rationalem*⁸. Conc. Later. V addit illam animam *intellectivam* esse *immortalem* et pro corporum quibus infunditur multitudine singulariter multiplicabilem et multiplicatam et multiplicandam⁹.

Demum S. Cong. Indicis addit *spiritualitatem* animæ posse a nobis cum *certitudine* demonstrari. Hæc est enim propositio quam S. Congregatio D. Bautain subscribendam exhibuit : « *Ratiocinatio* Dei existentiam, animæ *spiritualitatem*, hominis libertatem, cum *certitudine* probare potest¹⁰. »

IV. Probatio autem illa evidens multipliciter efficitur¹¹. —

1. *Const. Apost.*, lib. II, c. II, *P. G.*, I, 138.
2. DENZINGER, 40.
3. *Idem*, 148.
4. *Idem*, 216.
5. *Idem*, 290.
6. *Idem*, 338.
7. *Idem*, 428.
8. *Idem*, 480-481.
9. *Idem*, 738.
10. *Idem*, 1650.
11. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, III, p. 84, ss.

Tum quia objectum quod attingit anima est ab omni materia abstractum, et quia anima intelligit modo prorsus independente a materia, quæ quidem independentia in triplici mentis operatione manifestatur : in *simplici* quidem *apprehensione conceptus* est ab omni loco et tempore abstractus, ut universale, genus, species, etc. ; in *judicio* respectus quidam est *necessarius*, qui a materiæ conditionibus eximitur, nempe *convenientia* prædicati cum subiecto ; in *ratione*, magis adhuc elucet illa independentia, nam *consequentia*, *illatio*, *logicus transitus* ab antecendente ad consequens, est quid maxime immateriale, nulli sensui pervium.

Tum quia attingendo materialia anima addit respectum novum, ut, dum corrigit errorem sensuum et res illas intelligit modo perfectiori quam sunt in seipsis.

Tum quia bonis spiritualibus perficitur anima et pro ipsis contemnit corporalia, et dolorem in corpore acceptat ne spiritualibus privetur.

Demum, quia non cognosceret materialia si aliquid materiale in sua natura retineret¹.

Pro difficultatum solutione, recolenda est distinctio inter dependentiam *extrinsecam* et dependentiam *intrinsicam* et *objectivam*. Anima quidem nostra pendet a corpore extrinsece, *ministerialiter*, ut objectuum cognoscat et ideas ex phantasmatibus abstrahat ; non autem subjective, intrinsicè, essentialiter, nec ullum factum scientificum opponi potest, teste celeberrimo Mosso : « *Si l'on demande une preuve irréfutable de la non-existence dans le cerveau d'une force immatérielle, on n'en peut fournir aucune*². »

V. De fide est animam humanam esse incorruptibilem et immortalem (a. 6). — Testimonia hucusque allata ostendunt simul et spiritualitatem et immortalitatem.

Dum enim Scriptura dicit corpus in terram reverti³,

1. Hoc argumentum, quod a recentioribus negligitur, exponimus in nostro *Curs. Philos. Thomist.*, III, 90, ss.

2. Cf. *ibid.*, p. 93-96.

3. *Genes.*, III, 19.

monet animam, quæ ad Dei imaginem facta est¹, redire ad ipsum Deum creatorem². Hinc in *Genesi* Deus dicitur Deus Abraham jam defuncti³, in *Exodo*, Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Jacob⁴, et idcirco Deus non mortuorum, sed vivorum, quo loco Christus utitur ad probandum, non tantum animorum immortalitatem, sed et corporum resurrectionem⁵.

Priores patriarchæ se profitentur *peregrinos et hospites super terram*; quæ verba supponunt ipsos credere et spiritus *immortalitatem et futuram retributionem*, ut authentice interpretatur Paulus: « Qui enim hæc dicunt significant se *patriam inquirere*. Et si quidem ipsius meminissent de quâ exierant, habebant tempus revertendi. Nunc autem *meliozem appetunt, id est cœlestem*⁶. »

Psalmi supponunt et immortalitatem et vitam futuram, in qua satiabuntur nostra desideria: « *Satiabor, cum appa-ruerit gloria tua*⁷. »

Prophetæ testantur simul et immortalitatem et resurrectionem: « *Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent*⁸... Evigilabunt, alii *in vitam æternam*, et alii in opprobrium, ut videant semper⁹. »

Liber *Sapientiæ* docet simul et vivere post mortem impios in inferno¹⁰, et gaudere justos apud Dominum. « Justorum animæ in manu Dei sunt et *non tanget illos tormentum mortis*¹¹... Justi autem *in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum*¹². »

In lib. *Machabæorum* immortalitas simul et resurrectio asseruntur. « *In æternæ vitæ resurrectione suscitabit...*

1. *Genes.*, I, 26-28.

2. *Eccle.*, XII, 7.

3. *Genes.*, XXVIII, 13.

4. *Exod.*, III, 6.

5. *MARC.*, XII, 26.

6. *Hebr.*, XI, 14-16.

7. *Ps.* XVI, 15.

8. *ISAI.*, XXVI, 19.

9. *DANIEL*, XII, 2.

10. *Sap.*, II.

11. *Sap.*

12. *Ibid.*, III, 1, 7; v, 16, 17.

Creator... et *sp̄ritum* vobis iterum cum misericordia reddet *et vitam*¹. »

Novum Testamentum semper huic dogmati reddit testimonium. Tum verba expressa : « *Animam autem non possunt occidere*² » ; tum descriptio futuri iudicii, et sortis perpetuæ : « Ibunt hi in *supplicium æternum*, justi autem in *vitam æternam*³ » ; tum prædicatio resurrectionis, prout ex Paulo præsertim habetur⁴ ; tum descriptio cœlestis Jerusalem in *Apocalypsi*⁵.

Palres hoc dogma contra ethnicos vindicant. Tertullianus scribit : « Definimus animam Dei flatu natam, *immortalem*⁶. » Epistola ad *Diognet.* pulchre habet : « *Immortalis mortale lenitorium inhabitat*⁷. »

S. Justinus in dialogo cum Tryphone de hac immortalitate fuse disserit⁸.

S. Cyprianus : « Pretiosa mors hæc est, quæ emit *immortalitatem* pretio sui sanguinis⁹. »

Omnia fidei symbola hanc veritatem profitentur dum credunt *vitam æternam* vel *vitam venturi sæculi*. Speciatim autem concilium Later. iv recolit : « Illi cum diabolo pœnam *perpetuam* et isti cum Christo gloriam sempiternam¹⁰. » Et expresse Conc. Later. v : « *Damnamus et reprobamus omnes asserentes animam intellectivam mortalem esse*¹¹. »

VI. Imo sola ratio potest apodictice demonstrare animam immortalem esse. — Fuerunt nonnulli qui cum Scoto dixerint immortalitatem animæ perfectam, tum scilicet *ab intrinseco*, seu ex propria natura, tum *ab extrinseco*, quatenus nunquam a Deo annihiletur, per fidem solam

1. *II Machab.*, vii 13, 23 ; Cf. xii, 43-46.

2. *MATH.*, x, 28.

3. Cf. *MATTH.*, xxv, 31-46.

4. *I Cor.*, xv.

5. *Apoc.*, xx-xxii.

6. *TERTULL.*, *De Anima*, xxii ; *P. L.*, ii, 686.

7. *Epist. ad Diogn.*, *P. G.*, ii, 1176 ; *FUNK*, i, 316.

8. *JUSTIN*, *Dialog.*, iv ; *P. G.*, vi, 481-492.

9. *S. CYPRIAN.*, *Epist.*, viii ; *P. L.*, iv, 247.

10. *DENZINGER*, 430.

11. *Idem*, 738.

teneri, nec posse ratione demonstrari quæ omne dubium removeat. Similis controversia fuit nostris temporibus suscitata¹.

Jam Melchior Canus severe carpit opinionem Scoti²; scribit quoque Bannez : « Dicere animæ immortalitatem non esse demonstrabilem per rationem naturalem, *erroneum est*³. »

Ecclesia, ut vidimus supra, n. III, tenet spiritualitatem posse demonstrari; jam vero immortalitas est necessaria spiritualitatis sequela. Insuper, S. Cong. Episcoporum et Regularium, in formulario, quod D. Bautain subscribendum proposuit, petit ne unquam contrarium doceatur : « *De ne jamais enseigner qu'avec la raison toute seule on ne puisse démontrer la spiritualité et l'IMMORTALITÉ de l'âme*⁴. »

Multiplicis generis sunt argumenta quæ immortalitatem demonstrant.

1° Argumenta moralia, tum ex sensu hominum communi, qui non potest hac in re errare; tum ex necessitate sanctionis post hanc vitam, nam in præsentī nec vitium condignam pœnam nec virtus condignum præmium suscipiunt; hinc effatum Pauli : « *SI IN HAC VITA TANTUM in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*⁵. »

2° Metaphysica, ex natura animæ et illius objecto. Immortale est ab *intrinseco* quod nequit corrumpi *per se*, seu dissolutione elementorum essentialium, nec *per accidens*, ad dissolutionem alterius, Atqui anima nostra corrumpi nequit per se, cum nullis partibus essentialibus constet; nec per accidens, cum a nullo subjecto pendeat, utpote perfecte spiritualis. Ergo anima est immortalis ab *intrinseco*. Sufficit igitur intelligere spiritualitatem, ut illico inferatur immortalitas. Hinc perfecta instituitur *adæquatio* logica inter spirituale et immortale. Quod etiam

1. Cf. de hoc *Revue du Clergé Français*, an. 1903.

2. MELCHIOR CAN., *De Loc. Theol.*, lib. XII, c. XIV.

3. BANNEZ, *Comment. in I P.*, q. LXXV, a. 6.

4. Cf. DE RÉGNY, *L'Abbé Bautain*, p. 336-338.

5. *I Cor.*, xv, 19.

ex objecto manifestatur. Quum intellectus et intelligibile, appetitus et appetibile sint ejusdem ordinis, utpote specificatum et specificativum, oportet ut anima sit sicut objectum intellectus et voluntatis. Atqui objectum intellectus et voluntatis est necessarium et incorruptibile, scilicet verum et bonum universale. Ergo oportet animam nostram immortalem esse.

Eadem quoque evidentia ratio evincit animam esse immortalem *ab extrinseco*, seu nunquam a Deo annihilatum iri. Nam ratio sola pronuntiat Deum, qui instituit naturam, nunquam subtrahere rebus quod est proprium naturis earum¹; secus sibi contradiceret infundendo proprietatem perpetuam et impediendo ne sit perpetua. Atqui immortalitas est proprietas animæ. Ergo ratio concludit Deum nunquam illam subtrahere animæ.

Cæterum, annihilatio esset miraculum, et, idcirco deberet ad ordinem gratiæ ordinari. Porro, « redigere aliquid in nihilum non pertinet ad gratiæ manifestationem, cum magis per hoc divina potentia et bonitas ostendatur quod in esse conservet. » Ergo Deus nihil unquam annihilabit et hæc est conclusio quam ratio sola absque ulla errandi formidine pronuntiat².

VII. Ex doctrina catholica colligitur animam non esse ipsum hominem, nec ejusdem esse speciei cum angelo (a. 4 et a. 7). — Documenta superius allata testantur esse hominem verum, quia constat *ex anima rationali et corpore*, et idcirco symbolum Athanasium dicit : *Sicut anima rationalis et caro unus est homo* (n. III). Cæterum constabit iterum ex dicendis de unione animæ et corporis³.

Ratio S. Thomæ est manifesta. Illud homo esse nequit

1. S. THOM., II *Cont. Gent.*, c. LV; Cf. I P., q. CIV, a. 4.

2. Cf. nost. *Curs. Philos.*, III, 100-113.

3. Pulchra sunt et notatu dignissima verba S. Augustini : « Homo non est corpus solum vel anima sola, sed qui ex anima constat et corpore... Non totus homo, sed pars melior hominis anima est; nec totus homo corpus, sed inferior hominis pars est; sed cum est utrumque conjunctum simul, habet hominis nomen. » *De Civit. Dei*, lib. XIV, c. XXIV, 2; P. L., XLI, 399.

cui tribui non possunt et definitio completa hominis et omnes operationes hominis. Atqui animæ soli tribui nequit tota definitio hominis, quæ præter formam complectitur materiam, et carnem et ossa ; nec etiam omnes operationes hominis, nam quædam sunt totius compositi, ut sentire, etc. Ergo.

Quocirca definitio hominis non est quam tradunt plures cum de Bonald : Anima corpore utens, vel intelligentia utens organis, sed : Compositum ex anima rationali et corpore, seu *animal rationale*¹.

Traditio quoque catholica docet animas non esse cœlestes virtutes propter culpam in corpora demissas² ; nec etiam esse in eodem gradu cum angelis, sed *paulo minus* infra angelos.

Ratio theologica potest sic breviter contrahi : Forma quæ informat materiam et substantia incompleta in ratione speciei nequit specie convenire cum forma quæ nullatenus potest informare materiam quæque est substantia completa et perfecte subsistens. Atqui, dum anima nostra est forma substantialis, angelus non potest esse nisi motor qui accidentaliter tantum unitur mobili, et, dum anima est substantia incompleta in ratione speciei, angelus est species completa, imo tot sunt in angelis species quot sunt individua³. Ergo.

Imo, nec etiam in quantum est spiritus anima est unius speciei cum angelo ; nam modus intelligendi per ideas infusas, ut est cognitio angelica, et modus intelligendi per ideas acquisitas et cum conversione ad phantasmata, differunt specie.

« Nihilominus potest affirmari hominem longe magis appropinquare ad dignitatem angelicam quam ad conditionem brutorum, licet forma hominis et forma bruti eodem materiali nomine vocentur anima⁴. »

1. Cf. *ibid.*, p. 160.

2. Ita VIGILIUS, Papa, 543, contra Origen. ; DENZINGER, 203.

3. Cf. *Tract. de Angelis*, q. 1.

4. L. JANSSENS, t. VII, p. 119.

Cæterum, tota œconomia christiana, nempe de Incarnatione Filii Dei, de Sacramentis *propter homines*, de gratia et de fine supernaturali, ostendit angelos et animas differre specie, sed ad eandem societatem supernaturalem pertinere, sub eodem Capite Christo.

Plenius innotescet natura nostræ animæ ex dicendis nunc de unione substantiali.

ARTICULUS SECUNDUS

DOCTRINA CATHOLICA ET THEOLOGICA DE UNIOME ANIMÆ ET CORPORIS

AD Q. LXXVI S. THOMÆ

I. Qua ratione possit hæc quæstio ad fidem referri. —

Duplici titulo, scilicet ut explicetur mysterium Incarnationis et vindicetur dogma catholicum de unione hypostatica, et ut statuatur tota doctrina de homine tum sub respectu dogmatico tum sub respectu morali.

Imprimis docet fides unionem in Incarnatione esse *substantialem*¹, in qua duæ substantiæ, scilicet divina et humana, in uno termino substantiali, qui est persona Verbi, conjunguntur. Id autem importat duas partes nostras ita copulari, ut Christus sit verus homo, utque anima intellectiva seu rationalis ipsum corpus vere per se et et essentialiter informet. Et hæc est ratio quam concilium Viennense indicat, ad explicandum quomodo Dei Filius assumpserit « *partes nostræ naturæ simul unitas*, ex quibus ipse in se verus Deus existens fieret *verus homo*, humanum videlicet corpus passibile et animam intellectivam seu rationalem, ipsum corpus vere per se et essentialiter informantem². »

Secundo, dogma et moralis catholica supponunt hominem ita esse unum ut imputentur ipsi ad meritum vel demeritum omnia quæ in corpore et per corpus fiunt, ut dicatur sanctificari totus homo per sacramenta, quæ corpus tangunt, et tandem judicetur de his quæ in corpore gessit, juxta illud Pauli : « Ut referat unusquisque *propria corporis* prout gessit, sive bonum sive malum³. »

1. Cf. *De Verbo Incarnato*, q. II.

2. DENZINGER, 480.

3. *II Cor.*, v, 10.

II. **Fundamenta scripturistica et patristica.** — Huc faciunt omnes textus qui referunt hominem esse *unum ex duobus* coalescens, scilicet ex limo terræ et ex spiraculo vitæ¹, ita quidem conjunctis ut operatio corporis in animam redundet et corpus, quod corrumpitur, aggravet animam² : id quippe innuit unionem *essentialem* et *personalem*, ex qua resultat una natura et una persona³. Et pariter illi textus qui dicunt uni et eidem tribui, in ordine morum, quidquid fit, non solum per animam sed et per corpus : unde et in textu mox allato S. Pauli *propria corporis* adscribuntur ipsi personæ humanæ ; ex quo sequitur ad naturam et personam *uniuscujusque* nostrum pertinere corpus. Unio porro materiæ et formæ est ea ipsa ex qua et una persona et una essentia conflatur.

Patres eandem doctrinam æquivalenter asserunt, qui tradunt corpus ab anima recipere vivere et esse et speciem : ita tractatus *de Resurrectione*, qui tribuebatur S. Justino et refert saltem doctrinam illius ævi : « Anima est in corpore, quod sine anima non *vivil* ; egressa anima, *non est*⁴. » Et S. Augustinus : « Tradit *speciem* anima corpori, ut sit corpus in quantum est... Corpus nullum fit nisi accipiendo per animam *speciem*⁵. » Vel qui dicunt hominem esse unam naturam ex anima et corpore : « Omnis communiter hominum *natura*, ait Athenagoras, ex anima immortalī constat et corpore, quod cum anima in creatione conjunctum est⁶. » — « Homo, adjungit Augustinus, non est corpus solum vel anima sola, sed qui ex anima constat et corpore⁷. »

Si anima dat corpori speciem, si conjungitur cum ipso

1. *Genes.*, II.

2. *Sap.*, III, 1-4.

3. Si enim anima et corpus essent duo supposita vel duæ substantiæ distinctæ, operatio corporis non redundaret in animam spiritualement, sed corpus animæ et anima corpori extranea remaneret Cf. *Curs. Phil. Thomist.*, III, 131, 133.

4. *De Resurrect.*, c. x ; *P. G.*, VI, 1590.

5. S. AUGUSTIN. ; *de Immortalitate animæ*, c. xv, 24 ; *P. L.*, XXXII, 1033, 1034.

6. ATHENAGOR., *De Resurrect.*, 15 ; *P. G.*, VI, 1004.

7. S. AUGUSTIN., *De Civit. Dei*, lib. XIV, c. xxiv, 2 ; *P. L.*, XLI, 399.

in una natura, est corporis actus seu forma substantialis. In his ergo assertis continetur tota doctrina quam demum definierunt concilia, ut est nunc exponendum.

III. Definitiones et declarationes Ecclesiae. — Concilium Viennense (1311-1312) post verba citata n. 1, pergit : « Porro doctrinam omnem seu positionem temere asserentem, aut vertentem in dubium, quod substantia animæ rationalis seu intellectivæ vere ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam ac veritati catholicæ inimicam fidei, prædicto sacro approbante Concilio, reprobamus : *definientes*, ut cunctis nota sit fidei sinceræ veritas ac præcludatur universis erroribus aditus, ne subintret, quod quisquis deinceps asserere, defendere seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit forma corporis humani per se et essentialiter, tamquam hæreticus sit censendus¹. »

Mens Concilii colligitur ex scopo quem intendebat, scilicet damnare errores Petri Olivi († 1297).

Duo porro præsertim docebat iste, ut constat ex manuscripto quod publici juris fecit Cardinalis Erhle, S. J., qui Bibliothecæ Vaticanæ per tot annos præfuit. Imprimis tenebat erroneam theoriam de formarum pluralitate in uno eodemque individuo organico. Materia prima informatur inferiore forma, qua informatione capax et digna fit, quæ altiore forma informetur et ita porro. Inter varias autem formas non intercedit nisi relatio rectoris, motoris, stabilimenti ad instrumentum, superioris ad inferiorem regendum. Hinc sequitur animam superiorem non formam sed tantum gubernatricem corporis esse.

Alter Olivi error est de constitutione animæ. Componitur ipsa ex materia spirituali et tribus partibus formalibus, vegetativa sensitiva, intellectiva, quarum unaquæque ut substantiale quid una cum aliis duabus per additionem quasi mechanicam efformat tandem unam totalem formam hominis, animam ejus... Concludit Olivi partem formæ intellectivam per se seu ratione sui non informare corpus humanum sed tantum materiam ; spiritualement vero esse

formam corporis solum mediante sensitiva vel vegetativa parte¹.

Ut ergo concilium errorem utrumque efficaciter removeret, asseruit unionem esse vere essentialem et idcirco animam *per se et essentialiter* esse formam corporis, et animam qua *intellectivam* seu *substantiam* animæ rationalis vel intellectivæ esse formam.

Conc. Later. V, 1513, renovat definitionem concilii Viennensis². Pius IX, damnando libros Guentheri, 1857, scribit : « Noscimus iisdem libris lædi *catholicam sententiam ac doctrinam de homine, qui corpore et anima ita absolvitur, ut anima eaque rationalis sit vera per se atque immediate corporis forma*³. »

IV. Ex quibus documentis colligi debet : 1° Illam sententiam esse *catholicam* seu *definitam*, ita ut qui pertinaciter illam negaverit tanquam *hæreticus* sit censendus. 2° Animam esse *vere* formam, id est non mere metaphorice vel analogice, sed sensu proprio. 3° Unionem esse *substantialem*, quatenus anima uniatur corpori *non per accidens*, sed *per se et essentialiter*. 4° Animam qua *intellectivam* esse formam, non vero tantum ratione partis sensitivæ vel vegetativæ. 5° Ipsam *substantiam* animæ intellectivæ informare, et idcirco non mediante aliquo alio, *sed immediate*, ut explicat Pius IX. 6° Licet non dicatur animam *esse formam substantialem*, eundem sensum ex toto contextu ingeri ; nam, si unio est substantialis, si *substantia* ipsa intellectivæ animæ unitur *per se et essentialiter*, liquet omnino formam hujus modi non esse accidentalem, sed utique substantialem.

V. Quinam errores his documentis excluduntur. — Omnes errores qui volunt animam uniri tantum accidentaliter, ut motorem vel rectorem ad regendum corpus, prout ex doctrina Olivi sequebatur et prout statuunt quicumque theoriam platoniam renovant. Pariter, qui reponunt essentiam seu substantiam animæ in cogitatione, ut vult

1. Cf. JANSSENS., S. J., in periodico *Gregorianum*, 1920, fasc. I.

2. DENZINGER, 738.

3. *Idem*, 1655.

systema cartesianum; vel in conscientia sui, ut dicunt Kantiani; vel in « immanenti perceptione qua subjectum intuens ideam, affirmat sensibile, postquam in hanc ejus essentiam intuitum fuerit », ut dicit Rosmin¹; vel in perceptione *temporis et præteriti*, ut contendit Bergson².

Omnis unio quæ secundum *cognitionem* sive conscientiæ sive memoriæ sive cujusvis perceptionis, attenditur non potest esse nisi accidentalis. Refelluntur etiam qui ponunt unionem fieri per aliquod *medium*, sive corpus subtilissimum, in quo anima involveretur, ut dicebant platonici; sive mediatorem plasticum, ut finxit Joannes Clericus; sive *involucrum*, in quo anima velut in vagina includeretur, ut somniant *spiritistæ*. Licet enim concilium Viennense intendat directe damnare Olivi, qui contendebat unionem fieri mediante parte sensitiva vel vegetativa, affirmat tamen ipsam *substantiam* animæ intellectivæ uniri per se, et idcirco *immediate*, ut interpretatur Pius IX.

Ceterum, si unio fieret per aliquod medium, jam anima non esset primus et substantialis actus nec consisteret illa unio substantialis quam voluit concilium asserere ac tueri.

VI. Rationes theologicæ (a. 1). — Quia in philosophia quæstio fuse expenditur³, satius erit argumenta indicare. Forma substantialis corporis intelligitur id quo primo corpus operatur, quod tribuit speciem corpori et quod cum ipso conjungitur unione tum *personali*, ita ut sit in homine unicum essendi et operandi principium, tum *essentiali*, ita ut sit in homine una essentia seu natura specifica. Atqui anima humana est id quo primo corpus operatur, cum sit primum principium quo nutrimur et sentimus, movemur secundum locum; est id quod dat speciem, nam corpus non est humanum nisi per animam, sicut ipsa est quo a ceteris discriminamur et in specie pro-

1. Prop. 24 damn. a. S. Officio, 14 dec. 1887; DENZINGER, 1914.

2. « La distinction du corps et de l'esprit ne doit pas s'établir en fonction de l'espace, mais du temps... Il faut que le passé soit joué par la matière, imaginé par l'esprit. » Cf. BERGSON, *Matière et Mémoire*, p. 246-249.

3. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, vol. III, tract. II, q. II.

pria constituimur; conjungitur unione personali, nam uni et eidem principio tribuuntur actiones corporis, v. g. nutrirī, dormire, et actiones animæ, ut intelligere et velle, et idcirco idem permanet et persistit homo in toto vitæ decursu; et unione essentiali, nam integritas speciei humanæ importat unam essentiam ex corpore et anima conflata, et hæc quidem unitas est tanta ut operatio corporis in animam redundet, dum corpus aggravat animam, et operatio animæ propria, intellectio, in corpus quoque redundet, v. g., cor accelerando, pressionem sanguineam augendo, etc.¹. Ergo anima est vera substantialis forma corporis nostri.

VIII. Pro solutione difficultatum. — Recolendum est animam intellectivam esse *virtualiter* sensitivam et corpoream nec esse formam immersam in materia, sed retinere esse *elevatum* supra materiam et ab ipsa independens. Hinc ab objectionem: Quod est forma corporis est pars intrinseca corporis et habet esse in materia. Atqui anima spiritualis non potest esse pars intrinseca corporis nec habere esse in materia. Ergo nequit esse forma corporis.

Resp. : Dist. maj. : Est pars intrinseca *constitutiva* et *specific*a, concedo; pars intrinseca *potentialis* et *materialis*, nego; et habet esse in materia totaliter *immersum*, si sit *formaliter* corporea, concedo; si sit *virtualiter* tantum corporea et *formaliter* spiritualis, nego; quia tunc retinet quoddam esse totaliter transcendens. — Contradist. min. : Anima spiritualis nequit esse corporis pars intrinseca materialis et potentialis, concedo; formalis et specifica, nego; nec habere esse immersum in materia, concedo, nec habere esse transcendens materiam, nego. — Conclusio potest negari, vel distingui: non est forma immersa in materia, concedo, forma vera in materia existens sed retinens esse supra materiam elevatum, quod non communicat materiæ, nego.

1. « Le travail intellectuel accélère le cœur, augmente la pression sanguine dans les artères périphériques... Tous ces phénomènes sont d'autant plus marqués que le travail est plus intense. » GLEY, *Etudes de Psychologie physiologique et pathologique*, 408.

IX. Dogma catholicum est animam intellectivam multiplicari secundum multiplicationem corporum, seu tot animas esse quot corpora (a. 2). — Contra omnes formas monismi et pantheismi.

Græci philosophi qui ponebant unam mundi mentem omnia regentem, implicite negabant multiplicationem animorum pro multiplicatione corporum. Quem errorem renoverunt medio ævo averroistæ, ac signanter Sigerius de Brabantia, qui contendebat animam esse in omnibus unam¹, error redivivus apparuit sæculo xvi, cum Pomponatio et aliis philosophis, et iterum cum Spinoza et pantheistis, ac etiam nostra ætate cum criticis transcendentalibus Germanis, qui nihil præter Tò Ego agnoscunt; ac generatim cum hodiernis monistis, qui humanam personalitatem inficiantur.

Concilium Later. V definit simul et immortalitatem et multiplicationem animarum; quæ duo dogmata sunt omnino connexa, nec enim vera gaudemus immortalitate, si anima sit pro cunctis hominibus una « Verum et immortalis, et pro corporum, quibus infunditur, multitudine, singulariter multiplicabilis, et multiplicata, et multiplicanda sit², »

Ratio psychologica potest si breviter resumì : Experientia et conscientia constat esse distincta et multa individua humana multasque et distinctas operationes humanas elici. Atqui, nisi sint formæ seu animæ distinctæ et multæ, non erunt individua distincta et multa, quia forma est essendi principium; nec etiam erunt actiones distinctæ; quia, si omnes intelligunt per unum et eundem intellectum, erit una intellectio, sicut, si plures viderent per unum oculum, esset una visio. Ergo.

Ceterum, ex hac hæresi pervertitur tota doctrina morum, nec jam est meritum aut demeritum proprium, nec reddit Deus *unicuique* secundum propria opera.

X. De fide est non esse in homine nisi unam animam

1. Contra illum S. Thomas scripsit opusc. *De unitate intellectus contra Averroistas*. Cf. P. MANDONNET, O. P., *Siger de Brabant et l'averroïsme*. Frib., 1899.

2. DENZINGER, 738.

intellectivam; est autem doctrina cum dogmate ita conjuncta ut hujus videatur legitima solaque interpretatio, esse in homine unum vitæ principium animam scilicet rationalem, a quo corpus quoque et motum et vitam omnem et sensum accipiat (a. 3). — *Trichotomia* est theoria quæ vult esse in homine tria vitæ principia, seu tres animas distinctas, prout docuerant plures philosophi Græci, ac deinde Apollinaris, qui posuit hominem constare ex tribus, *corpore, anima et ratione*. — *Dichotomia* autem contendit duas saltem esse animas, unam a qua repetitur vita inferior, alteram a qua procedit vita superior et præsertim intellectio. Trichotomia veterum hodie communiter relinquitur; at dichotomiæ nonnulli adhærent, cum Barthez, Buffon, Maine de Biran, Jouffroy, Guenther, Baltzer.

Concilium Constantipolitanum IV, œcumenicum VIII, 869-870 habet: « Veteri et Novo Testamento *unam* animam rationabilem et intellectualem habere hominem docente et omnibus deiloquis Patribus et magistris Ecclesiæ eandem opinionem asseverantibus: in tantam impietatis quidam, malorum inventionibus dantes operam, devenerunt, ut duas eum habere animas impudenter dogmatizare et quibusdam irrationalibus conatibus per sapientiam quæ stulta facta est (*I Cor.*, I, 20), propriam hæresim confirmare pertentent. Itaque sancta hæc et universalis synodus... talis impietatis inventores et patratores et his similia sentientes magna voce anathematizat¹. »

Quæ verba generalissima excludere videntur et trichotomiam et dichotomiam, licet non constet omnino de mente concilii; sed saltem est de fide unam tantum in nobis esse animam rationalem seu intellectivam.

At, quia fides docet *unitatem substantiæ* in homine et quia nequit unitas illa consistere si plures sint in nobis animæ, ideo sententia quæ ponit unam tantum animam est sola dogmatis legitima interpretatio. Quapropter Pius IX in epist. ad Episc. Wratislaviensem, 30 Aprilis 1860, declarat: « Sententiam, quæ unum in homine ponit vitæ principium: animam scilicet rationalem, a qua corpus quoque

1. Can. 11.; DENZINGER, 338.

et motum et vitam omnem et sēsum accipiat, in Dei Ecclesia esse communissimam atque a doctoribus pluribus et probatissimis quidem maxime *cum Ecclesiæ dogmate ita videri conjunctam, ut hujus sit legilima solaue vera interpretatio nec proinde sine errore in fide possit negari*^{1.} »

Ratio psychologica in his paucis resumitur :

Constat hominem esse unum vivens, et ita unum ut, dum operationes vitæ inferioris fuerint intensæ, impediant operationes vitæ superioris, et istæ rursus redundant in partem inferiorem, ut vidimus supra, n. VII. Atqui, si plures essent animæ in eodem homine, homo non esset *unum* ; nam ab eodem principio res habet unitatem a quo vitam et esse. Atqui principium a quo habet vitam est anima. Ergo, nisi sit una anima, non erit homo simpliciter unum. — Pariter, si plures forent animæ, facultates unius remanerent extraneæ facultatibus alterius nec posset operatio unius impedire operationes alterius. Ergo non potest esse in homine nisi anima una .

Anima porro intellectiva potest prætare munia animæ sensitivæ vel vegetativæ, quatenus in sua virtute continet quidquid perfectionis in illis habetur, sicut figura pentagona continet tetragonam et numerus senarius binarium^{2.}

XI. Est doctrina S. Thomæ, quæ veluti *norma luta est proponenda*, unam esse in homine formam substantialem, scilicet animam rationalem, per quam habet homo ut sit homo et animal et vivens et corpus et substantia et ens (a. 4).

Jam vidimus (n. III), quo sensu Petrus Olivi poneret plures in homine formas ; scotistæ generatim admittunt formam corporeitatis ab anima distinctam, ita ut anima rationalis recipiatur, non in materia prima sed in corpore jam præparato et organizato per formam corporeitatis, quæ persistit in corpore dum separatur anima per mortem. Alii scholastici cum Suarez admittunt plures formas sed essentialiter subordinatas. Demum, plures recenti ævo, cum Frédault, Tongiorgi, Palmieri, statuunt ani-

1. DENZINGER, 1655, not.

2. Quoad cætera, cf. nostr. *Curs. Philos. Thomist.*, t. III, II P. q. III ; et L. JANSSENS, t. VII, p. 142, ss.

mam rationalem esse quidem formam hominis primariam et principalem, at præter ipsam dari etiam formas substantiales elementorum chemicorum.

Fides quæstionem illam non solvit. Concilium Viennense intendebat definire unionem esse substantialem et animam qua intellectivam uniri corpori essentialiter et per se.

Philosophia autem thomistica infert non posse salvari unionem illam substantialem quam fides tuetur, nisi sit unica tantum forma substantialis. Nam, cum proprium munus formæ substantialis sit dare *esse simpliciter*, si præter et ante animam intellectivam est alia forma substantialis, hæc jam largietur esse simpliciter, et anima intellectiva illi adveniet. Sed quiquid advenit post esse simpliciter, accidentaliter advenit. Ergo anima intellectiva, quæ adveniet priori formæ substantiali, accidentaliter adveniet, et ita erit forma accidentalis, ac proinde perimetur unitas substantialis quam prælaudata testimonia ecclesiastica profitentur ac vindicant.

Quapropter, ut salvetur illa unitas compositi humani, sequenda est *lula* via, seu illa sententia quæ est propositio xvi inter viginti quatuor theses, de quibus S. Cong. De Seminariis et Universitatibus, in decreto approbato a Benedicto XV, d. 25 februarii 1916, dixit : « *Proponantur veluti TUTÆ normæ directivæ*¹. »

1. De cæteris autem quæstionibus quæ sunt potius ordinis philosophici, cf. nost. *Curs. Philos. Thomist.*, et L. JANSSENS, op. cit.

ARTICULUS TERTIUS

DOCTRINA CATHOLICA ET THEOLOGICA DE POTENTIIS ANIMÆ

A QQ. LXXVII et SEQQ. S. THOMÆ

I. Sententia quæ tenet reale vigere discrimen inter animæ essentiam et facultates, non solum fidei congruit, sed et necessaria videtur ad explicandam catholicam doctrinam de ordine supernaturali. — Fides quippe nostra docet ordinem supernaturalem ita supra naturam elevari, ut sit prorsus indebitus, et idcirco ab essentia nostræ animæ realiter discriminari; ex quo sequitur dari in creatis accidentia realiter distincta a substantiis, imo ordinem supernaturalem creatum consistere totum in accidentibus indebitis¹. Jam ergo comperimus in creatura rationali, ad ordinem supernaturalem vocata, sive angelica sive humana, essentiam seu substantiam ab accidentibus saltem indebitis prorsus distingui.

Porro accidentia indebita recipi quidem possunt in ipsa essentia, si habeant rationem essentiæ et habitus entitativi, ut est gratia sanctificans, sed debent, si sint habitus operativi, recipi in potentiis, quæ, ut illis accidentibus proportionentur, debent quoque in ordine accidentali reponi. Quocirca videtur illa doctrina necessaria ad explicandam catholicam fidem de ordine supernaturali.

Iterum, dogma nostrum est, *intellectum* esse omnino spiritualem et a *sensu* prorsus distingui, sicut et vitam intellectivam a vita sensitiva et vegetativa. Porro, si sensus et intellectus idem sunt cum animæ essentia, sunt idem inter se. Ergo, ut explicetur catholicum dogma de reali discrimine intellectus a sensu, admittenda est realis distinctio inter essentiam et animæ facultates.

1. Cf. *De Deo Uno et Trino* p. 124-125, et *Tract. De Gratia*, q. 1, a. 1.

II. Traditio catholica. — Quamvis nulla prodierit hac der e authentica declaratio Magisterii Supremi, Patres et Doctores hanc doctrinam testantur.

Traditio quippe Patrum in his verbis S. Augustini resumitur: « *Non igitur anima*, sed quod excellit in anima *mens* vocatur¹. » Quasi intenderet potentiam intellectivam, quæ *mens* vocatur, discriminari ab essentia: quod pari jure dici potest de parte inferiori, quæ *sensus* dicitur.

Traditio autem Doctorum resumitur in illis propositionibus S. Cong. Studiorum: « Thesis. VII. Creatura spiritualis est in sua essentia omnino simplex. Sed remanet in ea compositio duplex: essentiæ cum esse, et substantiæ cum accidentibus. — Thesis. XVII. Duplicis ordinis facultates, organicæ et inorganicæ, ex anima humana per naturalem resultantiam emanant: priores, ad quas pertinent *sensus*, in composito subjectantur, posteriores in anima sola. Est igitur intellectus facultas ab organo intrinsece independens. »

In thesi VII statuitur principium metaphysicum, quod pro omni creatura valet; in thesi autem XVII, asseritur distinctio tum inter essentiam animæ et facultates, a qua procedunt per *emanationem* seu resultantiam, tum inter facultates organicas, quorum subjectum immediatum est organismus animatus, et spirituales, quæ in sola anima immediate resident.

III. Ratio autem et ipsum discrimen probat et modum quo facultates procedant congruenter explicat².

Quum potentia et actus sint in eodem genere, oportet, ut facultas operativa quæ habet rationem potentiæ sit in eodem genere in quo est operatio, quæ rationem habet actus³. Atqui operatio cujuslibet creaturæ est in genere accidentis, quum a substantia non solum discriminetur, sed et separetur. Ergo facultas operativa in creatis est in genere accidentis et idcirco a substantia realiter differt.

1. S. AUGUSTIN., *De Trinit.*, lib. XV, c. VII; *P. L.*, XLII, 1065. — Cf. *De Origine animæ*, lib. I, c. XLV, et *Confes.*, lib. X, c. XI; *P. L.*, XLIV, 489 et XXXII, 784, ss.

2. Cf. *Curs. Philos.*, vol. III, Tract. III, q. 1.

3. *Ibid.*, et vol. v. p. 43, vol. VI, p. 158, ss.

Ab essentia autem procedunt per modum emanationis seu resultantiæ, quatenus actio Dei creantis attingat simul et essentiam et facultates, hac quidem ratione, ut essentia sit *medium* deferens actionem Dei ad facultates, et sic facultates *concreari* dicuntur.

IV. Ad originem idearum quod attinet, Ecclesia, licet non imponat doctrinam aristotelico-thomisticam, illam tamen maxime commendat et e regione plura systemata ideologica tamquam falsa reprobat (qq. LXXIX-LXXXVIII). — Commendat quidem, proponendo veluti *tulas normas directivas*¹ theses XVIII-XX, quæ problema de origine idearum et de humana cognitione attendunt et solvunt. Cæterum, tota doctrina catholica de unione animæ et corporis eandem doctrinam suadet. Nam, si homo est compositum *essentiale*, ex corpore et anima constans, causa idearum adæquata erit nec objecta et sensus tantum nec anima sola, sed corpus simul et anima, et, quia hæc est pars formalis et præstantissima, corpus debet ipsi inservire ad consequendam perfectionem quæ est operatio intellectiva, et idcirco infertur sensus concurrere extrinsece, objective, instrumentaliter, ad idearum acquisitionem, causam autem principalem et propriam esse virtutem intellectus².

Demum, Ecclesia indirecte doctrinam nostram de idearum origine commendat, dum plura opposita systemata reprobat.

1º *Agnosticismum*, *posilivismum*, et systemata connexa, quæ contendunt cognitionem nostram intra ordinem sensibilem ita concludi, ut nequeat ad res spirituales et ipsum Deum se porrigere³.

2º *Immanentismum*, quatenus vult unicam nostræ cognitionis viam, ac præsertim de rebus divinis, esse experientiam intimam aut sensum religiosum⁴.

3º *Criticisum* transcendentalem, quatenus asserit nihil extra mentem existere, vel rationem humanam ad mera

1. Cf. *Act. Apost. Sedis*, VIII, 157.

2. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, vol. IV, Tract, I, q. 11.

3. Cf. *Encyclic. Pascendi*; DENZINGER, 2072, ss.

4. *Ibid.*, 2074.

phænomena restringi, insolubilibusque subjici antinomis, præsertim respectu Dei; nam Ecclesia profitetur posse rationem argumentis a posteriori, per ea quæ facta sunt, res spirituales et Deum ipsum, certo cognoscere, imo et ejus existentiam demonstrare¹.

4° *Ontologismum*, qui contendit immediatam Dei cognitionem esse nobis essentialem, et illud quod in omnibus et sine quo nihil intelligimus esse ipsum esse divinum².

5° *Traditionalismum*, qui dicit cognitionem nostram a revelatione ita dependere, ut ratio ex sese nequeat veritates spirituales, religiosas et morales, ut est Dei existentia, animæ spiritualitas et libertas, cognoscere et demonstrare³.

6° *Rosminianismum*, qui asserit in ordine rerum creatarum immediate manifestari humano intellectui aliquid divini in seipso, etc...⁴.

V. De voluntate autem humana, Ecclesia profitetur ipsam vera libertate gaudere : quæ libertas tum Scriptura tum ratione probari potest (q. XXXIII). — Ecclesia liberum arbitrium semper vindicavit, tum contra « nocentissimos liberi arbitrii defensores⁵ », qui prave illud explicabant; tum contra illos qui contendebant illud fuisse ablatum per protoparentis culpam⁶; tum contra prædestinatistas, qui blasphemando dicebant homines quosdam prædestinari ad malum⁷; tum et præsertim contra protestantes, definiendo, liberum arbitrium minime extinctum esse, viribus licet attendum et inclinatum⁸; sed a Deo motum et excitatum cooperari, assentiendo Deo excitanti atque vocanti, imo dissentire posse, si velit⁹;

1. Cf. jusjurandum a Pio X præscriptum, *Act. Apost. Sedis* 1910, p. 669, ss.

2. Decret. S. Officii, 18 sept. 1861; DENZINGER, 1659, ss.

3. Cf. Theses a Bautain subscript. 8 sept. 1840; DENZINGER, 1622 et ss. et not. — Conc. Vatican., *De fide et ratione*.

4. Decret. S. Officii, 14 dec. 1887; DENZINGER, 1591, ss.

5. Ita *Cælestinus* I, ad Episc. Gall., 431; DENZINGER, 129, ss.

6. Conc. Araus. II, a. 529, Can. 1 et ss., DENZINGER, 174, ss.

7. Conc. Valent. III, a. 855; DENZINGER, 322.

8. Concil. Trid., sess. VI, cap. I.

9. *Ibid.*, can. 4-6.

tum contra Jansenistas, asserendo remanere in nobis, etiam in statu naturæ lapsæ, libertatem non solum a coactione, sed et a necessitate¹.

Igitur de fide est hominem etiam lapsum vera libertate, tum a coactione, tum a necessitate gaudere, et posse Deo excitanti et moventi cooperari vel resistere.

Denique Leo XIII in encyclica *Liberlas* dogma illud optime exponit, illustrat ac vindicat².

Docet Ecclesia hanc plenam libertatem ex Scripturæ probari; nam damnat hanc propositionem Baii: « Is libertatis modus, qui est a necessitate, sub nomine libertatis, *non reperitur in Scripturis*, sed solum nomen libertatis a peccato³. »

Libertas, e contra, ubique in paginis sacri eloquii asseritur. « Deus *ab initio* constituit hominem et *reliquit* in manu consilii sui⁴. » — « Quæ verba quam eloquenter liberum arbitrium ejusque processum describant, nemo attente legens non videt. Demonstrant insuper tam insitum esse liberum arbitrium, ut etiam sub potenti motione divina liberum arbitrium relinquatur sibi, quia non potest nec a Deo moveri nisi secundum inditam sibi ab ipso Deo virtutem... In Scripturis universis, ex mandatis, ex minis, ex mercedibus promissis, ex improperiis, ex pœnis inflictis, quavis veluti pagina apparet de singulis hominibus bonis valere verba: « Qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit »; sicuti ex opposito quivis peccator potuit non transgredi et est transgressus, facere bonum et non fecit. Nec aliter loquitur Christus. Sane imperante gestu Apostolos vocat: « Venite post me! » ita tamen ut huic voci pareant libere volentes. Inde aliæ illæ locutiones Jesu: « Si quis vult post me venire »; « si vis perfectus esse⁵ ».

Demum Ecclesia tenet libertatem hominis posse per rationem demonstrari, et hinc proposuit hanc thesim

1. Cf. prop. 3 damn. in Jansenio ob Innoc. X, 31 maii 1653, et prop. 1 damnat. a S. Officio 1690; DENZINGER, 1291

2. Die 20 Junii 1888, *Acta Sancta Sedis*, xx, 612, ss.

3. Prop. 40; DENZINGER, 1040.

4. *Eccli.*, xv, 14.

5. L. JANSSENS, t. VII, p. 386-387.

Augusto Bonetty subscribendam : « Ratiocinatio Dei existentiam, animæ spiritualitatem, *hominis libertatem cum certitudine probare potest*¹. »

VI. Argumenta porro quibus ratio probat libertatem sunt triplicis generis.

Primum quidem desumitur ex testimonio sensus communis, vi cujus fuerunt apud omnes populos consilia, exhortationes, præcepta, prohibitiones, præmia et pœnæ. Sed hæc et omnia libertatem important, alioquin frustra essent.

Alterum ex testimonio conscientiæ, ex qua procedit ut homo mirabilia tentet atque operetur, quin hujusmodi spes fallatur. Si autem non fallitur spes, vera est radix, veraque potentia liberi arbitrii.

Tertium ex ipsa naturæ substantiæ rationalis. Quicumque habet iudicium de agendis non determinatum ad unum, habet liberum arbitrium, quia præcise ex indifferentia iudicii repetitur indifferentia electionis. Sed in homine iudicium de agendis non est determinatum ad unum; nam eo ipso quod sit rationalis potest apprehendere rationem boni universalis, necessario appetendi et rationem bonorum particularium, quæ non habent necessariam connexionem cum fine ultimo et idcirco possunt indifferenter acceptari vel respui; ac proinde, sicut intellectus se habet indifferenter ad media quæ non sunt necessario cum fine connexa.

Quocirca universalitas, seu spiritualitas, naturæ rationalis in essendo causat universalitatem et indifferentiam in iudicando; universalitas in iudicando causat immediate universalitatem et indifferentiam voluntatis in appetendo, in quâ formaliter reponitur libertas².

Imo tota œconomia christiana libertatem ostendit. Libertatis *corona* est *meritum*, cui respondet *præmium* æternum...

1. Decret. S. Cong. Iudicis, 11 Junii, 1855; DENZINGER, 1650.

2. Cf. *Curs Philos. Thomist.*, vol. IV, Tract. II, et L. JANSSENS op. cit. Comment. in q. LXXXIII S. Thomæ.

QUÆSTIO SECUNDA

De Hominis Productione et Elevatione

Doctor Angelicus multa cura multaque diligentia, ut solet, exponit quæ spectant productionem hominis, tum quoad animam tum quoad corpus, qq. xv-xciv, ac ejus elevationem per gratiam ac dotes et dona quæ statum illum comitantur, q. xic-cii. Quum autem littera S. Thomæ sit obvia, opus non est ut illam evolvamus, sufficit que pro scopo quem in hoc opere intendimus resumere præcipua capita doctrinæ catholicæ de prima hominis productione et elevatione.

ARTICULUS PRIMUS

DOCTRINA CATHOLICA ET THEOLOGICA DE HOMINIS PRODUCTIONE

AD Q. XC ET SEQQ. S. THOMÆ

I. **Sententiæ de origine animarum** (a. 9). — Ad tres classes reducuntur : 1° *emanatismum*, quatenus anima esset *de* Deo, aut per divisionem substantiæ divinæ, veluti portio illius vel particula lucis materiæ alligata, ut posuerunt Manichæi ; aut per informationem, quatenus Deus esset corpus et anima esset de natura illius corporis, ut veteres materialistæ fingeant, aut Deus esset anima mundi et anima esset pars illius animæ totalis sicut homo est pars totius mundi, ut dixerunt Varro et monistæ. 2° *Traducianismum* qui duplicem induit formam. Traducianismus corporeus tenet animam traduci per virtutem seminis corporalis, ut posuit Tertullianus, existimando animam esse

substantiam *corpoream, effigiatam*¹, et idcirco ex semine corporeo enasci, sicut et corpus². Traducianismus spiritualis existimat animam filiorum ab anima parentum progigni sive per aliquod semen spirituale, sive per virtutem quamdam in semine latentem, sive alio modo nobis ignoto; quæ sententia plures Patres ancipites tenuit, imo et S. Augustinum, quæque sæculo XIX defensorem habuit Uhaghs; sive iterum quia parentes virtutem quamdam creativam ad producendam animam filiorum receperint, ut contendit Frohschammer; sive quia parentes generent animam sensitivam; quæ postea fit intellectiva, prout somniavit Rosmini. 3° *Creationismum*, qui statuit animas creari a Deo solo immediate, non quidem omnes simul ab initio, sed tunc singulas creari, dum corporibus infunduntur.

II. De fide est animam humanam non esse emanationem divinæ substantiæ.

Documenta ecclesiastica sunt : 1° Antiqua formula « Libellus in modum symboli : « Si quis dixerit vel crediderit animam humanam Dei *portionem vel Dei esse substantiam*. A. S.³. » — 2° Canon quintus concilii Bracariensis II, 561, contra Priscillianistas : « Si quis animas humanas vel angelos ex Dei credit substantia exstitisse sicut Manichæus et Priscillianus dixerunt, A. S.⁴. » 3° Canon concilii Vaticani : « Si quis dixerit res finitas tum corporeas tum spirituales aut saltem spirituales e divina substantia *emanasse*, A. S.⁵. »

Ratio est manifesta : si anima est portio divinæ substantiæ, jam dividitur Deus nec est simplex et spiritualis; si confunditur cum Deo, jam inducitur monismus ac pantheismus et negatur personalitas Dei veri et gloriosi, cui laus in sæcula.

1. TERTULL. *De Anima*. XXII; P. L., II, 686.

2. « Confusæ substantiæ ambæ jam in uno *semina* quoque sua miscuerunt... ut nunc duo, licet diversa, etiam *unila* pariter effluant. » *Ibid.*, col. 696.

3. DENZINGER, 31.

4. *Idem*, 235.

5. *Idem*, 1804.

III. « **Hæreticum est dicere quod anima intellectiva traducatur cum semine.** » (q. CXVIII, a. 2). — Quod enim fit ex semine corporeo pendet a corpore in fieri et in esse, quia *unum quodque habet fieri sicut et esse*. Sed quod pendet a corpore in esse et in fieri non est spirituale, nec idcirco immortale. « Ponere ergo animam intellectivam a generante causari, nihil est aliud quam ponere eam non subsistentem, et per consequens corrumpi eam cum corpore. » (*Ibid.*) Igitur traducianismus corporeus adversatur animæ nostræ spiritualitati et immortalitati, quæ sunt de fide, ut ostendimus q. præced., art. 1.

IV. **Doctrinam quoque catholicam lædit traducianismus spiritualis, seu generationismus, quacumque forma proponatur,** — Ratio est quia inde etiam evertitur simplicitas et spiritualitas animæ intellectivæ. Substantia enim quæ generatur ex aliquo semine etiam spirituali fit ex aliquo præsupposito ac mutatur, ac proinde habet partes essentielles et est composita, atque evolvitur : quæ omnia et spiritualitati et simplicitati adversantur.

In sententia quoque Rosminii fit mutatio substantialis realis in anima, et, idcirco evertitur spiritualitas : siquidem transitus de esse sensitivo ad ordinem intellectualem est substantialis mutatio. Si autem dicatur cum Frohschammer parentes creare animas filiorum virtute a Deo communicata, est gratuitum assertum, quum ubique in Traditione creatio soli Deo adscribatur.

Nec cæterum videtur possibile instrumentum in creatione, quæ est nihilo, dum omne instrumentum agit ex aliquo præsupposito, ut supra ostensum est (ubi de creatione).

Documenta autem ecclesiastica, quæ huc referuntur sunt : 1º Decretum S. C. Indicis. d. 5 Martii 1857, quo damnatur liber Frohschammer : *Defensio generationismi* ; 2º decretum S. Officii d. 14 dec. 1887, quo damnatur hæc Rosminii propositio : « Non repugnat ut anima humana generatione multiplicetur, ita ut concipiatur eam ab imperfecto, nempe a gradu sensitivo, ad perfectum, nempe ad gradum intellectivum, procedere. »

Vigesima prima : « Cum sensitivo principio intuibile fit

esse, hoc solo tactu, hac sui unione, principium illud antea solum sentiens, ad meliorem statum evehitur, naturam mutat, ac fit intelligens, subsistens atque immortale¹. »

V. De mente sanctorum Patrum. — Dum accuratior fit notio spiritualitatis apud Patres, traducianismus rejicitur. Jam strenue doctrinam catholicam vindicat Lactantius : « Ex quo apparet, non a parentibus dari animas, sed ab uno eodemque . Deo patre, qui legem rationemque nascendi tenet solus, siquidem solus efficit². » — Concinit S. Ambrosius : « Ex nullo homine generantur animæ³ » Et S. Hieronymus : « Sat ridendi sunt qui putant animas ex corporibus seri, et non a Deo, sed a corporum parentibus generari⁴. »

S. Augustinus hærebat anceps, quia generationismus videbatur ipsi aptior modus ad explicandam traductionem originalis peccati a parentibus in filios ; attamen fatetur se paratum ad amplectendam doctrinam creationismi, dum modo originalis peccati dogma quod ipse acerrime vindicat, salvetur : « Unde illa de animarum novarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit et mea ; si oppugnat, non sit tua⁵. »

Post Augustinum, sententia illa de creatione animarum paulatim diffunditur, illamque vindicat Gennadius⁶ ; ac deinceps ita communis evadit, ut sit doctrina proprie catholica, prout nunc explicandum est.

VI. Est doctrina vere catholica animam humanam a solo Deo immediate creari (aa. 2 et 3).

Scriptura actionem Dei sufficienter innuit, dum dicit : « *Spiravit* in faciem ejus spiraculum vitæ et factus est homo in *animam* viventem⁷. » Exhibetur anima ut infusa a Deo

1. DENZINGER, 1911, 1912.

2. LACTANT., *De Opificio Dei*, c. LXXIX ; *P. L.*, VI, 73.

3. S. AMBROS., *De Noe et Arca*, c. IV, n. 9 ; *P. L.*, XIV, 385,

4. S. HIERON., *In Eccles.*, c. XII ; *P. L.*

5. *Epist. ad Hieron*, c. VIII, n. 25 ; *P. L.*, XXXIII, 731.

6. Cf. GENNAD., *De Ecclesiast. dogmat.*, XI, XX ; *P. L.*, LVIII, 984-985.

7. *Genes.*, II, 7.

ipso, et ita quidem ut sit homo *ad imaginem et similitudinem* Dei¹. Ex quo inferri potest et animam esse spirituales et produci, non ex aliquo præsupposito, sed ex nihilo per actionem Dei creativam. Alibi S. Scriptura originem animæ opponit origini corporis, quatenus corpus sit ex pulvere et anima *detur* a solo Deo : « Et revertatur pulvis in terram unde erat, et spiritus redeat ad *Deum, qui dedit illum*² ». Asseritur ergo Deus proprius ac solus auctor seu creator animæ.

Quæ fides erat in populo israelitico ita recepta, ut mater Machabaeorum aperte dicat : « Neque enim ego spiritum et animam donavi vobis³. »

In Ecclesia vero catholica, illa doctrina in formulis sat antiquis jam exprimitur. « Libellus in modum fidei » habet : « Animam autem hominis non divinam substantiam, vel Dei partem, sed creaturam dicimus *divina voluntate creatam*⁴. » Duo hic asseruntur, et animam esse creaturam et ab ipso Deo, seu *divina voluntate, creatam*, quod excludit generationem ex aliquo præsupposito, vel productionem a parentibus. S. Anastasius Papa II, in epistola ad Episcopos Galliæ, 498, damnat sententiam juxta quam parentes « ut ex materiali fæce tradunt corpora, ita etiam vitalis animæ spiritum tribuunt⁵. » — Leo IX in symbolo fidei dicit : « Animam non esse partem Dei, *sed ex nihilo creatam*, et absque baptismo originali peccato obnoxiam, *credo et prædico*⁶. »

Tria igitur simul creduntur, et animam non esse substantiam Dei, et ex *nihilo creari*, et esse peccato originali obnoxiam. » — Benedictus XII damnat errorem Armenorum « quod *anima humana* filii propagatur ab anima patris sicut corpus a corpore, et angelus etiam unus ab alio⁷. » — Demum, ut vidimus S. Cong. Indicis damnavit opus Frohschammer, 1857, et S. Officium sententiam Rosmini, 1887.

1. *Genes.*, I, 26-28.

2. *Eccl.*, XII, 7.

3. II *Machab.*, VII, 22.

4. DENZINGER, 20.

5. *Idem*, 170.

6. *Idem*, 348.

7. *Idem*, 533.

Itaque animam creari a Deo est saltem doctrina catholica, cui absque peccato contradicere non licet ; imo, si stricte sumantur verba symboli Leonis IX, dici poterit de fide, quia credi debet sicut et doctrina de peccato originali.

Quoad alteram partem, scilicet creari a solo Deo immediate, quatenus non fiat per demiurgos, ut posuerunt Gnostici et Manichæi, est de fide contra præfatos hæreticos, quia Ecclesia in suis symbolis non nisi Deum agnoscit ut creatorem. Hinc apposite S. Thomas a. 2 : « Quidam posuerunt quod angeli, secundum quod operantur in virtute Dei, causant animas rationales. *Sed hoc est omnino impossibile* ET A FIDE ALIENUM. »

De sensu autem quem intendebat Frohschammer, nihil proprie definivit Ecclesia, sed illa theoria ex iisdem documentis remanet reprobata.

Ratio theologica est demonstrativa. Quum fieri sit via ad esse, unumquodque habet fieri sicut et esse. Atqui anima humana est per se, quum constet jam ipsam esse formam subsistentem seu spiritualem. Ergo fit per se. Sed quod fit per se vel generatur vel ex nihilo creatur. Porro anima non potest generari, quia sic fieret ex aliquo in cujus potentia contineretur et a quo dependeret jamque desineret esse spiritualis. Ergo creatur ex nihilo. Sed creari est Dei solius immediate, quia virtus creativa nequit creaturæ communicari, neque ut causæ principali, neque ut instrumento, ut ostendimus supra. Ergo anima a solo Deo creatur immediate.

— Nec dicatur Deum cooperari peccato parentum in fornicatione : « Deus solum concurrit actioni physicæ et physiologicæ generationis, quæ secundum se bona est, quamvis generantes illa forte abutantur. Exequitur Creator legem naturalem a se constitutam quæ vult ut posito embryoni a parentibus ipse infundat animam rationalem ; abusus autem et peccatum in solam generantium voluntatem refunditur¹. »

1. *Curs. Philos. Thomist.*, III, 123. — De origine animarum sicut et de origine corporis consuli poterit erudita dissertatio L. JANSSENS, Comment. in h. l. Summ. Theol.

VII. De tempore autem quo anima producit, certum est ipsam non exstitisse ante corpus, sed tunc a Deo creari. quando corpori infunditur (a. 4). — Imprimis hæretica est fabula, quæ viguit apud Platonicos, Pythagoricos, Neo-Platonicos et Origenistas, animas fuisse mentes cœlestes ab initio creatas ac post modum propter scelera demissas esse in corpora, supplicii causa. Vigilius Papa, 543, anathemate plectit quicumque dicit aut sentit hoc modo præexisterè hominum animas¹.

Nec etiam sustineri potest sententia Leibnitzii, animas fuisse ab initio creatas et inclusas corpusculis quibusdam organicis, quæ, dum decursu temporis evolvuntur, animæ fiunt, et ita constituuntur homines².

Scriptura indicat animam a Deo inspirari, seu creari, quando in corpus immittitur, ita ut *simul* anima fiat dum fit homo in animam viventem : « Spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ *et factus est homo in animam viventem*³. »

Traditio autem catholica in hoc effato S. Bernardi resumitur : « *Sed creando immittitur, et immilendo creatur*⁴. »

Huic concinit concilium Later V. : « *Pro corporum quibus infunditur multitudine singulariter multiplicabilis et multiplicata et multiplicanda sit*⁵. » — Licet concilium non intendat hoc punctum definire, conjungit multiplicationem seu productionem animarum cum infusione in corporibus, quasi diceretur : tunc multiplicatur seu creatur ipsa anima, quum in corpore infunditur.

Convincit ratio S. Thomæ. Licet anima humana possit existere post corpus, non tamen debet creari *ante* corpus. Nam Deus non debet inchoare opus suum ab iis quæ sunt præter naturam. Atqui, cum anima sit essentialiter forma corporis, est naturale animæ esse in corpore et præternaturale esse extra corpus⁶. Ergo non debuit Deus animam ante corpus condere.

1. DENZINGER 203.

2. LEIBNIZ *Essai de Théodicée*. I P., n. 91.

3. *Genes.*, II, 7.

4. S. BERNARD, serm. II *De Nativ. Domini*, n. 60 ; *P. L.*, CLXXXII, 122.

5. DENZINGER, 738.

6. Cf. *Curs. Philos. Thomist.*, III, 148, ss. ; IV, 141.

VIII. De momento tandem quo anima infunditur libere disputatur. — Duplex est sententia : nempe S. Thomæ et scholasticorum, in principio quidem fœtum animari anima inferiori, et postea infundi animam rationalem, quando fœtus est meliori organismo donatus ; et recentiorum quæ magis communis semper evadit, animam rationalem ab initio infundi jam embryoni, quia reapse vivit embryo et quia convenit ut anima ab initio informet et aliquatenus efformet corpus suum. Thesis autem XV inter XXIV a S. Congregatione Studiorum approbatas ab hac disputatione abstrahit et statuit : « Contra, per se subsistit anima humana, quæ, *quum subjecto sufficienter disposito potest infundi, a Deo creatur.* »

IX. Est doctrina omnino tenenda, corpus protoparentum fuisse a Deo immediate formatum (q. xci). —

Ecclesia nihil hac de re proprie definivit ; attamen recolendum est Romanas Congregationes mandasse ut de medio tollerentur opera Leroy et Zahm, qui ut probabilem defendebant opinionem de productione corporis humani e corpore simii, et pariter Commissionem Pontificiam de re biblica, ad dubium : utrum varia systemata exegetica, quæ ad excludendum sensum litteralem historicum trium priorum capitum libri Geneseos excogitata et scientiæ fuco propugnata sunt, solido fundamento fulciantur ? » respondit di 30 Junii 1909 : « Negative. »

Si autem sensus litteralis attenditur, Deo ipsi adscribitur productio corporis ex limo terræ sicut et creatio animæ per infusionem : « Formavit igitur Dominus Deus hominem de *limo terræ*, et inspiravit in faciem ejus in spiraculum vitæ et factus est homo in animam viventem¹. » Exhibetur itaque Deus conditor totius hominis viventis, quia et corpus de limo terræ et animam per infusionem producit. Quapropter scribit Palmieri : « Nolumus simpliciter affirmare quod ex sola inspecta narratione Moysis fiat evidenter manifesta falsitas hujus opinionis ; negari tamen nequit hunc esse ejusdem obvium sensum, qui, nisi aliqua prudens ratio obstet, sequendus est². » Confirmatur interpretatio

1. *Genes.*, II, 7.

2. PALMIERI, *De Deo creante*, Thes. XXV.

illa obvia ex textu saepe citato Eccl. : « Revertatur pulvis *in terram unde erat*, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum¹. » Idem igitur est immediatus auctor corporis et animæ et terminus *a quo* Deus educit corpus est idem ac terminus *ad quem* revertitur, *pulvis, terra*.

Nedum sit ratio recedendi a sensu obvio, imo potius ostendit philosophia non posse corpus belluinum informari ab anima humana, quæ est alterius prorsus ordinis, nisi per actionem Dei specialissimam immutetur et aptetur. De illo porro interventu divino Scriptura, Traditio, scientiæ physicæ omnino silent. Valet igitur ratio S. Thomæ corpus vivens produci vel ex aliquo simili, scilicet a genitoribus in specie similibus, vel ab auctore naturæ, Deo. In prima autem origine non erant parentes similes in specie. Nec poterant angeli corpus efformare. Nam, quum angeli non agant, nisi educendo ex potentia subjecti et applicando activa passivis, non possunt humanum corpus producere nisi utendo humano semine; quod nullum erat ante primi hominis creationem. Restat ergo ut corpus humanum sit immediate a Deo productum (a. 2). Nec etiam est ratio recedendi a sensu litterali Scripturæ quoad productionem mulieris ex viro et ex costa viri. (q. xcii). Imo potius congruebat ut fieret mulier ex viro : 1° ut vir esset principium totius suæ speciei, sicut Deus est principium totius universi; 2° ut homo magis diligeret uxorem; 3° propter domesticam societatem, in qua sunt aliqua opera viri et foeminae; 4° propter rationem sacramenti, nam sicut mulier est a viro, ita Ecclesia prodivit ex Christo (a. 2).

Quia autem mulier non debet dominari in virum, non est formata de capite, et, quia non est viri serva, non est formata de pedibus, sed, quia est socia, ideoeducta est de costa seu latere. Ac demum « propter sacramentum; quia de latere Christi dormientis in cruce fluxerunt sacramenta, id est sanguis et aqua, quibus est Ecclesia constituta (a. 3). » Debuit autem mulier ab ipso Deo immediate formari, quia creatura, etiam angelica nequit creaturam producere nisi adhibito medio naturali, scilicet educendo ex semine, seu

de potentia naturali. Solus Deus, qui est naturæ institutor, potest præter naturæ ordinem res in esse producere (a. 4).

X. Est doctrina catholica genus humanum ex uno protoparente Adamo ortum habuisse. — Dogma illud sic breviter resumit, exponit et probat Van Noort : « Communis origo omnium hominum ab uno progenitore Adam defendenda est contra *polygenistas* : præadamitas et co adamitas. Sæculo xvii medicus quidam Burdigalensis, Isaac de la Peyrère, docebat *Genes.*, I, 27, narrari creationem maris et fœminæ, ex quibus orti essent gentiles (qui tamen in diluvio omnes interiissent); *Genes.*, II, 7 seq. vero referri creationem Adæ et Evæ, ex quibus propagati essent Judæi. Inde a fine sæc. xviii multi increduli plures familias originarias ponunt, asserendo, homines aut nimis inter se differre, aut, attenta generis humani antiquitate, nimis multos esse, quam ut ab uno protoparente oriri quiverint. Hos coadamitas vocare possumus. Propositio, licet nunquam ex professo definita, de *fide* est ex universali Ecclesiæ prædicatione¹.

Probatur. 1° Ex S. Scriptura. Hæc aperte ostendit initio nullos fuisse hominer præter Adam et Evam : « Homo non erat qui operaretur terram... formavit igitur Dominus Deus hominem... Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi... Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem². » Quæ ut vera sint, omnino necesse est narrationem *Gen.*, I, 27, 29 de iisdem Adam et Eva, non de aliis intelligere. Deinde ex professo docemur omnes homines *ab uno* aliquo, qui primus et solus creatus sit, ortum ducere. « Hæc (sapientia) eum qui primus formatus est a Deo, pater orbis terrarum, cum solus esset creatus³... » » Fecitque (Deus) ex uno omne genus hominum inhabitare super

1. Pro conc. vatic. præparatus erat canon : « Si quis universum genus humanum ab uno protoparente Adam ortum esse negaverit, A. S. » — Quamvis non potuerit res in concilio tractari, ipsa præsentatio canonis est *testimonium* invictum communis fidei in Ecclesia.

2. *Genes.*, II, 5-7, 18-23.

3. *Sap.*, x, 10.

universam faciem terræ¹. » — « Unum » illum Adamum esse nemo dubitat.

2° Ex Traditione, v. g. S. Augustino : « In ipso exordio Adam et Eva parentes omnium gentium erant, non tantum modo Judaeorum². »

3° Ex ratione theologica. Postea ostendemus omnes homines nasci infectos culpa originali, quam generatione ex Adam contrahunt. Hæc autem doctrina, quæ fundamentalis est, communem omnium ortum ex Adam supponit³. »

XI. Difficultates fieri solitæ nihil evincunt.

1° Antiquitas generis humani non obstat; nam spatium annorum qui ab Adamo effluxerunt sufficiens prorsus est ut species humana fuerit in varietates et species diversificata.

2° Difficultates ex colore, statura, angulo faciali, non cogunt. Differentia coloris est mere *accidentalis* et repetitur ex *pigmento*, nempe liquido quod cellulæ elaborant quodque in quibusdam hominum stirpibus, propter majorem solis influxum, intensius fit et cuti colorem tribuit. Pariter, sicut plantæ et animalia ejusdem speciei subeunt, propter locorum et externarum circumstantiarum mutationem, plures accidentales differentias, ita possunt homines, propter mutata externa adjuncta, plures in sua organica constitutione modificationes suscipere, quin species immutetur.

Demum angulus facialis est *accidentalis* et repetitur ex diversa capitis et frontis conformatione, quæ ex prædictis adjunctis diversis producitur.

3° Nec etiam valet difficultas ex eo desumpta, quod non possit explicari qua ratione America et insulæ Oceaniæ incolas suos acceperint.

« *Resp.* Homines non ita difficulter ex Asia in America pervenire potuerunt trajiciendo fretum sat angustum

1. *Act.*, xvii, 26.

2. S. AUGUSTIN., *Tract.* IX in *Joan.*, 10; *P. L.*, xxxv, 1463.

3. VAN NOORT, *De Deo Creatore*, p. 122-123.

Behring-straat, aut transeundo per insulas Atlanticas, quæ Americam et Asiam fere conjungunt. Revera structuræ corporalis, morum ac traditionum communitas originem probant. Insulæ autem Oceaniæ ex Malacca per insulas archipelagi Malaicæ incolas suos accipere potuerunt et accepisse videntur. Ceterum difficultates istæ geographicæ vix adhuc moventur¹. ».

1. *Idem*, op. cit, p. 125. — Consuli possunt : DE QUATREFAGES, *L'espèce humaine* ; VERNEAU, *Les Races humaines* ; VIGOUROUX, *Les Livres saints et la critique rationliste*, vol. III, c. v ; GUIBERT, *Les Origines*, V, *unité de l'espèce humaine*.

ARTICULUS SECUNDUS

DE HOMINIS ELEVATIONE

AD Q. XCV S. THOMÆ

I. De fide est hominem non fuisse relictum in statu naturæ puræ, sed elevatum ad ordinem supernaturalem. —

Ex tota serie narrationis genesiacæ¹, colligitur Adamum fuisse speciali Dei *amicitia* donatum, positumque in paradiso voluptatis tantaque scientia instructum, ut posset animalibus nomen proprium imponere²; a concupiscentia immunem, siquidem « erat uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant³ »; immunem a morte, quam solum ut pœnam peccati Deus minatur ante lapsum et post lapsum imponit⁴.

Quæ omnia sunt ordinis gratuiti et supernaturalis

Hæc igitur dona videntur in his consistere : 1° familiaritate et *amicitia* Dei, quæ idcirco importat *gratiam* sanctificantem ; 2° charitate et virtutibus quæ ad illam amicitiam spectant et *gratiam* sanctificantem comitantur ; 3° scientia quæ ab initio exhibetur ut eximia et perfecta ; 4° immunitate a dolore, quia dicitur homo in *paradiso voluptatis* ; 5° in immunitate a concupiscentia et 6° immunitate a morte, ut mox vidimus.

Concilia Scripturam interpretantur et docent hominem fuisse in sanctitate et justitia *constitutum*⁵.

Igitur de fide est fuisse hominem *elevatum* ad ordinem supernaturalem, licet non sit de fide elevatum esse *in primo instanti*⁶.

1. *Genes.*, II, 3.

2. « Omne enim quod vocavit Adam animæ viventis est nomen ejus. » (*Genes.*, II, 19.)

3. *Ibid.*, 25.

4. II, 17 ; III, 19.

5. Conc. Trid., Sess. V, can. 5.

6. Quæstionem illam versamus in tractatu *de Gratia*, q. I, art. 3.

II. Status ille merito dicitur rectitudinis et integritatis.

Terminologia hæc fundatur in Scriptura : « Inveni quod fecerit Deus hominem *rectum*¹ » ; et conciliis : « Natura humana, etiam si in illa *integritate, in qua est condita, permaneret*². »

Habetur *rectitudo* et *integritas*, quando omnia in debito ordine consistunt, inferioraque hominis subduntur superioribus, et ipsa superiora subduntur Deo. Porro in illo statu, qualem ex Scriptura jam descripsimus, pars hominis superior, propter amicitiam cum Deo, ipsi Deo subdebatur, et pars inferior subdebatur superiori, siquidem corpus ita obediebat animæ ut mors removeretur, et appetitus ita rationi subjacebat ut excluderetur inordinata concupiscentia. Ergo fuit vere status rectitudinis et integritatis.

Integritas autem opponitur solutioni partium et idcirco debet excludere *errorem*, qui est malum intellectus, ita quidem, ut primus homo decipi non potuerit ; *concupiscentiam* inordinatam, quæ est malum virium inferiorum ; ac *dolorem* et *mortem*, quæ sunt malum corporis.

III. Inter hæc dona quædam sunt supernaturalia quoad *essentiam*, quædam vero supernaturalia quoad *modum tantum*³. — Supernaturalis quoad *essentiam* erat illa amicitia cum Deo, importans *gratiam sanctificantem*, quæ est participatio naturæ divinæ, et *virtutes theologicas*, quæ sunt participatio vitæ et operationis Dei propriæ ; supernaturalia vero erant *quoad modum* quo fuerunt collata cetera dona, scilicet immunitas a concupiscentia, a dolore, et a morte ; licet enim hæc omnia haberent causam efficientem supernaturalem, et ad finem supernaturalem ordinarentur, in se tamen inspecta remanent ordinis naturalis.

IV. Licet autem potuisset separari præfata integritas a *gratia sanctificante*, reapse tamen fuit ipsi annexa ; ita ut *gratia sanctificans* sit radix et ratio primaria omnium

1. *Eccle.*, VII, 30.

2. Conc. Arausic., II, can. 19 ; DENZINGER, 192.

3. De illa notione supernaturalis cf. infra *De Gratia*, q. I, art. 1.

donorum quæ veniunt nomine justitiæ originalis¹. — Quum enim illa integritas sit tantum supernaturalis quoad modum, posset haberi absolute vel integritas sine gratia sanctificante, et tunc esset status *naturæ integræ tantum*, vel gratia sanctificans sine integritate, et sic esset status *naturæ simpliciter elevatæ*.

At de facto Deus hæc omnia conjunxit. Nam ex *Genesi* comperimus hominem fuisse ab initio donatum *amicitia* Dei, quæ importat charitatem et gratiam sanctificantem ut ejus radicem, et ex *Eccle.* novimus hominem fuisse *rectum* ab initio².

Quæ rectitudo in Scripturis audit sanctitatem et justitiam qua homo est Deo gratus et acceptus; et idcirco docet concilium Tridentinum, ut modo audivimus, hominem fuisse in *sanctitate* et *justitia* constitutum.

Unde ex Scriptura et Conciliis hæc statui potest subordinatio et harmonia : quia pars animæ superior est per gratiam gratum facientem Deo perfecte subdita, rationi subduntur vires inferiores, et corpus animæ ; ac proinde radix seu causa prima omnium donorum est gratia sanctificans.

Quocirca *justitia originalis* multa complectitur, et est quid complexum ; at, si consideratur in sua *perfectione primaria*, est habitus simplex, nempe gratia sanctificans, quæ de facto fuit fons aliorum donorum.

S. Thomas id asserit, dum dicit : « Erat enim hæc rectitudo secundum quod ratio subdebatur *Deo*, rationi vero inferiores vires, et animæ corpus. Prima autem subjectio erat *causa et secundæ et tertiæ*.

Addit autem : « Illa prima subjectio, qua ratio *Deo* subdebatur non est secundum naturam, sed secundum *supernaturale donum gratiæ*. » Et concludit : « *Per gratiam in anima existentem* inferiora ei subdebantur³. »

1. Terminologia ista jam habetur apud S. ANSELMUM, qui videtur exhibere aliquam justitiam ut debitam naturæ *rationali* : « Ut igitur frustra non sit rationalis, simul ad hoc rationalis et justa facta est. » *Cur Deus homo*, lib. II, c. I. — Cf. P. KORS, O. P., *La Justice primitive et le Péché originel*, p. 23, ss.

2. *Eccle.*, VII, 30.

3. I P., q. xciv, a. 1.

Notentur vocabula quibus utitur Angelicus : 1° *causa*, ergo non mera conditio, ut quidam interpretari conati sunt ; 2° *gratia in anima existens*, et non tantum in potentiis est gratia ipsa qua homo fit coram Deo rectus seu Deo gratus, nempe gratia sanctificans. Ergo constat, ex mente S. Thomæ, gratiam sanctificantem esse *causam* seu primariam rationem vel fontem omnium donorum, quæ nomine justitiæ originalis veniunt.

Quum autem agatur de causa qua homo fit permanenter rectus et Deo gratus, intendere debet S. Doctor causam *formalem* quæ sit de ratione constitutiva justitiæ originalis.

Sic ergo potest extrui argumentem. Loquitur S. Thomas de causa quæ præstat animæ ut permanenter Deo adhæreat ut subdita et grata. At qui causa quæ facit ut anima permanenter et habitualiter adhæreat Deo ut subdita et grata est causa *formalis*, quæ unionem et amicitiam præstat. Ergo ex mente Angelici gratia sanctificans est causa formalis seu ratio constitutiva in justitia originali.

V. De quadam recenti controversia. — Hinc colligitur quid censendum sit de opinione cl. Professoris Lovaniensis Bittrémieux, gratiam sanctificantem et justitiam originalem *distinctione adæquata* juxta S. Thomam discriminari¹.

Ostendimus, e contra, quomodo ex mente S. Thomæ gratia sanctificans dicatur causa seu radix cæterorum, et idcirco forma qua homo adhaeret Deo *permanentiter*. Quapropter nequit justitia originalis a gratia sanctificante discriminari adæquate aut totaliter præscindi, cum gratia sanctificans sit *perfectio primaria, causaque formalis*, quæ in justitia originali attenditur, et cætera dona quæ nomine justitiæ originalis veniunt ipsi ceu radici vel fonti nitantur ; et tamquam supernaturale *quoad modum* supernaturali *quoad essentiam* addantur.

Contra sententiam cl. Bittrémieux, scripsit cl. Van der Meersch eruditam ac solidam dissertationem, cujus conclusionem excribimus :

1. Cf. BITTREMIEUX, *Revue Thomiste*, avril-juin 1921. — Cui sententiæ contradicit cl. A. MICHEL¹, in eodem periodico, 1921, p. 424, ss.

« Secundum S. Thomam essentia *metaphysica*, ut sic loquar, justitiæ originalis est rectitudo, naturæ positive indebita, totius hominis ad Deum : hæc autem rectitudo consistit in triplici subjectione, nempe voluntatis ad Deum et hoc est *formale* in ratione justitiæ originalis, deinde in subjectione virium inferiorum ad rationem et corporis ad animam, et hoc est *materiale* in ratione justitiæ originalis. Essentia autem *physica* justitiæ originalis est *gratia gratum faciens* (quæ complectitur gratiam sanctificantem et charitatem) qua obtinetur a parte rei *formale* elementum justitiæ originalis et donum (vel complexus donorum) quo obtinetur subjectio virium inferiorum ad rationem et corporis ad animam, seu integritas naturæ : hoc est *materiale* elementum justitiæ originalis. Igitur justitia originalis distinguitur realiter quidem, sed *inadæquale* a gratia gratum faciente. Quoad modum loquendi S. Thomas differt posterioribus theologis in hoc quod.

a) nomine *justitia originali* sæpe designat solam integritatem naturæ ; b) nomine dono *naturæ* designat illud quo humana natura obtinet perfectam harmoniam facultatum naturalium et quod *proinde* formaliter *naturæ* tribuitur tamquam accidens ei super additum et tamquam accidens *ideo* cum natura transmittendum.

« Quoad doctrinam S. Thomas non differt a posterioribus theologis in re de qua agitur : signanter quia, saltem implicite, docet quod a) *in ratione rectitudinis adæquate spectatæ*, in qua constitutus est a Deo primus homo, continetur *gratia* gratum faciens et ita quidem ut per hanc obtineatur *formale* prædictæ rectitudinis ; b) illa rectitudo, adæquate spectata, ita fuit a Deo collata primo homini ut ab ipso per generationem et transmissionem naturæ, *pervenire debebat ad omnes qui et quatenus ex Adamo naturaliter nascerentur*¹. »

1. VAN DER MEERSCH, *De distinctione inter justitiam originalem et gratiam sanctificantem* ; extractum ex, t. XXII, Collat. Brug., p. 16-17. — Explicabitur infra, de peccato originali, quomodo fuerit Adam constitutus *caput* naturæ elevatæ, ita ut debuisset transmittere omnia quæ comitantur speciem. Quia vero justitia originalis erat accidens speciei, divinitus concessum toti naturæ, seu proprietas naturæ elevatæ, transmissa fuisset cum natura.

VI. Inde quoque intelligitur qua ratione passiones fuerint in protoparente (a. 2). — Passiones circa bonum habitum vel suo tempore habendum fuerunt in Adamo, non vero passiones quæ respiciunt malum, aut bonum nondum habitum et tunc habendum. Prob. I^a pars asserti. Cum Adam fuerit ejusdem naturæ nobiscum, debemus ipsi adscribere actus et motus qui nobis competunt, dummodo perfectioni hujus status non obstant. Jam vero passiones circa bonum habitum vel suo tempore habendum, nedum imperfectionem secundum se dicant, imo potius veritatem naturæ humanæ ostendunt. Ergo protoparenti conveniebant.

Aliter tamen quam nobis, eo quod in nobis iudicium rationis aut impediunt aut præveniant, dum in protoparente sensus rationi subdebantur.

Declaratur II^a pars. Non erat passio circa malum, quia status innocentiae malum illud non compatitur, nec circa bonum absens, quia nullum deerat bonum, quod desiderari posset.

VII. Qua ratione fuerint in Adamo virtutes (a. 3). — Primus homo in statu innocentiae habuit aliquammodo omnes virtutes, quia requirebat ille status ut esset ad omnes operationes viæ bene dispositus; quæ quidem bona dispositio per virtutes præstatur.

Eas quidem secundum actum et habitum habuit quæ imperfectionem non involvunt, ut est charitas, vel tantum.

Cf. S. THOM., I P., q. xcix, a. 1. Erui autem potest ex concilio Tridentino gratiam sanctificatam in Adamo fuisse donum naturæ concessum. Definit concilium sess. V, can. 2. Adamum perdidisse etiam nobis sanctitatem et justitiam seu gratiam sanctificantem. At, si perdidit nobis, habebat etiam pro nobis gratiam sanctificantem. Verum quæ habebat pro nobis non erant donum personæ sed donum naturæ. Ergo gratia sanctificans, ex mente concilii Tridentini, erat naturæ donum.

Pariter et adhuc clarius in anotationibus schematis concilii Vaticani: « Libere peccando (Adam) gratiam capitis perdidit non solum ut sibi personalem sed ut derivandam ex institutione Dei ad omnes suos posteros » (GRANDERATH, *Acta et Decreta. S. S. Concilii Vaticani*, col. 549. Quod omnino significat gratiam sanctificantem fuisse donum naturæ, non tantum personale.

imperfectionem viæ, non autem imperfectionem illi statui repugnantem, ut sunt fides et spes.

Secundum actum minime habuit virtutes quæ perfectionem illius status dedecent, ut sunt pœnitentia et misericordia, cum non fuerit culpa et miseria ; secundum habitum tamen illas habuit, quia sic erat dispositus ut, si peccatum committeret, doleret, et, si miseriam in alio videret, eam pro posse repelleret.

VIII. An et qua ratione opera primi hominis fuerint efficaciora ad merendum quam opera nostra (a. 4). — Si ratio meriti ex parte gratiæ et charitatis vel quantitatis absolutæ pensetur, efficaciora fuissent ; secus vero, si attenditur ex parte quantitatis proportionalis.

Meritum ex duplici capite consideratur : primo et principaliter ex gradu charitatis, cui respondet præmium *essentiale* ; secundo ex operis quantitate, quæ est duplex, vel absoluta, vel relativa, seu proportionalis, et utrique respondet præmium *accidentale*.

Opera porro primi hominis efficaciora fuissent ex parte gratiæ et charitatis, quæ copiosiores et abundantiores fuissent, nulloque ex parte naturæ impedimento retardatæ, et pariter ex parte quantitatis absolutæ quia majora fiunt opera ubi major est virtus.

At, si consideretur quantitas proportionalis, efficaciora dici possunt opera nostra, quatenus majorem requirunt conatum.

Imo, attendi debent quæ animadvertit Sylvius : « Quæ doctrina non est intelligenda, quasi nullus in natura lapsa plus meruerit de præmio essentiali quam in natura integra. Non est enim verisimile quod in statu innocentiae aliquis fuisset evectus ad tantam gratiam vel gloriâ ad quantam B. V. Maria fuit evecta, super choros angelorum exaltata. Imo probabile est Apostolos et excellentissimos martyres majorem charitatem et gloriam esse consecutos, quam habuissent sancti etiam magni in statu innocentiae ; non enim tunc fuissent merita Christi. Sed doctrina comparat statum ad statum, considerando conditionem secundum se, non autem attentis meritis Christi ; et etiam comparat modum operandi unius vulgarium fidelium sta-

tus cum modo operandi vulgarium alterius status¹. »

Cætera quæ spectant primum hominem plenius innotescunt ex dicendis nunc de peccato originali, et in Tractatu de Gratia, q. 1, art. 3, *de statibus naturæ*.

IX. Brevis conspectus historicus doctrinæ de justitia originali².

Jam breviter indicavimus, n. I, quomodo *Genesis* asserat vel describat elevationem hominis ad ordinem supernaturalem, cum gratia sanctificante quia exhibetur homo ut Deo amicus et familiaris, et cum donis gratuitis, quæ multiplicem immunitatem important.

Libri *Sapientiales* addunt notionem *rectitudinis*, quam postea concilia et doctores perpolierunt, n. II.

S. Paulus attendit in illo statu *justitiam et sanctitatem veritatis* : « Induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis³. » Alluditur hic ad justitiam originalem, et in qua debemus renovari, ut dicitur superius : « *Renovamini* autem spiritu mentis vestræ. » Porro justitia et *sanctitas veritatis*, important sane *gratiam gratum facientem*, sine qua nemo est vere sanctus.

SS. Patres non concipiunt statum illum absque gratia sanctificante. Juxta Hieronymum recipimus nunc « *imaginem et similitudinem*, ad quam in exordio conditi sumus⁴. »

Porro hæc imago et similitudo quam nos recipimus est gratia sanctificans. Ergo status originalis in quo fuit conditus Adam importabat gratiam sanctificantem.

S. Augustinus magis considerat *rectitudinem*, quam asserit lib. *Eccle.* : *Deus fecit hominem rectum* (VII, 30). Illa porro rectitudo erat universalis, ita ut inferiora subderentur superioribus, anima Deo, corpus animæ. Quod erat ergo præcipuum in illo statu fuit *voluntatis bonæ* præstantia, et, quia voluntas erat plene recta, nec erat in corpore inordinatio, et idcirco excludebatur *concupiscentia*.

1. SYLVIVS, *Comment. in h. l. S. Thomæ*.

2. Cf. P. KORS, O. P. *La justice primitive et le péché originel*; et JANSSENS, t. VIII.

3. *Ephes.*, IV, 23-24.

4. S. HIERON. in *Ephes.*, IV, 30; *P. L.*, XXVI, 514.

Quocirca exclusio concupiscentiæ, juxta Augustinum, est speciatim attendenda in notione justitiæ originalis, sicut et ipsa concupiscentia in notione originalis peccati. « Faciebat quippe hoc ordo justitiæ, ut quia eorum anima famulum corpus a Domino acceperat, *sicut ipsa eidem Domino suo*, ita illi corpus obediret, atque exhiberet vitæ illi congruum sine resistantia famulatum¹. . Fecit... hominem *rectum* ac per *hoc voluntatis bonæ*. Non enim rectus esset bonam non habens voluntatem²... Cum itaque primorum illorum fuerit prima justitia obedire *Deo*, et hanc in membris adversus legem mentis suæ *legem concupiscentiæ non habere*³. »

Dona autem hujusmodi non erant debita naturæ, sed *divinitus* seu *gratia magna* concessa fuerunt : « Cur autem non creditis hominibus in paradiso constitutis ante peccatum *divinitus* potuisse *concedi*... ut... motus nec præcederet nec excederet voluntatem⁴ ?... *Gratia Dei magna* ibi erat, ubi terrenum et animale corpus bestialem libidinem non habebat⁵. »

Aliunde tradit Augustinus infusam fuisse cum istis donis gratiam sanctificantem, quia perdidit Adam illam *imaginem* quam nobis reddit Christus, quamque in regeneratione accipimus et quæ idcirco est ipsa imago gratiæ sanctificantis : « *Hanc imaginem in spiritu mentis impressam perdidit Adam per peccatum quam recipimus* PER GRATIAM JUSTITIÆ⁶. »

Utrum vero gratia sanctificans fuerit prima radix et formalis causa omnium cæterorum donorum, non expresse tradit Augustinus, sed ex tota doctrina ipsius colligitur : nam S. Doctor omnia dona ex eo repetit quod voluntas esset bona et Deo famularetur atque obediret, non semel, sed modo permanenti. Atqui voluntas non adhæret Deo permanenter nisi sit Deo amica seu conjuncta per charitatem, ac proinde per gratiam sanctificantem, tamquam

1. *De Peccat. Merit. et Remiss.*, lib. III, c. xxii.

2. *De Civil. Dei*, lib. XIV, c. xi, n. 1.

3. *De Peccat. Merit. et Remiss.*, lib. II, c. xxiii.

4. *Cont. Julian.*, lib. IV, c. v.

5. *Ibid.*, c. xvi, n. 82.

6. *De Genes. ad litter.*, c. xxvii, n. 38 ; *P. L.*, xxxiv, 355.

per primam radicem. Inde recte *inferitur* gratiam habitua-lem, ex mente Augustini, esse primum fontem seu causam formalem omnium donorum (cf. n. iv et v).

Doctrina apud S. Anselmum perficitur, qui jam utitur verbis *justitiæ originalis*. Licet autem dicat aliquam justitiam deberi naturæ rationali quia et quatenus rationali, agnoscit tamen justitiam quæ est *universalis rectitudo*, qua nempe et voluntas Deo et inferiores vires voluntati subdantur, esse *donum de manu* boni Creatoris acceptum : « Cum harmonia illa *de boni Creatoris manu* bene et decen-ter aptata adhuc permanente pars parti conveniret, *Deoque anima, animæ vero corpus suum per omnia subdi-lum esset*¹. » Unde, juxta S. Anselmum *justitia est rectitudo voluntatis propter se servata*².

Honorius Augustodunensis generatim adhæret S. Anselmo. Petrus Lombardus potius Augustinum sequitur et justitiam reponit in rectitudine et bona voluntate : « Homo rectitudinem et bonam voluntatem in creatione accepit³. » Sed vult angelos et hominem creatos esse innocentes absque gratia sanctificante, et postea illa donatos⁴.

Quam opinionem deinceps docent Guillelmus Antioso-dorensis, Alex. Halensis, Petrus a Tarantasia, S. Bona-ventura, etc.⁵.

S. Thomas, in primis operibus nondum excludit expresse opinionem Magistri, at jam in *Quæstionibus disputatis, de Malo*, docet hominem fuisse conditum in gratia sanc-tificante, imo gratiam illam gratum facientem includi in *ratione* originalis justitiæ⁶ ; justitiam verò originalem esse donum *naturæ*, quod idcirco cum natura per generationem fuisset transmissum. « Et hæc quidem justitia ipsam natu-

1. *De Nuptiis consanguineorum*, c. v.

2. *De Concept. Virg.*, c. III.

3. *II Sent.*, dist. 24, c. 1.

4. Cf. *II Sent.*, dist. 5, n. 1.

5. Cf. P. KORS, O. P., *La Justice Primitive et le Péché ori-ginel*, op. cit., p. 62, ss.

6. « *Originalis justitia includit gratiam gratum facientem, nec credo verum esse, quod homo sit creatus in naturalibus puris.* » *De Malo*, q. iv, a. 2 ad 17.

ram ordinabat in sui primordio ex divino munere ; et ideo talem justitiam in filios transfudisset¹. » In *Summa Theologica* tenet omnino primum hominem creatum fuisse in gratia sanctificante², et theoriam statuit quæ fuit nis iv et v exposita. Cui sententiæ difinitivæ adhæserunt deinceps Thomistæ aliique plurimi theologi.

Cajetanus explicat quomodo gratia gratum faciens sit *velut radix justitiæ originalis*. « Et propterea facti in justitia originali concluduntur etiam facti in gratia, quasi justitia originalis fuerit quasi quædam gratia gratis data, fundata super gratiam gratum facientem³. »

Redit hæc explicatio ad eam quam tradidimus supra n. iv. Justitia originalis est quid complexum, quod continet plura supernaturalia *quoad modum* tantum, at, de facto, omnia fundantur super gratiam sanctificantem, tamquam radicem. Quamobrem gratia sanctificans pertinet ad rationem formalem justitiæ originalis, aut saltem necessario cum ipsa connectitur, ut omnes hodie concedere debent.

X. Doctrina hodie certa et tenenda. — Licet nondum sit definita, proponitur in schemate concilii Vaticani : « Si quis dixerit sanctitatem et justitiam, in qua homo ante lapsum constitutus erat, non fuisse supernaturalem, sed ejusmodi ad quam recte vivendo per insitas naturæ facultates pertingere potuisset, anathema sit¹. »

Et in adnotationibus : « Id quod dicitur pertinere *ad rationem* originalis peccati, non solum est *negative* ut carentia gratiæ sanctificantis, sed est *privatio* gratiæ, h. e. carentia sanctitatis, quæ secundum *ordinationem Dei*, *quatenus totum genus humanum sua in radice et in suo capite primitus elevavit ad supernaturalem ordinem gratiæ*, deberet inesse omnibus Adæ posteris, nunc vero ea privati sunt². »

Jamvero, si privatio gratiæ sanctificantis pertinet ad

1. *II Sent.*, dist. 20, q. II, a. 3.

2. I P., q. xciv, a. 1.

3. CAJETAN., *Comm.* in I P., q. xciv, a. 1.

4. GRANDERATH, *Acta et Decreta SS. Concilii Vaticani*, col. 566.

5. *Ibid.*, col. 549.

rationem peccati originalis, concludendum est ex opposito gratiam sanctificantem pertinere ad *rationem* formalem seu constitutivam justitiæ originalis, aut saltem esse cum ipsa *necessario connexam*, prout in iisdem adnotationibus explicatur.

Tractatum de homine complebunt quæ jam dicenda veniunt de *Peccato* originali.

TRACTATUS DE PECCATO ORIGINALI

AD QQ. CLXIII-CLXIV II^a II^{ae} ET Q. LXXXI-LXXXIII I^a II^{ae}

S. THOMÆ¹

Ostenso jam hominem fuisse in justitia constitutum, exponere oportet quomodo illa dona, non tantum sibi sed et posteris peccando amiserit, an illud peccatum ad posteros traducatur et idcirco inquirendum de natura et modo et effectibus originalis peccati.

QUÆSTIO PRIMA

De existentia Peccati Originalis

Duo sunt stabilienda : et primum parentem esse lapsum, et ejus peccatum ad posteros traduci.

ARTICULUS PRIMUS

DE IPSO PROTOPARENTUM LAPSU

I. Dogma catholicum de originali peccato multa completitur. — Supponit imprimis Adamum fuisse in justitia originali constitutum, ut mox explicatum est. 2° Importat protoparentem transgressum esse divinam legem. 3° Gravioriter peccasse. 4° Peccato suo, non sibi soli nocuisse, sed et toti propagini suæ. 5° Nocuisse hoc saltem sensu, quod acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, non sibi soli

1. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l. sive veteres, sive recentiores, ut P. PÈGUES, L. JANSSENS, vol. VIII; DE RUBEIS, *De Peccato originali*; PETAVIUS, *De sex dier. opif.*, lib. II, c. IX et X; P. KORS, O. P., *La justice primitive et le Péché originel, d'après S. Thomas*, 1922.

sed et nobis perdidit, mortemque et pœnas corporis in omne genus humanum transfudit, imo et ipsum peccatum, quod mors est animæ. Primum jam constat ex tractatu præcedenti; cætera sunt singillatim expendenda.

II. Est dogma catholicum protoparentes transgressos esse divinum præceptum. — Constat ex tota serie narrationis genesiacæ, quam cæterum Commissio Biblica declarat esse sensu litterali historico accipiendam¹. Textus sacer exhibet Deum sub pœna mortis prohibentem: « In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris². » Quod verum sane præceptum audit, ac nihilominus protoparentes, instigante serpente, comedentes, quod transgressionem dicit.

Pariter, S. Paulus asserit per unum hominem *peccatum* in hunc mundum intrasse... per *inobedientiam* unius hominis peccatores constitutos esse multos³.

Igitur Scriptura manifeste enuntiat protoparentes divinam transgressos esse legem, seu peccasse.

Nec minus clare id docet Ecclesia. Concilium Arausicum II (an 529) recolit *offensam prævaricationis* Adæ, seu Adæ *prævaricationem*⁴; concilium Tridentinum hæc repetit⁵ et definit: « Si quis non confitetur primum hominem Adam, *cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus*, statim sanctitatem et justitiam, in qua *constitutus* fuerat, amisisse... A. S.⁶. » Ex fontibus itaque revelationis constat protoparentes commisisse *prævaricationem*, *inobedientiam*, *transgressionem* divinæ legis.

III. Ad dogma fidei etiam pertinet grave fuisse peccatum protoparentum. — Licet Ecclesia id non definierit expressis terminis, *æquivalenter* tamen id asserit, eo quod sufficiat peccatum illud in suis adjunctis exponere ad gravitatem illico deprehendendam.

1. Decret. 30 Junii 1909.

2. *Genès.*, II, 17.

3. *Rom.*, V, 12, 19.

4. Can. 1 et 2; DENZINGER, 174, 175.

5. *Sess. V*, can. 2.

6. *Ibid.*, can. 1.

Id quippe grave peccatum est reputandum, quod gravi præcepto prohibetur, gravi pœna punitur, gravesque inducit effectus. Jam vero hujusmodi apparet Adæ peccatum. Sub gravi prohibetur, ut colligitur ex solemnitate præcepti : « *Præcepitque ei* dicens : ... In quocumque die comederis ex eo, morte morieris¹. », et ex fine quem intendebat Deus, ut scilicet agnoscat homo supremum Dei dominium. Pœna gravi punitur, nempe ejectione ex paradiso, amissione pristinæ felicitatis, innumeris ærummis, ipsaque morte. Graves induxit effectus, sive in ipso Adamo, ut dictum est, sive in universo genere humano, homines infelices et peccatores constituendo, juxta illud : « Per inobedientiam unius peccatores constituti sunt multi². »

IV. Imo nec videtur possibile ut primum primi hominis peccatum esset veniale dumtaxat. — Ita S. Thomas, quem multi sequuntur, negant vero Scotus et cum ipso plures, et recenter Palmieri³. Hæc sunt verba S. Thomæ : « Non ea ratione dicitur quod Adam venialiter peccare non potuerit, quia ea quæ nobis sunt venialia ei essent mortalia ; sed quia ea quæ nobis sunt venialia committere non potuit, antequam mortaliter peccaret : nisi enim averteretur a Deo per peccatum mortale, nullus defectus in eo esse poterat, nec animæ nec corporis⁴. »

Peccatum enim veniale contingit sive quia fiunt motus primi in materia conducente ad mortale, sive quia contingunt inordinationes circa ea quæ sunt ad finem, servato ordine finis. Atqui in primo homine, antequam averteretur a Deo per peccatum mortale, non poterant contingere motus illi, quia deerat concupiscentia deordinata, nec passiones præveniebant rationis deliberationem. « Insuper, deerant inordinationes, propter rectitudinem perfectam, qua non solum finis servabatur, sed et infallibilis ordo in finem, idque tam in præcticis quam in speculativis⁵. »

1. *Genes.*, II, 17.

2. *Rom.*, v, 19.

3. Quæstionem optime versat illm. L. JANSSENS, t. VIII, p. 420, ss.

4. S. THOM., q. II. *De Malo*, a. 8 ad 1.

5. L. JANSSENS, *ibid.*

V. Peccatum illud non fuit simpliciter et absolute gravissimum omnium peccatorum, sed tamen secundum quid (a. 3). — Peccata enim gravissima simpliciter attenduntur secundum speciem et hujusmodi sunt peccata directe contra Deum, ut Dei odium vel formalis contemptus, et peccata quæ virtutibus theologicis opponuntur. Atqui peccatum primi parentis non fuit hujusmodi, sed potius fuit peccatum superbiam, ut mox dicetur. Ergo non fuit gravissimum *simpliciter*.

Secundum quid tamen dici potest gravissimum, tum propter conditionem peccantis, qui, cum esset donis cumulativissimus et a passionibus immunis, poterat facilius peccatum vitare; tum propter nocumentum, quia totam humanam naturam inquinavit.

VI. Peccatum Evæ fuit simpliciter gravius peccato Adæ, secundum quid tamen Adæ peccatum fuit gravius (a. 4). — Eva fuit seducta et credidit Deum ex invidia tulisse præceptum de non edendo ligno, ac similitudinem divinam appetivit contra cognitam Dei voluntatem, et virum induxit ad peccatum, ac proinde et in Deum et in virum peccavit; Adam autem non fuit seductus¹, nec prior in mulierem peccavit. Hinc minus peccatum Adæ simpliciter et idcirco major pœna in Evam infligitur.

At secundum quid gravius, nam Adam erat secundum animam perfectior, erat etiam caput, quod Evam debebat regere, et insuper peccatum Adæ magis nocuit posteris, ut ex dicendis patebit.

VII. Ex diversis argumentis colligitur primum peccatum protoparentum fuisse superbiam (a. 1). — Scriptura id asserit vel saltem innuit. « Initium *superbiæ* hominis apostatare a Deo : quoniam ab eo qui fecit illum recessit cor ejus : quoniam initium omnis peccati est *superbia*². » Hic videtur auctor sacer alludere ad lapsum primi hominis, quatenus per superbiam recesserit protoparens a suo Con-

1. « Adam non est seductus ; mulier autem seducta in prævaricatione fuit. » *I Tim.*, II, 14.

2. *Eccli.*, x, 14, 15.

ditore, *ab eo qui fecit illum*, et ita fuerit superbia initium seu origo omnis peccati in mundo. At, etiam, si textus acciperetur de peccato actuali, huc quoque faceret ; nam, si *omnis* peccati actualis initium est superbia, etiam Adamus superbia peccavit.

Tobias, Judaeorum traditione edoctus et sapientia divina repletus, perditionem nostram ex superbia repetit « *Superbiam* nunquam in tuo sensu aut in tuo verbo dominari permittas : *in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio*¹. »

Recoli videtur historia lapsus, quasi prima nostræ perditionis origo fuerit superbia protoparentis, ita ut non tantum in præsentī sumat, sed in præterito *sumpserit* initium a superbia omnis perditio.

Traditio Patrum in his verbis S. Augustini resumitur : « Quia voluit suo consilio vivere Adam, et lapsus est per eum qui ante ceciderat per *superbiam*, qui ei calicem ipsius *superbiæ* propinavit². » — Eodem igitur peccato cecidit homo quo angelus, sed homo per angelum. — Ratio autem theologica sic proponi potest ex S. Thomæ. Ibi fuit primum peccatum hominis ubi potuit esse primus appetitus inordinatus finis. Atqui ille primus inordinatus appetitus non potuit esse nisi superbia. Ergo primum hominis peccatum fuit superbia.

Declaratur major. Quum peccatum sit motus deordinatus, ille primi peccati rationem habet in quo inordinatio invenitur. Porro invenitur inordinatio prius in motu interiori animæ quam in motu exteriori corporis et in motibus animæ prius in eo qui est circa finem quam in eo qui est propter finem. Ergo ibi fuit primum peccatum ubi potuit esse inordinatus appetitus finis. Probatur min. Quum in statu innocentiae appetitus inferior subderetur rationi nec traheretur concupiscentia objecti sensibilis, non potuit deordinari, nisi superior prius deficeret a Deo. Porro deficit superior appetitus ex eo quod bonum spirituale seu finem spirituales appetat, ultra vel supra mensuram a divina ordinatione constitutam : quod importat

1. TOB., IV, 14.

2. S. AUGUSTIN., *Tract. XXVI in Joan.*, 17 ; *P. L.*, xxxv, 1605.

nimum propriæ excellentiæ amorem, seu superbiam. Ergo primus ille motus inordinatus non potuit esse nisi superbia.

Ex superbia autem sequitur inobedientia (ad. 1). *Accessit* quoque in Adamo nimia complacentia ergo uxorem, et in Eva scandalum erga virum, sicut etiam quoddam gulæ peccatum, nam dicit textus sacer : Vidit igitur mulier quod *bonum esset lignum ad vescendum*¹.

VIII. Quid vero per superbiam appetierint protoparentes (a. 2). — Ex *Genesi* constat appetivisse divinam similitudinem, prout serpens suggererat : *eritis sicut dii*. Non appetivit quidem homo esse similem Deo per æquiparentiam, nam scivit idesse evidenter impossibile, sed per imitationem, ultra propriam mensuram : primario quantum ad scientiam boni et mali, quatenus, sicut Deus est regula boni et mali, ita voluit homo per virtutem suæ naturæ determinare quid sibi esset bonum vel malum ad agendum ; et secundario quantum ad propriam potestatem operandi ; quatenus, sicut Deus est suus proprius finis propriaque habitudo, voluit primus homo seipsum sibi sufficere, seu virtute propriæ naturæ operari ad beatitudinem consequendam.

Quo circa et angelus et homo in primo peccato conveniunt, quatenus uterque voluerit sibi ipsi inniti, contempto divinæ regulæ ordine, seu sibi sufficere ac in seipso finem constituere².

IX. Qua ratione dicatur mulier seducta in prævaricatione, non autem vir. — Multa subtiliter hac de re theologi versarunt, quæ supervacaneum foret exponere.

Sat fundata videtur explicatio Billuart : « Alia est seductio in errorem formaliter contra fidem ; alia est seductio in peccatum, seu etiam in errorem, sed non formaliter contra fidem, sed materialiter tantum. Adam itaque seductus fuit in peccatum seu etiam in errorem, vel quia dubitavit an pœna mortis esset irremediabiliter instituta, an esset tantum comminatio remissibilis ; vel quia cre-

1. *Genes.*, III, 6.

2. Cf. quæ diximus superius de angelorum lapsu.

didit esum ligni vetiti, ratione levitatis materiæ, esse leve peccatum ; vel quia credidit quod per hunc esum acquireret aliquam et imperfectam Dei similitudinem in scientia boni et mali ; isti autem errores non sunt formaliter et aperte contra fidem, sed materialiter tantum. At Eva seducta fuit in errorem formaliter et aperte contra fidem, quatenus reflectens ad verba serpentis : *cur præcepit vobis Deus*, etc., credidit, juxta S. Augustinum, Deum ex invidia prohibuisse ipsi et Adæ esum ligni scientiæ boni et mali, ne ad ejus similitudinem pervenirent, sicque voluit habere aliquid contra Dei voluntatem, quod est formaliter et aperte contra fidem. Non autem id credidit Adam, sicque verum est quod dicit Apostolus, conformiter ad suum scopum, quod Adam non fuit seductus et Eva fuit seducta. Qui enim facile seducitur in errorem formaliter contra fidem magis est ineptus ad docendum ea quæ sunt fidei, quam qui seducitur tantum in peccatum aut in errorem solum materiale. Unde, quando quidam Patres accusant Adam infidelitatis, aut dicunt eum amisisse fidem, intelligendi sunt de infidelitate et fide materialiter sumpta¹. »

X. De pœnis peccati protoparentum (q. CLXIV). — Prima peccati pœna fuit amissio sanctitatis et justitiæ in qua constituti fuerant. Ita conc. Aransicanum II et concilium Tridentinum². Hinc etiam ejectio e paradiso voluptatis, hinc concupiscentia, quam testatur erubescencia. Altera pœna mors. « Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et *per peccatum mors*³ » ; et concilia citata. Ratio autem theologica est quia, sicut mente non amplius subdita Deo, non amplius appetitus carnalis subditur rationali, ita corpus non subditur animæ et inde resultant mors et corporales defectus.

Particulares autem pœnæ sunt pro muliere : tædia quæ sustinet gestando prolem conceptam ; dolor, quem patitur in parturiendo, et quoad domesticam conversa-

1. BILLUART, dissert. VIII, a. 1, in fine.

2. Conc. Arausican. II, can. 1. Tridentin., Sess. V, can. 1.

3. Rom., v, 12, ss.

tionem, subeundo viri dominationem; pro viro: terræ sterilitas, laboris anxietas, sine qua fructus terræ non percipit; impedimenta quæ proveniunt terram colentibus: *Spinæ et tribulos germinabit tibi*¹.

XI. De pœnitentia et salute protoparentum. — Plures scriptores versus finem sæculi II, sicut Tatianus et encratitæ, contenderunt Adamum esse damnatum; Rupertus Abbas putavit dubiam esse Adami salutem².

Verum sententia affirmans est omnino certa. Fundamentum scripturisticum est textus libri *Sapientiæ*, quem Rupertus non agnoscebat ut canonicum, de fide autem est canonicum esse: « Hæc (nempe sapientia) illum qui primum formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit *illum a delicto suo*³. » — Non autem diceretur *eductus* a delicto, nisi esset salvatus.

Hinc Patres inter hæreses amandant sententiam encratitarum, præsertim S. Irenæus, Tertullianus, S. Epiphanius⁴... S. Augustinus hoc sensu interpretatur textum præcitatum *Sap.*⁵, et alibi dicit: « Postea juste vivendo... *merito creduntur per Domini sanguinem ab extremo supplicio liberali*⁶. »

Philippus Abbas Bonæ Spei specialem responsionem scripsit *de salute primi hominis*⁷.

Ratio vero theologica est quia Christus novus Adam non reportasset perfectam victoriam, nisi primum Adamum e potestate inimici plene liberasset, salutem æternam ipsi præstando.

Quæ autem de Adamo dicta sunt eodem jure valent pro

1. Quoad cetera, cf. S. THOM., hic et L. JANSSENS, op. cit.

2. RUPERT, *In Genes.*, lib. III, c. XXXI; *P. L.*, CLXVII, 318 : « Salvatio ejus et a multis libere negatur et a nullo satis firmiter defenditur. »

3. *Sap.*, IX, 1.

4. S. IREN. *Cont. hæres.*, l. I, c. XXVIII; *P. G.*, VII, 690; TERTULL., *De Præscript.*, c. LII, et de *Pœnit.*, c. XII; *P. L.*, I, 1248; II, 72; S. EPIPHAN., *Hæres.*, XLVI; *P. G.*, XLI, 839.

5. S. AUGUSTIN., *Epist. ad Evod.*; *P. L.*, XXXIII, 711.

6. *De Peccat. remiss.*, lib. II, c. XXXIV; *P. L.*, XLIV, 185.

7. *P. L.*, CCH, 593-622.

Eva. Quapropter S. Augustinus, loco mox citato, dicit utrumque esse liberatum, et pariter S. Gregorius Nazianzenus asserit : « Utrumque Christus passione sua salute donavit¹. »

Imo apud Orientales², præsertim Syros, Coptas, cultu publico Adam et Eva coluntur ; apud Græcos, festum Adami et Evæ celebratur dominica quæ præcedit Nativitatem Domini.

1. S. GREGOR. NAZIANZ. *Orat.*, xxxvii, 7; *P. G.*, xxxvi, 289.

2. Cf. LE BACHELET, *Indiction. Théol.*, v. Adam, t. I, col. 380.

ARTICULUS SECUNDUS

DE TRADUCTIONE PECCATI PROTOPARENTUM IN POSTEROS

AD Q. LXXXI S. THOMÆ IN 1^a II^{ae}

I. **Notio peccati originalis.** — Præter doctrinæ capita in art. præced. exposita, dogma catholicum importat insuper Adamum suo peccato toti suæ propagini nocuisse, amittendo pro posteris justitiam et sanctitatem quam a Deo acceperat et ipsis transmittendo pœnalitates hujus vitæ et mortem, imo et ipsum peccatum, quod mors est animæ. Dupliciter itaque considerari potest illud peccatum : vel ut erat in ipso Adamo capite nostro, sicque est peccatum *originans* ; vel ut labes in omnes alios generatione transmissa, jamque est peccatum *originalum*, seu *originale*, sensu strictiori¹

Intelligitur itaque peccatum originale illud quod omnes homines ex Adamo naturaliter geniti, in origine sua, nempe nascendo et quatenus nascendo ex Adamo, contrahunt.

II. **Error**es Jam, in exordio Ecclesiæ, Esseni et Ebionitæ, ut ex Homilis Clementinis colligitur², negarunt Adami lapsum, distinxeruntque prophetas veraces, ab Adamo descendentes, et prophetas mendaces, ex Eva derivatos³. Gnostici dogma pervertunt, illum lapsum in eo reponendo, quod particula lucis et vitæ sit in materia demersa et veluti incarcerata. Neoplatonici quoque et origenistæ dogma nostrum fabulis deturpant, dum imaginantur lapsum cœlestium virtutum propter diversa scelera in diversa corpora detrusarum.

1. VAN NOORT, *Tract. de Deo Creatore*, p. 151.

2. Cf. CLEMENTIS, *Homiliæ et Recognitiones*; P. G., I et II.

3. *Homil. III.*

Sæculo autem iv, Theodorus Mopsuestenus asseruit . primogenitores humani generis, Adamum et Evam, mortales a Deo creatos, nec quemquam posterorum sui prævaricatione læsisse, sed sibi tantum nocuisse, seque mandati reos apud Deum fecisse, alterum penitus nullum¹.

Post Theodorum Pelagius², ejusque asseclæ, Julianus, Cœlestius, contenderunt pariter Adamum sibi tantum nocuisse, non vero nobis, nisi forte externe, per modum exempli. Qua propter non datur peccatum originis.

Hinc morbi, mors, aliæque æumnæ præsentis conditionis, non habent rationem pœnæ, sed potius defectus naturalis, quem et protoparentes et posteriores experti fuissent, etiam si nulla præcessisset prævaricatio. Baptismus itaque non est parvulis necessarius ad alicujus maculæ vel culpæ deletionem, neque ad salutem consequendam, sed tantum ad acquirendum jus intrandi in regnum cœlorum. Distinguebat quippe Pelagius inter *regnum cœlorum* et *æternam beatitudinem* : absque baptismo pueri possunt esse beati, sed extra regnum; cum baptismo autem et beatitudinem et regnum simul consequuntur.

Hæc fuit prima in pelagianismo periodus.

Deinde coacti vi argumentorum quæ doctores catholici opponebant, concesserunt hæretici Adamum, si a peccato abstinuisset, non fuisse morti ob noxium, posterosque ab ipso contrahere necessitatem mortis corporalis, non tamen peccatum, quod mors est animæ.

Dogma nostrum negarunt medio ævo hæretici qui gnosticis vel manichæis renovabant, ut Albigenses, ac postea plures reformatores, ut Anabaptistæ, Quakeri, dum alii cum Zwinglio, contenderunt Adami lapsum nobis

1. Ita MARIUS MERCATOR, exponit errorem Theodori. Lib. *subnotationum in verba Juliani*, n. 1 ; P. L., XLVIII.

2. De erroribus Pelagii, consuli possunt : PELAGIUS, in operibus quæ supersunt, P. L., xxx; ejusque discipulus FASTIDIUS, *De vita christiana, de divitiis* ; MARIUS MERCATOR, op. cit., et *Commonitorium* ; S. HIERONYMUS, *Dialog. contr. pelag.*, P. L., xxii ; S. AUGUSTINUS, qui errores illos exponit et confutat in diversis libris, P. L., XLIV, XLV ; PETAVIUS, *De pelagianorum dogmatum historia* ; TIXERONT, *Histoire des dogmes*, t. II.

ita nocuisse, ut æumnas vitæ transmitteret, non tamen ut aliquod peccatum nobis transfunderet¹.

Unitarii generatim huic dogmati sunt infensi², sicut etiam liberales et rationalistæ³.

Modernistæ demum dixerunt doctrinam de originali peccato qualem nunc credit et profitetur Ecclesia non contineri in Scripturis nec fuisse fidem primitivæ Ecclesiæ, sed potius theoriam a S. Augustino confictam. Errorem aliquatenus affinem tenuit Turmel in sua libro *Histoire de la théologie positive*, qui fuit a S. Cong. Indicis proscriptus.

III. Conclusio : Secundum fidem catholicam tenendum est peccatum originale in posteros Adæ traduci non solum quoad pœnalitates præsentis, sed etiam quoad ipsum peccatum quod mors est animæ. — Probationes ex veteri Testamento. — 1º Ex narratione lapsus. — Tota series narrationis innuit lapsum non protoparentibus solis, sed et toti progeniei nocuisse; nam pœnæ sive generales, ut privatio justitiæ, concupiscentia, mors, sive particulares, quas Deus pro utroque sexu indicit, respiciunt omnes qui ex Adamo et Eva nascuntur. Hinc est quod Redemptor ex semine mulieris promittatur pro toto semine : *Conteret caput tuum*⁴.

Quapropter illa redemptionis promissio, quæ omnes posteros spectat, supponit omnes in protoparentibus periisse.

Quam interpretationem suggerit duplex alius locus Scripturæ, scilicet *Ecclesiastici* et libri *Sapientiæ*. In *Ecclesiastico* dicitur : « A muliere initium factum est peccati et per eam omnes morimur⁵. » In libro *Sapientiæ* : « Deus creavit hominem inextiminabilem et ad imaginem similitudinis suæ creavit illum. Invidia autem diaboli mors

1. De doctrina novatorum legi potest F. Lichtenberger, *Encyclopédie*, t. X, v. Péché.

2. Cf. J. F. CLARKE, *Manual of unitarian belief*.

3. Cf. A. SABATIER, *Esquisse d'une philosophie de la religion*.

4. *Genes.*, III, 15.

5. *Eccli.*, XXV, 33.

introivit in orbem terrarum¹. » — In primo textu indicatur peccatum protoparentum esse causam cur omnes moriamur, ac proinde in omnes traduci, ac reddere omnes dignos morte, quod innuit rationem culpæ aliquo modo in posteros transfundi. — Ex altero autem textu colligitur dona præternaturalia corporis, scilicet immortalitatem, et dona proprie supernaturalia animæ, vi quorum erat ad *imaginem similitudinis* Dei, amissa fuisse pro ipso homine, seu pro toto genere humano, et per primum peccatum, cujus instigator fuit diabolus, mortem in orbem terrarum, seu in totum genus humanum introisse.

Quum itaque libri *sapientiales* ad narrationem genesiacam alludent et humanam perniciem ex primo peccato derivent, hinc concluditur viguisse in populo judaico traditionem quamdam, quam nunc *cum lumine Novi Testamenti* possumus de peccato originali recte interpretari.

IV. 2° Ex psalmo L : **Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea.** — Hic textus, lumine Novi Testamenti et Traditionis catholicæ explicatus, solidum præbet nostri dogmatis fundamentum. In hebraico textu habetur numerus singularis : In *pravitate* conceptus sum et in *peccato* concepit me mater mea.

Psalmista profitetur fuisse in sua conceptione aliquam pravitatem, aliquodve peccatum, in quo est natus et ex quo derivat vel excusat suam proclivitatem ad malum, quasi diceret : Peccavi quidem, malum coram te feci, sed peccavi, quia sum pronus ad peccatum, et ideo ad peccatum sum pronus, quia fui in peccato conceptus. Jamvero peccatum illud vel proclivitas ad malum nonnisi de originali peccato plene et ultimo explicari potest. Ergo ex hoc textu colligi potest dogma peccati originalis. Prob. min. Non potest intelligi de peccato parentum, quia David fuit legitime conceptus, scilicet de Jesse viro justo et conjuge ejus, ut animadvertit Augustinus, in hoc loco. Nec de peccato proprio, quum in conceptione nondum fuerit peccati actualis capax. Ergo de peccato quodam originis.

¹ 1. Sap., II, 23, ss.

Et hanc interpretationem tradunt Origenes¹, ac præsertim S. Augustinus : « Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum nisi quia trahitur iniquitas ex Adam² ? »

— Objiciunt plures, præsertim recentiores, intelligi posse de *concupiscentia*, nempe : sum ad malum inclinatus, quia fui in concupiscentia conceptus.

— Reponi potest illos auctores facilius concedere concupiscentiam vocari peccatum in lingua Veteris Testamenti, sicut in lingua Pauli : id enim minime constat. At, si ostenderetur sermonem esse de concupiscentia, jam valeret explicatio quam concilium Tridentinum tradit de textu Pauli, videlicet : concupiscentiam non dici vere et proprie peccatum, sed quia ex peccato est et *ad* peccatum inclinat³.

Id ergo saltem eruimus : David vi suæ conceptionis, seu vi originis ex parentibus, pati aliquam inordinationem seu pravam proclivitatem, quæ est *ex* peccato et *ad* peccatum inclinat. Atqui inordinatio quæ vi originis ex parentibus est *ex* peccato et *ad* peccatum inclinat, vel est peccatum originale vel saltem ipsum importat.

Ergo ex illo testimonio, saltem consequenter et mediante ratiocinio, deduci potest dogma peccati originalis.

V. 3° Ex textu Job : Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? — Nonne tu qui solus es ?

Lectio *Vulgatæ*⁴, de peccato originali haud aegre intelligi potest, videlicet : omnis homo est vi suæ originis immundus, utpote de immundo conceptus semine. Non autem de immunditia corporali agitur, sed de spirituali, quam solus Deus potest abluere, atque idcirco de peccato ; hinc concluditur esse peccatum quoddam originis.

At textus hebraicus non eadem vi pollet : « Quis dabit mundum de immundo ? Ne unus quidem. » — Omnis scilicet homo originem ducit ab immundo, et idcirco nullus est mundus. Intelligi potest de peccato actuali, aiunt plures interpretes ; quia nempe omnes parentes aliqua saltem

1. ORIGENES, *Homil. VIII in Levit.*

2. S. AUGUSTIN., *Enarrat. in Ps. ; P. L., xxxvi, 591.*

3. Sess. V, can. 5.

4. JOB., xiv, 4.

commiserunt peccata, nullus nascitur de mundo. Rigor quidem verborum salvatur; at, si sensus plenus inquiritur, concludi potest aliquid de peccato originis. Peccatum quippe actuale non redundat proprie in filios nec efficit proprie ut filii immundi in nativitate reputentur. Quapropter, si filii dicuntur immundi in nativitate, id arguit peccatum quoddam originis, quod cuncti homines nascendo contrahunt.

Sicque per ratiocinium et accedente lumine Traditionis catholicæ erui aliquatenus potest ex præfato textu doctrina originalis peccatis¹.

VI. 4° **Ex tota œconomia veteris Testamenti et traditione populi Israelitici.** — Circumcisio, sicut et remedium naturæ, erat quoddam sacramentum ad deletionem peccati originalis institutum², totaque vetus œconomia « quid aliud erat nisi implicita proclamatio status lapsi, in quo genus humanum gemebat, et unde non poterat nisi per promissum Redemptorem erui? Huc tendit ipsa electio Israel ex omnibus aliis populis; huc vaticinia de venturo Salvatore³. »

Traditio populi Israelitici recolitur in libro *Ecclesiastici* et in libro *Sapientiæ*, ut vidimus n. III, ac tandem in libro, utut apocrypho, *IV Esdræ*: « O tu, quid fecisti Adam? Si enim tu peccasti, non est factum *soli* tuus casus, sed et *nostrum*, qui ex te advenimus⁴. »

Hinc est quod rabbini tempore Christi admiserint communiter vigere in hominibus infirmitatem quamdam spiritualem, quæ interdum dicitur peccatum, quæque ab Adamo per modum hæreditatis trahitur⁵.

1. Quapropter multi Patres cum ORIGENE, *Homil. VIII, in Levit.*; P. G. XIII, 1334, interpretantur hunc locum de peccato originali.

2. Cf. *De Sacramentis*, q. II, a. 2.

3. L. JANSSENS, t. VIII, p. 499.

4. *IV Esdr.*, VII, 48.

5. De hoc argumento erudite et solide scripserunt: P. J. FREY, *L'état originel et la chute de l'homme, d'après les conceptions juives au temps de J.-C.*, *Revue des Sciences philos. et théol.*, 1911, p. 507-545; et Illm. JANSSENS, *op. cit.*, p. 572-580.

VII. Testimonia Novi Testamenti. 1° Ex Evangelio. — Citantur verba S. Joannis Baptistæ, qui videns Christum ad se venientem, exclamavit : « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit *peccatum* mundi¹. » — Licet non omnes exegetæ admittant vim hujus textus probantem, ope tamen rationis erui posse videtur probatio. Nam Christus exhibetur ut victima, pro toto mundo, quod innuit aliquod peccatum toti mundo commune, et idcirco peccatum originis. « Unde sensus est, ait Ill^{mus} Janssens : « Ecce instaurator generis lapsi, peccato generis onusti². »

Ipse Dominus Jesus asserit necessitatem *renascendi* : « Nisi quis *renatus* fuerit *denuo*, non potest videre regnum Dei... nisi quis *renatus* fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei³. » Quum verba nullam præ se ferant exceptionem, oportet ut omnis homo renascatur. Sed qui renascitur supponitur mortuus. Ergo omnis homo est mortuus per aliquod peccatum : non tamen actuale, quia non omnes sunt hujus capaces ; ergo originale.

Iterum tota œconomia evangelica id evincit ; nam ubique se exhibet Christus ut medicum curantem quod perierat, ut redemptorem, qui salvat populum a peccatis eorum, ut misericordem hominis lapsi instauratorem, qui baptismum instituit in remissionem peccati originalis, et cætera sacramenta ad hominis sanationem, sanctificationem et eruditionem.

VIII. 2° Ex S. Paulo ad Romanos, v, 12-19. — Teste Apostolo, per unum hominem, scilicet Adamum, aliquod peccatum in hunc mundum, seu in genus humanum, intravit, et omnes homines constituit et mortales et peccatores. Atqui peccatum illud non potest esse nisi originale. Ergo, teste Apostolo, datur peccatum originale. Exponitur major. « Propterea, sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. » Itaque 1° per unum hominem peccatum in hunc

1. JOAN., I, 29.

2. *Op. cit.*, p. 500.

3. JOAN., III, 3, 5.

mundum intravit ; 2° omnes homines constituit *mortales* : et per peccatum *mors*, et ita in *omnes mors* pertransiit ; 3° constituit omnes *peccatores* : in *quo omnes peccaverunt*.

De sensu illius locutionis, in *quo* : Εφ' ὧ, celebris est controversia. Juxta alios interpretes, Latinos quidem sed et plures Græcos, in *quo* est relativum et refertur ad Adamum, et tunc exprimit immediate omnes homines in protoparente peccasse ; juxta alios et generalius juxta recentiores, est particula causalis, *eo quod*, nempe omnes homines moriuntur, quia omnes peccaverunt¹.

At hoc etiam sensu locutio subaudit : in *Adamo*. Id quippe important et verba præcedentia : *per unum hominem peccatum intravit*, et verba sequentia : *sicut per inobedientiam unius peccatores constituti sunt multi ; unius delicto omnes mortui sunt ; per unius delictum in omnes homines in condemnationem*.

Quæcumque ergo eligatur interpretatio, semper eruitur omnes homines in protoparente, Adamo, peccasse².

Probatur minor. Peccatum hujusmodi exhibetur, non metaphorico sensu, ut pœna peccati, neque ut concupiscentia, sed ut verum et proprium animæ peccatum ;

1. Ad nos non pertinet hanc controversiam versare ; at animadvertimus longius illos procedere qui asserunt interpretationem de sensu relativo esse contra indolem linguæ græcæ, aut contra mentem Patrum Græcorum ; quod prorsus confutat MAUNOURY, linguæ græcæ ipse peritissimus. Consuli hac de re possunt : MAUNOURY, *Commentaires sur les épîtres de S. Paul*, in h. l. ; CORLUIY, *Spicileg.*, t. I, p. 228, ss ; TOBAC, *Le problème de la justification dans S. Paul*, p. 80 ss. ; P. LAGRANGE, *L'Épître aux Romains*, in h. l. ; F. PRAT, *La Théologie de S. Paul.*, t. I, p. 292-307 ; L. JANSSENS, op. cit., p. 503, ss.

2. Recte igitur arguit Bossuélius : « Voulez-vous, au lieu de *en qui*, mettre *parce que* ? Vous n'échapperez pas pour cela à la vérité qui vous presse : la mort a passé à tous, parce que tous ont péché. Il faut donc trouver le péché partout où on trouvera la mort. Vous la trouverez dans les enfants ; trouvez-y donc le péché. S'ils sont du nombre de ceux qui meurent, par votre traduction, ils sont du nombre de ceux qui pêchent. Ils ne pêchent pas en eux-mêmes. C'est donc en Adam, et malgré que vous en ayez, il faut ici de vous-même rétablir l'*in quo* que vous aviez voulu supprimer. On y est forcé par la seule suite des paroles de S. Paul. » BOSSUET, *Défense de la Tradition et des saints Pères*, liv. VII, c. XII.

non quidem ut peccatum actuale et per imitationem sed ut peccatum hæreditarium et ex origine. Porro hæc omnia nonnisi originali peccato conveniunt. Ergo peccatum de quo loquitur Paulus non potest esse nisi originale.

Propositio probatur per partes.

1° Illud peccatum non est peccati pœna, seu mors, prout objiciunt Pelagiani eorumque asseclæ, nam ab ipso expresse distinguitur : « *Peccatum intravit in hunc mundum et per peccatum mors* » ; et inferius a morte discriminatur, ut stipendium a sua causa : « *Stipendium peccati mors*¹. »

2° Non est concupiscentia. Nam peccatum illud dicitur quod est causa damnationis, cuique opponitur justitia Christi, quodque idcirco non remanet in justis : « *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ.* » Sed concupiscentia remanet etiam in justis nec est damnationis causa. Ergo.

3° Non est peccatum actuale. Peccatum quippe de quo est sermo apud Paulum est universale, tantumve patet quantum ipsa mors, omnes scilicet moriuntur, quia omnes peccaverunt. Porro peccatum actuale non adeo extenditur, sicut mors ; nam moriuntur infantes, qui nullius peccati actualis sunt rei. Ergo.

4° Non dicitur peccatum per meram imitationem, siquidem infantes illud contrahunt nec tamen sunt imitationis capaces ; multi quoque adulti peccatum Adæ nunquam audierunt, et etiam in illos qui ipsum audierunt non semper vim seductionis exercet.

5° Est peccatum *internum*, eo quod in peccatores derivetur, sicut justitia Christi in renatos. Porro justitia Christi renatos afficit intrinsece, non per meram imitationem, sed per intrinsecam in anima inhærentiam.

6° Est *hæreditarium et ex origine*. Nam idcirco attingit homines, quia ab uno homine trahunt originem, seu quatenus nascuntur ex ipso.

IX. Traditio catholica. 1° **Ex praxi Ecclesiæ.** — Est axioma praxim Ecclesiæ, sive in orando sive in admini-

1. *Rom.*, vi, 23.

strando sacramenta, esse veram et externam fidei expressionem : *Lex supplicandi vel agendi est lex credendi*. Atqui ab initio Ecclesia, praxi sua, docuit omnes ex Adamo genitos, etiam qui nullius peccati actualis sunt capaces, sicut infantes, obnoxios esse peccato cuidam, quo detinentur sub diaboli potestate : hinc exorcismi in baptismo ad fugandum diabolum ; quodque solum per infusionem gratiæ baptismalis remittitur, hinc formula : Confiteor unum baptisma *in remissionem peccatorum*. Ergo datur aliquod peccatum ab actuali distinctum quod itaque recte dicitur originale.

Praxim universalem baptizandi pueros testatur traditio antiquissima¹, et baptismum fieri in remissionem peccati originalis jam explicant priores Patres. Sic arguit Origenes : « Quid causæ sit, cum baptisma Ecclesiæ pro remissione peccatorum detur, secundum Ecclesiæ observantiam etiam parvulis dari ; cum utique si nihil esset in parvulis quod ad remissionem deberet et indulgentiam pertinere, gratia baptismi superflua videretur². » — Nec responderi potest pueros baptizari propter peccatum actuale, nam hanc falsam interpretationem primæva traditio excludit, siquidem S. Cyprianus et episcopi Africani testantur : « Infans recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit qui ad remissionem peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata³. »

Nec iterum dicatur nullam haberi rationem peccati in parvulis, nam forma baptismi, interrogationes, exorcismi, ostendunt illos sub potestate diaboli detineri. Indigent baptismo ut *abluantur*, et, idcirco vera macula inquinantur.

Praxis ergo baptizandi infantes est irrefragabile testimonium. Quod ita ostendit Augustinus. « Porro, quia parvulos baptizandos esse concedunt... concedant oportet eos egere illis beneficiis Mediatoris, ut *abluti* per sacramen-

1. Cf. KIRCH, *Enchiridion fontium historiæ ecclesiasticæ antiquæ*.
 2. ORIGEN., *Homil. VIII in Levit.*, III ; *P. G.*, XIII, 1334.
 3. S. CYPRIAN., *epist. LIX*, 5 ; *P. L.*, III, 1019.

tum..., ut salvi, ut liberati, ut redempti, ut illuminati fiant. Unde ? nisi a morte, vitiis, reatu, subjectione, tenebris peccatorum ? Quæ quoniam nulla in ea ætate per suam vitam propriam commiserunt, restat *originale* peccatum... quid in illo agit exorcismus meus, si in familia diaboli non tenetur ?... Quomodo ergo dicturus erat eum renuntiare diabolo, cujus in eo nihil esset ? quomodo converti ad Dominum, a quo non esset aversus¹ ? »

Quocirca praxis baptismi cum omnibus ritibus qui illum comitantur ostendit peccatum originale et vigere in parvulis et rationem maculæ verique peccati habere.

X. 2° Testimonia scripta ante exortam hæresim pelagianam. — Jam Pauli testimonium citavimus, quod ostendit fidem nascentis Ecclesiæ. Paulo autem concinunt omnia symbola, quæ confitentur unum baptisma *in remissionem peccatorum*, ex quo eruitur omnes qui baptizantur subijci peccato.

Patres *Apostolici* eamdem fidem recolunt, scilicet ante baptismum homines esse mortuos, ex baptismo exire vita donatos, seu descendere in aquam mortuos, ascendere vivos; et hæc est interpretatio quam tradit Hermas : « Mortui descenderunt, vivi autem ascenderunt². »

Sæculo II citantur S. Justinus, S. Theophilus Antiochenus, S. Irenæus. Recolit Justinus Christum venisse et baptizatum fuisse propter genus humanum, « quod per Adam *in mortem et fraudem seductionemque* serpentis inciderat, unoquoque sua culpa improbe agente³. » Theophilus loquitur de peccato Adami ut *fonte* nostri mali : « Sic primo homini mandati prætergressio id attulit ut e paradiso ejiceretur; non quod mali quidquam inesset ligno scientiæ, *sed ex peccato tanquam ex fonte in hominem fluxerunt* labores, molestiæ, ac denique mors ipsa⁴. » Licet isti pœnalitates et mortem præsertim attendant, sup-

1. S. AUGUSTIN., *De Peccator. merit. et remiss.*; lib. I, c. XXVI, et c. XXXIV; *P. L.*, XLIV, 131, 146.

2. HERMAS, *Pastor*, similit. IX, 16; edit. FUNK, p. 611.

3. S. JUSTIN., *Dialog. cum Tryphone*, 88; *P. G.*, t. I, 686.

4. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autol.*, lib. II, c. XXV; *P. G.*, VI, 1092.

ponunt tamen rationem culpæ, quatenus indigeat genus humanum Christo Redemptore.

S. Irenæus dogma non tantum asserit, sed et illustrat, instituendo antithesim inter Adamum et Christum, Evam et Mariam, ita scilicet ut in Adamo *offenderimus* et culpa Adæ fiat nobis intrinseca, sicut in Christo *reconciliamur* per justitiam nobis intrinsece communicatam, et per Evam mortem animæ incurramus sicut per Mariam recuperamus spiritualem animæ vitam : « Deum quidem in primo Adam *offendimus*, non facientes ejus præceptum, in secundo autem Adam *reconciliati* sumus, obediētes usque ad mortem facti¹. »

Sæculo III, pluries hanc doctrinam tradit Origenes. Illam eruit ex praxi baptizandi pueros, ut jam vidimus, n. IX, et ex tum ex Ps. IV tum ex Job illam probat : « Quæcumque anima in carne nascitur iniquitatis et peccati sorde *polluitur*². »

In Occidente, Tertullianus est verus testis substantiamque dogmatis asserit, licet in aliquo deficiat, nempe docet *totum humanum genus* infici³, et idcirco etiam puerps ; at, quia erronee putat baptismum esse propter actualia peccata institutum, concludit non esse baptizandos infantes⁴. Post Tertullianum, Ecclesia Africana, præsertim tempore S. Cypriani, integram et absolutam doctrinam de originali peccato vindicavit, dum sexaginta sex episcopi decernunt baptizandos esse infantes, prout jam commemoravimus, n. IX.

Sæculo IV innumera sunt testimonia. Sufficiat citare ex *Græcis* Didymum loquentem de « peccato, quod et *omnes ex Adamo per successionem contrahunt*⁵. » Ex Latinis

1. S. IREN., *Cont. Haeres.*, lib. V, c. XIII, n. 3; *P. G.*, VII, 1168. — De Maria autem et Eva, lib. XII, c. XXII; *P. G.*, VII, 964, ss.

2. ORIGEN., *In Levit.*, VIII, 3; *P. G.*, XIII, 1334.

3. « *Exinde totum genus de semine suo infectum*, suæ etiam damnationis *traducem* fecit. » TERTULL. *de Testimonio animæ*, c. III; *P. L.*, I, 613. Asserit igitur et substantiam dogmatis, nempe dari peccatum originale, et *modum* quo traducitur, scilicet per generationem.

4. *De Baptism.*, 18; *P. L.*, I, 1220.

5. DIDYM. *Cont. Manich.*, 8; *P. G.*, XXXIX, 1096.

S. Ambrosium : « Omnes in primo homine peccavimus et per *naturæ successionem culpæ quoque ab uno in omnes transfusa successio est*¹. »

In his ergo textibus non solum veritas peccati originalis inculcatur, sed et simul asseritur esse peccatum naturæ seu originis, quod per *successionem* seu per generationem traducitur.

Ex *Syris*, S. Ephræmum, Doctorem Ecclesiæ recens constitutum : « Adam, suadente serpente, justitiæ debitorem se constituit, et delicti pœna in omnes generationes transmissa est². » Alibi exponit culpam et maculam omnibus transmitti præter Christum et B. Virginem Mariam, nam alloquens Dominum, dicit : « *Revera quidem, Tu et Mater tua* vos soli estis, qui omni ex parte omnino pulchri sint. In te, Domine, non est labe nec ulla in matre tua macula. Filii autem mei his duabus pulchritudinibus minime similes³. »

Insigne sane Traditionis testimonium, quo probatur simul et peccatum originale habere in nobis rationem culpæ ac labis, et B. Virginem fuisse in suo conceptu ab omni labe immunem.

XI. Difficultas ex S. Chrysostomo. — Jam objiciebat Julianus Chrysostomum non agnoscere in parvulis peccata. Responderi potest : 1° Chrysostomum et alios Patres Græcos, qui negant interdum infantes subjici peccatis, loqui contra Manichæos aut Origenistas : quia enim Manichæi contendebant naturam esse in se malam aut generationem esse vi sui peccatum et homines carere libertate, idcirco doctores illi reponunt naturam quam infantes in generatione recipiunt non esse pravam, hominesque propria libertate abuti ac sua voluntate fieri pravos, nec debere, ad sese excusandos, proprias culpas in Adamum refundere ; et quia Origenistæ fingeant animas in

1. S. AMBROS., *Apolog. prophetæ David.*, P. L., XIV, 915.

2. S. EPHRÆM., *Hymm. de instaurat. Eccles.*, IV, 1 ; Edit. LAMY, III, 974.

3. *Carmin. Nisib.*, XXVII, 8. — Cf. Edit. BICKELL, 1866, p. 28-29.

anteriori vita peccasse, rectissime dicunt illi Patres pueros non habere hujus modi peccata.

2° Sensus ergo illorum effatorum est pueros non habere *peccata propria*, seu per actum proprium commissa. Si autem non adduntur illæ explicationes, ratio est quia nondum erat lis exorta, et idcirco isti Doctores loquuntur sensu illo communi qui erat in Ecclesia Dei notissimus. Quæ interpretatio traditur ab Augustino : « *Intellige propria*, et nulla contentio est. At, inquires, cur non ipse addidit *propria* ? Cur, putamus ; nisi quia disputans in catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur ? tali quæstione nullius pulsabatur, vobis nondum litigantibus, securius loquebatur¹. »

3° Reperiri apud Chrysostomum alios textus, qui asserunt nos ex Adamo contrahere rationem *debiti*, et peccatum originis veram habere indolem *peccati*, quod indiget *gratia* Christi ut deleatur. Hi autem sunt textus quos ipse Augustinus allegavit : « Venit semel Christus, invenit nostrum chirographum paternum quod scripsit Adam ; ille initium induxit *debiti*, nos fœnus auximus posterioribus peccatis... Mortem et condemnationem unum quidem peccatum afferre potuit ; gratia autem non illud modo *peccatum* sustulit, sed et quæ post illud supervenere². »

Ex quibus erui potest : 1° esse in nobis peccatum hæreditarium, quatenus chirographum paternum fit nostrum et rationem inducit *debiti* ; 2° habere rationem peccati veri et in ratione maculæ convenire cum *posterioribus peccatis*, et idcirco nonnisi per gratiam deleri.

4° Etsi concederetur quosdam Patres interdum minus accurate locutos fuisse, minime tamen probatur illos circa substantiam dogmatis hæsisse, quippe qui doceant omnes homines Christi redemptione indiguiss³.

XII. 2° Post exortam controversiam apud Augustinum. — S. Augustinus ad minus decem libros scripsit,

1. S. AUGUSTIN., *Cont. Julian.*, lib. I, c. vi, n. 22 ; *P. L.*, XLIV, 656.

2. S. CHRYSOST., *Homil. X in epist. Rom.* ; *P. G.*, LX, 475.

3. Cf. De hac ipsare L. JANSSENS, t. VIII, p. 554-565.

quibus doctrinam de peccato originali contra Pelagianos acerrime vindicavit¹. Ipse autem ostendit se non esse hujus doctrinæ inventorem, sed cum priori traditione continuari « Propter quam catholicam veritatem sancti ac beati in divinorum eloquiorum pertractatione clarissimi sacerdotes, Irenæus, Cyprianus, Reticus, Olympius, Hilarius, Ambrosius, Gregorius, Innocentius, Joannes (Chrysost.), Basilius, quibus addo presbyterum, nobis velis, Hieronymum, ut omittam eos qui nondum dormierunt, adversus vos proferunt de omnium hominum peccato originali obnoxia successione sententiam². »

De peccato autem originali docet Augustinus : 1° esse peccatum *hæreditarium*, quod ex Adamo per conceptionem seu generationem ducitur : « Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur ex Adam³ ? » — 2° Peccatum illud a nobis non *committi*, sed *contrahi*, et 3° quia præcise contrahitur cum natura, esse in omnibus qui habent naturam, etiam in infante unius diei : « Inde est quod nec unius diei infantem mundum dicit a peccato, non eo quod *commisit*, sed eo quod *contraxit*⁴. » 4° Ideo contrahi, quia *unus* cum Adamo sumus in natura : « In Adam omnes tunc peccaverunt quando in ejus natura, illa insita vi qua eos gignere poterat, adhuc *omnes ille unus fuerunt*⁵. » 5° Peccatum illud eo modo *voluntarium* dici quo est hæreditarium, scilicet per quamdam conjunctionem cum voluntate Adami : « A *prima* hominis mala *voluntate* contractum factum est quodam modo hæreditarium⁶. » 6° Consistere quidem in *concupiscentia*, quæ quatenus habet rationem culpæ deletur per baptismum, quatenus autem habet rationem poenæ remanet etiam in renatis⁷. Attamen 7° consistere in *aversione* a Deo, ita ut

1. Cf. *P. L.*, XLIV-XLV.

2. S. AUGUSTIN., *Cont. Julian.*, lib. II, c. x, n. 33 ; *P. L.*, XLIV, 697.

3. *Enarrat. in Ps.* ; *P. L.*, XXXVI, 591.

4. *Serm. CLXX 2* ; *P. L.* XXXVIII 928.

5. *De Peccat. meril. et remiss.*, lib. III, c. XIV ; *P. L.*, LXIV, 194.

6. *Retract.*, I, XIII, 5 ; *P. L.*, XXXII, 604.

7. Cf. *Cont. duas epist. Pelag.*, lib. I, c. XVII ; *De nupt. et concupisc.*, I, 20-27 ; *P. L.*, XLIV, 426, ss.

debeat etiam infans aversus converti ad Dominum et exire de familia diaboli. Imo 8° consistere in vera *macula*, ita ut debeant infantes *ABLUI per sacramentum*, ut *salvi, ut liberati, ut redempti, ut illuminati* fiant¹.

XIII. 3° **Ex declarationibus et definitionibus Ecclesiæ.**

— Ante exortam hæresim symbola sufficienter enuntiant dogma, confitendo unum baptismo in *remissionem peccatorum* (supra, n. ix); at, post excessus Pelagianorum, explicitæ prodierunt declarationes.

Concilium Milevitanum, 416, ab Innocentio I approbatum, et præsertim concilium Carthaginense XVI, an. 418, a Zosimo Papa approbatum, definiunt: 1° mortem in Adamo non fuisse ex necessitate naturæ, sed peccati merito; 2° pueros esse baptizandos, quia aliquid ex Adamo trahunt originalis peccati, quod lavacro regenerationis expiatur. Et ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, ut in eis *regeneratione* mundetur quod *generatione* contraxerunt². — Notetur oportet antithesis quæ inter *generationem* et *regenerationem* instituitur: *generatione* peccatum trahunt, *regeneratione* mundantur.

S. Cælestinus, in Epistola ad Episc. Galliæ, 431, declarat: « In prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse et neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi gratia Dei miserantis erexerit³. » — Omnes igitur homines in Adæ prævaricatione et innocentiam amisserunt et in *profundum* ruinæ delapsi sunt.

Concilium Arausicanum II, 529, a Bonifacio II confirmatum, definit: 1° per offensam prævaricationis Adæ totum hominem secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; 2° Adæ prævaricationem nocuisse ejus propagini, non quoad mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, sed quoad peccatum, quod mors est animæ⁴.

1. *De Peccat. merit. et remiss.*, lib. I, c. xxvi; *P. L.*, xiv, 131. Textum retulimus, supra, n. ix.

2. DENZINGER, 101-102.

3. *Idem*, 130.

4. *Idem*, 174, 175.

Concilium Florentinum, in decreto pro Jacobitis, profitetur et docet neminem unquam ex viro foeminaque conceptum a diaboli dominatione fuisse liberatum nisi per meritum J. C. D. N.¹.

Concilium Tridentinum totam doctrinam exponit, defendit, vindicat, in sessione V. Canon 1, definit Adamum peccando sanctitatem et justitiam in qua *constitutus fuerat* amisisse, incurrisse iram et indignationem Dei, atque ideo mortem, captivitatem sub potestate diaboli, totumque Adam per praevaricationis offensam secundum corpus et animam *in deterius* commutatum fuisse. — Canon 2 definit praevaricationem Adæ *non sibi soli sed et ejus propagini nocuisse*, sanctitatem et justitiam non sibi soli sed et nobis perdidisse, mortem et poenas corporis transfudisse, et ipsum peccatum, quod mors est animae. — Canon 3 definit peccatum Adæ, quod *origine unum* est, propagatione, non imitatione, *transfundi*, omnibus inesse *uniquique proprium*, et per solum meritum J.-C. tolli posse. — Canon 4 renovat canones concilii Milevit. et Carthag. de necessitate baptismi pro pueris, qui trahunt ex Adamo aliquid originalis peccati quod regenerationis lavacro debet *expiari* et in quibus *regeneratione* mundatur quod *generatione* contraxerunt.

XIV. 4° **Ex tota œconomia christiana.** — Summa quippe totius præsents œconomiae ad id fere reducitur, omnes homines esse originali peccato obnoxios et Christum esse omnium redemptorem, quia tollit peccatum in quo nati sunt et peccata actualia, quibus sese inquinaverunt, atque sua gratia omnes tandem instaurat in illum pristinum statum, a quo fuerunt per praevaricationem propterea exclusi².

XV. **Confirmari aliquatenus potest ex diversis populorum traditionibus.** — Viguit apud ethnicos, tum poetas tum philosophos, traditio, licet in pluribus deturpata, de

1. Bulla Eugenii IV, « *Caritate Domino* », 4 Febr. 1441 ; DENZINGER, 711.

2. De privilegio autem B. V. M. disseritur in tractatu de Verbo Incarnato et Deipara.

statu quodam primigenio, seu ætate *aurea*, in quo erat homo beatus, quemque secutus est pro universo genere humano infortunium ingens.

Huc etiam refertur fatum Promethei, qui, cœlestem ignem rapiendo, non solum ipse pœnas luit, sed et ceteris nocuit; tum philosophorum doctrina, homines in præsentī conditione pœnas sustinere propter scelera in vita superiore commissa.

In quibus traditionibus miscentur plura et de angelorum et de protoparentis lapsu.

XVI. Suaderi probabiliter potest ex miseriis et defectibus hujus vitæ. — Absolute quidem defectus et miseriæ possunt esse naturales, quia humanæ naturæ constitutio illos compatitur; at tam effrena concupiscentia et ad libidinem proclivitas in natura rationali et adeo nobili, tot ac tam lugendæ calamitates, melius explicantur admissa infectione originalis maculæ.

Hinc S. Thomas argumentum probabile pro hominis lapsu deducit. « Sic igitur hujusmodi defectus, quamvis naturales homini videantur absolute, tamen considerando divinam providentiam et dignitatem superioris humanæ naturæ, *salis probabiliter* probari potest hujusmodi defectus esse pœnales; et sic colligi potest humanum genus peccato aliquo esse infectum¹. »

Recte concludi potest, cum P. Garrigou-Lagrange : « Proinde, ut ait Pascal, sine hoc mysterio homo est magis incomprehensibilis quam hoc mysterium est incomprehensibile homini. Hac enim doctrina solvitur ænigmaticum problema de coexistentia in homine tantæ fragilitatis et miseriæ et tantæ aspirationis ad sublimia². »

XVII. Quædam distinctiones pro difficultatum solutione. — *Objicitur.* 1° Est axioma juris naturalis, quod sæpissime Scriptura proclamat : Filius non portabit iniquitatem patris. Atqui peccatum originale est peccatum patris. Ergo filius non debet portare peccatum originale.

1. S. Thom., IV; *Cont. Gent.*, c. LII.

2. P. GARRIGOU-LAGRANGE, *De Revelatione*, II, p. 246.

Resp. : Dist. maj. : Filius non debet portare patris peccatum, cujus nullatenus est particeps, concedo ; cujus est aliquatenus particeps, nego. — Contradist. min. : Peccatum originale est patris peccatum, cujus filius est aliquatenus particeps, concedo ; cujus nullatenus est particeps vel cui remanet totaliter extraneus, nego, quia recipiendo naturam a patre, participamus aliqua ratione ejus peccatum, quod cum natura transmittitur et ea propter est peccatum naturæ. Et nego conseq.

Obj. 2º : Omne peccatum est voluntarium. Atqui peccatum originale non est voluntarium. Ergo non est peccatum.

Resp. : Dist. maj. : omne peccatum est voluntarium vel voluntate propria vel voluntate capitis, concedo ; voluntate propria, subdist. : si agitur de peccato *proprio*, concedo, si agitur de peccato *naturæ* seu *originis*, nego, quia tunc sufficit ut sit voluntarium voluntate « capitis » a quo traducitur natura. — Contradist. min. : Peccatum originale non est voluntarium voluntate propria, concedo, voluntate capitis nego. Et dist conclus. : Ergo non est peccatum, actuale personale, concedo ; non est peccatum habituale et naturæ, seu originis, nego.

Quod innotescit ex discendis nunc de essentia et indole peccati originalis.

QUÆSTIO SECUNDA

Explicatio dogmatis

Expendere præstat ea omnia quæ spectant naturam seu essentiam peccati originalis, modum quo traducitur et ejus effectus.

ARTICULUS PRIMUS

DE NATURA SEU ESSENTIA PECCATI ORIGINALIS

AD QQ. LXXXI ET LXXXII S. THOMÆ¹

I. Variæ opiniones recensentur. — Ad sequentes classes reduci possunt. 1° Plures reformatores cum Zwinglio contenderunt peccatum originale non esse peccatum re ac proprie, sed metonymice dumtaxat. Tenuit etiam Abaelardus peccatum originale non esse nisi improprie peccatum et consistere in *debito damnationis*². 2° Alii quidem, aut nullatenus voluntarium aut volunt esse peccatum absque relatione ad voluntatem Adami. Ita Baius. 3° Alii vero esse animæ substantiam essentialiter corruptam. Ita Matthias Trancowitz³, dictus *Illyricus*, Lutheri discipulus, natus in Illyria, 1520, mortuus Francoforte, 1575. 4° Alii esse dispositionem ad inordinate appetendum, nempe fomitem peccati seu concupiscentiam, ut dixit Magister Sententiarum⁴, et etiam Hermes, juxta quem homines

1. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l.; DE RUBEIS, *De Peccato originali*; BELLARMIN, lib. V, recentioresque theol. præsertim L. JANSSENS, op. cit.; KORS, op. cit.

2. ABAELARD, *exposit. epist. ad Romanos*, lib. II.

3. In suo tractatu: *Quod homo sit corruptus et mutatus non tantum in accidentibus, sed etiam in substantia*.

4. Cf. VASQUEZ., disp. XXXI.

dicuntur peccasse in Adamo, quando per concupiscentiam proni facti sunt ad peccandum. 5° Plures Lutherani et Calvinistæ volunt esse hæreditariam corruptionem et præsertim concupiscentiam, quæ est peccati Adami sequela et in seipsa est peccatum¹. 6° Catharinus et Pighius docent peccatum originale esse actuale peccatum Adæ nobis extrinsece imputatum, nosque extrinsece denominans peccatores, eo fere modo quo crimen alicujus nobilis viri filiis et posteris extrinsece imputatur. Lugo autem, Salmeron, Toletus, Ripalda, etc., tuentur sententiam quam sic exprimit Ch. Pesch : « Peccatum originale est ipsum actuale peccatum Adami, quatenus a posteris ejus moraliter commissum est et in iis moraliter perseverans eos Deo exosos reddit². » 7° Nonnulli cum Guillelmo Altissiodorensi videntur attendere tantum in peccato originali reatum pænæ. 8° Alii, cum Richardo a S. Victore, Gregorio Ariminensi, Henrico Gandavensi, reponunt illud peccatum in morbida qualitate ab Adamo in posteros transfusa. 9° Plures veteres S. Thomæ interpretes, in habitu inclinante hominem in bonum commutabile tamquam in ultimum finem.

Vera autem doctrina sequentibus conclusionibus statuetur.

II. Prima conclusio : Peccatum originale, juxta fidem catholicam, habet veram peccati proprie dicti rationem. — Probatur ex Scriptura. Id quippe veram peccati rationem habet quod nos Deo reddit exosos quodque nonnisi per gratiam deletur. Atqui, teste Paulo, illud peccatum nos reddit Deo inimicos requiritque gratiam Christi ut deleatur, prout clare asserit Paulus, opponendo illi peccato justitiam et gratiam Christi. Ergo³.

Constat ex declarationibus Ecclesiæ. Concilium Arausicanum II, can. 2, et concilium Tridentinum, sess. V, can. 2, definiunt per Adam nobis transfundi peccatum, quod

1. Cf. Opera LUTHERI, edit. WEIMAR, t. XI, p. 400; CALVIN, *Instit.*, III, 3, 10.

2. PESCH., n. 256.

3. *Rom.*, v, 12-19. — Cf. art. præced., n. VIII.

mors est animæ. Atqui peccatum quod mors est animæ est veri nominis peccatum. Ergo. — Insuper, concilium Tridentinum sess. V, can, 5. disertis terminis dicit per D. N. J. C. gratiam quæ in baptismo confertur tolli in peccato originali totum id quod *veram et propriam peccati rationem habet*.

Ratione explicatur. Peccatum proprie dictum sumi potest dupliciter : vel pro actu quo quis dicitur peccans, vel pro eo quod in anima ex actu transacto relinquitur et ratione cujus homo dicitur formaliter peccator, sicque est aliquid in anima habituale, scilicet permanens privatio gratiæ permanensque macula. Originis itaque peccatum est verum peccatum *habituale*, utpote privatio et macula, supponitque in Adamo actum, ita nempe ut in Adamo dicatur *originans*, in nobis *originale*.

III. **Secunda conclusio : Doctrina catholica est originale peccatum in nobis esse aliqua ratione voluntarium.** —

Mens Ecclesiæ innotescit ex damnatione propos. Baii : « Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium, nec definitionis quæstio est, sed causæ et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium. » Unde peccatum originis vere habet rationem peccati sine ulla relatione ac respectu ad voluntatem a qua originem habuit¹. » — Ergo verum omnino est de ratione omnis peccati esse voluntarium et idcirco peccatum originis habere peccati rationem per respectum ad voluntatem Adami, a qua originem habuit.

Probatur ratione. Quum peccatum veram importet aversionem voluntatis a fine ultimo, includitur voluntarium ubicumque habetur peccatum verum. Atqui peccatum originale est peccatum verum, ut supra ostensum est. Ergo habet rationem voluntarii, et eo modo est peccatum quo est voluntarium.

Porro aliquid est voluntarium dupliciter : vel *formaliter* quia est actus voluntatis, vel *terminative*, quia connexionem habet cum voluntatis actu. Liquet autem originale peccatum in nobis non esse actum. Ergo voluntarium dici

1. Prop. 46 et 47 ; DENZINGER, 1046, 1047.

debet, quia connexionem habet cum aliquo voluntatis actu, non quidem voluntatis nostræ, quum nondum possibilis sit voluntatis nostræ actus in ipsa origine, sed voluntatis illius a quo derivamus naturam humanam quique fuit primum humani generis caput. Quocirca peccatum originale censetur et est voluntarium, eo quod connexionem habeat cum voluntate nostri primi capitis.

IV. Qua ratione habeatur connexio cum voluntate Adami. — Controversia de capite naturali et capite morali ac juridico.

Multi theologi, a sæculo xvii et xviii, recurrunt ad continentiam in capite *moralis* seu *juridico*, ut ratio voluntarii efficaciter explicetur. Quæ sententia sic refertur a L. Janssens¹: « Alii, uti Lugo et Frassen, potius Adamum repræsentant uti caput morale humani generis per transfusionem nostrarum voluntatum in voluntatem Adami, quia Deus, qui supremus omnium voluntatum nostrarum est dominus, potuit illas in Adamum transfundere. Alii, cum Billuart et Kilber, magis explicite ad pactum recurrunt. Hæ autem duæ sententiæ, quasi in idem recidunt. Minus tamen displicet formula capitis juridici propter pactum, quam capitis morales propter transfusionem voluntatum. Ad hanc sententiam reduci potest et Suarez, qui scribit peccatum originale dici voluntarium, non voluntate propria, sed capitis, quia scilicet secundum moralem et prudentem existimationem quasi omnium filiorum ejus voluntas reputanda est. » Recentiores autem, ut card. Billot. Illm Janssens, P. Pègues, O. P., P. Kors, O. P., hanc opinionem rejiciunt reponuntque sufficere rationem capitis naturæ².

L. Janssens de sententia, quæ ultra caput naturæ in Adamo caput morale seu juridicum considerandum censet, hæc animadvertit: « 1° Haec sententia est innovatio a tempore novatorum inducta. Sane nec apud Augustinum

1. Op. cit., p. 549, not.

2. Cl. Card. BILLOT, *De Personali et originali peccato*, p. 145, ss.; L. JANSSENS, op. cit., p. 550, ss; P. PÈGUES, *Comment. franc. littéral*, in h. l.; P. KORS, *La Justice primitive et le Péché originel, d'après S. Thomas*, p. 151.

nec apud S. Thomam, nec in declarationibus Conciliorum ad notionem capitis juridici recurritur... 2° Hæc sententia procedit a fictione gratuita. Nihil enim de hujusmodi pacto reperitur in Scriptura... 3° Hæc sententia est inutilis. Nam sufficit ut Adam consideretur tamquam caput naturale humani generis... 4° Demum hæc sententia... ponit aliquid parum intelligibile et Dei justitiæ parum consonum... Fuit sane Adam caput juridicum et morale, sed ratio ob quam hunc titulum meretur, non est quærenda nec in transfusione voluntatum, nec in pacto sed in dignitate ontologica, qua Adamus erat caput naturale humani generis, adeo hac dignitate ornatus ut originalem justitiam perseverans transfunderet in posteros, prævaricator autem et se et posteros, qui in eo continebantur, eadem spoliaret. »

— Respondent defensores hujus sententiæ ipsam minime dici posse novam, sed contineri æquivalenter in hac comparatione S. Thomæ : « Secundum quod *in civilibus* omnes homines qui sunt unius communitalis reputantur quasi unum corpus, et tota *communitas quasi unus homo*¹. » Nec esse gratuitam aut fictitiam, sed ex natura rei requiri, ut explicetur soliditas et institutio divina, qua protoparens fuerit caput simul in ordine naturali et in ordine supernaturali ; nam formula « caput naturæ » non sufficienter exprimit gratuitatem ordinis supernaturalis. Nec esse injustam, eo quod hæc ordinatio esset in bonum nostrum ; siquidem, ut exponit Billuart, Deus Adamum tot gratiis ornaverât, tot auxiliis munierat, ita contra tentationes vallaverat, ut magis speranda esset perseverantia et comoda secutura quam timenda prævaricatio et mala secutura. Unde nemo prudenter poterat conditionem illam recusare².

— Licet duæ sententiæ in modo dicendi multum discrepent, in aliquo tamen debent convenire, scilicet non potuisse Adamum dici caput nostrum, nisi ex *prima Dei dispositione*, vi cujus natura humana fuerit ad ordinem supernaturalem *elevata* et protoparens fuerit constitutus simul caput in ordine naturali et in ordine supernaturali.

1. S. THOMAS, I^a II^æ, q. LXXXI, a. 1.

2. BILLUART, *De Actibus humanis*, dissert. VI, a. 1.

V. Quapropter melior formula videtur, quæ dicit protoparentem fuisse caput naturæ elevatæ.

Abstinentum censemus a formulis de *speciali pacto* aut de *continentia voluntatum*, quæ difficultatibus ausam præbent, ut audivimus. Oportet igitur ut Adam dicatur caput naturæ, sicut et peccatum originale dicitur peccatum naturæ. Porro, juxta Angelicum, justitia originalis collata fuit protoparenti velut *accidens naturæ speciei*, velut *perfectio specifica* illius status¹. Et idcirco ille qui fuit caput in illo statu fuit caput naturæ prout hæc a Deo fuit condita, cum illa perfectione, superaddita quidem sed quæ tamen naturam sequebatur ut accidens proprium supposita elevatione.

Aliunde liquet elevationem illam fuisse gratuitam et a libera Dei voluntate, seu *ordinatione* dependentem. Hæc sunt adeo certa ut in adnotationibus schematis concilii. Vaticani dicatur : « *Secundum ordinationem Dei, quatenus totum genus humanum sua in radice et in suo capite PRIMITUS ELEVAVIT ad supernaturalem ordinem gratiæ*². »

Hac ratione admittenda est omnino Dei *ordinatio*, qua simul et *elevata fuit natura* cum illis donis quæ nomine justitiæ originalis veniunt, et Adam fuit *constitutus caput naturæ sic elevatæ*. Neque id ignoravit Adamus. Scientia quippe quæ non solum decet primum hominem, sed etiam est ipsi necessaria, debet ipsum instruere de omnibus quæ ipsum immediate spectant. Atqui Adamum maxime spectat scire utrum sit nec ne caput naturæ et quomodo se habeat illa natura in ipso et in ipsius posteris. Ergo id omnino cognovit. « Unde et de his supernaturalibus tantam cognitionem primus homo accepit quanta erat necessaria ad gubernationem vitæ humanæ secundum statum illum³. » Semel autem admisso protoparentem esse caput naturæ sensu explicato, per gratuitam Dei dispositionem, jam intelligitur Adamum debere nobis transmittere gratiam et dona supernaturalia quæ sunt velut accidens naturæ speciei,

1. Cf. S. THOM., I P., q. c, a. 1, et q. xcvi, a. 1.

2. GRANDERATH, *Acta et Decreta SS. Concilii Vaticani*, col. 549. Liqueat omnino formulam nostram « caput naturæ elevatæ » in verbis citatis illius schematis exhiberi.

3. S. THOM., I P., q. xcvi, a. 3.

toti naturæ collatum, si et ipse in justitia illa permaneat, privationem autem et defectum justitiæ, qui rationem peccati habet, si justitiam illam ipse amittit.

Transmittit nempe naturam, sicut ipse habet, aut justitia ornatam, aut privatam justitia quæ deberet haberi. Quocirca peccatum originale dicitur nobis voluntarium quia nos sumus illius membra, qui est caput naturæ nostræ ita constitutæ, et sic omnes homines sunt sicut unum individuum propter unitatem naturæ quam ab uno capite recipiunt. Et, sicut actus unius membri corporalis est voluntarius non voluntate ipsius membri, sed voluntate animæ quæ primo movet membrum, ita peccatum originale non est voluntarium voluntate nostra, sed voluntate primi parentis, qui movet motione generationis omnes qui ex ejus origine derivantur. Et, sicut actus membri non est peccatum illius membri, nisi quatenus membrum est aliquid hominis, ita peccatum originale non est peccatum hujus personæ, nisi in quantum hæc persona recipit naturam a primo parente (Ex I^a II^æ, q. LXXXI, a. 1).

Igitur, juxta D. Thomam, tota ratio voluntarii in nobis ex hoc desumitur, quod, sicut manus movetur ab anima, ita nos movemur ab Adamo, non motu quidem demeriti, sed motu *generationis*, recipiendo naturam ab ipso tanquam a principio activo, ita ut cum natura transmittatur motio voluntatis primi hominis.

VI. Hinc erruitur peccatum originale non esse voluntarium per viam demeriti, sed per viam traductionis. — Quod egregie explicat S. Thomas : « Peccatum non transit in posteros a primo parente *per modum demeriti*, quasi ipse omnibus mortem meruerit et infectionem peccati, sed *per modum traductionis* consequentis traductionem naturæ ; non enim unius personæ actus toti naturæ mereri vel demereri potest, nisi limites humanæ naturæ transcendat, ut patet in Christo, qui Deus et homo est : unde a Christo nascuntur filii gratiæ, non per carnis traductionem, sed per meritum actionis : ab Adam vero nascimur filii iræ *per propagationem*, non *per demeritum*¹. »

1. II Sent., dist. 20, q. II, a. 1, ad 2.

VII. Inde quoque deducitur peccatum originale esse minimum in ratione voluntarii, et idcirco minorem ipsi deberi pœnam positivam quam peccato actuali, etiam veniali. — Utraque pars est D. Thomæ, cujus verba sunt notatu dignissima. « Inter omnia peccata minimum est originale, eo quod minimum habeat de voluntario. Non enim est voluntarium voluntate istius personæ, sed voluntate principii naturæ tantum. Peccatum enim actuale, etiam veniale, est voluntarium voluntate, ejus in quo est, et ideo minor pœna debetur originali quam veniali¹. »

Liquet sermonem esse de pœna positiva. Quum enim agitur de pœna privativa, nempe de privatione bonorum superadditorum quæ per hæreditatem ab aliquo capite transmittenda sunt, non requiritur voluntarium personale sed sufficit voluntas capitis cui connectuntur posterorum voluntates. At pœna positiva supponit positivam voluntatis cooperationem et voluntati positivæ proportionatur. Quocirca ubi majus est voluntarium personale ibi major debetur pœna positiva. Atqui in peccato veniali majus est voluntarium personale quam in originali. Ergo major pœna positiva veniali debetur, licet major sit pœna privativa, nempe privatio justitiæ et bonorum supernaturalium.

Hinc colligitur in altera vita decedentes cum solo originali nullum pati cruciatum, neque ignis neque alterius afflictivi, sed tantum pœnam privativam, quæ est privatio visionis beatificæ².

VIII. Tertia conclusio : Peccatum originale non consistit in substantia animæ corrupta neque in morbida qualitate ab Adamo in posteros transfusa. — Liquet substantiam animæ esse immutabilem nec tolli, dum peccatum originale tollitur per gratiam regenerationis; et eadem luce constat peccatum originale non esse imaginem diaboli in anima impressam, ut plures dixerunt, post veteres Euchetas seu Massalianos, qui finxerunt per peccatum Adami emortuam esse in homine animam cœlestem

1. *II Sent.*, dist. XXXIII, q. II, a. 1 ad. 2.

2. Cf. de *Novissimis*, q. IV.

et loco ejus subintrasse dæmonem; nam solus Deus potest aliquid in anima imprimere physice, non autem angelus.

Pariter nequit morbida qualitas ex corpore ad animam spiritualem redundare et afficere substantiam incorpoream, in qua est proprie peccatum originale.

IX. Quarta conclusio : Peccatum originale nequit consistere in ipsa dispositione ad concupiscendum vel peccandum. — Peccatum quippe originale est proprie dictum peccatum, quod per baptismi gratiam deletur. Atqui dispositio ad peccandum vel concupiscendum non est proprie peccatum nec per baptismum deletur, sed remanet in renatis et justificatis. Ergo.

X. Quinta conclusio : Peccatum originale nequit in concupiscentia consistere formaliter, sed materialiter duntaxat (a. 2).

Probatur I^a pars. Originale peccatum nos reddit vi sui Deo exosos et inimicos, opponiturque justitiæ Christi, nec in justis remanet secundum se. Atqui concupiscentia vi sui non reddit Deo inimicos aut exosos, nec opponitur gratiæ, sed cum ipsa gratia remanet etiam in sanctis, quamdiu in hac mortali vita versantur. Ergo nequit peccatum originale in concupiscentia consistere formaliter.

Recolantur verba concilii Tridentini : « Manere autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur et sentit, quæ, cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet... Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus *peccatum* appellat¹, sancta Synodus declarat Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia *ex peccato est et ad peccatum inclinat*². »

Declaratur II^a pars, scilicet concupiscentiam esse materiale peccati originalis. Ita S. Thomas in hac quæstione.

« Et ita generatim peccatum originale *materialiter* qui-

1. Rom., vi, 12 ss.

2. Conc. Trid., Sess. V, can. 5.

dem est concupiscentia, formaliter vero est defectus originalis justitiæ¹. » Et in q. LXXXIII : « Concupiscentia se habet *materialiter* et ex consequenti in peccato originali². »

Dicitur porro *materiale* peccati, non sensu strictissimo, ea ratione qua entitas actus est materiale deformitatis in peccato actuali ; nam tunc materiale peccato actuali præsupponitur, dum concupiscentia non præsupponitur originali, sed ex ipso consequitur ; sed sensu latiori, sicut effectus secundarius dicitur quid materiale respectu primarii, qui est quid formale.

Effectus quippe primarius et formalis in peccato originali est privatio justitiæ originalis, quæ perfectam *rectitudinem* importabat. Sublata autem illa justitia et *rectitudine*, *sequitur*, et idcirco est effectus *secundarius*, illa proclivitas absque freno ad bonum concupiscibile inordinate appetendum, quæ proclivitas est concupiscentia vel fomes peccati.

XI. Sexta conclusio : Peccatum originale non consistit in habitu inclinante hominem in bonum commutabile ut in ultimum finem, neque est habitus proprie dictus, sed inordinata dispositio (a. 1). — Quum originale peccatum sit peccatum formaliter, debet ipsi adscribi quod est in peccato formali essenziale. At quod peccatum formale essentialiter constituit non est inclinatio in bonum commutabile, sed privatio justitiæ et gratiæ, quæ privatio nos reddit Deo inimicos. Ergo quod peccatum originale constituit non est habitus inclinans in bonum commutabile, sed privatio justitiæ.

Quare, si peccatum originale dicitur aliquando *habitus*, id non est accipiendum stricte et proprie, sed de *dispositione* QUADAM, ut est ægritudo vel languor. Ad rem S. Thomas : « Est enim quædam inordinata dispositio proveniens ex dissolutione illius harmoniæ in qua consistebat originalis justitia : sicut etiam ægritudo corporalis est quædam inordinata dispositio corporis, secundum quam solvitur æqualitas, in qua consistit ratio sanitatis. Unde peccatum originale *languor naturæ* dicitur. »

1. Q. LXXXII, a. 3.

2. Q. LXXXIII, a. 2, ad 4.

XII. Septima conclusio : Peccatum originale non consistit in peccato actuali Adami extrinsece nobis imputato nec in reatu pœnæ. — Probatur I^a pars. Originale intrinsece omnibus inest ac, teste concilio Tridentino, *inest unicuique proprium*¹, nosque reddit peccatores, injustos, Deo inimicos et exosos, ita ut debeat per justitiam Christi deleri². Atqui peccatum actuale alterius non potest inesse aliis proprium, quippe quod extrinsece dumtaxat imputatur, nec idcirco potest nos constituere formaliter injustos et peccatores, sicut facinus et crimen viri nobilis non reddit ejus posteros intrinsece reos aut formaliter injustos; denique peccatum extrinsece imputatum non indiget gratia et justitia Christi ut deleatur, nam ad hoc sufficit ut desinat imputari, sicut crimen patris remittitur filiis dum istis non jam imputatur. Ergo.

Probatur II^a pars. Peccatum originale non tantum culpam supponit sed secundum se habet veram culpæ et peccati rationem, ut sæpius ostensum est. Atqui reatus pœnæ non est secundum se culpa, sed culpam supponit. Ergo reatus culpæ non est peccatum originale, sed illud supponit. Prob. min. Reatus pœnæ intelligitur vel obligatio ad pœnam vel condignitas pœnæ. Atqui utraque supponit culpam, eo quod nemo, ad pœnam nisi propter culpam obligetur, nec quis dicatur pœna dignus nisi culpam admiserit. Ergo reatus pœnæ non est ipsa culpa, sed culpam supponit.

XIII. Octava conclusio : Peccatum originale consistit essentialiter in privatione justitiæ originalis ; ita quidem, ut concupiscentia se habeat ut materiale et privatio gratiæ originalis ut formale, et ut illa privatio dicatur et sit nobis voluntaria per connexionem cum voluntate Adami capitis naturæ elevatæ.

Est corollarium præcedentium. Peccatum originale, cum intelligatur ex opposito cum justitia originali, est privatio non solius gratiæ, sed omnium beneficiorum quæ nomine justitiæ primitivæ veniunt. At vero id quod est formale,

1. Sess. V, can. 3.

2. Rom., v, 12-19.

ut explicavimus in tractatu præcedenti, est gratia sanctificans. Pariter in peccato originali id quod est formale est privatio gratiæ.

Etenim, ut plus semel ostendimus, peccatum originale constituit nos peccatores, injustos, estque vera mors animæ. Atqui id quod peccatores et reos nos efficit est privatio gratiæ; nam amissa gratia sanctificante, illico avertimur a Deo tamquam fine ultimo et inimici Deo effecimur, et pariter gratiæ privatio est mors animæ, sicut gratia est animæ vita.

Confirmatur. Juxta concilium Tridentinum¹, id quod in peccato originali veram et propriam peccati rationem habet tollitur per baptismum. Sed quod tollitur per baptismum est privatio gratiæ. Ergo id quod habet propriam rationem peccati, seu ipsum formale, in peccato originali, est gratiæ privatio. Qua propter in schemate Concilii Vaticani asseritur *privationem gratiæ sanctificantis ad rationem peccati originalis pertinere, seu de ejus ratione esse*².

Nec tamen omitti debet concupiscentiam esse *materiale* in peccato originali, ut explicatum est n. x. Nam sublata *rectitudine* quam præstabat gratia ut prima radix, sequitur proclivitas ad inordinate concupiscendum. Hinc est quod in peccato originali concupiscentiam adeo diserte attendant et Paulus, qui illam vocat *legem membrorum*³, et S. Augustinus, qui explicat quomodo illa habeat rationem culpæ et rationem pœnæ⁴.

Ut autem indicetur elementum in notione peccati essentielle, additur « prout est *voluntaria*, etc.... » Peccatum quidem personale est voluntarium voluntate propria, peccatum autem originale, seu naturæ, est voluntarium per connexionem cum voluntate capitis naturæ, elevatæ, sensu jam explicato, nis iv et v.

XIV. Brevis conspectus historicus. — Mos est apud

1. Sess. V, can. 5.

2. Cf. GRANDERATH, *Acta et Decreta SS. Concilii Vaticani*, col. 517 et 566.

3. *Rom.*, vii, 23.

4. S. AUGUSTIN, *De nuptiis et concupisc.*, I, 20-27; *P. L.*, XLIV, 426, ss.; *Cont. Julian.*, I, 48; *P. L.*, XLV, 1071, etc.

recentiores in evolutione hujus doctrinæ ita diversas periodos distinguere, ut a S. Paulo ad S. Anselmum reponatur præcipue peccatum originale in concupiscentia prout culpæ rationem habet ex nostra connexionem cum Adamo; S. autem Anselmus, præter concupiscentiam, addat privationem justitiæ originalis; S. Thomas vero doctrinas Augustini et Anselmi optime conciliet, reponendo formale in privatione gratiæ, materiale autem in concupiscentia; ac demum, a temporibus Dominici Soto ad nostram ætatem, essentia peccati originalis in privatione gratiæ sanctificantis reponatur.

Quæ divisio, si absoluta et systematica exhibeatur, non carebit excessu.

S. Paulus non attendit unice concupiscentiam, sed et defectum gratiæ; siquidem peccatum illud derivatur in nos sicut justitia Christi in renatis, *opponiturque justitiæ Christi et per gratiam Christi deletur*¹. Est igitur essentialiter privatio justitiæ et gratiæ.

Pariter S. Augustinus considerat in peccato originali privationem gratiæ, vi cujus homo est a Deo *aversus* ac de *familia diaboli*; et *maculam*, ita ut debeant infantes *ablui* per sacramentum; et *mortem* peccati, quæ est privatio gratiæ. « Concedant oportet eos egere illis beneficiis Mediatoris, ut *abluti* per sacramentum... ut salvi; ut liberati, ut redempti et illuminati fiant. Unde? nisi a *morte, vitiis, reatu, subjectione, tenebris peccatorum*?... quid in illo agit exorcismus meus, si in *familia diaboli* non tenetur?... Quomodo *converti* ad Dominum, a quo non esset *aversus*²? »

S. Anselmus privationem justitiæ originalis maxime attendit, justitiam autem illam videtur ponere ut naturæ aliquatenus debitam, ac demum docet peccatum originale transmitti per propagationem naturæ³. — S. Thomas, ut vidimus, n. x, utrumque elementum attendit : concu-

1. Rom., v, 12-19.

2. S. AUGUSTIN., *De Peccat. merit. et remiss.*, lib. I, c. xxvi et xxxiv; P. L., XLIV, 131, 146.

3. S. ANSELM., *De conceptu virginali et de originali peccato*; P. L., CLVIII, 432-464. — Cf. L. JANSSENS, op. cit., p. 678, ss.; P. R. MARTIN, O. P., *La question du péché originel en S. Anselme*, in *Revue Scienc. Philos.*, an. 1911, p. 735 ss.

piscentiam ut materiale, privationem gratiæ ut formale.

Quantumvero ad transmissionem, in *Sententiis* docuerat traduci peccatum, quia, cum corpus hominis corruptionem habeat propter liberum actum Adami, anima, quæ debet tali corpori proportionari, defectum suscipit¹. In *Summa* autem², explicationem hujusmodi agnoscit insufficientem, et rationem voluntarii desumit ex hoc quod Adam sit *caput naturæ*, et, sicut manus movetur ab anima, ita nos moveamur ab Adamo, non motu quidem demeriti, sed motu generationis, ut explicatum est n. v et vi. De his iterum art. seq.

A sæculo autem xv ad sæculum xix multi theologi negligunt concupiscentiam in analysi peccati originalis, considerando tantum privationem gratiæ, vel recurrunt ad theoriam de capite morali.

Nostris tamen diebus, iterum integra doctrina S. Thomæ de Justitia primitiva et originali peccato sustinetur non solum a sodalibus Ord. Prædicatorum, sed ab aliis non paucis, ut card. Billot, van der Meersch, L. Janssens, etc.³, licet in pluribus sit discrepantia.

XV. Concludendum tandem mentem Ecclesiæ non esse hodie dubiam. — Licet nulla post concilium Tridentinum prodierit definitio, doctrina quam supra vindicavimus de formali ratione originalis peccati, ita evasit communis, ut potuerit in schemate Concilii Vaticani proponi. Proscribit enim illud schema « eorum doctrinam hæreticam, qui dicere ausi fuerint peccatum originale in Adæ posteris non esse verum et proprium peccatum nisi ab ipsis per suum actuale consensum peccando comprobetur; vel qui negaverint ad rationem peccati originalis pertinere privationem sanctificantis gratiæ, quam primus parens libere peccando pro se suisque posteris perdidit⁴. »

1. Cf. *II Sent.*, dist. 30, a. 2 ad 4.

2. Ia IIæ, q. LXXXI, a. 1.

3. Cf. etiam P. KORS, *La Justice primitive et le Péché originel, d'après S. Thomas*, 1922. — Videatur apud L. JANSSENS, op. cit., p. 694-696, Tabella synthetica præcipuarum sententiarum de peccato originali.

4. GRANDERATH, *Acta et Decreta SS. Concilii Vaticani*, col. 517.

In adnotationibus dicitur : « quæ quidem libertas non est personalis singulis, sed est libertas *ipsius capitis totius generis humani Adam*, qui libere peccando *gratiam capitis perdidit non solum ut sibi personalem, sed ut derivandam ex institutione Dei ad omnes suos posteros*. Et ideo culpa illa *Adami est culpa naturæ humanæ et fil peccatum habituale proprium omnibus qui carnali generatione ab Adam propagatam participant naturam*¹. »

Demum hic canon proponitur : « Si quis dixerit peccatum originale formaliter esse ipsam concupiscentiam aut physicum seu substantialem naturæ humanæ morbum, et negaverit *privationem gratiæ sanctificantis de ejus ratione esse*; anathema sit². »

Tamet si porro hujusmodi schema vim juridicam nondum obtinuerit, haberi nihilominus debet ut insigne communis traditionis et catholicæ mentis testimonium.

Quapropter concludimus et gratiam sanctificantem pertinere ad rationem formalem justitiæ originalis et privationem gratiæ sanctificantis de ratione peccati originalis esse.

1. *Ibid.*, col. 549.

2. *Ibid.*, col. 566.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MODO QUO TRADUCITUR PECCATUM ORIGINALE

AD QQ. LXXXI-LXXXIV S. THOMÆ

I. **Doctrina catholica est peccatum originale traduci per generationem seu propagationem.** — Conc. Carthag., xvi, an. 418, a Zosimo Papa approbatum habet : « Ut in regeneratione mundetur quod in *generatione* contraxerunt¹. » Conc. Trident. hæc verba repetit can. 4 et in can. 3 dicit : « Hoc Adæ peccatum, quod origine unum est et *propagatione*, non imitatione, transfusum. » Igitur, juxta concilia, peccatum originale *contrahitur generatione*, transfunditur *propagatione* naturæ humanæ; quæ omnia important generationem *activam*, ex parte generantis, dum ex parte generatorum dicitur generatio *passiva*.

II. **Principium S. Thomæ.** — Juxta Doctorem Angelicum, eo modo peccatum originale traducitur quo traducitur natura humana. Atqui natura humana traducitur per generationem activam. Ergo et peccatum originale.

Quam doctrinam tradit in diversis locis : « In semine est corruptio originalis peccati, non actu sed virtute, *eo modo quo est ibi natura humana*². » In I^a II^æ explicat transmitti peccatum Adæ quatenus protoparens « movet *motione generationis* omnes qui ex ejus origine derivantur³. » Hæc autem *motio* generationis nihil aliud est quam generatio activa. Quod repetit inferius : « Peccatum originale a primo parente traducitur in posteros, in quantum *moven- tur ab ipso per generationem*⁴. »

Ut autem plena Angelici doctrina intelligatur, recolenda

1. DENZINGER, 101-102.

2. QQ. *dispp. de Malo*, q. iv, a. 1 ad 12.

3. Q. LXXXI, 1.

4. *Ibid.*, a. 4.

sunt qui dixit in I. P. de justitia originali¹. Adam fuit creatus in justitia originali, seu simul conditus et elevatus, et ita constitutus caput naturæ sic elevatæ, ut posteris transmitteret omnia quæ pertinent ad speciem. Atqui justitia originalis pertinebat ad speciem, sicut accidens speciei, divinitus toti naturæ concessum, seu tamquam proprietas naturæ elevatæ. Ergo debebat Adam transmittere justitiam originalem simul cum natura, et quia gratia sanctificans erat prima *radix*, imo, ut exposuimus supra, *formalis* causa omnium donorum quæ nomine justitiæ originalis veniunt, etiam gratiam sanctificantem, simul cum vita physica, primus homo transfudisset². E regione, si peccando amittit gratiam capitis, generatione activa transfundet *oppositum* gratiæ, scilicet peccatum, quod mors est animæ. Hinc intelligitur quomodo peccatum originale sit *peccatum naturæ* et eo modo traducatur quo traducitur natura.

III. Quomodo generatio activa possit animam inficere.

— Generatio quidem activa nonnisi carnem producit, sed, quia caro seu corpus organizatum animam exigit, generatio ad totum compositum humanum terminatur, sicque traducit compositum humanum quod vi divinæ institutionis deberet gratia ornari, quodque igitur est *privatum* gratia debita; ac proinde simul ut anima fit pars hujus compositi, infectionem peccati originalis contrahit.

Causa itaque hujus infectionis non est Deus, qui, animam creando, nonnisi bonum ipsi confert; nec etiam caro immediate et directe animam inficit, cum nequeat corpus in substantiam spiritualem aliquid physice imprimere, sed caro dicitur animam inficere eo quod anima illa uniatur ipsi ut *pars intrinseca ejusdem compositi*.

1. I. P., q. ¹⁰⁰xcix, a. 1.

2. S. THOMAS omnino tenet gratiam sanctificantem transmittendam fuisse cum vita physica, seu cum natura, ita ut pueri nati fuissent cum gratia. « Sed, cum *radix* originalis justitiæ, in cujus rectitudine factus est homo, consistat in subjectione supernaturalis rationis ad Deum, quæ est per gratiam gratum facientem, necesse est dicere, quod, si pueri nati fuissent in originali justitia, *etiam nati fuissent in gratia*; sicut et de primo homine supra diximus quod fuit cum gratia conditus, » *Ibid.*, ad. 2.

IV. Ratio igitur profunda desumitur ex unione substantiali animæ cum corpore. — Ita res concipi debet. Quando anima corpori unitur, fit *pars essentialis* et intrinseca compositi *privati* gratia quam vi generationis deberet suscipere. Atqui fieri partem intrinsecam et essentialem compositi privati gratia qua vi generationis deberet ornari, est maculari et infici *vi generationis*; siquidem macula et infectio animæ intelligitur privatio gratiæ debitæ.

Ergo eo sensu dicitur anima infici et maculari vi generationis, quia fit intrinseca et essentialis pars humani compositi quod deberet vi generationis habere gratiam.

Quapropter, si anima infunderetur tantum *ut motor*, seu forma accidentalis, non autem ut substantialis forma et intrinseca pars compositi humani, non contraheret peccatum originale, ut expresse monet Angelicus: « Humana natura traducitur a parente in filium per translationem carnis, cui postmodum anima infunditur, et ex hoc infectionem incurrit, quod sit cum carne traducta *una natura*: si enim ei uniretur non ad constituendam unam naturam, sicut angelus unitur corpori assumpto, infectionem non reciperet¹. »

V. Hinc intelligitur cur dicat S. Thomas semen concurrere instrumentaliter ad transfusionem peccati originalis².

Eodem quippe modo aliquid ad transfusionem peccati originalis concurrat quo et concurrat ad generationem naturæ humanæ. Atqui semen concurrat ad generationem naturæ humanæ instrumentaliter dispositive, quatenus fecundato semine Deus sibi debet ut infundat animam, quæ fit statim pars intrinseca compositi humani. Ergo semen dicitur concurrere *instrumentaliter dispositive* ad transfusionem peccati originalis, eo quod concurrat ad generationem compositi humani, privati gratia, cujus deberet vi generationis esse particeps.

VI. Eadem ratione intelligitur quodnam sit subjectum

1. S. THOM., qq. *dispp.*, q. III, de *Potentia*, a. 9 ad 3. — Cf. de *Malo*, q. IV, a. 1 ad 2,

2. *Ibid.*, ad 12 et ad 15, et a. 2 et a. 3 et I^a et II^{ae}, q. LXXXIII, a. 1.

peccati originalis (I^a II^{ae}, q. LXXXIII). — Desumitur ratio intrinseca traductionis ex unione *substantiali* animæ cum corpore. Porro unio fit immediate secundum essentiam. Ergo peccatum originale est immediate in essentia, vel aliis verbis, anima secundum essentiam est primum subjectum originalis peccati (a. 1). Deinde, secundum inclinationem ad actum, peccatum originale respicit potentias animæ, et per prius quidem illam respicit quæ primam inclinationem habet ad peccandum, scilicet voluntatem (a. 2) ; et, quia corruptio peccati traducitur per actum generationis, specialiter corruptæ et infectæ dicuntur potentiæ quæ ad hujus modi actum maxime concurrunt (a. 3).

VII. Ex iisdem principiis solvitur quæstio utrum, si quis ex humana carne formaretur miraculose, immunis esset ab originali peccato (q. LXXXI, a. 4). — Ex doctrina fidei traducitur peccatum originale per *propagationem* naturæ, seu per generationem activam, prout modo explicatum est. Porro in illa hypothese non esset propagatio naturæ aut generatio activa, sed tantum *productio* naturæ. Ergo nec contraheretur peccatum originale.

Attamen ille homo deberet baptizari, non ut a macula originali mundaretur, sed ut gratiam sanctificantem consequeretur et fieret membrum Christi et Ecclesiæ.

VIII. Quid vero si, Adamo in justitia perseverante, Eva sola peccavisset (a. 5) ? — Respondendum est : posterius non contraxissent peccatum originale. Ratio fundamentalis hæc est : ab illo peccatum contrahimus, qui constitutus fuit caput nostrum. Atqui non Eva, sed Adam fuit constitutus nostrum caput. « Adam enim primus formatus est, deinde Eva¹. » Quapropter dicit Apostolus : « Per unum hominem peccatum intravit... », non autem : per mulierem, vel per virum et mulierem. Et pariter concilia originale peccatum non ab Eva, sed ab Adamo, deducunt, dicendo *Adæ* prævaricationem suæ propagini nocuisse, *Adæ* peccatum propagatione transfundi, parvulos ex Adam trahere originale peccatum². Imo, inspecta narratione genesiaca,

1. *I Tim.*, II, 13.

2. Conc. Trid., Sess. V, can. 2, 3 et 4.

licet Eva peccaverit, nondum censetur lapsum genus humanum, sed solum post Adæ peccatum profert Deus sententiam.

Nec spernenda est ratio quam affert S. Thomas, licet hodie ex physiologia constet foeminam plus conferre ad generationem quam existimabant veteres, præbet enim *ovulum*, a spermate viri fecundandum.

Potest hoc modo ratio proponi : quum peccatum originale habeat rationem voluntarii et per generationem activam traducatur, ab illo peccatum originale contrahimus, qui præcipuas habet partes in generatione et a quo præcipue participatur voluntarium. Atqui vir præcipuas habet partes in generatione, sicut et potestas generandi est magis in *voluntate* viri. Ergo : « Magis penes Adamum erat in voluntate potestas generandi genus humanum quam penes Evam ; unde ratio continentiae humani generis in primo parente Adamum respicit, non Evam. Proinde ab Adamo non ab Eva participatum est illud voluntarium, quo peccatum in posteros transiit¹. »

IX. E converso, Eva non peccante, sed peccante Adamo, posteri contraherent peccatum originale.

Ratio fuit assignata : quia Adam est caput nostrum et præcipuas partes habet in generatione et ab ipso præcipue participatur voluntarium. Cum igitur amisisset gratiam, non potuisset transmittere nisi naturam gratia carentem.

X. Utrum, si Adam ante peccatum genuisset filios, illi eorumque posteri originale peccatum contraxissent? Sat communiter theologi respondent negative, illisque videtur esse adhærendum, licet res obscuritate non careat. Illi peccatum originale contrahunt qui nascuntur ab Adamo non amplius retinente justitiam originalem. At in illa hypothesi nati fuissent filii ab Adamo adhuc retinente et justitiam originalem et rationem capitis. Ergo. — Confirmatur. Illi filii Adam justitiam habuissent ante patris lapsum. At justitia semel habita non nisi per culpam personalem amittitur. Ergo.

1. L. JANSSENS, op. cit., p. 597.

Posterii autem gratiam illam caeteris transmisissent ratione originis et ratione capitis Adami, qui erat justus et innocens quando natura fuit ab eo propagata. Semel autem propagata natura justa et innocente, justitia illa velut *accidens speciei* conservatur et transmittitur.

Filii vero Adami post ipsius peccatum geniti contraxissent maculam, sicut nos, eo quod nati fuissent a patre non amplius retinente justitiam originalem ut accidens speciei.

XI. Utrum vero, Adamo non peccante sed peccante uno ex posteris, istius filli peccatum originale contraherent ?

Communius negabant olim theologi, pro qua sententia negante, quam ipse amplectitur, Billuart citat Medinam, Bellarminum, Valentiam, Becanum, Tannerum, Sylvium, Salmanticenses, Gonetum, Serram et communiter Thomistas¹. — Attamen plures hodie, sicut olim P. Janssens Elinga, sententiam affirmantem dicunt esse de mente S. Thomæ. Ita card. Billot, P. Pègues, P. Kors².

Citantque textum S. Doctoris : « Si aliquis ex posteris Adam peccasset, eo non peccante, moreretur quidem propter suum peccatum actuale, sicut Adam mortuus fuit, sed posterii ejus morerentur propter peccatum originale³. »

— Responderi potest. 1° Textum illum fuisse corruptum suspicantur plures, non solum olim, ut testatur Billuart, sed etiam hodie, ut editores operum S. Thomæ. Ratio dubitandi est quia in q. præcedenti de *Malo* S. Doctor sibi objicit : « Si primo homine non peccante, aliquis posterorum ejus peccasset, corrupta fuisset in eo natura humana et talem transmisisset in posteros, et tamen in eo non fuisset humana natura sicut in primo principio. Non ergo requiritur ad transfusionem originalis peccati quod natura humana corrumpatur per primum naturæ principium⁴. » S. Thomas non admittit objectionem, sed retinere videtur

1. BILLUART, Dissert. VI, a. 3.

2. Card. BILLOT. *De Peccato originali*, p. 13-14 ; P. PÈGUES, O. P., *Comment.*, in h. q. ; P. KORS, O. P., op. cit., p. 131, 151.

3. S. THOM., q. v ; de *Malo*, a. 4 ad 8.

4. Q. IV De *Malo*, a. 8, arg. 5.

effatum : requiritur ad transfusionem *ut natura corrumpatur per primum naturæ principium*.

2° Præcipua doctrinæ capita quæ tradit Angelicus in hoc art. 8 quæst. 4 de *Malo* et in *Summa Theologica* videntur sententiam negantem confirmare¹. Unde sic arguitur. Ille solus potest pro posteris justitiam originalem amittere et originale peccatum inducere qui est *primum* caput naturæ elevatae, ita ut per illum natura corrumpatur tanquam per *primum naturæ principium*. Atqui solus Adam, non vero aliquis ex posteris, habet rationem *primi capitis*, per Adamum solum, non autem per aliquem ex posteris, corrumpi potest natura tanquam per *primum naturæ principium*. Ergo per solum Adamum, non autem per aliquem ex posteris induci potest peccatum originale.

Quocirca, si Cain vel filius Cain peccasset, Adamo non peccante, natura non fuisset lapsa sed elevata maneret, et idcirco transmitteretur sicut erat in primo capite, nempe elevata, et cum gratia sanctificante, quæ erat accidens naturæ speciei concessum. Isti vero posterii peccantes mortui fuissent propter peccatum *personale*, sed nihilominus transfudissent gratiam et immortalitatem posteris, non ratione sui, quia peccatores, sed ratione primæ originis et ratione primi capitis, a quo derivaretur, in illa hypothesi, *natura* innocens et justa.

— *Objicitur* : Sicut isti posterii non peccantes transmississent gratiam ut accidens naturæ speciei, ita peccantes transmisissent defectum ut accidens naturæ speciei in suos descendentes.

— *Resp.* : Negatur sequela : gratia quidem remaneret accidens naturæ speciei ratione primi capitis, quod supponitur remansisse innocens ; at defectus non fieret accidens naturæ speciei, cum ille ex posteris non haberet rationem primi capitis. Inde sequeretur « peccatorem generaturum justos, non ratione sui, sed ratione primæ originis.

1. I^a II^{ae}, q. LXXXI, a. 2. « Sed alia peccata actualia vel primi parentis vel aliorum non corrumpunt naturam quantum ad id quod naturæ est, sed solum quantum ad id quod personæ est, id est secundum pronitatem ad actum. Unde alia peccata non traducuntur. » Itaque axioma S. Thomæ est requiri ad transfusionem peccati ut natura corrumpatur *per primum naturæ principium*.

Nec in hoc videtur majus inconueniens quam quod justus nunc generet peccatorem, et quod malus minister in baptismo regeneret justum¹. »

XII. Ex statutis principiis colligitur alia primi parentis peccata non traduci in posteros (q. LXXXI, a. 2). — Idcirco primum Adæ peccatum transmittitur, quia erat Adam constitutus caput naturæ sensu jam explicato, quantum ad conservationem aut amissionem gratiæ, ita ut nec gratia transmittatur nec peccatum, simul ut Adam desinit esse caput. Atqui desinit esse caput post primum peccatum. Ergo post primum peccatum non potest alia transmittere. Vel, aliis verbis, peccatum quod transmittitur cum natura est peccatum naturæ. Atqui alia peccata sive primi parentis sive aliorum non sunt peccata naturæ, sed personæ « non corrumpunt naturam quantum ad id quod naturæ est, sed solum quantum ad id quod personæ est, id est, secundum pronitatem ad actum. Unde alia peccata non traducuntur. »

XIII. Inde tandem concluditur Adamum pœnitentem et iterum in gratia constitutum non posse suis posteris reparare gratiam. — Ut quis *reparet* ceteris gratiam, debet esse illorum caput, ita quidem ut mereatur pro ipsis de condigno, et si agatur de reparatione quæ sit vera *redemptio*, ut satisfaciat de condigno pro peccato gravi². Atqui Adam pœnitens non jam fuit caput naturæ elevatae, sed donum illud amisit per primum peccatum; et aliunde nulla creatura potest satisfacere de condigno pro peccato gravi. Ergo.

Necesse igitur fuit ut aliud institueretur hominum caput, ad merendum et satisfaciendum, quod posset reparationem infiniti valoris offerre, Christus Jesus, Deus et Homo, benedictus in sæcula.

1. BILLUART, *ibid.*

2. Cf. *De Verbo Incarnato*, p. 17, ss.

ARTICULUS TERTIUS

DE EFFECTIBUS PECCATI ORIGINALIS

AD Q. LXXXV S. THOMÆ

I. Effectus primi peccati in protoparentibus. — De *fide est* protoparentes per suum peccatum amisisse pro se *gratiam et immortalitatem*. Constat ex tota serie narrationis genesiacæ, ex Paulo et ex conciliis Arausicano .II et Tridentino, ut pluries explicavimus. *Certum* est autem amisisse pro se dona præternaturalia. Immunitatem quidem a concupiscentia, siquidem, teste Genesi, *aperiti sunt oculi eorum, cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus*, quod prodit primam concupiscentiæ manifestationem; ac pariter immunitatem a dolore et a corruptione; nam vir ab illo momento audit sententiam de comedendo pane in *sudore vultus sui*, de revertendo in *pulverem*; ac deinde ejicitur de paradiso.

Ratio id congruenter explicat. Amissa radice, amittuntur cætera quæ ipsi annectuntur. Atqui gratia sanctificans, ut pluries exposuimus, erat radix omnium donorum supernaturalium. Ergo cum ipsa fuerunt amissa cetera dona.

II. Quoad posteros, doctrina catholica est Adamum nobis perdidisse et dona supernaturalia et gratiam sanctificantem. — Hæc est ipsa substantia dogmatis quam in toto tractatu vindicavimus.

III. Doctrina quoque catholica est ærumnas præsentis vitæ et mortem corporis esse peccati originalis pœnam.

Contra Pelagianos et hodiernos rationalistas. Licet hæc aliunde consequantur naturam, ex primo tamen dono toti naturæ concesso, removebantur penitus, et idcirco rationem habent pro nobis pœnæ proprie dictæ. Constat

ex textibus Scripturæ et conciliorum citatis supra, præsertim art. secundo¹.

IV. Doctrina etiam catholica est hominem per Adæ peccatum fuisse secundum corpus et animam in deterius commutatum; liberum tamen arbitrium non fuisse extinctum, viribus licet attenuatum et inclinatum. — Commutationem in *deterius* proclamat concilium Arausicanum II, an. 529², dum concilium Tridentinum³ definit contra novatores, liberum arbitrium, licet viribus attenuatum, remansisse integrum. Commune effatum ita dogma intelligit, ut dicatur homo *spoliatus graluilis et in naturalibus vulneratus*. Utrum vero inferiores habeat vires homo lapsus quam habuisset homo in statu naturæ puræ, disputatur. Nos vero existimamus inferiores esse vires extrinsece⁴. Hinc in intellectu *vulnus ignorantiae*, in voluntate *vulnus malitiæ*; in appetitu irascibili *vulnus infirmitatis*; in concupiscibili *vulnus concupiscentiæ*.

V. Pro altera vita, de fide est decedentes cum solo originali ad infernum descendere ac visione beatifica privari. — Ita ex concilio Florentino⁵. At sustineri potest, cum S. Thoma et omnibus hodiernis theologis, decedentes cum solo originali nullam pœnam positivam pati, eo quod non fuerit in ipsis voluntarium personale, nec tristitiam proprie dictam habere ex privatione visionis beatificæ quam non potuerunt propria cooperatione consequi; imo de Deo *gaudere* posse naturali cognitione et dilectione⁶.

VI. Pro solutione difficultatum et concordia illius dogmatis cum ratione, recolere sufficit dogma illud non repu-

1. Cf. præsertim Conc. Carthag. XVI, can. 1; DENZINGER, 101, et Conc. Trident., Sess. V, can. 1. — Inter illas ærummas a peccato originali ortas est captivitas dæmonis, de qua consuli potest. L. JANSSENS, op. cit., p. 722.

2. Can. 1 et can. 13; DENZINGER, 174, 186.

3. Sess. VI, cap. 1 et can. 5.

4. Cf. Tract *De Gratia*, q. 1, a. 3.

5. Decretum pro Graecis; DENZINGER, 693.

6. S. THOM., *II Sent.*, dist. 33, q. 2, a. 2 ad 5. — Cf. nostr. Tract *de Novissimis*, q. IV.

gnare ex parte Dei, nec ex parte naturæ humanæ, nec ex parte transmissionis. — Non ex parte Dei. Nam, si Deus simul condit et elevat naturam, haud ægre intelligitur primum hominem constitui posse caput naturæ sic evectæ, ut traducat naturam sicut ipse habet, aut gratia ornatam, aut gratia privatam.

Non ex parte naturæ, quia peccatum originale non corrumpit substantiam humanam nec intrinsece inficit, sed solum privat extrinsecis adjumentis.

In sententia eorum qui volunt hominem lapsum easdem retinere vires quas habuisset homo in statu naturæ puræ, difficultas evanescit : tunc enim peccatum originale est tantum privatio boni indebiti, dici autem nequit remotiorem gratuiti esse injuriam.

In altera autem sententia, quæ censet vires humanas esse extrinsece diminutas, quatenus majoribus subjaceant difficultatibus et impedimentis, congruenter solvitur : quia ut apparet etiam in humanis, justa est *hæreditatis* lex, ut, si decidat vir nobilis a fortuna, ejus filii majores in vita sustentanda experiantur difficultates quam pauper ex naturali conditione. Homo porro in statu naturæ puræ est sicut plebeius assuetus labori, homo autem in statu præsentis est filius viri nobilis lapsi a fortuna, et idcirco majorem in labore patiens difficultatem.

Non ex parte transmissionis ; nam congrue assignatur modus traductionis, scilicet per propagationem *naturæ* humanæ, sicut et peccatum originale dicitur peccatum naturæ, prout explicatum est supra. Quoad cætera, legatur littera S. Thomæ.

Demum harmonia dogmatis apparet, ex œconomia reparationis, ita ut exclamet Ecclesia : *O felix culpa, quæ talem ac tantum, meruit habere Redemptorem*¹ ! De quo Salvatore sermo habetur post tractatum de *Gratia*.

1. Consuli possunt : LE BACHELET, *Le Pêché originel* ; TANQUEREY, *De Homine*, c. III ; JANSSENS, et Commentatores S. Thomæ jam citati.

TRACTATUS DE BAPTISMO

S. Thomas quadruplici quæstione totum Tractatum absolvit, disserendo de iis quæ spectant ipsum sacramentum, ministerium, subjectum, effectum.

QUÆSTIO PRIMA

De ipso Sacramento Baptismi¹

AD Q. LXVI S. THOMÆ

In ipso sacramento Baptismi considerari possunt natura et definitio, a. 1; institutio, a. 2; materia et forma, aa. 3-6; applicatio materiæ, aa. 7-9; ritus; a. 10; ac demum ea quæ possunt vicem gerere baptmi, aa. 11-12.

ARTICULUS PRIMUS

DE NOTIONE ET INSTITUTIONE SACRAMENTI BAPTISMI

AD ART. 1 ET 2 S. THOMÆ

I. De ipso vocabulo. — Verbum græcum βαπτίζω, a sua radice βαπτω, significat immergere, tingere, abluere. Usurpatur in Scriptura pro lotioni communi; quo sensu dicitur in libro Judith: « *Baptizabat se fonte aquæ*². »

1. Consulantur commentatores S. Thomæ in h. q.; CAJETAN. SYLVIVS, GONET, BILLUART, SALMANT., SUAREZ, ac recentiores theologi; in lingua gallica: J. CORBLET, *Histoire dogmatique, liturgique et archéologique du sacrement de baptême*. Paris, 1881; *Diction. Biblique et Diction. théol.* v. « Baptême ».

2. JUDITH., XII, 7.

Vel pro lotionē rituali : « Unus quisque tantum nudabatur ad *baptismum*¹. » — « Nisi *baptizentur*, non comedunt². » — Vel pro baptismo Joannis : « Venientes ad *baptismum* suum... Ego quidem *baptizo* vos in aqua³. » Vel metaphorice pro passione Christi : « *Baptismo quo ego baptizor*⁴. » — Vel pro effusione donorum Spiritus Sancti : « Vos autem *baptizabimini* Spiritu Sancto non post multos hos dies⁵. »

Stricte autem sumitur pro sacramento regenerationis per lavacrum aquæ cum expressa SS. Trinitatis invocatione.

II. Aliæ denominationes. — Vocatur simpliciter *lavacrum*, λουτρόν⁶, sacramentum aquæ⁷, et ratione effectus qui est regeneratio, novum *natale*⁸, unda *genitalis*⁹. Et, quia est vera illuminatio mentis, dicitur a Patribus Græcis φωτισμός¹⁰; ac etiam, quia relinquit in anima impressionem indelebilem, seu characterem, vocatur σφραγίς, *sigillum*¹¹.

Itaque, præter nomen baptismi, tria præcipua vocabula a veteribus usurpata, sunt : *lavacrum*, a Paulo adhibitum¹²; *illuminatio*, quæ vox a Paulo etiam derivatur : « Impossibile est enim eos qui sunt *illuminati*¹³. » Et *sigillum*, seu *signatio*, vel *obsignatio*, ex Paulo quoque : « Qui et *signavit* nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris¹⁴. »

III. Baptimus sumptus pro eo quod est sacramentum

1. NEHEM., IV, 23.

2. MARC., VII, 4.

3. MATTH., III, 7, 11.

4. MARC., I, 38, 39.

5. ACT., I, 5.

6. TERTULL., *de Baptism.*, 1; P. L., I, 1197.

7. CLEM. ALEXANDR., *Strom.*, I, 6; P. G., VIII, 281.

8. TERTULL., *De Baptism.*, 4, 20; P. L., I, 1204, 1221.

9. S. CYPRIAN., *Epist. LXXIII*, 11; P. L., III, 1116.

10. S. JUSTIN., *Apol.*, I, 61; P. G., VI, 420; S. CHRYSOST., *Ad illumin. catech.*, I; P. G., XLIX, 225.

11. S. CYRILL., *Hieros. Catech.*, I, 2; III, 4; P. G., XXXIII, 372, 432; S. CHRYSOST., *II Cor.*, homil. III, 7; P. G., LXI, 418; S. AUGUSTIN., *Epist. LXXXVIII*, 9; P. L., XXXIII, 307.

12. *Ephes.*, v, 26; *Tit.*, III, 5.

13. *Hebr.*, VI, 4.

14. *II Cor.*, I, 22. Cf. *de Sacramentis in communi*, p. 107, 108.

tantum consistit proprie in ablutione sub determinata verborum forma (a. 1). — Recolenda est distinctio superius exposita : sacramentum tantum, res tantum, res et sacramentum¹. Res tantum est gratia regenerationis ; res et sacramentum est character ; sacramentum tantum est ritus sensibilis, qui in ipsa ablutione reponitur. Licet SS. Patres interdum vocent baptismum sacramentum *aquæ* vel *undam* genitalem, alludunt semper ad ipsam ablutionem. S Thomas autem rationem theologicam assignat, cur non in aqua sola, sed in applicatione aquæ cum verbis formæ sit reponendum sacramentum. Ibi quippe perficitur sacramentum ubi perficitur sanctificatio. Atqui sanctificatio perficitur, non in aqua, ubi habetur quidem virtus instrumentalis, fluens non permanens, sed in ipsa applicatione aquæ ad hominem, quæ est ablutio : quum enim sacramenta efficiant quod significant, tunc habetur interior sanctificatio seu animæ purificatio, cum perficitur exterior ablutio. Ergo sacramentum perficitur in ablutione, seu in applicatione aquæ cum verbis formæ.

Hinc probanda definitio Petri Lombardi : « *Baptismus est ablutio corporis exterior facta sub forma præscripta verborum*². »

In hoc sensu accipienda sunt celeberrima verba Augustini : « *Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum*³. » Scilicet dum applicatur aqua cum verbis formæ, fit sacramentum, « non quidem in ipso elemento, sed in homine, cui adhibetur elementum per usum ablutionis (ad 3). »

IV. De institutione baptismi a Christo facta (a. 2). — Nonnulli protestantes et pariter modernistæ contendunt Christum non instituisse baptismi sacramentum sed tantum retinuisse baptismum Joannis, ut symbolum purificationis et pœnitentiæ ; posteaque christianam communitatem baptismo rationem et necessitatem sacramenti adjunxisse. Hinc propositio damnata decreto *Lamentabili*, 3 Julii 1907 : « *Communitas christiana necessitatem baptismi induxit,*

1. *De Sacram. in communi.*

2. PETR. LOMBARD., *III Sent.*, dist. 4.

3. S. AUGUSTIN., *In Joan.*, tract. LXXX, 4 ; *P. L.*, xxxv, 1840.

adoptans illum tamquam ritum necessarium eique professionis christianæ obligationes adnectens¹. »

Omnes catholici theologi profitentur ut dogma institutionem baptismi a Christo factam, sed plures ortæ sunt sententiæ de tempore quo fuerit institutus vel quo fuerit necessarius necessitate præcepti et medii.

Tres præcipuæ recitantur opiniones de tempore institutionis. Quidam cum Alexandro Halensi existimant institutum fuisse post resurrectionem, cum Christus dixit : « Euntes, prædicate... *baptizantes*² » quia passio Christi, aiunt, debet præcedere sacramentorum institutionem². Alii, ut S. Bernardus, Estius, censent institutum fuisse baptismum, quando Christus dicit Nicodemo : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto³. » Petrus Lombardus, S. Thomas ejusque discipuli et communius theologi, institutionem conjungunt cum baptismo Christi. Alii volunt institutum fuisse sacramentum baptismi quum Christus apostolos ad prædicandum misit. Ita plures Scotistæ et etiam Wurceburgenses⁴.

Immanitudo
invidia

V. Prima conclusio : De fide est baptismum habere rationem veri sacramenti ab ipso Christo instituti. — Quamquam disputari potest de institutionis tempore, liquet omnino Christum intendisse ritum sensibilem collativum gratiæ per ablutionem aquæ cum invocatione. SS. Trinitatis permanenter in Ecclesia usurpandum. Attribuit illi ritui vim regenerandi hominem et ipsi aperiendi cælum : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei⁵. » Assignat materiam, scilicet *aquam*, et formam expresse determinat post resurrectionem : « baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti⁶. » Indicat ritum illum esse perpetuo in Ecclesia permansurum, nam statuit legem *universalem*,

1. Prop. 42 ; DENZINGER, 2042.

2. Cf. ALEXANDR. HALENS., *IV Sent.*, q. XII, n. 3, a. 1 ; et pariter MELCHIOR CAN., *De Locis Theol.*, lib. VIII, c. v ; SCHANZ, p. 210, ss.

3. S. BERNARD., *De Baptism.*, P. L., CLXXXII, 1031, ss ; ESTIUS, in *IV Sent.*, dist. 5, n. 11.

4. *Theol.*, IX, p. 161, ss.

5. JOAN., III, 5.

6. MATTH., XXVIII, 19.

ut absque illo non aperiatur regnum Dei; *nisi* quis renatus fuerit *ex aqua*... », et cum illo haberi possit salus : « qui crediderit et *baptizatus* fuerit, salvus erit¹. »; et addit retinendum esse usque ad finem sæculi : *baptizantes... ecce ego vobiscum sum*...

Statim post resurrectionem adhibetur ab Apostolis tamquam ritus cui adnectitur remissio peccatorum : « *Baptizetur* unusquisque vestrum in nomine Jesu *in remissionem peccatorum*². » Qui ritus ita pertinet ad constitutionem œconomix christianæ, ut quicumque Ecclesiæ aggregatur debeat baptismo initiari, ipse quoque Paulus³, et qui jam receperant baptismum Joannis, sint etiam baptizandi in nomine Jesu⁴.

Primitiva Ecclesia illum ritum ut necessarium retinet, ut testatur *Didaché*, quæ illum ex integro describit⁵. Patres deinde baptismum vocant *sacramentum aquæ*⁶.

Ceterum, baptismus semper recensetur ut primus sacramentorum a Christo Domino institutorum. Sufficiat recolere definitionem concilii Tridentini, quod ponit baptismum primum inter sacramenta a Christo Domino instituta⁷, distinctumque a baptismo Joannis : « Si quis dixerit baptismum Joannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi, A. S.⁸. »

Scriptura ipsa asserit baptismum Joannis non habuisse vim sacramenti, sed tantum fuisse medium ad pœnitentiam in cordibus excitandam, dum baptismus Christi confert Spiritum Sanctum et charitatem : « Ego quidem baptizo vos aqua in pœnitentiam, qui autem post me venturus est... ipse vos baptizabit in Spiritu et igne⁹. » Et ideo, ut jam animadvertimus, qui receperant baptismum Joannis debuerunt iterum baptismo Christi initiari, ut fructum haberent sacramenti.

1. MARC., XVI, 16.

2. Act., II, 38.

3. Act., IX, 18.

4. Act., XIX, 1-5.

5. *Didaché*, VII ; FUNK., I, 20, ss.

6. Cf. TERTULL., *De Baptismo*, I ; P. L., I, 1197, 1199.

7. Sess. VII. De sacramentis in genere, can. 1.

8. *De Baptismo*, can. 1.

9. MATTH., III, 11.

VI. Secunda conclusio : Baptismus institutus fuit in ipso Christi baptismo ; licet ejus efficacia a passione derivetur et ejus necessitas nonnisi post sufficientem Evangelii promulgationem inceperit. — Sacramentum quippe tunc institui censetur quando accipit virtutem producendi suum effectum. Atqui baptismus accepit virtutem abluendi spiritualiter homines, quando Christus baptizatus est ; quia, ut canit liturgia, fontes aquarum sanctificati sunt Christo apparente in gloria, sanctificat enim tunc omnem creaturam Christus Deus noster. Ergo tunc fuit institutum sacramentum.

Jamque habebat efficaciam a Christi passione, quatenus eam præfigurabat (ad 1) ; sed efficaciam definitive sortitus est a morte Christi, in qua terminata sunt figuralia sacramenta et in qua valor satisfactionis *objectivus* fuit in summo¹.

Quia autem homo per baptismum configuratur passioni et resurrectioni Christi, quatenus moritur peccato et incipit novam justitiæ viam, oportuit Christum prius pati et resurgere quam hominibus indiceretur necessitas baptismi.

VII. Hinc colligitur perfecta baptismi definitio. — Ex dictis potest definiri baptismus : sacramentum novæ Legis a Jesu Christo institutum, ad spiritualem hominis regenerationem, per externam aquæ abluionem, cum expressa SS. Trinitatis mentione. Constat esse sacramentum regenerationis, tum ex verbis Christi : Nisi quis *renatus* fuerit ; tum ex verbis Pauli : lavacrum *regenerationis* ; et idcirco proprie ordinatur contra peccatum originale, quod est mors animæ. Cetera intelligentur ex dicendis nunc de materia et forma.

Catechismus autem concilii Tridentini brevius definit : baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in verbo².

1. Cf. *De Verbo Incarnato*, ubi de redemptione.

2. *Catechism. Conc. Trident.*, P. II, n. 5.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MATERIA ET FORMA BAPTISMI

AD ART. 3-6 S. THOMÆ

I. Errores de materia baptismi. — Jam sæculo II, plures hæretici, qui materiam exhibebant ut malam et principium mali, aquam excluderant de collatione baptismi, scilicet nonnulli gnostici, prout refert Irenaeus, Caiani et Quintiliani, quos commemorat Tertullianus, deinde archontici, ut novimus ex Theodoreto, ac Manichaei, ut exponit Augustinus¹. Alii, ut asseclæ Marci, aquæ oleum admiscebant². Alii, præsertim discipuli Simonis Magi, abutentes verbis Joannis Baptistæ, in *Spiritu et igne*, volebant baptismum conferri per ignem³. Alii contenderunt in casu necessitatis posse arenam adhiberi⁴.

II. Prima conclusio : Ex institutione divina aqua est propria materia baptismi (a. 3). — De fide. Christus ipse *aquam* designat ut materiam necessario adhibendam, *nisi quis rendus fuerit ex aqua*... Paulus recolit lavacrum *aquæ* in verbo vitæ⁵. Apostoli nonnisi in aqua baptizant, et idcirco « descenderunt uterque in *aquam* Philippus et eunuchus, et baptizavit eum⁶. » — Primitiva Ecclesia hanc praxim firmissime tenet. Sic *Didaché* præscribit ut fiat baptismus in aqua vivente seu fluente. « Nisi autem habeas aquam viventem, in alia aqua baptiza ; nisi potes in frigida,

1. Cf. S. IREN., I. *Cont. Hæres.*, XXI, 4 ; P. G., c. VII, 665 ; TERTULL., *De Baptismo*, 1 ; P. L., I, 1198 ; THEODORET., *Haeret. fab.*, I, 10, 11 ; P. G., LXXXIII, 360 ; S. AUGUSTIN., *Haeres.*, XLII, LIX ; P. L., XLII, 34, 42.

2. S. IREN., loc. cit., col. 664.

3. Cf. Opus. *De Rebaptismate*, XVI ; P. L., III, 1201.

4. MOSCHUS., P. G., LXXXVII, 3045.

5. *Ephes.*, V, 26.

6. *Act.*, VIII, 38.

in calida¹. » — Patres scriptis confutant hæreticos qui aquam non adhibent. Liturgia ab initio aquam præscribit.

Recolantur præcipuæ declarationes Magisterii supremi. Innocentius III declarat « illos verum non habere baptismum, in quibus non solum utrumque prædictorum (verbum et elementum), sed eorum alterum est omissum². » Concilium Viennense confitetur baptismum celebratum *in aqua*³. Conc. Florentinum asserit : « Materia hujus sacramenti est *aqua vera* et naturalis ; nec refert frigida sit an calida⁴. » Conc. Tridentinum definit : « Siquis dixerit *aquam veram* et naturalem non esse de necessitate baptismi, atque ideo verba illa D. N. J. C. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu S.* ad metaphoram aliquam detorserit, A. S.⁵. »

Rationes congruentiæ ex se liquent. Aqua effectus baptismi optime significat, sive abluendo, sive refrigerando, et pariter mysteria Christi, quatenus sepelimur in aqua et deinde resurgimus ; ac præcipue « ratione suæ communitatis et abundantiae est conveniens materia necessitatis hujus sacramenti, potest enim ubique de facili haberi⁶. »

III. Secunda conclusio : In qualibet aqua, qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquæ, potest fieri baptismus ; si vero solvatur species aquæ, non potest fieri baptismus (a. 4). — Agitur de validitate ; quia ad liceitatem jam a sæculo III aqua baptismalis sollenni benedictione donatur ; quæ praxis est omnino servanda.

S. Thomas in resp. ad objecta plures solvit casus. Quæ solutiones sunt recolendæ.

1° Aquis maris et similibus potest fieri valide baptismus, quia mutatio quæ in his contingit, non est tanta quæ mutet speciem.

2° Admixtio chrismatis non mutat speciem, sicut nec decoctio carnium, aut aliorum hujusmodi, nisi fiat tanta

1. *Didaché*, c. VII.

2. DENZINGER, 412.

3. *Idem*, 482.

4. *Idem*, 596.

5. Sess. VII, de *Baptismo*, can. 2.

6. Cf. etiam *Catechism. Conc. Trid.*, P. II, n. 9.

resolutio corporum lixatorum, ut liquor plus habeat de aliorum substantia quam de aqua, quod potest accidere in potu caffèi vel thei.

3° Licet non possit baptizari in luto, valida tamen est aqua quæ ex luto vel ex aliquo liquore exprimitur.

4° Potest valide baptizari in lixivio et in aquis sulphureorum balneorum, eo quod alterationem tantum *accidentalem* recipiant transeundo corpora.

5° Valida est aqua pluvialis, quæ non retinet proprietatem alicujus corporis mixti sed veram habet speciem aquæ; invalidæ, e contra, sunt aqua rosacea, et aquæ alchimicæ, in quibus abundant materiæ alterius speciei.

6° Pariter invalida materia sunt lac, sanguis, sudor, vinum, quæ speciem prorsus diversam exhibent; vel saliva, quam invalidam materiam declaravit Innocentus III, 1 mart. 1206¹; sicut etiam Innocentius IV, 8 Jul. 1241, dixit: « Non debent reputari rite baptizati qui in cerevisia baptizantur².

IV. Tertia conclusio : Ad valorem baptismi requiritur ut forma exprimat et ipsum baptizandi actum et subjectum et distinctam SS. Trinitatis invocationem; ideoque sola valida forma est: Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (a. 5). — Quum baptismus per suam formam consecretur, oportet ut forma exprimat causam baptismi et subjectum in quo operatur causa. Atqui causa duplex est: principalis, a qua sacramentum virtutem suam derivat, scilicet Trinitas, et instrumentalis, nempe minister, qui exterius tradit sacramentum. Ergo forma debet exprimere et Trinitatem, quod fit dum dicitur: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, et actum ministri: *Ego baptizo*, et subjectum in quo fit effectus: *Te*.

Insuper, cum sacramentum efficiat quod significat, oportet ut forma exprimat quod efficitur, et idcirco dici debet: *Ego te baptizo*; et, quum baptismus sit sacramentum fidei, requiritur ut præcipuum fidei nostræ mysterium

1. DENZINGER, 412.

2. *Idem*, 447.

explicite exprimaturn cum ista forma : *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*.

Præter illas rationes convenientiæ, adsunt et praxis et declarationes Ecclesiæ.

Verba Christi : Baptizantes *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, Ecclesia semper ita intellexit ut baptismus absque expressa SS. Trinitatis invocatione prorsus invalidus esset, et idcirco semper sollicita fuit ut hæc observaretur forma. Hinc in tota traditione regula firmissima : quoties defuit expressa trium personarum invocatio, baptismus sit renovandus; quoties adfuerit, baptizati etiam extra Ecclesiam debeant tantum reconciliari.

Praxim ab initio testatur *Didaché*, quæ fidem ætatis apostolicæ refert : « Quod ad baptismum attinet, ita baptizate : hæc omnia dicentes, baptizate in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti¹. » Pro ætate immediate sequenti testes habemus et Tertullianum : « *Nec semel, sed ter* ad singula nomina in singulas personas mergitamur². » Et S. Justinum : « Nam in nomine Parentis universorum ac Domini Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi et Spiritus Sancti lavacrum in aqua tunc suscipiunt³. » — Initio autem sæculi iv, 314, concilium Arelatense perhibet insigne testimonium et regulam firmam statuit : « Ut, si ad Ecclesiam aliquis de hæresi venerit, interrogent eum symbolum, et si perviderint eum in Patre et Filio et Spiritu Sancto esse baptizatum, manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum. Quodsi interrogatus non responderit hanc Trinitatem, baptizetur⁴. »

Quam normam iterum sancivit Zacharias Papa, 1 Maii, 748 : « quicumque sine invocatione Trinitatis lotus fuisset, sacramentum regenerationis non haberet... perfectus non est, nisi fuerit in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizatus... si evangelicis quis verbis invocata Trinitate, juxta regulam a Domino positam... mersus esset... sacramentum sine dubio haberet... et e contra, licet minister

1. *Didaché*, c. vii, 1 ; FUNK, I, 20.

2. TERTULL. *Adv. Prax.*, 26 ; *P. L.*, II, 190.

3. S. JUSTIN., *Apol.*, I, 61 ; *P. G.*, VI, 419.

4. DENZINGER, 53.

justus fuerit, si Trinitatem juxta regulam a Domino positam in lavacro non dixisset, verum baptisma non esset, quod dedit¹. » Huc etiam faciunt declarationes concilii Florentini et Tridentini², etc.

V. Quarta conclusio : Baptismus in solo Christi nomine collatus non est validus; imo probabilius est nunquam, ne ex dispensatione quidem, validum fuisse, ita ut nunquam in solo Christi nomine baptizaverint Apostoli (a. 6). — Difficultas desumitur ex *Actibus* Apostolorum. Petrus dixit : Baptizetur unus quisque vestrum *in nomine Jesu Christi*³. Postea additur : *In nomine Jesu* baptizabantur viri ac mulieres⁴... Petrus jussit eos baptizari *in nomine Domini Jesu Christi*⁵.

Orta est ergo quæstio utrum valeat baptismus in solo Christi nomine collatus.

Triplex fuit sententia. Ante sæculum XIII, plures scriptores, ut Hugo a S. Victore, Petrus Lombardus⁶, existimarunt baptismum in solo nomine Christi collatum esse omni tempore validum. A sæculo autem XIII, hæc opinio paulatim derelinquitur, nec nisi rarissimos habuit defensores. Cajetanus tentavit illam aliquatenus suscitare, sed jussu Pii V fuit illa explicatio ex editione romana operum Cajetani expuncta.

Scholastici vero sæc. XIII statuunt non valere baptismum in solo nomine Christi collatum, exceptionem tamen admittunt pro tempore Apostolorum, ut exponit hic S. Thomas ad 1 : « Ex speciali Christi revelatione Apostoli in primitiva Ecclesia in nomine Christi baptizabant, ut nomen Christi, quod erat odiosum Judæis et gentilibus, honorabile redderetur per hoc quod ad ejus invocationem Spiritus Sanctus dabatur in baptismo. » — Quam exceptionem admittebant propter auctoritatem S. Ambrosii, qui dicere

1. DENZINGER, 297.

2. *Idem*, 696, 844, 858, 860.

3. *Act.*, II, 38.

4. *Act.*, VIII, 12. — Cf. 16.

5. *Act.*, X 48.

6. HUGO A S. VICTORE, *De Sacrament.*, lib. II, P. VI, c. II; *P. L.*, CLXXVI 447; PETR. LOMBARD., *IV Sent.* dist. 3. n. 2-5.

videtur totam Trinitatem in nomine Christi intelligi¹; et propter auctoritatem Nicolai Papæ I, ad Bulgaros, scilicet non esse rebaptizandos qui in nomine sanctæ Trinitatis vel tantum in nomine Christi baptizati sunt².

A sæculo autem sæc. xvi mediante et deinceps, theologi sat communiter exceptionem illam rejiciunt et absolute pronuntiant nunquam fuisse baptismum in solo nomine Christi collatum. Sæculo tamen xviii fuit disputatio hac de re inter P. Druin, O. P., et cardinalem Orsi, O. P. Hodie vero communis est sententia negans.

Reponunt igitur theologi verba « in nomine Jesu » non spectare *formam* baptismi, sed significare in baptismo Christi et virtute Christi, per oppositionem ad baptismum joannis.

Textum autem Ambrosii explicant non de forma baptismi, sed de fide suscipientis, ut sensus sit requiri ad justificationem per baptismum rectam fidem Trinitatis, et hanc fidem haberi posse etiamsi una persona tantum nominetur, et, e contra, deesse posse, etsi tres nominentur, sed sensu ariano, scilicet cum inæqualitate inter se. — Ceterum S. Ambrosius dicit expresse alibi : « Nisi baptizatus fuerit in *nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, remissionem non potest accipere peccatorum³. »

Pariter respondent verba Nicolai I « vel tantum in nomine Christi » non referri ad formam baptismi, sed ad intentionem ministri, qui potuit valide baptizare, dummodo voluerit agere virtute Trinitatis vel tantum virtute Christi⁴.

Recolenda sunt omnino pulchra verba S. Thomæ : « Unde non sufficit intellectus vel fides Trinitatis ad perfectionem sacramenti nisi sensibilibus verbis Trinitas exprimatur. Unde et in baptismo Christi, ubi fuit origo sanctificationis nostri baptismi, affuit Trinitas in sensibilibus signis, scilicet Pater in voce, Filius in humana natura, Spiritus Sanctus in columba. »

1. Cf. S. AMBROS., *De Spirital. Sanct.*, lib. I, c. II et III; P. L., xvi, 7, 13, ss.

2. Cf. LABBE, *Concil.*, t. VIII, 548.

3. S. AMBROS., *De Mysteriis*, c. IV, n. 20; P. L., xvi, 394.

4. Cf. *Diction. Biblique*, I, 1440; *Diction. Théol.*, art. « Baptême », col. 271, ss.

VI. **Quædam normæ pro praxi.** — Ut actus baptizandi recte exprimatur, debet adhiberi modus indicativus præsentis temporis : ego te baptizo, vel baptizatur talis, non autem baptizetur... Formula nostra latina est antiquissima, formula autem græca reperitur initio sæculi VI apud Theodorum Lectorem¹ et in fine ejusdem sæculi atque initio sæculi VII apud Joannem Moschum².

Pronomen *ego* sufficienter continetur in verbo latino vel græco, et idcirco non requiritur essentialiter; secus autem in linguis hodiernis, gallica, anglica, germanica.

Vox *te* est essentialis, utpote designans subjectum, at suppletur per *vos* aut nomen proprium subjecti.

In non videtur essentialis, si sensus ex adjunctis clareprehenditur. Hinc S. Cong. Concilii validum agnovit baptismum hoc modo collatum : Io ti battizo nome de Padre, di Figliuolo e dello Spirito Santo³.

Repetitio verbi non reddit invalidum baptismum; nam S. Officium declarat validum baptismum hac formula collatum : Ego te baptizo in nomine Patris, ego te baptizo in nomine Filii, ego te baptizo in nomine Spiritus Sancti⁴.

Inde concludunt auctores valere baptismum si dicatur : ego te baptizo in nomine Patris et in nomine Filii et in nomine Spiritus Sancti.

Formula : *in nominibus* Patris, etc., habetur communiter ut invalida, quia non sufficienter exprimit unitatem in Trinitate; formula : *in nomine Dei triunius* est invalida, eo quod non sit explicita professio personarum.

Nulla occurrit ratio dubitandi de validitate formulæ : In nomine *Dei* Patris et Filii et Spiritus Sancti, quia est omnino explicita nec ullum errorem innuit.

Vos *et* non debet omitti : si bis omitteretur, dubius remaneret baptismus; si semel tantum, nempe dicendo : In nomine Patris, Filii et Spiritus Sancti, non invalidat baptismum, quia sensus consuetus ingeritur. Demum, quia professio explicita debet fieri vocibus usitatis, et quia

1. THEODOR., H. E., II, 25; P. G., LXXXVI, 196.

2. P. G., LXXXVII, 3045.

3. *Thesaurus Resolution.*, t. LXVII, 211.

4. *Collectanea S. C. de Propag. Fide* n. 530.

Genitor, Genitus, Procedens ab utroque, recedunt aliquatenus a modo loquendi communi, dubia esset, juxta S. Thomam et multos theologos, formula : in nomine Genitoris et Geniti et Procedentis ab utroque. Unde concludendum cum S. Thoma : « In forma baptismi assumuntur illa nomina quibus consueverunt nominari personæ in illa lingua ; nec in aliis nominibus perficitur sacramentum (a. 5, ad 7). »

ARTICULUS TERTIUS

DE APPLICATIONE MATERIÆ ET FORMÆ AC DE RITU BAPTISMI

AD ART. 7-10 S. THOMÆ

I. Diversa Ecclesiæ praxis. — Constat modum baptizandi ab initio fuisse per triplicem immersionem. Id expresse testatur *Didachè*, quæ tamen agnoscit triplicem aspersionem vel infusionem fieri posse, quum impossibilis est immersio¹. Hinc intelliguntur verba Patrum *descendere in aquam, vel exire de aqua*², aut ascendere de lavacro, egredi de lavacro : « *Egressi de lavacro... Cum de illo sanctissimo lavacro novi natalis ascenditis*³. »

Qui mos communiter fuit servatus in Ecclesia etiam Latina. Hinc usus baptizandi in locis ubi erat aquarum copia⁴, prope fontes, fluvios, stagna, cisternas vel piscinas, sicut et ipse Petrus in Tiberi baptizavit⁵.

A sæculo autem decimo quarto prævalet saltem in Ecclesia Latina usus baptizandi per infusionem.

Quem ritum invalidum esse contendunt generatim Graeci schismatici, praesertim Marcus Ephesinus in concilio Florentino, et nostra ætate Theotimus VII, Patriarcha œcumenicus, in sua *encyclica patriarchalis et synodalis epistola*, an. 1895 edita, ponit hunc morem baptizandi inter decem articulos, qui, juxta ipsum, dividunt Ecclesiam Græcam ab Ecclesia Latina⁶.

Duæ quoque Protestantium sectae, scilicet *Baptistæ*

1. *Didachè*, VII, 1 et 2 ; FUNK, I, 22.

2. Cf. HERMAS, *Mandal.*, IV, 3, *Similit.*, IX, 16 ; FUNK, I, 396, 532.

3. TERTULL., *De Baptismo*, VII et XX ; P. L., I, 1206, 1224.

4. S. JUSTIN, *Apol.*, I, 61 ; P. G., VI, 420.

5. TERTULL., *De Baptismo*, IV ; P. L., I, 1203.

6. Cf. BAUR, *Argumenta contra Orientalem Ecclesiam ejusque synodalem encyclicam*, Œniponte, 1897.

et *Anabaptistæ*, adhuc fortius impetunt hunc ritum, ut prorsus invalidum, eo quod nec significationem verborum, nec significationem spiritualem, nec avitam traditionem salvet.

II. Prima conclusio : Ad valorem baptismi sufficit exterior corporis ablutio, quocumque modo fiat, sive per immersionem, sive per infusionem, sive per aspersionem (a. 7). — Ratio theologica liquet. Id quod per se requiritur nec potest unquam mutari est quod essentiam ritus spectat, ea vero quæ sunt per accidens possunt variari invariata rei essentia (ad 1). Atqui quod ad essentiam baptismi pertinet est ablutio corporalis, per quam significatur interior ablutio peccatorum (cf. art. 1, n. III). Ergo, dummodo fiat vera ablutio corporalis, servatur essentia sacramenti. Sed ablutio vera fieri potest triplici modo : per immersionem, quae est sane tutior et expressior lotio ; per infusionem, quae reapse lavat et abluit ; per aspersionem, quae dummodo fluat aqua, vere abluit. Ergo sive per immersionem, sive per infusionem, sive per aspersionem salvatur essentia et valor baptismi.

Nec valent quæ opponunt adversarii :

1° Vox *baptizare* significat non tantum immergere, sed etiam abluere, purificare (suprà art. 1, n. 1).

2° Significatio spiritalis est purificatio animæ, seu regeneratio, quae quidem salvatur per quamcumque ablutionem veram : *Mundans eam* lavacro aquæ. « Sed quod fiat ablutio hoc vel illo modo, accidit baptismi. Et ideo talis diversitas non tollit unitatem baptismi (ad 1). » Si autem objicitur aliquam significationem baptismi esse sepulturam Christi, reponimus id etiam aliquo modo, licet minus expresse quam per immersionem, repraesentari in aliis modis baptizandi « Nam, quocumque modo fiat ablutio, corpus hominis vel aliqua pars ejus aquæ supponitur, sicut corpus Christi sub terra fuit positum (ad 2). »

3° Nec obstat traditio. Apostoli, una die tria millia hominum et alia die quinque millia baptizarunt¹. Jam vero non erat in loco tanta aquarum copia, ut potuerint octo

1. *Act.*, II, 41.

millia hominum per immersionem baptizari. Ergo debuit alio modo fieri baptismus. Catechismus Concilii Tridentini probabile putat hunc modum fuisse aspersionem.

Praxi Apostolorum continuatur immediate testimonium *Didaché*. Nam refert fieri posse per infusionem, ubi deest aqua fluens : « Si non habēas aquam fluentem, in alia aqua baptiza ; si non potes in frigida, in calida baptiza. Si neutram habens (ut fieri immersio possit), *effunde* in caput ter aquam in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti¹. »

Constat pariter ex baptismo *clanicorum*, nempe eorum qui in lecto per infusionem baptizabantur. Testantur autem Patres per hunc baptismum « in nullo mutilari et debilitari posse divina benefica² », sed etiam in articulo mortis purificari hominem a suis peccatis per baptismum in lecto receptum³.

Facta sunt publica, quando scilicet martyres baptizabant in carcere vel in loco supplicii, sicut Laurentius aquam effundendo ex urceolo Romanum baptizavit.

Probatur demum ex manifestis inconvenientibus. Quum baptismus sit tantae necessitatis, oportet ut, non solum materia sit communis, scilicet aqua, sed etiam modus illam applicandi sit facillimus et omnibus possibilis. Si autem unicus modus esset immersio, non raro periclitaretur salus, sive propter aquae penuriam, sive propter infirmitatem baptizandi, sive demum propter alias difficultates adhibendi immersionem.

III. Normæ pro praxi. — De ratione baptismi est ut sit *ablutio* et de ratione ablutionis est ut aqua fluat, et idcirco curandum omnino est ut, non tantum guttæ tangent, sed vere effluant. Iterum, recolendum est baptismum esse *lavacrum*, non vero *unctionem*. Hinc quæstioni quid sentiendum de baptismo collato « per modum unctionis in fronte cum pollice in aqua baptismali madefacto » respondit S. Officium, 14 dec. 1898 : « Curandum ut iterum

1. *Didaché*, VII, 3 ; FUNK, I, 22.

2. S. CYPRIAN., *Epist. ad Magn.*, n. 12 ; P. L., III, 590.

3. S. BASIL., *Epist.*, CCLXIX, 2 ; P. G., XXXII, 1001.

baptizentur privatim sub conditione, adhibita sola materia cum forma, absque cæremoniis, ad mentem¹. »

Oportet insuper ut præcipua pars corporis abluatur, et hæc est caput. « Principalis pars corporis, ait Angelicus, præcipue quantum ad exteriora membra, est caput, in quo vigent omnes sensus et interiores et exteriores. Et ideo, si totum corpus aqua non possit perfundi propter aquæ paucitatem, vel propter aliam causam, oportet caput perfundere, in quo manifestatur principium animalis vitæ (ad 3). »

Utrum vero valeat baptismus si ablutio fiat in alia parte, v. g. in scapulis, aut in pectore, vel in humeris? Licet sententia affirmativa esset olim *communissima*, ut dicit S. Alphonsus², hodie plures theologi reponunt esse *dubium* baptismum³. In praxi autem servandum est quod præscribit Rituale Romanum : « At, si aliud membrum emiserit, quod vitalem indicet motum, in illo, si periculum impendeat, baptizetur, et tunc, si natus vixerit, erit sub conditione baptizandus⁴. »

Oportet quoque ut aqua corpus tangat immediate ; ac proinde, si vestes tantum tetigerit, baptismus est absolute iterandus⁵. Censetur autem dubius, si crines tantum, non autem cutem immediate, aqua tetigerit.

Quoad aspersionem vero animadvertendum est Ecclesiam illum ritum habere ut validum, sed non usurpare in praxi.

IV. Secunda conclusio : Trina immersio vel trina infusio non ad validitatem, sed solum ad liceitatem requiritur (a. 8). — Ex dictis constat baptismum essentialiter esse ablutionem. Atqui accidit ablutioni ut sit trina vel una : si trina, melius exprimit Trinitatem personarum ; si una, divinitatis singularitatem ; at, etiam si una sit, significa-

1. Cf. *Canoniste contemporain*, mai 1899, p. 299 ; *Collectanea*, 2028.

2. S. ALPHONSUS, *Theol. Moral.*, lib. VI, n. 107.

3. Cf. BALLERINI-PALMIERI, t. IV, p. 540-544.

4. Cf. *Cod.*, can. 746.

5. Ita S. Officium, 27 maii 1671 ; apud *Acta S. Sedis*, t. XXV, p. 256.

tio Trinitatis fit per verba formæ, et similiter mors et sepultura Christi sufficienter significatur in unica immersione. Liceitas autem ex praxi Ecclesiæ attenditur. Jam *Didachè* præcipit : « effunde in caput *ter* aquam¹. » Tertullianus testatur : « Non semel, sed *ter* ad singula nomina in singulas personas tingimur². » Idem communiter referunt Patres, v. g. S. Basilius, S. Cyrill. Hierosol., S. Gregor. Nyssenus³. Animadvertit autem S. Hieronymus id ex traditione Ecclesiæ provenire : « Et multa alia, quæ per *traditionem* in Ecclesia observantur, auctoritatem sibi scriptae legis usurpaverunt, velut in lavacro *ter* mergitare⁴. »

Tanti autem ponderis erat ille ritus, ut pœna depositionis pronuntiaretur contra episcopum vel presbyterum, qui trinam immersionem omisisset⁵.

Usus porro unam tantum immersionem adhibendi fuit ab hæreticis introductus : in Oriente ab Eunomio, ut refert Theodoretus⁶ ; postea in Occidente. — Leander, Episcopus Hispalensis, quærit a S. Gregorio Magno, quid sit agendum. Respondet Gregorius validum esse baptismum cum una vel trina immersione, sed addit usum Romanæ Ecclesiæ esse præferendum : « Nos autem quod tertio mergimus triduanæ sepulturæ sacramenta signamus, ut, tertio infans ab aquis educitur, resurrectio tridui temporis exprimatur⁷. » At, quia in Hispania quidam hæretici repetebant baptismum, concilium Toletanum IV, ad detestationem erroris, præscripsit unam tantum immersionem⁸. Cessante autem tali causa, communiter servata est trina immersio vel infusio. Alcuinus videtur dubitare de valore baptismi collati cum una tantum immersione vel infusione⁹ ; sed concilium Wormense (868

1. VII, 3 ; FUNK, I, 22.

2. TERTULL., *Adv. Prax.*, 26 ; P. L., II, 190.

3. S. BASIL., *De Spirit. S.*, xv, 35 ; P. G., xxxii, 132 ; S. CYRILL., *Catech.*, xx, 4 ; P. G., xxxiii, 1080 ; S. GREGOR. NYSS., *Catech.*, 35 ; P. G., xlv, 85.

4. S. HIERON., *Dialog. cont. Lucif.*, viii ; P. L., xxiii, 172.

5. *Can. Apost.*, 49 ; HARDOUIN, I, 29 ; can. 50 ; P. L., lxxvii, 148.

6. THEODORET., *Haeret. fab.*, iv, 3 ; P. G., lxxxiii, 420.

7. S. GREGOR. M., *Epist. XLIII* ; P. L., lxxvii, 498.

8. Cf. HARDOUIN, III, 581.

9. ALCUIN., P. L., c, 289, 342.

expresse declarat validum prorsus esse cum una vel triplici¹.

Nunc tuā omnino est doctrina quam S. Thomas sic resumit in praesenti, nempe servandam esse triplicem infusionem vel immersionem, et id sub gravi, ad liceitatem tantum : « Graviter peccaret aliter baptizans, quasi ritum Ecclesiae non observans ; nihilominus tamen esset baptismus. »

V. Tertia conclusio : Baptismus semel valide collatus nec licite nec valide iterari potest (a. 9). — De fide, contra diversas erroris formas. Imprimis, Africani tempore S. Cypriani, confundentes liceitatem ac validitatem, ac supra modum extollentes fidem et sanctitatem ministri, nec distinguentes inter gratiam et characterem, contenderunt invalidum esse baptismum qui est illicitus vel qui confertur a ministro infideli aut hæretico aut pravo². Stephanus autem Papa definit : « Si qui ergo a quacumque hæresi venient ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illis imponatur in pœnitentiam, cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes *non baptizent*, sed communicent tantum³. »

Postea Donatistae errorem innovarunt, asserentes baptismum non conferri nisi a bonis et in Ecclesia. S. Augustinus porro doctrinam veram vindicat. Reponit sacramentum esse ex seipo sanctum, dummodo servetur forma Christi, et posse a bonis et a malis haberi ; et in baptismo distinguit effectum proprium bonis tantum, scilicet *gratiam*, et effectum communem bonis et malis, qui etiam in fugitivis remanet, nempe *characterem*, quo fit ut sacramentum iterari nequeat⁴.

Tempore demum reformationis, anabaptistæ contenderunt esse rursum baptizandos pueros in infantia baptizatos, et eos qui apostataverunt.

Doctrina catholica constat ex iis quibus alibi probavi-

1. Cf. LABBE, *Concil.*, VIII, 946.

2. De illa quæstione habentur documenta in *P. L.*, t. III, 1008, ss.

3. DENZINGER, 46.

4. S. AUGUSTIN., *De Baptismo* ; *P. L.*, XLIII, 109, 117, 119, 122, 143, 144, 146, 166, 168, 173, 178, 191, 198, 200.

mus veritatem characteris, et quibus ostensum est non requiri in ministro fidem aut sanctitatem, dum modo habeat intentionem faciendi quod facit Ecclesia¹. Sufficiat referre in præsenti professionem fidei Michaelis Palæologi in concilio Lugdunensi II: « Sacrosancta Romana Ecclesia... dicit et prædicat eos qui post baptismum in peccata labuntur non *rebaptizandos*, sed per veram pœnitentiam suorum consequi veniam peccatorum². » Et definitiones concilii Tridentini: « Si quis dixerit in tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione et ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde *ea iterari non possunt*, A. S.³. » — « Si quis dixerit verum et rite collatum baptismum *iterandum* esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, cum ad pœnitentiam convertitur, A. S.⁴. » — « Si quis dixerit parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea, cum ad annos discretionis pervenerunt, esse *rebaptizandos*... A. S.⁵. »

Rationes theologicæ quas evolvit Angelicus omnino evincunt invalidam prorsus esse iterationem, ex ipsa natura sacramenti. 1° Baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Atqui unius non est nisi una regeneratio proprie dicta, licet plures possint esse recuperationes gratiæ. Ergo non potest esse nisi unus baptismus, licet possit esse post baptismum pœnitentia. 2° Baptismus est configuratio quædam in morte Christi. Atqui Christi nonnisi semel mortuus est. Ergo nonnisi semel conferri potest baptismus. 3° Quum baptismus imprimat characterem, non potest unquam renovari nisi renovetur vel mutetur character. Atqui character est indelebilis et immutabilis. Ergo baptismus nequit renovari. Et hæc est ratio præcipua, quam assignant concilia. 4° Baptismus ordinatur principaliter contra originale peccatum. Atqui peccatum originale non iteratur. Ergo nec iterari debet baptismus.

1. *De Sacramentis in communi*, p. 108, ss., 137, ss.

2. DENZINGER, 464.

3. Sess. VII, can. 9.

4. Can. 11, *De Baptismo*.

5. Can. 13, *De Baptismo*.

VI. **De ceremoniis baptismi** (a. 10). — Legenda est S. Thomæ littera, tum in corpore articuli, tum in responsis. Recolantur *tria* quae exponit Angelicus, nempe hujusmodi ceremonias adhiberi : 1° ad excitandam devotionem fidelium et reverentiam erga sacramentum ; 2° ad fidelium instructionem, quatenus spiritualia per hujusmodi sensibilia signa significantur ; 3° per orationes et benedictiones et alia hujusmodi cohibetur vis dæmonis ab impedimento sacramentalis effectus. Quæ vis non est *physica*, sicut vis ipsius sacramenti, sed *moralis*, quatenus preces Ecclesiæ sunt dignæ quæ a Deo exaudiantur.

ARTICULUS QUARTUS

DE HIS QUÆ POSSUNT SUPPLERE BAPTISMUM AQUÆ

AD ART. 11 ET 12 S. THOMÆ

I. Ratio distinguendi tria baptismata. — Dici potest baptismus per analogiam quidquid participat ejus virtutem, ejusque vices supplet vel quosdam ejus effectus confert. Qui modus loquendi fundatur tum ipsa nominum analogia tum usu Scripturæ. Si enim passio Christi vocatur baptismus, juxta illa verba ipsius Christi : « *baptismo* quo ego *baptizor*¹... *baptismo* habeo *baptizari*² », id etiam quod perfecte imitatur passionem, nempe martyrium verum, potest vocari baptismus, scilicet *sanguinis*, quo anima reapse intus abluitur.

Pariter contritio perfecta cum charitate, quatenus importat infusionem gratiæ sanctificantis, quæ abluit et justificat, dici potest baptismus *ignis*, seu amoris et pœnitentiæ, prout monet Joannes : « Ipse vos *baptizabit* in Spiritu Sancto et *igni*³ », et ipse Christus Dominus : « Vos autem *baptizabimini Spiritu Sancto* non post multos hos dies⁴. » Igitur adventus Spiritus Sancti, qui fit per charitatem, vel effectus Spiritus Sancti, qui est amor Dei et contritio de peccatis, potest ex Scriptura vocari baptismus ignis.

Fundatam ergo comperimus divisionem in baptismum *fluminis*, seu aquæ; *sanguinis*, seu martyrii; *flaminis*, seu amoris et pœnitentiæ. Primus est proprie dictus et sacramentum; duo autem posterius analogice tantum, nec sunt sacramentum, sed quemdam effectum sacramenti possunt supplere, scilicet remissionem peccati, seu infusionem gratiæ, ut est nunc uberius exponendum.

1. MARC., I, 38, 39.

2. LUC., XII, 50.

3. MATTH., III, 11.

4. Act., I, 5.

II. Prima conclusio : Baptismus sanguinis, seu martyrium, supplet baptismum aquæ tam in adultis quam in parvulis, quoad remissionem culpæ et pœnæ.

Ex Scriptura, nempe ex ipsius Christi verbis constat eos qui perdunt vitam pro Christo et qui illum confitentur coram hominibus gaudere vera vita, nempe salute æterna, cujus baptismus aquæ est introitus : « Qui perdiderit animam suam propter me inveniet eam¹. Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est². » Atqui martyres adulti perdunt vitam pro Christo et ipsum coram hominibus expresse confitentur ; parvuli quoque propter Christum occisi amittunt vitam pro ipso et ipsum in actu exercito, moriendo, confitentur. Ergo martyres tam adulti quam parvuli vi martyrii consequuntur æternam salutem, ita ut nihil eos retardet a præmio Christi, nec culpa nec pœna ; ac proinde martyrium æquatur baptismo aquæ quoad remissionem culpæ et pœnæ.

Antiquissima Traditio id docet. Jam Tertullianus alludit ad lavacrum, seu baptismum sanguinis, qui habet virtutem baptismi aquæ ; siquidem repræsentat baptismum non acceptum, et reddit baptismi gratiam amissam : « Est quidem nobis etiam secundum lavacrum, unum et ipsum, *sanguinis* scilicet... Hic est baptismus, qui lavacrum et non acceptum repræsentat, et perditum reddit³. » — S. Cyprianus expresse loquitur de *maximo sanguinis baptismo*, asserens martyres qui erant tantum catechumeni « nec privari baptismi sacramento, utpote qui baptizantur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo⁴. »

Deinde Patres nituntur illo Cypriani testimonio et doctrina ita clara et firma evadit ut scribere potuerit Augustinus : « Quicumque etiam non recepto regenerationis lavacro pro Christi confessione moriuntur, tantum in eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte baptismatis⁵. »

1. MATTH., x, 39.

2. *Ibid.*, 32.

3. TERTULL., *De Baptismo*, xvi ; P. L., i, 1326.

4. S. CYPRIAN., *Epist. LXXVII*, 22 ; P. L., iv, 418.

5. S. AUGUSTIN., *De Civ. Dei*, lib. XII, c. vii ; P. L., xli, 381.

Ecclesiæ praxis fidem testatur. Semper Ecclesia coluit martyres etiam catechumenos qui vitam pro Christo obtulerunt; quod evincit illos fuisse in proprio sanguine dealbatos seu baptizatos. Quoad parvulos vero est speciale festum Innocentium ab Herode occisorum. Non constat illos fuisse omnes circumcisos, et, hoc etiam dato, non esset sufficiens ratio illos colendi. Ergo propter martyrium honorantur, quod fuit pro ipsis quoddam lavacrum regenerationis.

Ratio tandem id congrue explicat. Qui configurantur passioni Christi in re, per imitationem operis, debent recipere passionis effectum, sicut illi qui configurantur in signo, per sacramentum aquae. Sed martyres, tam parvuli quam adulti, configurantur passioni Christi in re, opus ipsum imitando. Ergo debent illos passionis effectus recipere qui conferuntur per sacramentum, et ita baptismus sanguinis æquari debet baptismum fluminis.

Ceterum, eo ipso quod sit actus charitatis, continet saltem implicite votum adimplendi omniaquæ præscripsit Christus, et idcirco votum recipiendi baptismum aquæ.

III. De modo quo baptismus sanguinis operatur. — Requiritur ad rationem martyrii ut sit voluntaria mortis permissio propter catholicam fidem seu propter alicujus virtutis exercitium, quæ tandem ad fidei professionem ordinatur. Id autem importat : 1° ut fuerit in martyre mortis acceptatio, saltem habitualis ; 2° ut secuta fuerit mors, vel saltem adfuerit vulnus ex se lethale, licet miraculose impedita sit mors ; 3° ut mors acceptetur ex motivo supernaturali, quod nempe in Christum referatur ; 4° absque violenta resistentia, secus non esset immolatio in testimonium fidei ; 5° ut patiens mortem doleat de peccatis, saltem per attritionem.

Nonnulli theologi requirunt contritionem perfectam cum charitate conjunctam, arguendo ex verbis Apostoli : « Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, *charitatem* autem non habuero, nihil mihi prodest¹. » At argumentum minime cogit ; nam intendit tantum Apostolus non pro-

1. *I Cor.*, XIII, 3.

desse martyrium si homo retineat affectum ad peccatum et mors intercedat absque charitate *concomitante*, non autem asserit requiri charitatem *antecedentem*. Si autem requireretur actus contritionis et charitatis antecedentis, non posset prudenter Ecclesia colere omnes qui martyrium subeunt; quia non facile constaret ipsos habuisse illam contritionem et charitatem antecedentem.

Cæterum, si martyrium non justificaret hoc modo, non jam discreparet a martyrio flaminis in adultis. Quocirca melior est solutio quæ ex Angelico deducitur, scilicet martyrium posse quandoque esse absque charitate antecedente, sed semper conjungi cum charitate concomitante; ita ut, dum consummatur mors, anima sit in charitatis actu et statu. Unum impedimentum quod attendit S. Thomas est defectus attritionis, seu actualis adhæsiō ad peccatum: « Passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi; et ideo purgat ab omni culpa et veniali et mortali, *nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhaerentem*¹. »

Igitur martyrium remittit culpam et pœnam, non solum vi charitatis et contritionis, secus a baptismo flaminis non discriminaretur; sed ratione sui seu vi propria, *quasi ex opere operato passive*, quatenus opus ipsum sit configuratio cum Christo in actu exercito et idcirco vi sui applicet fructum passionis, animam a culpa et pœna liberando.

Non agit quidem ex opere operato *instrumentaliter* sicut sacramentum; quia non est ad hoc institutum a Deo, nec est signum gratiæ demonstrativum et collativum, nec ceremonia sacra ad cultum pertinens², sed ex opere operato *principaliter*, quia, ut diximus, opus ipsum *vi propria* fructum passionis applicat.

IV. Secunda conclusio: Baptismus flaminis, seu charitas vel contritio perfecta cum voto baptismi, supplet baptismum fluminis.

Intelligitur hic votum implicitum quod in ipsa charitate includitur, quæ, cum sit plenitudo legis, importat voluntatem servandi omnia mandata, et idcirco mandatum

1. III P., q. LXXXVII, a. 1 ad 2.

2. Cf. P. LEPICIER, *De Baptismo et Confirmatione*, p. 95.

recipiendi baptismum aquae, quum opportuna se præbuerit occasio.

Conclusio exprimit doctrinam omnino certam, quæ tum Scriptura tum Traditione manifeste nititur.

In Scriptura pœnitentiæ et charitati promittuntur remissio peccatorum et amicitia Dei, seu gratiæ infusio. Atqui ubi habetur remissio peccati et infusio gratiæ, habetur supplementum baptismi aquæ quantum ad effectum principalem. Ergo charitas et contritio, quoad principalem effectum, suppleant baptismum aquæ. Declaratur major. Dicitur de pœnitentia : « Impietas impii non nocet ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua¹. » Quod evincit remitti peccatum impii per ejus conversionem seu contritionem. Pariter dicit Christus : « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum². » Hic iterum charitati adscribitur remissio peccatorum. Alibi ipsi charitati attribuitur habitatio Dei in anima. « Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum... Ad eum veniemus et *mansionem* apud eum faciemus³... Qui manet in charitate in *Deo manet* et Deus in eo⁴. » Atqui habitatio et mansio Dei in anima non sunt nisi per gratiam sanctificantem. Ergo constat ex Scripturis pœnitentiæ et charitati promitti et annecti gratiæ infusionem et peccatorum remissionem.

Afferunt communiter theologi factum Cornelii⁵, qui ante baptismum receperat Spiritum Sanctorum, ideoque et peccatorum remissionem et gratiam, de quo scribit Augustinus : « Melior est centurio Cornelius Simone baptizato⁶. »

Traditio patristica non dubiis testimoniis manifestatur. Valent imprimis textus quibus Patres dicunt Deum diversis viis justificare per fidem circumcisos et incircumcisos, ut dicit S. Irenæus⁷ ; quod ostendit fidem vivam, nempe

1. EZECHIEL, XXXIV, 12.

2. LUC., VII, 47.

3. JOAN., XIV, 21-23.

4. I JOAN., IV, 16.

5. *Act.*, X, 44.

6. S. AUGUSTIN., *De Baptismo*, lib. IV, c. XXI ; *P. L.*, XLIII, 171.

7. S. IREN., *Cont. Hæres.*, lib. IV, c. XXII ; *P. G.*, VII, 1047.

conjunctam contritioni et charitati, sufficere ad justificationem. Sæculo autem tertio exeunte expresse asserit auctor *De Baptismale* « homines posse sine aqua baptizari¹. » A sæculo vero iv efficaciora adhuc sunt testimonia. S. Gregorius Nazianzenus extollit vim pœnitentiæ, quam vocat baptismum lacrymarum². Celeberrima inter omnes est oratio S. Ambrosii, qua docet Valentinianum illo baptismi voto, absque sacramento aquæ, fuisse salvatum : « Certe quia proposcit accepit... « Si (martyres) suo abluuntur sanguine, et hunc sua pietas abluit et voluntas³. »

Declarationes Ecclesiæ plures huc spectant. Innocentius III interrogatus de Judæo qui seipsum in mortis articulo baptizaverat, respondit invalidum quidem esse sacramentum, at talem hominem potuisse salvari *propter sacramenti fidem, et si non propter fidei sacramentum*⁴ » id est propter votum sacramenti licet non propter vim sacramenti. Idem asserit de sacerdote qui non fuerat baptizatus et idcirco invalide ordinatus.

Concilium Tridentinum, dum docet « post Evangelium promulgatum nunquam fieri translationem a statu veteris Adam ad statum gratiæ *sine regenerationis lavacro aut ejus voto*⁵ », eo ipso innuit fieri posse justificationem per baptismi votum.

Colligitur etiam ex damnatione harum propositionum in Baio : « Caritas perfecta et sincera, quæ est de *corde puro et conscientia bona et fide non ficta* (I Tim., i, 5), tam in catechumenis quam in pœnitentibus potest esse sine remissione peccatorum... Catechumenus juste, recte et sancte vivit, et mandata Dei observat, ac legem implet per caritatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quæ in baptismi lavacro demum percipitur⁶. » Ex quarum damnatione concluditur posse haberi in catechumenis caritatem quæ sine baptismo aquæ confert remissionem peccatorum.

Ratio theologica est, quia actus contritionis et caritatis

1. *De Baptism.*, v ; *P. L.*, III, 1189.

2. S. GREGOR. NAZIANZ., *Orat.*, xxxix, 17 ; *P. G.*, xxxvi, 356.

3. S. AMBROS., *De Obitu Valentiniani*, 51 ; *P. L.*, xvi, 1374, 1375.

4. *Decretal.*, lib. III, tit. XLII, c. iv.

5. *Sess.* VI, c. iv.

6. *Propos.* 31 et 33 ; DENZINGER, 1031, 1033.

possunt ex se haberi extra sacramentum aquæ. Porro actus contritionis et pœnitentiæ, licet nonificent formaliter, non possunt tamen componi cum peccato mortali, cui opponuntur contradictorie; si quidem peccatum est aversio a Deo, illi autem actus sunt conversio, ac proinde secum trahunt peccati mortalis remissionem, quæ fit formaliter per gratiam sanctificantem. Ergo actus contritionis et caritatis possunt extra sacramentum aquæ justificare et sanctificare, seu supplere baptismum flaminis.

V. Tertia conclusio : Baptismata sanguinis et flaminis nunquam sunt sacramentum nec suppleant id quod est res et sacramentum (a. 11, ad. 2, et a. 12, ad 1).

Tria, ut alibi exposuimus sunt in sacramentis attendenda : sacramentum tantum, res tantum, res et sacramentum.

Porro nec baptismus flaminis nec baptismus sanguinis dici possunt sacramentum, cum nec verbis et rebus constant, seu materia et forma, nec ministerium habeant nec sint necessario in genere signi. « Sacramentum habet rationem signi; alia vero duo conveniunt cum baptismo aquæ non quidem quantum ad rationem signi, sed quantum ad effectum baptismatis; et ideo non sunt sacramenta (ad 2). » Res autem et sacramentum, nempe character, annectitur sacramento, nec est separabilis a sacramento, sicut gratia, seu res tantum; nam gratia non habet rationem signi, character autem « animæ impressus habet rationem signi, in quantum *per sensibile sacramentum imprimitur* : per hoc enim scitur aliquis esse baptismali characterem insignitus quod est ablutus aqua sensibili¹. »

Hinc, quia gratia est separabilis a sacramento, potest conferri extra sacramentum; sed, quia character est effectus a sacramento inseparabilis, non potest per baptismum sanguinis vel flaminis suppleri. Recolatur effatum D. Thomæ : « *Character nunquam imprimitur nisi per sacramentum*². »

1. III P., q. LXIII, a. 1 ad 2.

1. III P., q. LXIV, a. 8 ad 2.

VI. Quarta conclusio : Ratione gratiæ quam confert, baptismus sanguinis est potior utroque alio (a. 12).

Effusio sanguinis et contritio cum amore dicuntur baptismatà ratione gratiæ collatæ, quatenus, sicut ipse baptismus aquæ, efficaciam habent a passione Christi et a Spiritu Sancto. Atqui duæ istæ causæ efficacius in baptismo sanguinis quam in utroque alio operantur. Ergo ratione gratiæ collatæ baptismus sanguinis est potior utro-utroque alio.

Probatur min. Quum baptismus sanguinis sit passionis imitatio per effectiorem operis, dum baptismus aquæ est imitatio per figuralem repræsentationem et baptismus flaminis imitatio per quamdam affectionem, oportet ut fructus passionis, qui est gratia, efficacius et excellentius applicetur martyri. Similiter Spiritus Sanctus perfectius operatur in baptismo sanguinis; nam in baptismo aquæ agit per virtutem quamdam latentem, quæ instrumenta-liter operatur, in baptismo autem flaminis per cordis commotionem; in baptismo vero sanguinis per potissimum dilectionis et affectionis fervorem, ita ut sit martyrium maximæ dilectionis signum : *Majorem hac dilectionem nemo habet*¹.

Sub alio quoque respectu, baptismus sanguinis est potior, quia, dum baptizatus potest iterum peccare, martyr non secundis maculis inquinatur.

Demum, martyrium est utroque alio baptismo præstantius, quia ipsum solum aureolam confert.

1. JOAN., XV, 13.

QUÆSTIO SECUNDA

De Ministris Baptismi

AD Q. LXVII S. THOMÆ

Versat S. Doctor omnia quæ spectant tumministerium solennitatis, aa. 1 et 2, tumministerium necessitatis, aa. 3-6, tum illos qui instar ministri se habent, et hinc quædam tangit de patrinis, aa. 7 et 8.

ARTICULUS PRIMUS

DE MINISTRO SOLENNITATIS IN BAPTISMO

AD ART. 1 ET 2 S. THOMÆ

I. Duplex minister solennitatis. — Dicitur generatim minister *solennitatis*, qui sacramentum confert cum ritu et cæremoniis in Ecclesia adhiberi solitis; minister vero necessitatis, qui applicat solum materiam et formam, omittis cæremoniis, ut alicui in periculo subveniat. Iterum minister solennitatis duplex distinguitur, nempe *ordinarius* qui vi officii, et *extraordinarius*, qui ex commissione, ministrat.

II. Prima conclusio : Ad diaconum non pertinet. quasi ex officio tradere sacramentum baptismi, sed in collatione hujus sacramenti et aliorum assistere et ministrare majoribus (a. 1).

Constat tum ex praxi Ecclesiæ tum ratione theologica. In principio episcopus collationi baptismi præsidebat, presbyter episcopo assistebat et diaconus presbytero¹. Quando

1. Cf. *Canones Hippolyti*, apud ACHELIS, p. 95-96.

autem multiplicatæ fuerunt ecclesiæ, presbyteris commissum fuit munus baptizandi¹. Deficiente vero presbytero, diaconus baptizat². Gelasius Papa diaconis interdicit ne baptizent, nisi necessitas extrema compellat³. *Codex* deum statuit : « Extraordinarius baptismi sollemnis minister est diaconus ; qui tamen sua potestate ne utatur sine loci Ordinarii vel parochi licentia, justa de causa concedenda, quæ ubi necessitas urgeat, legitime præsumitur⁴. »

Ratio autem est, quia, sicut cœlestium ordinum proprietates et officia ex eorum nominibus accipiuntur, ita et officia ecclesiasticorum ordinum ex nominibus innotescunt. Porro nomen diaconi indicat causam ministerialem, non principalem. Ergo ad diaconum non pertinet conferre sacramentum ut causa principalis et ex proprio officio, sed potius assistere et ministrare maioribus.

Ubi autem urget necessitas vel ratio sat gravis, potest diaconus, ad tramitem canonis præcitati, baptizare.

III. **Secunda conclusio : Omnis et solus sacerdos est minister solemnitatis ordinarius baptismi** (a. 2).

Constat ex traditione jam indicata. Concilium Florentinum expresse declarat : « Minister hujus sacramenti est sacerdos, cui ex officio competit baptizare⁵. » Et *Codex* : « Minister ordinarius baptismi sollemnis est sacerdos⁶. »

Ratio congruentiæ est, quia ejusdem est conficere Eucharistiam et habiles reddere ad Eucharistiam, sicut ejusdem est facere convivium et invitare atque invitatos ad convivium introducere. Atqui sacerdotis est vi suae ordinationis conficere et conferre Eucharistiam, seu convivium eucharisticum instruere. Ergo sacerdotis est habiles efficere ad eucharisticam, illos baptizando, cum per baptismum homo fiat particeps ecclesiasticæ unitatis et accipiat jus ad mensam Domini accedendi.

1. Cf. DUCHESNE, *Origines du culte chrétien*, p. 324.

2. TERTULL., *De Baptism.*, xvii, P. L., i, 1218 ; *Constit. Apost.*, viii, 28 ; P. G., i, 1125.

3. *Epist. ad Episcop. Lucaniæ*, c. vii. Cfr. JAFFÉ, n. 636.

4. Can. 741.

5. Conc. Florent., *Decreto pro Armenis* ; DENZINGER, 696.

6. Can. 738.

Quapropter Christus contulit Apostolis eorumque successoribus episcopis simul utrumque munus docendi et baptizandi : docendi quidem, ut principalissimum, quod per se exercerent ; baptizandi vero, ut secundarium, quod possent per alios, nempe presbyteros, adimplere, vel, ut alii dicunt, *docere* dedit ut episcopis, *baptizare* ut sacerdotibus (cf. ad 1).

IV. Tertia conclusio : Ad liceitatem in casibus ordinariis requiritur in ministro solennitatis jurisdictio. — Quum enim per baptismum, ut exponit Angelicus, aliquis fiat particeps ecclesiasticæ unitatis, et consequenter alicui Ecclesiæ particulari aggregetur, baptizare spectat ad eum qui curam animarum in illa Ecclesia, et idcirco jurisdictionem habet.

Quapropter etiam ab initio requirebatur consensus Episcopi, quando baptismus a presbytero vel diacono conferebatur. Sic Tertullianus jam expresse testatur requisitum fuisse illum consensum¹, et pariter S. Hieronymus recolit non posse presbyteros vel diaconos baptizare nisi permittente episcopo².

Jus autem nunc vigen in *Codice* resumitur : « Can. 738, § 1. Minister ordinarius baptismi sollemnis est sacerdos ; sed ejus collatio reservatur parochi vel alii sacerdoti de ejusdem parochi vel Ordinarii loci licentia, quæ in casu necessitatis legitime præsumitur.

2. Etiam peregrinus a parochi proprio in sua parœcia sollemniter baptizetur, si id facile et sine mora fieri potest ; secus peregrinum quilibet parochus in suo territorio potest sollemniter baptizare.

Can. 739. In alieno territorio nemini licet, sine debita licentia, baptismum sollemnem conferre ne sui quidem loci incolis. Can. 740. Ubi parœciæ aut quasi parœciæ nondum sunt constitutæ, statutorum peculiarium et receptum consuetudinum ratio habenda et, ut constet cuinam sacerdoti, præter Ordinarium, in universo territorio vel in ejus parte jus insit baptizandi. »

1. TERTULL., *De Baptismo*, XVII ; P. L., I, 1218.

2. HIERON., *Dialog. cont. Lucif.*, IX ; P. L., XXIII, 173.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MINISTRIS NECESSITATIS

AD ART. 3 ET SS. S. THOMÆ

I. De laicis (a. 3). — Ratio cur laicis liceat baptizare desumitur ex necessitate baptismi. Sicut materia hujus sacramenti est communissima, ut possit sacramentum facillime conferri, ita minister potest esse quicumque non ordinatus, ne propter defectum baptismi homo salutis suæ dispendium patiatur.

Et hæc praxis jam initio Ecclesiæ comprobatur. Testatur Tertullianus fieri posse a laico, urgente necessitate, collationem baptismi¹; *Liber Pontificalis* refert concessum fuisse a Victore Papa (189-198) ut quilibet christianus posset in illa necessitate baptizare ubicumque ethnicum qui prius symbolum recitasset². S. Cyrillus Hierosolymitanus docet posse conferri baptismum ab ignorante sicut a docto, a servo, sicut a libero³; et pariter S. Hieronymus: « *Si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere laicis*⁴. » Tametsi controversia de fide et sanctitate ministri aliquando veritatem obnubilaverit, communis fides et usus validum habuit baptismum a laico vel hæretico collatum, ita ut sufficeret baptizatum confirmari ab episcopo.

Concilium Florentinum declarat: « In causa necessitatis non solum sacerdos, sed etiam laicus vel mulier immo etiam paganus et hæreticus baptizare potest, dummodo formam servet Ecclesiæ et facere intendat, quod facit Ecclesia⁵. »

II. De mulieribus (a. 4). — Eadem recurrit ratio, nempe

1. TERTULL., *De Baptismo*, xvii; *P. L.*, i, 1218.

2. *Liber Pontificalis*, Edit. DUCHESNE. Paris, 1886, t. I, p. 137.

3. S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, xvii, 25; *P. G.*, xxxiii, 1109.

4. S. HIERON., *Dial. cont. Lucif.*, ix; *P. L.*, xxiii, 173.

5. Decret. *pro Armenis*; DENZINGER, 696.

necessitas sacramenti, ita ut Christus, qui est causa principalis, possit tanquam instrumento seu ministro uti sive laico, sive muliere.

Quia in primitiva Ecclesia plures hæretici, ut Marcionitæ, Pepuziani, concedebant mulieribus facultatem baptizandi etiam solemniter¹, Patres illos vehementer impugnant et concilium Carthaginense IV statuit : *Mulier baptizare non præsumat*². Quæ prohibitio postmodum intellecta fuit extra casum necessitatis, ut audivimus ex concilio Florentino. *Codex* sancivit quæ hic tradit S. Doctor : « Baptismus non solemnus... potest a *quovis* ministrari... Si tamen adsit sacerdos diacono præferatur, diaconus subdiacono, clericus laico et vir feminæ, nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare, vel nisi femina noverit melius formam et modum baptizandi. Patri et matri suam prolem baptizare non licet, præterquam in mortis periculo, quando alius præsto non est, qui baptizet³. »

III. **Utrum non baptizatus possit sacramentum baptismi conferre** (a. 5). — Non videtur posita fuisse quæstio ante S. Augustinum, qui, ut animadvertit Angelicus, illam indeterminatam reliquit. Statuit tamen Augustinus principium quo solvi potest quæstio : « Nequaquam dubitarem habere eos baptismum qui *ubicumque et a quibuscumque* illud verbis evangelicis consecratum, sine sua simulatione et cum aliqua fide accepissent⁴. » Quæ verba generalissima innuunt valere baptismum a *quocumque*, etiam non baptizato, collatum, dummodo servantur *verba evangelica*, seu fiat debita applicatio materiæ et formæ, et adsit recta intentio.

Patres Græci, licet hanc quæstionem non dirimant, regulam tamen statuunt, quæ hic applicari possit : sic S. Gregorius Nazianzenus animadvertit non requiri in baptizante fidem, sed posse malum vel bonum baptizare,

1. Cf. S. EPIPHAN., *Hæres.*, XLII, XLIX ; *P. G.*, XLI, 700, 881.

2. HARDOUIN, *Act. Concil.*, I, 984.

3. *Codex*, can. 742.

4. S. AUGUSTIN., *De Baptism.*, *Cont. Donat.*, VII ; *P. L.*, XLII, 243.

quemadmodum annulus ferreus potest sicut aureus eamdem imaginem referre¹.

Dubium tamen sat diu perstitit, præsertim sæculo VIII et sæculo IX. Sic Carolus Magnus præcipit « ut qui a paganis baptizati sunt denuo a Christi sacerdotibus in nomine sanctæ Trinitatis baptizentur... quia aliter nec christiani nec dici nec esse posunt². » Ex adverso, concilium in Gallia celebratum an. 754 declarat validum esse sacramentum, prout pronuntiavit Sergius Papa, dummodo servata fuerit forma, in nomine Trinitatis³. Ratio oppositæ praxis ex eo desumitur, quod alii existimarent paganos aut non servare debitam formam aut carere intentione faciendi quod facit Ecclesia, et propterea iterandum esse baptismum; alii vero intenderent tunc valere baptismum cum pagani debito modo baptizassent. Nicolaus Papa in resp. ad Bulgaros optime quæstionem solvit: « Si in nomine summæ ac individuæ Trinitatis baptizati fuere, christiani profecto sunt, et eos iterato baptizare non convenit⁴. » Concilium Later. IV hanc solutionem confirmat: « Sacramentum baptismi... tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficit ad salutem⁵. » Deinde conc. Florentinum et Codex, ut jam diximus.

Perspicua est omnino ratio S. Thomæ: sicut *ex parte materiæ, quantum ad necessitatem sacramenti, sufficit quæcumque aqua, ita etiam sufficit ex parte ministri quicumque homo*.

IV. Utrum possint plures unum baptismum baptizare (a. 6). — Quoad licetatem, nunquam licet. Quoad validitatem vero distinguendum est: Si baptizantes se habeant ut *duos* ministros, dicendo: *Nos te baptizamus*, non valet baptismus; quia, sicut unus est Christus, ita oportet esse unum ministrum qui Christum repræsentet. Si baptizarent *singulariter*, dicendo: *Ego te baptizo*, et simul omnino verba proferrent, valeret baptismus, quia Christus, qui

1. S. GREGOR., NAZIANZ., Orat., XL, 26; P. G., XXXVI, 396.

2. P. L., XCVII, 849.

3. HEPELÉ-LECLERCQ, *Hist. Conc.*, t. III, § 378.

4. LABBE, *Concil.*, VIII, 523.

5. Legantur de his canones 762-769.

est unus interius baptizans, unum sacramentum per utrumque conferret; si autem unus prius proferret verba, ille solus daret baptismi sacramentum, nec posset alter facere quod jam est factum.

V. **De patrinis** (a. 7 et 8). — Rationes congruentiæ quas indicat Angelicus ex se ipsis innotescunt: sicut in generatione naturali parvulus nuper natus indiget nutrice et pædagogo, ita in regeneratione spirituali indiget baptizatus aliquo qui fungatur vice nutricis et pædagogi in his quæ pertinent ad fidem et vitam christianam. Hinc qui assumit aliquem de fonte baptismi assumit obligationem habendi curam de illo et saluti ipsius intendere, secundum suum modum, nisi per parentes aut per alios in Ecclesia hujusmodi officium sufficienter exerceatur.

Codex præscribit ut patrinus, etiam in baptismo privato, si facile haberi queat, adhibeatur, qui sit baptizatus, nec ad aliquam sectam hæreticam vel schismaticam pertineat, et aliis debitis dotibus sit præditus¹.

1. Can. 762, ss.

QUÆSTIO TERTIA

De suscipientibus Baptismum

62
AD Q. LVIII S. THOMÆ

Agitur tum de necessitate sive præcepti sive medii, aa. 1-3; tum de diversis subjectis cum dispositionibus requisitis; sive de peccatoribus, aa. 4-8; sive de pueris et his qui pueris assimilantur, aa. 8-12.

ARTICULUS PRIMUS

DE NECESSITATE BAPTISMI

AD ART. 1-3 S. THOMÆ

I. Principium quo S. Thomas probat obligationem recipiendi baptismum (a. 1). — Colligit S. Doctor obligationem qua tenentur homines recipiendi baptismum ex illo principio in præsentī ōconomia celebratissimo et loco fundamenti habendo, nullum salutem consequi posse nisi per Christum et fidem exteriorē in Christum, manifestatam aliquo signo visibili, quo possint homines Christo incorporari et fieri ejus membra. Quapropter etiam in veteri lege, sive naturæ sive mosaica, non potuerunt homines salvari, nisi fierent membra Christi, et ipsi incorporarentur per aliquod signum seu sacramentum protestativum fidei in Christum venturum, cujusmodi fuerunt remedium naturæ et circumcisio¹.

Modus autem quo post Christi adventum homines Christo incorporantur est baptismus. Hinc necessitas et obligatio recipiendi baptismum. Optime concludit S. Doc-

1. Cf. *De Sacramentis* in communi, p. 50, ss.

tor : « Sed alio signo manifestatur fides rei jam præsentis, quam demonstraretur quando erat futura, sicut etiam aliis verbis significatur præsens, præteritum et futurum. Et ideo, licet ipsum sacramentum baptismi non semper fuerit necessarium ad salutem, fides tamen, cujus baptismus sacramentum est, semper necessaria fuit (ad 1). »

Hoc est igitur primum et pulcherrimum principium semper recolendum : quia incorporatio in Christo est necessaria, eo ipso necessarium est sacramentum quo fit incorporatio, juxta modum a Deo ipso præscriptum.

Hinc, si per miraculum aliqui nunc sanctificarentur in utero, necesse esset eos baptizari, ut per suceptionem characteris aliis membris Christi conformarentur (ad 3).

II. Errores. — Baptismi necessitatem inficiati sunt Pelagiani, qui primum negaverunt peccatum originale, postea autem contenderunt parvulos sine baptismo consequi posse vitam æternam, etsi non regnum cœlorum. Quem errorem acriter impugnavit et confutavit S. Augustinus¹.

Quædam secta, nempe Hieracitarum, tenebat parvulos incapaces esse recipiendi baptismum.

Medio ævo, Albigenes voluerunt, loco baptismi aquæ, imponere *Consolamentum*, seu baptismum Spiritus Sancti, eo quod baptismus aquæ sit a principio malo. Pariter *Flagellantes* contendebant novum a tempore ipsorum necessarium esse baptismum, scilicet sanguinis per flagellationem. Wicleffistæ quoque necessitatem baptismi impugnaverunt. Secta Massalianorum, qui vocati sunt *Euchitæ* seu *Orantes*, vim regenerandi tribuebat, non ipsi sacramento baptismi, sed orationi.

Protestantes diversimode de hoc locuti sunt. Lutherus ejusque primi discipuli baptismi necessitatem asserunt, sed postea perverse explicant, illius efficacitatem repetendo ex fide. Calvinus statuit sacramentum baptismi nonnisi in electis et prædestinatis efficax esse nec imponi ex necessitate medii.

Anabaptistæ reponunt baptismum non esse nisi ritum

1. Lib. I et II *De Peccat. merit. et remiss. et Hæres*, XL.

exteriorem absque virtute intrinseca, qui tantum usum rationis adeptis prodest ; baptistæ tenent illum non valere nisi in adultis qui conscientiam et fidem habent. Bucerus et plures cum ipso dicunt saltem non esse necessarium parvulis prædestinatis. Generatim Liberales et Protestantes hodierni necessitatem medii negant, et putant solam fidem sufficere.

Ex catholicis, plures theologi admiserunt quasdam exceptiones. S. Bonaventura^{O. F. M.} putavit *probabiliter modo extraordinario* sufficere preces et vota parentum, quamvis de lege ordinaria baptismus sit necessarius necessitate medii.

Cajetanus^{C.} existimat ad salutem infantium sufficere votum baptismi a parentibus vel aliis conceptum et expressum signo quodam exteriori, seu benedictione sub invocatione SS. Trinitatis ; quod antea opinatus erat Gerson. Perrone^{S. J.} et nonnulli cum ipso existimant adhuc valere remedium naturæ in locis in quibus lex evangelica non est sufficienter promulgata.

De his feremus infra iudicium ; stabilienda est imprimis doctrina catholica.

III. Conclusio : Baptismus aquæ, post sufficientem evangelii promulgationem, est, ex positiva Dei institutione, omnibus necessarius necessitate medii ad salutem : adultis quidem in re vel saltem in voto, infantibus vero in re extra casum martyrii ; insuper est adultis necessarius necessitate præcepti. — Probatio scripturistica.

Necessarium necessitate præcepti dicitur quod citra culpam omitti nequit, licet forte sine eo finis obtineri possit ; necessarium autem necessitate medii censetur quo etiam inculpabiliter omisso obtineri nequit salus. Agitur autem de necessitate quæ provenit ex positiva Dei institutione, non autem ex natura intrinseca rei, sicut detestatio peccati requiritur in justificatione impij.

Conclusio est de fide quoad adultos, certa quoad parvulos, ut infra explicabitur.

Probatur ex verbis Domini : « *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum*

Dei¹. » Verba in propositione universali negante ita sunt accipienda ut nullam prorsus admittant exceptionem, ac proinde enuntiatur aliquid ita necessarium, ut eo etiam inculpabiliter omisso, nequeat obtineri salus : et hæc est proprie necessitas medii.

Ex toto contextu confirmatur. Christus ita comparat regenerationem spiritualem cum corporali, ut renasci ex aqua et Spiritu Sancto sit necessarium ad salutem eo modo quo necessaria est nativitas ex matre ad vitam naturalem. Atqui nativitas est ad vitam naturalem consequendam necessaria necessitate medii. Ergo et baptismus necessarius est necessitate medii omnibus ut vitam supernaturalem adipiscantur, et idcirco etiam parvulis.

Insuper, indicat Christus hominem vi nativitatis corporalis esse tantum carnem, seu gratia destitutum : « Quod natum est ex carne caro est, et quod natum est ex spiritu spiritus est. » Ex quo sic arguitur : Quum per nativitatem carnalem homo sit tantum caro, seu gratia privatus, debet ex Spiritu et aqua renasci quicumque vult vitam supernaturalem habere. Sed hæc necessitas est medii et pro omnibus, sive adultis sive parvulis. Ergo tum adultis tum parvulis necessaria est nativitas ex Spiritu et aqua, seu baptismus, necessitate medii ad salutem.

Alibi addit Christus : « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit². » Eadem est necessitas baptismi et fidei. Atqui fides est necessaria necessitate medii ad salutem. Ergo necessitas baptismi est pariter necessitas medii.

Hic Dominus non restringit baptismi necessitatem, quam jam absolute declaravit universalem, sed indicat solum necessitatem baptismi in his qui debent baptismum recipere æquiparari necessitati fidei, in his qui possunt habere fidem, et idcirco esse necessitatem medii.

IV. Traditio patristica. — Modus quo Patres probant baptismi necessitatem ad id reducitur : vel *nemini* patere salutem *sine* baptismo, vel *si quis non* recipiat baptismum,

1. JOAN., III, 5.

2. MARC., XV, 16.

ipsum non habere salutem; quod est æquivalenter adstruere necessitatem medii.

Jam testatur Hermas: « *Aliter* enim non poterant intrare in regnum Dei, *nisi* mortalitatem deposuerint vitæ suæ prioris¹. » Exhibetur hic baptismus ut conditio *sine qua non* pro omnibus, et, licet plura erronea admisceat Hermas, v. g., quod descenderint Apostoli in limbos ut veteres patres baptizarent, testis tamen est verus primitivæ fidei de absoluta necessitate baptismi.

Concinit Tertullianus: « Præscribitur *nemini sine baptismo* competere salutem, ex illa pronuntiatione Domini, qui ait: Nisi quis...². »

S. Irenæus idem asserit dum recolit venisse Dominum ad salvandos « *omnes qui per eum renascuntur in Deum, infantes et parvulos et pueros*³. »

Quod indicat baptismum esse illis omnino necessarium, cum sit unicum medium quo renascuntur.

S. Cyprianus et episcopi Africani docent simul et dogma peccati originalis et necessitatem baptismi, quum decernunt parvulos etiam ante octavum diem baptizandos, ut eis dimittantur non propria, sed aliena peccata⁴.

Quod alio modo adstruit Origenes: « Quid causæ sit, cum baptisma Ecclesiæ pro remissione peccatorum detur *secundum* Ecclesiæ observationem etiam parvulis baptismum dari; cum utique, si nihil esset in parvulis quod ad remissionem deberet et indulgentiam pertinere, gratia baptismi superflua videretur⁵. »

Sæculo iv, in Occidente fidem testatur S. Ambrosius: « Utique *nullum excipit, non infantem*, non aliqua præventum necessitate⁶. » In Oriente, S. Cyrillus Hierosol: « Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet, *solis martyribus exceptis*, qui etiam sine aqua regnum recipiunt⁷. »

1. HERMAS., *Similit.*, ix, 16, 2-7.

2. TERTULL., *De Baptismo*, xii; *P. L.*, i, 1213.

3. S. IREN., *II Cont. Hæres.*, c. xxii, 4; *P. G.*, cii, 784.

4. *Epist. LIX*, ii, 5; *P. L.*, iii, 1015, 1018, 1019.

5. *In Levit.*, Homil. VIII; *P. G.*, xii, 496. — Cf. *In Rom.*, v, 9; *P. G.*, xiv, 1047.

6. S. AMBROS., *De Abraham*, lib. II, c. xi, 84; *P. L.*, xiv, 497.

7. S. CYRILL. HIEROS., *Cateches.*, iii, 10; *P. G.*, xxxiii, 440.

Quando incipit controversia pelagiana, S. Hieronymus hæreticos impugnat dicendo : « *Eliam infantes in remissionem peccatorum baptizandos, in similitudinem prævaricationis Adæ*¹. » S. Augustinus, qui errorem debellavit, concludit absolute : « Baptizantur ut *justi sint* et in eis originalis *ægritudo sanetur*². » Quia igitur omnes indigent justificari et sanari, manifeste inculcatur necessitas medii pro omnibus.

V. Declarationes Ecclesiæ. — Hæresim pelagianam damnarunt concilia et summi Pontifices. Sufficiat referre canonem concilii Milevitani (416) ab Innocentio I approbati et Carthaginensis (418) a Zosimo Papa approbati : « Placuit, ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expiatur... A. S... Ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur ut in eis regeneratione mundetur quod generatione contraxerunt³. »

Manifestum est agi de necessitate medii, cum exhibeatur baptismus ut unicus modus expiandi et mundandi originale peccatum, quod generatione contraxerunt.

In concilio Florentino, decret. pro Armenis, dicitur baptismus *vitæ spiritalis janua*⁴, ita scilicet ut non possit fieri introitus in vitam sine ipso ; et in decreto pro Jacobitis additur : « *Cum ipsis non possit alio remedio subveniri*⁵. » Quod sane dicit necessitatem medii.

Concilium Tridentinum repetit canonem jam citatum concilii Milevitani⁶, definit baptismum esse necessarium ad salutem⁷ et justificationem post evangelium promulgatum *sine lavacro regenerationis aut ejus voto fieri non posse*⁸.

1. S. HIERON., *Dialog. adv. Pelag.*, 17, 18 ; *P. L.*, xxiii, 618.

2. S. AUGUSTIN., *De Peccator. Merit. et Remiss.*, i, 24 ; *P. L.*, xliv, 858.

3. Can. 2 ; DENZINGER, 102.

4. DENZINGER, 696.

5. *Id.*, 712.

6. Sess. V, can. 4.

7. Sess. VII, *De Baptismo*, can. 5.

8. Sess. VI, cap. iv.

VI. Ratio theologica quæ ostendit utramque necessitatem et medii et præcepti. — Jam exposuimus principium S. Thomæ (n. 1). Nemo potest salvus fieri nisi Christo incorporetur per gratiam sanctificantem, quæ est spiritalis regeneratio. Atqui nemo potest habere gratiam sanctificantem, sine baptismo, qui est lavacrum regenerationis, aut saltem sine ejus voto, ut audivimus ex conciliis. Ergo nemo potest salvus fieri sine baptismo in re aut saltem in voto. Cum autem pueri non sint capaces voti, debent habere baptismum in re, excepto tamen casu martyrii, quod etiam in parvulis æquatur baptismo fluminis, ut explicatum est supra.

Et hæc est necessitas medii. Hinc colligitur necessitas præcepti : primo jure naturæ, quia unusquisque jure naturæ tenetur consulere suæ saluti et sumere medium necessarium ; secundo jure divino, tum quia censendum est præcipi a Deo quidquid necessarium est necessitate medii, tum quia Christus, præcipiendo Apostolis ut docerent et baptizarent gentes, eo ipso imposuit gentibus præceptum recipiendi baptismum ; tertio demum jure ecclesiastico, ut liquet ex praxi Ecclesiæ, ex conciliis, et ex novissimo *Codice*, can. 745, ss.

VII. A quonam tempore inceperit obligatio vel necessitas baptismi. — Quæstio jam instituitur a S. Bernardo et ab Hugone Victorino. S. Bernardus ponit hoc principium : « Ex eo tempore tantum cuique cœpit antiqua observatio non valere, et non baptizatus quisque novi præcepti reus existere, ex quo præceptum ipsum inexcusabiliter ad ejus potuit pervenire notitiam¹. » Idem censet Hugo a S. Victore, qui putat insuper nullum esse hominem qui possit ignorare præceptum, cum in omnem terram exierit sonus apostolorum². Quam sententiam sequuntur Alexander Halensis et S. Bonaventura.

S. Thomas habet : « Necessitas utendi hoc sacramento

1. S. BERNARD., *Epist. ad Hugonem*, c. II ; *P. L.*, CLXXXII, 1031, ss.

2. HUGO A S. VICTORE, *De Sacramentis*, lib. II, P. VI, c. IV ; *P. L.*, CLXXV, 450, 451.

indicta fuit hominibus post passionem et resurrectionem¹. » — « Post passionem obligatorius fuit, quando *circumcisio mortua fuit*, quantum ad omnes ad quos institutio potuit pervenire². » Scotus docet baptismum fuisse de consilio ante pentecosten, de necessitate autem a pentecoste : « quibusdam incepit tempus ad mentem post pentecosten, et aliquibus ad annum, aliquibus ad decem annos, et sic deinceps, sicut eis prædicabatur³. »

Concilium Tridentinum dicit « *post promulgatum evangelium*⁴ ». Suarez admittit promulgationem illam factam fuisse paulatim, ita tamen ut *promulgatio* habeatur ubique, licet *divulgatio* quotidie fiat⁵.

Plures theologi putant cum Perrone nondum esse in pluribus regionibus sufficienter promulgatum evangelium et pro ipsis adhuc valere remedium naturæ.

VIII. Quid sit de exceptionibus sentiendum. — Quoad opinionem Cajetani, animadvertendum est illam fuisse ex ejus operibus, jussu Pii PP. V, expunctam. Contra illam certe valent verba concilii Florentini : « Cum ipsis *non possit alio remedio* subveniri. » Quæ assertio saltem de locis ubi promulgatum est evangelium intelligenda est. Ergo saltem in illis remedium salutis non est oratio aut votum parentum, sed tantum baptismus, *non alio remedio*.

Contra opinionem Perrone et recentiorum valent quoque illa verba, quæ legem universalissimam enuntiant, a qua nulla prævidetur aut supponitur in his textibus exceptio. At præsertim hæc ratio concludit : Ut valeret adhuc remedium naturæ, deberet persistere ut *medium supernaturale* inter infideles. At nullo pacto id explicari potest. Ergo. Declaratur major. Ut valeret ille ritus ad delendum peccatum originale et infundendam gratiam, deberet esse *protestativus fidei* supernaturalis aut ex parte suscipientis aut ex parte parentum aut ex parte societatis cujus nomine conferretur. Valet quidem baptismus, tametsi suscipiens

1. III P., q. LXVI, a. 2.

2. IV Sent., dist. 3, a. 5.

3. Scot., IV Sent., dist. 3, q. iv.

4. Sess. VI, cap. iv.

5. SUAREZ, disp. XXXI, sect. I, n. 5.

vel parentes vel minister non habeant fidem, sed datur nomine societatis, nempe Ecclesiæ, quæ fidem veram habet ; pariter valebat circumcisio aut remedium naturæ, licet suscipiens aut ministrantes fide carerent, at societas ipsa credebat, et illi ritus erant protestatio externa hujusmodi fidei. Oportet semper ut societas in qua ministratur remedium naturæ fidem supernaturalem retineat. Constat quoque minor, nam nullatenus concipitur inter infideles societas supernaturalis, quæ fidem supernaturalem retineat et valeat applicare medium supernaturale gratiæ collativum.

— Quod imaginatur Klée, nempe pueros in instanti mortis recipere usum rationis, est omnino rejiciendum, nam importat miraculum *invisibile*, quod nullatenus ordinatur ad manifestationem *externam* attributorum divinorum, ut exigit finis miraculi.

— A fortiori repugnat theoria Schell, qui contendit mortem puerorum absque propria culpa decedentium esse instar cujusdam martyrii, quo salvantur, nam contradicit definitionibus de necessitate baptismi pro parvulis et concludere debet nullum damnari cum solo peccato originali, quod est contra definitionem concilii Florentini : « Illorum autem animas qui in actuali mortali peccato *vel solo originali* decedunt mox in infernum descendere¹. »

IX. Hac necessitate probe intellecta, solvitur quæstio an sit baptismus nec ne differendus (a. 3).

Hic occurrit error anabaptistarum, imo et plurium hodiernorum parentum, qui contendunt non esse baptizandos parvulos nisi quando ad discretionis ætatem pervenerint ; vel ea ætate qua baptizatus est Christus. Hinc canon concilii Tridentini : « Si quis dixerit neminem esse baptizandum nisi ea ætate qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo, A. S.² ». — Rationes quas indicat S. Doctor sunt evidentes et cogentes : quia non potest a parvulis expectari major instructio aut plenior conversio, et aliunde urget ratio periculi, *quia non potest eis alio remedio subveniri nisi per sacramentum baptisimi*.

1. *Decret. pro Græcis* ; DENZINGER, 693.

2. Can. 12, *De Baptismo*.

Hinc dilatio unius mensis in his qui debent de baptismo infantium providere esset peccatum grave, imo, juxta plures theologos cum S. Alphonso, probabilius est dilationem decem dierum esse jam grave peccatum. Recolatur quod diximus supra n. iv, jam præscripsisse episcopos Africanos, cum S. Cypriano, baptizandos esse pueros ante octavum diem.

Quoad adultos vero, cum possit ipsis per votum baptismi suppleri, certum probationis tempus est imponendum; tum propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur; tum propter eorum instructionem et exercitationem; tum propter sacramenti reverentiam, ut in præcipuis solemnitatibus homines ad baptismum admittantur et ita devotius sacramentum suscipient.

Dilatio tamen prætermittenda est quando baptizandi sunt jam sufficienter instructi et idonei, et quando adest infirmitas aut aliquod periculum mortis.

ARTICULUS SECUNDUS

DE PECCATORIBUS

AD ART. 4-8 S. THOMÆ

I. Status et conscientia peccati non obstant receptioni baptismi, sed obstat propositum persistendi in peccato; et sic peccatoribus non est sacramentum baptismi conferendum (a. 4).

Prima pars liquet, nam sacramentum baptismi ordinatur contra peccata præterita, ut ea deleat, ut animam *mundet lavacro aquæ*¹. Quapropter macula, reatus, conscientia, non sunt obex, sed obex est defectus attritionis, seu propositum remanendi in peccato, ut statim ostenditur.

Prob. II^a pars. Constat ex concilio Tridentino : « Ac propterea moventur adversus peccata per *odium* aliquod *et detestationem*, hoc est per *pœnitentiam*, quam ante baptismum agi oportet². » — Recolatur sex esse actus qui ad justificationem disponunt : *fidem, timorem, spem, amorem initialem, pœnitentiam, propositum*³.

At in præsentī tres præcipuæ militant rationes.

1° Per baptismum homo Christo incorporatur, seu induit Christum : *Quicumque in Christo baptizati estis Christum induistis*⁴. Atqui ille qui retinet propositum peccandi non potest esse Christo incorporatus aut conjunctus, sed ei potius adversatur. Ergo non debet baptizari.

2° In operibus Christi et Ecclesiæ nihil debet fieri frustra. Atqui fieret aliquid frustra, seu aliquid quod non pertingeret ad finem ad quem est ordinatus, imo induceretur contradictio, si daretur baptismus peccatoribus; nam baptismus ordinatur ad emundationem animæ, volun-

1. *Ephes.*, v, 26.

2. Sess. VI, cap. 6.

3. Cf. *De Gratia*, q. vi, art. 3.

4. *Gal.*, iii, 27.

tas autem permanendi in peccato opponitur huic purificationi. Ergo.

3° In sacramentalibus signis non debet esse aliqua falsitas. Atqui esset in præsentī casu falsitas, nam ipsum factum recipiendi baptismum significat dispositionem ad interiorem ablutionem, et propositum remanendi in peccato huic manifeste contradicit. Ergo.

II. Dispositio in peccatore requisita est attritio supernaturalis. — Si requireretur contritio perfecta, jam homo accederet justificatus et vivus, et idcirco baptismus non diceretur proprie sacramentum mortuorum. Sufficit itaque attritio vera, quæ sit ex motivo supernaturali et universalī, ad omnia peccata mortalia se extendenti.

Quantum vero ad venialia, hæc remittuntur quoad culpam et pœnam eo modo quo valet attritio; omnia, si ad omnia se extendat attritio; si autem de quibusdam venialibus desit attritio, pœna ipsis debita remittetur quando removebitur obex. « Quod si in hoc statu moreretur, tunc culpa quidem ipsi remitteretur in momento mortis, quando scilicet anima totaliter ad Deum convertitur, et consequenter, vi ejusdem sacramenti ex hac parte reviviscentis, etiam pœna ei remitteretur¹. »

III. Ei qui baptizatur, pro quibuscumque peccatis non est aliqua satisfactio injungenda (a. 5). — Quum passio Christi sit satisfactoria et superabundans pro peccatis totius mundi, non debet imponi nova satisfactio quando passio Christi tota applicatur, secus esset irrogare injuriam passioni ut insufficienti. Atqui de ratione baptismi est ut applicet totaliter passionem Christi, quia est sepultura cum Christo et perfecta incorporatio cum ipso. Ergo.

Attamen, sicut debent de peccatis pœnitere et Deo reconciliari, ita debent proximis satisfacere pro injuriis illatis. Quapropter non dispensantur a solvendis debitis erga proximum, tametsi dispensentur a luendis pœnis pro peccatis præteritis.

1. P. LÉPICIER, *De Baptismo et Confirmatione*, p. 165.

IV. A baptizatis non requiritur specialis confessio peccatorum; sed sufficit generalis quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenuntiant Satanæ et pompis ejus (a. 6). — Manifestum est requiri confessionem interiorē quæ fit Deo, quatenus homo de peccatis dolet, et etiā confessionem quæ est renuntiatio omnibus pompis Satanæ, ut clare appareat baptizatum reapse incorporari Christo.

At non posse fieri confessionem sacramentalem triplici ratione probatur : 1° quia hæc confessio pertinet ad pœnitentiæ sacramentum, quod quidem non potest recipi ante baptismum, cum hic sit janua omnium sacramentorum ; 2° quia confessio exterior ordinatur ad remissionem peccatorum per potestatem clavium et ad opera satisfactoria, baptizati autem nec remissione peccatorum nec satisfactione indigent pro præterito ; 3° quia hæc confessio habet rationem pœnæ, nulla vero pœna exterior debet baptizatis imponi.

V. An tamen debeat fieri confessio quando baptismus dubie collatus iteratur. — Plura de hac re prodierunt decreta S. Sedis. S. Officium, d. 17 Junii 1715, respondit hæreticum neo-conversum « esse rebaptizandum sub conditione, at, collato baptismo, *ejus præteritæ vitæ peccata confiteatur* et ab iis sub conditione absolvatur¹. » Iterum d. 17 dec. 1868 ad quæsitum « an debeat confessio sacramentalis a neo-conversis in Angeliā exigi, et an debeat esse integra, resp. *affirmative* ; et dandum esse decretum datum 17 Junii 1715². »

At plures theologi cum card. d'Annibale, qui fuerat S. Officii Assessor, reponebant decretum illud non esse generale, sed valere solum pro neo-conversis in Angliā. Alii vero sustinebant vim universalem. Anno autem 1899 *Analecta ecclesiastica* vulgarunt responsum S. Cong. *De Prop. Fid.* hucusque ignotum, licet datum 12 Julii 1869, in quo dicitur : « Responsum elapsi anni, licet episcopis Angliæ tantummodo rogantibus datum, universalem legem continere, proindeque non solum in Angliā, sed et in aliis

1. *Collectan. Prop. Fid.*, n. 286.

2. *Ibid.*, n. 1338.

etiam regionibus obligare. Hinc patet quod nullatenus permitti possit ut prædictæ decisioni contraria sententia edoceatur¹. »

Propterea multi theologi certam dixerunt sententiam obligantem. P. Bucceroni adhuc post hoc responsum adhaeret sententiæ oppositæ ; illum autem refellit Illm. Mannaioli².

Ratio cur eligenda sit sententia quæ obligat, hæc est : si validum fuit reapse primum baptisma, peccata post ipsum commissæ nunquam remittentur directe, nisi subjiciantur potestati clavium ; quod exigit confessionem.

Itaque, si baptismus sit sub conditione iterandus, hoc ordine procedendum erit : 1° abjuratio seu fidei professio ; 2° baptismus conditionatus ; 3° confessio sacramentalis cum absolutione conditionata . « Poterunt etiam, ad majorem functionis ecclesiasticæ facilitatem, prius peccatorum accusationem apud designatum confessarium peragere ; deinde, post collationem baptismi sub conditione, ab eodem confessario, reassumptis per summa capita iis de quibus jam accusationem fecerint, absolvi sacramentaliter, pariter sub conditione³. »

Integra quidem debet esse confessio, cum fiat non ex devotione, sed ex obligatione ; et absolutio debet sub conditione dari, quia, si forte invalidum fuisset primum baptismum, jam peccata per secundum directe remitterentur.

VI. In adultis requiritur intentio suscipiendi sacramentum baptismi (a. 7). — Parvuli quidem, qui sine consensu proprio, contraxerunt peccatum originale, possunt sine consensu per vim sacramenti justificari ; at vero adulti qui peccatum actuale propria voluntate admiserunt debent propria voluntate salvari. Requiritur voluntas ut homo bene moriatur vitæ veteri et intendat vitæ novitatem. Atqui moritur vitæ veteri per baptismum et pariter principium

1. *Analecta ecclesiastica et Collectan. Prop. Fide.*, vol. II, p. 19, ad calcem.

2. Cf. Dominici MANNAIOLI, *De Obligationibus dubie baptizatorum*, Romæ, Pustet, 1913.

3. *Collectan. Prop. Fide.*, n. 1426.

vitæ novæ est susceptio baptismi. Ergo requiritur in adultis voluntas seu intentio suscipiendi baptismum. Et, cum hæc susceptio imponat onera gravia, requirit voluntatem, non tantum interpretativam, sed veram et positivam et persistentem; sicut liquet voluntate bene moriendi vitæ veteri et bene inchoanti vitam novam importari actum verum.

Hinc sequitur non baptizari valide dormientes qui ante somnum voluntatem veram non habuerint.

Declarationes Ecclesiæ huc spectantes sunt: 1° Verba Innocentii III: « Originale igitur (peccatum, quod sine consensu contrahitur) sine consensu per vim remittitur sacramenti; actuale vero, quod cum consensu contrahitur, sine consensu minime relaxatur... Ille vero qui nunquam consentit, sed penitus contradicit nec rem nec characterem suscipit sacramenti, quia plus est expresse contradicere, quam minime consentire. Dormientes autem et amentes, si prius quam amentiam incurrerent aut dormirent, in contradictione persisterent, et si fuerint sic immersi characterem non suscipiunt sacramenti, secus autem si prius catechumeni exstitissent et habuissent propositum baptizandi, unde tales in necessitatis articulo consuevit Ecclesia baptizare¹. »

2° Canones Codicis: « Adulti autem censentur, qui rationis usu fruuntur; idque satis est *ut suo quisque animi motu baptismum petat et ad illud admittatur*... Adultus, nisi sciens et volens probeque instructus, ne baptizetur; insuper admonendus ut de peccatis suis doleat². »

VII. Ad recipiendum totalem sacramenti effectum, scilicet et gratiam et characterem, recta fides ex necessitate requiritur in baptizato; non autem ad recipiendum sacramentum tantum aut characterem tantum (a. 8).

1^a pars est manifesta, quia fides est prima inter dispositiones quæ ad justificationem requiruntur³, et est necessaria conditio ut justitia Dei applicetur, juxta illud: « *Justitia Dei est per fidem Jesu Christi*⁴. » Intelligitur autem

1. DENZINGER, 410-411.

2. Can. 745, 2°, et can. 752, § 1.

3. Conc. Trid., sess. VI, cap. 6.

4. Rom., III, 22.

recta fides quæ est proprie supernaturalis, licet subjectum admitteret plures errores materiales, adhærendo semper propter auctoritatem Dei revelantis.

Probatur II^a pars. Quum sacramentum perficiatur, non per justitiam hominis dantis vel suscipientis baptismum, sed per virtutem Dei, valet sacramentum et imprimitur character, dummodo adsint cetera quæ sunt de necessitate sacramenti. Atqui potest contingere ut qui caret recta fide circa alios articulos habeat tamen rectam fidem circa sacramentum baptismi et ita veram efformet intentionem recipiendi sacramentum, vel etiam ut errando circa hoc sacramentum, habeat tamen generalem intentionem, qua intendit suscipere baptismum sicut Christus instituit et sicut Ecclesia tradit (ad 3). Ergo non requiritur in subjecto recta fides ut valeat sacramentum et imprimatur character, dummodo cetera requisita concurrant.

Non licet quidem conferre sacramentum ei qui non vult infidelitatem deserere, sicut nec ei qui non vult a peccato recedere; uterque tamen suscipit sacramentum, si ei conferatur, non tamen ad ejus salutem.

Doctrina catholica constat tum ex decreto Stephani Papae, qui validum agnoscit baptismum hæreticorum¹; tum testimonio Augustini, qui fuit in hoc veritatis vindex contra hæreticos²; tum verbis S. Gregorii M. a S. Thoma recitatis. Concludamus verbis *Codicis*: « *Adultus, nisi sciens et volens probeque instructus, ne baptizetur*³. »

1. Cf. P. L., III, 1128.

2. S. AUGUSTIN., *De Baptismo contra Donatistas*; P. L., XLIII, 107, ss.

3. Can. 752, § 1.

ARTICULUS TERTIUS

DE PUERIS

AD ART. 9-12 S. THOMÆ

I. **Plures quæstiones hac de re solvendæ.** — Quæri imprimis potest utrum pueri indigeant baptismo an possint alio remedio salvari, et huic quæstioni jam satisfecimus, art. 1, ubi ostendimus necessitatem medii pro omnibus tam pueris quam adultis. Insuper quæri potest an pueri sint capaces baptismi, et an expediat ipsos baptizari, an potius expectandum sit donec adoleverint et baptismum ipsi petierint. Huc spectant plures errores ab Ecclesia damnati. Jam tempore S. Cypriani Fidus episcopus volebat infantes non esse baptizandos nisi post octavum diem; cujus opinionem rejecerunt Cyprianus et episcopi Africani¹. Deinde, medio ævo, Petrus de Bruis et Waldenses, contenderunt pueros non posse baptismum suscipere, quia credere non possunt. Quod etiam anabaptistæ dixerunt. Erasmus² pariter vult pueros, quum adoleverint, esse interrogandos utrum ratas habeant promissiones a sponsoribus factas; quodsi nolint, non esse ad christianam vitam cogendos.

Hunc errorem renovarunt rationalistæ et modernistæ.

II. **Conclusio: Non tantum pueri sunt capaces baptismi, sed etiam eos baptizari et necessarium et conveniens est** (a. 9). — Valent hic documenta et argumenta quibus ostendimus supra necessitatem baptismi.

Probatur insuper. Constat ex veteri lege pueros Judeorum circumcidi, ante rationis usum. Inde concluditur infantes in nova lege teneri ad recipiendum baptismum, qui circumcisioni successit.

1. *Epist. LIX*; *P. L.*, III, 1015, ss.

2. ERASM., Prolog. *Super Math.*

Christus asserit infantes esse capaces regni cœlorum, juxta illud : *Talium est enim regnum cœlorum*¹.

Sed qui est capax regni cœlestis est capax baptismi sine quo nemo potest introire in illud regnum². Ergo ex verbis Domini colligitur parvulos infantes esse baptismi capace.

Item ex Apostolo arguere licet : Constat pueros ex Adamo contrahere peccatum originale³. Atqui, si Adam potuit reddere omnes obnoxios peccato, ita et a fortiori Christus potest omnes redimere : « Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem *vilæ* (v. 18). » Ergo multo magis pueri possunt per Christum recipere gratiam in baptismo.

Traditionem patristicam et praxim Ecclesiæ et declarationes jam exposuimus, art. 1. Juvat tamen recolere verba Innocentii III : « Absit ut universi parvuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur⁴. » Et professionem fidei Valdensibus impositam : « Approbamus ergo baptismum infantium, qui, si defuncti fuerint post baptismum, antequam peccata committant, fatemur eos salvari et credimus⁵. »

Errorem autem anabaptistarum et Erasmi condemnavit concilium Tridentinum : « Si quis dixerit hujusmodi parvulos baptizatos, cum adoleverint, interrogandos esse an ratum habere velint quod patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, et ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos ; nec alia interim pœna ad christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant ; A. S.⁶. »

Iterum hic valet definitio Tridentina : sacramenta conferunt gratiam ex opere operato non ponentibus obicem. Atqui pueri non ponunt obicem, qui est propositum remanendi in peccato ; nam voluntate propria omnino carent.

1. MATTH., XIX, 14.

2. JOAN., III, 5.

3. Rom., v, 12-21.

4. DENZINGER, 410.

5. DENZINGER, 424.

6. Sess. VII, *De Baptismo*, can. 14.

Ergo sacramentum baptismi confert ipsis gratiam ex opere operato.

Sicut in ordine naturali parvuli nutrimentum et alia vitæ necessaria habent per alios, ita in ordine supernaturali salutem accipiunt per actum Ecclesiæ, intendunt per actum eorum a quibus offeruntur et credunt per Ecclesiam. « Fides autem unius, imo totius Ecclesiæ, parvulo prodest per operationem Spiritus Sancti, qui unit Ecclesiam et bona unius alteri communicat (ad 3). »

III. De pueris Judæorum et aliorum infidelium (a. 10). —

Durandus tenuit baptismum collatum pueris Judæorum invitis parentibus esse invalidum¹. E regione, Scotistæ contendunt filios infidelium subjectos principi fideli posse licite baptizari etiam invitis parentibus, modo provideat princeps ne majora mæla inde sequantur².

S. Thomas quæstionem optime solvit : valide quidem baptizantur, sed esset contra justitiam naturalem si pueri, nondum habentes usum liberi arbitrii baptizarentur, sicut si aliquis habens usum rationis baptizaretur invitus.

Ecclesia doctrinam S. Thomæ approbavit et sancivit. Plures hac de re prodierunt declarationes, sed celeberrima est decisio Benedicti XIV, in epistola 28 febr. 1747 et in epistola 15 dec. 1751³.

Opinionem Durandi Caietanus vocat a ratione alienissimam et Benedictus XIV singularem, quæ nusquam aut plausum aut existimationem nacta est. Imo, S. Officium pluries contra ipsam decrevit valere baptismum hoc modo collatum : ita decret 3 mart. 1633, 30 mart. 1638, 23 dec. 1698, 8 mart. 1708. Requidem vera, validum est sacramentum dummodo servetur debita applicatio materiæ et formæ a ministro qui habet intentionem faciendi quod facit Ecclesia. Atqui voluntas parentum invitorum non mutat debitam applicationem materiæ et formæ nec intentionem ministri. Ergo.

1. DURAND., *IV Sent.*, dist. 4, q. 7, a. 13.

2. SCOT, In *IV Sent.*, a. 1V, q. I.

3. Documentum illud exponitur in *Diction. théol. cathol.* « Baptême des infidèles », col. 342, ss.

Opinionem autem Scotistarum rejicit Benedictus XIV, qui sententiam S. Thomæ sequitur et vindicat.

Docet generatim non esse baptizandos pueros invitis parentibus. De jure quippe naturali est, ut exponit hic Angelicus, ut pueri non subtrahantur curæ parentum. At, si hoc modo baptizantur pueri, jam debent curæ parentum subtrahi. Ergo læderetur jus naturale si parentibus invitis baptizarentur. Esset etiam periculorum, addit S. Thomas, taliter illos infidelium baptizare, qui de facili ad infidelitatem redirent propter naturalem affectum ad parentes.

Si tamen fuerint pueri baptizati, jam propter baptismum sunt *res* Ecclesiæ, *aggregantur corpori Ecclesiæ*, *jusque* in ipsos obtinet Ecclesia, et idcirco, ut eorum incolunitati spirituali provideat, potest illos a parentibus separare. Ita docet Benedictus XIV in præcitato documento, quam doctrinam ad praxim deduxit Pius IX in celeberrimo casu Edgari Mortara.

Consentiunt omnes theologi pueros in mortis articulo etiam invitis parentibus esse baptizandos, quia jam non concurrunt incommoda superius indicata, et prævalere debet salus animæ, et pariter licite baptizari, si unus parentum consentiat, sive pater, sive mater, vel avus aut avia defectu matris, quia tunc jus naturale quod ipsis inest committitur Ecclesiæ.

Tota doctrina optime resumitur in *Codice*. « Can. 750, § 1. Infans infidelium, etiam invitis parentibus, licite baptizatur, cum in eo versatur vitæ discrimine, ut prudenter prævideatur moriturus, antequam usum rationis attingat.

§ 2. Extra mortis periculum, dummodo catholicæ ejus educationi cautum sit, licite baptizatur :

1° Si parentes vel tutores, aut saltem unus eorum, consentiat.

2° Si parentes, id est pater, avus, avia, vel tutores desint, aut jus in eum amiserint, vel illud exercere nullo pacto queant.

Can. 751. Circa baptismum infantium duorum hæreticorum aut schismaticorum, aut duorum catholicorum qui in apostasiam vel hæresim vel schisma prolapsi sint, generatim servantur normæ in superiore canone constitutæ. »

IV. **Utrum pueri in maternis uteris positi sint baptizandi** (art. 11). — S. Augustinus quæstionem sibi posuit et negative resolvit, quia *nemo renascitur nisi primo nascatur*¹. S. Thomas addit hanc rationem : Ut valeat baptismus, oportet ut aqua physice tangat puerum. Atqui non potest aqua physice tangere puerum in utero clausum ; nec dici potest ablutionem qua corpus matris lavatur ad filium in ventre existentem pervenire, quia corpus pueri est a corpore matris penitus distinctum. Ergo non potest puer in utero matris positus baptizari.

Recentiores autem theologi reponunt posse hodie, ope scientiæ chirurgicæ, aqua perfundi etiam physice puerum, et idcirco posse valide, imo urgente necessitate, licite, baptizari.

Adduntque necesse non esse ad regenerationem spiritua-lem ut puer sit natus externe, sed sufficere ut sit conceptus. Nam potest renasci simul ut habet peccatum originale. Atqui habet peccatum originale a conceptionis momento. Ergo jam potest renasci, et reapse quidam fuerunt renati seu sanctificati in utero antequam fuissent in externam lucem editi.

Quæstio fuit de pueris in utero clausis, et, quia solutio est tantum probabilis, fetus est iterum sub conditione baptizandus.

Si autem puer emiserit caput et aqua caput perfuderit, valet baptismus nec debet iterari ; si alia pars egressa fuerit et aqua perfundatur, baptismus erit dubius, quia in nulla exteriorum partium integritas vitæ consistit sicut in capite, et idcirco renovandus est, baptismus sub hac forma : *Si non es baptizatus, ego te baptizo* (ad 4).

Notetur regula quam tradit Angelicus : « Non debet homo occidere matrem, ut baptizet puerum. Si tamen mater mortua fuerit vivente prole in utero, debet aperiri, ut puer baptizetur » (Ad 3.)

Recolendæ sunt leges Codicis.

« Can. 746 § 1. Nemo in utero matris clausus baptizetur, donec probabilis spes sit ut rite editus baptizari possit.

¹ Cf. S. AUGUSTIN., *Epist. ad Dordan.* ; P. L., XXXIII, 844, 845 ; *De Peccat. merit.*, II, 27, 43 ; P. L., XLIV, 177.

§ 2. Si infans caput emisit et periculum mortis immineat, baptizetur in capite; nec postea, si vivus evaserit, est iterum sub conditione baptizandus.

§ 3. Si aliud membrum emisit, in illo, si periculum immineat, baptizetur sub conditione; at tunc, si natus vixerit, est rursus sub conditione baptizandus.

§ 4. Si mater prægnans mortua fuerit, fetus ab iis ad quos spectat extractus, si certo vivat baptizetur absolute; si dubie, sub conditione.

§ 5. Fetus in utero baptizatus post ortum denuo sub conditione baptizari debet.

Can. 747. Curandum ut omnes fetus abortivi, quovis tempore editi, si certo vivant, baptizentur absolute; si dubie, sub conditione.

Can. 748. Monstra et ostenta semper baptizentur saltem sub conditione; in dubio autem unusve aut plures sint homines, unus absolute baptizetur, ceteri sub conditione. »

V. **De amentibus et furiosis** (a. 12). — Solutiones quas sapienter tradit hic S. Doctor resumuntur in *Codice*.

« Can. 754 § 1. Amentes et furiosi ne baptizentur nisi tales a nativitate vel ante adeptum rationis usum fuerint; et tunc baptizandi sunt ut infantes.

§ 2. Si autem dilucida habeant intervalla, dum mentis compotes sunt, baptizentur, si velint.

§ 3. Baptizentur quoque imminente periculo mortis, si, antequam insanirent, suscipiendi baptismi desiderium ostenderint.

§ 4. Qui lethargo aut phrænesi laborat, vigilans tantum et volens baptizetur; at, si periculum immineat, servetur præscriptum § 3. »

QUÆSTIO QUARTA

De Effectibus Baptismi

AD Q. LXIX S. THOMÆ

Attendi possunt effectus quoad remissionem culpæ et pœnæ, aa. 1-3 ; quoad infusionem gratiæ et virtutum aa. 4-7 ; quoad modum quo conferuntur et quoad dispositiones requisitas, aa. 8-10.

ARTICULUS PRIMUS

DE REMISSIONE CULPÆ ET PŒNÆ

AD ART. 1-3 S. THOMÆ

I. **Errores.** — Plures hæretici cum gnosticis, archonticis et manichæis, contenderunt baptismum esse inutilem nec aliquid operari in anima¹; alii vero, ut Origenistæ, deinde Pelagiani, ac demum Lutherani, in eo reponunt efficaciam baptismi, quod peccata tegat, non tamen proprie abluat aut deleat. Lutherus, Calvinus, Kemnitius, volunt baptismum remittere peccata omnia, non solum quæ antea commissa sunt, sed etiam quæ postea committuntur, ea scilicet ratione ut tegantur, occultentur, seu non imputentur²; vel sola recordatione et fide suscepti baptismi dimittantur. E regione, alii dixerunt cum Joviniano tanti momenti esse baptismi effectum ut gratia baptismalis nequeat amitti, imo nec possit baptizatus tentari a diabolo : quem errorem confutavit S. Hieronymus³.

1. Cf. S. EPIPHAN.; *Hæres.*, x ; S. AUGUSTIN., *Hæres.*, XLVI, etc.

2. Cf. BELLARMIN., *De Baptismo*, lib. I.

3. Cf. S. AMBROS., *Epist. LXIII*, 22 ; *P. L.*, xvi, 1196 ; S. HIERON., *Adv. Jovin.*, lib. II, 1-4 ; *P. L.*, xxiii, 281-288 ; S. AUGUST., *Hæres.*, LXXXII ; *P. L.*, xlii, 45.

Illum sub alia forma suscitaverunt novatores, dicendo baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, imo esse liberum ab omnibus Ecclesiæ præceptis. Quæ omnia damnavit concilium Tridentinum¹.

II. Prima conclusio : Baptismus, secluso obice, omnia peccata delet, tam originale quam actualia (a. 1). — De fide. Scriptura testatur : 1° Baptismum conferri in *remissionem* peccatorum : « Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum². » 2° Per baptismum *ablui* peccata et *sanctificari* animam : « Exsurge et *baptizare* et *ablue* peccata tua invocato nomine ipsius³. » Paulus, enumeratis maximis peccatis, concludit : « Et hæc quidem fuistis, sed *abluti* estis, sed *sanctificati* estis, sed *justificati* estis⁴. » Quasi diceret : Baptismus vos ab omnibus sordibus abluit et intus sanctificavit. 3° Per baptismum ita *sepeliri* hominem, ut *destruatur corpus peccati et ultra non serviamus peccato*⁵ : quæ verba vivide exprimunt veram peccatorum ablutionem. 4° Per baptismum fieri *regenerationem, renovationem, salvationem, novitatem vitæ* : « Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti⁶... In novitate vitæ ambulemus⁷. » Atqui non esset anima regenerata nec salvata, nec novitatem vitæ haberet nisi peccata omnia prorsus delerentur et abluerentur.

SS. Patres diversimode hunc effectum asserunt. Modo illum describunt sub figura mortis et vitæ : « In aquam igitur descendunt *mortui* et ascendunt *vivi*⁸. » Modo dicunt eximi simul et *reatum* et *pœnam* : « Exempto scilicet reatu eximitur et pœna⁹. » Modo explicant baptizatos *illuminari*, adoptari *in filios*, *perfici* : « Baptizati *illuminamur* ; illuminati *in filios adoptamur* ; adoptati *perficimur* ; perfecti

1. Sess. VII, *De Baptism.*, can. 6, ss.

2. *Act.*, II, 38.

3. *Act.*, XXII, 16.

4. *I Cor.*, VI, 11.

5. *Rom.*, VI, 3-6.

6. *Tit.*, III, 5.

7. *Rom.*, VI, 4.

8. HERMAS, similis., IX, 16, 3.

9. TERTULL., *De Baptismo*, 5 ; *P. L.*, I, 1206.

immortales reddimur¹. » Modo recolunt baptizatum reddi conformem Christo nihilque retinere veteris hominis². Huc maxime faciunt pulchra verba S. Augustini : « Baptismus abluit quidem peccata omnia, prorsus omnia, factorum, dictorum, cogitatorum, sive originalia, sive addita, sive quæ ignoranter, sive quæ scienter admissa sunt³. »

Præcipuæ declarationes Ecclesiæ sunt : 1° illæ quæ probant necessitatem baptismi et simul ejus efficaciam in *remissionem* peccatorum.

2° Verba concilii Florentini : « Hujus sacramenti effectus est remissio omnis culpæ originalis et actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro culpa debetur⁴. »

3° Definitio concilii Tridentini : « Si quis per Jesu Christi gratiam quæ in baptismo confertur reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id quod *veram et propriam peccati rationem habet*... A. S. *In renalis enim nihil* odit Deus, ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur⁵. »

Quæ definitio asserit remitti simul reatum culpæ et reatum pœnæ.

Ratio theologica breviter proponitur. Per baptismum homo moritur vetustati peccati et incipit vivere novitati gratiæ. Atqui omne peccatum ad pristinam novitatem pertinet. Ergo omne peccatum per baptismum tollitur. Recolantur insuper quæ addit S. Thomas : « Baptismus autem operatur in virtute passionis Christi, *quæ est universalis medicina omnium peccatorum ; et ideo per baptismum omnia peccata tolluntur* (ad 3). »

III. Secunda conclusio : Per baptismum remittitur non tantum pœna æterna, sed et pœna temporalis pro peccatis coram Deo debita (a. 2).

1. CLEM. ALEXANDR., *Pædag.*, lib. I, c. vi, 25, 3.

2. Ita S. CYRILL. HIEROSOL., *Catech.*, III, 12, xx, 2 ; P. G., XXXIII, 444, 1077.

3. S. AUGUSTIN., *Contr. duas Epist. Pelag.*, III, 5 ; P. L., XLIII, 350.

4. *Decret. pro Armenis* ; DENZINGER, 696.

5. Sess. V, can. 5.

Conclusio supponit esse in peccato duplicem reatum, scilicet culpæ et pœnæ. Quando remittitur culpa mortalis, remittitur eo ipso reatus pœnæ æternæ, at non semper remittitur totus reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit, ut tradit concilium Tridentinum¹.

In baptismo porro, nisi adsit obex ex parte subjecti, totus remittitur pœnæ temporalis reatus. De fide ex documentis jam relatis. Tertullianus asserit : « Exempto scilicet reatu remittitur et *pœna*². » Clemens Alexandrinus sic effert efficaciam baptismi : « Lavacrum quidem, per quod *peccata abstergimus*. Gratiam autem *qua remittuntur pœnæ quæ peccatis debentur*³. » Juxta S. Basilium, baptismus est « *redemptionis pretium, debitorum condonatio*⁴. »

S. Augustinus expresse testatur : « Si continuo consequatur ab hac vita migratio, *non erit omnino quod hominem obnoxium teneat, solutis omnibus quæ tenebant. Nihil habet remoræ*⁵. »

Constat liquido ex praxi Ecclesiæ, nam, licet ardua catechumenis imponerentur, nunquam fuit post baptismum imposita pœna satisfactoria.

Concilium Florentinum jam audivimus : « Effectus hujus sacramenti est remissio omnis culpæ originalis et actualis, *omnis quoque pœnæ, quæ pro culpa debetur*⁶. » Et conc. Trident : « Ita ut *nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur*⁷. »

Probatur ratione theologica. Per baptismum homo ita incorporatur Christo patienti et morienti et fit ejus membrum, ut passio ei communicetur ad remedium ac si ipse passus et mortuus esset. Atqui passio Christi est sufficientissima satisfactio pro omnibus peccatis omnium

1. Sess. VI, can. 30.

2. TERTULL., *De Baptism.*, 5 ; *P. L.*, I, 1206.

3. CLEM. ALEXANDR., *Pædag.*, lib. I, c. vi, n. 25, 3 ; *P. G.*, VII, 280.

4. Cf. BASIL., *Homil. XIII in S. Baptism.*, XIV ; *P. G.*, XXXI, 433.

5. S. AUGUSTIN., *De Peccat. merit. et remiss.*, l. II, c. XXVIII, n. 46 ; *P. L.*, XLIV, 179.

6. *Decret. pro Armenis*.

7. Sess. V, can. 5.

hominum. Ergo baptizatus liberatur a reatu totius poenæ sibi debitæ pro peccatis, ac si ipse sufficienter satisfacisset pro omnibus peccatis suis.

Confirmatur. Baptismus est quædam generatio, in qua destruitur vetus homo. Atqui destructo subjecto pereunt quoque quæ erant ipsi propria. Ergo per baptismum destruantur quæ veteri homini inerant, scilicet peccata et poena ipsis debita.

IV. Tertia conclusio : Baptismus non aufert poenalitates hujus vitæ pro præsentī, sed habet virtutem illas auferendi et reapse auferet a justis in resurrectione (a. 3).

Experientia constat remanere hujus vitæ poenalitates, nempe defectus qui sequuntur conditionem naturæ sibi relictæ, ut sunt fomes, ægritudo, dolor et mors, quæ locum non habuissent in statu innocentiae. Rationes congruentiæ egregie exponit S. Doctor : Primo, ut baptizatus, qui Christo incorporatur, conformetur ipsi Domino, pleno gratiæ quoad animam, sed retinente corpus passibile, et idcirco licet gratiam consequatur quoad animam, habeat tamen corpus passibile. Secundo, propter spirituale exercitium, ut homo pugnans contra concupiscentias, coronam accipiat. Tertio, ne homines ad baptismum accederent propter impassibilitatem præsentis vitæ, et non propter gloriam vitæ æternæ.

Virtute tamen baptismi auferentur illæ poenalitates in resurrectione, quando mortale hoc induerit immortalitatem.

Notandum est (ex resp. ad 3) curationem fieri ex ordine inverso ac corruptionem. Nam peccatum originale ita processit, ut persona inficeret naturam et postmodum natura inficeret personam. Christus, e converso, prius reparat quod est personæ et idcirco statim tollit impedimentum divinæ visionis, et tandem simul in omnibus reparabit id quod naturæ est, ac proinde præsentis poenalitates, quæ respiciunt naturam, ex cujus principiis causantur, non tollentur nisi in ultima reparatione naturæ per resurrectionem gloriosam.

ARTICULUS SECUNDUS

DE INFUSIONE GRATIÆ ET VIRTUTUM

AD ART. 4-7 S. THOMÆ

I. **Doctrina catholica de illa quæstione** (a. 4). — Infundi baptizatis gratiam et virtutes, illi tantum negare possunt qui contendunt remissionem peccatorum fieri per favorem Dei mere extrinsecum, aut non imputationem culpæ, absque intrinseca immutatione. Plures medio ævo theologi distinctionem invexerunt : in adultis quidem conferri gratiam et virtutes, in parvulis autem, qui non sunt actuum capaces, superfluere habitus, et idcirco remitti culpam quin infundatur gratia informans cum virtutibus. Concilium autem Viennense elegit ut *probabiliorem* sententiam quæ dicit tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes : sed declarationes posteriores certitudinem præstant.

Quoad adultos igitur est doctrina fidei, quoad pueros est doctrina hodie certa, imo catholica, ut mox exponetur. Patres hanc veritatem tradunt, qui dicunt nos per baptismum *illuminari* (art. præced. n. II), recipere Spiritum Sanctum¹, effici filios Dei adoptivos, regeneratos, hæredes regni cœlestis². Unica quippe forma nostræ regenerationis et filiationis adoptivæ est gratia sanctificans, ut fusius exponitur in tractatu *de Gratia*. Documenta ecclesiastica sunt, præter concilium Viennense, expressæ declarationes concilii Tridentini : Justificatio (sive baptismo sive alio modo fiat) non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio et renovatio per voluntariam susceptionem

1. S. HILAR., in *Matth.*, II, 6 ; *P. L.*, IX, 927.

2. S. HILAR., *ibid.* ; S. ATHANAS., *De Decretis nicæen. Syn.*, 31 ; *P. G.*, XXV, 473 ; S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, I, 2 ; III, 14 et 15 ; *P. G.*, XXXIII, 372, 445.

*gratiæ et donorum*¹; unica causa formalis justificationis est *gratia*²; sacramenta novæ legis conferre *gratiam* ex opere operato non ponentibus obicem³.

Quæ saltem de adultis, ita valent, ut de fide sit adultis in baptismo infundi *gratiam* et dona.

Ratio theologica omnino cogit. Jam constat in baptismo remitti peccata. Aquí remissio peccati fieri nequit sine *gratia et charitate*, ut asserit concilium Tridentinum⁴. Ergo. Insuper baptizati Christo incorporantur ut ejus membra. Atqui Christus ut caput in membra jugiter influit *gratiam* et virtutes, quæ ex ejus plenitudine derivantur, juxta illud : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus* (JOAN., I, 16). Ergo per baptismum homo consequitur *gratiam* et virtutes.

II. Convenienter attribuuntur baptismo incorporatio in Christo, illuminatio, fecunditas operum (a. 5). — Tres illi actus baptismo communiter a Patribus attribuuntur. Dicitur baptizatus *incorporari* Christo et *aggregari* Ecclesiæ, quia recipit vitam a Christo, seu *vivificatur* in justitia, recipit characterem, *σφραγίς*, quo aptus fit ad recipienda Ecclesiæ sacramenta, præsertim eucharistiam, in qua efficitur *concorporalis* et *consanguineus* Christi⁵. Dicitur etiam baptismus *φωτισμός*, *illuminatio*⁶, eo quod baptizati recipiant fidem, quæ est vera mentis illuminatio, et fiant docibiles a Spiritu Sancto.

Pari jure, tribuitur baptismo fecunditas operum, quia baptizati jam amicti luce proficiunt in justitia et sanctitate⁷.

S. Thomas optime exponit rationes horum actuum.

Per baptismum homo regeneratur in spiritualem vitam,

1. Sess. VI, cap. vii.

2. *Ibid.* et can. 11.

3. Sess. VII, can. 6-8.

4. Sess. VI, can. 11.

5. Cf. S. CYRILL. HIEROSOL., *Catech.*, I, 2; III, 4, 12; XXII, 1-3; P. G., XXXIII, 372, 429, 432, 444, 476, 1077, 1097, 1100.

6. Cf. S. JUSTIN., *Apol.*, I, 61; P. G., VI, 420; CLEMENS. ALEXANDR., *Pædag.*, I, 6; P. G., VIII, 281.

7. Cf. S. CHRYSOST., *Ad illum.*, I, 3; P. G., XLIX, 226, et *I Cor.*, homil. XI, 2; P. G., XLI, 348.

quæ est per fidem Christi. Atqui vita non est nisi membrorum capiti unitorum. Ergo baptizati Christo capiti uniuntur et incorporantur. Porro, sicut a capite naturali derivatur in membra sensus et motus, ita a Christo capite baptizati recipiunt sensum spirituales, qui consistis in cognitione veritatis supernaturalis et idcirco est vera illuminatio, et motum spirituales, qui est per gratiæ influxum et in fecunditate bonorum operum manifestatur.

Itaque baptismo convenit fecunditas operum, quatenus cum gratia infundit virtutes omnes, quæ sunt bonorum operum principia, et jus confert ad accipienda auxilia actualia quibus possit homo in accepta gratia se custodire et juxta illam operari.

III. Parvuli recipiunt in baptismo, non modo characterem, sed et gratiam et virtutes quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum (a. 6). — Nullus catholicus theologus negavit imprimi characterem in parvulis. Pariter de fide est in parvulis *regeneratione* mundari, quod *generatione* contraxerunt. Ita conc. Milev. et Carthag.¹ et Trident².

Testatur quoque conc. Florentinum baptizatum fieri membrum Christi. Constat itaque parvulos esse regeneratos et membra viva Christi et idcirco sub hoc respectu recipere gratiam. Verum, quia plures theologi cum Petro Olivi, nesciebant distinguere inter *habitum* et *actum*, contenderunt in pueris, qui non sunt actuum capaces, non infundi habitus et idcirco pueros, licet recipiant gratiam ut remittit peccatum, non habere gratiam *informantem* et virtutes *quoad habitum*. Concilium Viennense opinionem oppositam, quæ dicit tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, tamquam *probabiliorem* eligit³.

Licet autem vi concilii Viennensis illa doctrina esset tantum *probabilior*, hodie tamen est certa, imo catholica, quia definitiones concilii Tridentini non possunt aliter explicari. Definit enim concilium parvulos in *remissionem*

1. Can. 2 ; DENZINGER, 102.

2. Sess. V, can. 4.

3. DENZINGER, 483.

peccatorum vere baptizari¹, et iterum definit homines non justificari *exclusa gratia et charitate*, quæ in cordibus eorum per Spiritum Sanctum diffundatur atque *illis inhæreat*²; et expresse docet: « Hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, *fidem, spem et charitatem*³. »

Tametsi concilium præcipue attendat adultos, qui se præparant per *voluntariam susceptionem gratiæ et donorum*, statuit tamen legem *universalissimam*, a qua non licet parvulos eximere nempe justificationem fieri per *gratiam inhaerentem et charitatem*. Ergo doctrina catholica est parvulis infundi et gratiam et charitatem quæ illis inhæreat.

Rationes theologicæ S. Thomæ rem omnino ostendunt. Per baptismum pueri, sicut adulti, fiunt membra Christi. At eo ipso quod sint membra, debent recipere a capite influxum, qui est per gratiam et virtutes. Ergo pueri, sicut adulti, recipiunt gratiam et virtutes in habitu, licet nondum actus exerçant.

Insuper, si pueri non reciperent gratiam, non possent recipere vitam æternam, cum hæc non conferatur absque gratia sanctificante, quæ est inchoatio gloriæ, et ita non profuisset eis ad salutem baptizatos esse.

IV. Hinc intelligitur quomodo effectus baptismi sit apertio januæ regni cœlestis (a. 7). — Hæc conclusio in Traditione catholica ita fundatur, ut dicat S. Augustinus: « *Si continuo consequatur ab hac vita migratio, non erit omnino quod hominem obnoxium teneat, solulis omnibus quæ tenebant*⁴. » Probatur ratione S. Thomæ. Aperire januam regni cœlestis est remove impedimentum quo quis impeditur regnum cœleste introire, scilicet reatum culpæ et reatum pœnæ. Atqui baptismus removet utrumque, ut constat ex præcedenti articulo. Ergo. — Attamen baptizatus non potest cœlum ingredi ante mortem, quia, licet non habeat reatum personæ, impeditur propter statum

1. Sess. V, can. 4.

2. Sess. VI, can. 11.

3. Sess. VI, cap. VII.

4. S. AUGUSTIN., *De Peccat. merit. et remiss.*, lib. II, c. XXVIII, n. 46; *P. L.*, XLIV, 179.

naturæ, sed per mortem fit aptus ad introitum, quasi jam persoluto eo quod naturæ debebatur (ad 3).

V. De caractere. — Constat ex dictis supra (*de sacr. in communi*, q. iv) alterum effectum baptismi esse characterem, qui dicitur *res et sacramentum*, quique est *potentia* quædam supernaturalis, seu principium recipiendi alia sacramenta; quoque configuramur Christo regi et etiam sacerdoti et aggregamur ejus Ecclesiæ, ut membra. Est omnino indelebilis, non solum in hac vita, sed in perpetuum; imprimitur tantum per sacramentum sensibile, nec suppletur per baptismum flaminis aut baptismum sanguinis (Supra, *De Baptismo*, q. i, art. 2, n. v).

Concludendum cum Catechismo Concilii Tridentini :
 « Ac baptismi quidem caractere utrumque consequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo præterea fidelis populus a gentibus, quæ Deum non colunt, distinguatur¹. »

ARTICULUS TERTIUS

DE MODO QUO BAPTISMUS EFFECTUS SUOS PRODUCIT

AD ART. 8-10 S. THOMÆ

I. Baptismus eundem producit effectum æqualiter dispositis, inæqualem vero inæqualiter dispositis (a. 8).

Quæstio ponitur de gratia, non de charactere, qui est immutabilis et idem imprimitur in sanctis et non sanctis.

Ex parte qua excluditur peccatum originale, de fide est baptismum æqualiter operari in omnibus. « Omnibus enim qui dicunt quod hi qui sacro sancti fonte baptismatis credentes in Patrem et Filium sanctumque Spiritum renascuntur, non æqualiter originali abluantur delicto, anathema sit¹. »

Nec probari ullatenus potest opinio illorum qui existimant Deum aliquando in pueris quos ad sublimia prædestinat uberiores in baptismo conferre gratiam.

Nam, ut monuimus supra (*De sacram. in communi*, q. III, art. 3, n. v), hujusmodi augmentum non esset sacramenti effectus, sed miraculum quoddam, quod non potest supponi, sed deberet probari.

Tenendum est baptismum utpote causam quæ secundum dispositiones subjecti operatur, eundem producere effectum in his qui se habent æqualiter ad ipsum, inæqualem in his qui inæqualiter se habent. Atqui omnes pueri æqualiter se habent ad baptismum, quia non in fide propria, sed in fide Ecclesiæ baptizantus; adulti vero, quia per propriam fidem accedunt, non se habent æqualiter, sed quidam cum minori, quidam cum majori devotione, accedunt. Ergo infantes omnes eundem recipiunt effectum regenerationis spiritualis, adulti vero inæqualem pro dispositionis gradu.

1. Ita Nicolaus I, in concilio Romano, 862, vel. 863, can. 9; DENZINGER, 329.

II. De fictione (a. 9). — Nomine fictionis hic non intelligitur simulata susceptio baptismi cum intentione non recipiendi, tunc enim invalidum esset sacramentum ; sed simulata dispositio, quando scilicet aliquis indispositus accedit ; aut *positive*, nempe vel sine fide, vel sine attritione et cum affectu ad peccatum ; aut *negative*, nempe si accedat cum attritione naturali aut insufficienti, quam invincibiliter putat supernaturalem aut sufficientem.

Licet igitur quatuor modis quos exponit hic Angelicus post S. Augustinum, possit aliquis dici fictus, proprie tamen dicitur fecte suscipi sacramentum, quoties suscipitur *valide sed infructuose*.

III. Fictio sumpta pro simulata intentione absolute invalidat sacramentum ; fictio vero sumpta sensu mox explicato non impedit impressionem characteris, sed impedit infusionem gratiæ sanctificantis.

I^a pars jam constat ex dictis in tractatu de sacramentis, ubi ostenditur requiri intentionem in subjecto, et ex declaratione Innocentii III : « Ille vero, qui nunquam consentit, sed contradicit, nec rem nec characterem suscipit sacramenti¹. »

II^a pars ostenditur ex eodem documento : « Talis, sicut et *is qui fide ad baptismum accedit, characterem suscipit christianitatis impressum*. » Ratio est quia, cum character sit distinctus et separatus a gratia, potest suscipi etsi non recipiatur gratia, dummodo adsit in subjecto intentio vera suscipiendi ritum a Christo institutum.

Colligitur etiam ex tota historia Ecclesiæ, quæ semper valida retinuit sacramenta baptismi, confirmationis et ordinis recepta etiam a peccatoribus vel hæreticis.

Ultima pars constat ex doctrina catholica de justificatione, quæ requirit in adultis dispositiones proprias, nempe fidei, timoris, spei, amoris initialis, pœnitentiæ et propositi (Cf. Tract. *De Gratia*, q. vi, art. 3).

IV. Baptismus fecte susceptus, remoto per subsequentem dispositionem obice, ita reviviscit ut gratiam con-

ferat et omnia peccata ante baptismum vel in baptismo sed non post baptismum commissa remittat, tum quoad culpam tum quoad pœnam (a. 10). — Conclusio explicata est supra (de Sacram. in communi, q. III, art. 3, n. XII), ubi etiam ostenditur violationem sacramenti esse baptismo *posteriolem* ratione, et idcirco remitti tantum posse per pœnitentiæ sacramentum vel per contritionem cum voto pœnitentiæ sacramenti.

V. Conclusio tractatus de Baptismo. — Cetera quæ addit Angelicus de circumcisione et de præparatoriis, quæ simul concurrunt cum baptismo sunt legenda in ipsa littera S. Thomæ nec specialem præbent difficultatem.

Concludamus itaque cum Catechismo Concilii Tridentini, n. 63 : « Ut fideles in hac cura et cogitatione perpetuo versentur, ut in iis quæ adeo sancte et religiose sponponderunt, cum baptismo initiati sunt, fidem servant, atque eam vitam instituant, quæ sanctissimæ christiani nominis professioni respondeat. »

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE

AD Q. LXXII S. THOMÆ¹

Attenta consideratione expendit S. Thomas omnia quæ Confirmationem spectant : rationem sacramenti seu institutionem a Christo, a. 1 ; materiam, aa. 2-3 ; formam, a. 4 ; effectum qui est character, aa. 5 et 6 ; effectum qui est gratia, a. 7 ; subjectum, aa. 8 et 9 ; de ministris et ritu, aa. 10-12.

ARTICULUS PRIMUS

DE IPSA RATIONE SACRAMENTI
SEU DE DIVINA CONFIRMATIONIS INSTITUTIONE

AD ART. I S. THOMÆ

I. Duplex quæstio distinguenda. — Plures veteres theologi duplicem respectum hac in re attendebant : profitebantur quidem confirmationem esse sacramentum, sed existimabant esse institutionis apostolicæ vel ecclesiasticæ, non proprie divinæ. Rationem itaque sacramenti Confirmationi communiter adscribit traditio catholica ; denegaverunt vero plures hæretici, scilicet in primitiva Ecclesia Novatiani, quos jam arguit Cornelius Papa² ; medio ævo, Waldenses et Albigenses ; postmodum novatores, qui dixerunt cum Luthero esse ritum mere ecclesiasticum, aut cum Calvino, esse ab episcopis inventum ; deinde modernistæ, quorum damnatur hæc propositio : « Nihil probat ritum sacramenti confirmationis usurpatum fuisse.

1. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l. ; contra Protestantess ; BELLARMIN., *De Confm.* ; ex recentissimis scriptis *Diction. Theol. Cathol.*, art. *Confirmation* et art. *Imposition des mains*.

2. EUSEB., *Hist. Eccles.*, VI, XLIII ; *P. G.*, XX, 624.

ab apostolis; formalis autem distinctio duorum sacramentorum, baptismi scilicet et confirmationis haud, spectat ad historiam christianismi primitivi¹. »

Inter scholasticos vero qui, rationem sacramenti retinentes, putarunt tamen ipsam institutionem non esse Christo attribuendam, citari possunt, præter Hugonem a S. Victore et Petrum Lombardum², Rolandus Bandinelli, qui scribit : « Instituta est ab Apostolis quando manus super baptizatos imponebant ac Spiritum Sanctum invocabant³ »; et Alexander Halensis, qui hoc sacramentum putat originis ecclesiasticæ : « Sine præjudicio dicendum quod Dominus *neque hoc sacramentum ut est sacramentum intulit*, neque dispensavit... neque apostoli... Sacramentum confirmationis in concilio Meldensi institutum fuit, Spiritu Sancto instigante et virtutem sanctificandi præstante⁴. »

S. Thomas hanc opinionem rejicit ut absurdam⁵. Theologi cum ipso et etiam Scotus⁶ generatim docent immediatam institutionem a Christo; quæ sententia a tempore concilii Tridentini evasit communis et est ut certa omnino tenenda.

Duo itaque sunt nobis vindicanda, et ratio sacramenti et immediata institutio a Christo.

II. Conclusio : De fide est Confirmationem esse verum ac proprie dictum Novæ Legis sacramentum. — Probatio scripturistica. — Ex Scripturis colligi potest jam fuisse adhibitum ab Apostolis ritum imponendi manus, quo conferebatur Spiritus Sanctus et idcirco gratia; ritum quidem permanenter in Ecclesia retinendum. « Qui, cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum Sanctum; non enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc impone-

1. DENZINGER, 2044.

2. *IV Sent.*, dist. 7, 23.

3. GIETL, *Sent. Rolands.*, p. 213.

4. ALEXAND. HALENS., *Summ.*, l. IV, q. IX, membr. 1.

5. S. THOM., *IV Sent.*, dist. 7, q. 1, a. 1 ad 1.

6. SCOT., *IV Sent.*, dist. 7, q. 1, a. 1.

bant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum¹. » Pariter, Paulus imposuit manus eis qui erant jam baptizati. « Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos². »

Ex quibus eruitur tota ratio sacramenti. 1° Est ritus distinctus a baptismo, nam confertur iis qui erant jam baptizati. 2° Est permanenter institutus, siquidem adhibetur, non semel, sed communiter, non ab uno Apostolo, sed tum a Petro et Joanne, tum a Paulo, et deinceps in Ecclesia, ut mox ex Traditione apparebit. 3° Esse ex opere operato gratiæ productivum, ex eo constat quod vi impositionis manuum conferebatur Spiritus Sanctus, quæ collatio non fit absque gratia sanctificante.

— *Objicitur* sermonem hic esse non de infusione gratiæ sanctificantis, sed de manifestatione *externa* charismatum, scilicet de dono miraculorum, linguarum, etc.

— *Resp.* : Licet illa charismata essent connexa cum missione Spiritus Sancti, fuisse tamen quid accidentale, nec esse id quod per impositionem manuum quærebant fideles aut conferebant apostoli; nam illi Samaritani, ad quos mittuntur Petrus et Joannes, non petunt donum miraculorum aut linguarum, sed gratiam quæ perficit baptizatos, et similiter Paulus imponit baptizatis manus ut fiant perfecti christiani per infusionem gratiæ confirmantis et corroborantis. Quocirca, licet transierit quod accessorium erat, nempe collatio visibilis charismatum, non ideo desinit invisibilis missio Spiritus Sancti quæ fit per gratiam.

III. *Traditio.* — Ritum quem adhibuerant Apostoli Ecclesia retinet. Clemens Romanus, enumeratis donis quæ Ecclesia Corinthi receperat, meminit *plenæ infusionis* Spiritus, Πλήρης ἔκχυσις³, quæ verba innuunt continuari post Apostolos ritum quo infundebatur Spiritus Sanctus. Theophilus Antiochenus ex chrismatione olei derivat vocabulum christianorum : « Nos ideo, inquit, *christiani*

1. *Act.*, VIII, 15, ss.

2. *Act.*, XIX, 6.

3. S. CLEM., *I Cor.*, II, 2; FUNK, I, 100.

vocamur, quod divino oleo perfundimur¹. » — Id autem importat ritum externum, qui hominem etiam intus ungit per gratiam. — Tertullianus clare asserit et fieri unctionem sensibilem et per ipsam conferri Spiritum Sanctum : « Exinde egressi de lavacro, perungimur benedicta unctione... Dehinc manus imponitur per benedictionem, advocans et invitans Spiritum Sanctum... Tunc ille Sanctissimus Spiritus super emundata et benedicta corpora libens a Patre descendit². » Describitur hic ritus sensibilis, communiter et permanentemente in Ecclesia servatus, qui secum fert infusionem gratiæ per Spiritum Sanctum. S. Cyprianus continuatam traditionem testatur, dum recolit fieri nunc in Ecclesia quod tempore Apostolorum fiebat : « Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur³. » In Oriente præstat S. Cyrillus Hieresolymitanus, qui loquitur de *sigillo* quod in anima imprimit Spiritus Sanctus⁴ et describit totum ritum sensibilem quo anima *vivificatur* spiritualiter per gratiam Spiritus Sancti : « Quod quidem symbolice fronti aliisque sensibus tuis illinitur ; ac, dum unguento visibili inungitur corpus, sancto et vivifico Spiritu anima vivificatur⁵. »

Fatendum est quidem plures textus accipi posse de unctione quæ ipsum baptismum comitatur. Attamen S. Cyrillus loquitur de sigillo distincto in baptismo, seu de sigillo *per aquam*, et in confirmatione, nempe de sigillo *communicationis* Spiritus Sancti.

S. Leo Papa adhibet verbum *confirmare*⁶, a quo derivatur nomen *confirmatio*, jam adhibitum in concilio Arau-

1. S. THEOPHIL. ANTIOCH., *Ad Autolyc.*, I, 12 ; *P. G.*, VI, 614-615.

2. TERTULL., *De Baptismo*, c. VII et VIII ; *P. L.*, 1206, ss.

3. S. CYPRIAN. *Epist. LXXII*, 9 ; *P. L.*, III, 1115.

4. S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, XVII, 35 ; *P. G.*, XXXIII, 1009.

5. *Idem*, *Catech.*, XXXI, 3 ; *P. G.*, XXXIII, 1029. — Cf. 1012, 1089, 1092.

6. S. LEO, *Epist. ad Nicet.*, CLIX, 7 ; *P. L.*, LIV, 1139.

sicano 441¹, deinde a S. Isidoro², ac demum in tota Ecclesia

IV. **Declarationes Ecclesiæ.** — S. Innocentius I recolit ritum illum esse in tota Ecclesia notum, et ministros esse episcopos : « Quod solis debetur episcopis, *cum tradunt Spiritum Sanctum*³ » Idem tradit Innocentius III⁴. In concilio Lugdunensi II, professio fidei Michælis Palæologi habet : « Aliud est sacramentum confirmationis, quod per manuum impositionem episcopi conferunt chrismando renatos⁵. » — Conc. Florentinum : « Secundum sacramentum est confirmatio⁶. » Conc. Trident. definit : « Si quis dixerit confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, et non potius *verum et proprium sacramentum*; aut olim nihil aliud fuisse quam catechesin quandam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant, A. S.⁷. »

V. **Ratio theologica S. Thomæ.** — Ubi occurrit specialis effectus gratiæ, ibi ordinatur speciale sacramentum. Atqui in confirmatione est specialis effectus gratiæ. Ergo confirmatio est speciale sacramentum. Major constat ex notione sacramenti, siquidem singula sacramenta novæ legis ordinantur ad speciales gratiæ effectus producendos.

Probatur min. Quum sensibilia et corporalia gerant spiritualium et intelligibilium similitudinem, ex his quæ in vita corporali aguntur, percipere possumus quid in spirituali vita gratiæ speciale existat. Atqui in vita corporali specialis quidam perfectio est ut homo ad perfectam ætatem perveniat et perfectas actiones hominis elicere possit. Ergo pariter in ordine spirituali specialis perfectio est ut, post motum generationis supernaturalis, habeatur

1. HARDOUIN, *Concil.*, I, 1783.

2. S. ISIDOR., *De Offic. eccles.*, II, 26 ; P. L., LXXXIII, 823.

3. DENZINGER, 98.

4. *Idem*, 419.

5. *Idem*, 465.

6. *Idem*, 697.

7. Sess. VII, can. 1, *De Confirmatione*.

motus augmenti, quo christianus perducatur ad perfectam ætatem spiritualis vitæ. Sed motus generationis spiritualis datur per baptismum, motus autem augmenti quo perducimur ad perfectam ætatem spiritualis vitæ, est confirmatio. Ergo in confirmatione occurrit specialis perfectio vitæ supernaturalis, seu specialis effectus gratiæ, et ideo oportet ut confirmatio sit speciale sacramentum.

VI. De institutione confirmationis a Christo facta. —

Semel admissio confirmationem esse verum sacramentum, confitendum est ipsam fuisse a Christo institutam, juxta ea quæ superius tradidimus de auctore sacramentorum¹.

Scholastici in varias abierunt sententias. Robertus Pullus opinatur Christum instituisse confirmationem quando pueris imponebat manus : « Ipse quoque de confirmatione parvulorum decretum ponens ait : Sinite parvulos ad me venire². » — Alii autem cum Alano de Insulis dicunt : « Ubi Christus insuflavit in apostolos, dans eis Spiritum Sanctum ad robur, insinuavit eis confirmationis sacramentum³. » S. Thomas (hic ad 1) exponit soli Christo esse adscribendam confirmationis institutionem, « quia instituere novum sacramentum pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ competit soli Christo. » Et concludit : « Et ideo dicendum est quod Christus instituit hoc sacramentum, non exhibendo, sed promittendo. » — Quod Suarez interpretatur, ita instituisse hoc sacramentum pro tempore futuro pro quo Spiritum sanctum promittebat, ut ante adventum ejus noluerit usum illius exerceri.

Certum est Christum promisisse effusionem Spiritus Sancti futuram post ascensionem : « Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos ; si autem abiero, mittam eum ad vos⁴. » Quum autem illa effusio non solos apostolos spectet, sed ipsam Ecclesiam, non explicatur adæquate de missione visibili in die Pentecostes, sed debet in Ecclesia modo quodam permanenti continuari. Id porro importat vel innuit institutum fuisse a Christo sacramentum quo daretur

1. Cf. supra, *De sacramentis in communi*, p. 132-136.

2. ROBERT. PULL. *Sententiæ*, P. V, c. xxii, Paris, 1657, p. 158.

3. ALAN., *Cont. Hæres.*, i ; P. L., ccx, 369.

4. JOAN., xvi, 7.

plenitudo Spiritus Sancti in Ecclesia modo permanenti.

Licet igitur non possit determinari tempus quo Christus instituerit confirmationem, ex ipsa tamen Christi promissione ita arguere licet, ut credamus illum reapse instituisse sacramentum quo daretur Spiritus Sanctus, cum gratia confortationis et perfectionis.

VII. Hinc colligitur qua ratione sit necessarium confirmationis sacramentum (ad 3). — Non est de necessitate medii vel præcepti absoluti, quasi non posset sine ipso esse salus, sed necessitate relativa, sicut ea quæ cooperantur ad *perfectionem* salutis. Itaque, si quis hoc sacramentum contemneret, vel illud negligendo periculum fidei amittendæ incurreret, aut aliis scandalum præberet, non careret gravi culpa. Si autem tantum omittit ex negligentia, non videtur violare *speciale* præceptum; at saltem deficit in caritate erga seipsum, sese privando mediis et auxiliis quæ cooperantur ad *perfectionem salutis*¹.

VIII. Diversa nomina hujus sacramenti. Vocatur *manus impositio*, Χειρῶν ἐπιθεσις²; *unctio*; vel divini *chrismatis unctio*³; *sacramentum chrismatis*⁴ et *chrisma salutis*⁵; σφραγίς⁶,

1. Codex (can. 787) sapienter dicit: « Quamquam hoc sacramentum non est de necessitate medii ad salutem, nemini tamen licet, oblata occasione, illud negligere; imo parochi curent ut fideles ad illud opportuno tempore accedant ». — Benedictus XIV (*Etsi pastoralis*) scribit: « Monendi sunt ab ordinariis locorum eos gravis peccati reatu teneri, si cum possint ad Confirmationem accedere, illam renuunt aut negligunt ». Respondent plures cum Scavini Benedictum XIV loqui de invalide confirmatis a presbyteris Græcis, qui renuebant ad confirmationem accedere, quasi haberent primam validam. — Verum explicatio illa non multum cogit: cur enim tenerentur *gravi reatu* illi Græci renuentes aut negligentes, si liceret impune confirmationem omittere? Non arguuntur quia falsum credunt, sed quia renuunt aut negligunt ad sacramentum accedere.

2. Ista S. CYRILL. ALEXANDR., *Catech.*, XVI, 26, XVII, 25; P. G., XXXIII, 956, 996; S. AUGUSTIN, *De Baptismo*, III, 21; P. L., XLIII, 149.

3. *Constit. Apost.*, VII, 44; P. G., I, 1045; SALVIAN., *De Gubern.*, III, 2; P. L., LIII, 58.

4. S. AUGUSTIN., *Cont. litt. Petil.*; P. L., XLIII, 342.

5. S. LEO, *De Nativ. Domini*, serm. IV, 6; P. L., LIV, 207.

6. CORNEL., Apud EUSEB., *H. E.*, VI, 43; P. G., XX, 624.

*signaculum, signaculum dominicum, spiritale signaculum*¹.

In *Constitutionibus Apostolicis* habetur Βεβαίωσις², cui respondet vox latina *confirmatio*.

Hæc autem a Latinis adhibetur in concilio Arausicano, 441, sicut verbum *confirmare* adhibetur a S. Leone Papa (sup. n. III). Deinde communiter usurpatur vox *Confirmatio*, ut innuatur esse sacramentum plenitudinis gratiæ.

1. S. CYPRIAN., Epist. LXXXIII, 9; P. L., 1115; S. AMBROS., *De Myst.*, VII, 42; P. L., XVI, 403.

2. III, XVII; P. G., I, 800.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MATERIA ET FORMA HUIUS SACRAMENTI

AD ART. 2-4 S. THOMÆ

I. Conspectus historicus. — In *Aclibus* Apostolorum nonnisi manuum impositio indicatur, nec ceterum apparet quomodo Apostoli secum habuissent tantam olei copiam ad inungendas turbas, quibus facilius erat manus imponere¹.

At paulatim introducitur *unctio*. Existimant nonnulli auctores alludi ad hanc unctionem tum a Joanne : « Et vos *unctionem* quam accepistis ab eo... sed sicut *unctio* ejus docet vos². » ; tum a Paulo : « qui autem *confirmat* nos vobiscum et *unxit* nos Deus, qui et *signavit* nos et dedit *pignus* Spiritus Sancti in cordibus nostris³. » Supposito dogmate, hæc possunt de facili accommodari unctioni et signationi quæ fit in confirmationis sacramento ; at interpretatio non cogit, quia hæc omnia intelligi possunt de interiori et invisibili unctione, quæ per gratiam sanctificantem et habitationem Spiritus Sancti præstatur⁴. Constat omnino adhibitam fuisse chrismationem *post baptismum* saltem sæculo secundo⁵.

Quæstio autem est quando et ubi adhibita fuerit *unctio quæ propria est confirmationi* et conjungitur impositioni

1. Attamen S. THOMAS hic a. 2 ad 1, admittit apostolos usos esse communiter chrismate in exhibitione sacramenti quando visibilia signa non exhibebantur.

2. I JOAN., II, 27.

3. II Cor., I, 20-22.

4. THEODORETUS textum Pauli interpretatur de confirmatione ; P. G., LXXXII, 384 ; et S. CYRILLUS HIEROS., verba Joannis præmittit catechesi de confirmatione ; P. G., XXXIII, 1088.

5. « C'est l'onction du saint chrême, ou la chrismation, qui était faite aux baptisés immédiatement après l'ablution baptismale et qui n'a jamais cessé de se pratiquer dans l'Église. L'usage en remonte pour le moins au IIe siècle. » GALTIER, art. *Imposition des mains*, in *Diction. théol. cathol.*, col. 1358.

manuum. Extra Ecclesiam Romanam non fuit communiter adhibita nec fuit ab initio considerata ut ritus essentialis in collatione Spiritus Sancti¹. At paulatim imponitur ut materia necessaria. Sic Papa Gregorius III testatur confirmationem tradi simul per manus impositionem et chrismatis unctionem : « Oportet eos *per manus impositionem et sacri chrismatis unctionem confirmari*². » Concilium Florentinum admittit chrisma ut materiam sacramenti : « Secundum sacramentum est confirmatio ; *cujus materia est chrisma*³. » Demum concilium Tridentinum definit : « Si quis dixerit injurios esse Spiritui Sancto eos qui sacro confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt, A. S.⁴. » At si chrismati virtus inest, chrisma agnoscendi debet ut materia sacramenti.

Aliunde impositio manuum non fuit retenta universaliter apud Orientales : « En Orient, il s'en faut que l'imposition des mains soit restée ainsi associée à la collation du Saint-Esprit après le baptême⁵. »

II. Hinc problema solvendum. — Sententiæ. — Explicandum est quo pacto impositio manuum, quæ prius videtur fuisse sola in usu, potuerit postmodum omitti seu derelinqui, et chrismatio, quæ non fuit ab initio ubique adhibita, evaserit materia essentialis.

Multiplex recitatur sententia. Alii dixerunt impositionem manuum quæ præcedit unctionem fuisse unicam materiam essentialem. Alii solam chrimationem ut materiam essentialem agnoscunt. Alii requirunt tum chrimationem tum manuum impositionem quæ unctionem comitatur. Alii dicunt manuum impositionem fuisse in principio unicam materiam essentialem, at postmodum, ex determinatione Ecclesiæ, solam materiam hodie essentialem esse chrimationem⁶.

1. *Idem*, col. 1379-1381.

2. *P. L.*, LXXX, 584.

3. DENZINGER, 697.

4. Sess. VII, can. 2, *De confirmatione*.

5. GALTIER, art. cit., col. 1321.

6. Cf. art. cit., col. 1347, ss., 1386, 's

III. **Quid extra controversiam esse debet.** — Id clare exponit Benedictus XIV¹ : « Quod itaque extra controversiam est, hoc dicatur : nimirum in Ecclesia latina Confirmationis sacramentum conferri adhibito sacro chrismate sive oleo olivarum balsamo commixto, ductoque signo crucis per sacramenti ministrum in fronte suscipientis, dum idem minister formæ verba pronuntiat. » Et aliunde asserit : « Nemini fas est asserere in Ecclesia Græca non adesse sacramentum Confirmationis », quamvis non retineatur manus impositio.

IV. **Solutio præferenda.** — Jam principia tradidimus supra de sacramentis in communi (q. 1, art. iv). Christus non determinavit in specie materiam confirmationis, sicut nec ordinis, sed Ecclesiæ facultatem reliquit determinandi *modos aplos* ad effectum sacramenti significandum, qui idcirco *quoad substantiam* convenirent, sicut duæ versiones ejusdem sententiæ. Sic impositio manus et unctio sunt duo modi apti : prior quidem magis communis et facilioris usus, potuit ab initio adhiberi ; posterior vero, magis expresssus — cum oleum, cui admiscetur balsamum propter fragrantiam odoris, quæ redundat in alios, melius designat plenitudinem gratiæ quæ in hoc sacramento confertur² — potuit in decursu temporum ceu materia unica imponi.

Ita res videtur explicanda : prima impositio manus desiit esse necessaria, et unctio evasit unicus ritus essentialis³.

Nec propter hoc mutatur *substantia* sacramenti, sicut nec sententia mutatur substantialiter cum hac vel illa versione exprimitur. Animadvertendum est impositionem manus *æquivalenter* salvari in chrismatione prout nunc fit. Licet illa chrismatio non sit ipsa impositio quæ ab Apo-

1. Constit. *Ex quo primum*, 1 mart. 1756.

2. Cf. S. THOM., hic. corp.

3. « La pensée de l'Eglise, à une époque plus récente, nous paraît s'être manifestée si clairement au sujet de la confirmation que nous n'hésitons pas à reconnaître l'onction comme étant depuis longtemps devenue le seul rite essentiel de ce sacrement. » GALTIER, art. cit., p. 1386.

stolis fiebat, ei tamen *substantialiter* æquatur, et idcirco vocatur manus impositio. Hinc dicit Innocentius III (1204) : « Per frontis chrismationem *manus impositio* designatur quæ alio nomine dicitur *confirmatio*¹. »

Et in professione fidei Waldensibus imposita : « Confirmationem ab episcopo factam, idest *impositionem manuum*, sanctam et venerande esse accipiendam censem². » Et pariter in professione Michælis Palæologi in concilio Lugdunensi 1274 : « Sacramentum confirmationis, quod *per manuum impositionem* episcopi conferunt, chrismando renatos³. » — Imo concilium Florentinum explicat impositioni manuum quæ fiebat ab Apostolis substitutam fuisse impositionem quæ fit in chrismatione : « Loco autem illius impositionis datur in Ecclesia confirmatio⁴. »

Quæ omnia innuunt non fuisse immutationem substantialem in ritu, sed explicitiorem determinationem, sicut aliqua sententia clarior et expressior fit per aptiorem versionem.

Codex Juris canonici, licet non intendat res theologicas dirimere, adhibet modum loquendi jam ab Innocentio III usurpatum : « Sacramentum confirmationis conferri debet *per manus impositionem cum unctione chrismatis* in fronte per verba in pontificalibus libris ab Ecclesia probatis præscripta⁵. » Meminit vero prioris manuum impositionis seu extensionis, cui omnes confirmandi adesse debent : « *Confirmandi*, si plures sint, *adsint primæ manuum impositioni seu extensioni*, nec nisi expleto ritu discedant⁶. »

V. Oleum debet esse benedictum seu consecratum ab episcopo (a. 3). — S. Thomas egregie exponit regulam qua discernitur an sit necessaria nec ne benedictio materiæ sacramentorum : In sacramentis quorum materia *usus est Christus*, non requiritur benedictio ex necessitate sed tantum ad solennitatem sacramenti ; nam *ex ipso usu*

1. DENZINGER, 419.

2. *Idem*, 424.

3. *Idem*, 465.

4. *Idem*, 697.

5. Can. 780.

6. Can. 789.

Christi materiæ horum sacramentorum aptitudinem acceperunt ad perfectionem sacramenti, sufficitque ipsa benedictio Christi. Hinc, quia usus est ipse aqua in baptismo et pane et vino in Eucharistia, validus est baptismus cum aqua non benedicta, et pariter eucharistia cum pane et vino non prius benedictis, et pariter in ordinatione.

At vero in materiis quibus non usus est Christus, requiritur benedictio vel consecratio, ut aptitudinem accipiant ad rationem sacramenti. Jam vero Christus non est usus unctionibus visibilibus, quæ fiunt in confirmatione et extrema unctione, ne fieret injuria invisibili unctioni, qua est *unctus præ consortibus suis*. Ergo in confirmatione, sicut et in extrema unctione oportet ut oleum sit benedictum seu consecratum. Porro consecrare ad illum pertinet qui habet sacerdotii plenitudinem, scilicet episcopum.

Sermo est, ut liquet, de materiis corporeis, non vero de actibus humanis, quæ sunt materia in pœnitentia et matrimonio.

Consecrationem porro olei in confirmatione reservari episcopo probat antiquissima traditio. Jam enim Innocentius Primus docet utendum esse chrismate *quod ab episcopo fuerit consecratum*¹. Pariterque hæc ordinavit concilium Carthaginense II : « Ab universis episcopis dictum est : *Chrismatis confectio et puellarum consecratio a presbyteris non fiant...* presbyter, inconsulto episcopo, virgines non consecret ; *chrisma vero nunquam conficiat*². » Clemens VIII regulam hanc statuit pro presbyteris Græcis : posse illos benedicere oleum sanctum infirmorum, non tamen *chrisma*, quod debent recipere ab episcopis Latinis dicecesanis, ubi desunt episcopi Græci³. Demum *Codex* dicit : « *Chrisma in sacramento confirmationis adhibendum debet esse ab Episcopo consecratum, etiamsi sacramentum a presbytero, ex jure vel ex apostolico indulto ministretur*⁴. »

Certum est igitur hodie non posse simplicem sacerdotem valide chrisma consecrare potestate propria, absque delegatione.

1. DENZINGER, 98.

2. HARDOUIN, *Concil.*, I, 952, 964.

3. Cf. BENED. XIV, *De Synod.*; lib. VIII, c. I.

4. Can. 781.

Utrum vero id possit de potestate extraordinaria seu ex concessione Summi Pontificis? Controvertitur: multi theologi negant; plures tamen affirmant, non solum Sco-tistæ, sed et Cajetanus et alii, qui reponunt non esse majus chrisma conficere quam sacramentum confirmationis ministrare, et idcirco, si possunt simplices presbyteri sacramentum illud ministrare, posse quoque chrisma conficere¹.

Quoad liceitatem, oportet ut unctio fiat, non aliquo instrumento, sed ipsa ministri manu capiti confirmandi rite imposita²; nempe in *fronte*, per modum crucis, cum pollice dextro.

Censent nonnulli theologi quodcumque oleum ab episcopo benedictum, etiam oleum catechumenorum, sufficere ad validitatem et idcirco posse in mortis articulo, deficiente chrismate, sub conditione adhiberi³. — At præcise quæstio est utrum sacramentum quod non est tantæ necessitatis possit cum materia dubia conferri et nullitatis periculo exponi.

VI. De forma hujus sacramenti (a. 4). — Recurrunt hic sententiæ jam expositæ de materia confirmationis. Theologi enim qui volunt primam manuum impositionem esse materiam essentialem, formam unicam agnoscunt orationem quæ hanc impositionem comitatur, verba autem quæ profert minister ungendo, formam dicunt mere accidentalem; qui autem existimant et primam manuum impositionem et chrimationem essentialiter requiri, consequenter tenent et præfatam orationem et verba « *signo te signo crucis* », etc., esse de essentia formæ.

Sententia vero quam supra elegimus reponit, licet diversæ potuerint olim esse formæ, a multis jam sæculis, ex determinatione Ecclesiæ, unicam formam esse istam: « *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* »

Fuit in usu ante sæculum XII, licet parvas subierit

1. Cf. P. LÉPICIER, *De Confirm.*, p. 334-335.

2. *Cod.*, can. 781, § 2.

3. Cf. PESCH, n. 509.

variationes : sic tempore S. Thomæ dicebatur : *consigno*, et addebatur : chrismate salutis et *sanctificationis* (ad 2).

Formam illam esse solam essentialem probatur ex concilio Florentino, quod nullam aliam tradit, sicut nec aliam materiam agnoscit nisi chrisma.

S. Doctor rationem theologicam evolvit. Sicut forma rei naturalis dat ei speciem, ita forma sacramenti continere debet quidquid pertinet ad speciem sacramenti. Porro præfata forma continet quidquid ad speciem sacramenti confirmationis pertinet. Ergo. Prob. min. Quum in hoc sacramento detur Spiritus Sanctus ad robur spiritualis pugnæ, tria pertinent ad speciem hujus sacramenti : *causa*, *effectus*, *signum* distinctivum. Atqui hæc tria continet prædicta forma : nam causa conferens plenitudinem roboris spiritualis est Trinitas, et hæc exprimitur in formula, cum dicitur : *In nomine Patris*, etc., effectus est ipsum robur spirituale et hoc indicatur : *confirmo te chrismate salutis* ; signum distinctivum, quod pugnatore datur, etiam exprimitur : *Signo te signo crucis*, in quo scilicet Rex noster triumphavit. Et, licet in baptismo nihil simile dicatur, quia baptismus est tantum regeneratio in spiritualem vitam qua homo vivit in seipso, in confirmatione tamen, non solum fit mentio de interiori sanctificatione, sed etiam consignatur homo exterius quasi vexillo crucis ad pugnam spiritualem (ad 3).

VII. De forma confirmationis in Ecclesia Græca. —

Antiquissima formula apud Græcos hæc est : *σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου*, *signaculum doni Spiritus Sancti*.

Theologi Græci Catholici, ut doctissimi Bessarion et Arcudius, illam omnino vindicant¹. Urbanus VIII, instituta speciali Cardinalium Congregatione, formam Græcorum validam declaravit, et pariter Benedictus XIV².

Ad validitatem illius vindicandam, sufficiat animadvertere : 1° Ecclesiam posse aliquid in determinatione materiæ et formæ quorundam sacramentorum, ut superius

1. Cf. ARCUDIUS, *De Concordia Ecclesiæ Occidentalis et Orientalis*. Paris, 1622, p. 70, 79.

2. Cf. BENEDICT. XIV, *Encyc. Ex quo primum*, 1 Mart. 1756.

statuimus; 2° formam græcam convenire quoad substantiam cum forma latina; nam signum distinctivum seu insigne militare optime exprimitur per nomen *signaculum*, et effectus interior, nempe robur spirituale, sufficienter indicatur in verbis: *doni Spiritus Sancti*; quia, cum Spiritui Sancto approprietur perfectio et plenitudo, donum Spiritus Sancti importat plenitudinem gratiæ confortantis et corroborantis. Deest quidem expressa Trinitatis mentio, sed hæc necessaria non est, cum subjectum jam per baptismum sit toti Trinitati dicatum.

ARTICULUS TERTIUS

DE EFFECTIBUS HUIUS SACRAMENTI

AD ART. 5-7 S. THOMÆ

I. Vetus Traditio de caractere confirmationis.

Ipsa vox *signum* apud Latinos, *σημαντις* apud Græcos, innuit characterem quemdam in hoc sacramento imprimi. Jam Tertullianus indicat characterem illum distingui a caractere baptizati, et habere rationem characteris militaris, dum illum opponit characteri quo Mithra *signat in frontibus milites suos*¹. Clarius et expressius S. Cyrillus Hierosolymitanus distinguit characterem baptismi et characterem confirmationis : primus est *sigillum per aquam*², alter vero est *sigillum communicationis Spiritus Sancti*, quod *post* baptismum imprimitur³.

Firmum traditionis argumentum ex eo ingeritur, quod confirmatio semel rite collata nunquam fuerit iterata. Dubitatum est in pluribus Ecclesiis de valore confirmationis ab hæreticis collatæ, et hinc usus iterandi confirmationem, non quod putaretur bis conferri posse sacramentum, sed quia censebatur prius fuisse invalidum⁴.

Validitatem sustinebat Augustinus, reponendo : « Non *intercipit medius minister beneficium* largitoris⁵. » Ratio hujus facti, scilicet nunquam iterandi confirmationem agnitam ut validam, nulla alia reddi potest nisi character, ut exposuimus in Tractatu de Sacramentis in communi, ubi de caractere.

1. TERTULL., *De Præscript.*, XL; *P. L.*, II, 54.

2. S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, III; *P. G.*, XXXIII, 429, 432.

3. Id., *Catech.*, XVII, XXI, XXII; *P. G.*, XXXIII, 1056, 1092, 1101.

4. Cf. SALTET, *Les Réordinations*; P. POURRAT, *La théologie sacramentaire*.

5. S. AUGUSTIN., *Serm. CCLVI*, 1; *P. L.*, XXXVIII, 1225.

II. Declarationes Ecclesiæ. — Concilium Florentinum : « Baptismus, *confirmatio* et ordo, quæ *characterem*, id est spirituale quoddam signum a ceteris distinctivum, imprimunt in anima indelebile. Unde in eadem persona non reiterantur¹. »

Concilium Tridentinum : « Si quis dixerit in tribus sacramentis *baptismo* scilicet, *confirmatione* et *ordine*, non imprimi *characterem* in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt; A. S. ². » Professio fidei Pii IV : « *Baptismum, confirmationem* et *ordinem* sine sacrilegio reiterari non posse. »

III. Ratio qua S. Thomas ostendit imprimi in confirmatione characterem distinctum a characterē baptismali (a. 5). — Character est spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras ordinata. Atqui datur in confirmatione potestas spiritualis ad actiones sacras ordinata, distincta a potestate quæ in baptismo datur. Ergo in confirmatione datur character distinctus a characterē baptismali. Prob. min. Quum baptismus sit tantum spiritualis regeneratio in vitam christianam, dat tantum potestatem spiritualement ad ea quæ pertinent ad propriam salutem, prout secundum seipsum vivit, et quum confirmatio sit quoddam spirituale augmentum, promovens hominem in spiritualem ætatem perfectam, dat spiritualem potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei. Atqui, sicut augmentum vitæ est distinctum a nativitate et actio hominis adulti est alia ab actione hominis recens nati, ita spiritualis potestas ad agendum ea quæ pertinent ad propriam salutem est distincta a potestate spirituali ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes fidei. Ergo potestas spiritualis quæ datur in confirmatione est alia a potestate spirituali quæ in baptismo confertur.

IV. Hinc colligitur characterem confirmationis esse potentiam præsertim activam. — Est sub aliquo respectu

1. *Decret. pro Armenis*, DENZINGER, 696.

2. Sess. VII, can. 9.

passiva, quatenus ordinatur ad recipienda auxilia quæ medio caractere infunduntur et disponit ad receptionem quorundam sacramentorum, quæ, licet possint valide recipi ante confirmationem, congruentius tamen post confirmationem recipiuntur¹. At præsertim activa est, quia per hoc sacramentum confirmatus accipit potestatem publice fidem Christi confitendi, quasi ex officio (ad 2).

Est igitur potestas provectorum et fortium, quæ ad fortiter agendum disponit. « Et ideo character confirmationis est signum distinctivum, non infidelium a fidelibus, sed *spiritualiter provectorum* ab his quibus dicitur : *sicut modo geniti* infantes (ad 1). »

V. Character confirmationis ex necessitate præsupponit characterem baptismalem (a. 6). — Patres communiter tradunt baptismo præparari fideles ad receptionem Spiritus Sancti quæ fit in confirmatione : « Per nos fideles ad sanctum baptisma veniunt, nostris precibus benedicuntur et per impositionem nostrarum manuum a Deo Spiritum Sanctum recipiunt². »

Innocentius III declarat invalide ordinari hominem non baptizatum³. Eodem jure concluditur non baptizatum invalide confirmari. Quapropter absolute pronuntiat *Codex juris canonici* : « *Aquis baptismi non ablutus* VALIDE confirmari nequit⁴. »

Convincit ratio S. Thomæ. Ita se habet confirmatio ad baptismum sicut augmentum ad generationem. Atqui manifestum est nullum posse promoveri in ætatem perfectam nisi primo fuerit natus. Ergo pariter, nisi primo aliquis fuerit baptizatus, nequit sacramentum confirmationis accipere. Et, licet Deus possit dare aliquem effectum,

1. Quo sensu dicit S. Thomas : « Sed ad *recipientes* pertinet sacramentum baptismi, quia per ipsum homo accipit potestatem recipiendi alia sacramenta; unde baptismus dicitur esse janua omnium sacramentorum. *Ad idem ordinatur quodammodo confirmatio.* » III P., q. LXIII, a. 6.

2. S. GREGOR. M., *Homil. XVII in Evang.*, 18; P. L., LXXXVI, 1148.

3. Innoc. III, *Decret.*, lib. III, tit. XLIII, c. III.

4. Can. 786.

nempe gratiam roborantem, absque sacramento confirmationis, nunquam dat sacramentum confirmationis absque sacramento baptismi.

VI. Sacramentum confirmationis confert ex opere operato gratiam sanctificantem; non quidem primam, nisi per accidens, sed secundam et specialem, nempe gratiam confortantem ad firmitatem justitiæ et ad robur spiritualis pugnae (a. 7). — Probatur 1^a pars. De fide est confirmatio- nem esse sacramentum et sacramenta conferre gratiam ex opere operato non ponentibus obicem¹. Et speciatim docet concilium Florentinum : « Per confirmationem *augemur in gratia* et in fide roboramur². » Huc etiam facit definitio Tridentina, scilicet inesse *sacro chrismali virtutem aliquam*³.

Argumentum scripturisticum optime exponitur hic a S. Doctore. Ex Actibus Apostolorum constat dari per impositionem manuum Spiritum Sanctum. Atqui datio Spiritus Sancti non fit absque gratia sanctificante. Ergo tenendum est per impositionem manuum seu confirmationem conferri, — non tantum charismata extrinseca, ut dona linguarum, prophetiæ, miraculorum, licet hæc fuerint quandoque impositioni manuum conjuncta — sed etiam gratiam gratum facientem.

Patres communiter asserunt effectum proprium impositionis manuum esse infusionem Spiritus Sancti : baptismus quidem præparat, sed infusio ipsa, ut explicat Tertullianus, attribuitur manuum impositioni⁴; vel, ut addit S. Cyprianus, licet interveniat in baptismo Spiritus Sanctus ad remittenda peccata, infusio tamen Spiritus in anima baptizati fit per impositionem manuum⁵. Hinc est quod S. Ambrosius doceat per *signaculum spiritale*, id est confirmationem, infundi septem dona Spiritus Sancti⁶; et quod S. Cyrillus Hierosolymitanus dicat hominem confirmatum recipere adoptionem filiorum, seu esse filium in quo Deus

1. Conc. Trid., Sess. VII, can. 1, can. 7-8, et can. 1. de confirm.

2. DENZINGER, 695.

3. De Confirm., can. 2.

4. TERTULL., *De Baptismo*, VI, VIII; P. L., I, 1206, 1207.

5. S. CYPRIAN., *Epist. LXXIV*, 7; P. L., III, 1132.

6. *De Myst.*, VII, 42; P. L., XVI, 403.

sibi bene complacet¹. Quæ omnia important gratiam sanctificantem. — Probatur II^a pars. Sacramentum ordinatum ad confirmandum quod prius invenerit non confert primam gratiam per se, seu ex primaria sua institutione, ut liquet. Atqui sacramentum confirmationis, ut apparet ex nomine, ordinatur ad confirmandum quod prius invenerit. Ergo gratiam primam non confert per se, sed supponit et augeat.

Quapropter dicit *Codex* : « Præterea, ut quis licite et fructuose confirmetur, debet *esse in statu gratiæ* constitutus et, si usu rationis polleat, sufficienter instructus². »

Per accidens tamen, in eo qui accedit bona fide et cum attritione, potest conferre gratiam primam ex opere operato, quia tunc non est verus obex ex parte subjecti³. Hinc menti infigenda verba S. Doctoris : « *Et, si aliquis adultus in peccato existens, cujus conscientiam non habet, vel si etiam non perfecte contritus accedat, dummodo non fictus accedat, per gratiam collatam in hoc sacramento consequetur remissionem peccatorum* (ad 2). »

Probatur III^a pars. Liturgia sacra manifeste indicat dari in hoc sacramento Spiritum Sanctum ad robur et septem dona plenius infundi.

Patres qui de hoc sacramento magis diserte loquuntur speciatim efferunt robur et fortitudinem quæ a Spiritu Sancto dantur : sic S. Cyrillus Hiersolymitanus recolit confirmatos induere panoplia seu armaturam Spiritus Sancti ad resistendum inimicæ potestati⁴.

Colligitur ex facto Apostolorum, qui, cum accepissent virtutem supervenientis Spiritus Sancti, fortes facti sunt ad certamina fidei strenue sustinenda⁵.

Ratio theologica desumitur ex notione ipsius sacramenti confirmationis. Hoc enim sacramentum est quoddam augmentum promovens hominem in spiritualem ætatem per-

1. S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, III, 14; XI, 9; XXI, 3; *P. G.*, XXXIII, 445, 701, 1092.

2. Can. 786.

3. Cf. quæ disseruimus in tractatu de Sacramentis in communi, p. 94-96.

4. *Catech.*, XXI, 4; *P. G.*, XXXIII, 1092.

5. *Act.*, I, 8, ss.; V, 29, 41.

fectam et constituit confirmatum ad fidem Christi publice profitendam verbo et opere quasi ex officio (cf. art. 5). Atqui gratia augmenti et gratia ad profitendam fidem ex officio est gratia confortans et corroborans, tum ad firmitatem iustitiæ tum ad robur spiritualis pugnæ.

Concludamus itaque cum concilio Florentino : « Effectus autem hujus sacramenti est, quia *in eo datur Spiritus Sanctus ad robur*, sicut datus est Apostolis in die Pentecostes ; *ut videlicet christianus audacter Christi confiteatur nomen*¹. »

VII. Qua ratione gratia confirmationis dicatur specialis.

— Dicit Angelicus , « Si autem consideretur quantum ad illud speciale quod superadditur, *sic non est ejusdem speciei cum ipsa* (a. 7, ad 3. » — Sensus non est esse speciem gratiæ novam, siquidem omnes gratiæ sanctificantes tum in hominibus tum in angelis sunt ejusdem speciei ; nec sensus est novum esse habitum, quia nullus dari potest habitus a gratia sanctificante et virtutibus et donis distinctus ; sed sensus est munus singulare addi vi cujus dicatur et sit gratia specialis et nova.

Quum enim confirmatio sit sacramentum a baptismo specie distinctum, debet effectum specificum largiri. Atqui, ut habeatur ille effectus, non sufficit ut gratia præexistens augeatur, virtutesque et dona pariter cum gratia majora et intensiora fiant ; sed oportet ut aliis addatur aliquid speciale et novum. Ergo. Quapropter existimamus in confirmatione et augeri gratiam sanctificantem et abundantiores fieri infusionem donorum Spiritus Sancti, et *addi intrinsecum vigorem*, physicum et habituales, simulque jus permanens ad auxilia actualia suo tempore conferenda².

1. DENZINGER, 697.

2. Cf. *De Sac. in comm.*, p. 96-98.

ARTICULUS QUARTUS

DE SUBJECTO CONFIRMATIONIS

AD ART. 8 ET 9 S. THOMÆ

I. **Quoad validitatem.** — Jam probavimus nonnisi baptizatum posse valide confirmari. Aliunde constat peccatores et hæreticos posse hoc sacramentum valide recipere, quia, ut exponit Augustinus « *etsi male accipiat, bonum est*. Væ hominibus bonum male accipientibus¹. » Itaque omnis homo baptizatus est hujus sacramenti subjectum capax.

II. **Quoad liceitatem, varia fuit Ecclesiæ praxis.** — In principio conferebatur statim post baptismum. Licet fieret quædam unctio postbaptismalis, quæ non erat confirmatio sed ritus ad ceremonias baptismales pertinens, Patres tamen generatim considerant baptismum et confirmationem ceu elementa unius christianæ initiationis integræ et perfectæ, quæque simul traduntur. Unde in suis *Catechesibus* S. Cyrillus Hierosolymitanus edocet catechumenos, quomodo ascendentes de lavacro debeant mox sanctum chrisma recipere². Usus ergo universalis obtinuit, ut conferrentur ambo sacramenta simul in vigilia Paschæ et Pentecostes.

Excipiebantur tamen casus plures, nempe pro peregrinis vel clinicis, quibus baptisma tantum administrabatur³. Paulatim vero, a sæculo v, in Ecclesia Latina, in qua confirmatio reservatur episcopo, necesse fuit, propter multitudinem fidelium, ministrare baptismum solum et confirmationem usque ad annos discretionis differre.

Permansit nihilominus in Hispania, sicut et apud Græcos, usus ministrandi simul utrumque sacramentum.

1. S. AUGUSTIN., *Serm.* CCLXVI, 7; *P. L.*, xxxviii, 1229.

2. S. CYRILL. HIEROS., *Catech.*, xxi; *P. G.*, xxxiii, 1089.

3. Cf. MARTÈNE, *De Antiquis Ecclesiæ ritibus*, c. ii, a. 1.

III. S. Thomas ostendit confirmationem secundum se omni ætati convenire (a. 8). — Sicut de intentione naturæ est ut omnis qui corporaliter nascitur ad perfectam ætatem perveniat, licet hoc interdum impediatur, propter corruptibilitatem corporis, quod morte prævenitur, ita et multo magis est de intentione Dei, ut qui nascitur spiritualiter perveniat in illam perfectam ætatem quæ per confirmationem præstatur. Atqui, quum anima sit immortalis, potest, sicut tempore senectutis spiritualem nativitatem consequi, ita tempore juventutis vel pueritiæ consequi perfectam ætatem, quia hujusmodi corporales ætates animæ non præjudicant. Ergo potest etiam tempore juventutis vel pueritiæ conferri confirmatio.

Nec modica utilitas inde fuit derivata. Nam multi in puerili ætate propter robur Spiritus Sancti perceptum usque ad sanguinem fortiter certaverunt pro Christo (a. 2).

IV. Etiam morituris hoc sacramentum est conferendum. — Ut in resurrectione perfecti appareant.

Unde etiam pueri confirmati decedentes majorem gloriam consequuntur, sicut et hic majorem obtinent gratiam (ad 4).

V. Determinationes Ecclesiæ. — *Codex* statuit : « Licet sacramenti confirmationis administratio convenienter in Ecclesia Latina differatur ad septimum circiter annum, nihilominus etiam antea conferri potest, si infans in mortis periculo sit constitutus, vel ministro id expedire ob justas et graves causas videatur¹. »

Ratio differendi ad ætatem discretionis est ut sacramentum tantæ dignitatis majori fructu, propter præparationem subjecti, recipiatur. At, quia omni ætati convenit, ut vidimus, Ecclesia merito permittit ut ministretur, non solum propter mortis periculum, sed etiam propter alias justas et graves causas.

VI. Subjectum hujus sacramenti convenienter signatur chrismate signo crucis in fronte (a. 9).

Constat antiquissimis documentis in fronte fieri unctionem postbaptismalem, quam recolunt primi scriptores ecclesiastici : hinc celeberrima formula Tertulliani : *signaculum frontium*¹. Id quoque valet de unctione quæ est confirmatio. Sic canones Hippolyti, sæculo III, testantur baptizatos signari in *fronte* signo charitatis². Traditionem catholicam refert S. Innocentius I, dum dicit *frontem* ex oleo signare solis deberi episcopis, *cum tradunt Spiritum Paracletum*³.

Convenientias hujus ritus optime exponit Angelicus (cujus littera est legenda) : primo, quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod quidem debet esse evidens, et hoc habetur in fronte, quod est pars maxime manifesta ; secundo, quia, cum frons sit sedes timoris et verecundiæ, in fronte christianus signatur chrismate, ut neque propter timorem neque propter erubescientiam nomen Christi confiteri prætermittat⁴.

Animadvertit S. Doctor principium fortitudinis esse quidem in corde, sed signum apparere in fronte (ad 2) ; nec in ore esse conferendum hoc sacramentum, quia ordinatur non ad simpliciter confitendum, quod etiam fit in baptismo, sed ad *libere* confitendum ; et idcirco in fronte, ubi apparent signa passionum, quibus libera passio impeditur (ad 3).

VII. Quibusnam necessaria sit confirmatio. — Jam supra (art. 1, n. VII) dicimus qua ratione sit necessaria confirmatio : hic vero solum recolimus lege ecclesiastica prærequiri confirmationem ut quis possit esse patrinus in confirmatione, can. 795, ut possit ordines recipere juxta can. 974 : « Ut quis *licite* ordinari possit, requiruntur : 1° recepta sacra confirmatio... etc. »

1. TERTULL., *Adv. Marc.*, III, 22 ; *P. L.*, II, 353.

2. Mgr DUCHESNE, *Origines*, p. 513.

3. *Epist.*, XXV, III, 6 ; *P. L.*, XX, 555.

4. Quod recolit concilium Florentinum. DENZINGER, 697 : « Ideoque in fronte, ubi verecundiæ sedes est, confirmandus inungitur, ne Christi nomen confiteri, erubescat et præcipue crucem ejus, quæ *Judæis quidem est scandalum, Gentibus autem stultitia*, secundum Apostolum ; propterea signo crucis signatur. »

ARTICULUS QUINTUS

DE MINISTRO CONFIRMATIONIS

AD ART. 10-12 S. THOMÆ

I. De accidentali ministerio quod præstant patrini (a. 10). — Priusquam loquatur Angelicus de ministro proprie dicto, qui sacramentum confert, quædam dicit de patrino, qui aliquo modo instar ministri se habet et ministerium accidentale exhibet, assistendo et confirmandum tenendo. Ille usus, sicut et in baptismo, est antiquissimus.

Codex Juris canonici legem ecclesiasticam sic exprimit : « Ex vetustissimo Ecclesiæ more, ut in baptismo, ita etiam in confirmatione adhibendus est patrinus, si haberi possit¹. »

Ratio congruentiæ a S. Doctore traditur. Qui assumuntur ad pugnam indigent eruditoribus a quibus instruuntur de pertinentibus ad modum certaminis. Atqui per sacramentum confirmationis assumitur baptizatus ad pugnam spiritualem. Ergo indiget instructore, et ideo ab alio tenetur, quasi per alium in pugna spirituali erudiendus.

Animadvertatur confirmandum indigere episcopo tamquam duce, et insuper vero instructore qui sit jam militiæ adscriptus et hinc requiri ut patrinus sit ipse confirmatus (ad 2); et, quia robur spirituale competit feminae sicut et masculo, non differt (per se) utrum masculus vel foemina teneat aliquem in confirmatione (ad 3).

Codex præscribit ut : patrinus sit confirmatus, rationis usum assecutus, intentionem habeat, nulli hæreticæ aut schismaticæ sectæ sit addictus, non sit pater, mater, conjux confirmandi ; sit alius a patrino baptismi, nisi rationabilis causa, iudicio ministri, aliud suadeat, aut statim post baptismum legitime confirmatio conferatur ; sit ejusdem sexus ac confirmandus, nisi aliud ministro in casibus parti-

cularibus ex rationabili causa videatur; unus tantum confirmandum aut duos præsentet, nisi aliud justa de causa ministro videatur, unus quoque pro singulis confirmandis sit patrinus¹.

« Etiam ex valida confirmatione oritur inter confirmatum et patrinum cognatio spiritualis, ex qua patrinus obligatione tenetur confirmatum perpetuo sibi commendatum habendi ejusque christianam educationem curandi². »

II. Quæstiones de ministro vero confirmationis. — Triplex solvi debet quæstio : 1° an solus episcopus sit minister ordinarius hujus sacramenti; 2° an simplex presbyter possit ex deputatione Summi Pontificis fieri minister extraordinarius; 3° qua ratione explicari possit presbyterum, qui non est minister ordinarius, fieri posse extraordinarium, an vi ordinis, an vi jurisdictionis, etc.

III. Errores de ministro ordinario³. — Jam sæculo v irrepserunt in Ecclesia Latina plures abusus, dum nonnulli presbyteri in Ecclesia Eugubina jus conferendi confirmationem potestate ordinaria usurpabant. Hos repressit S. Innocentius I, et pariter Gelasius I presbyteros Lucaniæ ad debitam normam revocavit. Sæculo autem vi presbyteri Ecclesiæ Calaritanæ eundem renovarunt errorem, quem confutavit S. Gregorius Magnus, in epistola ad Januarium episcopum Calaritanum. Photiani seu Græci schismatici idem jus presbyteris attribuerunt, quibus restitit Nicolaus I. Deinde Waldenses sæculo xii. Richardus episcopus Armachanus, idem docuit. Wiclefistæ, Hussitæ, ac generatim Protestantes, et præsertim Calvinus, contendunt episcopos hanc sibi potestatem usurpasse, ut suam auctoritatem in fideles augerent. Nostris vero diebus, princeps Max. de Saxonia scripsit, consuetudinem reservandi confirmationem episcopis ex ratione agendi Latino-rum esse ortam⁴. Cujus scriptum proscripsit Pius X, d. 26 dec. 1910.

1. Can: 794-796.

2. Can. 797.

3. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l., et recentiores theol. *De Confirmatione*, præsertim P. LÉPICIER, p. 382, ss.

4. In *Ephem. Roma e l'Oriente*, nov. 1910, p. 26.

IV. Prima conclusio : De fide est solum episcopum esse ordinarium sanctæ confirmationis ministrum. — *Ex Actibus Apostolorum* colligitur confirmationem reservari supremo ordini; nam, licet Philippus diaconus baptizasset Samaritanos, missi sunt ad illos confirmandos Petrus et Joannes, qui sacerdotii plenitudinem acceperant.

Inde concludit S. Cyprianus potestatem confirmandi Apostolorum successoribus, id est episcopis, reservari. « Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in Ecclesia baptizantur, præpositis Ecclesiæ offerantur, et per nostram orationem et manus impositionem Spiritum Sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur¹. » — Idem asserit S. Innocentius I : « Hoc autem pontificium solis deberi episcopis, ut vel consignent, vel paraclitum Spiritum tradant, non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, *verum et illa lectio Actuum Apostolorum, quæ asserit Petrum et Joannem esse directos, qui jam baptizatis traderent Spiritum Sanctum*². »

Praxi Apostolorum congruit omnino prima Ecclesiæ praxis. In principio quippe episcopus toti ritui christianæ initiationis præsidebat, baptizatisque manus imponebat et illos chrismate ungebat; tunc baptismus et confirmatio simul administrabantur. Si quando tamen separabantur et baptismus tantum conferebatur, ut pro clinicis aut peregrinis contingebat, obligatione tenebatur christianus sic baptizatus adeundi episcopum, ut ab eo Spiritum Sanctum reciperet. Ea lex adeo erat stricta, ut Cornelius Papa Novatiano improperet quod iste postquam recepisset baptismum clinicorum, non adierit episcopum³.

Quod ostendit nonnisi ab episcopo administrari confirmationem.

Eandem consuetudinem testatur concilium Eliberitanum initio sæculi IV : permittitur ut peregrinus possit urgente necessitate baptizari, sed ea conditione ut ad Episcopum deducatur, *ut per manus impositionem perfici possit*⁴.

1. S. CYPRIAN. *Epist. LXXIII*, 9; *P. L.*, III, 1115.

2. S. INNOC. I, *Epist. XXV*, III, 6; *P. L.*, XX, 554.

3. Cf. EUSEB., *Hist. Eccles.*, VI, XLIII; *P. G.*, XX, 624.

4. Can. 77, apud HARDOUIN, I, 254, 258.

Quapropter, dum incipiunt abusus in Ecclesia Eugubina, Innocentius I *ecclesiasticam consuetudinem* recolit : « De consignandis vero infantibus manifestum, non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet secundi sint sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem pontificium solis deberi episcopis, ut vel consignent, vel paraclitum Spiritum tradant, *non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat*, verum et illa lectio Actuum Apostolorum¹. »

Concinit Gelasius Papa I (492-496) : « Nec minus etiam presbyteros ultra modum suum tendere prohibemus, nec episcopali fastigio debita sibimet audacter assumere : non conficiendi chrismatis, non consignationis pontificalis adhibendæ sibimet arripere facultatem². » S. Gregorius M. quoque recolit hunc esse antiquum morem Ecclesiæ Romanæ³.

In Ecclesia autem Orientali non fuit ab initio discrepantia ; nam sæculo III Firmilianus, episcopus Cæsarensis in Cappadocia, testatur potestatem imponendi manus, sicut et baptizandi et ordinandi, esse propriam episcopo⁴ ; et similiter S. Chrysostomus dicit illam potestatem proprio jure competere majoribus in clero et episcopis⁵.

Paulatim tamen in Oriente, ac præsertim Alexandriæ, mos invaluit ut presbyteri quasi permanenter confirmarent⁶. Hoc vero non probat simplices sacerdotes in Oriente esse jure proprio ordinarios confirmationis ministros, sed tantum habere per *concessionem permanentem* id quod in Occidente per exceptionem tantum traditur.

Veritatem catholicam sic exprimit concilium Florentinum : « *Ordinarius minister est episcopus*. Et, cum ceteras unctiones simplex sacerdos valeat exhibere, *hanc nonnisi episcopus* debet conferre⁷. »

1. *Epist. cit.*, P. L., 554.

2. *Epist.*, IX, 6 ; P. G., LIX, 50.

3. *Epist. ad Januar.*, P. L., LXXVII, 696.

4. *Epist. LXXV*, 7 ; P. L., III, 1611.

5. *Homil. XVIII, in Act.*, 3 ; P. G., LX, 144.

6. Id testatur Auctor *Quæst. Veteris et Novi Testamenti*, q. CI ; P. L., XXXV, 2302.

7. *Decret. pro Armenis* ; DENZINGER, 697.

Quod antea dixerat Innocentius III : « Unde, cum ceteras unctiones simplex sacerdos. vel presbyter valeat exhibere, *hanc nonnisi summus sacerdos, i. e. episcopus, debet conferre*^{1.} »

Tandem definitio Tridentina : « Si quis dixerit sanctæ confirmationis *ordinarium ministrum non esse solum episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem*, A. S.^{2.} »

Quam doctrinam sancivit *Codex* : « Ordinarius confirmationis minister est solus episcopus^{3.} »

Ratio congruentiæ ex D. Thoma sic proponi potest : In quolibet opere ultima consummatio supremæ arti aut virtuti reservatur ; ita quidem, ut dum inferiores artifices præparant materiam, superior det formam, dum notarius scribit epistolam, dominus illam signet. Atqui fideles sunt quoddam divinum opus : Dei ædificatio estis (I Cor., III, 9), quædam *epistola Spiritu Dei scripta* (II Cor., III, 3). Ergo consummatio hujus operis et signatio hujus epistolæ reservatur supremæ virtuti in Ecclesia. Sed confirmatio est illius ædificii, quod per baptismum inchoatur, consummatio, et est illius spiritualis epistolæ consignatio. Ergo collatio confirmationis reservatur his qui obtinent summam potestatem in Ecclesia, scilicet Apostolis eorumque successoribus, qui sunt episcopi.

V. Secunda conclusio : Extraordinarius confirmationis minister est presbyter, cui vel jure communi vel peculiari Sedis Apostolicæ indulto ea facultas concessa sit^{4.} — Doctrina omnino certa, licet negaverit Durandus, cui plures cum Estio nimis olim favebant.

Probatur ex vetustissima traditione, nam vidimus jam consuetudinem in Aegypto receptam sæculo IV, ut, si desit episcopus, consignet presbyter ; qui mos in Oriente invaluit. Idem quoque privilegium concessit S. Gregorius Magnus presbyteris Ecclesiæ Calaritanæ, qui tamen recolit episcopum esse ministrum, *secundum usum Ecclesiæ nostræ veterem*^{5.}

1. DENZINGER, 419.

2. Can. 3, *De confirmatione*.

3. Can. 782, § 1.

4. *Codex*, can. 782.

5. S. GREGOR, M., *Epist. ad Januar*, P. L., LXXVII, 696.

Concilium Florentinum, postquam dixit ministrum ordinarium esse solum episcopum, addit : « **Legitur tamen** aliquando per Apostolicæ Sedis dispensationem ex rationabili et urgente causa simplicem sacerdotem chrismate per episcopum confecto hoc administrasse confirmationis sacramentum¹. »

Concilium Tridentinum loquendo de ordinario ministro, significat presbyterum esse posse extraordinarium ; quod nunc declaravit *Codex*. Recolenda sunt hac de re verba Benedicti XIV : « Quare non videtur hodie fas esse potestatem, de qua olim disceptabatur, summo Pontifici adjudicare. Quoniam, ut ait Veracrux : *De Pontificis potestate, postquam dispensaverit, disputare, instar sacrilegii est*. Esset enim Christo quasi exprobrare, quod non satis Ecclesiæ suæ providisset². »

Explicatur ratione S. Thomæ³. Papa, quum habeat plenitudinem potestatis in Ecclesia, valet infirma superioris ordinis quæ respiciunt corpus Christi mysticum, committere iis qui habent jam actum summum circa corpus Christi verum. Atqui potestas confirmandi vel ordines minores conferendi est infimum superioris ordinis quod respicit corpus Domini mysticum, et presbyteri jam habent actum summum circa corpus Domini verum. Ergo potest Papa committere presbyteris ut confirment vel ordines minores conferant.

Optime exponit Angelicus episcopatum addere sacerdotio aliquid non respectu corporis veri, sed respectu corporis mystici, et potestatem in corpus mysticum dependere a potestate in corpus verum ; et idcirco non posse Papam diacono, qui nondum habet potestatem in corpus Christi verum, concedere ut absolvat, sed posse sacerdoti, qui habet actum summum circa corpus Christi verum, committere id quod est infimum in episcopatu⁴.

1. Decret. *pro Armenis* ; DENZINGER, 697.

2. BENED. XIV, *De Synod. diœc.*, lib. VII, c. VII.

3. Hic ad I et IV *Sent.*, dist. 7, q. III, a. 1, quæstiunc. III, sol. 3.

4. « Hac facultate ipso jure gaudent, præter S. R. E. Cardinales, Abbas vel Prælati nullius, Vicarius vel Præfectus Apostolicus ; qui tamen ea valide uti nequeunt nisi intra fines sui territorii et durante munere tantum. » *Codex*, can. 782, § 3.

VI. Quid vero addat Summus Pontifex potestati ordinariæ simplicis presbyteri dum illum constituit ministrum confirmationis extraordinarium.

Quidam theologi putant nihil addi quoad potestatem ordinis, quæ est ex se sufficiens ad valide confirmandum, sed addi aliquid quoad potestatem jurisdictionis, quatenus in administratione confirmationis et etiam ordinis habeatur aliquid de potestate jurisdictionis ad mixtum. — Verum, licet requiratur quædam jurisdictio ad *licite* confirmandum vel ordinandum, non apparet necessitas jurisdictionis ad *validam* sacramenti administrationem. In pœnitentia quidem omnino requiritur jurisdictio, quia fit *actus judicialis in subditos*, qui debent confessario assignari; at in confirmatione et ordine, sicut et in extrema-unctione, non concurrit hæc ratio. Quapropter non videtur cur jurisdictio, quæ necessaria nunquam est ad validitatem extremæ unctionis, requiratur ad valide confirmandum vel ordinandum.

Nec ex capite jurisdictionis arguunt Patres, ut dicant sacerdotes simplices non posse confirmare, sed ex parte ordinis, seu quia *pontificalus apicem* non habent.

« Probabilius alii, dicit Tanquerey¹, putant *jure divino* ad ministrandam confirmationem requiri dignitatem quamdam excellentem, quia nempe agitur de militibus conscribendis; hanc vero dignitatem plene episcopis competere ex caractere suo, presbyteris autem non absolute et plene, sed *radicaliter* tantum ita ut indigeant speciali deputatione qua compleatur potestas jam aliquo modo in caractere sacerdotali contenta². »

— At quid sit illud *complementum* potestatis jam contentæ in caractere sacerdotali? est-ne complementum potestatis ordinis et, si ita est, quid addit ordini sacerdotali?

Meliorem censemus explicationem quam tradunt Thomistæ, cum Billuart: « Confirmare jure ordinario esse actum ordinis episcopalis; confirmare autem jure extraordinario esse actum ordinis sacerdotalis, quatenus per illum confertur potestas inchoata et incompleta ad con-

1. N. 480.

2. Cf. LEHMHUL, n. 144; Card. BILLOT, Thes. XXXVI.

firmandum, quæ per legitimam dispensationem Ecclesiæ perficitur et completur ; eo ferme modo quo episcopus vi suæ ordinationis est minister ordinarius ordinum, et simplex sacerdos vi suæ ordinationis habet quod possit delegari ad eos saltem aliquos conferendos. Dum autem conceditur sacerdoti facultas confirmandi, *non ei committitur actus ordinis episcopalis*, quia non constituitur minister ordinarius ; *sed committitur ei actus ordinis sacerdotalis*, ut sit nempe minister extraordinarius... Quantum ad confirmationem sacerdotum proxime accedit ad episcopatum, a quo non differt nisi per hoc quod episcopatus sit potestatis magis extensæ, in quantum scilicet continet potestatem confirmandi et ordinandi ; secus vero diaconatus : unde *potestas sacerdotii potest dici inchoata ad ista duo munia et accedente delegatione ad illa extendi* ; non potestas diaconatus, ut pote ordo distinctus a sacerdotio et episcopatu atque ab isto remotior quam sacerdotium. Insuper sacerdotium habet potestatem supra corpus Christi verum, ex qua oritur potestas supra corpus Christi mysticum ; quod non potest dici de diaconatu. Quantum vero ad consecrationem, hæc omnino pendet a characterē sacerdotali, quo caret diaconus. At vero confirmatio pendet a characterē episcopali, qui est idem cum characterē sacerdotali, solum differens *per maiorem extensionem*, *cujus proinde potest sacerdos esse capax extraordinarie et per delegationem*¹. »

VII. Concludimus. — Itaque Summus Pontifex non addit characteri sacerdotali novam potestatem *intrinsecam*, sed facit ut character sacerdotalis se *extendat actu* ad aliquem actum qui poterat ipsi ab aliqua potentia superiori præsentari ; sicut auris, dum per telephonium audit, non recipit novam virtutis aut actus speciem, sed *se extendit* ad objectum quod debebat ipsi ope instrumenti præsentari et aptari.

VIII. Tertia conclusio : Delegare simplici sacerdoti potestatem confirmandi requirit supremam jurisdictionem

1. BILLUART, *De Confirm.*, art. 7, abj. 2.

in Ecclesia, ac proinde ita ad Summum Pontificem pertinet, ut invalida sit censenda concessio a solo episcopo facta. —

« Circa hanc quæstionem quam omnium in hac materia gravissimam vocat Benedictus XIV¹, non una invenitur auctorum mens et sententia. Cardinalis Pallavacinus², Christianus Lupus³, Thomassimus⁴, alique, moti verbis quorundam conciliorum⁵, opinati sunt, inspecta sola institutione divina, et secluso Ecclesiæ prohibitione, posse episcopum simplici sacerdoti committere ut chrismate a se confecto fideles consignet¹. » Et hanc quidem sententiam omnino probandam censet Illm. Lépicier⁶.

Nobis tamen adhærendum videtur conclusioni statutæ. S. Thomas id repetit ex plenitudine potestatis in Ecclesia. « Papa in Ecclesia habet *plenitudinem potestatis*, ex qua potest quædam quæ sunt superiorum ordinum committere quibusdam inferioribus... *Et ex hac plenitudine potestatis concessit* B. Gregorius papa quod simplices sacerdotes hoc sacramentum conferrent, quamdiu scandalum tolleretur (ad 1). » — Concilium Florentinum non sinit aliud supponere, quia non agnoscit nisi *Apostolicæ Sedis dispensationem*. Innocentius VI vult quærendum esse ab Armenis : « Si credis quod *solum per Romanum Pontificem plenitudinem potestatis habentem*, possit dispensatio sacramenti confirmationis presbyteris, qui non sunt episcopi, committi⁷. »

Billuart hanc probationem affert : « Quæ spectant regimen universalis Ecclesiæ soli summo Pontifici jure divino reservantur, ut determinare dogmata fidei, certam materiam aut formam sacramentorum a Christo in specie non determinatam. Atqui providere de ministro sacramenti in certis casibus spectat regimen universalis Ecclesiæ. Ergo⁸. »

1. *De Synod. diæces.*, lib. VII, c. VIII.

2. *Hist. Conc. Trident.*, lib. IX, c. VII, n. 16.

3. In notis ad can., VIII; Synodi, c. v.

4. *De vet. et nov. Eccles. disc.*, P. I, l. II, c. XXIII, n. 6.

5. Apud BENED. XIV, loc. cit.

6. P. LÉPICIER, op. cit., p. 412.

7. *Epist. XXIX*, sept. 1351; DENZINGER, 573.

8. BILLUART, loc. cit.

Objicitur : Plura concilia particularia hanc potestatem presbyteris concesserunt et hodie quoque episcopi orientales per se ipsos illam presbyteris permanenter concedunt. Ergo vi sui et secundum se non reservatur Summo Pontifici.

Resp. : In his omnibus haberi concessionem Summi Pontificis, ab initio factam nec revocatam. Sicut enim facultas eligendi episcopos in Oriente et jurisdictionem illis conferendi proveniebat a primitiva Sanctæ Sedis concessione, licet Papa non interveniret in singulis casibus, ita potestas confirmandi, presbyteris orientalibus permanenter concessa, provenit tandem ab auctoritate Sancta Sedis, quæ vel directe facultatem tribuit (ut (in Occidente S. Gregorius presbyteris Ecclesiæ Calaritanæ) vel consuetudinem introduci permisit, vel introductam probavit.

Quidquid sit de speculativa controversia, concludendum est cum Benedicto XIV (loc. cit.) : « Posita autem reservatione facultatis, de qua est sermo, a summo Pontifice sibi facta, nec licite nec valide potest episcopus latinus illa uti : nam, *quamvis confirmare sit actus ordinis episcopalis*, cujus firmitas et validitas a pontificio nutu non dependet, *delegare tamen simplici presbytero potestatem exercendi ejusmodi actum, potius ad jurisdictionem, quam ad ordinem pertinet*. Episcoporum vero jurisdictio, sive sit immediate a Christo Domino, sive a Summo Pontifice, ita semper huic subest, ut, consentientibus omnibus catholicis, ejusdem auctoritate et imperio limitari, atque ex legitima causa omnino auferri passit. »

IX. De ritu hujus sacramenti (a. 12).

Omni attentione dignæ sunt illæ ceremoniæ, quæ ad nostram eruditionem fiunt¹. Præcipuæ sunt : *chrismatio* et *unctio*, ut in spirituali certamine, viriliter pugnare et nequissimis hostibus resistere valeamus ; in *fronte*, ut nullo metu aut verecundia a libera christiani nominis confessione absterreamur ; *signo crucis*, ut recolamus notam illam qua miles Christi a ceteris distinguitur in illustriori corporis parte imprimi. Deinde vero, qui unctus

1. Ex catechismo Conc. Trident., *De Confirm.*, n. 20.

confirmatus est, ut meminerit se tamquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, *manu leviter in maxilla ab episcopo cæditur*. Postremo autem *pax* ei datur, ut intelligat se gratiæ cœlestis plenitudinem et pacem, quæ exsuperat omnem sensum, consecutum esse.

Concludamus pulcherrimis verbis Doctoris Angelici :
« *Et ideo firmiter tenendum est quod ordinationes Ecclesiæ dirigantur secundum sapientiam Christi. Et propter hoc certum esse debet ritus quos Ecclesia observat in hoc et aliis sacramentis esse convenientes.* »

TRACTATUS DE PŒNITENTIA

AD Q. LXXXIV-XC S. THOMÆ IN III P. ET Q. I-XXIX IN SUPPLEMENTO

Intendebat Angelicus tractatum de Pœnitentia absolvere, disserendo de ipsa pœnitentia, de effectibus, de partibus, de suscipientibus, de potestate ministrorum quæ ad claves pertinet, de solemnitate hujus sacramenti. Felici autem transitu ad cœlestem patriam præventus, scribendi finem fecit; jamque oportet ex *Supplemento* rem complere.

Præcipuas quæstiones versabimur quæ respectum dogmaticum habent, innixi principiis Aquinatis, quem Pius XI Doctorem *Communem* Ecclesiæ appellat.

Imprimis loquendum venit de ipso sacramento.

QUÆSTIO PRIMA

De ipso Pœnitentiæ Sacramento

AD Q. LXXXIV S. THOMÆ¹

Duplicem respectum habet pœnitentia, cum sit simul sacramentum et virtus. Prius quidem, ordine generationis, est virtus quam sacramentum, nam in omni statu post lapsum etiam ante legem datam, fuit virtus pœnitentiæ, licet non exstiterit sacramentum pœnitentiæ². Quapropter nonnulli auctores prius de virtute quam de sacramento disserunt. Attamen, si res inspiciatur non in se præcise, sed in ipso tractatu de sacramentis, prius est de sacramento quam de virtute sermo habendus, quia sub hoc respectu

1. Consuli possunt : Commentatores S. THOMÆ in. h. l.; et inter recentiora opera : P. PRUMMER O. P., *Moral*, t. III, P. GALTIER, S. J. de *Pœnitentia*, *Tractatus Dogmatico. Historicus*; P. PESCH, S. J., t. VII.

2. Conc. Trident., Sess. XIV, cap. i.

est tantum pars sacramenti; et idcirco præsупponit notionem ipsius sacramenti, sicut generatim prius de sacramento aliquo disseritur, quam de ejus materia vel forma. Et hæc est methodus quam adhibet Angelicus. Imprimis est asserenda et vindicanda existentia sacramenti, a. 1; deinde considerantur essentialia sacramenti, aa. 2 et 3, et hinc etiam sermo fit de manuum impositione, quæ, licet non sit de essentia, est ritus in Ecclesia antiquissimus, a. 4; postea hujus sacramenti necessitas, a. 5, ac proinde ejus ordo cum ceteris sacramentis, ostenso illud esse secundam post naufragium tabulam, a. 6; demum accidentalia expenduntur, scilicet institutio, a. 7, duratio, a. 8, continuatio, a. 9, iteratio, a. 10.

ARTICULUS PRIMUS

DE EXISTENTIA SACRAMENTI PŒNITENTIÆ

AD ART. I S. THOMÆ

I. Diversa nomina quibus hoc sacramentum insignitur. — Quatenus consideratur respectu peccati quod debet remove, delere, reparare per debitam satisfactionem, dicitur proprie *pœnitentia*, quasi nos *teneat pœna* commissi peccati; et a Græcis *μετάνοια*, quæ vox expressius significat retractationem prioris voluntatis, seu resipiscentiam. « Resipiscit enim, ait Lactantius ac mentem suam quasi ab insania recipit, quem errati piget; castigatque seipsum dementiæ et confirmat animum suum ad rectius vivendum; tum illud maxime cavet, ne rursus in eosdem laqueos inducatur¹. » Si autem spectetur propria peccati accusatio, dicitur *exomologesis*, seu *confessio*, et quatenus hæc confessio fit externe et publice, in ordine ad ecclesiasticam communionem, jam nominatur *mysterium* seu *sacramentum reconciliationis*; ac iterum, quia in hac reconciliatione sacerdos pœnitenti manus imponebat, dicitur *manus impositio*, quæ appellatio, licet de

1. LACTANT., *Instit. divin.*, lib. VI, c. xxiv; P. L., VI, 722.

sacramento valeat, per se tamen innuit canonicam pœnitentiam. Si vero attendatur ex parte formæ, quæ a sacerdote profertur, habetur *sacramentum absolutionis*. Demum, si consideretur ex parte effectus, qui est hominem lapsum reparare, dicitur *secunda post naufragium tabula*¹; et attento modo quo fit, cum labore et pœna satisfactoria, *laboriosus* quidam *baptismus* a Patribus dicitur².

II. **Error.** — Triplex hac de re fuit errorum forma. Novatianus, ut testantur plures insignioris famæ Patres, negavit ullam esse in Ecclesia potestatem remittendi peccata post baptismum commissa, quæ, si condonantur, a solo Deo remittuntur, non autem vi clavium seu per potestatem judicalem Ecclesiæ. Paulatim quidem discipuli Novatiani errorem emollierunt, ita scilicet ut Ecclesia possit relaxare veniam levioribus peccatis, non tamen graviora remittere crimina; at in principio Novatianus absolute pronuntiavit non esse penes Ecclesiam jus reconciliandi peccatores post baptismum lapsos. Ita testantur S. Athanasius, S. Ambrosius, S. Epiphanius³.

Secunda erroris forma est quam tenuerunt deinceps Novatiani, ut refert Socrates⁴, et cum Montanistis Tertullianus, qui contendit quædam peccata quidem esse remissibilia in Ecclesia, alia vero, ut homicidium, idololatriam, mœchiam, non posse remitti nisi a solo Deo, in morte, post peractam in præsentī vita pœnitentiam⁵.

Tertia erroris forma est Protestantium, qui vel simpliciter negant pœnitentiam esse sacramentum, vel volunt non aliud esse quam viam ac reditum ad baptismum, aut memoriam baptismi jam suscepti, cum fide remissionis peccatorum⁶.

1. S. HIERON., *Epist. CXXX*, 9; *P. L.*, xxiii, 1115.

2. Cf. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. ii.

3. S. ATHANAS., *Epist. IV ad Serap.*, 13; *P. G.*, xxvi, 654; S. AMBROS., *de Poenit.*, lib. I, c. iii; *P. L.*, xvi, 469; S. EPIPHAN., *Hæres.*, lix, 1; *P. G.*, xli, 1018.

4. SOCRAT., *Hist. Eccles.*, lib. VII, c. xxv; *P. G.*, lxxvii, 789.

5. Cf. TERTULL., *De Pudicit.*, c. ii, iii, ix, xviii, etc.; *P. L.*, ii, 986, ss., 1018, ss.

6. LUTHER, *De captiv. Babylon.*; CALVIN, *Instil.*, lib. IV, c. xix. — Cf. B. BELLARM., lib. I, c. ix.

Demum modernistæ dicunt : Usus conferendi baptismum infantibus evolutio fuit disciplinaris, quæ una ex causis exstitit ut sacramentum resolveretur in duo, in baptismum scilicet et pœnitentiam... Imo, etiam postquam pœnitentia tamquam Ecclesiæ institutio agnita fuit, non appellabatur sacramenti nomine, eo quod haberetur uti sacramentum probrosum¹.

III. **Veritas catholica plura capita complectitur.** — Importat : 1° esse in Ecclesia veram potestatem remittendi peccata post baptismum commissa ; 2° remedium remittendi illa peccata esse verum ac proprie dictum sacramentum a baptismo distinctum, perpetuo in Ecclesia permansurum ; 3° officium remittendi peccata non esse nudum ministerium declarandi remissa esse peccato confitenti, sed potestatem proprie *judicalem* ; 4° potestatem Ecclesiæ extendi ad omnia peccata etiam graviora, ita ut nullum sit peccatum quod nequeat in hac vita vi clavium remitti.

Quæ singula sunt probanda et vindicanda.

IV. **Prima conclusio : Est in Ecclesia Christi potestas, non solum Apostolis sed et ipsorum successoribus concessa, remittendi peccata post baptismum commissa.**

De fide. — Duplex est textuum evangelicorum series : alii *promittunt* potestatem clavium *universalem* in Ecclesia ; alius refert ipsam *institutionem* seu collationem hujus potestatis respectu peccatorum remittendorum.

Petro dixit Christus : « Tibi dabo claves regni cœlorum ; et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis ; et quodcumque solveris super terram erit solutum et in cœlis². » Apostolis autem omnibus : « Quæcumque alligaveritis super terram erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram erunt soluta et in cœlo³. »

Itaque Petro promittuntur claves regni cœlorum, ceteris autem apostolis non quidem claves regni cœlorum, sed

1. Prop. 43, 46, damn. decreto *Lamentabili*, 4 Julii 1907 ; DENZINGER, 2043, 2046.

2. MATTH., XVI, 19.

3. MATTH., XVIII, 18.

tamen potestas clavium seu jurisdictio quæ sit omnino universalis. Atqui sub illa amplitudine continetur sane potestas remittendi peccata, eo quod claudatur cœlum quamdiu non remittuntur peccata, remissis autem peccatis aperiatur. Ergo jam Christus promiserat in genere potestatem remittendi peccata, licet nondum determinate et in specie.

Post resurrectionem vero contulit in specie illam potestatem. « *Sicut* misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit et dixit eis : Accipite Spiritum Sanctum ; quorum remiseritis peccata remittuntur eis et quorum retinueritis retenta sunt¹. » Quibus verbis contulit potestatem remittendi peccata prout illam ipse habet. Atqui potestas quam ipse habet est potestas non tantum declarandi peccata esse remissa sed remittendi vere ac proprie peccata, *sicut* remittit et delet ipse Deus, quod probaverat Christus miraculo, nempe curando paralyticum : « Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam. Et surrexit et abiit in domum suam². » Ergo Apostolis contulit potestatem remittendi, delendi, abluendi peccata coram Deo.

Potestas autem illa respicit peccata post baptismum commissa. Nam potestas clavium jam promissa fuerat respectu membrorum Ecclesiæ, *dic Ecclesiæ*³..., et hic etiam verbum *retinere*, *ῥαττειν*, indicat potestatem in *subditos*. Atqui homines fiunt membra Ecclesiæ et subditi Apostolorum per baptismum. Ergo peccata quæ per potestatem clavium remittuntur sunt peccata hominum baptizatorum, seu peccata post baptismum commissa.

Competit autem illa potestas Apostolorum successoribus. Nam pertinet ad constitutionem *Ecclesiæ*, non minus ac potestas baptizandi, confirmandi et consecrandi, et idcirco tamdiu remanet quamdiu persistit Ecclesia Christi⁴.

1. JOAN., XX, 21.

2. MATTH., IX, 6-7.

3. MATTH., XVIII, 17.

4. Quoad difficultates fieri solitas, cf. P. GALTIER, op. cit., Thes. IX.

Quod optime exponunt SS. Patres. « Si ergo, ait S. Pacianus, et lavaeri et chrismatis potestas, majorum et longe charismatum, ad episcopos inde descendit et ligandi quoque jus adfuit et solvendi¹. »

Quapropter testatur S. Cyprianus esse in Ecclesia potestatem permanentem qua peccatorum remissio fit per sacerdotes coram Deo. « Confiteantur singuli... delictum suum dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, *dum satisfactio et remissio per sacerdotes apud Dominum grata est*². »

Hinc concludit concilium Tridentinum : « Quo tam insigni facto et verbis tam perspicuis potestatem remittendi et retinendi peccata ad reconciliandos fideles *post baptismum lapsos apostolis et eorum legitimis successoribus* fuisse communicatam universorum Patrum consensus semper intellexit³. »

V. Secunda conclusio : Remedium remittendi peccata sensu explicato est verum sacramentum a baptismo distinctum, permanentemente in Ecclesia institutum. — Verba Christi indicant ritum *sensibilem*, nam agitur de quodam foro supernaturali, quo homines in alios homines excercunt suam potestatem, modo humano, ac proinde externo et visibili, sicut ipsa natura humana. Ritus *collativum gratiæ*, siquidem remittit et abluit peccata vere et coram Deo, quod nonnisi infusione gratiæ sanctificantis fieri potest. *Distinctum a baptismo* : ea quippe distincta sunt quæ diversa occasione diversisque verbis instituuntur ; jam vero Christus potestatem baptizandi diversa prorsus occasione et aliis verbis : Euntes docete... baptizantes⁴... ; insuper ritus baptismi exercetur in eos qui nondum sunt de foro Ecclesiæ et fit semel, ritus autem remittendi peccata exercetur in eos qui sunt jam Ecclesiæ subditi et fieri potest indefinite, absque restrictione. Ergo sunt duo ritus simpliciter distincti.

Permanenter institutum, eo quod, ut vidimus, pertineat

1. S. PACIANUS, cf. *ad Sympr.*, n. 6 ; *P. L.*, XIII, 1079.

2. S. CYPRIAN., *Epist. LV*, c. XXIX ; Edit. HARTEL, 258.

3. Sess. XIV, c. I.

4. MATTH., XXVIII, 19.

ad constitutionem Ecclesiæ, sicut ipsum ministerium, cujus est pars, et, cum finis ejus sit perpetuus, debet tamdiu durare quamdiu fideles indigebunt remissione peccatorum, nempe usque ad consummationem sæculi.

Concinit tota traditio ecclesiastica. Quando Novatianus potestatem clavium impetivit, Ecclesia statim ipsi restitit : quapropter fuit in synodo Romana damnatus¹, et ejus discipuli, qui *Cathari* vocabantur, habiti sunt semper ut hæretici, qui reconciliatione indigebant, prius quam ad Ecclesiam Catholicam admitterentur, prout præscribit concilium Nicænum².

Constat insuper ex omnibus documentis quibus vindicatum est supra dogma de septenario sacramentorum numero.

Citandæ sunt definitiones concilii Later. iv : « Et, si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper pœnitentiam reparari³. »

Florentini : « Quartum sacramentum est pœnitentia⁴ ». Et Tridentini : « Dominus sacramentum pœnitentiæ tum præcipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos dicens : Accipite Spiritum Sanctum⁵... Si quis dixerit in Catholica Ecclesia pœnitentiam non esse *vere et proprie sacramentum* pro fidelibus, quoties *post baptismum* in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis a Christo Domino nostro institutum, A. S⁶. » Et in secundo canone definit esse distinctum a baptismo. Demum S. Officium damnat propositiones quibus modernistæ hoc dogma impetunt⁷.

Accedit ratio theologica (S. Thom. hic). Sacramentum est signum practicum rei sacræ sanctificantis homines. Atqui pœnitentia est signum hujusmodi : tum ex parte pœnitentis, quia illi actus quibus dolorem suum manifestat et peccata confitetur indicant cor ejus a peccatis recedere ;

1. Cf. EUSEB., *Hist. Eccles.*, lib. VI, c. XLIII ; P. G., xx, 615.

2. DENZINGER, can. 55.

3. *Id.*, 430.

4. *Id.*, 699.

5. Sess. XIV, cap. i.

6. *Ibid.*, can. 1.

7. Decret. *Lamentabili*, prop. 43, 47. (*him*)

tum ex parte sacerdotis absolventis, nam absolvere a peccatis est proprie abluere et sanctificare hominem. Ergo pœnitentia est verum sacramentum. In illa *sacramentum tantum* est ritus ipse sensibilis, constans ex materia et forma; *res tantum* est remissio peccati per infusionem gratiæ; *res et sacramentum* est pœnitentia interior, quæ a toto ritu significatur et iterum significat gratiam et ad illam producendam suo modo concurrit.

VI. Tertia conclusio : Potestas remittendi peccata per sacramentum pœnitentiæ est potestas vere judicialis. — De fide, ex concilio Tridentino, contra protestantes : « Dominus Noster Jesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam *præsides et iudices*, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint, qui pro *potestate clavium* remissionis aut retentionis peccatorum *sententiam* pronuntient¹... Si quis dixerit absolutionem sacerdotis non esse *actum judicalem*, sed nudum ministerium pronuntiandi remissa esse peccata confitenti. A. S.². »

Potestas judicialis duo importat : 1° dicit potestatem ferendi sententiam ex auctoritate, ita ut qui illam fert non sit merus arbiter, sed *verus iudex*, qui iudicium ex officio pronuntiat ; 2° requirit ut feratur sententia, non ad libitum seu beneplacitum iudicis, nec gratuito, sed *juxta meritum causæ*, dimittendo vel retinendo, absolvendo vel condemnando, et taxata pœna juxta ipsa delicta. Atqui utrumque concurrit in sacramento pœnitentiæ. Ergo potestas illa est vere judicialis.

Probatur min. Ex ipsis verbis institutionis exhibetur pœnitentia instar cujusdam fori, in quo apostoli eorumque successores habent *jus* proferendi *sententiam* retentionis vel remissionis, *quorum remisieritis... remittuntur... quorum retinueritis, retenta sunt*; tantique momenti apparet illa potestas ut dicatur *potestas clavium*³, ad aperiendum, per remissionem, vel claudendum, per retentionem. Sic habetur

1. Sess. XIV, cap. v.

2. *Ibid.*, can. 9.

3. Cf. S. THOM., *Supplem.*, q. xvii.

primum elementum. At vero, ut feratur vera sententia remissionis vel retentionis, debet servari ordo justitiæ, nec sufficit clavibus uti pro libitu; quod requirit ut iudicium proferatur juxta meritum causæ, et pœna juxta delicta determinetur; jamque indicatur alterum elementum.

Quam potestatem judicalem primæva traditio asserebat, dum dicebant *Constitutiones Apostolicæ*: « *Judica igitur, episcope, POTESTATE FRETUS, tamquam Deus*¹. »

Hinc apparet discrimen inter *remissionem* peccatorum in baptismo et remissionem in pœnitentia; in baptismo *condonatur gratiose*, quia *renascitur* homo; in pœnitentia *judicialiter remittitur*, quia hic servatur modus *justi judicii*².

VII. Quarta conclusio : Potestas remittendi peccata ita se extendit ad omnia, ut nullum sit peccatum quod nequeat vi clavium remitti. De fide, ut ex probationibus statim afferendis constabit, contra illos hæreticos qui, licet concesserint omnia peccata posse a Deo dimitti, contendebant tamen quædam peccata graviora, ut apostasiam, adulterium, homicidium, non posse ab Ecclesia potestate clavium remitti. Ostendemus, e contra, potestatem illam importari in verbis Scripturæ, fuisse semper ab Ecclesia usurpatam, declarationibus authenticis comprobata, in ipsa notione clavium includi.

VIII. Verba Scripturæ illam potestatem universalem important. — Etenim verba institutionis : *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, innuunt potestatem quæ nulla exceptione restringitur, quæ tantum patet quantum ipsa peccata quæ possunt post baptismum committi.

Ex quibus manifeste constat esse in Ecclesia remedium

1. *Constit. Apostol.*, lib. II. c. xi; *P. G.*, I, 614.

2. « Alius præterea est baptismi et alius pœnitentiæ effectus. Per baptismum enim *Christum induentes*, nova prorsus in illo efficimur creatura, plenam et integram peccatorum omnium remissionem consequentes : ad quam tamen novitatem et integritatem per sacramentum pœnitentiæ sine magnis nostris fletibus et laboribus, divina id exigente justitia, pervenire nequaquam possumus, ut merito pœnitentia laboriosus quidam baptismus a sanctis Patribus dictus fuerit. » *Conc. Trid.*, Sess. XIV, c. II.

pro peccatis post baptismum semper remittendis nec ullum supponi delictorum genus in quæ non extendatur potestas Apostolis eorumque sucessoribus concessa.

Objicitur 1°: Restrictionem ponit ipse Christus dum asserit peccatum in Spiritum Sanctum nunquam remitti, nunquam remissum iri neque in hoc sæculo neque in futuro¹.

Resp. Peccatum illud dici irremissibile etiam coram Deo, et ideo difficultatem, non contra nos tantum militare, sed contra adversarios, qui contendunt peccata quædam esse irremissibilia coram Ecclesia dumtaxat.

In hoc igitur textu sermo non est de remissione peccati quæ fit ab Ecclesia, per potestatem clavium, sed alia prorsus acceptione dicitur irremissibile peccatum in Spiritum Sanctum: non quod Deus nequeat aut nolit absolute illud remittere, sed quia *aliquid obstat ex parte peccatoris*: sive *malitia*, quatenus nihil sit ex parte peccantis ex mera malitia quod veniam admittat, sive *impœnitentia*, quæ gratias oblatas rejicit aut respuit².

Objicitur 2°: Paulum adjicere veram restrictionem dum dicit: « Impossible est eos qui semel illuminati sunt et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam³. »

Resp.: Triplicem esse illius textus explicationem: 1° Patres sat communiter intelligunt: impossibile est eos qui post baptismum labuntur iterum renovari ad pœnitentiam per baptismum, eo quod nequeat baptismus iterari; 2° quia hæc interpretatio non videtur sat cohærere cum contextu, alii reponunt sensum Apostoli esse: hominum pœnitentiam, qui contemptis tot ac tantis gratiis, voluntarie defecerunt a fide, esse difficillimam, seu impossibilem attenda communi Dei misericordia, sed quodam spirituali miraculo indigere; 3° impossibile non est lapsos renovari simpliciter sed impossibile est eos renovari ea

1. MATTH., XII, 31, 32.

2. De hoc textu consuli possunt: S. AUGUSTIN., *Serm. LXXI*, c. v, et *Enchiridion*, c. LXXXIII; P. L., XXXVIII, 445, 449, et XL, 272; S. THOM., II^a II^æ, q. XIV, a. 3; KNABENBAUER, in *Matth.*, vol. I, p. 501, ss.; A. D'ALÈS, *L'Edit de Calliste*, p. 21, ss.; P. J.-M. LAGRANGE, *saint Luc*, p. 355; *saint Marc.*, p. 67, 3 s.; *saint Matthieu*, p. 244; P. GALTIER, *de Pœnitentia*, p. 138, ss.

3. *Hebr.*, vi, 4, ss.

conversione quæ jam fuit ab operibus mortuis et per eam elementaris doctrinæ expositionem qua semel jam renovati sunt¹. Quocirca nihil inde erui potest contra potestatem clavium.

Objicitur 3° textus Joannis : « Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis². »

Resp. : Peccatum ad mortem intelligitur defectio a Christo, apostasia, et eo ipso quod aliquis apostata fiat, jam est a societate fidelium segregatus nec jam meretur ut fideles pro ipso orent, vel Christus oret, cum recesserit a Christo ; et idcirco Joannes minime præcipit ut oretur pro eo, licet non prohibeat. Iterumque animadvertatur nullatenus ad potestatem clavium alludi.

IX. Nunquam in veteri Ecclesia invaluit praxis universalis denegandi quibusdam peccatis absolutionem in perpetuum. — Nullus catholicus scriptor asseruit Ecclesiam tenuisse unquam graviora peccata esse irremissibilia, quod esset inerrantiam supremi Magisterii impetere ; at quæstio versata fuit utrum Ecclesia aliquando judicaverit non utendum esse sua potestate circa enormia delicta, propter diversa temporum adjuncta. Petavius opinatus est in primæva periodo, scilicet primo sæculo et initio secundi, fuisse absolutionem omnibus criminibus, nullo excepto, concessam, at sæculo secundo exeunte jam invaluisse rigidiorē disciplinam quædam peccata non condonandi ; deinde tamen Petavius, sese corrigendo, addidit nunquam in Ecclesia receptam fuisse consuetudinem, quæ moribundis peccatorum absolutionem denegaret.

Non solum Jansenistæ, sed et plures insignes scriptores sæculo xvii, ut P. Martène, docebant in veteri Ecclesia denegatam fuisse veniam tribus saltem peccatis, scilicet idololatriæ seu apostasiæ, adulterio et homicidio. Nostris diebus, nonnulli sive in Gallia, ut Batiffol, sive in Germania, ut Funk, censuerunt his peccatis denegatam fuisse absolutionem in vita. concessam tamen in mortis articulo.

1. Ita P. GALTIER, op. cit., p. 141-143.

2. I JOAN., v, 16.

At recentissimi scriptores, ut Stufler, A. d'Alès, consentiunt theologis et nostram conclusionem vindicant¹.

Minime probatur praxim regidiorum in universa Ecclesia invaluisse, licet in pluribus forte ecclesiis viguerit.

Tertullianus quidem et auctor libri *Philosophoumena*. Callistum Papam graviter insimulant, eo quod his gravioribus peccatis veniam concedat, at Ecclesia universalis Tertulliano aut Hippolyto minime consentiebat. Oppositum quippe videntur testari coaevi scriptores.

Dionysius Corinthius, sæc. II vult « cunctos qui a quovis lapsu sive delicto, sive etiam ab hærelia pravitate resiliunt, benigne suscipi². » S. Justinus dicit, « eum qui pœnitentiam peccatorum agit, benignitas et humanitas Dei, perinde ac justum ac peccato carentem habet³. » S. Irenæus nullius distinctionis meminit, sed narrat mulieres ab hæretico Marco seductas et in hæresim ac mœchiam lapsas, facta exomologesi etiam publica, fuisse iterum receptas in Ecclesiam, imo et Cerdonem fuisse ad pœnitentiam sæpius admissum, qui tandem omnino ab Ecclesia defecit⁴. Apud Hermam vestigium quidem habetur disputationis seu controversiæ, at generatim Hermas sententiæ benigniori adhæret et omnibus peccatoribus, dum modo sincere pœniteant, condonationem omnium scelerum, etiam graviorum, pollicetur⁵.

S. Cyprianus refert quidem in sua provincia introductam fuisse praxim non dandi pacem mœchis et adulteris, sed iterum animadvertit pacem apud alios dari nec diversa praxi rumpi Ecclesiæ unitatem⁶. Quod quidem evincit rigidiorum praxim non fuisse legem totius Ecclesiæ. Paulatim hic rigor relaxatur, distinctio ita aboletur, ut

1. Consuli possunt : A. D'ALÈS, *L'Edit de Calliste*. Paris, 1914 ; C. PESCH., *Tract. I, De Sacramento Pœnitentiæ* ; P. GALTIER, *De Pœnit.*, P. II, cap. II.

2. Apud EUSEB., *H. E.*, lib. IV, c. XXIII ; P. G., XX, 386.

3. S. JUSTIN., *Dial. cum Tryph.*, 47.

4. S. IREN., *Cont. Hæres.*, lib. I, c. XIII, n. 7, et lib. III, c. IV, n. 3 ; P. G., VII, 591, 856.

5. Ita A. D'ALÈS, *Pastorem Hermæ interpretatur, L'Édit de Calliste*, p. 52, ss., 69, ss.

6. S. CYPRIAN., *Epist. LV*, n. 21 ; Edit. HARTEL, 638.

scribat S. Ambrosius. « *Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus et relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla restrictione*¹. »

X. De Callisti Edicto. — Tertullianus et auctor libri *Philosophoumena*, quem multi adscribunt Hippolyto videntur Callisto Papae tribuere edictum, quo venia delictis etiam gravioribus conceditur. Scribit Tertullianus quasi ipsi irridendo : « Audio edictum esse propositum, et quidem peremptorium, pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit : Ego et mœchiæ et fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto². » Addit Hippolitus : « Omnibus indiscriminatim communionem³ offerens ». Multa de hoc decreto versarunt et critici et historici et theologi. Callistum mitigasse veterem praxim vel *innovationem disciplinarem* invexisse censent Funk, Batiffol, Tixeront, etc. ; confirmasse potius veterem disciplinam dicunt, non tantum theologi, sed optimi nominis historici, ut Morinus, Natalis Alexander, nostris que diebus A. d'Alès⁴. Re quidem vera praxis remittendi omnia peccata semper viguit in Ecclesia ; imo Tertullianus, nondum Montanista, docebat peccatoribus baptizatis, dum modo vere pœniterent, remitti semel pœnitentia publica omnia delicta, nec ullum excipit⁵. Inde concludere licet Tertullianum potius mutasse sententiam, non autem Callistum *innovationem* induxisse « Itaque, ait Pesch, quamdiu adversarii meliora argumenta non proferunt, quam nunc usque proposuerunt, certum manet ab Ecclesia Catholica neque ante tempora Callisti neque postea ulli pœnitenti simpliciter veniam negatam esse. Ex qua re non colligitur reconciliatis etiam omnia priora jura ecclesiastica semper restituta esse ; nam hoc certe non ita est, at non pertinet ad nostram quæstionem in qua de sola recuperatione gratiæ ministerio Ecclesiæ obtinenda agimus⁶. »

1. S. AMBROS., *De Pœnit.*, lib. I, c. III, n. 10 ; *P. L.*, xvi, 469.

2. TERTULL., *De Pudicit.*, c. I ; *P. L.*, II, 981.

3. *Philosophoumena*, l. IX, c. XII ; *P. G.*, xvi, 3385.

4. Cf. *L'Édit de Calliste*, p. 142, ss.

5. TERTULL., *De Pœnit.*, *P. L.*, I, 1225, ss.

6. PESCH, *Prælectiones Dogmaticæ*, t. VII, p. 34.

XI. De pœnitentia publica et privata. — Concludendum est viam pœnitentiæ remansisse in Ecclesia semper apertam. Si quando Patres dicunt *semel* tantum concedi pœnitentiam, sermo est de pœnitentia *publica*, quæ imponebatur pro delictis publice notis, mœchia, homicidia, idololatria : « Sicut unum baptisma, ita una pœnitentia, quæ tamen *publice* agitur¹. » — « Caute salubriterque provisum est ut locus illius humillimæ pœnitentiæ semel in Ecclesia concedatur². »

Pœnitentia vero privata semper concedebatur, ut constat ex illo S. Chrysostomi effato, quod refert Socrates : « Licet *millies* pœnitentiam egeris, *accede*³. » Recolit Siricius Papa recidivos qui ad vomitus pristinos et advolutabra redeunt posse intra ecclesiam fidelibus oratione conjungi, quod supponit ipsos posse semper absolutione privata donari, ac ipsis concedit viaticum in morte : « Quos tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere cum ad Dominum coeperint proficisci, per communionis gratiam volumus sublevari⁴. »

Vetus ergo praxis breviter sic resumí potest : pœnitentiam publicam semel concedi ; communionem eucharisticam concedi in morte etiam recidivis, nec denegari nisi pro quibusdam gravissimis criminibus, prout statuit concilium Eliberitanum (a. 300 vel 306) ; absolutionem privatam semper concedi sincere pœnitentibus, quæ absolutio erat vere sacramentalis, ut iterum probabitur infra⁵. Quidquid sit de diversa praxi pro diversis temporibus, dogma catholicum est, quod proclamât concilium Later. iv : « Et, si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, *per veram potest semper pœnitentiam reparari*⁶. »

Ceterum notio ipsa potestatis *clavium* importat ut possit semper aperiri janua cœli per remissionem omnium

1. Cf. AMBROS., *De Pœnit.*, lib. II, c. x, n. 95 ; P. L., xvi, 520.

2. S. AUGUSTIN., *Epist.* CLIII, n. 7 ; P. L., xxxiii, 656.

3. SOCRAT., *Hist. Eccles.*, lib. VI, c. xxi ; P. G., lxxvii, 726.

4. *Epist.* I, n. 6 ; P. L., xiii, 1137.

5. Interim cf. P. GALTIER, *Thes.* XIV et *Thes.* XV.

6. DENZINGER, 430.

peccatorum, nullo prorsus excepto, seu per actum judiciale ad omnia se extendentem.

XII. Doctrina Codicis. — Resumitur doctrina catholica, his paucis verbis : « In pœnitentiæ sacramento per judiciale absolutionem a legitimo ministro impertitam, fidei rite disposito remittuntur peccata post baptismum commissa¹. » Hic recolitur : 1° pœnitentiam esse sacramentum ; 2° potestatem remittendi peccata esse judiciale ; 3° ministrum esse qui legitime impertit judiciale absolutionem ; 4° subjectum esse fidelem et idcirco hominem baptizatum rite dispositum ; 5° materiam esse peccata post baptismum commissa, absque ulla exceptione aut restrictione.

1. *Codex Juris Canonici*, can. 870.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MATERIA ET FORMA SACRAMENTI PŒNITENTIÆ¹

AD ART. 2-4 S. THOMÆ

I. **Multiplex quæstio solvenda.** — Statuta existentia sacramenti, jam inquiritur quid sit ejus essentia, seu quæ sint partes essentielles et constitutivæ. Quum autem ex tractatu de sacramentis in communi constet essentiam sacramenti ex materia et forma conflari, investigandum superest quid habeat rationem materiæ, sive remotæ sive proximæ, et rationem formæ, sensu proprio, ita ut illa materia sit pars intrinseca, essentialis, seu constitutiva sacramenti.

II. **Quo sensu peccata dici queant materia remota sacramenti.** — Generatim dicitur materia remota ea circa quam versatur materia proxima, sicut in baptismo aqua est materia remota, circa quam versatur ablutio, quæ est materia proxima. At iterum materia circa quam, potest esse materia *ex qua* constituitur sacramentum, quæ nempe est signum gratiæ, et per applicationem formæ elevatur et sanctificatur et concurrit ad gratiam producendam. Liquet omnino peccata non esse materiam *ex qua*, cum nullatenus sint consecranda et sanctificanda, sed potius sint exsecranda et delenda ; at recte dicuntur materia remota, quatenus *circa* ipsa versantur tres actus pœnitentis, contritio, confessio, satisfactio, quæ sunt materia proxima, ut mox ostendetur.

Recte animadvertit Billuart : « *Peccata ut detestanda et*

1. Consuli possunt commentatores S. Thomæ in h. l.; GONET, BILLUART, PRUMMER, SALMANT., TOLET., VASQUEZ, BELLARMIN ; *De Pœnit.*, lib. I, c. xv ; SUAREZ, disp. 18 ; PESCH, GALTIER, SCOT., in *IV Sent.*, dist. 16, q. II, *De Pœnit.*, disp. 1, etc. HENNO, Bosco.

destruenda ; quia peccata non sunt materia ex qua, sed circa seu contra quam, sicut morbus est materia medicinæ. Et hoc sensu possent dici materia proxima, quia pœnitentia in ea agit ; attamen respectu partium ex quibus integratur, est materia remota¹. »

III. Nec omnia peccata sunt materia circa quam sed solum actualia post baptismum commissa. — Originale enim, cum non sit voluntarium voluntate propria, non est materia sacramenti nec cadit sub virtute pœnitentiæ proprie dictæ ; peccata autem ante baptismum commissa non cadunt sub potestate clavium, quia hæc exercetur tantum in subditos Ecclesiæ, nempe in eos qui jam in Ecclesiam intraverunt per baptismi januam. Quapropter concilium Tridentinum recolit hoc sacramentum fuisse institutum ad reconciliandos fideles *post baptismum* lapsos, et *Codex* addit in pœnitentiæ sacramento... remitti peccata *post baptismum commissa*².

Mortalia sunt materia *necessaria*, quæ nempe debeant subjici clavibus ; venialia autem sunt materia *sufficiens* : eo ipso enim quod sint post baptismum voluntarie commissa et de ipsis habeatur dolor, possunt subjici clavibus, et idcirco esse materia sacramenti ; sed *libera*, quia possunt remitti extra sacramentum per solam virtutem pœnitentiæ. Hinc *Codex*, postquam dixerit, absque distinctione, in hoc sacramento remitti peccata post baptismum commissa, postea declarat materiam esse mortalia post baptismum commissa, nondum per claves Ecclesiæ directe remissa, additque : « Peccata post baptismum commissa, sive mortalia directe potestate clavium jam remissa, sive venialia, sunt materia sufficiens, sed non necessaria, sacramenti pœnitentiæ³. »

IV. De materia proxima sacramenti pœnitentiæ. — Tres actus pœnitentis, contritionem, confessionem, satisfactionem, dici debere vero quodam sensu materiam pro-

1. BILLUART, diss. I, a. 2.

2. CONC. TRIDENT., Sess. XIV, c. 1 ; *Codex*, can. 870.

3. Can. 901, 902.

ximam sacramenti, nemo negat, præter Lutheranos, qui volunt partes hujus sacramenti esse tantum terrores conscientiae vel fidem conceptam ex Evangelio, vel absolutionem, et Calvinistas, qui materiam ponunt christianam mortificationem. Controversia autem inter scholasticos est utrum eo sensu sint materia, ut dici debeant partes sacramenti *intrinsecæ et constitutivæ*.

Stabilienda est imprimis doctrina certa; deinde versabitur quæstio scholastica.

Sententiam catholicam asserunt concilia. Florentinum habet: « Quartum sacramentum est pœnitentia, cujus *quasi materia* sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio... Secunda est oris confessio... Tertia est satisfactio pro peccatis¹... » Conc. Tridentinum: « Si quis negaverit ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, *quasi materiam* sacramenti pœnitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quæ tres pœnitentiae partes dicuntur; aut dixerit duas tantum esse pœnitentiae partes, terrores scilicet incussos conscientiae agnito peccato, et fidem conceptam ex evangelio vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa esse peccata; A. S.². »

Ubi concilium simul et catholicam doctrinam vindicat et hæreticorum errorem excludit.

Ratio theologica in his resumitur: Materia est ea quæ per aliqua verba prolata sanctificatur et sanctificata effectum sacramenti operatur. Atqui actus pœnitentis per verba formæ sanctificantur et sanctificati producant effectum sacramenti, qui est remissio peccatorum; nam eatenus remittuntur peccata quatenus pœnitens exhibet contritionem, confessionem et satisfactionem. Ergo illi actus sunt materia sacramenti.

Confirmatur: 1° Quum hoc sacramentum sit institutum per modum actus *judicialis*, id rationem materiae habet quod determinatur per sententiam, judicis, quæ idcirco exercet munus formæ. Atqui quod in pœnitentia determi-

1. Decret. pro Armenis; DENZINGER, 699.

2. Sess. XIV, can. 4.

natur per sententiam iudicis, nempe absolutionem sacerdotis, sunt actus pœnitentis, scilicet contritio, confessio, satisfactio, quæ per verba formæ sanctificantur et sacramenti effectum operantur. Ergo habent rationem materiæ.

Confirmatur. 2º In illis sacramentis quæ habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani *sensibiles* sunt loco materiæ (art. 1, ad 2). Atqui in pœnitentia, sicut in matrimonio, effectus respondet humanis actibus, eo quod tum pœnitere tum contractum inire sint essentialiter actus humani. Ergo illi actus humani sunt loco materiæ.

Animadvertatur actus dici *loco materiæ* ab Angelico vel *quasi materiam* a concilio Tridentino « non quia veræ materiæ rationem non habeant, sed quia ejus generis materia non sit quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo, crisma in confirmatione¹. »

V. Illi actus humani debent esse sensibiles.

Iterum recolatur sacramentum esse in genere signi et signum pro hominibus esse necessario quid sensibile, ac proinde materiam sacramenti in pœnitentia esse actus humanos *sensibiles*, ut expresse habet. S. Thomas. Quapropter requiritur ad validitatem sacramenti ut, non solum confessio, sed etiam contritio interna aliquo modo manifestetur *externe*, sive per voces, sive per suspiria, sive per gemitus aut motus quoscumque ut in moribundis usu loquelæ destitutis.

Ceterum, contritio per confessionem innotescit, et idcirco evadit sensibilis eo ipso modo quo fieri potest confessio.

VI. An tres illi actus sint partes intrinsecæ et componentes. — Multiplex fuit in scholis hac de re sententia. Schola scotistica² et plures olim scholastici, ut Gabriel

1. Catechism. Cone. Trid., *de Pœnit.*, n. 13 — Quapropter in alio loco concilium loquitur de *materia* sine addito : « Hoc sacramentum multis rationibus a baptismo differre cognoscitur, nam præterquam quod *materia et forma*, quibus sacramenti *essentia perficitur*, longissime dissidet. » Sess. XIV, c. II.

2. Cf. SCOT., *IV Sent.*, dist. 14, q. IV, n. 30 : « *Pœnitentia est absolutio*, id est quædam sententia absolvens reum. »

Biel, docuerunt solam partem intrinsecam esse formam, seu absolutionem sacerdotis, contritionem vero et confessionem esse dispositiones seu conditiones necessario requisitas, satisfactionem autem esse potius sacramenti fructum. Durandus, cui adhæret Marsilius, reponit sacramentum pœnitentiæ ex duobus intrinsece componi, ex absolutione sacerdotis, et confessione pœnitentis, contritionem vero non esse partem intrinsecam, cum non sit sensibilis, sed spiritualis, nec satisfactionem, quæ sacramentum sequitur.

Aliunde excedit Soto, dum dicit essentiam sacramenti in solis actibus pœnitentis adæquate reponi, ita ut forma, seu absolutio sacerdotis sit tantum per modum complementi.

Sententia autem S. Thomæ et Thomistarum, hodie fere communis, tenet pœnitentiæ sacramentum intrinsece componi tum ex tribus pœnitentis actibus tamquam materia, tum ex absolutione sacerdotis tamquam forma.

VII. Eligitur et probatur sententia thomistica. — Ex declarationibus Ecclesiæ. In concilio Florentino et conc. Tridentino vocantur *quasi materia*, sensu jam explicato. Imo concilium Tridentinum loquitur de *materia et forma quibus sacramenti essentia perficitur*¹; eodemque modo Rituale Romanum: « Cum ad illud constituendum tria concurrant materia, forma, minister, illius quidem remota materia sunt peccata, *proxima vero sunt actus pœnitentis*, nempe contritio, confessio satisfactio². » Itaque essentia sacramenti componitur intrinsece seu constituitur et actibus pœnitentis et absolutione ministri. Atqui dispositio vel conditio, prout ponunt Scotistæ, dici nequit materia vel quasi materia, nec ullatenus censi potest id ex quo constituitur essentia sacramenti, sed tantum de partibus intrinsecis et vere componentibus id verum est. Ergo, ex declarationibus Ecclesiæ, colligitur actus pœnitentis, sicut et absolutionem sacerdotis, esse partes pœnitentiæ intrinsecas et vere componentes.

1. Sess. XIV, c. II.

2. *Rituale*, De Pœnit., c. I, n. 1.

Probatur ratione theologica. Pœnitentiæ sacramentum, cum sit institutum per modum actus judicialis, partes intrinsecas habet ea omnia quæ in actu judiciali intrinsece concurrunt. Atqui in actu judiciali concurrunt intrinsece et accusatio rei et sententia judicis. Ergo in pœnitentiæ sacramento intrinsece concurrunt et accusatio rei, quæ importat confessionem cum vero dolore seu contritione et proposito satisfaciendi¹ et sententia judicis, quæ est absolutio sacerdotis.

Quocirca et opinio scôtistica est derelinquenda, ut constat ex textibus adductis ; et excessum præ se fert modus dicendi quem adhibet Scoto ; nam, si absolutio non esset pars intrinseca sacramenti, sacerdos non conficeret proprie sacramentum. Ille quippe dicitur rem proprie conficere, qui ponit aliquid ad intrinsecam rei constitutionem pertinens.

Sed id quod ponit sacerdos est absolutio. Ergo absolutio est pars intrinseca sacramenti, sicut et forma est pars intrinseca compositi.

Insuper, id in quo *præcipue* est sita vis sacramenti non potest esse merum complementum, sed pars intrinseca censeri debet. Atqui, teste Synodo Tridentina, vis sacramenti *præcipue* sita est in forma². Ergo forma, seu absolutio sacerdotis, est pars intrinseca sacramenti.

Nec aliud intendit S. Thomas, quum dicit : « Sed complementum sacramenti exhibet minister, dum pœnitentem absolvit. » Sensus quippe est actus pœnitentis, qui habent rationem determinabilis et idecirco materiæ, compleri seu *perfici* et determinari a ministro, qui formam applicat.

VIII. Quomodo contritio et satisfactio sint etiam partes

1. « Licet sacramentum pœnitentiæ non sit primario et essentialiter nisi iudicium reconciliatorium peccatoris cum Deo, secundario tamen et integraliter sit insuper iudicium vindicativum juris divini læsi, in quo differt a baptismo, quod est sacramentum puræ reconciliationis : vindictio autem et ultio sine pœna et sine satisfactione esse non possit. » GONET, *disp.* I, n. 51.

2. « Docet sancta synodus sacramenti pœnitentiæ *formam*, i qua *præcipue* vis ejus sita est, in illis verbis positam esse Sess. XIV, cap. III.

physicæ. — Plures cum Durando concedunt confessionem quidem esse partem intrinsecam, quippe quæ est visibilis, at id negant de contritione, quæ est quid spirituale, et de satisfactione, quæ est potius fructus sacramente.

— Verum obvia est responsio : contritionem fieri sensibilem per ipsam confessionem, sive verbis formaliter, sive nutibus suspiriis et variis signis quæ dolorem internum externe manifestant ; satisfactionem autem esse partem vere intrinsecam, vel integrantem vel etiam essentiali. Si consideratur ut jam actu præstita, ad integritatem tantum pertinet, sicque est pars minus principalis, quæ supponit sacramentum jam essentialiter constitutum ; pars tamen intrinseca, cum concurrat ad unum sacramentum perfecte complendum, sicut partes integrantes in composito sunt ut intrinsecæ, licet non essentielles, quippe quæ unum totum reapse efficiunt.

At, si sumatur satisfactio ut est in proposito, nempe ut est voluntas satisfaciendi seu reparandi offensam divinam, jam est de sacramenti essentia, sicut ipsa contritio : non enim concipitur vera contritio quæ non includit voluntatem illam vindicandi jus divinum læsum et acceptandi satisfactionem quam sacerdos debito modo injunxerit ; quæ quidem voluntas est jam quædam satisfactio inchoata. Constat ergo satisfactionem sub aliquo respectu esse partem intrinsecam et essentiali, quæ sensibilis fit per ipsam contritionem et confessionem.

IX. Quomodo hæc omnia locum habeant in absolutione moribundorum. — Fuit olim de hoc puncto acris controversia, aliis theologis propugnantibus nunquam dari posse absolutionem sine quadam prævia confessione sensibili, aliis vero contrarium affirmantibus¹.

Lis autem componi potest, si recolantur principia jam statuta. Ut valeat absolutio, oportet ut pœnitens velit se subicere clavibus, ac proinde ut aliquo modo absolutionem petat. Petitio autem absolutionis virtualiter importat

1. Consuli hac de re possunt : LUGO, *Disp. XVII* ; LACROIX, *De Confess.*, n. 1162 ; S. ALPHONSUS, lib. VI, n. 482, ss., LEHMKUHL, t. II, n. 646-650.

quandam confessionem, implicitam, quæ pariter includit quandam contritionem cum proposito satisfaciendi. Potest porro huiusmodi petitio et confessio virtualis fieri multipliciter, per nutus, gemitus, suspiria, innumerosque motus, qui sensibilibiter manifestantur.

In praxi præsumi potest huiusmodi signa ordinari ad confessionem, et, licet hæc interpretatio sit aliquando tenuiter tantum probabilis, potest tamen in extremis accipi, quum sacramenta sint propter homines, et ideo potest sacerdos absolutionem, saltem sub conditione, impertiri.

At, si reapse nulla sit petitio saltem virtualis, nullave confessio aut contritio sensibilibiter expressa, nullum erit signum sensible, nullaque erit absolutio, invalidumque erit sacramentum.

X. De forma huius sacramenti (a. 3). — Plures quæstiones hic breviter solvuntur : 1° formam huius sacramenti esse istam : *Ego absolvo te a peccatis tuis, in nomine Patris*, etc. ; 2° sensum. non esse : ego declaro vel ostendo te esse absolutum sed : *effective*, te absolvo ; 3° formam huius sacramenti esse formaliter indicativam nec valere deprecatoriam. — Quoad primum, Ecclesia declaravit illam esse formam pœnitentiæ. Conc. Florentinum : « Forma huius sacramenti sunt verba absolutionis : *Ego te absolvo*, etc. » Conc. Tridentinum : « Docet præterea sancta synodus pœnitentiæ formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse. *Ego te absolvo*, etc.¹. »

Eruitur ex Scriptura. Sicut ex verbis Christi : *Euntes docete, baptizantes*, etc., desumpta est forma baptismi : *Ego te baptizo*, etc., ita ex verbis : *quodcumque solverilis*, etc., rite colligitur forma : *Ego absolvo te*.

Fundatur in ipsa huius sacramenti indole. Quum enim hoc sacramentum perficiatur per ea quæ sunt ex parte sacerdotis, oportet ut ea quæ sunt ex parte pœnitentis, facta aut verba, seu actus, se habeant per modum materiæ et ea quæ sunt ex parte sacerdotis se habeant per modum formæ, et, quia sacramenta novæ Legis efficiunt quod signi-

1. Conc. Florent., decret. pro Armenis, Trident., Sess. XIV, c. III.

fificant, oportet ut forma significet quod efficitur in sacramento, proportionaliter materiæ sacramenti. Atqui forma : *Ego absolvo te a peccatis tuis* optime significat quod in hoc sacramento agitur. Ergo est convenientissima forma.

Explicatur min.

Quia hoc sacramentum non consistit in consecratione ali cujus materiæ, ut in baptismo vel usu materiæ consecratæ, ut in confirmatione, non debet adhiberi forma quæ talem effectum significet, sed, quia consistit in remotione materiæ circa quam vel contra quam, quæ sunt peccata, debet adhiberi forma quæ remotionem significet. Atqui forma : *Ego absolvo te a peccatis tuis*, significat omnino remotionem materiæ, nempe peccatorum, quæ sunt quædam vincula. Ergo.

Quum autem sacerdos sit verus minister sacramenti, hoc munus exprimitur per verba : *Ego absolvo te*, quæ instrumentaliter operantur, et ut indicetur solum Deum absolvere per auctoritatem et principaliter, additur : *In nomine Patris*, etc. (ad. 3).

Verba *absolvo te* sunt omnino essentialia, ut exprimantur et actus judicialis et persona circa quam versatur. Omissio autem *a peccatis*, quamvis probabiliter non invalidet sacramentum, reddit tamen dubium, et idcirco repetenda foret absolutio sub conditione.

Quoad alterum, tuto amplius doceri nequit sententia veterum scholasticorum, Petri Lombardi, Richardi, Gabrielis Biel, etc., verba : *Ego absolvo te*, significare tantum : *Ego ostendo te esse absolutum*¹, et a fortiori sententia Novatorum, quæ vult esse nudum ministerium declarandi peccata esse remissa.

Huc spectat definitio concilii Tridentini : « Si quis dixerit absolutionem sacerdotis non esse actum judicialem, sed

1. Animadvertatur tamen illos veteres scholasticos nullatenus favere errori protestantium; nam, etsi vim verborum formæ non satis salvent, aliunde agnoscunt peccata non remitti nisi *per ordinem ad claves et cum voto confessionis*, non autem per internam fiduciam qua homo credit peccata esse sibi remissa et idcirco profitentur pœnitentiam esse verum sacramentum in quo potestas remittendi peccata est potestas vere judicialis.

nudum ministerium pronuntiandi remissa esse peccata confitenti, A. S.¹. »

Liquet ratio S. Thomæ (ad 5). « Sacramenta novæ legis non solum significant sed etiam *faciunt quod significant*. Unde, *sicut sacerdos baptizando aliquem ostendit hominem interius ablutum per verba et facta, et non solum significative, sed etiam effective, ita etiam, cum dicit : Ego te absolvo, ostendit hominem absolutum non solum significative SED ETIAM EFFECTIVE.* »

Quoad tertium, fuit opinio, tum medio ævo ante tempora S. Thomæ, tum sæculis XVII et XVIII, docentibus Morin, Juenin, Tournély, formam absolutionis, licet nunc apud Latinos sit et debeat esse indicativa, posse tamen esse deprecatoriam ; imo in primitiva Ecclesia hujus fuisse modi et adhuc in Ecclesia Orientali remanere deprecatoriam.

Thomistæ autem et multi cum ipsis theologi reponunt formam deprecatoriam, probabilius, esse non posse validam in sacramento pœnitentiæ, si *sensus* non sit indicativi modi.

Ratio est quia forma hujus sacramenti est actus judicialis. Atqui contra rationem actus judicialis est ut sententia sit tantum deprecatoria, cum munus judicis sit pronuntiare indicando, non autem deprecari. Ergo contra rationem formæ absolutionis est ut sit deprecatoria, sed requirit ejus ratio ut sit indicativa, formaliter et quoad sensum.

Quæ solutio jam tempore S. Thomæ tradebatur. « Christus non dicit : quæcumque petieris esse solvenda erunt soluta, sed : quæcumque solveris. Si ergo illa tantum dicuntur esse soluta, quæ habens claves solverit, qui autem petit aliquid esse solvendum non solvit, miror *qua temeritate* aliquis asserat esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum². »

Ad ea vero quæ obijciuntur ex liturgiis antiquis et orientalibus hodiernis respondent periti formas illas eatenus esse validas, quatenus exhibent *sensum* indicativi modi licet *grammaticaliter* sint deprecatoriæ ; et idcirco atten-

1. Sess. XIV, can. 9.

2. Opusc. 22, c. II.

dendam esse, non meram constructionem aut indolem grammaticam, sed ipsam sententiam¹.

XI. De absolutione conditionata.

Ostenso formam absolutionis esse indicativam, non deprecativam, quæritur an possit vel debeat esse conditionata.

Duplex extremum hic vitandum est. Primum quidem extremum, quasi absolutio ex natura sua esset semper et necessario conditionata, ita ut dicere deberet sacerdos : *Ego absolvo te, nisi sit obex*. Licet id semper supponatur, non tamen ad hoc exprimendum ordinatur modus iudicii a Christo institutus, qui est proprie ad remittendum vel retinendum peccata.

Alterum vero extremum, quasi nunquam valida foret absolutio conditionata. Plures theologi id docuerunt, hoc innixi principio :

Sententia sacramentalis judicialis non potest ferri valide in forma conditionata. Atqui absolutio est sententia sacramentalis judicialis. Ergo nequit in forma conditionata valide proferri.

— *Resp.* : Dist. maj. : « Sententia sacramentalis judicialis non potest ferri valide in forma conditionata, si conditio sit de *futuro*, concedo ; si sit de *præsenti* vel de *præterito*, nego.

Contradit. min. et dist. concl. : Nequit proferri valide in forma conditionata de futuro, concedo, de præsenti vel de præterito, nego.

Quia sacramentum est signum practicum efficiens quod significat, est demonstrativum de præsenti, et idcirco, si apponitur conditio de futuro, invalida est absolutio. At quando agitur de aliquo prærequisito quod est de præterito, valet utique sententia si prærequisitum illud reapse adsit. Ratio autem cur sacerdos exprimat illam conditionem est quia ipse nescit num revera adsit conditio et vult suum iudicium conformare iudicio Dei, qui scit. Optime

1. Cf. et VACANT, *Diction. théol. cathol.*, I, 244-250 ; P. GARDEIL, O. P., *Revue Thomiste*, XI, 449-452 ; P. GALTIER, de *Pœnitentia*. Thes. XXXV.

dicit P. Pesch : « Licet igitur in iudicio forensi inepta sit hæc sententia : « Adjudico domum Petro, si jus ad illam habeat », quia tunc nemo scit num domus sit Petri ; nequaquam idem valet de sententia : « Absolvo te, si dispositus es », quia Deus, qui hanc sententiam exequitur, scit quid objective verum sit¹. »

Regula autem pro praxi hæc est : Adhibenda est forma conditionata quando, data absolute, exponeretur sacramentum periculo nullitatis, quia prudenter dubitat sacerdos num adsint requisita ad valorem sacramenti, et ex altera parte, negata simpliciter absolutione, immineret animæ pœnitentis grave detrimentum. Hac agendi ratione vitatur utrumque incommodum et salvatur tum reverentia sacramenti ; quia sacerdos, apponendo mente saltem conditionem, protestatur se nolle sacramentum conficere si desit aliquid ad ejus valorem requisitum necessario ; tum bonum pœnitentis, quia valet et prodest ipsi sacramentum, si reapse subsistat conditio.

Ad casus quod attinet, consulantur auctores de re morali.

XII. De impositione manuum sacerdotis in hoc sacramento
(a. 4). — Non fuit semper unus loquendi modus. Dum Wicleffus deridet manuum impositionem tamquam luciferanam præsumptionem, alii exhibent illam velut necessariam² ; contra quam opinionem scripsit Angelicus opusculum *de forma absolutionis*³.

Probat breviter, hic in *Summa*, necessitatem impositionis manuum neque ex verbis institutionis colligi, cum nullam illius mentionem fecerit Christus ; neque deduci ex natura sacramenti. Impositio enim manuum in sacramentis ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiæ, ut in confirmatione, vel excellentiam potestatis circa divina mysteria, ut in ordine. Atqui hoc sacramentum non ordinatur ad aliquam excellentiam hujusmodi, sed ad remissionem, peccatorum. Ergo ex natura et indole hujus sacramenti deduci nequit necessitas impositionis manuum.

1. PESCH, t. VII, p. 146.

2. Cf. THOMAS WALDENS, *Opera*, t. II, p. 848-849.

3. Cf. cap. IV.

Attamen congruentissime adhibetur illa impositio manuum. Remissio enim peccatorum est bonitatis opus, quod attribuitur Spiritui Sancto, et idcirco dicit Christus : *Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata, etc.*, et tota Traditio testatur in remissione peccatorum dari Spiritum Sanctum, ita ut scribat Augustinus : « *Tanquam proprium est opus Spiritalis Sancti*¹. » Quia igitur in remissione peccatorum fit infusio gratiæ et gratia importat missionem Spiritus Sancti, ad hoc innuendum adhibetur impositio manuum.

Quapropter ab initio hæc manuum impositio fieri consuevit in reconciliatione peccatorum ac præsertim hæreticorum.

Hinc quæri potest utrum hic ritus, qui hodie certo non requiritur, fuerit aliquando necessaria materia sacramenti².

Non inficiamur Ecclesiam posse aliquid circa materias quorundam sacramentorum determinare, ita ut id quod erat prius materia necessaria, postmodum desinat esse necessaria, et alia imponatur, ut tenemus de materiis confirmationis et ordinis ; at nihil evincit id contigisse in pœnitentiæ sacramento.

Verum quidem est impositioni manuum adscribi infusionem Spiritus Sancti : « *Manus ei tantum imponatur, ut accipiat Spiritum Sanctum*³ » ; sed quæstio est utrum infusio gratiæ et Spiritus Sancti adscribatur impositioni manuum præcise sumptæ an *toti ritui* in quo fit impositio manus. Sicut enim dicitur conferri gratia cibans in fractione panis, ut indicetur conferri gratiam in sacramento Eucharistiæ, quod nomine fractionis designatur, tametsi non adscribatur gratia præcise ipsi soli ritui qui est fractio ; ita intelligi potest infundi gratiam et Spiritum Sanctum in sacramento pœnitentiæ, quod ab aliquo ritu magis conspicuo vocatur manuum impositio, quin gratia adnectatur tali ritui præcise sumpto tamquam materiæ essentiali.

XIII. Compendium totius doctrinæ hucusque expositæ. —

1. S. AUGUSTIN., *Serm. LXXI*, II, 19 ; P. L., xxxviii, 563.

2. Cf. P. GALTIER, *Imposition des mains*, in *Diction. theol. cathol.*, col. 1593-1407.

3. Conc. Arelat., an. 314, can. 8 ; DENZINGER, 53.

Ex his quæ tradidimus de pœnitentiæ sacramento ejusque materia et forma colligitur definitio quam dat Billuart : « *Confessio dolorosa peccatorum post baptismum commissorum, facta legitimo ministro absolventi sub præscripta verborum forma* ; metaphysice autem seu logice : *Sacramentum a Christo institutum significativum et collativum gratiæ peccatorum post baptismum commissorum remissivæ*¹. » Confessio dolorosa importat simul contritionem cum proposito satisfaciendi et sic innuuntur tres actus pœnitentis ; cetera indicant materiam remotam, formam et ministrum.

1. BILLUART, *Dissert.*, I, art. 2.

ARTICULUS TERTIUS

CETERA QUÆ SPECTANT SACRAMENTUM PŒNITENTIÆ

AD ART. 5-10 S. THOMÆ

I. Sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto est necessarium necessitate medii, non quidem absolute omnibus, sed lapsis post baptismum (a. 5).

Medium necessarium in omni hypothesi est gratia, sine qua nemo, ne angelus quidem, potest ad finem tendere aut finem consequi; medium autem necessarium omnibus in præsentî œconomia Novæ Legis est baptismus in re vel in voto, ut superius ostensum est; medium autem necessarium lapsis post baptismum est pœnitentia. Id negant illi hæretici qui non agnoscunt in pœnitentia valorem sacramenti aut volunt esse sacramentum liberum. Huc facit damnatio prop. 7 Wicleffi in concilio Constantiensi: « Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis¹. »; et damnatio prop. Petri de Osma a Sixto IV, 9 Augusti 1479: « Peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam alterius sæculi delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves. — Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure divino. Prævæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves². »

Conc. Tridentinum definit can. 7: « Siquis dixerit in sacramento pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium non esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia... A. S. » Et in cap. 2. dixerat: « Est autem hoc sacramentum pœnitentiæ lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus ».

1. DENZINGER, 587.

2. DENZINGER, 724-726.

Porro baptismus est necessarius nondum regeneratis necessitate medii in re vel in voto. Ergo pœnitentiæ sacramentum est relapsis necessitate medii in re vel in voto necessarium.

Probatio *positiva*, nempe scripturistica et patristica, est ea ipsa quæ ostendit esse in Ecclesia potestatem vere judicalem remittendi peccata post baptismum commissa et obligatione teneri fideles subjiciendi clavibus illa peccata. Unde constat ex dictis, in art. 1 et ex dicendis infra de necessitate confessionis.

Probatur ratione theologica. Illud est medium necessarium sine quo non removetur peccatum nec applicatur virtus passionis Christi. Atqui hoc non fit nisi per sacramentum pœnitentiæ, scilicet per actus pœnitentis, qui cooperantur gratiæ ad destructionem peccati, et per absolutionem sacerdotis, qua virtus passionis Christi applicatur. Ergo. Re quidem vera peccata post baptismum commissa nequeunt remitti nisi vel per ipsum sacramentum vel per contritionem; nullum aliud assignatur remedium nec alia fingitur hypothesis. Atqui, si primo modo, jam remittuntur per sacramentum in re; si altero modo, per sacramentum in voto, nam contritio perfecta, ut pote ultima dispositio ad justificationem, illam importat cum ordine ad claves, ita ut peccatum jam contritione remissum debeat adhuc clavibus subjici.

Explicat Gonet « contritionem de peccatis baptismum subsequentibus remittere illa peccata in voto sacramenti pœnitentiæ, ex eo quod hoc sacramentum est institutum in remedium talium peccatorum, ex quo etiam fit ut contritio illa speciali modo modo contineat votum istius sacramenti quo non continet alia¹. »

Addit Billuart : « In voto saltem *implicito*, prout scilicet includitur in contritione perfecta, vel etiam aliquando in attritione, ut in casu martyrii : istud namque sufficere videtur, cum possit contingere quod quis eliciat actum perfectæ contritionis quo justificabitur, absque eo quod cogitet de confessione sive ex inadvertentia aut oblivione naturali, sive ex ignorantia invincibili². »

1. GONET, n. 82.

2. BILLUART, Dissert. I, art. 4.

Scite animadvertit Angelicus charitatem, fidem, misericordiam non liberare a peccato sine pœnitentia (ad 2). Nam charitas requirit ut amicus doleat de offensa in amicum commissa et studeat illam reparare satisfaciendo; fides autem ut per virtutem passionis, quæ in sacramentis Ecclesiæ operatur, quærat justificari a peccatis; et misericordia bene ordinata, ut homo subveniat pœnitendo suæ miseræ, quam per peccatum invenit.

Quam necessitatem pœnitentiæ in primitiva Ecclesia praxis fidelium ostendit; nam ut testatur Augustinus fideles pœnitentiæ se subjiunt: « Abcondant hic pœnitentes; quando illis manus imponitur, fit ordo longissimus... Aliqui ipsi sibi pœnitentiæ locum petierunt¹ ».

II. Quam recte pœnitentia dicatur secunda tabula post naufragium (a. 6). — Illa formula celeberrima est antiquissima, nam usurpatur a Hieronymo et a Tertulliano²; acceptatur a Concilio Tridentino³.

Rem optime exponit Angelicus, adhibita distinctione inter sacramenta quæ perse ordinantur ad salutem hominis, ut baptismum, qui spiritualiter generat, et eucharistiam, quæ spiritualiter nutrit, et sacramenta quæ per accidens ordinantur, ut pœnitentiam ex suppositione peccati. Et concludit S. Doctor: « Sicut primum remedium mare transeuntibus est ut conserventur in mari integra, secundum autem remedium est post navem fractam, ut quis tabulæ adhæreat; ita etiam primum remedium in mari hujus vitæ est quod homo integritatem servet secundum autem remedium est, si per peccatum integritatem perdiderit, quod per pœnitentiam redeat⁴. »

Potest quoque ita exponi, ut baptismus sit prima tabula in naufragio peccati originalis vel etiam actualis ante regenerationem commissi, et pœnitentia sit secunda tabula, nempe in naufragio peccati mortalis post baptismum commisa.

1. S. AUGUSTIN., Serm. CCXXXII, 7, 8.

2. S. HIERON., *Epist. CXXX*; *P. L.*, XXII, 1115; TERTULL., *De Pœnit.*, c. IV; *P. L.*, I, 1233.

3. Sess. VI, cap. XIV, et Sess. XVI, can. 2.

4. Cf. supra, initio tractatus.

III. Hoc sacramentum est a Christo immediate institutum, et tunc *præcipue* illud Dominus instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens : **Accipite Spiritum Sanctum quorum remiseritis peccata remittuntur eis**, etc. (a. 7). — Jure quidem naturali tenetur homo ad pœnitendum de malis quæ fecit et ad satisfaciendum pro injuria illata ; sed *modus* ipse pœnitendi est juris divini, et præsertim elevatio pœnitentiæ ad dignitatem sacramenti non est nisi a Christo, qui est immediatus institutor sacramentorum. In veteri quidem lege aliquid jam respondebat sacramento pœnitentiæ¹, sed imperfecte, nec erat medium necessario adhibendum, nec constabat materia et forma, nec importabat actum judiciale. Quo sensu non fuit sacramentum ante Christum, seu, prout dicit concilium Tridentinum : « Porro nec ante adventum Christi pœnitentia erat sacramentum, nec est post adventum illius cuiquam ante baptismum¹. »

Potestatem quidem clavium promisit in genere dum dixit : « Quæcumque solveritis super terram erunt soluta et in cœlis² » ; sicut et Petro primatum promisit dicendo : « Tibi dabo claves regni cœlorum³. » Sed *præcipue* instituit quando reapse contulit apostolis potestatem judicariam absolvendi vel retinendi et quando efficaciam sacramenti et originem virtutis ejus manifestavit. Sed id fuit post resurrectionem ; potestatem quidem judicariam dicendo : **Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata**, etc., et pariter efficaciam sacramenti manifestavit convenientissime post resurrectionem, quia ex virtute nominis Jesu Christi patientis et resurgentis hoc sacramentum efficaciam habet in remissionem peccatorum.

IV. An pœnitentia debeat semper durare et esse continua (a. 9). — *Interior* pœnitentia, qua quis dolet de peccato commisso debet semper durare, secus peccatum placeret jamque incurreretur culpa ; exterior autem pœnitentia, quæ importat signa doloris et confessionem peccato-

1. Sess. XIV, cap. II.

2. MATTH., XVIII, 18.

3. MATTH., XVI, 19.

rum sacerdoti absolventi, non oportet ut duret usque ad finem vitæ, sed usque ad determinatum tempus, secundum mensuram peccati.

Nequit esse continua *actu*, quia pœnitentiæ actus aliis vitæ humanæ actibus omnino necessariis interrumpitur; sed secundum habitum debet esse perpetua, et quatenus homo nunquam amittat habitualement dispositionem pœnitentis et quatenus in proposito gerat quod semper sibi præterita peccata displiceant.

Hinc intelligitur effatum concilii Tridentini : « Totam christianam vitam perpetuam pœnitentiam esse debere. »

V. Pœnitentia potest semper iterari (a. 10). — Recolit S. Doctor præcipuos errores jam initio Tractatus confutatos, nempe vel nonnisi per baptismum fieri posse pœnitentiam, vel *semel* tantum post baptismum, saltem quoad graviora delicta.

Jam vidimus (art. 1) rigidiorē praxim denegandi absolutionem quibusdam peccatis numquam fuisse, universalem in Ecclesia, et, licet pœnitentia *publica* semel tantum concederetur, privata semper patebat, juxta verba S. Chrysostomi cuperius citata (art. 1, n. XI) : « Licet *millies* pœnitentiam egeris accede », et verba S. Ambrosii : « Hic petenda est venia... *hic locus est veniæ postulandæ*¹. »

Illi porro hæretici in duobus errabant. 1° Existimabant pœnitentiam quæ vera sit non posse amitti, sicut etiam credebant charitatem inamissibilem esse. Porro, propter libertatem arbitrii, charitas vera, sicut et gratia, potest amitti, et idcirco potest aliquis post veram pœnitentiam peccare mortaliter. 2° Putabant peccatum post veniam impetratam commissum adeo grave esse, ut remitti nequeat. Atqui id est falsum dupliciter : ex parte peccati, quod potest esse gravius vel levius quam fuerit peccatum remissum; ex parte divinæ misericordiæ, quæ superat omnem numerum et magnitudinem peccatorum.

Concludamus itaque cum concilio Later. IV : « *Per veram potest semper pœnitentiam reparari*². » Et cum Tri-

1. Cf. AMBROS., in Ps xxx; P. L., XIV, 1058.

2. DENZINGER, 430.

dentino : « Ante hoc tribunal tamquam reos sisti voluit, ut per sacerdotum sententiam, non semel, sed quolies ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possint liberari¹. »

VI. De pœnitentiæ necessitate etiam in clericis maioribus.

— Quæstio potest sic breviter resumi² : Non una fuit veteris Ecclesiæ observatio. Clericos majores olim certis in Ecclesiis admissos fuisse ad pœnitentiam publicam videtur affirmandum. Alibi vero et saltem postea praxis est generalis ut non cum agentibus pœnitentiam publicam manuum impositioni subjiciantur. Etsi praxis generalis erat eos ad laicorum communionem redigi, tamen non desunt exempla admissionis aut restitutionis ad pristinum officium et dignitatem. Praxis generalis erat eos per pœnitentiam privatam admitti. Clerici redeuntes a schismate vel hæresi, sive in suis honoribus sive ad laicorum communionem suscipiuntur, non sine aliqua pœnitentia aut aliquo ritu admittuntur.

Quidquid sit de modo aut ritu quo clerici, sive ab hæresi venientes, sive aliorum peccatorum rei, ad communionem saltem laicam admittuntur, hanc indulgentiam habent *ex potestate clavium*. Id testatur Augustinus, dum dicit modum agendi contrarium fore contra potestatem clavium : « Alioquin contra claves datas Ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est : *quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cælis*³. »

Hinc sequitur reconciliationem concessam fuisse per sacramentalem absolutionem. Nam saltem sententia qua depositi ad communionem laicorum detrudebantur erat eis absolutio, si non verbis, saltem factis sufficienter expressa⁴.

VII. Ad complementum doctrinæ de essentia sacramenti pœnitentia, quæritur an possit esse validum et tamen informe.

1. Sess. XIV, cap. II.

2. Ex P. GALTIER, *De Pœnitentia*, p. 263, ss.

3. S. AUGUSTIN., *Epist. CLXXXV*, 43 ; P. L., xxxiii, 812.

4. P. GALTIER, *op. cit.*, p. 26.

In cæteris sacramentis, quæ conficiuntur applicatione materiæ et formæ facta per ministrum, qui veram habet intentionem faciendi quod facit Ecclesia, haud ægre intelligitur sacramentum esse posse validum, quia concurrunt omnia ad essentiam requisita, et tamen informe, scilicet non producat gratiam, eo quod subjectum ponat obicem, seu careat dispositionibus requisitis.

Id porro manifestum est in sacramentis quæ characterem imprimunt, et in eucharistia, quando fit transsubstantiatio et communio valida, sed nulla vel sacrilega propter indispositionem subjecti ; imo etiam in matrimonio, quia bene concipitur conjuges verum efficere contractum matrimonialem et tamen, propter aliquem obicem, non recipere gratiam.

Hinc intelligitur quaedam sacramenta reviviscere posse, dum removetur obex.

At, quum in pœnitentia materia sit contritio pœnitentis, potest ne concipi vera quædam contritio quæ sufficiat ad sacramenti valorem et minime tamen sufficiat ad ejus effectum, scilicet remissionem peccati ?

Duplex recitari potest sententia extrema, una quæ affirmat, altera quæ simpliciter negat.

Posse dari sacramentum pœnitentiæ validum, sed tamen informe, tenent plures Thomistæ, ut Ledesma. Joannes a S. Thoma, Gonet, pariterque, Suarez, Lugo, S. Alphonsus, card. Billot, *L'Ami du Clergé*, etc.

Negant vero multi post concilium Tridentinum, ut Vasquez, Billuart, Palmieri, Galtier, etc.

Qui autem affirmant non sunt concordēs in assignandis casibus, in quibus valeat sacramentum quin conferatur gratia.

Alii exhibent casum in quo habetur contritio universalis quidem, sed non appretiative summa, quatenus non æstimetur peccatum ut summum malum quod sit præ omnibus timendum. Ita, quoad substantiam, Cajetanus, Billot, *L'Ami du Clergé*¹. Alii, qui excludunt præfatum casum, admittunt alium, in quo qui confitetur unum peccatum

1. CAJETAN., *Opusc. de Confess.*, q. v ; BILLOT, *De Pœnit.*, Thes. XVI ; cf. *Ami du Clergé*, 1920, p. 675, ss.

mortale de quo dolet ex motivo tantum particulari, et obliviscitur inculpabiliter aliud vel alia peccata, ad quæ non se extendit attritio illa ex motivo particulari orta. Ita præsertim Suárez, Lugo, S. Alphonsus.

S. Thomas in *Suppl.*, q. ix, art. 1, admittit confessionem⁹ validam et tamen informem, quæ postea reviviscit dum removetur obex ; sed inferius, q. xxix, art. 8, illam sententiam implicite retractat. Exponit tunc quænam sint de essentia sacramenti : « character in baptismo et confirmatione, transsubstantiatio in eucharistia, *remissio peccati in pœnitentia*, existente contritione, quæ est de essentia sacramenti pœnitentiæ. » Itaque, juxta S. Thomam, remissio peccati existente contritione est de essentia sacramenti, nempe effectus ita necessarius ut, posita essentia sacramenti, eo ipso ponatur remissio peccati.

Nos igitur, quamquam non intendimus aliis sententiis probabilitatem omnem denegare, existimamus sacramentum pœnitentiæ informe idem sonare ac invalidum, nec concipimus haberi essentiam sacramenti pœnitentiæ, quin eo ipso sequatur is effectus, qui est remissio peccati.

Sic ergo arguimus : Sacramentum non concipitur validum nisi habeatur tota et completa ejus essentia. Atqui, habita tota et completa essentia sacramenti pœnitentiæ, sequitur eo ipso ejus effectus immediatus qui est peccati remissio. Ergo pœnitentiæ sacramentum non est validum nisi sit simul formatum per remissionem peccati, ac proinde implicat pœnitentiæ sacramentum validum et tamen informe.

Prob. min. Sacramentum pœnitentiæ est institutum ad modum judicii, ita ut se habeat remissio peccati in pœnitentia sicut absolutio rei in judicio forensi. Atqui in judicio forensi habitis omnibus quæ pertinent ad essentiam judicii, eo ipso resultat absolutio rei, vel ejus condemnatio, nec concipitur judicium quod haberet essentiam completam et nullum consequeretur effectum. Ergo in pœnitentia, habita essentia sacramenti, eo ipso sequitur remissio peccati ; nec concipitur hujusmodi sacramentum habens totam et completam essentiam, quin resultet is effectus qui est remissio peccati.

— *Objicitur* : Collatio gratiæ est effectus sacramenti,

qui separari potest ab essentia sacramenti. Atqui remissio peccati est collatio gratiæ. Ergo separari potest ab essentia sacramenti pœnitentiæ.

— *Resp.* : Dist. maj. : Est effectus sacramenti qui separari potest ab essentia in sacramentis quæ non habent rationem judicii remittentis peccatum, concedo ; in sacramento quod habet rationem judicii remittentis peccatum, nego.

Contra dist. min. Et nég. conclus. — Eo ipso quod sacramentum pœnitentiæ habeat rationem judicii remittentis peccatum, posita essentia hujus sacramenti, resultat peccati remissio, nec salvatur ejus essentia nisi sequatur remissio. Quapropter S. Thomas, loc. cit., dicit remissionem peccati in pœnitentia sequi essentiam sicut sequitur character in baptismo et confirmatione, et transsubstantiatio in eucharistia.

Sicut ergo non habetur essentia baptismi vel confirmationis nisi sequatur character, nec essentia eucharistiæ nisi fiat transsubstantiatio ; ita haberi nequit essentia pœnitentiæ nisi fiat peccati remissio.

Confirmatur : Concilium Florentinum et concilium Tridentinum nunquam supponunt dari aliquam pœnitentiam quæ sit sacramentum et tamen carere posset remissione peccati, sed ita exhibent pœnitentiæ sacramentum, ut contritio sit ejus pars essentialis, nempe materia « *qua sacramenti essentia constat*¹ » ac proinde innuunt contritionem quæ requiritur ad validitatem sacramenti remove posse cum sacramento omnem obicem peccati. Ergo, concludimus, si contritio sufficit ad valorem sacramenti, sufficit ad remissionem peccati atque idcirco est universalis et summa.

Quapropter impossibiles sunt casus qui finguntur, nempe contritionis quæ sufficeret ad sacramenti valorem et nihilo minus esset ex motivo particulari nec appetitive summa. Ergo impossibilis est omnis casus sacramenti pœnitentiæ validi et informis.

1. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. II.

QUÆSTIO SECUNDA

De Virtute Pœnitentiæ

AD Q. LXXXV S. THOMÆ

Habitus pœnitentiæ attendit S. Doctor tum quoad *intrinseca*, nempe genus et speciem, scilicet esse veram virtutem, a. 1, a ceteris distinctam, a. 2, adnexam iustitiæ, a. 3 ; tum quoad *extrinseca*, nempe subjectum, a. 4, principium, a. 5, ordinem ad ceteras virtutes, a. 6.

ARTICULUS PRIMUS

DE VIRTUTE PŒNITENTIÆ IN SEIPSA

AD ART. 1-3 S. THOMÆ

I. Vera pœnitentiæ notio. — Novatores cum Luthero¹ contendunt pœnitentiam non esse dolorem et detestationem peccati, sed solum resipiscentiam et novitatem vitæ, vel ut dicit Lutherus, « de cetero non facere, summa pœnitentia : optima pœnitentia, nova vita. »

Ethnici, quia non concipiebant peccatum ut *offensam* Dei, nullatenus intelligebant pœnitentiam ut dolorem de peccato, sed solum ut resipiscentiam ab actu qui postea molestiam infert². Scriptura, e contra, exhibet pœnitentiam simul ut dolorem et emendationem de peccatis præteritis et ut conversionem et mutationem vitæ : « *Convertimini et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris*³ ». Quæ verba important non solum novitatem vitæ

1. Cf. propos. 6 et 7 damn. a LEONE X, 15 Junii 1520 ; DENZINGER, 746, 747. Cf. BELLARMIN., *De Pœnit.*, lib. I.

2. Cf. TERTULL., *De Pœnit.*, lib. IV, 5.

3. EZECHIEL, XVIII, 30.

sed et detestationem iniquitatum et satisfactionem pro illis. Unde dicit Augustinus : « Non sufficit mores in melius commutare et a factis malis recedere, *nisi etiam de his quæ facta sunt satisfiat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis*¹. »

Tridentinum declarat : « Contritio, quæ primum locum inter dictos pœnitentiæ actus habet, *animi dolor est ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero*². »

Quapropter definiri potest pœnitentia ex S. Thoma. hic, a. 1 : Habitus quo pœnitens assumit moderatum dolorem de peccatis præteritis cum intentione removendi ea, nempe tum quoad offensam Dei, delendo reatum culpæ, tum quoad reatum pœnæ, satisfaciendo (ad. 3).

Plura itaque in notione illius includuntur : *dolor* pro peccato, *odium* peccati, *propositum* non peccandi et satisfaciendi.

II. Habitus pœnitentiæ est vera virtus (1. a). — Quamquam nihil de hoc definit Ecclesia, doctrina est adeo recepta ut a nemine in dubium verti queat, quæque Scripturis nititur. Nam sæpissime in Scripturis imponitur præceptum de pœnitentia : « Convertimini et agite pœnitentiam... Pœnitentiam agite³. » Atqui præcepta legis dantur de actibus virtutum, cum legislator intendat cives facere virtuosos. Ergo pœnitentia, cujus actus præcipiuntur, est virtus.

Probatur ratione S. Thomæ. Virtus est habitus electivus secundum rectam rationem, mediumque tenens inter duo extrema. Atqui habitus pœnitentiæ est hujusmodi. Ergo est virtus. Prob. min. Est habitus electivus, quia hic non intelligitur passio appetitus sensitivi, sed prout est in voluntate, quæ est vis electiva. Est secundum rectam rationem, eo quod ratio recta dictet dolendum esse de peccatis, prout sunt offensa Dei. Mediumque tenet inter duo extrema, quia assumit dolorem moderatum, nempe

1. S. AUGUSTIN., Serm. CCCXXXI, n. 12; P. L., xxxix, 1549.

2. Sess. XIV, cap. iv.

3. EZECH., loc. cit.; MATTH., iv, 17.

eo modo et fine quo dolendum est : si esset infra modum, non esset verus dolor ; si esset immoderatus, incideret in desperationem. Vera igitur pœnitentia ab utroque extremo præservat.

III. Pœnitentia est virtus specialis a ceteris distincta (a. 2)¹. — Nonnulli veteres theologi, cum Guillelmo Altisiodorensi, existimarunt pœnitentiam esse conditionem generalem omnium virtutum ; alii vero reducunt ad charitatem, eo quod ejusdem virtutis sit diligere objectum et detestari oppositum ; alii cum Cajetano, dicunt pœnitentiam esse principaliter religionem et minus principaliter justitiam ; alii reducunt ad justitiam commutativam, qua solvimus debitum, ita Durandus ; vel vindicativam, quæ vindicat Dei offensam, ita Scotus ; vel distributivam, quæ taxat pœnas juxta præmia, ita Gabriel Biel.

Communior autem est, præsertim nostra ætate, doctrina S. Thomæ, quæ statuit esse specialem virtutem a ceteris omnibus distinctam.

Convincit ratio quam tradit Angelicus. Quum species habituum secundum actus distinguantur, ibi est specialis habitus virtutis, ubi occurrit specialis actus laudabilis. Atqui in pœnitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati præteriti, in quantum est Dei offensa, quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Ergo pœnitentia est specialis virtus a ceteris distincta.

IV. Quod liquido apparet consideranti objectum pœnitentiæ. — Objectum materiale est omne peccatum personale, ut destruendum per veram contritionem, compensandum per veram satisfactionem, vitandum per verum propositum. Principale quidem objectum est peccatum mortale, quod proprie habet rationem offensæ ; secundarium autem et minus principale, etiam peccatum veniale, quæ rationem offensæ participat. Non solum malum culpæ, sed etiam malum pœnæ, pertinere ad objectum materiale

1. Cf. auctores jam cit., præsertim GONET, BILLUART, SALMANT., S. ALPHONS., LEHMKUHL, PRUMMER, PESCH, GALTIER.

pœnitentiæ, quia per pœnam voluntarie assumptam peccator satisfacit Deo et compensat, quantum est de se, jus divinum læsum¹.

Objectum autem formale pœnitentiæ est jus divinum læsum per offensam, ut reparabile per satisfactionem et compensationem quamdam². Itaque ratio formalis quam attendit pœnitentia est reparatio divinæ offensæ; ratio demum *sub qua* est illa specialis honestas quæ in reparanda Dei offensa reperitur et elucet. Hinc innotescit discrimen a virtute charitatis. Objectum quippe charitatis est bonum divinum, seu ipse Deus ut est in se, objectum autem pœnitentiæ est jus divinum læsum ut reparabile. Modus quoque tendendi est plane diversus, siquidem pœnitentia tendit directe in remotionem peccati et indirecte in unionem cum Deo, charitas vero tendit directe in unionem cum Deo et indirecte in remotionem peccati.

Est quoque discrimen a virtute religionis, nam hæc pro objecto habet honorem et cultum Deo convenientes et abstrahit a peccato, pœnitentia autem nullatenus potest abstrahere a peccato, sed semper habet pro materiali objecto peccatum et pro formali reparationem peccati, seu jus divinum, non in tota latitudine sumptum, ut objicit Cajetanus, sed prout est læsum per peccatum et reparabile per actus pœnitentis.

V. Pœnitentia est species quædam justitiæ imperfecta; quæ non est justitia commutativa proprie dicta, neque vindicativa, neque distributiva, sed reductive pertinet ad commutativam, ut pars potentialis, seu ut virtus adnexa (a. 3). — Ita communiter Thomistæ cum Angelico Præceptore, quibus hodie multi alii adhærent theologi.

Prob. I^a pars. Quum justitia sit virtus ad alterum cum quadam commutatione, habetur species justitiæ ubi utrumque concurrat. Sed utrumque occurrit in pœnitentia; in qua non sufficit dolor de malo perpetrato, sed requiritur recompensatio quædam ex parte offendentis, per veram satisfactionem, cui respondet retributio seu condonatio

1. GONET, disp. II, n. 37.

2. *Idem*, n. 38.

ex parte offensi, et sic statuitur quædam commutatio. Ergo pœnitentia est quædam species justitiæ.

Imperfecta tamen. Nam justitia perfecta, cum sit *æqualitas* quædam, attenditur inter æquales. Atqui pœnitentia non est inter æquales, sed inter duos quorum unus est sub potestate alterius, quatenus pœnitens recurrit ad Deum sicut servus ad dominum, filius ad patrem. Ergo non est justitia perfecta.

Non quidem commutativa. Nam hæc respicit jus strictum ad æqualitatem. Atqui pœnitentia nequit reparare jus divinum ad æqualitatem, quum peccatum mortale importet offensam infinitam et satisfactio puri hominis sit semper finiti valoris¹. Ergo.

Nec vindicativa. Hæc enim attendit tantum punitionem rei, proportionando pœnam cum culpa. Atqui pœnitentia non potest proportionare pœnam cum culpa mortali, nec attendit tantum punitionem rei, sed etiam et immediate emendationem pœnitentis et ejus reconciliationem cum Deo. Ergo.

Nec distributiva. Hæc quippe est superioris ad inferiores et pœnas vel præmia taxat uni per respectum ad alios, qui etiam puniuntur vel coronantur. Atqui pœnitentia est inferioris ad superiorem et unius singularis personæ per respectum ad Deum. Ergo.

Reductive pertinet ad justitiam commutativam, tamquam virtus adnexa. Deficit quidem a ratione commutativæ proprie dictæ; ut vidimus; sed ipsi tamen adnectitur, quatenus fit secundum quamdam commutationem, eo quod pœnitens exhibeat pro offensa emendationem et satisfactionem² et Deus ex sua parte remittat offensam. Quapropter concludimus cum S. Thoma : « *Sub justitia commutativa continetur* » (ad. 3).

1. Cf. in Tractatu de *Verbo Incarnato* quæ disserruimus de necessitate Incarnationis ad satisfaciendum pro mortali peccato.

2. Animadvertit S. CYPRIANUS satisfactionem esse non posse absque emendatione et pœnitentia : « Qui autem pœnitentiam criminis tollunt satisfactionis viam claudunt. » *De Lapsis*, n. 34, edit. HARTEL, 262.

ARTICULUS SECUNDUS

DE PŒNITENTIÆ SUBJECTO, PRINCIPIO ET ORDINE AD CETERAS VIRTUTES

AD ART. 4-6 S. THOMÆ

I. Pœnitentia, prout est virtus, residet in voluntate ut in subjecto proximo et immediato (a. 4). — Quum enim sit species justitiæ, debet in ea facultate recipi quæ est subjectum justitiæ. Sed subjectum justitiæ proprium est voluntas. Ergo voluntas quoque est pœnitentiæ subjectum.

Prout autem est passio quædam, est species tristitiæ et in concupiscibili sicut in subjecto recipitur.

Notat Billuart *dolorem sensibilem* conjungi dolori rationabili et bonum esse, at non esse ipsam pœnitentiam, sed tantum hujus virtutis comitem aut indicium¹.

II. Subjectum autem remotum et mediatum est omnis homo peccati reus aut peccati capax.

Actus quidem pœnitentiæ non est nisi in homine qui peccavit, at vero habitus potest esse in omni homine capaci offensæ divinæ, quatenus reddit illum aptum et promptum ad dolendum de peccato, casu quo peccatum admitteret. Hinc tenent communiter theologi fuisse habitum pœnitentiæ cum ceteris virtutibus in Adamo ante lapsum, infundi pueris in baptismo cum gratia, et remanere etiam in patria, quatenus beati semper detestantur peccatum et Deo gratias reddunt pro liberatione a peccato.

Christus autem, qui erat absolute impeccabilis, nequit esse pœnitentiæ subjectum².

I. BILLUART, dissert. II, art. 2.

2. Cf. *De Incarnatione*, q. v, art. 3, n. 4. Reclatur S. Officium d. 15 Julii 1893, reprobasse titulum: « Cor Jesu pœnitens, — Cor Jesu pœnitens pro nobis, miserere nobis. » *Nouvelle Revue Théologique*, 1893, p. 506.

D. B. Virgine disputatur : quidam dicunt habitum pœnitentiæ recepisse cum ceteris virtutibus infusus, et illius ideo esse capacem, quia, attenta conditione viæ et sui status, poterat peccare, licet fuerit aliunde ab omni peccato immunis¹. Alii tamen negant. Nosque etiam putamus non dari habitum, quando actus nunquam potest contingere. Porro actus peccati nunquam poterat in B. Virgine contingere, eo quod Mater Dei non *impeccantiam* tantum, sed et veram *impeccabilitatem* sit consecuta, quippe quæ indissolubilitatem charitatis divinæ titulo matris habeat².

Angeli autem non sunt capaces pœnitentiæ, sed simpliciter sunt inconvertibiles, utpote adhærentes immobiliter objecto semel electo.

III. **Utrum homo in statu naturæ puræ capax fuisset cujusdam pœnitentiæ naturalis.** — Disputatur utrum homo in statu naturæ puræ posset Deo reconciliari per favorem Dei extrinsecum absque gratia supernaturali. Multi Thomistæ tenent in illo statu remissionem peccati fieri potuisse per pœnitentiam naturalem absque gratia sanctificante, secus mutaretur hypothesis hominis puri, vel impossibilis fieret conversio ; intervenire tamen mutationem intrinsecam, qua homo converteretur ac rectificaretur interiorius et iterum fieret Deo gratus in illo ordine. Quidam tamen Thomistæ, ut Medina, dicunt : In omni statu et hypothesi peccatum mortale est macula permanens, quæ non per actus transeuntes, sed solum per habitum oppositum, qui est gratia sanctificans, deleri potest. At respondetur in illo statu maculam, quæ esset privatio nitoris naturalis, remitti et deleri potuisse per mutationem illam intrinsecam, qua anima a Deo mota rectificaretur in ordine naturali fieretque accepta Deo, qui proinde inciperet de novo diligere hominem in eodem ordine et ipsi remitteret offensam et pœnam³.

Fieret igitur non per solum favorem extrinsecum sed per mutationem intrinsecam, absque gratia proprie supernaturali, sed cum auxilio Dei moventis.

1. Cf. GONET, disp. II, art. 3, n. 92.

2. Cf. Tract. *De B. Virgine Deipara*, q. II, art. 4, n. VI.

3. Cf. GONET, *De Justific.*, disp. I, art. 4. *De Pœnit.*, disp. II, n. 93.

IV. Principium habitus pœnitentiæ est Deus infundens gratiam ; principium vero actuum quibus Deo operanti in pœnitentia cooperamur est ordinarie timor, scilicet principium remotum timor servilis, principium autem proximum et immediatum timor filialis (a. 5). — Liqueat 1^a pars, quia habitus pœnitentiæ, utpote supernaturalis, non potest nisi ab auctore supernaturali infundi, cui tamen infusioni præviæ sunt, ex parte nostra, plures dispositiones, ut in quæstione de justificatione ostendimus¹.

Quoad actus vero, licet possit quis in Deum converti intuitu divinæ bonitatis aut ex altero motivo, ordinarie tamen servatur iste ordo, ut actus pœnitentiæ a timore servili procedat sicut a primo motu affectus ad hoc ordinato, a timore autem filiali sicut ab immediato et primo principio. Timor porro *servilis* est quo quis timet culpam committere propter pœnam et ipsum Deum timet ut justum judicem, qui pœnam minatur et infligit ; timor vero *filialis* est quo quis timet culpam committere quia est offensa Patris, nempe Dei, et idcirco timet Deum ut summum bonum dignum quod nullo peccato offendatur. Lutherani dicunt timorem servilem esse malum et peccatum et peccatores pejores facere. Hunc errorem damnavit concilium Tridentinum². Doctrina igitur catholica est hunc timorem esse bonum, dum modo excludat voluntatem peccandi, et ad conversionem concurrere.

Is ergo fit processus : primo, Deus sua motione supernaturali movet cor, juxta illud : *Converte nos et convertemur*³ ; secundo, fit motus fidei, quæ est prima conditio ut homo accedat ad Deum ; tertio, apprehendens supplicia et pœnas homo concipit *timorem servilem*, quo jam a peccatis retrahitur ; quarto, videns Dei misericordiam, *sperat* veniam simulque assumit *propositum* sese emendandi ; quinto incipit *diligere* Deum propter seipsum, et vult peccatum vitare, non jam propter supplicia, sed quia culpa displicet Deo ; sexto fit actus *timoris filialis*, quo, propter reverentiam Dei, emendationem voluntarius Deo offert⁴.

1. Cf. *De Gratia*, q. vi, art. 3.

2. Sess. VI, cap. vi, et can. 8.

3. JEREM., *Thren.*, ult. 21.

4. Cf. Conc. Trident., Sess. VI, cap. vi.

V. De ordine pœnitentiæ ad ceteras virtutes (a. 6). — Quum omnes virtutes infusæ simul sint in anima, non attenditur ordo prioritatis in ipsis habitibus, sed in actibus, secundum quod actus unius virtutis præsupponit actum alterius. Porro actus fidei, spei et timoris servilis præcedere possunt etiam tempore habitum pœnitentiæ; quia generatim non infunditur virtus nisi præcesserit congrua præparatio quæ tempus quoddam requirit. Licet autem in justificatione actus pœnitentiæ et actus charitatis sint simul tempore, quatenus actus pœnitentiæ est charitate informatus, secundum rationem tamen actus pœnitentiæ, quatenus expellit peccatum, introducit charitatem, et sic actus pœnitentiæ dici potest ratio et causa actus amoris.

Sub hoc respectu pœnitentia est prima inter ceteras virtutes, quatenus ejus actus est primus qui occurrit in justificatione¹. Ordine autem naturæ, ceteræ sunt priores, quia necessariæ sunt per se ad bonum hominis, dum pœnitentia per accidens dumtaxat, supposito lapsu.

VI. Ex prædictis colligitur definitio completa virtutis pœnitentiæ. — Definiri potest: virtus specialis, infusa, moralis, justitiæ adnexa, inclinans hominem peccati pacem vel peccati reum, ad detestandum ac removendum peccatum cum firmo emendationis et satisfactionis proposito. Virtus *specialis*, cum habeat objectum materiale, formale *quod* et formale *sub quo* a ceteris distincta. *Infusa* quia in præsentī ordine simul cum gratia sanctificante a Deo accipitur et ad finem supernaturalem ipsa tendit et hominem ordinat. *Moralis*, non theologica, quum non habeat pro objecto Deum in se, sed reparationem divinæ offensæ. *Justitiæ adnexa*, tamquam pars *potentialis*, quæ cum virtute principali in aliquo convenit sed a perfecta ejus ratione deficit.

Subjectum est homo vel capax peccati vel peccati reus: in homine quidem peccatore pœnitentia inclinatur tum ad detestationem tum ad remotionem peccati cum firmo proposito; in homine autem non peccatore sed peccati capaci inclinatur ad detestationem peccati cum proposito nunquam illud committendi.

1. Cf. iterum quæ in *Tractatu de Gratia* disseruimus de dispositionibus ad justificationem requisitis, q. vi, art. 3.

QUÆSTIO TERTIA

De effectibus Pœnitentiæ

AD Q. LXXXVI-LXXXIX S. THOMÆ

Singulos effectus pœnitentiæ attente expendit S. Doctor, quantum ad remissionem mortalium, q. LXXXVI, quantum ad remissionem venialium, q. LXXXVII, quantum ad reditum peccatorum remissorum, q. LXXXVIII, quantum ad restitutionem virtutum, q. LXXXIX.

ARTICULUS PRIMUS

DE REMISSIONE PECCATORUM MORTALIUM

AD Q. LXXXVI S. THOMÆ

I. Per pœnitentiam, sive ut sacramentum sive ut virtutem, omnia peccata rite illi subjecta delentur (a. 1). — Pertinet ad fidem, tum propter evidentissima Scripturæ testimonia, quæ nullum excludunt peccatum a virtute pœnitentiæ, sed asserunt omnia etiam ingentia dimitti et deleri : « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur ; et, si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt¹. » Tum propter Ecclesiæ definitiones. Symbolum fidei Leonis IX (1053) habet : « Credo sanctam Ecclesiam, in qua unus datur baptismus et vera *omnium peccatorum remissio*². » Et concilium Later. IV : « Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest *semper* pœnitentiam reparari³. »

1. *Isai.*, I, 18.

2. DENZINGER, 347.

3. *Idem*, 430.

Quæ verba valent tum de virtute tum de sacramento pœnitentiæ.

SS. Patres vim pœnitentiæ extollunt præsertim in David et in Petro, qui, cum flevisse, obtinuerunt veniam ingentis delicti¹.

Probatur evidenti ratione theologica S. Thomæ. Si aliquod peccatum non posset per pœnitentiam tolli, id proveniret vel ex eo quod homo non posset de peccato pœnitere, vel ex eo quod ipsa pœnitentia non posset peccatum delere. Atqui utrumque falsum est. Ergo nullum est peccatum quod nequeat per pœnitentiam remitti.

Prob. min. quoad Iam partem. Illi tantum nequeunt de peccato pœnitere qui sunt in malo simpliciter obstinati, ut dæmones vel damnati. Sed nullus homo in hac vita potest esse hujusmodi; et, licet quidam fuerint ante mortem in bono confirmati, nullus est qui confirmari possit in malo: tum quia inde tolleretur libertas arbitrii, tum quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moveri potest cor cujuscumque peccatoris et *quocumque voluerit Deus inclinari*². Ergo.

Quoad IIam partem. Si vera pœnitentia non valeret peccatum aliquod delere, sequeretur duplex error: 1° misericordiæ divinæ præfigi limites et ita vinceretur quodam modo Deus ab homine, si homo peccatum vellet delere, quod Deus delere non vellet; 2° restringi virtutem passionis Christi, per quam pœnitentia operatur, sicut et cetera sacramenta, quæ tamen est infiniti valoris, pro peccatis totius mundi³. Ergo simpliciter dicendum est omne peccatum in hac vita per pœnitentiam veram deleri posse.

Difficultates fieri solitas jam expendimus supra, q. 1, art. 1, n. VII et seq.

II. De fide est pœnitentiam, quatenus est virtus aut virtutis actus, ita necessariam esse, ut nullum peccatum possit sine illa remitti, secundum legem Dei ordinariam (a. 2).

1. Cf. S. JUSTIN, *Dialog.*, 141; *P. G.*, VI, 398, 399; et S. PETR. CHRYSOL., *Serm. XCIV*, *P. L.*, LII, 466.

2. *Prov.*, XXI, 1.

3. I JOAN., II, 2.

Absolute loquendo, posset Deus gratiam in anima absque ulla subjecti præparatione aut dispositione, infundere cum agens infinitæ virtutis valeat subito formam inducere in subjecto; et in illa hypothese gratia sic infusa animam vi sui rectificaret, affectum a peccato revocaret et hominem totum ad Deum converteret.

At in præsentī ordine Deus requirit pœnitentiæ motum. Scriptura id perpetuo recolit: « Si pœnitentiam egerit gens illa... agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem...^{1.} » *Pœnilemini et convertimini, ut deleantur peccata vestra*^{2.} »

Concilium Tridentinum ad peccati remissionem requirit *pœnitentiam*, cum proposito servandi mandata, et definit non justificari homines absque gratia et charitate^{3.} in quibus necessario includitur pœnitentia.

Patres hic iterum afferunt exemplum David, cui non remissum est peccatum, nisi post quam pœnitentiam egit et flevit^{4.}

Probatur ratione S. Thomæ. Peccatum mortale, utpote offensa Dei, eodem modo remittitur quo remittitur offensa. Atqui offensa non potest remitti nisi per pœnitentiam, seu per immutationem voluntatis intrinsecam, qua ipsa voluntas ad Deum convertitur cum detestatione suæ conversionis ad creaturas. Ergo nequit peccatum mortale sine pœnitentia remitti. Prob. min. Quum offensa opponatur gratiæ, non remittitur offensa, nisi offendens fiat offenso acceptus et gratus. Atqui homo peccator non potest fieri Deo acceptus et gratus nisi per mutationem intrinsecam, qua voluntas aversa a Deo convertitur reapse ad Deum, detestando conversionem ad creaturas. Ergo. Prob. min. subsumpta. Hoc inter amorem ac gratiam Dei et amorem ac gratiam hominis viget discrimen, quod amor et gratia hominis supponat bonitatem veram vel apparentem, non causet, amor autem et gratia Dei sit causa boni et infundat bonitatem in homine grato.

1. JEREM., XVIII, 8.

2. Act., III, 19.

3. Sess. VI, cap. vi et can. 11.

4. Ita S. JUSTIN., *Dialog.*, 141; *P. G.*, VI, 398, 399.

Quapropter, si homo peccator fit Deo gratus, jam fit intrinsece bonus et dignus amore divino, et ideo est intrinsece mutatus et reapse conversus ad Deum. immutatio autem intrinseca voluntatis et conversio ad Deum necessario importat ut voluntas relinquat suam priorem conversionem ad creaturas, illam simul detestando et reparando. Atqui illa voluntatis mutatio et conversio ad Deum cum proposito emendandi est pœnitentia. Ergo constat absque pœnitentia non remitti peccatum.

III. Solvuntur difficultates.

— *Objicitur* 1° : Non est minor virtus Dei circa adultos quam circa infantes. Atqui infantibus remittit peccatum sine ulla immutatione. Ergo nec requiritur immutatio voluntatis in adultis.

Resp. : Dist. maj. : Non est minor Dei virtus circa adultos quam circa infantes, ita tamen ut servetur debitus ordo, nempe ut sufficiat mutatio habitualis ubi est tantum habituale peccatum et requiratur habitualis et actualis immutatio ubi est peccatum habituale et actuale simul, concedo ; secus nego. Contradist. min. : Pueris Deus dimittit peccata sine mutatione quæ sit actus proprius, concedo, sine mutatione habituali, nego. Et neg. conclus. — Immutatio quæ importatur in pœnitentia respondet peccato : ubi est tantum habituale peccatum, scilicet originale, sufficit immutatio habitualis, quæ ipsa infusione gratiæ inducitur ; ubi autem est peccatum habituale et actuale, ut in adultis, requiritur immutatio quæ sit actus, seu pœnitentia actualis.

Objicitur 2° : Non est minor misericordia Dei quam hominis. Sed homo interdum remittit offensam sine pœnitentia offendentis. Ergo et idem facere debet Deus.

Resp. : Dist. min. : Homo remittit offensam sine pœnitentia offendentis, et hoc est defectus virtutis, concedo ; et hoc est misericordia, nego : quia veræ misericordiæ et veræ virtutis est immutare interius voluntatem et offendentem efficere bonum et amicitiae dignum.

IV. De necessitate mediï et præcepti. — Ratio quam evolvimus evincit pœnitentiam requiri ex ipsa rei natura et ideo necessariam esse necessitate mediï. Explicatum

est etiam superius, q. II, art. 3, n. 1 quomodo sacramentum pœnitentiæ sit medium necessarium lapsis. Pauca sunt addenda de præcepto pœnitendi.

V. Conclusio : Datur præceptum pœnitendi ; jure quidem naturali quantum ad ipsam pœnitentiam ; jure autem divino positivo quantum ad modum pœnitendi. — Ita ex Angelico, supra, q. LXXXIV a. 7, corp. et ad 1 : « *Ex naturali enim ratione* homo movetur ad pœnitendum de malis quæ fecit, sed quod hoc vel illo *modo* pœniteat, est ex institutione divina. »

Ratio liquet. Jure naturali imponitur præceptum et reparandi injuriam alteri illatam et proprium malum removendi. Atqui medium necessarium ad reparandam injuriam divinam et removendum proprium malum est pœnitentia. Ergo jure naturali imponitur præceptum pœnitendi.

Modus autem pœnitendi per sacramentum, in quo concurrunt actus pœnitentis et absolutio sacerdotis, est manifeste juris divini positivi.

Certum est obligare præceptum *per se* in articulo mortis eo quod non jam remaneat aliud tempus sive injuriam divinam reparandi sive proprium malum removendi et propriæ saluti consulendi. Disputant autem theologi utrum obliget *per se* aliquando in vita.

Quidquid sit de diversis sententiis, practice tenendum est, etsi præceptum forse non statim obliget, dilationem tamen per notabile tempus fieri grave peccatum. Ratio est quia Scriptura graviter reprehendit dilationem de die in diem : « *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem*¹. » Et insuper ex natura rei, quia dilatio est injuriosa Deo, impediendo reparationem offensæ, et periculosa peccatori, illum *salutari* vita privando et novis culpis exponendo², eo quod homo in peccato mortali existens nequeat vitare diu peccatum.

VI. Impossibile est per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti (a. 3). — Doctrina omnino certa, quam

1. *Eccl.*, v, 8, 9.

2. Quoad cetera, consulantur moralistæ, præsertim S. ALPHONSUS, lib. VI, n. 437.

testatur vetus traditio in textu ab Angelico citato, tueturque unanimis theologorum consensus.

Rationes S. Thomæ evidentiam præstant.

1° Nullum peccatum mortale remittitur sine gratia, qua tollitur Dei offensa. Atqui gratia excludit omnia peccata mortalia, et peccatum mortale ita contrariatur gratiæ, ut sint impossibilia etiam de potentia Dei absoluta, ut in tractatu de gratia ostensum est¹. Ergo nullum peccatum mortale potest sine alio dimitti.

2° Non remittitur peccatum mortale sine vera pœnitentia. Atqui non potest esse vera pœnitentia de uno peccato, nisi sit de omnibus, quia veræ pœnitentiæ est detestari peccatum *sub ratione quæ est communis omnibus, quia nempe omnia sunt contra Deum*, et idcirco detestari et delere unum est detestari et delere omnia. Ergo non dimittitur unum peccatum mortale sine alio.

3° Misericordia Dei, cujus perfecta sunt opera, totaliter miseretur cujus miseretur. Atqui totaliter misereri est remittere omnia peccata. Ergo quando remittitur unum peccatum et alia remittuntur.

VII. Doctrina est ad fidem pertinens, remissa culpa mortali, semper remitti reatum pœnæ æternæ, non tamen remitti semper totum reatum pœnæ temporalis (a. 4).

1^a pars est contra Baium, qui contendit caritatem etiam perfectam consistere posse cum reatu æternæ damnationis; altera pars est contra novatores, tum Lutheranos tum Calvinistas, qui contendunt post remissa peccata nunquam remanere pœnam². Hæc catholica doctrina est fundamentum doctrinæ de operibus satisfactoriis, de indulgentiis, de purgatorio; quæ omnia negant adversarii.

S. Thomas optime exponit rationem utriusque partis.

Duo sunt in peccato, nempe aversio a Deo, et conversio

1. Pari jure caritas est impossibilis cum peccato mortali aut cum reatu æternæ damnationis. Hinc propositio 70 damn. in BAIO: « Homo existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram caritatem, et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu æternæ damnationis. » DENZINGER, 1070.

2. Cf. B. BELLARM., *De Pœnit.*, lib. IV, c. II.

inordinata ad bonum commutabile, et utrique respondet proportionata pœna. Quamdiu remanet aversio a Deo, remanet quoque reatus pœnæ æternæ; at, si tollitur hæc aversio, non amplius persistit ille æternæ pœnæ reatus. Potest autem contingere ut sine aversione a Deo homo aliquatenus adhæreat bono commutabili, pro qua conversione debetur pœna temporalis, sicut remoto formali potest aliquatenus remanere materiale. Ergo in pœnitentia potest contingere ut tollatur æternæ pœnæ reatus, quando tollitur aversio a Deo per infusionem gratiæ sanctificantis, quæ culpam remittit, et remaneat adhuc reatus pœnæ temporalis, quando remanet aliqua ad bonum commutabile conversio inordinata, quæ tamen non facit aversionem a Deo.

VIII. Documenta ecclesiastica. — I^a pars expresse docetur a concilio Tridentino: « Non pro pœna æterna, quæ vel sacramento vel sacramenti voto una cum culpa remittitur¹. »

Pœnitentia enim et charitas secum ferunt gratiam sanctificantem, quæ hominem efficit Dei amicum et hæredem. Repugnat porro ut qui est hæres et amicus Dei remaneat ejus inimicus cum obligatione ad æternam pœnam. Ergo repugnat ut remissa culpa remaneat æternæ pœnæ reatus.

II^a pars ab eodem concilio fortiter vindicatur. Nam in sess. VI, cap. xiv, post præfata verba addit: « Sed pro pœna temporali, quæ, ut sacræ litteræ docent, *non tota semper*, ut in baptismo fit, dimittitur. » Deinde in can. 30 definit: « Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti ita culpam remitti et reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat *realis pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo vel in futuro in purgatorio*, antequam ad regna cœlorum aditus patere possit: A. S. »

Iterumque in Sess. XIV, cap. viii: « Sancta synodus declarat falsum omnino esse et a verbo Dei alienum culpam a Domino nunquam remitti quin universa etiam pœna condonetur. »

Et can. 12: « Si quis dixerit totam pœnam simul cum

1. Sess. VI, cap. xiv.

culpa remitti semper a Deo satisfactionemque pœnitentium non esse aliam quam fidem qua apprehendunt Christum pro se satisfacisse. A. S.»

IX. Traditio patristica. — Resumitur clare in illo effato S. Augustini : « *Productior est enim pœna quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et pœna... temporaliter hominem detinet pœna et quem jam ad damnationem sempiternam reum non relinet culpa*¹. »

Tanta evidentia pollent testimonia, ut coactus scribere fuerit Calvinus : Patres ipsi contradicere, sed non esse audiendos : « Video quidem eorum nonnullos, *dicam simpliciter omnes fere*, quorum libri exstant, aut hac in parte lapsos esse aut nimis asperere et dure locutos². »

X. Fundamenta scripturistica. — Concilium Tridentinum, loco jam citato, sess. XIV, cap. VIII, ad ipsam Scripturam provocat : « Perspicua enim et illustria in sacris litteris exempla reperiuntur, quibus præter divinam traditionem hic error quam manifestissime revincitur. »

Ex Scripturis præsertim citatur factum David³. « Nam ipse David, ait Augustinus, cui dictum jam fuerat per prophetam : Dimissum est peccatum tuum, evenerunt quædam quæ minatus erat Deus propter ipsum peccatum⁴. » Quod etiam recolit S. Gregorius M. : « Sic David, post confessionem audire meruit : « Transtulit Dominus peccatum tuum, et tamen multis post cruciatibus afflictus et fugiens, reatum culpæ quam perpetraverat exsolvit⁵. »

Alia sunt exempla perspicua. Adam gravissimas pœnas subit, *Genes.*, III, quamquam Deus illum *eduxit a delicto suo*, ut dicit *Sap.*, x, 2. — Maria soror Moysis, licet ad orationem fratris fuerit a peccato absoluta, debet tamen pœnam subire et extra castra per septem dies separari (*Num.*, XII, 14, ss). Ipsi Moyses et Aaron, licet fuerint a peccato

1. S. AUGUSTIN., *Tract.* 124 in *Joan.*, n. 5 ; *P. L.*, xxxv, 1972.

2. CALVIN., *Instit.*, lib. III, c. IV.

3. *II Reg.*, XII et XIII.

4. S. AUGUSTIN., *In Ps.* IV, n. 15 ; *P. L.*, xxxvi, 595.

5. S. GREGOR. M., *Moral.*, lib. IX, c. XXXIV ; *P. L.*, lxxv, 889.

incredulitatis jam absoluti, ab ingressu terræ promissionis prohibentur (*Num.*, xx; *Deuter.*, xxxiv).

XI. Constat demum ex natura pœnitentiæ. — Baptismus, cum sit regeneratio, hominem efficit novam creaturam et crimina præterita sic abolet, ut nulla supersit pœna luenda; sed pœnitentia, cum sit *laboriosus quidam baptismus*, non reddit illam novitatem et integritatem sine magnis nostris fletibus et laboribus¹. Imo, ut explicat concilium Tridentinum, divinam clementiam decet ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leviora putantes, velut injurii. et *contumeliosi Spiritui Sancto* (*Hebr.*, x, 29) in graviora labamur². »

Objicitur : Passio Christi est sufficiens pro omnibus ac singulis peccatis et quoad culpam et quoad pœnam. Atqui remissio peccatorum fit in pœnitentia per virtutem passionis Christi. Ergo in pœnitentia remittitur et culpa et pœna, nec idcirco alia requiritur satisfactio.

Resp. : Dist. maj. : Passio Christi est sufficiens et quoad culpam et quoad pœnam, dum modo applicetur secundum *totam* ejus sufficientiam et virtutem, concedo; si non applicetur tota, nego. Contradist. min. : Remissio peccatorum fit in pœnitentia per virtutem passionis Christi, quæ applicatur secundum modum dispositionum pœnitentis, concedo; secundum totam ejus sufficientiam, nego. Et nego conclus. — Pœnitentia non est regeneratio, sicut baptismus, applicans totaliter virtutem passionis, sed est sicut medicina, quæ efficacior eo fit, quo melior est dispositio ægroti. Recte igitur concludit Angelicus : « In pœnitentia vero consequitur virtutem passionis Christi *secundum modum propriorum actuum*, qui sunt materia pœnitentiæ... Et ideo non statim per primum actum pœnitentiæ, quo remittitur culpa solvitur reatus totius pœnæ, sed completis omnibus pœnitentiæ actibus (ad 3)³. »

1. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. II.

2. *Ibid.*, c. VIII.

3. Itaque satisfactio quam pro peccatis exsolvimus non derogat passioni Christi, cum sit applicatio ipsius passionis; sicut enim meritum nostrum a merito Christi, ita nostra satisfactio a satisfactione ejus derivatur, *ex quo omnis nostra sufficientia est*. Cf. Conc. Trident., Sess. XIV, c. VIII.

XII. Hinc intelligitur quomodo, remissa culpa mortali, remanere possint reliquiæ peccati (a. 5).

Quum in peccato mortali, præter aversionem a Deo, sit inordinata ad creaturas conversio, quæ in anima causat dispositionem, vel habitum per actus frequenter iteratos, contingere potest ut tollatur aversio per gratiam sanctificantem et tamen remaneat aliquid de illa dispositione quam inducit conversio illa inordinata. « Et ideo nihil prohibet quin, remissa culpa, remaneant dispositiones ex præcedentibus actibus causatæ, quæ dicuntur peccati reliquiæ; remanent tamen debilitatæ et diminutæ, ita quod homini non dominantur; et hoc magis per modum dispositionum quam per modum habituum, sicut etiam remanet fomes post baptismum. »

XIII. Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ secundum quod est virtus, principalius tamen secundum quod est sacramentum seu vi clavium (a. 6). — Sacramenta producunt effectum et ex parte materiæ et ex parte formæ, principalius tamen ex parte formæ. Atqui in pœnitentia actus humani qui procedunt ex ipsa virtute habent rationem materiæ, et id quod est parte clavium quas habent ministri gerit rationem formæ. Ergo sacramentum pœnitentiæ producit effectum quatenus quidem est virtus et principium actuum humanorum, sed principalius ratione formæ et vi clavium.

Hinc, quando remittit peccata extra sacramentum, id fit semper ex voto saltem implicito sacramenti et per ordinem ad claves.

Probandum vero superest an pœnitentia reapse culpam deleat ante susceptionem actualem sacramenti.

XIV. Conclusio : Vera pœnitentia, quæ est contritio perfecta, remittit peccatum mortale etiam ante actualem sacramenti susceptionem. — Requiri semper votum sacramenti saltem implicitum jam ostensum est, et iterum ostenditur ubi de confessione, at contritioni perfectæ conjungi necessario gratiæ infusionem et peccati mortalis remissionem, est doctrina hodie certa. Sylvius quidem id prius inficiatus erat, dicendo contritionem sine sacramento giustificare solum in articulo mortis et in necessitatis casu,

quo nequeat pœnitens confessarium adire ; sed postea illam sententiam retractavit.

Patres animadvertunt pœnitentiam perfectam delere peccata, quia conjungitur amor, qui est vis delens crimen abnegationis in Pétro, vel ignis adurens rubiginem in Magdalena. « Negationis crimine quid pejus ? Et tamen Petrus amore suo valuit hoc delere¹. » — « Incendi plene peccati rubiginem, quia ardet valide, per amoris ignem². »

Recolatur propositio Baii : « Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum conjunctam, non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti³. »

Quum loquatur Baius de actu contritionis et de actu caritatis, quos ipse requirit ad validam sacramenti susceptionem, certum est, ex tali, damnatione, per actum contritionis cum actu caritatis conjunctum mortale, remitti statim et infallibiliter peccatum. Conc. Tridentinum recolit « contritionem aliquando caritate perfectam esse contingere, hominemque Deo reconcilare priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur⁴. »

Liquet ratio theologica. Contritio perfecta conjuncta cum caritate, quum eliciatur propter Deum summe dilectum, reddit hominem Deo gratum, nec potest Deus non diligere hominem qui ipsum summe diligit.

At nequit homo esse Deo gratus nisi removeatur peccatum, nequit Deus hominem diligere nisi infundat ipsi gratiam, quæ et peccatum abluit et hominem reddit mundum et amore divino dignum, sicut explicatum est in tractatu de gratia, ubi de justificatione. Ergo contritio perfecta semper *vi sui* et infallibiliter conjunctam habet peccati mortalis remissionem. Nec hodie ullus superest dubitationi locus⁵.

XV. In quo genere causæ justificet contritio. — Non justificat in genere causæ *formalis*, quia forma justificandi

1. S. PETR. CHRYSOL., Serm. XCIV ; P. L., LII, 466.

2. Cf. GREGOR. M., *Homil. in Evang.*, II, 33, 4 ; P. L., LXXVI, 1241.

3. Propos. 71 ; DENZINGER, 1071.

4. Sess. XIV, cap. IV.

5. Cf. GONET, *De Pœnit.*, dissert. III, art. 3.

est forma vivendi spiritualiter, nempe gratia permanens sanctificans, non autem actus transeuntes charitatis vel contritionis¹.

Sed in genere causæ dispositivæ, quatenus, removendo impedimentum quod induxerat prava voluntatis affectio, est immediata dispositio ad formam, nempe gratiam, qua formaliter remittitur peccatum. Quapropter enumeratur a concilio Tridentino inter dispositiones ad justificationem requisitas².

Concurrit etiam per modum causæ meritoriæ, non quidem de *condigno*, quod supponit statum gratiæ, sed de congruo, ut dictum est in tractu *de Gratia*³.

1. Cf. *De Gratia*, art. 2, q. vi, n. v, ss.

2. *Ibid.*, art. 3.

3. Q. vii, art. 3, n. 1.

ARTICULUS SECUNDUS

DE REMISSIONE PECCATORUM VENIALIUM

AD Q. LXXXVII S. THOMÆ

I. Sententiæ variæ de remissione venialium. — Intel-
ligitur peccatum veniale in doctrina S. Thomæ conversio
quædam ad bonum commutabile inordinata, sine aversione
tamen a Deo.

Quia remanet homo simpliciter conversus ad Deum,
retinet gratiam habitualement et charitatem, sed quia bono
creato inordinate adhæret, retardatur ejus affectus ne
feratur in Deum et hinc inducitur privatio fervoris chari-
tatis. Dari peccatum veniale hoc sensu negavit Wicleffus,
et postea Lutherus. Ecclesia autem Catholica docet dari
peccata venialia, quæ scilicet possunt esse cum gratia,
inveniri in homine justificato¹ et multis modis expiari
possunt : « Nam venialia, *quibus a Dei gratia non exclu-
dimur* et in quæ frequentius labimur, quamquam recte
et utiliter citraque omnem præsumptionem in confessione
dicantur, quod priorum hominum usus demonstrat, taceri
tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari
possunt². »

Quæstio inter scholasticos versatur de modo quo remit-
tantur : alii contendunt remitti posse non solum per
actum pœnitentiæ, sed per quemcumque actum bonum,
qui aliquo modo pugnat cum veniali peccato, ut nonnulli
e schola Scoti³ et plures recentiores⁴. E regione, Durandus
requirit actum pœnitentiæ formalis⁵. Media autem via
incedit S. Thomas ejusque schola. Unde sit.

1. Conc. Trid., Sess. VI, can. 23, 25.

2. Sess. XIV, cap. v. — Cf. *Cod.*, can. 902.

3. Cf. *Sent.*, dist. 21, q. II.

4. Cf. PESCH., vol. VII, n. 123.

5. *Sent.*, dist. 16, q. II et dist. 21, q. I.

II. Conclusio : Ad remissionem peccati venialis extra sacramentum requiritur quædam virtualis displicentia, non sufficit habitualis nec requiritur formalis : in sacramento autem requiritur actus formalis detestationis (a. 1).

Probatur I^a pars. Quum peccatum veniale sit quædam inordinatio causata per conversionem ad bonum commutabile, non remittitur nisi per actum contrarium, quo tollitur inordinatio. Atqui actus inordinationi oppositus est displicentia, qua quis peccatum retractat quæque idcirco est quædam pœnitentia. Ergo nequit peccatum veniale sine quadam pœnitentia remitti.

Liquet altera pars : si sufficeret displicentia habitualis, quæ habetur per habitum charitatis vel pœnitentiæ virtutis, charitas non compateretur peccatum veniale ; quod patet esse falsum.

Probatur III^a pars. Quia peccatum veniale non separat a Deo, non requiritur ut pœnitens formaliter illud detestetur, sed sufficit ut in Deum et res divinas ita feratur secundum affectum « ut quidquid sibi occurreret quod ab hoc motu retardaret, displiceret ei et doleret se commisisse, etiamsi actu de illo non cogitaret. »

Constat etiam ultima pars. Pœnitentia seu contritio est materia sacramenti. Atqui materia sacramenti non suppletur in alio æquivalenti, sed debet formaliter haberi. Ergo, quando peccatum veniale subicitur clavibus, debet elici actus detestationis formalis, ut habeatur elementum essentialiter requisitum in sacramento pœnitentiæ.

III. Peccatum veniale nequit remitti per solas naturæ vires neque per solam gratiam actualem in eo qui nondum est justificatus ; at in justo potest, absque nova infusione remitti, per motum gratiæ vel charitatis, qui sit displicentia virtualis (a. 2 et a. 4).

I^a pars est fide. Nam de fide est ad omnem actum salutarem requiri absoluta necessitate gratiam supernaturalem, ut in tractatu de Gratia ostensum est. Liquet autem remissionem peccati venialis importare actum salutarem. Insuper, definit Arausicanum II nullum esse per naturæ vigorem bonum quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, nec ullum de quacumque miseria liberari nisi qui miseri-

cordia Dei prævenitur¹. At remissio peccati venialis pertinet ad salutem vitæ æternæ estque liberatio a quadam miseria. Ergo non est per naturæ vigorem.

Ostenditur II^a pars. Non remittitur peccatum veniale nisi pœnitens fiat acceptus Deo prius offenso, qui peccatum non amplius imputat. Sed homo qui nondum est justificatus non est Deo acceptus et amicus. Ergo non remittitur ei peccatum veniale; ac proinde veniale conjunctum mortali nullatenus potest sine mortali dimitti.

Probatur ultima pars. Peccatum veniale, quum non sit privatio gratiæ, non indiget nova infusione gratiæ, sed quum importet inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale, remittitur per id quo tollitur illa inclinatio². Porro id quod inclinationem inordinatam tollit est motus charitatis vel pœnitentiæ sensu jam explicato; qui motus fit per gratiam actualem. Ergo in justo sufficit cum gratia habituali præexistenti gratia quædam actualis.

Motus autem quo tollitur inclinatio contraria importat quamdam *mutationem intrinsecam*, in anima, quatenus anima *reapse aliter* se habet ac prius. Hinc manifestum est, *per favorem mere extrinsecum* nullum remitti peccatum, nec mortale nec veniale.

Quoties infunditur gratia habitualis, fit quidam motus liberi arbitrii in Deum, qui displicentiam quamdam virtutalem importat, et idcirco « quandocumque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur. »

IV. Per sacramenta et sacramentalia remittuntur peccata venialia, supposito semper actu virtualis pœnitentiæ (a. 3). — Constat ex supradictis non requiri ad remissionem venialium novam gratiæ infusionem, sed sufficere actum ex gratia procedentem, quo quis detestetur peccatum veniale vel explicite, vel implicite per motum fervoris in

1. Can. 7 et can. 14; DENZINGER, 180, 187.

2. Animadvertatur peccatum veniale non esse *maculam* proprie dictam, quæ est privatio decoris, sed sensu latiori « per superinductionem alicujus impediens decorum, puta luti aut pulveris » (ad. 3).

Deum. Hinc sequitur triplici ratione remitti peccata venialia : 1° per infusionem gratiæ sanctificantis, et hoc modo, non solum pœnitentia sed omnia Novæ Legis sacramenta remittunt venialia ; 2° quatenus fit *motus detestationis* peccatorum, et sic confessio generalis, tussio pectoris et oratio dominica in qua dicitur : *dimitte nobis peccata nostra*, operantur ad remissionem venialium ; 3° quatenus fit *motus reverentiæ* in Deum et res divinas, in quo motus virtualis pœnitentia includitur, et hoc modo operantur benedictio episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, et cetera sacramentalia.

V. Utrum sacramenta et sacramentalia remittant peccata venialia ex opere operato¹. — Certum est pœnitentiæ sacramentum remittere venialia ex opere operato, quum peccata venialia sint ejus materia sufficiens, quam vi sui debet remove. Communiter etiam admittitur omnibus Novæ Legis sacramentis remitti venialia ex opere operato. Nam eatenus sacramenta remittunt peccata venialia, quatenus infundunt gratiam qua excitatur motus detestationis et displicentiæ, sensu jam explicato. Atqui omnia sacramenta infundunt gratiam ex opere operato. Ergo et ex opere operato venialia remittunt.

Præcipue tamen id præstant sacramenta quæ contra peccata principaliter ordinantur, ut baptismus, pœnitentia, et etiam aliquatenus extrema unctio ; imo et eucharistia, quæ nutriendo per gratiam cibantem, expellit deperditiones vitæ, nempe peccata venialia ; nec non confirmatio, quæ, cum sit sacramentum roboris, curat debilitatem peccato veniali inductam. Sacramentalia autem non causant remissionem proprie ex opere operato, cum sint institutionis ecclesiasticæ nec valeat Ecclesia ritui a seipsa constituto alligare vim conferendi gratiam aut remittendi per se peccata etiam venialia.

Sensu tamen quodam lato dici possunt agere ex opere

1. Cf. GONET, disp. IV, art. 3 ; BILLUART, dissert. III, art. 2. — De remissione autem peccati venialis in altera vita cf. quæ desserimus infra, *De Novissimis*, q. IV, art. 3, n. VI.

operato, quatenus ritus ab Ecclesia instituti habent vim movendi Deum, non solum propter opus seu fervorem hominis iisdem utentis, sed etiam quia sunt res Ecclesiæ, sponsæ Christi, sicut etiam preces Ecclesiæ ex se sunt semper dignæ quæ exaudiantur. Quocirca sacramentalia possunt habere valorem supra opus operantis hominis, sed semper agunt ex opere operantis Ecclesiæ.

ARTICULUS TERTIUS

DE REDITU PECCATORUM PER PŒNITENTIAM DIMISSORUM

AD Q. LXXXVIII S. THOMÆ¹

I. Sensus quæstionis. — Sententiæ. — Tripliciter intelligi potest peccata dimissa iterum redire eadem : quoad numerum, quod speciem, quoad maculam et reatum. De primo sensu non procedit quæstio, quia impossibile est actum, seu peccatum semel corruptum, reproduci idem numero, et, si concederetur a Deo reproduci de potentia absoluta, non tamen rediret sub ratione peccati, cujus auctor esse nequit Deus. De altero sensu non movetur difficultas, quia certum est justum amittere aliquando justitiam semel acceptam, et ita redire eadem peccata secundum speciem, ut quum quis relabatur in adulterium aut furtum, aut ebrietatem. De tertio ergo sensu est quæstio, quatenus, si homo fit relapsus, reatus culpæ redit quoad maculam in anima, aut redit reatus pœnæ, ita ut peccata illa remissa puniantur a Deo. Ita videntur sensisse plures theologi veteres ; quidam nempe asserebant redire priora peccata per quodlibet peccatum mortale subsequens, ut putat Hugo a S. Victore ; alii vero, ut S. Bonaventura tradit de Præpositivo, redire, solum per quatuor graviora : odium fraternum, apostasiam a fide, contemptum confessionis, retractationem pœnitentiæ prius factæ. Magister *Sentenliarum* diversas opiniones refert et a quæstione dirimenda abstinet, sicut etiam Gratianus. Sed hodie doctrina quam hic vindicat S. Thomas est universaliter recepta et dici potest theologicæ certa.

II. Conclusio : Peccata per pœnitentiam jam semel

1. Cf. Commentatores S. Thomæ in h. l., præsertim SYLVIVS, GONET, BILLUART.

remissa non redeunt simpliciter per peccatum subsequens, sed solum secundum quid (a. 1)¹. — Scriptura docet impietatem non nocere nec imputari peccata post conversionem : « Impietas impii non nocebit ei in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua... omnia peccata ejus quæ peccaverit non imputabuntur². » At multum noceret impietas, iterumque imputarentur peccata, si redirent quoad pœnam aut quoad culpam. Traditionem catholicam sic resumit S. Prosper : « Qui recedit a Christo et alienus a gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem cadit ? Sed non in id quod remissum est recidit nec in originali peccato damnabitur³. » Et Gelasius Papa, qui testatur non redire pœnam : « Divina clementia dimissa peccata in ultionem ulterius redire non patitur⁴. » Et S. Isidorus : « Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa commaculat⁵. »

Ratio theologica ostendit nullum dari principium quo possit peccatum redire aut reviviscere. Etenim, si rediret peccatum quoad maculam et reatum, id esset vel quia opus Dei per opus hominis irritatur, vel quia Deus non remittit peccatum absolute sed sub conditione de futuro, si pœnitens postea non peccet. Atqui utrumque est falsum. Ergo. Explicatur argumentum. Remissio peccati est opus Dei, peccatum vero est opus hominis. Sed opus Dei per opus hominis irritari non potest. Ergo. Pariter Deus remittit peccatum absolute⁶. Si enim fieret absolutio cum quadam conditione in futurum dependente, sequeretur et gratiam et gratiæ sacramenta non esse sufficientem causam remissionis peccatorum, *quod est erroneum, ulpote derogans gratiæ Dei*. Huc facit canon concilii Tridentini :

1. Consuli possunt : GRATIANUS, *De Pœnit.*, dist. 4, can. *qui recidit*; PETR. LOMBARD., *IV Sent.*, dist. 22; S. BONAVENT., *IV Sent.*, dist. 22, art. 1, q. 1; HUGO A S. VICTORE, *De Sacrament.* lib. II, P. XIV, c. IX.

2. EZECH., xxxiii, 12, 16.

3. S. PROSPER, *Ad object.*, 2, *Gall.*; P. L., LI, 158.

4. Cf. P. L., CLXXXVII, 1630.

5. S. ISIDOR., *Synonym.*, I, 77; P. L., LXXXIII, 845.

6. ORIGENES ad hoc illustrandum, animadvertit peccata deleri instar *chirographi*, quod semel deletum non potest *rescribi*. In *Genes.*, *Homil. XIII*, 4; P. G., XII, 235.

« Si quis justificationis gratiam nonnisi prædestinatis contingere dixerit, reliquos vero omnes qui vocantur vocari quidem sed gratiam non accipere, A. S.¹. »

II^a pars nullam præ se fert difficultatem ; dicuntur peccata dimissa redire *secundum quid*, in quantum virtualiter in peccato sequenti continentur, seu quatenus peccatum ultimo perpetratum aggravatur ex prioribus propter ingratitudinem.

III. **Ingratitudo illa in quibusdam peccatis specialiter relucet** (a. 2). — Omne peccatum reddit hominem ingratum Deo, qui peccatum remisit ; at ingratitude maxime apparet in *odio fraterno*, in *apostasias* a fide, in *contemptu confessionis* et in *retractatione pœnitentiæ prius factæ*, quia in his major fit injuria beneficio divino. Legatur littera S. Thomæ.

IV. **Quo gradu autem redeat reatus per ingratitudinem** (a. 3). — « Non est necesse quod propter ingratitudinem semper per peccatum sequens redeat tantus reatus quantus fuit præcedentium peccatorum ; sed necesse est quod *proportionaliter*, quanto peccata prius dimissa fuerunt plura et majora, tanto redeat major reatus per qualecumque mortale peccatum. »

V. **An prædicta ingratitude sit speciale peccatum** (a. 4). — Peccatum recipit speciem ex intentione peccantis. Unde, si quis in contemptum Dei et suscepti beneficii peccat, jam illud peccatum trahitur ad speciem ingratitude, sicque est speciale peccatum. Si autem peccatum intendat peccator, puta homicidium aut adulterium, quin tamen intendat contemptum Dei et suscepti beneficii, ingratitude non erit speciale peccatum, sed trahetur ad speciem alterius peccati, sicut circumstantia quædam. « Hæ tamen circumstantiæ, animadvertit Cajetanus, ad eandem petinent speciem peccati in qua est peccatum cujus sunt circumstantiæ². »

1. Sess. VI, can. 17.

2. CAJETAN., *Comment.* in h. l. S. THOMÆ.

ARTICULUS QUARTUS

DE VIRTUTUM RECUPERATIONE ET MERITORUM REVIVISCENTIA PER PŒNITENTIAM

AD Q. LXXXIX S. THOMÆ

I. Per pœnitentiam omnes virtutes infusæ restituuntur (a. 1). — Fundamentum scripturisticum hujus doctrinæ habetur in parabola de filio prodigo, quem resipiscentem pater amplectitur eique reddi jubet stolam primam, et annulum et calceamenta. Quæ omnia, tum ex indole parabolæ tum ex interpretatione Patrum¹, significant reddi pœnitenti ornatum gratiæ sanctificantis et nobilem comitatum virtutum infusarum.

Concinit concilium Tridentinum. « In ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, *fidem, spem et charitalem*². » Charitas porro ceteras virtutes secum trahit, quarum dicitur *forma*. Liquet ratio theologica. Per pœnitentiam fit perfecta remissio peccatorum, ut jam ostensum est. Atqui remissio peccatorum non fit sine infusione gratiæ sanctificantis, quæ formaliter justificat et sanctificat. Ergo per pœnitentiam infunditur gratia sanctificans. Sed ex gratia sanctificante consequuntur omnes virtutes infusæ tamquam a radice seu essentia, sicut ex animæ essentia fluunt omnes potentiæ. Ergo per pœnitentiam omnes virtutes restituuntur.

II. Animadversio de virginitate et de virtutibus acquisitis. — Virginitas potest considerari quoad suum formale, prout est inclinatio et propositum abstinendi perpetuo a delectatione venerea, et sub hoc respectu redit per pœni-

1. LUC., XV; cf. S. AMBROS. in h. l. ; S. HIERON, *Epist.* CXLVI, etc.

2. Sess. VI, cap. VII.

tentiam cum gratia sanctificāte, quæ illam inclinationem restituit. Vel quoad suum materiale, quod importat *integralē* carnis, jamque restitui nequit, nec etiam remanet jus ad aureolam, quæ debetur his tantum qui nunquam voluntarie voluptatem seu delectationem veneream sunt experti.

Virtutes autem acquisitæ, sicut multiplicatis actibus acquiruntur, ita similibus actibus restituuntur. Hinc mirum esse non debet, post pœnitentiam, quæ quandoque unico actu contingit, hominem indigere multis conatibus ut paulatim facilitatem consequatur ad exercitia virtutum acquisitarum repetenda.

III. Utrum post pœnitentiam resurgat homo in æquali virtute (a. 2). — Tradit S. Doctor principium quo determinari possit an gratia quæ datur per pœnitentiam sit æqualis gratiæ amissæ per peccatum, et inferius dicitur quo gradu reddatur prior gratia per peccatum amissa (a. 5), nempe juxta Thomistas, in gradu dispositionis per quam resurgit. Principium autem hic expositum, est semper et ubique recolendum. Quum motus liberi arbitrii, qui pœnitentiam includit, sit ultima dispositio ad gratiam, quæ in justificatione datur, et major vel minor gratia infundatur secundum diversam dispositionem subjecti, oportet ut secundum intensiorem vel remissiorem motum liberi arbitrii et pœnitentiæ, homo majorem vel minorem recipiat gratiam¹. Atqui contingit intensionem motus pœnitentis quandoque esse majorem, quandoque æqualem gratiæ præexistenti, quandoque minorem. Ergo pœnitens quandoque resurgit in majori gratia quam habuerat, quandoque autem in æquali, quandoque etiam in minori. Et eadem est ratio de virtutibus, quæ ex gratia consequuntur. Hinc concludit Cajetanus, in h. l. : « *Ad majorem gratiam sequuntur majores virtutes et ad minorem, minores.* »

1. Hoc principium adeo liquet, ut concilium Tridentinum eo utatur : « Justitiam in nobis recipientes unus quisque suam secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem. » Sess. VI, cap. VII.

IV. Utrum per pœnitentiam restituatur homo in primitinam dignitatem (a. 3). — Dignitas principalis, quæ est adoptio in filium Dei per gratiam, restituitur eo modo ac ipsa gratia, cum sit ejus effectus. Dignitas autem secundaria, quæ est ipsa innocentia, non recuperatur, sicut nec virginitas materialis, sed pœnitens potest quandoque aliquid majus recuperare, quatenus postea alacrius et fortius agit.

Dignitatem autem ecclesiasticam recuperare prohibetur ille qui non pœnitet aut pœnitentiam negligit, aut commisit aliquod peccatum quod habet irregularitatem annexam; aut propter scandalum, quia scandalum est populo Dei tales personas supra se positas habere.

V. Quomodo opera in charitate facta mortificentur. (a. 4). — Doctrina est ad fidem pertinens opera meritoria in statu justitiæ facta mortificari. Sicut enim res viva dicitur mortificari quatenus perdit operationem vitæ, ita omnis res dici potest mortificari quando a proprio suo effectu vel operatione impeditur; et ideo opera virtuosa censentur mortificari quando impediuntur a proprio effectu, qui est perducere in vitam æternam. Atqui per peccatum subsequens opera meritoria impediuntur ab effectu illo, qui est in gloriam perducere. Ergo opera meritoria seu in charitate facta mortificari dicuntur per consequens peccatum mortale.

Quæ doctrina asseritur manifeste in Scripturis: « *Si averlerit se justus a justitia sua... omnes justitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur*¹. » Sermo est hic de operibus in justitia, seu charitate, factis, ideoque meritoriis, quæ dicuntur *justitiæ*, et quæ ita per peccatum a proprio effectu impediuntur, ut sint in oblivione coram Deo.

Huc etiam facit quod docet concilium Tridentinum, *quocumque peccato mortali gratiam amitti et hominem a regno Dei excludi*².

VI. De quadruplici differentia operum, quæ esse pos-

1. EZECH., XVIII, 24.

2. Sess. VI, cap. xv.

sunt viva, mortua, mortifera, mortificata (a. 6). — *Viva* sensu generali sunt omnia opera *salutaria*, quæ ad salutem æternam ordinantur, etiam illa quæ ad justificationem disponunt et sub influxu gratiæ actualis, quæ est *motio vitalis*, eliciuntur; stricte autem et proprie, opera quæ a *principio vitali permanenti*, nempe gratia sanctificante, procedunt, et hæc sunt opera *meritoria*. Opera autem *mortua privative* dicuntur quæ carent illo principio vitali, scilicet opera bona ex genere suo, elicitæ absque charitate et gratia sanctificante. Hujusmodi opera, cum nunquam processerint a principio vitæ, « non possunt iterum a principio procedere, quia transeunt, et iterum eadem numero resumere non possunt : unde impossibile est quod opera mortua iterum fiant viva per pœnitentiam ». Opera vero *mortifera*, seu *mortua effective*, ut loquitur Angelicus, dicuntur quæ sunt causa mortis, nempe opera peccati, seu peccata mortalia.

Demum opera *mortificata* dicuntur, quæ a gratia et charitate processerant sed per subsequens peccatum mortale a proprio effectu impediuntur, ut explicatum est n. v.

VII. De operibus mortificatis duplex instituitur quæstio (a. 5). — Prima quidem quæstio utrum opera per peccatum mortificata reviviscant per pœnitentiam et hæc est quæstio de *facto*; altera est de *quantitate* seu *gradu* in quo reviviscunt, utrum semper redeant *perfecte* et secundum *totam* efficiam qua *erant* prædita antequam mortificarentur; an vero *secundum gradum præsentis dispositionis* per quam pœnitens recuperat gratiam. De prima quæstione unanimis est doctorum consensus; de altera autem celebris adhuc exstat controversia.

VIII. Prima conclusio : Merita per peccata mortificata reviviscunt per pœnitentiam.

Doctrina ista, intellecta de ipso reviviscentiæ facto, abstrahendo a modo quo reviviscunt, est adeo certa, ut illam absolute negare censeatur temerarium.

Colligitur ex textibus Ezechielis : « Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis... *in justitia sua*,

quam operatus est, *vivel*¹. » Quod supponit *reviviscere* priorem *justitiam*, quam jam operatus est, ideoque merita, quæ sunt proprie opera justitiæ. — Inferius addit propheta: « Impietas impii *non nocebit ei*, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua². »

Ut vera sint simpliciter illa verba, oportet ut impietas a qua convertitur impius non destruat in æternum opera meritoria prioris vitæ, secus maxime noceret. Ergo concludendum est illa reveriscere.

Affertur communiter textus Joelis: « *Convertimini ad me in jejunio, fletu et planctu... Reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus et rubigo*³. » Conversioni pollicetur Deus prosperitatem et ubertatem, et, licet litteralis sensus sit de abundantia temporali, hæc iterum est symbolum ubertatis spiritualis, ut arguit S. Hieronymus contra Novatum: « Quid respondebit Novatus negans pœnitentiam et reformari posse peccatores *in pristinum statum*, si digna fuerint opera pœnitentiæ⁴? »

Valet probatio, saltem ex interpretatione patristica.

Abs re esset alios adducere textus, qui sæpius allegantur: « Non enim injustus est Deus ut *obliviscatur operis vestri*⁵. » At non constat Apostolum loqui de Judæis qui jam defecissent, sed potius videtur insistere in deterrendo a tanto malo eos qui nondum defecerunt.

Idem dicendum est de textu *Gal.*: « *Tanta passi estis sine causa? Si tamen sine causa*⁶. » — Animadverit Augustinus: « Quamvis isti nondum cecidissent, sed jam inclinabantur ut caderent⁷. » Fatendum est tamen multos Patres hunc textum accipere de reviviscentia meritorum, cum S. Hieronymo: « Sicut priora sine causa dicitur passus fuisse, dum peccat, sic *rursum non perdet ea, si ad pristinam fidem et ad antiquum studium revertatur*⁸. » Inde habetur argumen-

1. EZECHIEL, XVIII, 21, ss. — Cf. KNABENBAUER, in h. l.

2. EZECHIEL, XXXIII, 12, ss.

3. JOEL, II, 12, 25.

4. S. HIERON. in *Joel*, II; *P. L.*, XXV, 274.

5. *Hebr.*, VI, 10.

6. *Gal.*, III, 4.

7. S. AUGUSTIN., in h. l.; *P. L.*, XXXV, 2118.

8. S. HIERON., in h. l.; *P. L.*, XXVI, 350.

tum traditionis et concluditur nunquam dubitasse Patres de meritorum reviviscentia.

Ecclesia, licet nihil proprie definierit, doctrinam illam semper recolit ; hinc dicit concilium Tridentinum : « Justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba : « ...*Non enim injustus est ut obliviscatur operis vestri*¹. » Concilium itaque et recolit amissam gratiam recuperari posse et supponit præmium amissum iterum reddi labori præterito, cujus Deus non obliviscitur.

Summus Pontifex Pius XI tradit per pœnitentiam Jubilæi eam quam peccando amiserant meritorum donorumque copiam ex integro reparari².

S. Thomas exponit rationem cur merita mortificata possint vivificari seu reviviscere.

Id enim significat merita illa mortificata recuperare vim operandi proprium effectum, scilicet perducendi hominem in vitam æternam, a quo effectu producendo fuerant impedita per peccatum. Atqui per pœnitentiam merita vim illam recuperant. Ergo reviviscunt. Prob. min. Merita mortificata se habent sicut causa remanens, sed carens effectu propter impedimentum. Atqui causa remanens et carens effectu propter impedimentum debet statim, secluso impedimento, effectum producere. Ergo merita mortificata recuperant vim producendi proprium effectum quando removetur impedimentum peccati per pœnitentiam.

Ratio probationis est, quia merita, licet actu transierint per peccatum, remanent, quantum est de se, in acceptance divina. Hoc enim viget discrimen inter peccata remissa et merita mortificata, quod Deus absolute destruit et abolet peccata, at opera meritoria non abolentur sed tantum ab effectu impediuntur ; et, remoto impedimento, « *semper Deus illa opera, prout facta fuerunt, acceptabil.* »

Objicitur : Quod fit mortuum non potest amplius vivificari. Atqui merita præcedentia fiunt mortua per peccatum. Ergo nequeunt vivificari et reviviscere.

Resp. : Dist. maj. : Quod fit mortuum in se et secundum

1. Sess. VI, cap. xvi.

2. Bull. Indictionis Anni Sancti, *Act. Apost. Sedis*, xvi, 210.

se, non potest iterum vivificari, concedo ; quod fit mortuum hoc sensu tantum quod impeditur ab effectu producendo, sed remanet secundum se, non potest vivificari, nego. — Contradist min. : Merita præcedentia fiunt mortua, hoc sensu quod a proprio effectu producendo impediuntur, concedo ; hoc sensu quod destruantur, nego, siquidem remanent secundum se in acceptione divina, ut explicatum est. Et nego conclus.

IX. Secunda conclusio : Quantitas, seu gradus in quo reviviscunt merita mortificata commensuratur præsentì dispositioni per quam pœnitens resurgit. — Hæc conclusio docetur communiter a Thomistis, licet non sit unus explicandi modus, dum alii theologi aliter sentiunt. Quatuor recensentur sententiæ.

Prima sententia vult merita mortifica reviviscere tantum ad præmium accidentale. Sed hæc hodie communiter rejicitur, quia, cum meritum sit proprie respectu præmii essentialis, inficiari reviviscentiam quoad præmium essentialis est negare reviviscentiam proprie dictam.

Nec isti opinioni favet Angelicus hic ad 3. Rationem dedit S. Doctor cur reviviscant merita mortificata, quia nempe remanent in acceptione divina ; sed, cum dispositio pœnitentis sit necessaria conditio ad reviviscentiam, contingere potest ut quis resurgat in minori charitate et sic non recuperet totum quod habebat ante lapsum, licet semper recuperet præmium essentialis quod respondet præsentì dispositioni ; quoad partem vero quæ non reviviscit propter defectum præsentis dispositionis, habebitur in cœlo gaudium quoddam, seu præmium accidentale. Quocirca responsio illa S. Thomæ confirmat omnino interpretationem scholæ thomisticæ, scilicet merita præcedentia reviviscere juxta quantitatem seu gradum præsentis dispositionis.

Altera sententia contendit ita solum reviviscere quoad præmium essentialis, ut istud *duplici titulo* conferatur, nempe titulo præsentis dispositionis et titulo præcedentium meritorum. Ita Bannez, Sylvius, Contenson¹. Nec

1. Cf. illorum commentaria in h. l. S. THOMÆ; videatur card. BILLOT, *De Sacramentis*, II, 111.

etiam in hoc opinione salvatur ratio reviviscentiæ; nam dare eandem rem duplici titulo nullam utilitatem confert accipienti, « sicut si quis per decem dies in vinea alterius laboraret et daretur illi stipendium unius diei decem titulis, novem dies priores non censerentur computari et juste compensari¹. »

Tertia sententia est quam exprimit nostra conclusio quæque communior est inter Thomistas². Quarta sententia est quam exponit et defendit Suarez³, cuique favent Scotus et Durandus, quamque docent sat communiter theologi Societatis Jesu⁴, admittit haberi semper reditum meritorum secundum totam efficaciam.

Probatur sententia thomistica. Jam exposuimus (n. III) principium S. Thomæ, de mensura in qua datur gratia nova. « *Secundum quod motus liberi arbitrii in pœnitentia est intensior vel remissior secundum hoc pœnitens consequitur majorem vel minorem gratiam.* »

Hoc effatum intelligitur de gratia nova quæ per pœnitentiam confertur; quo sensu dicit concilium Tridentinum justitiam recipi *secundum propriam cujusque dispositionem*⁵.

At valere etiam pro reviviscentia gratiæ amissæ et meritorum mortificatorum supponit S. Thomas, dum in resp. ad 3 admittit fieri posse ut quidam gradus gratiæ præteritæ non reviviscat, si quidem pœnitens habebit de illo tantum accidentale præmium. Si teneret S. Doctor haberi semper reditum secundum totam efficaciam, minime loqueretur de præmio accidentali, nec ullum sensum hæc verba præ se ferunt in quarta sententia.

Ratio autem theologica evincit hanc etiam legem valere

1. BILLUART, dissert. III, art. 5.

2. Cf. DOM. SOTO, *IV Sent.*, dist. 16, q. II, a. 2; GONET, disp. VI, art. 2; BILLUART, loc. cit.

3. SUAREZ, Opusc. V, ubi reviviscentiam meritorum fuse et ex professo expendit.

4. Cf. inter ceteros PESCH, *De Sacramento Pœnit.*, n. 337, ss.; P. GALTIER, *De Pœnit.*, n. 509 ss.

5. Sess. VI, cap. 7. Concilium sess. XIV, cap. II, tradit pœnitentiam non fieri sine magnis fletibus et laboribus. Non apparet autem esse cum tantis laboribus, si sufficit *infimus* pœnitentiæ gradus ad restituenda merita præcedentia secundum totam efficaciam.

pro recuperatione prioris gratiæ et præcedentium meritorum.

Nam pœnitentia subsequens non est tantum removens prohibens, sed est simul dispositio requisita. Quando enim impedimentum destruit omnem dispositionem ex parte subjecti, id quod postea tollit impedimentum debet habere quoque rationem dispositionis. Atqui peccatum destruxit omnem dispositionem in subjecto, quod est absolute aversum a Deo et distans a gratia. Ergo pœnitentia subsequens simul debet remove impedimentum et rationem dispositionis habere; ac proinde verum erit priorem gratiam et præcedentia merita reviviscere *secundum propriam cujusque dispositionem*.

Hinc ruit fundamentum oppositæ sententiæ, quæ contendit pœnitentiam subsequentem habere solum munus removendi obicem.

Ceterum, tametsi se haberet solum ut removens prohibens, « non tamen propterea, animadvertit Gonet¹, per quamcumque pœnitentiam et actus remissos redirent omnia merita præcedentia et omnis antiqua gratia restitueretur : quia causa removens prohibens non unico et indivisibili modo semper illud removet, sed aliquando plus, aliquando minus... sicut ventus aliquando plus, aliquando minus removet nubes et sic plus vel minus solis restituit². »

X. Solvuntur difficultates, quæ sunt præcipua argumenta quartæ sententiæ.

— *Objicitur* 1° : Juxta Prophetam, impietas seu peccatum non amplius nocet post conversionem. Atqui multum noceret, si merita præcedentia non reviviscerent secundum totam efficaciam. Ergo.

— *Resp.* : Retorqueo argumentum : Juxta prophetam, peccatum non amplius nocet post conversionem. Atqui multum noceret, si pœnitens post conversionem deberet adhuc solvere pœnas vel in hoc sæculo vel in futuro, in

1. GONET, loc. cit., n. 46.

2. Quo exemplo utitur S. Thomas : « Sicut ventus auferens nubem nobis solem restituit, ita pœnitentia tamquam removens prohibens, gratiam gratum facientem et omnes virtutes nobis restituit. » *IV Sent.*, dist. 14, q. II, a. 2.

purgatorio. Ergo post conversionem nulla remanet, nec in præsenti nec in purgatorio, pœna solvenda. — Non valet istud argumentum, ergo nec prius. Effatum prophetæ intelligitur *positis ponendis*. Sensu generali, non amplius nocet, quia delet maculam culpæ, remittit reatum pœnæ æternæ, amicitiam cum Deo reddit : imo nullatenus nocebit si conversio fit in eo gradu qui removet omnem obicem : si nempe est conversio et contritio summa, poterit remittere totam pœnam temporalem et restituere priora merita secundum totam efficaciam ; si autem contritio est in gradu remisso, palam erit ipsa non relaxari totam pœnam nec reddi meritum in tota efficacia sed pro rata dispositionis per quam resurgit pœnitens.

Quocirca, maxime fundata iterum apparet sententia thomistica, si bene attenditur illa analogia inter remissionem pœnæ temporalis et reviviscentiam meritorum : non remittitur semper tota illa pœna, sed juxta mensuram dispositionum ; ergo nec semper reviviscit tota quantitas præcedentium meritorum, sed juxta dispositionis gradum.

— *Objicitur* 2° : Saltem non debet esse pro peccato præterito privatio æterna. Atqui erit privatio æterna si pœnitens nunquam habet præmium respondens summo gradui prioris meriti. Ergo.

— *Resp.* : Retorqueo argumentum : Non debet esse pro peccato præterito privatio æterna. Atqui erit privatio æterna, si virgo lapsa et postea pœnitens non recuperat aureolam virginitatis prius debitam. Ergo virgo lapsa et pœnitens virginitatis lauream recuperat. — Non valet istud argumentum. Ergo nec prius. Hic non habetur proprie pœna peccati præteriti, quasi Deus intenderet in æternum punire peccatum pœnitentia deletum, sed potius *defectus conditionis requisitæ*. Sicut in virgine lapsa et postea pœnitente deerit semper conditio ut virginitatis aureola recuperetur, quia fuit admissa voluntarie delectatio venerea ; ita in pœnitente qui resurgit in infimo gradu deerit semper conditio ut habeatur præmium respondens superiori gradui charitatis amissæ. « Sicut enim, si non resurrexisset a peccato, mortificata merita non sibi revixissent (quia peccatum proprium impedisset meritorum efficaciam) ita resurgendo a peccato cum minore tamen gratia, *ex*

ipso indispositus est ad suscipiendum fructum majoris meriti : ipse enim minor conatus resurgens et ad majora non progredientis impedimentum præstat efflicciæ majoris meriti præcedentis¹. »

XI. **Concludendum** sententiam nostram ab utroque extremo recedere et fervori excitando favere. Cavendum est a rigore, quo dejiciuntur animo pœnitentes, si non reviviscit meritum præcedens ad præmium essenziale ; et a nimia indulgentia, quatenus, si sciant homines semper redire priorem gratiam et priora merita, facilius negligunt opera bona et obliviscuntur veram pœnitentiam non fieri *sine magnis nostris fletibus* et laboribus et esse *laboriosum quemdam baptismum*, ut exponit concilium Tridentinum².

« Uterque vero scrupulus cavetur, ait Billuart, et jura misericordiæ et justitiæ conciliantur, dicendo quod homo pœnitens resurgat secundum quantitatem dispositionis præsentis ad aliquem gradum præmii essentialis, distinctum ab illo qui respondet præsentī dispositioni³. »

XII. **Doctrina Pii P. XI.** — Docet summus Pontifex : « Quicumque enim pœnitendo Apostolicæ Sedis salutaria jussa, Jubilæo magno vertente, perficiunt, iidem tum eam, quam peccando amiserant meritorum donorumque copiam ex integro reparant ac recipiunt, tum de asperrimo Satanæ dominatu sic eximuntur ut libertatem repetant *qua Christus nos liberavit*, tum denique pœnis omnibus quas pro culpis vitiisque suis luere debuerant, ob cumulatis-
sima Christi Jesu, B. Mariæ Virginis sanctorumque merita plene exsolvuntur⁴. »

Loquendo de vi piaculari quæ insit Jubilæo « Anni Sancti », Papa completam doctrinam tradit, quæ in his quatuor punctis resumitur : 1° dummodo pœnitentes omnia *jussa* perfecerint, ex integro meritorum donorumque copiam reparant ; 2° de Satanæ dominio eripiuntur et veram Christi libertatem repetunt ; 3° ab omnibus pœnis quas

1. CAJETAN, in h. l. S. THOMÆ.

2. Sess. XIV, cap. II.

3. BILLUART, loc. cit.

4. *Acta Apost. Sedis*, XVI, 210.

luere debuerant exsolvuntur ; 4° id fieri potest ob Christi et B. V. Mariæ ac sanctorum merita, quæ *thesaurum* Ecclesiæ constituunt, ut exponemus infra.

Hæc sane est indoles Jubilæi ut et copiam gratiæ ex integro reparet et omnem pœnam temporalem remittat ; at quis, etiamsi nostræ sententiæ adversetur, sustinebit sufficere minimum pœnitentiæ gradum ut tota pœna temporalis remittatur ? Neque id innuit Pontifex, quin potius requirit ut *salutaria Apostolicæ Sedis jussa perficiantur*. Quæ omnia si reapse præstentur, non erit infimus pœnitentiæ gradus.

QUÆSTIO QUARTA

De Partibus Pœnitentiæ in speciali

AD Q. I-IV SUPPLEMENTI

Jam ostendimus partes sacramenti intrinsecas esse tres actus pœnitentis, scilicet contritionem, confessionem, absolutionem, quæ rationem habent materiæ. Disserendum superest de singulis in speciali.

ARTICULUS PRIMUS

DE CONTRITIONE

AD Q. I-XV S. THOMÆ

I. Vera contritionis notio (q. 1, a. 1). — Derivatur nomen a verbo *conteri*, quod significat rem duram in minimas partes dividi et reduci. Quia autem homo per peccatum habet cor seu affectum obduratum, ideo actus ille quo hæc duritia tollitur et peccatum dimittitur, contritio dicitur per similitudinem. Non tollitur porro duritia cordis nec dimittitur peccatum nisi fiat *detestatio* peccati. Detestatio autem est ut quid præsuppositum, ex quo sequitur *dolor*, ut quid ad essentiam contritionis, ut est actus virtutis, ad pœnitentiam pertinens. Non foret porro detestatio vera nec dolor verus, nisi includerent propositum non amplius peccandi et offensam divinam reparandi per satisfactionem. Quatuor itaque in contritione importantur : detestatio seu odium peccati, dolor pro peccato, propositum non peccandi, voluntas quædam satisfaciendi. Et hæc omni contritioni conveniunt. At, si jam sermo sit de contritione prout Novæ Legi convenit et est pars sacramenti,

debet importare votum saltem implicitum *confitendi* simul et *satisfaciendi*.

Quapropter probanda omnino est definitio quam colligit Angelicus : *Dolor pro peccatis cum proposito confitendi et satisfaciendi*.

Huic consonat definitio Tridentina : *Animi dolor* ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero et voto præstandi reliqua quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur¹.

II. In quo reponatur formaliter actus contritionis (a. 2).

Liquet contritionem esse virtutis actum, cum importet aliquam voluntatis rectitudinem, qua fit diminutio seu annihilatio, aut detestatio propriæ voluntatis per quam commissum fuit peccatum. Pertinet autem ille actus ad virtutem cujus est peccatum præteritum detestari et destruere, scilicet ad pœnitentiam.

Quum vero actus primarius cujuscumque virtutis sit unus et simplex, non est aggregatum quoddam ex pluribus actibus, nempe odii et doloris, ut nonnulli olim theologi existimarunt; nec est formaliter detestatio seu odium peccati, ut alii dixerunt; sed *formaliter dolor pro peccato*, præsupponens odium seu detestationem illius et importans, ut consecutivum, propositum non peccandi, confitendi et satisfaciendi².

Contritio enim, utpote actus pœnitentiæ, consistit formaliter in eo quod respicit pœnitentia, ut scilicet homo pœna seu dolore teneatur de offensa Dei. Hoc autem præsupponit odium peccati, ut est malum Dei; odium vero causat dolorem et ex dolore consequitur, ut proprietas necessaria, propositum non amplius renovandi illud malum, sed illud removendi per confessionem et reparandi per satisfactionem.

III. Contritionis divisio (a. 3). — Solet dividi contritio in imperfectam et perfectam. Imperfecta potest dupliciter accipi. Primo quidem sensu, ut nomen contritionis

1. Sess. XIV, cap. iv.

2. De illa controversia, cf. GONET, disp. VII, art. 1.

ipsi proprie conveniat et ipsa ad virtutem pœnitentiæ pertineat, sicque est actus initialis qui disponit ad pœnitentiam perfectam : sicut enim concipitur quædam charitas inchoata quæ ad perfectam ordinatur, ita concipi potest quidam motus pœnitentiæ inchoatus, qui ad perfectam pœnitentiam ut ad terminum tendat. Altero autem sensu et prout communiter accipitur, non jam retinet nomen contritionis, sed *attritio* vocatur, et est dolor de peccatis non ex motivo proprio pœnitentiæ, considerando Deum ut est summum bonum, a quo peccatum mortale avertit, sed ex alio motivo, *quoniam vel ex ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennæ el pœnarum metu communiter accipitur*¹. Potest autem attendi generalis fœditas peccati, ita ut voluntatem peccandi excludat ; vel fœditas specialis alicui peccato, sic que attritio pertinet ad virtutem contra quam fuit peccatum, quia ejusdem virtutis est amare honestatem propriam et detestari fœditatem peccati aut vitii oppositi.

Attritio vero quæ elicitur ex metu gehennæ et timore amittendi vitam æternam ad virtutem spei reducitur : quia enim vitam æternam speramus, eo ipso infernum horrescimus et consequenter peccatum detestamur, quo vita æterna impeditur et damnatio inducitur.

IV. De origine illius divisionis. — Jam S. Gregorius Magnus distinguit duo « compunctionis genera, quia alii adhuc per *timorem* plangunt, alii vero jam se per *amorem* in lamentis afficiunt². »

Alanus de Insulis distinguit pœnitentes qui *corde attruntur* et qui *plene conteruntur*. Isti minus mali fiunt, sed non desierunt esse mali nisi perfecte conterantur³. Differunt itaque attritio et contritio in hoc quod per contritionem remittatur peccatum, seu quod homo desinat esse malus, per attritionem vero nondum peccatum dimittatur, seu quod pœnitens incipiat esse minus malus, sed nondum desinat esse malus per justificationem.

1. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. iv.

2. S. GREGOR. M., in *Ezech.*, *Hom. II*, 10, 20-21 ; *P. L.*, LXXVI, 1070.

3. ALAN. INSUL., *Regul de Sacra Theol.*, 85 ; *P. L.*, CCX, 665.

S. Thomas ita distinguit : attritio dicit quamdam displicentiam de peccatis commissis, sed nondum perfectam ; contritio autem perfectam¹. Concilium demum Tridentinum, ut vidimus, attritionem vocat contritionem imperfectam, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur.

V. Attritio non potest fieri contritio, licet virtute sacramenti pœnitentiæ homo fiat ex attrito contritus.

Prob. I^a pars. Actus unius virtutis non potest fieri actus alterius virtutis specificè distinctæ. Atqui attritio et contritio, ut constat ex dictis n. III, pertinent ad virtutes specie distinctas. Ergo attritio nunquam potest fieri attritio.

Objicitur : Attritio se habet ad contritionem sicut fides informis ad fidem formatam. Atqui fides informis fieri potest formata. Ergo attritio fieri potest contritio.

— *Resp.* : Nego paritatem assertam in majore. Nam fides est *habitus*, qui, postquam fuit informis, potest informari caritate, attritio autem est *actus*, qui non potest procedere ab habitu prius informi et postea formato, sed elicitur sub influxu gratiæ actualis.

Dist. min. : *Habitus* fidei ex informi fit formatus, concedo ; *actus* fidei ex informi fit formatus, nego. — Et nego conclus. Non enim datur habitus a quo procedere possit attritio et postea contritio, cum omnes habitus virtutum infusarum quæ voluntatem respiciunt consequantur charitatem.

Explicatur II^a pars. Sensus est « eum qui ante sacramentum in re susceptum, tantum habebat attritionem, per sacramentum fieri contritum : vel actualiter, exercendo scilicet actum veræ perfectæque charitatis ; vel habitualiter, in quantum virtute sacramenti gratiam et virtutes supernaturales, et inter eas virtutem pœnitentiæ, accipit, qua mediante fit habitualiter contritus². »

Hinc animadvertit Soto significantius dici : *homo ex attrito fit contritus*, adveniente gratia, quam : *attritio fit*

1. S. THOM., IV Sent., dist. 17, q. II, a. 1, sol. 2 ad 2.

2. SYLVIVS, in h. l.

contritio ; quia hic posterior modus loquendi significat mutationem intrinsecam attritionis in contritionem, prior vero solum denotat mutationem extrinsecam ex parte subjecti, quod de attrito in actu fit contritum habitu¹.

VI. **De contritionis objecto** (q. II). — Quum contritio debeat remove re duritiam voluntatis, debet esse de *malo cujus voluntas est causa*, et illud malum est culpa, non autem pœna. Inde concluditur contritionem esse de malo culpæ, dum de malis pœnæ potest esse dolor sed non contritio (a. 1). Et pariter, quia peccatum originale non est nostra voluntate inductum sed ex vitiatæ naturæ origine contractum, de ipso non potest esse contritio, proprie loquendo, sed displicentia tantum, vel dolor (a. 2). Quia autem duritia voluntatis invenitur in quolibet peccato actuali, eo quod voluntas sit propria ejus causa, oportet ut, si debeat curari, per contritionem comminuentem remittatur (a. 3). Respicit porro tanquam objectum proprium id ad quod secundum *rationem propriæ speciei* movetur, scilicet peccatum præteritum, et ex consequenti peccatum futurum, secundum quod habet aliquid de actu prudentiæ adjunctum. Itaque de peccato præterito est proprie *contritio*, de futuro autem est magis *cautio*, quæ est pars prudentiæ contritioni juncta (a. 4).

In contritione autem peccatorum attenduntur et *principium*, scilicet cogitatio et dolor de singulis, et *terminus*, quando dolor ille gratia informatur. Quantum autem ad principium contritionis, oportet ut de singulis peccatis mortalibus quæ quis in memoria habet conteratur² ; sed quantum ad terminum sufficit ut sit una communis omnibus : tunc enim ille motus *agil in vi omnium dispositionum præcedentium* (a. 6).

VII. **De quantitate contritionis** (q. III). — Dolor de peccatis, qui est essentialiter contritio, nempe displicentia

1. Soto, in *IV Sent.*, dist. 17, q. II, art. 5, concl. 3.

2. Quapropter Catechismus Concilii Tridentini, ubi de contritione disserit, prudenter animadvertit : « *Maxime hortandi et monendi sunt fideles ut ad singula MORTALIA CRIMINA PROPRIUM CONTRITIONIS DOLOREM adhibere studeant.* »

præteriti peccati, debet esse omnium maximus seu summus *appretiative*, quatenus pœnitens ita peccatum detestetur ut pro nulla re velit illud committere. Ratio est tum quia Scriptura præcipit ut conversio fiat *ex toto corde*¹, quod importat dolorem *appretiative* summum; tum quia id ex natura rei exigitur. Etenim quantum aliquid placet tantum contrarium ejus displicet. Atqui contrarium peccati, scilicet finis ultimus, super omnia placet, cum omnia propter ipsum desiderentur. Ergo peccatum, quod a fine ultimo avertit, super omnia displicere debet.

Non requiritur autem ad rationem contritionis ut dolor sit omnium maximus *intensive*: quia illa intensio provenit ex vehementia obsectorum quæ nos movent, vehementius autem nos movent sensibilia, quæ nobis propinquiore sunt, quam spiritualia et divina (a. 1).

Imo nec aliquis intensionis gradus est necessarius; nam quilibet gradus charitatis veræ etiam remissus excludit peccatum extra sacramentum, et omnis attritio vera, quæ habet omnes attritionis dotes, justificat cum sacramento.

Ex parte doloris qui est in ratione, scilicet displicentiæ de peccato, ut est offensa Dei, non potest esse contritio nimia, sicut nec amor charitatis, quo intenso talis displicentia intenditur, potest esse nimius; at posset esse nimia quantum ad dolorem sensibilem, si nempe ita debilitaret corpus, ut non jam remaneret sufficiens ad ea quæ agenda incumbunt (a. 2).

Debet esse contritio de omnibus peccatis et de singulis, nullo excluso, quia conveniunt omnia in hac ratione quod sint offensa Dei; sed dolor de peccato graviore debet esse major *appretiative*: quia, cum sit major offensa, est major ratio doloris quam in leviori (a. 3). Necesse tamen non est ut pœnitens actualem comparisonem instituat: quia, sicut qui aliquam communitatem diligit, virtute singulos diligit plus vel minus, secundum eorum ordinem in bono communi, ita qui dolet de hoc quod Deum offendit, de diversis implicite dolet, secundum quod plus vel minus per ea Deum offendit (ad 3).

1. Cf. JOEL., II.

VIII. **De tempore contritionis** (q. iv). — Contritionis tempus est totius vitæ præsentis status (a. 1). Quia enim homo pœnam æternam peccando meruit et contra æternum Deum peccavit, debet, pœna æterna in temporalem mutata, saltem dolor in toto hominis æterno, id est in hujus vitæ statu manere. Sed, sicut quoad intensitatem, debet esse moderate intensa, ita quoad tempus debet moderate durare, ne homo in desperationem et pusillanimitatem et hujus modi vitia labatur (a. 2).

Post hanc vitam animæ quæ in patria sunt contritionem habere non possunt, quia carent dolore propter gaudii plenitudinem. — Illæ vero quæ sunt in inferno carent contritione, quia, etsi dolorem habeant, deficit tamen in eis gratia contritionem informans.

Animabus autem in purgatorio competit contritio non tamen meritoria, quia illis competit dolor de peccatis gratia informatus, sed non sunt amplius in statu merendi. In hac autem vita tempus proprie est contritionis, cum hæc tria inveniri possint, et *dolor, gratia informatus, et status merendi* (a. 3).

IX. **De effectu contritionis** (q. v).

Contritio ut est pars sacramenti concurrit ad remissionem peccati, sicut alia sacramenta per modum causæ efficientis instrumentalis physicæ, ex opere operato; ut autem est actus virtutis pœnitentiæ, concurrit ad remissionem peccati per modum causæ materialis dispositivæ, quæ necessario, vi sui, conjunctam habet gratiæ infusionem (a. 1), ut explicatum est q. iii, art. 1, n. xiii¹.

Ostendimus ibidem n. vi, non semper cum reatu culpæ remitti simul totum reatum pœnæ temporalis; attamen vis contritionis tanta esse potest ut tota pœna remittatur. Quod dupliciter fieri potest: ex parte charitatis perfectæ, nam ei qui summe diligit totum debitum remittitur; ex parte doloris sensibilis, quem voluntas in contritione excitat, qui nempe est pœna quædam et tantum potest intendi, ut sufficiat ad deletionem culpæ simul et pœnæ (a. 2).

1. De necessitate autem contritionis sufficit quæ disseruimus de necessitate pœnitentiæ, ibid., ii-v.

Ut autem valeat contritio ad deletionem culpæ, quantumcumque parvus sit dolor, sufficit, dum modo rationem contritionis habeat (a. 3). Ratio est quia sic conjunctam habet charitatem et quævis charitas etiam remissa excludit omne peccatum mortale¹.

De hoc dubium moveri nequit, sed quæstio est de attritione quæ disponit ad justificationem per sacramentum obtinendam, utrum sufficiat attritio quævis, an requiratur contritio cum amore Dei conjuncta.

X. Brevis conspectus quæstionum quæ de attritione versantur.

Veteres theologi ante Aquinatem non solebant attritionem distinguere a contritione, sicut nunc; sed tamen definitiones quas de contritione tradebant, imo et ipsa definitio quam eligit Angelicus, nempe *dolor pro peccatis assumptus cum proposito confilendi et satisfaciendi* (q. 1, a. 1), possunt tum de contritione tum de attritione accipi. Vidimus supra n. iv, quomodo Alanus Insulensis definiat attritionem. S. Thomas autem accuratius discernit attritionem a contritione, ex parte principii seu motivi, quatenus principium attritionis sit timor servilis, contritionis autem sit timor filialis², docetque hanc attritionem, nedum mala sit, imo esse principium pœnitentiæ proprie dictæ et justificationis: « Actus pœnitentiæ a timore servili procedit sicut a primo motu affectus sic ordinato; a timore autem filiali sicut ab immediato et proprio principio³. »

Novatores porro hanc doctrinam omnino perverterunt.

Lutherus, postquam descripsit attritionem seu contritionem qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis ac æternæ damnationis acquisitionem, concludit: hæc contritio facit hypocritam immo magis peccatorem⁴.

Baiani, Jansenistæ, Pistorienses, vi sui principii de du-

1. Huc faciunt quæ diximus supra de vi pœnitentiæ perfectæ, et in tractatu de Baptismo, quæ exposuimus de baptismo *flaminis*.

2. Hic. q. 1, art. 3, *sed contra*. — Cf. III P. q., lxxxv, art. 5.

3. *Ibid.*

4. Prop. 6 damn a LEONE X, 15 junii 1520; DENZINGER, 746.

plici amore, tenent omnia quæ facit homo procedere vel ex charitate et sic bona esse, vel ex cupiditate dominante et sic esse mala, ac consequenter volunt timorem gehennæ esse malum et requirunt pro admittendis pœnitentibus ad reconciliationem, non modo contritionem charitate formatam, sed et fervorem charitatis dominantis¹.

Omnes catholici profitentur attritionem quæ ex turpitudine peccati vel ex metu gehennæ concipitur si voluntatem peccati excludat, non esse malam, imo donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsus²; at insuper quærunt theologi utrum sufficiat attritio illa ad justificationem cum sacramento, an requiratur etiam contritio perfecta cum amore Dei. Plures veteres theologi existimabant *per se* requiri contritionem perfectam, ita ut sacerdotes peccata dimittant vel retineant peccata, dum dimissa a Deo vel retenta judicant et ostendunt; *per* accidens tamen sufficere contritionem existimatam, in eo scilicet qui putans se contritione gaudere, accederet ad sacramentum cum sola attritione. Ex quo sequitur pœnitentiæ sacramentum, non *per se*, sed *per* accidens dumtaxat conferre gratiam primam. Ita Petrus Lombardus³. Pariter S. Bonaventura, qui dicit hominem teneri confiteri « vel ex charitate vel ex dispositione ad charitatem sufficiente, vel secundum probabilitatem vel secundum veritatem », sicut tenemur ad eucharistiam accedere cum charitate probabiliter existimata⁴. Tribuitur quoque hæc sententia Guillelmo Altisidorensi, Alexandro Halensi, Gabrieli Biel⁵.

Ceteri autem scholastici communius, etiam Scotus et Durandus, confitentur sufficere attritionem, dummodo voluntatem peccandi excludat. Quæ sententia post concilium Tridentinum ubique recipitur.

At sæculis præsertim XVII et XVIII quæstio novo modo instauratur. Dum Magister *Sententiarum* et S. Bonaventura statuunt ut conditionem *per se* requisitam charitatem

1. Cf. Prop. 23, 25, 36.

2. Conc. Trid., Sess. XIV, c. IV.

3. PETR. LOMBARD., *IV Sent.*, dist. 18, n. 6.

4. S. BONAVENT., In *IV Sent.*, dist. 17, a. 2; q. III, et dist. 18; P. I, a. 2, q. I.

5. Illorum mentem inquit PALMIERI, *De Pœnit.*, II, p. 328, ss.

habitualement, quæ jam justificat, posteriores theologi requirunt charitatem *actualement*, seu actum charitatis remissæ, quæ vi sui non justificaret sed quæ sufficit ad justificandum cum sacramento. Ita post Sylvium, Estium, præsertim Juenin, Morinus, Berti¹. Communior tamen etiam illo tempore remanet sententia quæ tenet non requiri actum charitatis etiam remissæ; sed aliunde persistit controversia utrum sufficiat amor initialis qui in actu spei includitur, an requiratur aliquis amor *benevolus*, qui tamen nondum est charitas, et ita plures sentiunt cum Billuart².

Duæ igitur remanent quæstiones : una *dogmatica*, contra hæreticos ; altera *scholastica* inter theologos.

XI. Prima conclusio : Attritio ex metu gehennæ concepta, dummodo non sit timor serviliter servilis, est actus, bonus et utilis ad salutem. — De fide. Scriptura ubique hortatur homines ad timorem, ita quidem ut ille *timor* sit *initium* sapientiæ³. Hinc Joannes Baptista peccatores ad pœnitentiam inducit ex illo motivo, ut fugiant venturam iram et alias pœnas, quas Deus minatur : « Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira ? Facite ergo dignum fructum pœnitentiæ⁴. » Ipse Christus Dominus nobis commendat timorem gehennæ : « Sed potius *timele* eum qui potest et animam et corpus perdere in *gehennam*⁵. »

Patres quoque timorem illum inculcant. Sic Clemens Alexandrinus, postquam enumeravit timorem inter dispositiones *quæ ducunt ad charitatem*, concludit eos qui accusant timorem contra ipsum Deum insurgere : « Qui timorem autem accusant legem insectantur. Quodsi legem, clarum est quod illum qui legem dedit, Deum⁶. »

S. Ambrosius rectè scribit : « Is qui in judiciis Dei sperat,

1. JUEININ, De Pœnit., q. II, c. IV, n. 11; MORIN, De Pœnit., I. VIII, c. IV, n. 2; BERTI, t. VII, l. XXXIV, c. V.

2. BILLUART, dissert. VI, art. 7.

3. Prov., I, Eccle., I.

4. MATTH., III, 7, seq.

5. MATTH., X, 28.

6. CLEM. ALEXANDR., Strom., II, c. VI et VII; P. G., VIII, 966, 967.

servare potest verbum veritatis, quia, *dum veretur pœnam custodit gratiam*¹. »

S. Chrysostomus expresse timorem gehennæ prædicat velut salutarem : « Quid gehenna gravius ? Sed hujus metu nihil utilius ; gehennæ namque timor regni nobis affert coronam². »

Quod sub alia forma dicit S. Augustinus : « Plane time, nihil melius times, nihil est quod magis timere debeas³. »

Declarationes Ecclesiæ prodierunt multæ. Leo P. X damnavit propositionem Lutheri jam citatam, n. x. — Concilium Tridentinum, in cap. 4 sess. xiv, « contritionem imperfectam, quæ attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccati excludat cum spe veniæ, declarat non solum non facere hominem hypocritam et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsus. » Et in can. 5 sententiæ Lutheri anathema dicit. — Inter propositiones ab Alexandro VIII damnatas, hæc recensetur : « Attritio quæ ex gehennæ et pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis⁴. »

Huc etiam spectant propositiones 60-62 damnatæ in Quesnello et prop. 25 Pistoriensium damm. in Bulla *Auctorem fidei*⁵.

Probatur ratione theologica⁶. Attritio illa, utpote timor et fuga mali, rationem desumit ex bono cui opponitur malum quod refugitur et idcirco laudabilis et utilis erit si laudabile et utile sit illud bonum. Atqui bonum oppositum malo quod timet attritio est laudabile et utilissimum, nempe beatitudo et salus æterna ; nam idcirco timentur gehenna et pœnæ quia appetuntur salus et bea-

1. S. AMBROS., in Ps. cxviii, 28 ; P. L., xv, 1277.

2. S. CHRYSOST., *Homil. XV*, in princ. ; P. G., xlix, 154.

3. S. AUGUSTIN., *Serm. CLXVIII*, n. 8 ; P. L., xxxviii, 882.

4. DENZINGER, 1305.

5. *Idem*, 1410, ss., 1525.

6. Communiter apud Thomistas exponitur, præsertim GONET, disp. VII, art. 3 ; BILLUART, dissert. IV, art. 5.

titudo æterna. Ergo attritio ex metu gehennæ et pœnarum concepta est laudabilis et utilis.

Quod clarius elucet, si analysis attritionis instituatur. Tria hic inveniuntur : 1° voluntas fugiendi infernum et pœnas ; 2° medium aptum ad hæc efficaciter fugienda, nempe detestari peccatum ; 3° ordinatio hujus medii ad hunc finem. Atqui hæc tria sunt bona et laudabilia : voluntas fugiendi et vitandi infernum est laudabilis, cum infernus et pœnæ sint verum malum odio dignissimum ; detestari peccatum est omnino laudabile, imo et jure naturali ac divino præceptum ; ordinare detestationem peccati ad vitandum malum inferni est laudabile, cum id efficaciter ducat ad remotionem tanti mali : qui enim detestatur peccatum ab inferno præservatur. Ergo ex analysi attritionis colligitur hunc actum esse bonum et laudabilem.

Ut autem attritio vera intelligatur, recolendum est quadruplicem distingui timorem¹. Dicitur timor quidem *mundanus*, quo quis recedit a Deo, quia timet mala, et hic est malus ; timor vero *servilis*, quo quis ad Deum convertitur, quia timet malum pœnæ ; timorque *filialis*, quo quis Deo inhæret, quia timet malum culpæ seu offensam patris ; timor demum *initialis*, qui est medius inter utrumque timorem.

Esset porro timor *serviliter servilis* si respiceret pœnam ut principale malum, ita ut eligeret peccatum, nisi esset pœna. Liquet hujusmodi timorem habere finem inordinatum et contrariari charitati. At, si sit simpliciter servilis, non considerat pœnam ut principale malum, neque fugam pœnæ ut finem ultimum, neque excludit ulteriorem relationem ad Deum. Sub hoc igitur respectu timor servilis non est malus, sed utilis. Sicut enim malum non est artificii ordinare suam artem ad pecuniam, quia hoc non excludit ulteriorem finem nobiliorem, ita malum non est pœnitenti ordinare detestationem peccati ad fugam pœnæ, quia id non impedit ordinationem ad ultimum finem, Deum, sed potius juvat.

1. S. THOM., II^a II^æ, q. XIX, a. 2. — De his etiam disserit S. AUGUSTINUS, *Tract. in Joan.*, IX, XLIII ; *P. L.*, xxv, 1708, 2049, 2050.

Ex his omnibus colligitur attritionem esse actum intrinsece supernaturalem, quia est actus proprie *salutaris* respiciens finem intrinsece supernaturalem, nempe salutem æternam, quæ est physica participatio vitæ Dei propriæ, et ideo procedit a principio supernaturali, scilicet Spiritu Sancto movente, licet nondum inhabitante, juxta verba concilii Tridentini¹.

XII. Secunda conclusio : In attritione salutaris sufficiente ad justificationis gratiam cum sacramento non requiritur charitas habitualis, — Contra Magistrum Sententiarum pluresque veteres theologos, quorum opinionem exposuimus, n. x. Conclusio est hodie ita communis, ut dici queat certa theologicæ.

Probatur ex concilio Tridentino. « Et quamvis sine sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit². »

Loquitur concilium de illa attritione quæ sine sacramento non justificat, sed cum sacramento disponit ad justificationem ; nec aliud requirit concilium. Atqui attritio hujusmodi est sine caritate habituali, secus etiam extra sacramentum justificaret, et, quia nihil aliud postulatur, est proxima et sufficiens dispositio ad justificationem. Ergo attritio absque caritate habituali est dispositio proxima et sufficiens ad justificationis gratiam.

Constât ex natura sacramenti pœnitentiæ. Est enim per se sacramentum mortuorum, quod hominem transfert de morte ad vitam et Deo reconciliat. Atqui, si requireret jam charitatem habitualement, non esset per se sed per accidens tantum sacramentum mortuorum, cum charitas jam faciat hominem vivum et Deo reconciliatum. Ergo in sacramento pœnitentiæ non requiritur charitas habitualis.

Pariter, est in Ecclesia vera potestas clavium non tantum declarandi peccata esse remissa, sed et remittendi vere peccata per *actum judicalem*, ut asserit Tridentinum, can. 9. Atqui potestas hujusmodi non foret, si sacramen-

1. Sess. XIV, c. iv.

2. Sess. XIV, cap. iv.

tum pœnitentiæ requireret charitatem habitualement, quia jam essent peccata remissa, et potestas clavium non esset judicialis, sed tantum declarativa. Ergo.

XIII. Tertia conclusio : Neque actus charitatis quantumvis remissæ requiritur ad attritionem quæ ad justificationem cum sacramento sufficit. — Sententia hodie communis.

Non potest requiri ad justificationem cum sacramento actus qui jam ante sacramentum infallibiliter annexam habet justificationem; secus sacramentum pœnitentiæ non redderet faciliorem salutis viam nec esset per se sacramentum vivorum, cum præsupponeret gratiam. Atqui actus quivis charitatis quantumvis remissæ infallibiliter annexam habet justificationis gratiam. Ergo.

Prob. min. Actus charitatis etiam remissæ, dum modo veram et propriam charitatis rationem attingat, est vera cum Deo amicitia, quæ reddit hominem dignum Dei amore, atque idcirco Deo gratum et acceptum. Sed impossibile est ut homo sit Deo amicus et Dei amore dignus, nisi sit intrinsece justus et sanctus. Ergo actus charitatis quantumvis remissæ secum fert justificationis et sanctificationis gratiam.

XIV. Quarta conclusio : Attamen in instanti quo fit justificatio per sacramentum, pœnitens elicit verum charitatis actum. — Ratio est quia gratia sanctificans, ut optime exponit Billuart, infunditur cum charitate habituali homini pœnitenti, non modo quasi mortuo, sed ita ut homo illam accipiat actu voluntario et libero et in amicitiam Dei libere consentiat. Hæc autem actualis et libera acceptatio gratiæ et in amicitiam Dei consensio, quid est aliud quam actus charitatis ex ipsa gratia sanctificante et habituali charitate in genere causæ efficientis consequens, licet possit dici illam natura præcedere in genere causæ materialis et dispositivæ¹.

XV. Quinta conclusio : In attritione vera quæ ad jus-

1. BILLUART, dissert. IV, art. 7, § 2.

tificationem cum sacramento sufficit, includitur aliquis Dei amor initialis, ab actu spei distinctus.

Prima pars communiter admittitur; de altera autem disputatio movetur; quæ forte ex æquivocatione oritur. Si enim nomine amoris initialis intelligitur quædam charitas remissa, jam concedendum est non requiri; si autem intelligitur quidam gressus versus charitatem, jam liquet importari aliquem motum benevolentiae, quem solus actus spei secundum se non dicit. Hoc sensu amor initialis admittitur non tantum a Billuart, sed a pluribus etiam extra scholam S. Thomæ. Sic Ch. Pesch scribit: « *a*) homo vere attritus detestatur offensam Dei et vult sibi reddere Deum propitium; hic autem est gressus versus caritatem Dei; *b*) vult servare totam legem divinam, ergo etiam præceptum diligendi Deum super omnia; et ita habet caritatem in voto seu proposito; *c*) vult pervenire ad vitam æternam, quæ est perfectissima cum Deo amicitia; ergo habet caritatem pro fine ultimo¹. »

Porro gressus versus caritatem, caritas quæ habetur in voto et pro fine, innuunt jam amorem quemdam benevolum.

Ratio præcipua est quia, ut attritio sufficiat reapse ad deletionem peccati seu justificationem debet aliqua ratione detestari peccatum ut est proprie peccatum et idcirco offensa Dei. Atqui, si detestatur aliqua ratione peccatum ut est offensa Dei, eo ipso vult aliqua ratione bonum Deo, et hoc est habere jam amorem quemdam benevolentiae. Huc spectat effatum S. Augustini: « Solus Deus TIMERI SINE AMORE NON POTEST². » Ergo vera attritio quemdam Dei amorem benevolum importat. — Concilium Tridentinum non intendit controversiam dirimere, sed in cap. 6 sessionis VI assignat sex actus qui ad justificationem disponunt, nempe actus *fidei*, *timoris*, *spei*, *amoris*, quo Deum tanquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt, ac detestationis peccati seu pœnitentiæ, cum proposito declinandi a peccato. Hic traditur quædam conversionis *psychologia*, quæ semper ac necessario servatur in omni conversione, sive hæc

1. PESCH., t. VII, p. 88.

2. S. AUGUSTIN., lib. LXXXIII, quæst. n. 1; P. L., XL, 25.

fiat cum sacramento baptismi sive cum sacramento pœnitentiæ. Videtur itaque requiri quidem amor initialis, licet necesse non sit curare de illo reflexe ; amor nempe, qui est plusquam spes, qui nondum est caritas proprie dicta, si quidem *disponit* ad justificationem seu infusionem gratiæ et caritatis, quique igitur est quidam amor benevolentia. Ergo in pœnitentia sicut in baptismo amor quidam benevolentia, qui tamen nondum est caritas, est inter conditiones requisitas ad justificationem.

XVI. **Recolendum tandem** contritionem vel attritionem prout est materia sacramenti, esse debere explicitam et *formalem*, nec sufficere virtualement ; quia materia seu pars intrinseca sacramenti non suppletur in alio, sed debet formaliter explicite poni. Ita communiter theologi etiam extra Thomistas¹.

1. Cf. P. GALTIER, *Thes.*, xxvi.

ARTICULUS SECUNDUS

DE CONFESSIOE

AD Q. VI ET SEQQ. S. THOMÆ

I. **Error.** — Generatim qui negant esse in Ecclesia sacramentum pœnitentiæ impetunt confessionem; at speciatim a reformationis tempore diffunditur ille error. Jam Wicleff dixerat: « Si homo fuerit debite contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. » Quæ propositio fuit in Concilio Constantiensi a Martino V damnata¹. Deinde Petrus Martinez de Osma, sæculo XV, propositiones istas docuit: « 1. Peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves. — 2. Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure divino. — 3. Pravæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur, sine ordine ad claves. 4. Confessio debet esse secreta, id est de peccatis secretis, non de manifestis. » Damnatæ fuerunt a Sixto IV d. 9. Auguste 1479²; et auctor illos retractavit. Lutherus non fuit sibi constans; aliquando admisit esse necessariam, aliquando liberam, vel saltem non esse confitenda omnia mortalia, quia impossibile est ut omnia peccato mortalia cognoscantur³. Ex Lutheranis, illi qui admittunt *Confessionem Augustanam* retinent confessionem auricularem; alii cum Joanne Brintio et Kemnitzio, contendunt sufficere confessionem in generali, nec requiri confessionem in speciali. Calvinus fatetur quidem confessionis usum esse vetustissimum et consulendum ad solidum consolationis fructum, sed addit non esse juris divini, fuisse olim liberum,

1. Prop. 7, damn. 22 Febr. 1418; DENZINGER, 581.

2. *Idem*, 724-727.

3. Cf. Prop. 8 et 9, damn. a LEONE X, 15 Junii 1520; DENZINGER, 744, 749.

et idcirco esse de medio tollendum. Protestantes Liberales et rationalistæ confessionem absolute rejiciunt.

Erasmus negat confessionem habere in antiquitate christiana fundamentum. Juxta Modernistas confessio non potest ex Scriptura probari nec est a Christo immediate instituta.

II. Fides catholica tria præcipue tenet de confessione. —

Imprimis tenet confessionem esse *quasi materiam* sacramenti pœnitentiæ seu pœnitentiæ partem (sess. XIV, can. 4); 2º confessionem esse *jure divino* institutam et necessariam ad remissionem peccatorum (can. 6 et 7); 3º jure divino esse necessarium confiteri *omnia et singula peccata mortalia*, etiam *occulta*, et *circumstantias quæ peccati speciem mutant* (can. 7).

De primo asserto jam copiose disseruimus ubi de materia sacramenti, alterum autem et tertium sunt nunc stabilienda.

III. Confessionis institutio divina ex Scriptura certo probatur. — Conveniunt generatim scholastici confessionis *institutionem* ex Scriptura probari, licet plures contendant, ut mox dicetur, *necessitatem* non ita evidenter asseri.

Verba : *quorum remisistis peccata... et quorum relinueritis...* significant Christum instituisse in Ecclesia sacramentum remissionis peccatorum per actum vere *judicialem*, ut explicavimus supra, q. 1, art. 1. Atqui sacramentum remissionis peccatorum per actum vere judiciale importat necessario confessionem peccatorum de quibus fit actus judicialis. Ergo verba Christi quæ significant institutionem sacramenti pœnitentiæ necessario significant institutionem confessionis. Ratio minoris est quia judex nequit actum judiciale proferre nisi cognita causa. In præsentī porro, quum agatur de peccatis, non potest innotescere causa nisi manifestentur ab illo qui eam proprie novit, scilicet a reo pœnitente, per sinceram confessionem.

Quocirca in institutione sacramenti pœnitentiæ necessario importatur institutio confessionis, ut animadvertit concilium Tridentinum : « *Ex institutione sacramenti pœni-*

*lentiæ jam explicata universa Ecclesiã semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem*¹. »

IV. Etiam necessitas confessionis, jure divino imposita, probatur sufficienter ex Scriptura.

Contra Scotum, qui putat confessionem rectius dici « de jure divino positivo a Christo promulgato Apostolis, sed Ecclesiæ promulgato per Apostolos *absque omni Scriptura*². » Et contra Cajetanum, qui contendit in verbis Domini apud Joan., xx, 23, institutionem sacramenti haberi, non præceptum³. Verum animadvertunt theologi dubitationem non posse amplius post concilium Tridentinum moveri.

Nam concilium non admittit præceptum fuisse ab Ecclesia promulgatum *sine Scriptura*, sed ex Scriptura, nempe ex verbis Domini, præceptum deducit : « *Ex institutione sacramenti* pœnitentiæ universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem *et omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere* (cap. v). »

Ex verbis Christi apparet sacramentum pœnitentiæ institutum esse tanquam medium jure divino ad salutem necessarium lapsis post baptismum. Atqui sacramentum pœnitentiæ non consistit sine confessione, quæ est ejus quasi materia. Ergo ex verbis Christi apparet necessariam esse confessionem jure divino.

Quod clarissime elucet, si verba institutionis attente expendantur. Confert quippe Christus Apostolis eorumque successoribus potestatem non solum remittendi sed et retinendi peccata eis qui sunt jam Ecclesiæ subditi ideoque baptizati, seu iis qui post baptismum lapsi sunt. Et hujusmodi est illa potestas judicialis ut Deus ratum habeat quod faciunt Apostoli vel eorum successores, nempe in cœlis solvat vel liget quod ipsi solvunt vel ligant super terram.

Hinc manifestum et efficax argumentum : Deus eatenus

1. Sess. XIV, cap. v, cf. can. 6.

2. SCOT., in *IV Sent.*, dist. 17, q. 1.

3. CAJETAN, *Comment. in Joan.*, xx, 23.

remittit peccata quatenus sacerdotes illa remittunt *ut iudices* per potestatem clavium. Atqui sacerdotes ut iudices per potestatem clavium non possunt remittere peccata nisi illis qui peccata subjiunt potestati clavium, quod fit per confessionem. Ergo Deus eatenus remittit peccata baptizatis quatenus isti peccata per confessionem subjiunt potestati clavium; ergo sine confessione non remittuntur illa peccata; ergo necessaria est jure divino peccatorum confessio.

Animadvertatur vis quæ est in locutione « retinere peccata ». — Apostoli eorumque successores veram habent potestatem *retinendi* peccata. Atqui frustranea esset illa potestas retinendi, nisi esset in pœnitente obligatio subji- ciendi per confessionem: sicut enim nequeunt sacerdotes retinere coram Deo venialia, quia non est ex parte pœnitentis obligatio confitendi, ita nec retinerentur coram Deo mortalia nisi esset in pœnitente obligatio illa confitendi ministris qui habent potestatem clavium.

Constat itaque in verbis institutionis importari necessitatem confitendi peccata mortalia post baptismum commissamissam.

V. Ex Scriptura quoque probatur necessitas confitendi omnia et singula peccata mortalia, quoad numerum, speciem et circumstantias quæ peccati speciem mutant. — Ita concilium Tridentinum, sess. XIV, cap. v, quod, post accuratum verborum examen, concludit: « *Ex his colligitur oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint et tantum adversus duo ultima decalogi præcepta commissamissa... Colligitur præterea etiam eos circumstantias in confessione explicandas esse quæ speciem peccati mutant.* » — Quam doctrinam canon 7 sub anathematis pœna sancivit.

Ratio est quam evolvit concilium. Ut sacerdotes iudicium rite exercean debent cognoscere causam prout est, non in genere tantum, sed in specie, et pariter, ut servetur æquitas in pœnis injungendis, oportet ut omnia peccata in specie et singillatim aperiuntur; eodemque jure oportet integre exponi circumstantias, sine quibus nequeunt

judices de gravitate criminum censere, aut pœnam taxare ; ac demum, cum sacramentum pœnitentiæ sit medicina et medicina non curet quod ignorat, oportet ut vulnus totaliter, cum suis adjunctis, detegatur. Atqui hæc omnia important confessionem integram quoad numerum et speciem et circumstantias quæ peccati speciem mutant ; nam, cum agatur de actibus et factis quæ solus pœnitens novit, unicum medium quo illa innotescant judici et medico, nempe sacerdoti, est ipsa pœnitentis confessio. Ergo ex ipsis Scripturæ verbis quæ institutionem sacramenti pœnitentiæ referunt colligitur divinum præceptum confitendi omnia et singula peccata quoad numerum et speciem et circumstantias quæ speciem peccati mutant.

VI. Testimonium epistolæ S. Jacobi. — Probatis jam ex Evangelio institutione et necessitate confessionis, potest congruenter ex epistola S. Jacobi *concludi* jam ætate Apostolorum *impleri* illud præceptum Christi. Scribit Jacobus : « Infirmatur quis in vobis ? Inducat *presbyteros* Ecclesiæ et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini ; et oratio fidei salvabit infirmum et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei. *Confitemini* ergo alterutrum *peccata vestra* et orate pro invicem ut salvemini ; multum enim valet deprecatio justi assidua¹. » Textus iste, in seipso solum et seorsim sumptus, non sufficeret, at, si jam scitur ex Evangelio Christum præcepisse confessionem sacramentalem, mirum non erit fuisse tempore Apostolorum jam præceptum executioni mandatum et verba S. Jacobi de confessione sacramentali valere. Quapropter B. Bellarminus rem sic explicat : « Paulo ante apostolus Jacobus monuerat ægrotos ut presbyteros arcesserent, a quibus oleo sancto cum precibusungerentur et adjecerat effectum illius sacræ unctionis et precum futurum ut alleviaretur ægrotus et sanaretur et, si in peccatis esset, ea illi remitterentur. Sed, ne forte qui hæc legeret existimaret illa etiam peccata lethalia, quorum homo conscientiam habet, per sacram unctionem posse deleri, subjunxit : « Confitemini alterutrum peccata vestra. »

1. JAC., v, 14, ss.

Non enim sacra unctio peccata lethalia remittit quorum aliquis conscientiam habet, cum ea per confessionis sacramentum purganda sint¹. »

Origenes censet impleri in sacramento pœnitentiæ id quod dicit S. Jacobus : « In quo impletur et illud quod Jacobus apostolus dicit : *Si quis infirmatur*².... »

VII. Traditio patristica per tria priora sæcula³. — Multa citari possent testimonia quæ recolunt necessitatem pœnitentiæ et confessionis, sed quia non semper apparet utrum illa confessio sit sacerdotibus facienda, an Deo soli, satius erit in illis insistere quæ, sive ex contextu sive ex adjunctis, intelligenda sunt de confessione sacramentali.

Didachè seu *doctrina duodecim Apostolorum*, quæ ad finem sæculi I refertur, loquitur de confessione facienda in Ecclesia : « In Ecclesia confiteberis peccata tua neque accedes ad orationem cum conscientia mala⁴. » Quum ergo confessio fieri debeat in Ecclesia, sermo est de quadam confessione *rituali* et, quum ex Evangelio constet institutam fuisse imo et praeceptam a Christo confessionem sacramentalem, concluditur, licet non apodictice, confessionem illam ritualement, cujus necessitatem asserit *Didache*, esse quoque *sacramentalem*.

Idem erui potest ex epistola S. Clementis ad Corinthios ; nam Pontifex asserit simul necessitatem pœnitentiæ et confessionis in hoc mundo ; postquam enim e mundo exivimus, non amplius possumus ibi confiteri aut pœnitentiam agere⁵. Et, quia Papa vult rebelles Corinthios *præpositis* Ecclesiæ subjectos esse⁶, inde sequitur confessionem quam necessariam dicit, faciendam esse sacerdotibus.

Ex S. Irenæo colligitur confessionem sacramentalem non semper publicam sed et quandoque secretam fuisse.

1. BELLARMIN., *De Pœnit.*, lib. III, c. iv.

2. ORIGEN., in *Levit. homil. II* ; *P. G.*, XII, 419.

3. De hoc traditionis argumento consuli potest P. GALTIER : *Thes.*, XXVIII, ss.

4. *Didaché*, c. XIV, n. 14.

5. S. CLEM., *Epist. I Cor.*, LI, 1, et *II Cor.*, VIII, 12.

6. *I Cor.*, LVII.

Narrat enim Irenaeus quasdam mulieres ex hæresi conversas secreto et privatim confessas esse peccata, sed noluisse publicæ confessioni et pœnitentiæ se subicere, dum aliæ etiam publicam confessionem faciebant : « Quædam quidem etiam in *manifesto exomologesim faciunt, quædam autem reverentes hoc ipsum, in silentio sensim semetipsas retrahunt*¹. »

Tertullianus aperte loquitur de confessione *sacerdotibus* facienda, a qua plures propter erubescuntiam abstinere vel quam differunt, immemores suæ salutis : « Itaque *exomologesis* prosternendi et humilificandi hominis disciplina est... ingemiscere, lacrimari et mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, *presbyteris advolvi*... Plerosque tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere aut de die in diem differre præsumo *pudoris magis memores quam salutis*... An melius est damnatum latere quam palam absolvi² ? » Ergo jam mos erat ut pœnitentes advolverentur sacerdotibus ad confitenda peccata.

Origenes recolat confessionem fieri debere non soli Deo, sed sacerdoti qui vicem Dei gerit, et ab ipso *pœnilente*, qui est simul reus et *accusator* : « Si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo vel etiam intra cogitationum secreta commisimus, cuncta necesse est publicari, cuncta proferri. Proferri autem ab illo qui et accusator peccati est et incensor... Si ergo in vita prævenimus eum et *ipsi nostri accusatores simus*, nequitiam diaboli, inimici nostri et accusatoris, effugimus... Vide ergo quia *pronuntiare peccatum remissionem peccati meretur*³. » — Superius autem dixerat : « Cum non erubescit *sacerdoti Domini indicare peccatum et quærere medicinam*⁴. »

Celeberrimum est testimonium S. Cypriani de confessione quæ fit in præsentī vita apud *sacerdotes*, per quos fit remissio coram Deo : « *Confiteantur singuli delictum suum dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio*

1. S. IREN., *I Cont. hæres.*, c. XIII, 7 ; P. G., VII, 591.

2. TERTULL., *De Pœnit.*, IX, 10 ; P. L., I, 1243.

3. ORIGEN., *Homil. III in Levit.*, n. 4 ; P. G., XII, 429.

4. *Homil. in Levit.*, n. 4 ; P. G., XII, 418.

ejus potest, dum satisfactio et *remissio* PER SACERDOTES *apud Dominum grata est*¹. »

In quibus textibus inveniuntur omnia quæ in confessione sacramentali concurrere debent : accusatio proprii peccati a pœnitente, absolutio per sacerdotes, qui vera gaudent potestate judiciali, ita ut remissio quæ per ipsos fit sit grata apud Dominum.

VIII. A sæculo IV et deinceps abundant testimonia. —

Initio sæculi IV, S. Aphraates asserit ita necessariam esse confessionem ut qui erubuerit peccata confiteri nequeat sanari, sicut nec ægrotus qui non vult plagas ostendere medico : « Si quis autem erubuerit, sanari non poterit, quoniam plagas suas non vult patefacere *medico*... vos igitur *medici*, qui insignis Medici nostri estis discipuli... eum qui infirmitatem suam manifestare erubuerit, adhortamini ne eam a vobis abscondat². »

S. Hilarius meminit confessionem esse medium quo Deus veniam indulget : « Deus immobile severitatis apostolicæ iudicium præmisit... ut quos solverint, *confessione* videlicet, veniæ receperint in salutem... cum etiam ea quæ insint peccata post reditum *confessionis* indulgeat³. » Illa porro confessio est sacramentalis, sicut etiam venia datur per actum judicalem sacerdotum, qui *solvunt* in salutem.

S. Hieronymus recolit quoque sacerdotes absolvere post auditam confessionem : « Sic et hic in Novo Testamento alligat vel solvit *episcopus* et *presbyter* non eos qui insontes vel noxii, *sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietales*, scit qui ligandus, qui solvendus⁴. »

S. Basilius docet simul et necessariam esse confessionem et faciendam esse apud sacerdotes seu mysteriorum Dei dispensatores : « Servanda est ratio eadem in *peccatorum confessione* quæ in detegendis morbis. Ut igitur corporis morbos non omnibus patefaciunt homines nec quibusvis,

1. S. CYPRIAN., *Epist. LV*, c. XXIX ; HARTEL, 258.

2. S. APHRAATES, *Demonstr.*, VII, edit. Paris, 1894, col. 318, ss.

3. S. HILARIUS, *in Matth.*, c. XVIII, n. 8, 10 ; *P. L.*, IX, 1021, ss.

4. S. HIERON., *in Matth.*, XVI, 19 ; *P. L.*, XXVI, 118.

sed iis qui horum curandorum *perili* sunt, ita etiam *peccatorum confessio* fieri debet apud eos videlicet qui ea curare possunt... *necesse est iis peccata confiteri quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei*¹. »

S. Augustinus, qui sæpe hac de re sermonem texit, optime exponit non sufficere pœnitentiam privatam, sed oportere ut peccata remittantur *vi clavium* : « Nemo sibi dicat : occulte ago (pœnitentiam), apud Deum ago : novit Deus, qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est : quæ solveritis in terra soluta erunt in cœlo ? Ergo sine causa sunt claves datæ Ecclesiæ Dei² ? »

S. Leo meminit necessariam quidem esse confessionem, non tamen publicam, « *cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta*³. »

Unde simul probatur et *requiri confessionem et hanc esse posse secretam*.

IX. Solvuntur difficultates ex historia ecclesiastica. —

1° Objiciunt celeberrimum factum quod narrant Sozomenus et Socrates nempe Nectarium, episcopum Constantinopolitanum (a. 390), abolevisse munus presbyteri qui præerat pœnitentibus, et *usum confessionis*⁴ ; quod evincit non fuisse tunc agnitum præceptum divinum confitendi peccata sacerdoti.

Resp. : Hic non agi de confessionis præcepto, sed aliter explicandum esse factum, scilicet : abrogavit Nectarius 1° munus pœnitentiarii, qui præerat *publice* pœnitentibus ; 2° delationem criminum occultorum ad judicem ecclesiasticum ; 3° obligationem agendæ *publice* pœnitentiæ et *publicæ* confessionis pro criminibus coram pœnitentiaro accusatis ; immo probabiliter omnem licentiam publicæ confessionis⁵. At agnitum fuisse divinum præceptum confessionis testantur idem scriptores, dum dicunt illum usum

1. BASIL., *Reg. brevior.* 229 et 288 ; P. G., xxxi, 1235 et 1283.

2. S. AUGUSTIN., *Serm.* CCCXCII, n. 3 ; P. L. xxxix, 1711.

3. S. LEO, *Epist.* CLXVIII, c. II ; P. L., liv, 1210.

4. SOZOMEN., *Hist. Eccles.*, lib. VII, c. xvi ; P. G., lxvii, 1458 ; SOCRAT., *Hist. Eccles.*, lib. V, c. xix ; P. G., lxvii, 615, ss.

5. Ita P. PESCH., t. VII, p. 194-195. — Cf. P. GALTIER, p. 25, ss.

confitendi singillatim peccata fuisse ab initio vel ab ultima vetustate¹.

2° Objiciunt S. Chrysostomum, Nectarii successorem, non agnovisse divinum præceptum confessionis coram homine peragendæ, siquidem dicit : « Non te in theatrum conservorum duco neque hominibus peccata revelare cogo ; conscientiam expande coram Deo, ipsi ostende vulnera tua². »

Resp., sermonem esse de confessione *publica*, quasi duceretur pœnitens in *theatrum*, non de confessione quæ fit sacerdoti, nam expresse dicit Chrysostomus : « *Sacerdoti vulnus manifesta*³. » Confessio enim, quæ fit sacerdoti vices Dei gerenti fit soli Deo ; prout exponit Joannes Jejinator : « Spiritualis fili, ego tuam confessionem primario et præcipue non recipio nec tibi absolutionem concedo, sed per me Deus peccatorum tuorum confessionem suscipit⁴. »

Qua regula explicantur Patres, si loquuntur de peccatis Deo confitendis, nempe de confessione Deo per sacerdotem faciendâ⁵.

X. De dissensu veterum scholasticorum. — 3° Objiciunt veteres scholasticos docuisse remissionem peccatorum fieri per solam cordis contritionem, absque oris confessione.

Resp. : Dissensum veterum scholasticorum esse mere theoreticum et de alio objecto versari⁶. Nullatenus negant necessariam esse simpliciter confessionem, sed quæstionem versant utrum sit necessario faciendâ ante remissionem peccati a Deo consequendam. Quando enim homo verâ habet contritionem, ipsa contritio *vi sui* delet peccatum, non tamen sine voto saltem implicito confessionis. In illo ergo casu homo solvitur a peccato, *ut primum*

1. SOZOMEN, loc. cit., col. 1459.

2. S. CHRYSOST., *Homil. V, De Incomprehens*, n. 7 ; P. G., XLVIII, 746.

3. *Homil. III ad popul. Antioch.*, n. 5 ; P. G., XLIX, 54.

4. P. G., LXXXVIII, 1891.

5. PESCH., op. cit. ; HURTER, *Theol. III*, 492 ; GALTIER, *Thes. XXIX*.

6. Cf. de his P. GALTIER, *De Pœnit.*, *Thes. XXIII*.

habet veram cordis contritionem, *sine* confessione, seu *ante* confessionem; at nihilominus remanet obligatio confessionem peragendi apud sacerdotem¹. Hinc oritur quæstio utrum in hac hypothesis forma : *Ego te absolvo*. significet : Ostendo te esse absolutum, cum jam peccata sint remissa. Certum est hodie actum absolvendi esse vere actum *judicalem*, at modus quo veteres instituebant quæstionem, ostendit omnino illos propugnasse necessitatem confessionis.

XI. **De vi illius præcepti** (a. 3). — Perspicua est sententia S. Thomæ : « Confessio, quæ necessitatem sacramentalem habet, non de jure naturali est, sed de *jure divino*. » Et in resp. ad 1 exponit confessionem quidem quæ fit Deo per recognitionem peccati esse de jure naturali, sed confessionem quæ fit homini ad remissionem peccatorum consequendam a Deo, non esse nisi de jure divino.

Jus autem divinum est positivum, nempe ex institutione qua voluit Christus pœnitentiæ sacramentum esse medium necessarium ad remissionem peccatorum post baptismum commissorum, et idcirco voluit confessionem, sine qua non datur sacramentum pœnitentiæ, esse quoque medium necessarium, ita ut in ipsa *institutione* confessionis importetur ejus *necessitas*, ut vidimus supra, n. IV.

Quonam ergo sensu intelligi debeant veteres theologi, Hugo a S. Victore, Alexander Halensis, S. Bonaventura², qui dicunt a Christo quidem venire *institutionem*, non vero *præceptum* confessionis? Sensus est non imposuisse Christum *speciale* præceptum distinctum a necessitate medii, ita ut necessitas medii sit a Christo imposita, et necessitas specialis præcepti sit ab Ecclesia³.

1. Cf. HUG. A S. VICTORE, Tract. VI, c. XI; *P. L.*, xcxlvi, 147, ss.; PETR. LOMBARD., *IV Sent.*, dist. 17, c. I.

2. HUGO A S. VICTORE, *De Sacram.*, lib. II, P. XIV, c. I; HALENS., q. xvii, membr. 3, a. 2; S. BONAV., *IV Sent.*, dist. 17, P. II, a. 1, q. III.

3. « Ergo Hugo docet Christum solum instituisse sacramentum pœnitentiæ ut medium necessarium ad impetrandam justificationem; sed præter necessitatem medii non esse a Christo impositam necessitatem præcepti; speciale vero præceptum postea datum esse hominibus, quod est omnino verum. Hugonis autem

Quocirca isti non propugnant, quod postea dixerunt Scotus, Cajetanus, et alii, præceptum divinum quod est ipsa necessitas medii non probari ex Scriptura divina, quodque confutavimus supra, n. IV.

XII. De præcepto ecclesiastico (a. 3). — Ecclesia porro imposuit præceptum confitendi omnia peccata semel saltem in anno. Ita conc. Later. IV, in canone, quem confirmat concilium Tridentinum, et *Codex Juris Canonici*¹.

Plures olim theologi censuerunt obligatione illa teneri omnes, etiam qui habent tantum venialia.

S. Thomas refert duplicem interpretationem : 1° eum qui habet venialia teneri non ex vi sacramenti, sed ex præcepto Ecclesiæ ; 2° non teneri ad confitendum venialia, sed sufficere ad præceptum Ecclesiæ implendum ut se sacerdoti repræsentet et se ostendat absque conscientia mortalis esse.

Hodie vero sententia communis, quæ certa dici potest, tenet nullum esse præceptum confitendi venialia. Ratio est quia tum concilium Tridentinum tum *Codex* vocant venialia materiam *non necessariam* sacramenti pœnitentiæ².

Non datur præceptum divinum, quia venialia, possunt multis aliis remediis remitti ; nec ecclesiasticum, quia Ecclesia de facto non intendit nisi determinationem juris divini. « Constat enim, ait Tridentinum loc. cit., nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exigi quam ut, postquam quisque diligentius se excusserit et conscientiæ suæ sinus et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum *mortaliter* offendisse meminerit. »

XIII. Possetne Ecclesia imponere præceptum confessionis, etiamsi non imposuisset Christus.

Disputatur. Distinguendum tamen videtur : vel agitur

non solam sententiam sed etiam verba, ut solent, sua fecerunt Alexander et Bonaventura, qui consequenter eodem modo intelligendi sunt. » PESCH, op. cit., p. 186,

1. Conc. Later., IV, can. 22 ; DENZINGER, 437 ; conc. Trident., Sess. XIV, cap. v ; *Codex*, can. 906.

2. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. v, *Codex*, can. 902.

de confessione mortalium, vel de confessione venialium.

Quoad mortalia, negant communius theologi cum Scoto, Cano, Lugo, etc.; affirmant tamen Suarez et Vasquez.

Ratio cur censeamus adhærendum esse priori sententiæ non est ea quam plures afferunt, nempe Ecclesiam non posse præcipere actus internos, quia potest Ecclesia præcipere confessionem externam, quæ, ut recte fiat, requirit actum internum; sed est hæc: præceptum confitendi peccata mortalia est ita molestum et arduum, ut importabile onus reputetur, nisi sit impositum a Deo, qui simul dat internam gratiam et suavitatem ad illud rite implendum.

Quoad venialia vero, negant plures cum Soto, ea præsertim ratione, quod non possit Ecclesia mutare materiam alicujus sacramenti. Billuart autem cum multis existimant probabilius posse Ecclesiam saltem quorundam venialium, quia potest esse causa rationabilis hujus præcepti, non minus quam præcipit jejunium et orationem, nec ideo mutaretur materia sacramenti, quia peccata venialia non fierent materia necessaria necessitate sacramenti, sed tantum necessitate præcepti, sicut de pane azymo. Non tamen *omnium* venialium, quia hujusmodi præceptum videretur onus insupportabile, adeoque irrationale¹.

S. Thomas proponit hanc sententiam, dum dixit aliquem teneri venialia confiteri ex institutione Ecclesiæ, quando non habet alia quæ confiteatur (ad 3). Sed illi non adhæret absolute, siquidem aliam suggerit: *vel potest dici*, etc.

Quidquid sit de probabilitate speculativa, opinio illa nunquam in praxim deducetur ab Ecclesia, sed potius dicendum videtur: sicut solus Deus novit secreta cordium, ita *solī Deo proprium* est imponere, seu præcipere, ut secreta cordis, etiam venialia, revelentur alicui homini per confessionem.

XIV. Quandonam obligat præceptum divinum confitendi mortalia (a. 5). — *Votum* seu *propositum* confessionis, simul obligat ac præceptum contritionis, quia tale votum est annexum contritioni et in ipso includitur; viget

1. BILLUART, dissert. V, art. 2.

autem illa obligatio saltem in periculo mortis aut in aliquo articulo, in quo sine peccati remissione oporteat eum peccatum incurrere.

Præceptum vero confessionis *in re* obligat per accidens quando homo habens peccatum grave nequit sine confessione adimplere aliquod præceptum, ut quando sumenda est eucharistia, vel quando gravis tentatio vinci aut peccatum evitari absque confessione non potest.

Per se autem obligat eadem ratione ac baptismus, quia est sacramentum necessitatis pro peccatis post baptismum commissis, sicut baptismus ipse pro peccatis ante baptismum. Atqui ad baptismum recipiendum non tenetur quis statim postquam habet propositum baptismi, sed quando propter contemptum vel periculum dilatio esset peccatum grave, sicut in articulo vel periculo mortis. Ergo id quoque de confessione dicendum est : si periculum mortis immineat, aliquis obligatur per se ad confessionem faciendam, sicut obligatur ad baptismum suscipiendum.

Obligat per se aliquando in vita. Quum enim homo teneatur ad reconciliationem cum Deo, non tantum in morte, sed etiam in vita, præcepta quæ ordinantur ad reconciliationem cum Deo peragendam, obligant per se, non tantum in morte, sed etiam aliquando in vita. Atqui confessio ad hanc reconciliationem ordinatur. Ergo præceptum confessionis obligat aliquando in vita.

Quoties autem obliget per se, nequit certo determinari. Certum est non obligare plus quam semel in anno, quia Ecclesia non potuit præceptum divinum restringere ; imo S. Thomas expresse dicit : « Ante statutum Ecclesiæ minus tenebatur. »

XV. Non potest Summus Pontifex dispensare a confessione secundum quod obligat ex vi sacramenti ; licet possit permittere ut possit aliquis diutius confessionem differre, quam ab Ecclesia constitutum sit (a. 6). — Prob. I^a pars. Ea in quibus fundatur Ecclesia et operatio ministrorum Ecclesiæ nequeunt ab Ecclesia mutari, sed semper præsupponuntur operationi Ecclesiæ, sicut creatio præsupponitur operi artis. Atqui ea in quibus fundatur Ecclesia et operatio ministrorum Ecclesiæ sunt fides et sacramenta.

Ergo Ecclesia, sicut nec potest mutare articulos fidei, ita nequit mutare sacramenta, aut a receptione sacramentorum a Christo præscripta dispensare. Confessio porro est medium lapsis necessarium, sicut baptismus nondum renatis. Ergo, sicut nequit Papa dispensare ut nondum renatus sine baptismo salvetur, ita nec dispensare valet ut lapsus sine confessione reparetur.

II^a pars liquet. Secundum quod confessio obligat ex præcepto Ecclesiæ, potest Pape valide dispensare; et, ut id faciat licite, requiritur ratio proportionata.

XVI. Corollarium maximi momenti. — Hinc recte arguunt Palmieri et Pesch contra eos qui dicunt olim ab Ecclesia quibusdam peccatoribus hoc sacramentum simpliciter et in perpetuum denegatum esse. Quum enim hoc sacramentum sit jure divino necessarium nec possit Ecclesia in illa obligatione dispensare, si Ecclesia absolutionem in perpetuum denegasset, aut errasset in fide, nesciendo vim præcepti divini, aut inobediens exstitisset, sua potestate abutendo et injuste denegando rite dispositis absolutionem. Ergo Ecclesia nunquam homini rite disposito simpliciter et in perpetuum denegavit absolutionem¹.

Si quando denegata est moribundis, id contigit quia præsumebantur indispositi².

XVII. De qualitate confessiones (q. ix). — Quæ disserit Angelicus de quidditate et effectibus confessionis sufficienter innotescunt ex dictis superius de vi et efficacia pœnitentiæ; superest disserendum breviter de quibusdam confessionis dotibus.

Imprimis de *integritate*. S. Thomas integritatem definit sicut postea concilium Tridentinum, nempe ut homo omnia peccata confiteatur quæ in memoria habet (a. 2).

Tridentinum dicit: « omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent³. »

1. PALMIERI, *De Pœnitentia*, II, 106, ss.; PESCH., t. VII, 190-191.

2. Cf. De hoc GALTIER, *De Pœnitentia*.

3. Sess. XIV, cap. v.

Codex pariter : « omnia (mortalia) quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habeat¹. »

Necessitas integritatis probatur ex ipsis verbis institutionis, ut constat ex n. v.

Integritas quidem *materialis* ea est qua declarantur omnia quæ sunt confessioni obnoxia, omnia nempe mortalia nondum directe confessa, quoad numerum et speciem et circumstantias quæ peccati speciem mutant. *Formalis* autem ea est qua declarantur omnia quæ hic et nunc pœnitens confiteri potest et debet, licet aliqua omittat ex justa causa.

Integritas *formalis* ita est necessaria ut sine ipsa non valeat sacramentum : si enim homo non confitetur omnia quæ potest et debet, jam caret dispositione essentialiter ad pœnitentiam requisita. Integritas autem *materialis*, licet per se requiratur, ea non est quæ nullam patiatur dispensationem : ab ipsa quippe excusant impotentia physica vel impotentia moralis. De quibus consulantur moralistæ.

XVIII. An confessio fieri possit per interpretem vel per scriptum (a. 2). — Tradit Angelicus principium quod in re sacramentaria est semper recolendum, nempe in sacramentis illam adhiberi materiam vel formam *quæ est maxime in usu apud homines*. « Sicut in baptismo, ad significandam interiorem ablutionem assumitur illud elementum cujus est maximus usus in abluendo, ita in actu sacramenti ad manifestandum *ordinarie* assumitur ille actus quo maxime consuevimus manifestare, scilicet *proprium verbum*. Alii autem modi sunt inducti in supplementum istius. » Hinc colligitur non teneri pœnitentem ad media quæ sint ex se aliquatenus extraordinaria, ut est confessio per interpretem, posse tamen, si velit, iis uti. Quapropter *Codex* recte statuit : « Qui aliter confiteri non possunt, non prohibentur, *si velint*, per interpretem confiteri, præcavendo abusus et scandala². »

Confessio per scriptum confessario præsentī est quidem

1. Can. 901..

2. Can. 902.

valida, quia remanet vera manifestatio peccatorum, cum scriptum sit vicarium verbi ; at, cum sit præter consuetum modum manifestandi peccata, non est licita, nisi gravis adsit ratio.

Confessio autem facta per litteras aut internuntium sacerdoti absenti et in absentia absolventi est, non tantum illicita, sed et invalida.

Res fuit acriter controversa initio sæculi xvii. Jussu Clementis VIII, 20 Junii 1602, S. Officium damnavit hanc propositionem Patris de Hieronymo : « Licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere. » Suarez autem contendit decretum intelligendum esse, non disjunctive sed copulative, ita ut valeat confessio facta sacerdoti absenti, sed absolventi in præsentia. Bannez porro opus Suarezii S. Officio denunciavit, quod jussu Pauli V præfatam opinionem reprobavit, 14 Julii 1603¹.

S. Officium porro prohibet et præcipit ne deinceps ista propositio doceatur *neve unquam tamquam aliquo casu probabilis defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur*.

Qui modus loquendi evincit S. Officium habere illam absolutionem ut prorsus *invalidam* ; si enim de solo illicito ageretur, posset in extrema necessitate ad praxim deduci.

Ratio theologica est quia forma absolutionis debet materiæ, quæ est confessio, conjungi unione saltem morali. Atqui deest unio moralis in primo casu, quando confessio fit per epistolam vel nuntium et absolutio datur a sacerdote absente, quia actus sacerdotis non cadit in personam pœnitentis ; et etiam in secundo casu, quando confessio facta est sacerdoti absenti sed absolventi in præsentia, quia tunc materia non est actu. Ergo in neutro casu valet absolutio².

1. Cf. hac de re : LEON MAHIEU, *François Suarez*, 1921 ; CONCINA, O. P., *Theologia Christiana Dogmatico Moralis*, t. IX, edit. Roman., MDCCL, p. 604, ss.

2. Non debet hic casus assimilari, absolute, casui moribundi, qui, antequam sensibus destitueretur petivit sacerdotem per nuntium vel per adstantes et absolvitur postea per sacerdotem, quando is fit præsens. Tunc enim confessio moribundi censetur renovari *sicut ipsa contritio*, per suspiria et alia signa, quæ possunt et contritionem et confessionem manifestare sacerdoti præsentī.

Recolatur demum S. Pœnitentiariam noluisse respondere huic quæsito, 1 Julii 1884 : Utrum in casu extremæ necessitatis dari possit absolutio per telephonium ?

XIX. De confessione secreta vel publica. — Concilium Tridentinum, postquam animadvertit Christum non vetuisse quin aliquis in vindictam suorum scelerum et sui humiliationem et ob aliorum exemplum, delicta sua publice confiteri possit, addit : « Non est tamen hoc divino præcepto mandatum nec satis consulte humana aliqua lege præciperetur, ut delicta præsertim secreta publica essent confessione aperienda. Unde, cum a sanctissimis et antiquissimis Patribus magno unanimique consensu secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta usa est et modo etiam utitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a divino mandato alienam et inventum humanum esse.... » Cap. v, et in canone 6, anathemate plectit illam hæreticorum calumniam.

Itaque essentia confessionis abstrahit a modo quo fiat, secrete vel publice : sufficit enim ad essentiam sacramenti, ut pœnitens se manifestet reum per accusationem sive secretam sive publicam, et ut sacerdos ponat actum iudiciallem.

XX. Utrum Ecclesia præceperit aliquando confessionem vel pœnitentiam publicam pro peccatis mere occultis. — Natalis Alexander, Juenin, Morin, censent per sex priora sæcula pœnitentiam publicam peccatoribus etiam occultis fuisse impositam, et postea hunc morem paulatim desiisse. Recentissime autem Vacandard docuit pœnitentiam publicam, non tamen confessionem publicam, fuisse pro delictis occultis præscriptam.

Quam sententiam impugnauerunt sive theologi sæculo XVIII et nostra ætate¹ sive eruditi, in scriptis Patrum versatissimi². Cum ad Historiam Ecclesiasticam res potius spectet, sufficiet hic pauca animadvertere.

1. Cf. PIGNATARO, *De Disciplina pœnitentiali*, Romæ, 1904; PESCH, op. cit., n. 227.

2. De hac quæstione consulatur A. D'ALÈS, *L'Edit de Calliste*, p. 422, ss.

1° Theologus tuto præsumere potest Ecclesiam, quæ a Spiritu Sancto dirigitur, non potuisse *per plura sæcula* præscribere legem quæ non satis consulte imponeretur. Atqui, teste concilio Tridentino mox citato, *non satis consulle* præciperetur ut delicta, præsertim secreta, publica essent confessione aperienda. Ergo, a priori, licet tuto præsumere nunquam fuisse talem legem ab Ecclesia præscriptam.

2° A *posteriori* discimus, ex Leone Magno, talem usum esse *contra apostolicam regulam*, et idcirco non potuisse fieri unquam legem Ecclesiæ universalis. Dicit enim Pontifex : « Illam etiam *contra apostolicam regulam* præsumptionem, quam nuper agnovimus a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituto submoveri, ne de singulorum peccatorum genere libello scripta confessio *publice reciletur*, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari *confessione secreta*¹. »

3° Imo Patres testantur fuisse pœnitentiam secretam pro peccatis occultis, et tantum impositam fuisse pœnitentiam publicam, quando peccatum in aliorum scandalum erat. Sic monet Augustinus : « Ut si peccatum ejus non solum in gravi ejus malo sed etiam *in tanto scandalo aliorum est* atque hoc expedire utilitati Ecclesiæ videtur antistiti in notitia multorum vel etiam totius plebis agere pœnitentiam non recuset². » Et pariter Origenes : « Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere... Si intellexerit et præviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiæ exponi debeat, ex quo fortassis et ceteri ædificari poterunt et tu ipse facile sanari multa hoc deliberatione et satis perito medici illius consilio procurandum est³. » — Ex quibus testimoniis colligitur non solum tempore Augustini, sed ætate multo anteriori, nempe Origenis, viguisse confessionem et pœnitentiam secretam, et solum judicio sacerdotis, propter majus bonum, impositam fuisse publicam.

4° Constat etiam ex praxi sanctorum in primæva Ecclesia. Laudatur S. Ambrosius eo quod non nisi Deo loqueretur de peccatis quæ in confessione audierat : « Cau-

1. S. LEO, *Epist. CLXVIII*, c. II ; *P. L.*, LIV, 1210.

2. S. AUGUSTIN., *Serm. CCCLI*, n. 9 ; *P. L.*, XXXIX, 1545.

3. ORIGENES, *Homil. II*, in Ps. XXXVII, v. 19 ; *P. G.*, XII, 1386.

sas autem criminum, quæ illi (aliquis) confitebatur *nulli nisi Domino soli*, apud quem intercedebat, loquebatur, *bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum magis sint quam accusatores apud homines*¹. » Hoc autem evincit confessionem secretam fuisse.

5º Quapropter, si quando canones pœnitentiales vel scripta Patrum recolunt confessionem publicam, non semper intendunt confessionem sacramentalem. « In vetere Ecclesia tres modi confessionum distinguendi sunt : confessio stricte sacramentalis, confessio coram tribunali pœnitentiæ externo seu coram judicio ecclesiastico, confessio facta in Ecclesia coram omni populo. Sola prima confessio erat stricto sensu secreta, et sola ultima stricto sensu publica. Secunda vero erat media quædam, quæ fiebat coram episcopo ejusque consiliariis. Ab hoc judicio utique peccatores condemnabantur ad pœnitentiam publicam, sed ii tantum peccatores qui aut per testes criminum convicti erant, aut ipsi libere confessione, non sacramentali, sed quæ pertinebat ad forum externum ecclesiasticum². »

XXI. Hinc eruitur fuisse, præter absolutionem publicam, absolutionem secretam.

Absolutio quippe respondet confessioni, nec enim potest imponi onus adeo grave confessionis etiam secretæ nisi in ordine ad absolutionem. Quapropter, si fiebat confessio secreta sacramentalis et pœnitens dignum se ostendebat, dabatur quoque absolutio sacramentalis secreta, dum absolutio publica erat, sicut ipsa pœnitentia publica, potius canonica. Et, quia sacramentum pœnitentiæ est jure divino necessarium, non potuit Ecclesia rite dispositis denegare absolutionem, prout animadvertimus supra, n. xv. Unde concludimus absolutionem secretam, sicut et pœnitentiam privatam, non semel tantum, nec etiam solum pro moribundis, sed absque limite fuisse vere pœnitentibus concessam (supra, q. I, art. 1, n. II)³.

1. PAULIN, *Vita Ambros.*, n. 39 ; *P. L.*, xiv, 40.

2. PESCH, op. cit., p. 120.

3. Cetera quæ confessionem spectant non sunt ordinis proprii dogmatici et possunt videri apud scriptores Theologiæ Moralis. Consuli possint S. ALPHONSUS, SALMANT., BILLUART, LEHMKUHL, PRUMMER, aliique hodierni theologi.

ARTICULUS TERTIUS

DE SATISFACTIONE

AD Q. XII-XV S. THOMÆ

I. **Notio satisfactionis.** — Apud Latinos scriptores, Ciceronem, Cæsarem, Tacitum, *satisfactio* et *satisfacere* designant actionem qua quis debitum suum solvit ; sive debitum in ordine moris erga patriam, et sic dicitur quis satisfacere reipublicæ ; sive debitum erga creditorem, et sic dicitur quis alicui satisfacere in pecunia. Iterum sumitur pro reparatione damni seu compensatione offensæ, et sic dicitur quis satisfacere de injuriis.

Sensu autem ecclesiastico, adhibetur illa vox ad exprimendam reparationem pro offensa divina, imo et reparationem offensæ adæquatam Jam in tractatu de Incarnatione ostendimus qua ratione sit satisfactio Christi necessaria¹, quo modo satisfactio illa dicatur *vicaria* et sit omnino abundans et superabundans¹.

In præsentī autem significat voluntariam perpeccionem pœnæ temporalis ad compensandam injuriam Deo per peccatum illatam. In peccato quippe mortali est duplex reatus, scilicet culpæ et pœnæ æternæ ; pro culpa quidem gravi nulla creatura potest satisfacere, nec potest quis mereri alteri vel sibi remissionem peccati aut pœnæ æternæ². Remissis autem per justificationem culpa et pœna æterna, remanet adhuc, pœna quædam temporalis Deo persolvenda, et perpeccio hujus pœnæ est satisfactio quam hic attendimus.

Esse virtutis actum (q. XII, a. 1) est manifestum, quia solvere Deo debitum, servando proportionem pœnæ cum culpa, est aliquid laudabile, in quo servatur medium. Non potest quidem homo satisfacere secundum æqualitatem

1. *De Verbo Incarnato*, q. 1, art. 2, et q. xv, art. 1.

2. Cf. *Ibid.* et Tract. de Gratia, ubi de Merito.

quantitatis, quia culpa offendit personam infinitæ dignitatis, dum honor qui est in reparante est tantum finiti valoris¹; sed tamen secundum quantitatem proportionis, quatenus, reddendo quod potest, facit *satis*, et sic pœnitens Deo reddit *ex toto* quod potest, sicut Deus fuit ex toto offensus (q. XIII, a. 1). Et, quia satisfactio æqualitatem in ipso faciente exprimit, ideo est *actus justitiæ*, qui est sui ad alterum, proprie loquendo; justitiæ quidem *vindicativæ*, quæ respicit offensam præcedentem, quæque tamen non consideratur in iudice puniente alterum, sed in ipso reo pœnitente et puniente seipsum² (q. XII, a. 2).

Quapropter satisfactio est quædam *medicina*, quæ curat peccata præterita et præservat a futuris. Quod autem est præcipuum in satisfactione est respectu culpæ præteritæ, et sic proprie definitur satisfactio: *Illatæ Deo injuriæ compensatio secundum æqualitatem* (a. 3). Intelligitur porro æqualitas, non quantitatis, sed *proportionis*, ut modo explicatum est.

Prout autem est pars sacramenti pœnitentiæ, dicitur satisfactio *sacramentalis*, sicque debet a ministro imponi et taxari³, et, quia remissio pœnæ temporalis debet fieri per opera simul bona et pœnosa, recte definitur a theologis satisfactio sacramentalis: *solutio pœnæ temporalis per opera bona et pœnosa, a confessario imposita et taxata*.

II. Errores de satisfactione. — Omnes qui contendunt pœnam simul cum culpa tolli totam, consequenter negant necessitatem satisfactionis. Huc facit propositio Petri de Osma damnata a Sixto IV, 9 Augusti 1479: « Peccata mortalia, quantum ad culpam et pœnam alterius sæculi, *delentur per solam cordis contritionem, sine ordine ad claves*⁴. »

1. Cf. *De Verbo Incarnato*, loc. cit.

2. Recte advertit PORRECTA, in q. XII, a. 2: « Satisfactio pertinet ad justitiam vindicativam, multæ tamen misericordiæ junctam, quia pœnitentia justitiæ vindicativæ species est multis miserationibus mixta. »

3. Quo sensu S. Augustinus postquam hortatus est peccatorem ut *veniat ad antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur*, concludit: « *A præpositis sacramentorum accipiat SATISFACTIONIS SUÆ modum.* » Serm. CCCLI, n. 9; P. L., XXXIX, 1545.

4. DENZINGER, 724.

Sed præsertim Novatores, Lutherani scilicet et Calvinistæ, contendunt nunquam remanere pœnam post remissa peccata, seu post justificationem, qua nobis imputatur ipsa justitia Christi¹.

III. Doctrina Ecclesiæ. — Imprimis Ecclesia excludit fundamentum illius erroris, definiendo non semper totam pœnam cum culpa remitti. 2º Docet satisfactionem esse veram partem, et quasi materiam sacramenti pœnitentiæ. 3º Ministrum nempe sacerdotem non posse satisfactionem seu pœnitentiam sacramentalem suppressere aut pro libitu tantum præscribere, sed debere omnino pro qualitate criminum et pœnitentium facultate salutare et convenientes satisfactiones injungere². Demum 4º, præter satisfactionem sacramentalem, esse aliam quam possumus suscipere, vel pœnas nobis infligendo vel pœnas a Deo inflictas tolerando³.

Primum assertum jam superius vindicavimus, q. III, art. 1, n. VI et ss.; de ceteris vero nonnulla sunt subjungenda.

IV. Prima conclusio : Satisfactio ita est pars sacramenti pœnitentiæ, ut propositum satisfaciendi ad essentiam, ipsa vero satisfactio actu præstita ad integritatem, pertineat.

Prima pars, nempe satisfactionem esse partem sacramenti, asseritur expresse in conciliis. Florentinum dicit : « Quartum sacramentum est pœnitentia, cujus materia sunt actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur *partes*... Quarum tertia est *satisfactio* pro peccatis⁴. »

Concilium Tridentinum, enumeratis contritione, confessione, satisfactione, addit ; quæ tres pœnitentiæ *partes* dicuntur⁵. » Et speciatim dicit : « Demum quoad *satisfactionem*, quæ ex omnibus *pœnitentiæ partibus*⁶... »

1. Potest de his legi B. BELLARMINUS, lib. IV, *De Pœnit.*, c. II.

2. Conc. Trid., Sess. XIV, cap. VIII.

3. *Ibid.*, cap. IX.

4. DENZINGER, 699.

5. Sess. XIV, cap. III et can. 4.

6. *Ibid.*, cap. VIII.

In iisdem documentis, sive Florentini sive Tridentini concilii, satisfactio sicut et duo alii actus pœnitentis dicitur *quasi materia* sacramenti. Quam doctrinam superius jam statuimus, q. 1, art. 2, n. iv, et seq.

Eruitur quoque ex verbis institutionis. Nam Christus instituit pœnitentiæ sacramentum per modum actus judicialis, in quo vindicatur jus divinum; quæ ultio includit necessario pœnam et satisfactionem ex parte rei.

Secunda pars explicata est supra, loc. cit., n. viii. Pœnitentia importat essentialiter voluntatem vindicandius divinum læsum, secus non esset vera conversio nec vera contritio.

Atqui voluntas illa est quædam satisfactio inchoata. Ergo satisfactio ut est voluntas seu propositum satisfaciendi ad essentiam sacramenti pertinet.

Tertia pars breviter probatur. Id quod supponit sacramentum in suo esse jam completum et sequitur effectum primum sacramenti, non ad essentiam sed tantum ad integritatem pertinet. Atqui, dum contritio et confessio non supponunt sacramentum jam constitutum, sed ad illum constituendum concurrunt, satisfactio sacramentum et primum sacramenti effectum supponit, quippe quæ prærequirit gratiam, a qua vim suam desumit. Ergo, dum contritio et confessio sunt partes essentielles, satisfactio est pars integralis tantum, licet intrinseca.

V. Secunda conclusio : Minister sacramenti debet salutare et convenientes satisfactiones injungere. — Constat ex notione sacramenti prout est a Christo institutum. Nam ita Christus instituit sacramentum pœnitentiæ per modum actus judicialis, ut sacerdos sit iudex¹; qui per se debeat satisfactionem imponere, habeatque claves, non tantum ad solvendum, sed etiam ad ligandum, imponendo pro præteritis peccatis *vindictam et castiga-*

1. Quod optime exponit S. LEO M: « Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus *hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem*, ut et confitentibus actionem pœnitentiæ darent et eosdem *salubri satisfactione* purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent. » *Epist. CVIII*, n. 2; *P. L.*, LIV, 1011.

tionem, prout loquitur concilium Tridentinum. Ergo nequit minister munus suum obire, nisi satisfactionem convenientem imponat. Ut autem hæc sit conveniens et servetur modus justitiæ vindicativæ, debet taxari satisfactio seu pœnitentia salutaris pro « qualitate criminum et pœnitentium facultate », juxta verba ejusdem concilii, gravis nempe pœna pro gravi peccato.

Quapropter recte dicit S. Gregorius Magnus : « Afflictio pœnitentiæ ad delenda peccata tunc demum idonea est, cum sacerdotis fuerit judicio imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis pro modo criminis onus iis decernitur afflictionis¹. »

Obligatio est gravis ex genere suo. Utrum vero sit a gravi culpa excusandus sacerdos, qui nullam satisfactionem pro peccatis venialibus imponeret? Respondent plures negative; nam, licet satisfactio pro venialibus sit in se quid leve, respectu tamen sacramenti, quod manet mutilum, est quid grave in ratione irreverentiæ². — Alii vero et hodie multi censent non esse irreverentiam gravem, sicut nec graviter deest officio judex qui levem pœnam imponere omittit³.

Licet pœnitentia pro peccato gravi possit imponi per modum præcepti sub gravi obligantis, existimant tamen Lugo ministrum *qualenus est judex* posse, ob rationales causas, illam satisfactionem ex se gravem imponere tantum sub levi⁴. Non posse autem ministrum sine ulla obligatione imponere satisfactionem, per modum consilii aut exhortationis, tenent sat communiter theologi, contra Suarez. « Nam, ait S. Alphonsus, legislator potest ferre et non ferre legem; sed, si ferat, non potest quidem eam ferre sine obligatione, cum lex debeat necessario saltem sub levi obligare⁵. »

VI. Quid producat ex opere operato satisfactio sacra-

1. S. GREGOR. M., in *I Reg.*, lib. III, c. v, n. 13; *P. L.*, LXXIX, 207.

2. Ita BILLUART, dissert. IX, art. 2, *Colliges* 30.

3. Consulantur auctores Theologiæ Moralis.

4. LUGO, disp. XXV, sect. IV, n. 50.

5. S. ALPHONS., lib. VI, n. 518.

mentalis. — Imprimis producit remissionem pœnæ temporalis. Ita communiter theologi. Nam sacramentum vel pars sacramenti producit ex opere operato id quod proprie significat. Atqui satisfactio est pars sacramenti et significat remissionem alicujus pœnæ temporalis, tum in verbis adhibitis, tum in ipso ritu; sicut in judicio qui adimplet pœnam a iudice præscriptam eo ipso liberatur ab alia pœna pro eodem delicto. Ergo satisfactio ex opere operato producit remissionem alicujus pœnæ temporalis.

In quonam autem gradu, non possumus determinare, licet certum sit id fieri juxta modum propriæ dispositionis et servata æquitate inter ipsam pœnitentis satisfactionem et id quod postulat divina justitia. — 2° Producit ex opere operato *augmentum* gratiæ sanctificantis. Ita multi Thomistæ, quibus consentit Suarez, contra alios, ut Lugo, Martinonum, etc¹.

Est sententia S. Thomæ: « Satisfactio confert gratiam prout est in proposito, et auget eam ut est in executione, sicut etiam baptismus in adultis². »

Ratio theologica hæc est: Satisfactio ut in proposito est pars essentialis, ut in executione est pars integralis. Atqui pars sacramenti participat efficaciam sacramenti; pars quidem essentialis efficaciam conferendi gratiam primam, pars autem integralis efficaciam, non quidem conferendi gratiam primam, quæ jam habetur, sed saltem augendi. Ergo satisfactio confert gratiæ augmentum.

VII. De satisfactionibus per pœnas a nobis acceptas vel a Deo inflictas. — Est ultimum doctrinæ punctum quod ex concilio Tridentino audivimus. Generatim oportet ut satisfactio fiat per opera *pœnalia* (q. xv, a. 1). Quum enim satisfactio sit recompensatio offensæ et hæc recompensatio adæquationem quandam requirat, oportet ut aliquid a pœnitente *subtrahatur*, quod in honorem Dei cedat. Porro hæc subtractio est aliquid pœnale: sicut enim per peccatum indebite subtraxit honorem divinum, bono sensibili adhæ-

1. Cf. GONET, disp. XII, n. 32, SUAREZ, disp. XXXVIII, sect. II, n. 3; LUGO, disp. XXIV, sect. I, n. 2, MARTINON., disp. LI, sect. VIII, VASQUEZ, disp. XCIV, a. 2, dub. 5.

2. S. THOM., III P., q. xc, a. 2.

rendo, ita eo ipso quod sibi subtrahat aliquod bonum sensibile, sentit in se aliquam privationem quæ rationem pœnosi habet. Ergo satisfactio per opera pœnosa fieri debet. Quapropter ipse Deus per prophetam Joel monet ut fiat conversio in *jejunio et flelu et planctu*¹.

Posset tamen Deus, si vellet, acceptare in satisfactionem omne opus ex charitate factum, etiam delectabile, vi sui aptum ad offensam compensandam², sed ex consequenti et ex convenientia requiritur opus pœnsum.

Non tantum pœnæ quas nos accipimus, sed etiam quas Deus infligit, rationem satisfactionis accipiunt, quatenus fiunt ipsius patientis, qui eas acceptat ad purgationem peccatorum, eis utens patienter (a. 2).

Tunc enim homo qui patitur conformatur Christo patienti, et sic fit particeps ejus satisfactionum.

Hinc animadvertit Sylvius verius dici *ipsam etiam exteriorem* pœnam esse per se satisfactoriam, si patienter toleretur, ac proinde, si duo æquali voluntate sustineant afflictiones, *ille plus satisfacit, qui plures aut graviores patitur*³.

VIII. Tertia conclusio : Tria præcipua enumerantur opera satisfactoria, nempe eleemosyna, jejunium et orationes, licet omne opus virtutis possit esse satisfactorium (a. 3).

Prob. I^a pars. Scriptura frequentius hæc tria indicat et concilium Tridentinum illa recolit⁴.

Ratio est omnino congrua. Nam satisfactio debet culpam præteritam compensare et futuram præcavere. Atqui hæc tria utrumque præstant. Ergo. Prob. min. per partes. Compensatio culpæ fit per subtractionem eorum quæ habemus, ad honorem Dei. Atqui nonnisi tria bona habemus : *bona quidem externa*, et de his fit subtractio per *eleemosynam* ; *bona autem corporis*, et de his fit subtractio per *jejunium* ; *bona landem animæ*, et de his non debet fieri sub-

1. JOEL, II.

2. Cf. quæ diximus *De Verbo Incarnato*, q. I, art. 2, n. x.

3. SYLVIVS, in h. l., VIII.

4. Conc. Trid., Sess. XIV, can. 13 : « Ut jejuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis pietatis operibus. »

tractio quoad essentiam vel quoad diminutionem, sed sufficit, ut de his fiat totalis submissio Deo, quod præstatur per *orationem*. Ergo per hæc tria compensatur culpa præterita. Ut autem futura præcaveatur, oportet : 1° peccatorum excidere causas, quæ sunt tres *concupiscentiæ*¹, quibus tria prædicta resistunt : contra concupiscentiam *carnis* ordinatur *jejunium*, contra concupiscentiam oculorum ordinatur *eleemosyna*, contra *superbiam vitæ* ordinatur *oratio*.

Confirmatur, eo quod satisfactio peccatorum suggestionibus aditum præcludat, omne enim peccatum vel *in Deum* committimus, et contra hoc ordinatur *oratio* ; vel *in proximum*, et contra hoc ordinatur *eleemosyna* ; vel *in nos met ipsos*, et contra hoc ordinatur *jejunium*.

Prob. II^a pars. Omne opus virtutis, si reapse ad Deum finem supernaturalem ordinetur, imponit homini terreno et carnali aliquam difficultatem vel molestiam, quatenus debeat aliquam delectationem cohibere et sibi privationem quamdam imponere. Sic cibo delicato uti vel deambulatione amæna frui, ea ratione ut actus sit virtuosus et supernaturalis, important privationem et pœnalitatem quamdam, nempe carentiam majoris et intensioris delectationis. Actus quippe non est virtuosus, nisi serventur *modus et medium* rationis. Ut autem modus et medium illud retineantur, debet ratio dominari et quamdam contrarietatem inferiori parti imponere. Ergo omnis actus virtuosus sub aliquo respectu est laboriosus et pœnosus et idcirco potest rationem satisfactionis suscipere.

IX. Quarta conclusio : Conditiō ad satisfactionem, sicut ad meritum, requisita, est status gratiæ : ita ut opera extra charitatem facta non sint proprie satisfactoria (q. XIV). — Scriptura id manifeste inculcat, nam Paulus enumerat opera ardua et pœnosa, ut distribuere omnes facultates in cibos pauperum, tradere corpus, ita ut ardeat, et tamen concludit : Si charitatem non habuero, *nihil mihi prodest*². Concilium Tridentinum supponit pœnitentes, ut possint satisfacere, vivere jam in Christo, *in quo satisfa-*

1. I JOAN., II, 16.

2. I Cor., XIII, 3.

*cimus*¹. Atqui vivere et satisfacere in Christo est conjungi Christo per charitatem. Ergo manifeste concilium requirit statum gratiæ ad satisfactionem proprie dictam. Ratio theologica liquet. Ut quis satisfaciatur Deo, debet habere cum Deo amicitiam, vi cujus opera æqualitatem cum offensa suscipiant, non secundum æquivalentiam, sed secundum Dei acceptionem, et idcirco oportet ut homo sit Deo gratus et acceptus. Atqui nonnisi per gratiam et charitatem fit homo Deo amicus, gratus et acceptus. Ergo debet gaudere gratia et charitate ut satisfaciatur (a. 2). Itaque ex eadem ratione habent opera ut sint meritoria et satisfactoria. Unde, sicut charitas adveniens non potest efficere ut opera extra charitatem facta vivificentur quoad meritum, ita nec præstare potest ut vivificentur quoad satisfactionem (a. 3), Et quia amicitia et charitas divina excludit affectum ad omnia peccata mortalia, impossibile est ut homo retinens affectum ad unum peccatum, satisfaciatur pro alio; sicut nullatenus satisfaceret homini qui pro alapa ei data se ei prosterneret et aliam similem daret (a. 1).

X. Quinta conclusio : Semel autem in gratia et charitate constitutus, culpa scilicet et pœna æterna remissis, potest homo pro pœna temporali peccato debita satisfacere de condigno, licet non de toto rigore justitiæ. — Doctrina certa.

Constat ex tractatu de *Verbo Incarnato* nullam creaturam satisfacere posse pro culpa gravi, quæ importat infinitam offensam, aut pro pœna æterna, quæ respondet offensæ infinitæ, et idcirco requiri valorem infinitum in satisfaciente, et inde probatur necessitas Incarnationis in hypothesi qua voluerit Deus exigere condignam pro peccato satisfactionem². Remissa autem pœna æterna cum culpa, remanet adhuc pœna temporalis, pro qua Deus acceptat nostras satisfactiones.

Negavit Baius illas satisfactiones esse *dignum* pretium pro peccatis, seu expiare de *condigno* pœnam temporalem. Huc

1. Sess. XIV, cap. VIII.

2. De *Verbo Incarnato*, q. I, art. 2.

faciunt duæ propositiones damnatæ in Baio : « Quando per eleemosynas aliaque pœnitentiæ opera Deo satisfacimus pro pœnis temporalibus, non *dignum pretium pro peccatis nostris* offerimus, sicut quidam errantes autumant (nam alioqui essemus saltem aliqua ex parte redemptores); sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur. — Satisfactiones laboriosæ justificatorum non valent expiare *de condigno pœnam temporalem* restantem post culpam condonatam¹. »

Liquet non posse nos de toto rigore justitiæ satisfacere, cum merita et satisfactiones fundentur in gratia creditoris seu in bonis quæ jam sunt ipsius Dei; sed habere tamen valorem de condigno haud ægre ostenditur.

Habetur satisfactio de condigno quando opus solum adæquat pretium quod debetur. Atqui opus satisfactorium justi adæquat pretium quod debetur pro pœna temporali; nam, cum illa pœna sit finita et opus justi, utpote procedens a forma divina, quæ est gratia, et a motore divino, qui est Spiritus Sanctus, suscipiat valorem quemdam divinum, potest haberi æqualitas inter opus solum et pretium debitum. Ergo opera satisfactoria justorum possunt esse de condigno.

Confirmatur. Satisfactio proportionatur merito, quippe quæ ab eadem radice, nempe gratia et charitate, procedit. Atqui justus potest mereri pro se de condigno. Ergo et satisfacere de condigno².

— *Objicitur* : Si satisfacimus de condigno, sumus aliqua saltem ex parte redemptores. Atqui nullatenus dici potest justus redemptor. Ergo.

Resp. : Dist. maj. : Si satisfacimus de condigno quin satisfactiones nostræ fundentur in gratia et satisfactone Christi, essemus redemptores, concedo; si fundentur in ipsa gratia et satisfactone Christi, sumus redemptores secundarii et sub Christo, concedo, redemptores primarii et ex nostro fundo, nego. — Contradist. min. : Nullatenus sumus redemptores primarii et ex nostro fundo, concedo; redemptores secundarii et sub Christo, nego; nam, sicut

1. Prop. 59 et 77; DENZINGER, 1059 et 1077.

2. Cf. in tractatu *De Gratia*, q. *De Merito*, art. 1.

nihil prohibet esse plures mediatores secundarios sub uno Mediatore Christo, ita nihil prohibet nos dici redemptores secundarios sub uno Redemptore Christo. Et nego cons.

Quocirca nostra opera non sunt tantum id intuitu cujus applicatur satisfactio Christi, sed veræ satisfactiones, quibus insit *intrinsecus* valor de condigno, fundatus tamen in valore ipsius Christi. Sicut etiam merita nostra, licet sint dona Dei, sunt vere condigna præmio, quod idcirco ex iustitia confertur.

Hæc igitur doctrina est omnino certa ex damnatione oppositi erroris Baianorum.

XI. An et quatenus possit unus homo pro alio satisfacere (q. XIII, a. 2). 1° Quatenus satisfactio est ad medicinam sequentis peccati, non potest satisfactio unius aliis prodesse, sicut in corporalibus medicina recepta in corpore unius hominis non curat morbum alterius.

2° Quatenus est pœnitentia stricte sacramentalis pertinens ad necessariam sacramenti integritatem, non potest ab alio fieri, sed ab ipso subjecto quod recipit sacramentum; ex parte autem qua non est sacramentalis, potest ab alio perfici.

3° Quatenus est opus meritorium, potest alteri mereri gratiam *de congruo*, ut explicatur in tractatu *De Gratia*, q. *De Merito*.

4° Quatenus satisfactio est solutio debiti, licet Deus non teneatur satisfactionem unius pro alio acceptare, de facto tamen acceptat. Id testatur traditio, et Patres rationem desumunt ex *communione sanctorum*. « Non potest, ait Tertullianus, *corpus* de unius *membri* vexatione agere, condoleat universum et ad remedium collaboret... Illi cum super te lacrimas agunt, Christus patitur, Christus Patrem deprecatur¹. » Quasi diceret : Deum acceptare lacrimas et passiones quas unum membrum Ecclesiæ offert pro alio. Quod plenius adhuc explicat S. Ambrosius : « Velut operibus quibusdam *totius populi* purgatur et *plebis* lacrimis abluitur, qui orationibus et fletibus *plebis* redimitur a peccato in

1. TERTULL., *De Pœnit.*, c. x, P. L., I, 1245.

homine mundatur interiore. Donavit enim Christus *Ecclesiæ suæ ut unum per omnes redimeret*¹. »

Hæc est igitur ratio theologica : Omnes sumus in Christo corpus unum, in quo membra debent, non remanere ab invicem sejuncta, absque mutuo influxu, sed mutuo se juvare, ita ut, si patitur unum membrum, compatiantur omnia membra² in ordine spirituali. Atqui membra compati sibi invicem in ordine supernaturali est unum pro alio satisfacere ; cum satisfactio dicat opus pœnale seu passionem quam pro peccatis subit. Ergo possumus pro aliis satisfacere, dummodo simus in gratia, ut opera nostra satisfactoria esse possint³.

Confirmatur. Pœna habet vim maxime satisfaciendi *ratione charitatis* qua homo ipsam sustinet. Atqui major charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit quam si ipse pro se tantum satisfaceret. Ergo minor requiritur pœna in eo qui pro alio satisfacit quam in principali requiritur.

XII. Plura notatu dignissima de radicali differentia inter meritum et satisfactionem. — Sicut unus non disponitur per actum alterius, ita unus alteri non meretur præmium essenziale, nisi meritum ejus habeat efficaciam infinitam, sicut meritum Christi ; sed pœna temporalis pro peccato debita post culpæ remissionem non taxatur secundum dispositionem ejus cui debetur, quia quandoque ille qui est melior habet majoris pœnæ reatum (ad. 1). Hinc intelligitur cur non possimus cedere aliis nostra merita quoad præmium essenziale, et tamen possimus satisfactiones nostras redere quoad pœnam temporalem : merita dicunt *dispositiones personales*, satisfactio autem perpersionem pœnæ pro se vel pro alio luendæ.

1. S. AMBROS., *De Pœnit.*, lib. I, c. xv, n. 80 ; *P. L.*, xvi, 490.

2. *I Cor.*, xii, 12, 25, 26.

3. Hinc docet concilium Florentinum animabus in purgatorio prodesse fidelium vivorum suffragia et generatim pietatis officia *quæ a fidelibus* PRO ALIIS FIDELIBUS FIERI *consueverunt* secundum Ecclesiæ instituta. » *Decret. pro Græcis*, DENZINGER, 693. — Cf. Conc. Trid., Sess. XXV, *Decret. de purgatorio*.

Aliud quoque discrimen colligitur. « In solutione debiti attenditur *quantitas pœnæ*, sed in merito attenditur *charitatis radix* ; et ideo ille qui ex charitate pro alio meretur saltem merito congrui etiam sibi magis meretur ; non autem qui pro alio satisfacit etiam pro se satisfacit, *quia illa quantitas pœnæ non sufficit ad utrumque peccatum* ; tamen satisfaciendo pro alio sibi meretur aliquid majus quam sit dimissio pœnæ, scilicet vitam æternam (ad 3). »

XIII. Brevis conspectus doctrinæ Scripturæ et Traditionis de satisfactione. — Jam in veteri Lege prophetæ monent operibus pœnosis, præsertim jejunio, eleemosynæ, orationi, inesse valorem, quem Deus ita *pro peccatis* acceptat, ut *parcat* populo suo et, loco flagellorum, concedat benedictionem¹. Ninivitis parcat Deus, eo quod opera pœnosa fecerint, non gustando quidquam neque bibendo, sed jejunando et saccis sese operiendo², et vidit Deus opera eorum... et misertus est Deus³.

Id jam innuit valorem piacularem horum operum.

In Novo Testamento Joannes Baptista prædicat turbis : « Facite ergo *dignum* fructum pœnitentiæ³. » Agnoscit igitur in operibus pœnosis vim quamdam satisfactionis, quæ venturam iram avertat.

Apostoli quoque prædicant vim pœnitentiæ in remissionem peccatorum, ita nempe ut Deus vim illam attendat ad parcendum : « Pœnitentiam agite... Pœnitentiam itaque age... et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio⁵. » S. Paulus tribuit operi pœnoso, quæ est tristitia secundum Deum, valorem stabilem in salutem : « Quæ enim secundum Deum *tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem* operatur⁶. » — Licet ergo nondum tradatur absoluta et explicita summa doctrinæ in Scripturis, stabiliuntur tamen quædam principia, ex quibus colligitur necessitas pœnitentiæ et valor piacularis operum pœnalium.

1. JOEL., II, 12, 14, 17, ss.

2. JON., III, 7-8.

3. *Ibid.*, 10.

4. MATTH., III, 8. — Cf. LUC., III, 8.

5. ACT., II, 38 ; VIII, 22.

6. II COR., VII, 10.

Satisfactio autem sacramentalis deducitur ex natura sacramenti pœnitentiæ, ut supra exposuimus, n. v.

Patres doctrinam illam perfectius enuntiant. Tertullianus jam asserit Deum in ea mensura parcere, qua homo satisfacit : « *In quantum non peperceris tibi, in tantum tibi, crede, Deus parcat*¹. » — S. Cyprianus satisfactionem præsentis temporis opponit satisfactioni quæ fit in purgatorio : « *Aliud est pro peccatis longo dolore cruciatuum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse*². » S. Ambrosius agnoscit pœnitentiæ tantam vim, ut Deus videatur mutare sententiam et parcat : « Tanta est pœnitentiæ medicina, ut mutare videatur suam Deus sententiam. In te est igitur, ut evadas³. »

S. Augustinus recolit satisfactionem sejungi non posse a vera pœnitentia, quia non vere pœnitet, nisi qui sese punit : « Nihil aliud agit quem veraciter pœnitel nisi ut id quod mali fecerit *impunitum esse non sinat*⁵. »

S. Gregorius M. dicit afflictionem pœnitentiæ esse sacerdotis iudicio imperandam (supra, n. 5).

Exponunt etiam Patres qua ratione possit unus homo pro alio satisfacere (supra, n. XII).

Paulatim perpolitur doctrina absoluta, prout illam exponit Angelicus, et vindicat concilium Tridentinum (supra, n. II), quamque hic sub respectu dogmatico tradidimus.

Cetera vero apud scriptores de re morali aut de jure canonico requirantur.

1. TERTULL., *De Pœnit.*, c. IX P. L., I, 1244.

2. S. CYPRIAN., *Epist. LV*, n. 20 edit. HARTEL, 638.

3. S. AMBROS., *De Pœnit.*, lib. II, c. VI, n. 48 ; P. L., XVI, 509.

4. S. AUGUSTIN., *Epist. CLVIII* (al. 54), n. 6, P. L., XXXIII,

QUÆSTIO QUINTA

De potestate ministrorum hujus sacramenti

AD Q. XIII, XIX, SS., XXV, SS. S. THOMÆ

Pleraque jam expendimus quæ sacramentum pœnitentiæ spectant, scilicet existentiam, naturam, effectus, partes. Supervacaneum foret loqui de subjecto, nam quæ dicta sunt de necessitate et materia sacramenti ac de necessitate et præcepto confessionis sufficienter evincunt subjectum pœnitentiæ esse homininem qui habet peccata actualia, de quibus pœnitet, ita ut illi omnes qui vel non habent peccata, ut angeli sancti, vel de peccatis pœnitere nequeunt ut dæmones, vel homines damnati, penitus inconvertibiles, esse nequeant subjecta pœnitentiæ. Subjectum autem sacramenti ex necessitate esse hominem baptizatum, qui post baptismum mortalia perpetravit, quæ nondum per claves Ecclesiæ directe remissa sunt, subjectum vero ex libertate hominem baptizatum qui habet venialia tantum aut cujus mortalia sunt directe potestate clavium jam remissa¹.

Quæ cum plene innotescant, satius erit subjungere nonnulla de potestate ministrorum, quæ exercetur per ipsam absolutionem peccatorum, vel per multiplicem actum clavium, præsertim per ecclesiasticas indulgentias.

1. *Codex*, can. 901, 902.

ARTICULUS PRIMUS

DE POTESTATE SACRA RESPECTU ABSOLUTIONIS
SEU DE MINISTRO CONFESSIONIS

AD Q. XVIII S. THOMÆ

I. Utrum solus sacerdos sit minister confessionis sacerdotalis. — Errores. — Doctrina Ecclesiæ.

Illi hæretici qui discrimen inter sacerdotes et fideles vigere negant, etiam laicis officia proprie sacerdotalia quoad omnia sacramenta committunt. Quod jam Tertullianus in quibusdam Gnosticorum sectis reperit et reprobatur : « Hodie presbyter qui cras laicus, nam et laicis sacerdotalia munera injungunt¹. » Error ille de Gnosticis transivit ad Waldenses, qui potestatem absolvendi, cuilibet laico probo tribuebant ; et ad Wicleffistas et Hussitas, quos concilium Constantiense præcipit interrogandos utrum credant « quod christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, *soli sacerdoti* de necessitate salutis confiteri teneatur *et non laico seu laicis quantumcumque bonis et devotis*². » Ac tandem ad Lutherum, cujus ista propositio fuit a Leone X damnata, d. 15 Junii 1520 : « In sacramento pœnitentiæ ac remissione culpæ non plus facit Papa aut Episcopus quam infimus sacerdos ; immo ubi ~~non~~ non est sacerdos, *æque tantum quilibet christianus, etiamsi mulier aut puer esset*³. »

Inter catholicos vero disputatum est de indole potestatis quæ fuisset diaconis olim concessa audiendi confessiones ; in qua parte incaute omnino locutus est Morinus, vir aliunde eruditissimus⁴.

II. Prima conclusio : Minister sacramenti pœnitentiæ est solus sacerdos (a. 1). — De fide.

1. TERTULL., *De Præscript.*, 41 ; *P. L.*, II, 57.

2. DENZINGER, 670.

3. DENZINGER, 753.

4. MORIN, *De Pœnit.*, lib. VIII, c. XXIII.

Ex Scriptura, nempe ex verbis institutionis, constat potestatem judicalem remittendi et retinendi peccata, ita concessam fuisse Apostolis, ut transiret ad eorum successores; quippe quæ ad constitutionem Ecclesiæ pertinet sicut potestas prædicandi et baptizandi, et idcirco debet cum ipsa Ecclesia perpetuo durare. Jamvero Apostolorum successores sunt episcopi vel sacerdotes. Inde igitur habemus potestatem judicalem absolvendi eisdem tantum competere.

Quapropter Patres generatim recolunt proprios confessionis ministros esse *sacerdotes*, ut constat ex dictis supra, de confessione, n. VII et VIII.

Initio quidem sacerdotes intelligebantur episcopi, qui ministerio confessionis fere sufficebant, eo quod rarior esset confessio, quia tardiori ætate recipiebatur baptismus et idcirco rarior erat locus pœnitentiæ post baptismum. At, quum paulatim auctus fuisset labor, necesse fuit ut etiam presbyteri ad hoc officium, nutu episcopi, adhiberentur. Nec desunt testimonia quæ id evincant.

Tertullianus testatur pœnitentes *presbyteris* advolvi¹.

S. Clemens Romanus scribit Corinthiis : « Vos igitur, qui seditionis fundamenta jecistis, in obedientia subditi estote *presbyteris* et correctionem suscipite in *pœnitentiam*². » Quæ verba innuunt non tantum episcopum sed etiam presbyteros secundi ordinis habere jam quoddam munus in administranda pœnitentia. Quod dicit Origenes de confessorio a pœnitentibus eligendo videntur hoc sensu intelligenda : si pœnitens potest eligere ministrum, is non est necessario episcopus : « Tantummodo *circumspice* diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. *Proba prius medicum*³ ».

Narrat S. Dionysius Alexandrinus factum de sene Serapione, qui misit ad presbyterum ut ad se veniret et sibi absolutionem daret, qui tamen non potuit venire. Addit autem S. Dionysius se presbyteris in mandatis dedisse « ut, si peterent et maxime si antea suppliciter postulassent,

1. *De Pœnit.*, IX, 10 ; *P. L.*, I, 1243.

2. *I Cor.*, LVII, 1.

3. ORIGEN., *Homil. II*, n. 6, in *Ps. XXXVII*, 19 ; *P. G.*, XII, 1386.

venia indulgeretur, quo bonæ spei pleni ex hac vita migrarent. » Quod ostendit jam commissum fuisse presbyteris munus absolvendi¹.

Imo paulatim *instituuntur* presbyteri *pœnitentarii*², ut refert Sozomenus : « Itaque ex presbyteris aliquem, qui vitæ integritate spectatissimus esset et *lacidurnitate* ac prudentia polleret, huic officio præfecerunt ad quem accedentes ii qui deliquerant actus suos confitebantur³. » Testatur quoque Socrates : « Postquam Novatiani se ab Ecclesia sejunxissent, ex illo tempore episcopi *pœnitentiarium presbyterum* albo ecclesiastico adjecerunt⁴. »

Concludamus cum S. Hieronymo : « In novo Testamento alligat vel solvit *episcopus et presbyter... cum peccatorum audierit varietates*⁵. »

Ex declarationibus Ecclesiæ sufficiat recolere concilium Florentinum : « Minister hujus sacramenti est *sacerdos* habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam vel ex commissione superioris⁶ »; et condemnat. prop. Wicleffi et Lutheri (supra, n. 1), ac concilium Tridentinum, quod docet ministrum hujus sacramenti esse *sacerdotem*, cujus absolutio est actus vere judicialis⁷; et demum *Cod. Juris Canonici* : « Minister hujus sacramenti est solus *sacerdos*⁸. »

Congruit omnino ratio theologica, quam tradit S. Thomas. Quum per sacramentum pœnitentiæ conferatur gratia in corpore Christi mystico et gratia ab ipso Christo derivetur, oportet ut qui confert pœnitentiæ sacramentum habeat jam potestatem in ipsum corpus Christi verum. Atqui potestatem in corpus Christi verum habet solus sacerdos. Ergo solus sacerdos potest pœnitentiæ sacramentum conferre.

1. Apud EUSEB., *Hist. Eccles.*, VI, 44; *P. G.*, XX, 630.

2. Institutio pœnitentiariorum, juxta quosdam jam sæculo III vixit Romæ et in aliis Ecclesiis. Cf. BATTIFOL, *Etudes d'histoire et de théologie positive*, I, p. 343, ss.

3. SOZOM., *Hist. Eccles.*, lib. VII, c. XVI; *P. G.*, LXVII, 1450.

4. SOCRAT., *Hist. Eccles.*, lib. IV, c. XIX; *P. G.*, LXVII, 614, ss.

5. S. HIERON., in *Matth.*, XVI, 19; *P. L.*, XXVI, 118.

6. Decret. pro Armenis; DENZINGER, 699.

7. Sess. XIV, cap. VI, et can. 9.

8. Can. 871.

III. Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri, diacono vel laico (a. 2).

Refert hic Angelicus consuetudinem medio ævo vigentem, ut, ubi deerat sacerdos, pœnitens confiteretur peccata sua laico, ad maiorem humiliationem et contritionem, majusque desiderium confessionis sacramentalis; et propter hos actus Summus sacerdos Christus ^{supplebat} interiorius, gratiam infundendo. Dicitur illa confessio *sacramentalis quodammodo* (ad 1) quatenus est imitatio quædam et vehemens desiderium confessionis sacramentalis, vel etiam quia talis humiliatio erat pars satisfactionis pro peccatis debiti¹. At non fuisse proprie sacramentalem asserit Angelicus, dum addit: « Et ideo oportet quod *iterum confiteatur sacerdoti*, cum copiam habere potuerit, et præcipue *quia sacramentum pœnitentiæ perfectum non fuit* (ad 3). »

Antiquissimum porro fuisse illum morem constat, siquidem illum commendat opus *De vera et falsa pœnitentia* (inter opera S. Augustini?): « Tanta itaque vis confessionis est, ut, si deest sacerdos, confiteatur proximo... et si ille cui confitebitur potestatem non habet solvendi, *fil lamen dignus venia sacerdotis desiderio*, qui crimen confitetur socio². »

Si autem laicis facta fuerit confessio extra sacramentalis, mirum non erit factam fuisse præsertim diaconis, et paulatim quosdam diaconos sibi arrogasse jus et potestatem audiendi confessiones.

IV. Quid ergo censendum de confessione diaconis facta.

— Citatur famosus S. Cypriani locus, quem Morinus objicit ad probandum concessam fuisse diaconibus facultatem absolvendi sacramentaliter³.

Dicit Cyprianus: « Ut qui libellos a martyribus acceperunt et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non exspectata præsentia nostra apud presbyterum quemcumque præsentem, vel, si presbyter repertus non

1. Cf. B. ALBERTUM M., in *IV Sent.*, dist. XVII, art. 59.

2. *P. L.*, XL, 1122.

3. MORIN, op. cit. cap. XXIII.

fuerit et urgere exitus cœperit, *apud diaconum quoque exomologesim* facere delicti sui possint, ut *manu iis in pœnitentiam imposita* veniant ad Dominum cum *pace*, quam dari martyres litteris ad nos factis desiraverunt¹. »

Verum ex contextu et ex adjunctis colligitur sermonem esse de reconciliatione *publica*, seu de *pace* cum Ecclesia et receptione ad communionem. In hac reconciliatione fiebat a pœnitente quædam *confessio ceremonialis* et a ministro quædam *manus impositio ceremonialis*, postquam recipi poterat communio. Reconciliationem dare pertinebat ad episcopum, at in mortis periculo posterat dare presbyter, et si deerat presbyter, etiam diaconus, qui ceterum poterat vi sui ordinis ministrare viaticum. Nullatenus ergo agnoscit diaconis Cyprianus potestatem absolvendi sacramentaliter, sed solum in illo urgentissimo casu facultatem reconciliandi et ad communionem admittendi².

Quum tamen non raro diaconi limites excessissent et abusus, temporum decursu, invaluisse, plura concilia particularia districte iis obstiterunt. Sic statutum Odonis episcopi Parisiensis prohibet « ne diaconi ullo modo audiant confessiones, nisi in arctissima necessitate³ : *claves enim non habent nec possunt absolvere*⁴. » Citari quoque debet Synodus Pictaviensis : « Abusum erroneum, qui in nostra diœcesi ex perniciosa ignorantia inolevit, eradicari volentes, inhibemus ne diaconi confessiones audiant et ne in foro pœnitentiali absolvant, *cum certum et indubitatum sit ipsos absolvere non posse, cum claves non habeant, quæ in solo sacerdotali ordine conferuntur*⁵ ».

V. De confessione venialium (a. 3). — Quum venialia sint materia libera sacramenti pœnitentiæ, potest quis ea vel nullatenus confiteri, etiam laico. Quæ confessio, ut li-

1. S. CYPRIAN., *Epist. XVIII* ; edit. HARTEL, 523.

2. Pro eruditione consuli potest : PAUL LAURAIN, *De l'inter-vention des laïques, des diacres et des abbesses dans l'administration de la Pénitence*. Paris, 1897 ; PALMIERI, *De Pœnit.*, II, 192, ss.

3. Quia tunc etiam laicis fieri poterat confessio non sacramentalis.

4. *P. L.*, CCXII, 68.

5. *Apud MANSI*, t. XXIV, 383, ss.

quet, nullatenus est sacramentum, sed vocatur a D. Thom: *sacramentale* quoddam, sicut tunsio pectoris, aspersio aquæ benedictæ, et, quatenus fit cum aliquo motu contritionis et charitatis, concurrit ad deletionem peccati venialis.

Non est amplius in usu, sed aliquid simile retinetur in accusatione quæ fit in capitulo culparum apud religiosos.

Quæstio autem fuit olim agitata utrum, si quis velit venialia sacramentaliter confiteri sacerdoti, is possit absque jurisdictione absolvere. Plures veteres theologi ita censuerunt. « Possunt omnes sacerdotes, ait Scotus, a venialibus absolvere, quia ad id nulla opus habent jurisdictione : jurisdictio enim nulla est ubi nulla invenitur cogendi vis¹. » — At hæc sententia communiter rejicitur, nec ullatenus valet ratio Scoti : jurisdictio enim non ideo requiritur quia materia confessionis est necessaria — secus posset etiam a mortalibus remissis absolvere sacerdos absque jurisdictione —, sed ut absolutio cadat in subditum, ac proinde, si quis vult confiteri etiam materiam liberam, debet esse subditus absolventis, qui propterea gaudere debet jurisdictione.

Alii theologi responderunt requiri quidem jurisdictionem pro venialibus, sicut etiam pro mortalibus remissis, sed ex consuetudine Ecclesiæ concedi cuilibet sacerdoti².

Licet fuerit olim hæc opinio probabilis, hodie non amplius est recipienda. Jam enim S. Cong. Concilii, d. 12 Febr. 1679, jussu Innocentii XI, decrevit : « Non permittant (episcopi) ut venialium confessio fiat simplici sacerdoti non approbato ab Episcopo aut Ordinario³. »

Contendit Ballerini hoc vetito reddi illicitam, non tamen invalidam, absolutionem a simplici sacerdote datam; verum decretum illud manifestat consensum Summi Pontificis, si forte antea concessus fuisset, in posterum absolute revocari, et idcirco auferri simplici sacerdoti omnem jurisdictionem. Quæ omnia clarius innotescunt ex dicendis nunc de jurisdictione.

1. SCOT., *IV Sent.*, dist. XVIII, q. IV, a. 2, sol. 3.

2. Cf. LUGO, *disp.* XVIII, sect. III, n. 41, ss; SUAREZ, *disp.* XXVI, sect. III, n. 2, ss.

3. DENZINGER, 1150.

VI. Secunda conclusio : De necessitate huius sacramenti est ut minister habeat non solum ordinem, sicut in aliis sacramentis, sed etiam jurisdictionem (a. 4). — De fide. Quomodo hæc doctrina Traditione veterrima nitatur jam apparet ex dictis de ministro, n. II. Initio quippe minister erat episcopus vera auctoritate et jurisdictione gaudens super plebem; et, quum paulatim impar fuerit episcopus tanto labori adimplendo, illud munus commisit presbyteris, qui proinde ab episcopo jurisdictionem accipiebant. Id etiam apparet in pœnitentiariis qui ab episcopis instituebantur. Quocirca liquet ex praxi Ecclesiæ nunquam ministros absque jurisdictione absolutionem impertiri. Fundamentum porro scripturisticum præbent verba institutionis. Christus enim instituit pœnitentiam per modum iudicii in quo sacerdos fert sententiam. Atqui « natura et ratio iudicii illud exposcit ut sententia in subditos dumtaxat feratur », ut monet concilium Tridentinum¹. Ergo ex ipsa Christi institutione requiritur ut Sacerdos ferat sententiam in subditos. Sed assignantur subditi per collationem jurisdictionis. Ergo ex ipsa Christi institutione requiritur ut sacerdos absolvens jurisdictione polleat.

Multæ prodierunt declarationes Ecclesiæ. 1° Concilium Later. IV præcipit ut omnes utriusque sexus confiteantur *proprio* sacerdoti, et, si quis alieno sacerdoti voluerit iusta de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a *proprio* sacerdote, *cum aliter ille ipsum non possit absolvere vel ligare*². » Non sufficit ergo ad absolvendum potestas ordinis, sed requiritur alia, sine qua non fit absolutio. — 2° Conc. Tridentinum, post verba citata, concludit : « Persuasum semper in Ecclesia Dei fuit et verissimum esse synodus hæc confirmat *nullius momenti* absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quam ordinariam aut subdelegatam *non habet jurisdictionem* ». — 3° Pius VI in bulla *Auctorem Fidei*, dicit : « Doctrina synodi sic intellecta tamquam ad validum usum huius potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa jurisdictio

1. Sess. XIV, cap. VII.

2. DENZINGER, 437.

sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam — *falsa temeraria*, Tridentino contraria et injuriosa, *erronea*¹. » — 4° *Codex* pronuntiat : « Præter potestatem ordinis, ad validam peccatorum absolutionem requiritur in ministro potestas jurisdictionis sive ordinaria sive delegata, in pœnitentem². »

Ratio theologica fuit jam ex verbis institutionis assignata et potest iterum ex Angelico sic resumi : Absolvere vel ligare importat *imperium* in aliquem. Atqui « imperium non competit alicui in alium nisi ei qui habet super eum jurisdictionem. » Ergo ad absolvendum vel ligandum debet minister habere jurisdictionem.

Duplex igitur requiritur in ministro potestas, videlicet *ordinis*, quæ in ipso caractere sacerdotali fundatur et vi ordinationis confertur, et *jurisdictionis*, quæ est auctoritas *in alterum tamquam subditum*, diciturque *ordinaria*, si ipso jure est annexa officio, vel *delegata*, si commissa est personæ³.

VII. Nec ullus datur casus in quo non requiratur jurisdictio ad absolvendum (a. 6). — Quia nulla concipitur absolutio quæ non sit *imperium* in subditum. Hinc etiam in articulo mortis requiritur jurisdictio ; sed tunc, quia necessitatis articulus urget, Ecclesia illam concedit omni sacerdoti. Quo circa recte animadvertit Angelicus, hic art. 6 : « *Hæc absolutio etiam ad jurisdictionem pertinet.* »

Etiam quando Papa absolvitur, jurisdictionem habet sacerdos in ipsum, non proprie ut Papam, sed ut peccatorem. Illam autem accipit sacerdos ab ipso Papa. « Licet enim Papa non habeat jurisdictionem hoc sensu in seipsum ut se absolvat, quia reus et judex debent esse personæ distinctæ, attamen ut vicarius Christi censetur superior seipso ut peccatore, et sic potest alteri conferre jurisdictionem exercendam in seipsum in foro conscientiæ⁴. »

VIII. Controversia de distinctione inter potestatem ordinis et potestatem jurisdictionis.

1. Prop. 37 ; DENZINGER, 1537.

2. Can. 872.

3. *Codex*, can. 197.

4. BILLUART, dissert. VI, art. 2.

Distingui utramque potestatem jam constat, et ex signo manifesto apparet, quod prima *æqualiter* sit in omnibus sacerdotibus, non autem secunda¹. Disputatum autem fuit utrum distinctio sit tantum ex parte materiæ, an etiam ex parte principii. Plures theologi, præsertim veteres², tenent omnem sacerdotem vi suæ ordinationis et idcirco jure divino accipere potestatem absolvendi completam ex parte principii; licet nequeat reduci in actum ex parte materiæ, quia desunt subditi, qui debent ab Ecclesia assignari. At ille loquendi modus non respondet loquendi modo conciliorum, quæ pronuntiant, præter potestatem ordinis, requiri potestatem jurisdictionis, quæque proinde supponunt esse duas potestates realiter distinctas et separabiles.

Quapropter retinenda est altera sententia, quæ asserit duas esse potestates, primam quidem physicam, sicut ipsum characterem, alteram vero moralem, respectu *subditorum*, quæ non confertur vi ordinationis. *cf. Durand.*

Hinc, quando dicit episcopus : *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remisero peccata remittuntur eis*,... confert potestatem ordinis physicam respectu peccatorum remittendorum, seu dat potestatem administrandi sacramentum absolutionis, dum modo ordinatus constituatur iudex et accipiat subditos, per jurisdictionem, juxta Ecclesiæ determinationes.

Cetera quæ jurisdictionem spectant, modum quo acquiritur, vel amittitur, ejusque limitationem, apud canonistas requirantur.

IX. De obligationibus ministri et præsertim de sigillo confessionis (q. xx).

Quæ in tractatu de Sacramentis in communi, sive quoad intentionem, sive quoad sanctitatem, sunt ministro confessionis applicanda. Præstat vero quædam de obligatione sigilli subjungere, quæ ex natura sacramenti exsurgit.

Multiplici quidem ex capite oritur hæc obligatio : 1° ex *jure naturali* quo quilibet tenetur servare secretum commissum.

2° Ex *jure divino*, seu ex *necessitate sacramenti*, ut expo-

1. Cf. S. THOM., infra, q. xx, a. 1, ad 1.

2. Cf. DURAND., IV Sent., dist. XIX, q. II.

nit S. Thomas, a. 1. Nunquam enim licet agere contra significationem sacramenti. Atqui confessio significat peccata esse tegenda, sicut ipse Deus tegit. Ergo nunquam licet revelare peccata per confessionem cognita. Quia ergo hæc obligatio ex ipsa natura sacramenti oritur, Christus sacramentum instituendo obligationem eo ipso imposuit.

Notatu dignissima sunt verba S. Thomæ: « *Et ideo de necessitate sacramenti est quod confessionem celet, et tamquam violator sacramenti peccat qui confessionem revelat.* »

Unde colligitur nunquam licere, etiam ad salvandam rempublicam, revelare confessionem, quia agitur de præcepto negativo quod obligat semper et pro semper, seu, aliis verbis, nunquam licet sacramentum violare.

3º Ex *jure ecclesiastico*, seu ex præcepto ecclesiastico, quod sancit jus divinum.

Præceptum autem illud esse antiquissimum constat ex historia ecclesiastica. Sic Sozomenus narrans institutionem pœnitentiariorum refert illos debere *lacilurnitate* ac prudentia pollere¹; quod verius adhuc est de presbyteris qui confessionem secretam audiebant. Concilium Later. IV in capite *omnis utriusque sexus* obligationem urget, ac demum *Codex* recolit *sacramentale sigillum inviolabile* esse, ita ut confessarius qui sigillum sacramentale directe violare præsumpserit incurrat excommunicationem *specialissimo modo* Sedi Apostolicæ reservatam².

Materia sigilli optime exponitur a S. Doctore: « Sigillum confessionis directe non se extendit nisi ad illa de quibus est sacramentalis confessio; sed indirecte id quod non cadit sub sacramentali confessione etiam ad sigillum confessionis pertinet; sicut illa per quæ posset peccator vel peccatum deprehendi. » (a. 2).

Quæ sufficient pro respectu dogmatico, nam cetera potius respectum moralem aut canonicum habent.

1. Sozom., *H. E.*, lib. VII, c. xvi; *P. G.*, LXVII, 1458.

2. Can. 889, ss., 2369.

ARTICULUS SECUNDUS

DE POTESTATE CLAVIUM QUATENUS EXERCETUR PER ECCLESIASTICAS INDULGENTIAS

AD QQ. XVII SS. XXVII SS. S. THOMÆ¹

I. **Notio clavium in Ecclesia.** — Clavis, utpote instrumentum quo removetur obstaculum et aperitur ostium, metaphorice dicitur potestas judicialis qua Ecclesia removet obstaculum peccatorum et peccata remittendo aperit regnum cœlorum (a. 1). Jamque ostendimus initio hujus tractatus competere Ecclesiæ hanc potestatem *judicialem*.

Distingui possunt duæ claves (a. 3). Una pertinet ad iudicium de idoneitate ejus qui absolvendus est, et alia ad ipsam absolutionem. Et hæ duæ claves non distinguuntur in essentia auctoritatis, quia utrumque ex officio eis competit, sed ex comparatione ad actus, quorum unus alium supponit. Potestas autem illa clavium operatur ad remissionem culpæ instrumentaliter (q. XVIII) eo modo quo sacramenta conferunt gratiam, prout explicatum est de sacramentis in communi; et, remissa culpa, ex vi clavium remittitur pœna æterna et aliquid de pœna temporali, prout diximus supra de effectu pœnitentiæ.

Clavis competit sacerdotibus novæ Legis, quatenus solvunt per absolutionem vel ligant taxando satisfactiones juxta peccata; et Christo convenit, sed altiori modo, ita ut dicatur Christus habere *clavem excellentiæ* (q. XIX).

Exercetur autem potestas clavium in *subdolum* (q. XX);

1. Præter commentatores S. Thomæ et manualia Theologiæ vel juris Canonici, consuli possunt: J. MORIN, *Commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti pœnitentiæ*, Paris, 1651, l. x; E. AMORT, *De Origine progressu, valore ac fructu indulgentiarum*, Paris, 1738; Illm. PAULUS, duo volumina De indulgentiis edidit in lingua germanica, 1920; P. GALTIER, *Indulgences*, in *Diction. Apol.*; MAGNIN, *Indulgences*, in *Diction. theol. cathol.*; A. D'ALÈS, *Etudes*, 144 et 145; BERINGER, *Indulgenc.*, etc.

et, præter exercitium sacramentale in tribunali pœnitentiæ, potest extra sacramentum exerceri, per modum pœnæ in *excommunicatione* et per modum beneficii in ecclesiasticis *indulgentiis*.

Potestas excommunicandi imbibitur in ipsa notione Ecclesiæ societatis spiritualis perfectæ, quæ idcirco gaudet potestate judiciaria et coercitiva et valet subditos peccatores et contumaces excludendi a participatione sacramentorum et a cœtu fidelium (q. XXI, ss.). Quum vero tractatus de censuris sit proprie canonicus¹, satius erit de indulgentiis sub respectu dogmatico breviter disserere.

II. Notio indulgentiæ ejusque fundamenta dogmatica (q. XXV). — Indulgentia potest ex *Codice* definiri : *Remissio coram Deo pœnæ temporalis debitæ pro peccatis, ad culpam quod attinet jam deletis, quam ecclesiastica auctoritas ex thesauro Ecclesiæ concedit pro vivis per modum absolutionis, pro defunctis per modum suffragii*².

Supponit ergo illa notio plura dogmata alibi stabilita : 1° deleri posse culpam quin remittatur tota pœna temporalis ; 2° posse pœnam temporalem remitti etiam coram Deo per applicationem satisfactionum quæ pœnam illam adæquent ; 3° esse reapse in Ecclesia thesaurum satisfactionum quæ pœnas omnes temporales pro peccatis debitas adæquent imo et exsuperent ; 4° esse in Ecclesia potestatem quæ possit illas satisfactiones applicare, vivis quidem, qui subduntur proprie jurisdictioni Ecclesiæ, per modum solutionis, defunctis autem, qui non jam subsunt jurisdictioni Ecclesiæ militantis, per modum suffragii. Ex quibus habetur indulgentiam non esse tantum remissionem pœnæ a sacerdote impositæ vel pœnæ canonicæ, ut plures erronee dixerunt, vel *declarationem* Ecclesiæ, quæ diceret peccatorem sufficienter pro suis peccatis satisfacisse et idcirco ulteriorem pœnam esse ipsi remissam, ut contendit Hærscher, sæculo XIX.; sed per indulgentiam remitti coram Deo pœnam temporalem quam quis in purgatorio secundum judicium Dei meretur.

1. Cf. *Codex*, can. 2257, ss.

2. *Id.*, can. 911.

Ut ergo doctrina theologica de indulgentiis stabiliatur, sufficiet in his quatuor insistere.

III. Indulgentia non est remissio culpæ mortalis aut venialis. — De prima parte nullum movetur a theologis dubium. Dogma quippe est peccata mortalia ante baptismum commissa remitti solum per sacramentum regenerationis aut ejus votum, peccata autem baptismo posteriora remitti solum per sacramentum pœnitentiæ aut ejus votum. Quocirca nemo potest indulgentiam vocare peccati mortalis remissionem nisi eo ipso statuatur indulgentiam esse sacramentum mortuorum!

Secunda pars est hodie certa, licet olim dixerit Paludanus reatum culpæ venialis probabiliter posse per indulgentiam deleri¹.

Constat ex dictis superius peccatum veniale non remitti absque motu pœnitentiæ saltem virtualis, ac proinde causa quæ culpam venialem remittit est ille actus pœnitentiæ, non autem indulgentia.

Quocirca, si quando bullæ Pontificum enuntiant concedi indulgentias in remissionem peccatorum, id intelligendum est de pœna peccatis debita, vel, si dicitur fidelem qui lucratus fuerit indulgentias fore absolutum a culpa et pœna, sensus est fidelem hujusmodi esse revera a culpa et pœna liberum, quatenus sit jam a culpa per pœnitentiam absolutus et nunc a pœna solvenda per indulgentiam liberetur².

IV. Ita ergo intelligitur indulgentia ut sit pœnæ temporalis peccato debitæ remissio, non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo, extra sacramentum facta.

Liquet imprimis non esse remissionem pœnæ æternæ. Nam, cum hæc annexa sit culpæ mortali, eodem modo remitti debet ac ipsa culpa. Atqui culpa remitti tantum potest per sacramentum aut ejus votum, ut jam explicatum est. Ergo et pari jure pœna æterna.

At probatum est supra, q. III, art. 1, n. VI, ss., remissis

1. PALUDAN., in *IV Sent.*, dist. XXI, q. I.

2. Cf. BERINGER-HILGERS, *Indulg.*, I; GALTIER, *Tract. de Pœnit.*, p. 452, ss.

culpa et pœna æterna, non semper remitti totam pœnam temporalem. Quum vero illa pœna sit finita, potest remitti per satisfactionem finiti valoris, a fortiori per satisfactiones infinitas Christi Redemptoris. Si ergo sit in Ecclesia potestas quæ valeat membris satisfactiones Christi et sanctorum applicare, palam erit indulgentiam esse remissionem pœnæ temporalis debitæ peccato post baptismum commisso.

Quod ultimo addimus patet, tum quia pœna pro peccatis ante baptismum commissis remittitur per baptismum qui est perfecta regeneratio; tum quia concessio indulgentiarum est exercitium potestatis clavium, quæ in solos baptizatos extenditur.

Dicitur autem *extra sacramentum* facta, ut distinguatur ab illa remissione quæ fit in sacramento. Nam remissa culpa et pœna temporali per sacramentum, remittitur etiam aliquid de pœna temporali, juxta quantitatem dispositionum pœnitentis; sed, quia non remittitur tota, indulgentia remittit extra sacramentum pœnam illam quæ adhuc solvenda remanet.

Licet autem remissio *non fiat vi sacramenti, fit tamen ex opere operato*, quatenus posito opere seu adimpletis omnibus quæ Ecclesia injungit, ipso facto, juxta mentem concedentis, remittatur pœna.

Quod vero debet in præsentī omnino teneri et vindicari respicit solutionem pœnæ, quæ remittitur vere et reapse *coram Deo*.

Antiquissima est sententia indulgentiis non remitti nisi pœnam ad quam sacerdos obligavit pœnitentem, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statutis. S. Thomas illam ut *non veram* confutat, tum argumento scripturistico tum ratione theologica (q. xxv, a. 1).

Fundamentum scripturisticum præbent verba Christi, promittentis Petro potestatem clavium, vi cujus quod ipse et Ecclesia remittit in terra sit remissum et in cœlis¹. Atqui concessio indulgentiarum est usus potestatis clavium, qua Ecclesia pœnam remittit in terra. Ergo eadem pœna remittitur et in cœlis seu coram Deo.

Ratio theologica est duplex. Prima quidem ex incommo-

1. MATTH., XVI.

dis. Quia, si indulgentia non remittit pœnam coram Deo, Ecclesia magis damnificat quam adjuvat : absolvendo enim a pœnitentiis injunctis vel aliis levioribus pœnis, fideles remitteret ad pœnas purgatorii multo graviore, quas potuissent in hac vita per opera satisfactoria solvere.

Altera et præcipua ratio desumitur ex unitate corporis mystici. Ecclesia est unum corpus mysticum, in quo bona spiritualia, præsertim satisfactiones Christi et sanctorum ita sunt communia, ut possint omnibus membris prodesse, dum distribuuntur ab eo qui multitudini præest. « Unde, sicut aliquis consequeretur remissionem pœnæ si alius pro eo satisfacit, ita si satisfactio alterius sibi per eum qui potest distribuatur. » Quæ ratio iterum in sequentibus evolvitur.

Declarationes Magisterii authentici omne dubium remonent.

Inter propositiones Petri de Osma quas Sixtus IV, d. 9. Augusti 1479, damnavit ut *sanctæ fidei catholicæ contrarias*, huc spectat sexta : « Papa non potest indulgere alicui vivo pœnam purgatorii¹. » Ergo ad fidem catholicam pertinet indulgentias quas concedit Papa prodesse quoad ipsam pœnam purgatorii.

Leo X, d. 15 Junii an. 1520, damnat articulos Lutheri, quorum decimus nonus sic sonat : « Indulgentiæ his qui veraciter eas consequuntur non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ *apud divinam justitiam*². »

Ergo vera est contradictoria, nempe valere indulgentias *apud divinam justitiam*.

Pius VI damnat proposit. 4^{am} Synodi Pistoriensis : « Propositio asserens *indulgentiam secundum suam præcisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus pœnitentiæ, quæ per canones statuta erat peccanti* ; quasi indulgentia præter nudam remissionem pœnæ canonicæ non etiam valeat ad remissionem pœnæ temporalis pro peccatis actualibus debitæ *apud divinam justitiam* — falsa, temeraria...³. »

1. DENZINGER, 729.

2. DENZINGER, 759.

3. *Idem*, 1540.

Demum *Codex* definit indulgentiam *remissionem* CORAM DEO pœnæ temporalis debitæ pro peccatis ad culpam quod allinet jam deletis...^{1.} »

Verum est tamen per indulgentiam remitti etiam pœnam ecclesiasticam, quum indulgentia valeat in utroque foro.

V. Quæ sit pœna illa temporalis quæ coram Deo remittitur. « Pœnæ autem temporales quæ coram Deo remittuntur præcipue sunt pœnæ purgatorii. Nam pœnæ hujus vitæ, sicut universali lege non statuuntur, ita universali lege non remittuntur. Immo interdum tam absoluta Dei voluntate statuuntur, ut propter nullam causam condonentur. Neque indulgentiæ referuntur ad pœnalitates hujus vitæ. A fortiori non versantur circa satisfactiones, quæ debentur privatis hominibus vel societati humanæ^{2.} »

Quando autem dicitur concedi indulgentiam unius aut plurium dierum aut quadragenorum aut annorum, sensus est remitti tantam pœnam peccatis debitam coram Deo et in purgatorio luendam, « quanta remitteretur per pœnitentiam unius vel plurium dierum vel annorum vel quadragenarum, secundum antiquos canones imponi solitam, aut quæ secundum prudens confessarii judicium esset pro peccatis commissis imponenda. Quanta autem remitteretur solus Deus novit^{3.} »

Hodie indulgentia plenaria intelligitur quæ olim vocabatur plenissima, quæque est remissio totius pœnæ coram Deo debitæ.

VI. Est in Ecclesia thesaurus constans ex satisfactionibus Christi et sanctorum. Necessaria omnino est illa conclusio ut stabiliatur doctrina catholica de indulgentiis, nam in definitione indulgentiæ ponitur : *ex thesauro Ecclesiæ*^{4.}

Jam apud Patres invenitur aliquod fundamentum. Origenes recolit Deum invenire in martyribus thesauros suos, qui sunt quasi hostia placationis, quam Deus acceptat pro

1. Can. 911.

2. P. PESCH, t. VII, p. 229.

3. BILLUART, *De Indulgentiis*, art. 1.

4. *Codex*, can. 911.

ceterorum peccatis¹. » Hic innuitur martyrum satisfactiones ceteris prodesse, at nondum ingeritur conceptus plenus thesauri Ecclesiæ prout nunc accipitur. S. Chrysostomus, postquam de martyribus Juventio et Maximino locutus est, addit : « Ejusmodi est *Ecclesiæ thesaurus*, novas et veteres habet margaritas². » Hic quoque indicatur sanctos martyres conferre Ecclesiæ nova bona spiritualia, jamque aliquid adumbratur de præsentī doctrina, sed nondum habetur notio thesauri prout est cumulus satisfactionum Christi et sanctorum quas Ecclesia suis membris per indulgentias dispensat. Paulatim vero perpolitur conceptus, qui plene traditur tum ab Hugone a S. Charo tum a B. Alberto Magno³. S. Thomas, hic, a. 1, conceptum optime explicat, dum ostendit cumulum illum constare tum satisfactionibus Christi, tum satisfactionibus sanctorum, « in quibus *superabundantia* operum satisfactionis invenitur. »

Scholastici communiter hanc doctrinam vindicant ut catholicam, ita ut de fide sit *saltem* esse thesaurum satisfactionum Christi. Durandus quidem vult ex solis Christi satisfactionibus, non autem ex satisfactionibus sanctorum conflari thesaurum Ecclesiæ⁴; verum ex posterioribus Ecclesiæ declarationibus constat omnino etiam sanctorum satisfactiones ad thesaurum pertinere.

Clemens VI id expresse declarat. Postquam enim exposuerit Christum per effusionem pretiosissimi sanguinis *thesaurum militanti Ecclesiæ* acquisivisse, addit : « Ad cujus quidem thesauri cumulum *beatæ Dei Genitricis omniumque electorum a primo justo usque ad ultimum merita adminiculum præstare noscuntur*⁵. » Leo X damnat art. 17 Lutheri : « Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, non sunt merita Christi et sanctorum⁶. » — S. Pius V damnat hanc proposit. Baii : « Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra de-

1. ORIGEN.. *Homil. X in Num.*, n. 2; *P. G.*, XII, 638.

2. S. CHRYSOST., *De Juvent. et Maxim.*, *P. G.*, I, 571.

3. B. ALBERTUS M., in *IV Sent.*, dist. XX, a. 6; cf. Illm. PAULUS, *Theologie und Glaube*, VI, 478.

4. DURAND. *IV Sent.*, dist. XX, q. III.

5. DENZINGER, 552.

6. DENZINGER, 757.

licta¹. » Pius VI propos. Pistor. « scholasticos suis subtilibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum », sic intellectam ut thesauri Ecclesiæ unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et sanctorum, *falsam* declarat et ut *falsam* damnat².

Itaque certum et exploratum est in doctrina catholica satisfactiones sanctorum ad thesaurum Ecclesiæ pertinere, imo vim quamdam habere ad redimenda nostra delicta, quoad pœnam temporalem.

Ratio theologica ex tota œconomia redemptionis et Ecclesiæ catholicæ innotescit.

Est in Ecclesia cumulus meritorum et satisfactionum Christi, si efficacia illorum in sacramentis non includitur, sed extra sacramenta applicari potest. Atqui efficacia meritorum et satisfactionum Christi in sacramentis non includitur, sed sua *infinitate* excedit efficaciam sacramentorum. Ergo datur cumulus seu thesaurus satisfactionum Christi nunquam exhaustiendus.

Datur pariter cumulus satisfactionum sanctorum, si quidam sancti habuerunt superabundantiam satisfactionum et si satisfactiones quibus ipsi non indigent, possunt aliis prodesse. Atqui utrumque constat. Ergo. Declaratur min. Beata Virgo multum satisfecit nec unquam ulla satisfactione indiguit, cum fuerit innocentissima; martyres et non pauci sancti plus satisfecerunt quam indigebant pro seipsis.

Hæc autem bona non fuerunt deperdita, sed in communem Ecclesiæ thesaurum accreverunt.

Licet enim unus homo non possit pro aliis mereri de condigno, potest satisfactiones aliis cedere, ut supra ostendimus, art. 3. *De Satisfactione*, n. XII; quia unius corporis mystici membra possunt sibi invicem compati.

VII. Cumulus vero non consumitur neque minuitur.

— Quia satisfactiones sanctorum efficiunt unum cum satisfactionibus Christi, quod semper accrescit; et, quando satisfactiones applicantur, *effectus novos quidem habent*,

1. *Idem*, 1060.

2. *Idem*, 1141.

sed eundem valorem in seipsis retinent, quem Deus semper considerat. Nunquam ergo exhauriuntur.

Notatu dignissima sunt. verba Clementis VI de hoc argumento : « De cujus consumptione seu minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi merita, quam pro eo quod quanto plures ex ejus applicatione trahuntur ad justitiam tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum¹. »

VIII. Est in Ecclesia potestas quæ valet satisfactiones illas applicare, vivis quidem per modum absolutionis, defunctis autem per modum suffragii. — Colligitur illa potestas ex ipsa notione Ecclesiæ societatis perfectæ, cui Christus talem potestatem solvendi concessit, ut quod ipsa solvit super terram sit solutum in cœlis, seu coram Deo².

Ceterum, ea quæ sunt alicujus multitudinis communia distribuuntur secundum arbitrium ejus qui multitudini præest. Atqui sunt bona communia, seu est thesaurus in Ecclesia, ut explicatum est. Ergo qui præest Ecclesiæ, nempe Summus Pontifex, potestatem habet illa bona seu thesaurum illum distribuendi.

Theologi generatim afferunt textum Pauli *II Cor.*, II, 10, ubi Apostolus dicit se Corinthio incestuoso, *in persona Christi, dedisse* partem pœnæ temporalis quam reo imposuerat. Ex quo sic arguitur : Paulus remittit pœnam temporalem quam debebat reus coram Ecclesia solvere Atqui non præstitisset verum beneficium, remittendo coram Ecclesia nisi etiam coram Deo remississet. Ergo censendus est Paulus remississe pœnam coram Deo, seu veram indulgentiam concessisse.

Hinc sequitur eos qui habent potestatem in Ecclesia, ut Apostoli, et nunc Summus Pontifex, posse veras concedere indulgentias.

Inde quoque eruitur solum Papam, qui præest toti Ecclesiæ, hac potestate gaudere, episcopos autem tantum dependenter a Papa (De quo cf. *Cod.*).

1. DENZINGER, 552.

2. MATTH., XVI, 19.

Concilium Tridentinum doctrinam sic vindicat : « Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit atque hujusmodi potestate sibi tradita antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta synodus indulgentiarum usum christiano populo maxime salutarem et sacrorum conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et præcipit eosque *anathemate damnat qui aut inutiles esse asserunt vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negat*¹. »

Quocirca *de fide est* Ecclesiam gaudere illa potestate.

In fideles vivos Papa habet potestatem jurisdictionis, et idcirco exercendo in ipsos actum potestatis *judicialis* potest illis pœnam remittere *auctoritative*, et non tantum per modum suffragii, sed per veram absolutionem qua liberantur a pœna, sive quia Ecclesia absolvit a pœnis a se ipsa injunctis, sive quia *de suo thesauro et per potestatem clavium* tantam facit elargitionem quanta sit necessaria ad extinctionem totius reatus pœnæ coram Deo debitæ.

In defunctos autem Ecclesia non habet amplius jurisdictionem et idcirco non potest indulgentias defunctis directe largiri, quasi auctoritative satisfactiones Christi applicando. Quapropter recte dicitur concedi indulgentia defunctis per modum *suffragii*, seu auxilii, quod vivi præstant defunctis. Hoc autem est discrimen inter absolutionem et suffragium, quod absolutio habet pro termino directo subjectum cui conceditur, suffragium autem non habet pro termino directo defunctos, sed vivos, qui possunt indulgentiam lucrari, et pro indirecto defunctos, quibus possunt vivi indulgentiam cedere.

Intelligitur autem suffragium, non meritorium, nec impetratorium, sed *satisfactorium*. Hinc dicit Billuart : « Applicare indulgentias defunctis est offerre Deo satisfactiones Christi et sanctorum in solutionem seu compensationem pœnarum quas debent pati in purgatorio². »

Hac explicatione apparet quid efficiat Papa respectu defunctorum, licet indulgentiæ per fideles vivos defunctis applicentur. Possunt quidem fideles vivi orare pro mortuis.

1. Sess. XXV ; DENZINGER, 989.

2. BILLUART, *De Indulgent.*, art. 6.

et proprias satisfactiones ipsis reddere, at non possunt satisfactiones Christi distribuere; dum vero Papa concedit indulgentias pro defunctis, jam efficit ut fideles vivi possint offerre Deo satisfactiones Christi et sanctorum in solutionem pœnæ quam debent defuncti solvere¹.

Deus non tenetur illas indulgentias acceptare, ex iustitia, sed ex misericordia acceptat, quia preces Ecclesiæ dignæ sunt quæ non respuantur.

Posita autem acceptatione, intervenit quædam iustitia, « quia satisfactiones de thesauro Ecclesiæ sunt justa compensatio et de condigno pœnarum quas defuncti pati debent in purgatorio. Hinc inferes saltem probabilius, indulgentias applicatas non semper habere certum et infallibilem effectum: cum enim Deus ex mera misericordia et liberalitate acceptet, non constat eum illas semper acceptare, sive in toto sive in parte. Et hic est sensus communis fidelium qui, applicata indulgentia plenaria alicui defuncto in altari privilegiato, nihilominus pro illo offerre alia sacrificia et orare pergunt². »

IX. De conditionibus ad lucrandas indulgentias requisitis. — « Ut quis capax sit sibi lucrandi indulgentias, debet esse baptizatus, non excommunicatus, in statu gratiæ saltem in fine operum præscriptorum, subditus concedentis³. » Quæstio autem versatur utrum qui lucratur indulgentias non pro se, sed pro defunctis, debeat esse in statu gratiæ.

Si opus præscriptum importet statum gratiæ, ut confessio et communio, manifestum est tunc requiri gratiæ statum; si autem opera præscripta sint alia, disputant theologi. Quidem cum Lugo requirunt statum gratiæ ut opera eleventur; sed multi alii theologi, cum Suarezio, Bellarmino, Billuart, reponunt requiri statum ut conditionem ad recipiendum *in se* effectum indulgentiæ, non vero ut causam indulgentiæ, neque in concedente indulgentiam neque in

1. De diversis modis quæstionem illam explicandi, cf. P. PESCH, op. cit., n. 478; P. GALTIER, n. 509.

2. BILLUART, loc. cit.

3. *Codex*, can. 925.

lucrante indulgentiam pro defunctis, sed sufficere ut opera præscripta adimpleantur et ut defuncti quibus applicantur in statu gratiæ, seu in amicitia Dei, obierint¹.

X. Brevis conspectus historicus doctrinæ de indulgentiis². — Mos est tres periodos seu epochas distinguere, nempe ab initio ad sæculum VII; a sæculo VII ad XII et a sæculo XII ad nostram ætatem.

In prima periodo manifestatur indulgentia sub illa speciali forma quæ est mitigatio pœnitentiæ publicæ. Dum enim reconciliantur solemniter pœnitentes, non absolvuntur a culpa, quæ jam erat remissa, sed a pœna, non solum in foro Ecclesiæ, sed etiam in foro interno, ita ut Deus pœnitentem *restituat in pristinam dignitatem*, prout loquuntur *Constitut. Apost.*³.

Id porro fiebat auctoritate Ecclesiæ ac per intercessionem martyrum. Atqui remissio pœnæ etiam coram Deo, per auctoritatem Ecclesiæ et ob merita martyrum, est vera concessio indulgentiæ, ex *thesauro* Ecclesiæ. Ergo viguit ab initio usus indulgentiarum.

A sæculo VII ad XII, additur alia forma, nempe ut pœnitentia canonica *commutetur* in aliud opus, ut erat *peregrinatio*. « Papa, explicat S. Thomas, dat indulgentiam quod qui vadit ad unam Ecclesiam habeat septem annos de indulgentia ; cujusmodi etiam indulgentiæ a beato Gregorio in stationibus Romæ institutæ sunt⁴. » — Deinde *expeditiones* in Terram Sanctam vel etiam *peregrinationes* vim habuerunt indulgentiæ plenissimæ.

Quod in his specialiter animadvertitur, est *forma* indulgentiæ, ac *commutatio* pœnæ in aliud opus, vel indulgentia *localis* ; sed semper salvatur *substantia*, quod indulgentia sit remissio pœnæ etiam coram Deo, ac de thesauro Ecclesiæ, extra sacramentum facta.

1. Cf. BILLUART, loc. cit. in fine ; SUAREZ, disp. LIII, sect. IV, n. 6 ; BELLARMIN., *De Indulgent.*, lib. I, c. XIV ; LUGO, disp. XXVII, sect. V, n. 75.

2. Cf. auctores citat., PAULUS, BERINGER, GALTIER, MAGNIN, PESCH., etc.

3. *Const. Apost.*, lib. II, c. XLI ; *P. G.*, I, 695.

4. S. THOM., *IV Sent.*, dist. XX, q. I, a. 3, sol. 2.

In tertia periodo frequentior fit indulgentiarum usus per opera faciliora. Insignis indulgentia plenaria, cui favores et gratiæ generales adnectuntur, est *Jubilæum*. Bonifacius VIII prima vice jubilæum concessit pro anno 1300 et quolibet sequenti anno sæculari; deinde vero Clemens VI, 1343 statuit ut deinceps jubilæum fieret quolibet anno quinquagesimo, incipiendo a 1350; qui mos permansit usque ad Paulum II. Iste porro determinavit ut deinceps, nempe a 1475, quolibet vigesimo quinto anno fieret jubilæum.

Quoad cetera, consulantur opera de Jure Canonico.

XI. Corollarium. De Communione sanctorum. — Ex hucusque expositis colligitur dogma communionis Sanctorum. Per illum fidei articulum credimus membra Ecclesiæ ob intimam unionem cum Christo, inter se quoque conjungi et in iisdem spiritualibus bonis communicare.

Duo itaque importat: arctam necessitudinem cum Christo et inter se, et eorumdem bonorum consortium.

Primum quidem evolvitur a S. Paulo ad Ephes., iv, contineturque in locis ubi Christus vocatur vitis vel Caput et constat ex dictis de *Gralia capitali* Christi.

Christus enim vi Incarnationis constitutus est caput hominum ad merendum et satisfaciendum de condigno pro nobis, et ita fit una nobiscum persona mystica, ut actiones ipsius nobis prosint, sicut prodest uni homini actio propria¹; estque etiam caput Angelorum, saltem quoad gloriam accidentalem.

Hinc omnes quorum Christus est caput et qui sunt ejus membra, unum cum ipso fiant omnino oportet. At si sunt cum Christo unum, inter se quoque unum esse debere necessitudo divina requirit. Ergo omnia Christi membra sunt unum inter se ob arctam unionem cum eodem capite Christo².

Conjunctio porro hominum inter se triplicem requirit unionem, *fidei*, *cultus* et *regiminis*, ita nempe ut easdem

1. Cf. S. THOM., III P. q. viii, et q. xlviii et quæ de his disseruimus in tract. *De Verbo Incarnato*.

2. Cf. S. AUGUSTIN; Tract. XXVI in *Joan.*, et Serm. CCLXXII; *P. L.*, xxxv, 1163 et xxxviii, 1247, ss.

veritates credant, in iisdem convenient *sacramentis*, iisdemque *pastoribus* obediant et obtemperent.

Alterum autem assertum enunciat bona spiritualia membris communia esse.

Quod ut recte intelligatur, recolendum erit bona Ecclesiæ spiritualia esse duplicis generis : alia sunt INTERNA, ut fides, spes charitas, gratia sanctificans et ea quæ statum gratiæ comitantur ; alia interna simul et externa, quæ nempe, licet exterius pateant, effectus habent internos, ut sacramenta, missæ sacrificium, suffragia, orationes Ecclesiæ.

Prioris generis bona competunt solis iustis et in commodum proprii subjecti cedunt, at possunt toti Ecclesiæ aliquatenus prodesse, quatenus valent mereri aliis de *congruo*, ut explicatum est in tractatu de Gratia, et possunt aliis cedere satisfactiones de condigno, prout supra exposuimus, non quidem pro reatu culpæ mortalis nec pro reatu pœnæ æternæ, sed pro pœna temporali. Recolantur etiam quæ diximus supra de *thesauro Ecclesiæ*.

Quoad bona autem alterius generis, liquet illorum esse participes quotquot junguntur unitate fidei, cultus et regiminis, non autem infideles, hæreticos, schismaticos vel excommunicatos. Omnibus tamen subvenit aliquo modo communio sanctorum, quatenus precibus et operibus bonis quæ in Ecclesia fiunt movetur misericors Deus ut gratias locupletiores pro conversione largiatur.

Dicitur *sanctorum*, quia omnia Ecclesiæ membra aliquid sancti habent, saltem baptisma ; ad sanctitatem vocantur per sancta media, doctrinam revelatam et gratiam supernaturalem ; in quibusdam bonis participant, ut exposuimus, et quia multiplex viget in Ecclesia sanctitas, videlicet sanctitas *communis* per observationem præceptorum, sanctitas *perfecta* per observationem consiliorum evangelicorum, ac sanctitas *heroica*, quæ interdum etiam per miracula se prodit.

Nec loco aut tempore communio illa restringitur, sed habetur etiam cum beatis in cœlo regnantibus, quos nos colimus, et qui pro nobis intercedunt, et cum animabus in purgato patientibus, quas possumus nostris suffragiis juvare, quæque, modo quo sibi possibilis sit, nos Deo commendant.

Hinc Communio sanctorum sensu pleno accepta innuit Ecclesiam militantem, Ecclesiamque purgantem et Ecclesiam triumphantem, sub uno capite, eodem charitatis vinculo conjungi.

Licet conceptus fuerit paulatim perpolitus, substantia doctrinæ traditur ab initio. Nam quæ asserit evangelium Joannis de Christo vite et de christianis palmitibus¹, deque intima cum Christo et inter nos unione, quæ cum egregia S.S. Trinitatis unitate confertur : *sint unum sicut et nos unum sumus*², quæque exponit Paulus de corpore mystico, *Ephes.*, IV, et de membris quæ mutuo sibi adhærent et sibi compatiuntur, omnino enuntiant et conjunctionem christianorum inter se sub uno capite et verum in iisdem spiritualibus bonis consortium. Traditio priorum sæculorum jam accurate meminit fideles in bonis operibus communicare seseque mutuo juvare. S. Ignatius Martyr, si quidem pro grege hostiam se offert, Tertullianusque ait omnia membra in Ecclesia ad *remedium collaborare*³.

Imo *ante sæculum* IV asseritur necessitudo et cum Ecclesia triumphante et cum Ecclesia purgante. Cum triumphante quidem, nam *Martyrium S. Polycarpi* recolit jam celebrari *natalem* diem martyrii et honorari martyres⁴; jamque vivos sese orationibus martyrum commendare produnt inscriptiones Catacubarum⁵. At etiam cum purgante, siquidem Tertullianus asserit vivos pro defunctis orare et refrigerium ipsis postulare : « Pro anima ejus orat et refrigerium interim adpostulat ei⁶. » Iterum Catacubarum inscriptiones refrigerium defunctis exoptant.

Sæculo autem IV perfectior traditur conceptus ac demum S. Augustinus, qui doctrinam de vera Christi Ecclesia contra Donatistas strenue vindicavit⁷, absolutam quoque exhibet notionem communionis sanctorum. Duo elementa quæ

1. JOAN., XV.

2. JOAN., XVII, 21, 22.

3. S. IGNAT., *I Cor.*, XXXVIII, 1; TERTULL., *De Pœnit.*, c. X; *P. L.*, I, 1245.

4. *P. G.*, v, 1041.

5. DE ROSSI, *Roma Sotterranea*, II, 17, ss.

6. TERTULL., *de Monogamia*, c. X; *P. L.*, II, 942.

7. Cf. *De Unitate Ecclesiæ, et de Baptismo contra Donatistas*; *P. L.*, XLIII.

jam explicavimus assignat. Primo quidem arctam unionem membrorum inter se, sub Christo capite et cum eodem Motore divino, scilicet Spiritu Sancto : « Totus Christus et caput et corpus est... societas unitatis Ecclesiæ Dei tamquam proprium opus est Spiritus Sancti, Patre et Filio cooperantibus¹. » Secundo, consortium in iisdem bonis, nam communem habent vitam : « Officia diversa sunt, *vita communis*². » Scholastici demum synthesim complent.

Ceterum doctrina illa colligitur ex singulis tractatibus : De Deo principio et fine rerum, et idcirco, causa efficiente et finali hujus communionis ; de Christo Redemptore, causa meritoria et satisfactoria *de condigno* ; de Angelis, qui sunt nostri custodes et concives ; de gratia, et charitate, quæ est causa formalis ; de sacramentis, quæ sunt causa instrumentalibus ; de Novissimis, ubi edocemur Ecclesiam militantem ferre auxilium Ecclesiæ purganti et ad Ecclesiam triumphantem semper tendere³.

Quapropter optandum et orandum ut omnes eidem Capiti semper eodem charitatis vinculo jungamur.

1. Serm. CXXVII, n. 1 ; P. L., xxxviii, 754 ; et serm. LXXI, n. 20 ; P. L., xxxviii, 463.

2. Serm. CLXXX, 1, 6 ; P. L., xxxviii, 1283.

3. Cf. TANQUERAY, in fine ultimi vol. ; P. BERNARD, et R. BOUR, in *Diction. théol. cathol.*, art. *Communion des saints* ; P. GOUNIN, *La Communion des Saints*, Paris, 1922.

TRACTATUS DE EXTREMA UNCTIONE

AD Q. XXIX-XXXIII SUPPL. S. THOMÆ

S. Doctor tractatum absolvit disserendo de sacramenti essentia, q. XXIX; effectu, q. XXX; ministro, q. XXXI; subjecto q. XXXII, et iteratione, q. XXXIII.

Quæ divisio, obvia et adæquata, complectitur omnia quæ hoc sacramentum spectant sub respectu dogmatico¹.

ARTICULUS PRIMUS

DE SACRAMENTI EXTREMÆ UNCTIONIS EXISTENTIA ET INSTITUTIONE

AD. ART. 1-3 Q. XXIX S. THOMÆ

I. **Errores.** — Inter hæreticos qui extremam unctionem impugnaverunt recensentur Albigenses et postea Wicleffistæ; nam, etsi forte veritatem sacramenti non inficiarentur, ipsum tamen sacramentum recipere neglexerunt aut contempserunt. At Novatores veritatem sacramenti expresse denegarunt unctioni infirmorum. Lutherus concedit quidem esse sacramentale quoddam, sicut est salis et aquæ consecratio et aspersio, at nullatenus esse sacramentum, et in hoc loco deliratum esse a catholicis, contendit². Gravius adhuc loquitur Calvinus, hoc sacramentum vocans histrionicam hypocrisim³. Hodierni Protestantes generatim hoc sacramentum rejiciunt, et, licet plures ritualistæ illud retinere conentur, alii, ut F. W. Spul-

1. Sub respectu morali consuli potest P. PRUMMER, O. P., vol. III, sub respectu canonico, P. BLAT., O. P.

2. LUTHER., *De Captivit. Babyl.*, n. 24.

3. CALVIN., *Institut.*, lib. IV, c. ix, n. 18.

ler, nonnisi vim cujusdam sacramentalis illi ritui adscribunt.

Tandem Modernistæ dicunt : « Jacobus in sua epistola non intendit promulgare aliquod sacramentum Christi, sed commendare pium aliquem morem, et si in hoc more forte cernit medium aliquod gratiæ, id non accipit eo rigore quo acceperunt theologi, qui notionem et numerum sacramentorum instituerunt¹. »

II. Prima conclusio : Ex Scriptura, nempe ex Epistola S. Jacobi, certo probatur unctionem infirmorum esse verum ac proprie dictum Novæ Legis sacramentum (a. 1). — Ostendit S. Doctor extremam unctionem non esse sacramentale tantum, sed verum sacramentum, quia ex verbis Jacobi *patet* ipsam pertingere ad ipsum effectum intentum in administratione sacramentorum, qui est *curatio morbi peccati*.

Quocirca vis illius textus apparet Aquinati indubia et manifesta.

Et revera probatio cogit, si singula verba expendantur : « *Infirmatur quis in vobis ? Inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini ; et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis sit, remittentur ei*². » — Ut valeat probatio, sufficit ostendere signum illud sensibile, scilicet unctionem infirmorum cum oleo et oratione fidei a presbyteris factam, esse gratiæ productivum et permanenter institutum in Ecclesia ; id quippe necessario importat institutionem a Christo.

Confici potest hoc argumentum : Christianus graviter ægrotans, per unctionem olei cum oratione fidei a presbyteris Ecclesiæ factam, recipit salutem et alleviationem seu erectionem a Domino atque remissionem peccatorum, si in peccatis sit. Atqui hæc omnia evincunt verum Ecclesiæ sacramentum gratiæ productivum. Ergo.

Declaratur major. — 1° Agitur de christiano, nam apo-

1. PROP. 48 ; DENZINGER, 2048. Pro confutatione errorum, consuli possunt : RUCH., in *Diction. theol. cathol.*, V, 1897, 1927 ; P. KERN, *De Sacramento extremæ unctionis*, Ratisb., 1907.

2. JAC., v, 14-15.

stolus Jacobus loquitur de his qui sunt christianæ communis membra, quique subduntur presbyteris Ecclesiæ. — 2º De christiano graviter ægrotante, ut important verbum, *ασθενεῖν*, quod de gravi infirmitate accipitur, et vocabulum *ὁ κείμενος*, quod significat hominem graviter laborantem. Nec sermo est de infirmitate spirituali, seu de peccato; nam Apostolus duo hæc apprime distinguit, infirmari et esse in peccato: infirmitas supponitur, et si forte adsit peccatum, id etiam remittetur. — 3º advocantur presbyteri Ecclesiæ, nempe qui dispensant sacra in Ecclesia, ut orent super infirmum et ungant oleo in nomine Dei. — 4º Effectus qui statim resultant tres assignantur: *salus infirmi*; *alleviatio*, quæ præstatur a Domino; *remissio* peccatorum si forte infirmus in peccatis sit.

Prob. min. scilicet in his reperiri omnia elementa sacramenti proprie dicti. — 1º Est *ritus sensibilis* cum *materia*, unctione olei, et *forma*, oratione fidei. — 2º Ritus *supernaturalis*, nam fit in nomine Domini. — 3º Est *gratiæ productivus*, nam effectus assignati, *salus infirmi* et *alleviatio* seu *erectio* vel *confortatio*, quam præstat Dominus, non respiciunt corpus tantum, sed et animam, et idcirco supponunt gratiam, qua Deus « ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus sublevatur et morbi incommoda ac labores levius fert et tentationibus dæmonis... facilius resistit¹ ». At præsertim ultimus effectus, *remissio peccati*, est ipsa infusio gratiæ. — 4º *Ex opere operato*, nam illi effectus ita adscribuntur ritui ungendi infirmum modo prædicto, ut adsit connexio vera inter unctionem et salutem infirmi et remissionem peccati: *Ungentes eum... et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et, si in peccatis sit, remissentur ei*. — 5º *Institulio Christi* implicate asseritur, nam Apostolus exhibet illum ritum ut supernaturalem, non a se conditum, sed qui fieri debeat in *nomine Domini* et idcirco propter institutionem Domini. — 6º Ritum illum esse *permanenter* institutum apparet ex toto contextu, nam verba important ritum qui communiter frequentari debeat

1. Conc. Trid. Sess. XIV, *Doctrina de sacramento extremæ unctionis*, cap. II.

inter christianos ac semper, quamdiu nempe erunt presbyteri Ecclesiæ.

III. **Sacramentum illud insinualur apud Marcum** (VI, 12, 13). — Dicitur de duodecim Apostolis : « Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent ; et dæmonia multa ejiciebant et *ungebant multos oleo et sanabant.* » Nonnulli exegetæ et theologi, imo et Maldonatus, existimant unctionem illam fuisse sacramentum, quippe quæ fiebat nomine ac potestate Christi et ad animarum sanctificationem.

— Verum communior sententia, cui adhæret Benedictus XIV¹, reponit non fuisse sacramentum sed adumbrationem vel figuram sacramenti.

Imprimis, nihil ostendit Apostolos nondum sacerdotes administrasse jam sacramentum.

2° Unctio cujus meminit Marcus fiebat non solum circa baptizatos, sed generatim circa ægros. Quis autem concedet omnes illos ægros jam verum sacramentum recepisse ?

3° Hæc unctio effectum proprium habebat sanationem corporum, licet ad sanctificationem animarum ordinaretur, sacramentum autem unctionis non habet ut effectum absolutum sanationem corporis, sed hypotetice tantum, si expediat ad salutem.

Quapropter illa unctio non erat sacramentum sed quædam gratia sanitatum, quæ ex se apta erat ad præfigurandum et insinuandum sacramentum pōstea institutum a Christo². Quapropter concilium Tridentinum optime distinguit, recolendo illud sacramentum *insinualum* quidem apud Marcum, per Jacobum autem apostolum ac Domini fratrem fidelibus *commendatum* ac *promulgatum*, proprie autem a *Christo institutum*³.

IV. **Secunda conclusio : Traditio catholica id etiam ostendit.** — Triplici via nobis innotescit Traditio, scilicet

1. BENED. XIV, *De Synod. diæces.*, lib. VIII, c. 1, n. 2.

2. Hinc recte dicit Catechismus Concilii Tridentini : « Idem Salvator hujus unctionis *specimen* quoddam dedisse visus est, quum discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit. » De extr. unct. sacram., n. 8.

3. Cap. 1, et can. 1.

argumento præscriptionis, praxi liturgica, scriptis Patrum.

1° Argumentum præscriptionis in hoc reponitur, quod illud sacramentum inveniatur etiam apud Orientales ab Ecclesia separatos, nec possit assignari tempus quo fuerit introductum, aut auctor institutionis, sed recurrendum sit demum ad traditionem Apostolorum et institutionem Christi. Græci Schismatici profitentur sacrum oleum inter sacramenta esse recensendum, ut refert Jeremias Patriarcha¹; Nestoriani quoque et aliæ sectæ orientales illud agnoscunt, et, licet apud quosdam schismaticos in desuetudinem abierit, libri tamen rituales antiquam fidem invicte testantur². Imo jam sæculo VI synodus Nestorianorum dicit: « Corporaliter ægrotus curari debet oleo orationis, quod presbyteri benedicunt³. »

Quæ omnia demonstrant ritum illum non esse humanitus inventum sed divinitus institutum.

2° Quum liturgia sit externa fidei manifestatio, sicut lex supplicandi est lex credendi, potest ex usu liturgico certo colligi existentia sacramenti. Porro liturgiæ omnes, Ritualia, euchologia, etiam apud Orientales separatos, vim sacramenti agnoscunt unctioni infirmorum, quæ et mentem innovat et debita expiat et peccatis veniam confert⁴. *Sacramentarium* Gregorii Magni ritum extremæ unctionis fuse tradit⁵, nec non libri liturgici apud Celticas gentes usitati⁶.

Recente autem inventum est *Euchologion S. Serapionis*, quod est sæculi IV vel III, et in quo effectus unctionis ita describitur, ut sit *in gratiam bonam et remissionem peccatorum, in remedium vitæ et salulis, in sanitatem et integritatem animæ et corporis et spiritus, in valetudinem perfectam*⁷. » Exhibetur porro hæc formula ut jam usu sacrata, quod arguit antiquiorem traditionem.

3° Testimonia explicita scriptorum ecclesiasticorum habentur a sæculo VIII ad sæculum IV.

1. Cf. SCHELSTRATE, *Acta Orient. Eccles.*, I, 202.

2. Cf. DENZINGER, *Rit. Orient.*, II, 483, ss.

3. HÉFÉLÉ-LECLERCQ, *Conc.*, t. III., p. 1204.

4. Cf. JACQUEMIER, *L'Extrême-Onction chez les Grecs*.

5. *P. L.*, LXXVIII, 233.

6. Cf. WARREN, *Celtic Liturgy*, 168, ss.

7. FUNK., *Didascalia et Const. Apost.*, t. II, 192, ss.

Sæculo VIII citatur Venerabilis Beda : « Et nunc Ecclesiæ consuetudo tenet ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris et oratione comitante sanentur » Vim autem sacramenti tribuit ritui, nam per ipsum peccata remittuntur¹.

Sæculo VI. Cassiodorus : « Oratione fideli et olei sancti per unctionem concessa *salvet eum... peccata quoque dimittenda* promittens².... »

Sæculo V, S. Innocentius I : « Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt. » — Hic porro chrisma non intelligitur de confirmatione, sed accipitur de sacra unctione ; nam, dum confirmatio episcopis reservatur, hæc unctio presbyteris conceditur : « quod presbyteris licere non est dubium. » Esse autem sacramentum asserit Papa, dum ait non esse concedendum quibus cetera sacramenta negantur : « Nam quibus *reliqua sacramenta* negantur, quomodo *unum genus* putatur posse concedi³. »

Imo multi periti putant Origenem loqui de extrema unctione, quando testatur sacerdotes remittere peccata cum vocati ad infirmos, illos ungunt orando⁴. Illa enim peccatorum remissio intelligi nequit de pœnitentia, in qua non fit unctio ; ergo intelligi debet de unctionis sacramento, quod sit gratiæ collativum⁵.

His ergo testimoniis in memoriam revocatis, liquet Traditionem nunquam fuisse interruptam, atque idcirco potuisse concilium Tridentinum definire : « Si quis dixerit extremam unctionem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, A. S.⁶. »

V. Quandonam Christus instituit hoc sacramentum

1. P. L., XCIII, 39.

2. P. L., LXX, 1380.

3. INNOC., I, *Epist. ad Decentium*, n. 8 ; P. L., XX, 559.

4. ORIGEN., Homil. II in *Levit.*, 4 ; P. G., XII, 419.

5. Cf. P. KERN., *De Sacram. Extrem. Unct.*, p. 53, ss. ; PESCH, t. VII, p. 256-258.

6. SESS. XIV, De Extrem. Unct. can. 1.

(a. 3). — S. Doctor, recitatis diversis sententiis, concludit Christum, licet per Apostolos promulgaverit extremam unctionem et confirmationem, instituisse tamen immediate omnia sacramenta. Prima ratio est quia sacramenta pertinent ad fundamentum novæ legis. Atqui ad legislatorem pertinet instituere fundamentum. Ergo ad legislatorem pertinet instituere sacramenta. Altera ratio est, quia is solus potest sacramenta instituere, qui potest eis efficaciam tribuere, cum sacramenta ex institutione efficaciam habeant. Atqui solus Christus potest sacramentis divinam illam efficaciam tribuere. Ergo ipse omnia sacramenta instituit, licet per apostolos quædam promulgaverit. Recolantur quæ docuimus supra de sacramentorum auctore, ubi quæstionem versavimus.

De tempore autem institutionis, hæc animadverti possunt : Specimen quidem hujus unctionis dedit Christus quando discipulos binos et binos ante faciem suam misit, sacramentum autem proprie instituit post resurrectionem, instituta jam pœnitentia, cujus est complementum¹.

VI. Ratio theologica institutionis (arg. *Sed contra*, a. 1). — Ideo instituuntur sacramenta, ut subveniant defectibus hominum secundum quemlibet statum. Sed exeuntibus ex hoc mundo non subvenit aliud quam extrema unctio. Ergo oportet ut extrema unctio sit sacramentum, et revera dicitur *sacramentum exeuntium*.

VII. Tertia conclusio : Extrema unctio est sacramentum unum. sicut quoddam perfectum quod ex pluribus partibus constituitur (a. 2). — Quodlibet sacramentum dicitur unum in quantum multa quæ sunt in uno sacramento ordinantur ad unum significandum et causandum.

Atqui ita est in extrema unctione : sicut enim in eucharistia duplex species ordinatur ad unam refectionem, ita in extrema unctione multiplices unctiones ordinantur ad

1. « Verisimilius dicitur eam constituisse post resurrectionem, dum loquens de regno Dei cum Apostolis, instituit sacramentum pœnitentiæ, cujus extrema unctio est complementum. » BILLUART, art. 1.

unam curationem, quæ requirit appositionem medicinæ ad diversas vulnerum radices. Ergo extrema unctio est sacramentum unum. Singulæ itaque unctiones sunt materiæ partiales, quæ unam materiam integrantem constituunt, et pariter singulæ formæ partiales unum integram formam efficiunt; et ita ex materia totali et forma totali conflatur unum integrum ac perfectum sacramentum.

Nec unitati obstat pluralitas ministrorum, si contingat sacramentum a pluribus conferri, quia instrumentaliter operantur, sicut pluralitas martellorum non tollit unitatem operationis fabri (ad 3).

ARTICULUS SECUNDUS

DE MATERIA ET FORMA HUIUS SACRAMENTI

AD ART. 4-9 S. THOMÆ

I. Prima conclusio : Materia remota sacramenti extremæ unctionis est oleum olivarum (a. 4). — Ita concilium Florentinum : « Quintum sacramentum est extrema unctio, cujus materia est *oleum olivæ*. » Addit concilium Tridentinum materiam esse *oleum* ab episcopo benedictum (cap. 1) ; et tandem Codex : « *adhibito oleo olivarum rite benedictio* (can. 937). »

Scriptura id omnino indicat. Nam unctio quæ insinuat hoc sacramentum (Marc. vi, 12, 13) fiebat oleo : « ungebant *oleo* multos ægrotos ». Et Jacobus expresse asserit : « *ungenles oleo* ». Jam vero ubique oleum proprie dictum est oleum olivæ. Hinc omnia ritualia antiquissima quæ sacramenti existentiam testantur, *oleum olivarum* vel nominant vel supponunt.

Congruit ratio, quam suggerit Angelicus.

Spiritualis sanatio quæ in fine adhibetur debet esse perfecta, cum sit ultima, et lenis ut spes, quæ exeuntibus est maxime necessaria, non frangatur, sed foveatur. Atqui verum oleum utrumque effectum significat, cum sit penetrativum usque ad intima, et etiam diffusivum. Ergo congruenter ut materia adhibetur¹. « Et, quia oleum principaliter nomi-

1. Quod *Catechismus Conc. Trid.*, optime evolvit : « Aptissime hæc materia illud significat quod vi sacramenti interius in anima efficitur. Nam, ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit, ita sacramenti virtus animæ tristitiam ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert et lumini tamquam pabulum præbet; tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quæ omnia quid in ægroto divina virtute per huius sacramenti administrationem efficiatur declarant. » P. II, c. vi, n. 9.

natur olivæ liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum olei nomen accipiant, ideo oleum olivæ etiam debet esse quod assumitur in materiam hujus sacramenti. »

II. Secunda conclusio : Oleum debet esse rite benedictum (a. 5). — Triplex hac de re instituitur questio : 1° an oleum debeat esse benedictum ; 2° an debeat esse benedictum seu consecratum ab episcopo ; 3° an debeat esse *specialiter* benedictum ut oleum infirmorum.

Quoad primum, valet responsio præsertis articuli. Concilia, ritualia, *Codex* requirunt benedictionem modo ita absoluto, ut hæc intelligatur de necessitate sacramenti.

Ceterum ratio quam exponit Angelicus ostendit requiri benedictionem, non tantum ex præcepto, sed ad validitatem. Dum in sacramentis quorum materia usus est Christus requiritur benedictio tantum ex præcepto, quia suo tactu dedit eis efficaciam, sicut tactu suæ carnis vim regenerativam contulit aquis, in aliis sacramentis quorum materia ipse non est usus, requiritur benedictio ad ipsam validitatem sacramenti.

Atqui Christus non est usus hoc sacramento nec aliqua corporali unctione. Ergo in hoc sacramento sicut in confirmatione, seu generatim in omnibus unctionibus, requiritur ad validitatem benedictio seu sanctificatio materiæ.

Duplex alia ratio congruentiæ assignatur : propter plenitudinem gratiæ, quæ confertur non solum ut tollat culpam, sed etiam reliquias culpæ et infirmitatem corporis, et, cum sanatio corporalis non causetur ex materiæ naturali proprietate, oportet ut hæc efficacia ei per sanctificationem seu benedictionem detur.

III. Tertia conclusio : Oleum debet esse benedictum ab episcopo (a. 6). — Concilium Tridentinum absolute dicit : « Intellexit enim Ecclesia materiam esse oleum *ab episcopo* benedictum (c. 1). » Duplex hac de re producit decretum S. Officii, nempe sub Paulo V, 13 Jan. 1611, et sub Gregorio XVI, 14 sept. 1842.

« 1. Propositionem « quod nempe sacramentum extremæ unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit. » S. *Off.*, 13 Jan. 1611 declaravit

esse temerariam et errori proximam. » 2. Similiter ad dubium : an in casu necessitatis parochus ad validitatem sacramenti uti possit oleo a se benedicto. S. *Off.* 14 Sept. 1842, respondit : negative ad formam decreti feriæ V coram SS. diei 13 Jan. 1611. Quam resolutionem Gregorius XVI eadem die approbavit¹. »

Quum illæ responsiones sint absolutæ et etiam necessitatis casum attendant, certitudinem ingerunt, requiri semper ad *validitatem* oleum ab episcopo benedictum. Rationem autem cur benedictio episcopalis per se requiratur assignat Angelicus, quia, in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, prima sanctificatio fit per episcopum et usus quandoque per sacerdotem, ut ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali derivata.

Attamen certum est hodie, licet olim plures cum Suarezio negaverint, posse delegari a Summo Pontifice simplicem sacerdotem ad oleum infirmorum benedicendum. Constat ex declaratione Clementis VIII, vi cujus possunt presbyteri Orientales, potestate ab episcopo delegata, et tacita saltem Romani Pontificis commissione, oleum infirmorum benedicere². Id confirmavit Benedictus XIV, const. *Elsi Pastoralis*, 26 Maii 1742, ac demum *Codex* : « Oleum olivarum, in sacramento extremæ unctionis adhibendum, debet esse ad hoc benedictum ab Episcopo, vel a *presbytero qui facultatem illud benedicendi a Sede Apostolica oblinuerit*³. »

IV. Quarta conclusio : Oleum debet esse benedictum in ordine ad extremam unctionem, ita ut probabiliter invalidum sit sacramentum in oleo catechumenorum vel sancto chrismate collatum. — Disputatum quidem fuit a theologis, sed *Codex*, dicendo : « Oleum... debet esse *ad hoc* benedictum », innuit benedictionem *ad hoc* requiri eodem jure ac benedictionem *ab episcopo*, nempe ad validitatem. Ratio est obvia : quum enim hoc sacramentum non sit quævis unctio, sed unctio extrema, seu infirmorum, oportet ut oleum non sit oleum catechumenorum vel chrisma,

1. DENZINGER, 1628, 1629.

2. *Bull. Rom.*, x, 212.

3. *CAN.*, 945.

quorum aliud est munus, sed oleum quod proprie fit infirmorum per specialem benedictionem.

Verum, quia in necessitate licet uti materia dubia, permittunt theologi ut in tali necessitate administretur extrema unctio cum chrismate vel oleo catechumenorum, sub conditione¹.

De materia autem proxima, nempe de unctionibus, sermo fiet infra, ubi de subjecto.

V. An sit forma in hoc sacramento (a. 7). — Nonnulli olim contenderunt nullam esse extremæ unctionis formam, præter benedictionem qua oleum sanctificatur ab episcopo. Quam sententiam expresse confutat S. Thomas, a 5 et a 7.

Cum extrema unctio consistat in unctione, sicut baptismus in ablutione, oportet ut unctio et ejus significatio determinetur per formam verborum, sicut ablutio per verba determinatur. Unde huic sacramento convenit quod de omnibus sacramentis valet, ut constent *verbis tamquam forma*².

Insuper S. Jacobus totam vim hujus sacramenti videtur constituere in *oratione*. Sed oratio importat formam verborum. Ergo extrema unctio absque forma non consistit. Hinc est quod omnia ritualia formam extremæ unctionis referunt et idcirco monet Codex hoc sacramentum conferri debere... *per verba in ritualibus libris ab Ecclesia probatis præscripta*³.

VI. De indole hujus formæ (a. 8 et 9). — Forma in Ecclesia Latina a multis jam sæculis usitata est quam tradit concilium Florentinum : « Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti. Et similiter in aliis memoris. » — Declaravit autem S. Officium d. 26 Aprilis 1906 mentionem cujuslibet sensus non requiri ad validitatem sed ex præcepto gravi, extra necessitatis casum faciendam esse.

Apud Græcos hæc servatur : « Pater sancte, animarum et corporum medice... sana servum tuum N. a detinente

1. Cf. BILLUART, art. 2; S. ALPHONS., lib. VI, n. 709.

2. Conc. Florent., Decret. pro Armenis; DENZINGER, 695.

3. Can. 937.

illum corporis infirmitate et vivifica illum per Christi tui gratiam...^{1.} »

Disputatur porro utrum verba formæ debeant esse deprecative, an possint esse indicativa.

Necessitatem formæ deprecativæ asserunt S. Thomas, S. Bonaventura, generatimque Thomistæ et Scotistæ; negant vero multi alii, ut Richardus, Durandus, Paludanus, Becanus, Tanner, Estius, Tournély, Morinus, Launoy, Ménardus, Martène, Juenin, etc.

Lis non potest absolute dirimii; rationes tamen S. Thomæ valde congruunt 1° S. Jacobus totam vim hujus sacramentum videtur in oratione fidei reponere. Sed oratio ex se importat formam deprecativam. Ergo. — 2° Suscipiens sacramentum, cum sit propriis viribus destitutus, indiget sublevari orationibus, quæ deprecativæ necessario esse debent. — 3° Quum hoc sacramentum detur exeuntibus, effectus est per modum indulgentiæ, ideoque forma deprecativa postulandus. — 4° Ordinatur ad sanitatem corporalem, quæ non debet absolute, sed deprecatorio modo peti.

Ad ea vero quæ ab eruditis obijciuntur, respondebat jam Angelicus formulas absolutas quæ in pluribus veteribus liturgiis adhibentur : *ungo...*, non esse formam essentialem sacramenti, sed dispositionem ad formam, inveniri autem formam deprecativam in orationibus quæ totum ritum comitantur.

Quidquid sit de validitate, concedendum omnino est præditam orationem in Ecclesia Latina esse formam competentem hujus sacramente (a. 9). Nam indicat et ipsum sacramentum : *per istam sanctam unctionem* ; et causam quæ in hoc sacramento operatur, scilicet *divinam misericordiam*, cujus mentio speciatim hic fieri debet, cum hoc sacramentum detur in statu miseriæ, scilicet infirmitatis ; ac demum effectum sacramenti, nempe *remissionem peccatorum*, de quo est nunc uberius disserendum.

1. Cf. GOAR, *Euchol.*, p. 417.

ARTICULUS TERTIUS

DE EFFECTU SACRAMENTI EXTREMÆ UNCTIONIS

AD Q. XXX S. THOMÆ

I. Quid certum, quid controversum. — S. Jacobus imprimis effectum assignat : « *Oratio fidei salvabit infirmum* », ita scilicet ut salus, seu sanatio quædam, sit effectus communis seu genericus, et adhibeatur hoc sacramentum secundum modum cujusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis (a. 1). Deinde effectum magis determinat : « *El alleviabil eum Dominus* », quæ alleviatio est quædam erectio, seu confortatio, quæ idcirco gratiam quamdam corroborantem subaudit. Ac tandem effectum conditionatum : « Si in peccatis sit, remittentur ei. »

Ex quibus colligitur effectum genericum esse collationem gratiæ sanctificantis, effectum autem specialem esse gratiam ut alleviantem et confortantem, seu reliquias peccati auferentem, nec non sanationem corporis, in quantum expedit, ad remissionem peccatorum.

In his debent omnes theologi convenire, disputatio autem fuit de effectu primario. Scotistæ volunt esse remissionem peccatorum venialium ; Bellarminus, Tournély et alii plures, remissionem peccatorum tam venialium quam mortalium omnium, quæ per accidens non fuerunt antea remissa, sive quia fuerunt inadvertenter omissa in confessione, sive, quia fuerunt commissa post confessionem et viaticum ; S. Thomas vero ejusque discipuli et communius, imo sat communiter hodie theologi, tenent effectum primarium esse gratiam alleviantem et confortantem peccatique reliquias auferentem.

II. Prima conclusio : Est omnino retinenda sententia communis (a. 9). — Conferri gratiam sanctificantem manifestum est ex notione sacramenti et ex iis quæ indicat

Jacobus, nempe *salvare* infirmum, etc. Sed effectum specialem primarium esse gratiam ut alleviantem, seu confortantem, eruitur ex verbis Jacobi : quod enim ab illo attenditur absolute et simpliciter, est illa *erectio*, seu confortatio, dum remissionem peccatorum indicat tantum ex consequenti et hypothetice.

Pariter quod concilium Florentinum ante omnia considerat in hoc sacramento est *mentis sanatio*¹. Atqui sanatio spiritualis non est proprie remissio peccati, secus esset resurrectio, sed ordinatur contra defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ac proinde importat gratiam roborantem et confortantem. Ergo effectus immediatus et primarius in hoc sacramento est gratia roborans et confortans.

Concilium Tridentinum effectum egregie describit : « Res enim (et effectus) hæc gratia est Spiritus Sancti, cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda, ac labores levius fert, et tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit... » In canone autem 2 definit sacram infirmorum unctionem conferre gratiam, remittere peccata, alleviare infirmos.

Assertit quidem concilium remitti peccata, ut effectum conditionatum, sed quod principalius attendit et describit, est abstersio *reliquiarum* peccati et alleviatio animæ. Reliquiæ porro peccati non sunt macula nec reatus pœnæ æternæ, quæ per pœnitentiam tolluntur, sed languor seu debilitas spiritualis quæ ex peccato in anima relinquitur.

Ratio theologica liquet. Effectus primarius non potest esse remissio peccati mortalis, quia contra hoc jam ordinatur sacramentum pœnitentiæ, nec remissio peccati venialis, quia nullum sacramentum novæ legis est principaliter institutum contra peccata venialia, licet per ea peccata venialia remittantur².

Sed effectus primarius hujus sacramenti dignoscitur ex

1. DENZINGER, 700.

2. S. THOM., q. VII, de *Malo*, a. 11 ad 14.

fine propter quem principaliter fuit institutum. Atqui fuit principaliter institutum tanquam medicatio spiritualis, quæ supponit vitam in medicato, et defectus ac debilitatem tollit, corroborando et confortando. Ergo hæc gratia confortans est primarius effectus.

III. De indole hujus gratiæ confortantis. — Tria importat, ut colligitur ex verbis concilii Tridentini recitatis. 1° *Respectu Dei*, spem ægroti erigit, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando; 2° *respectu morbi*, dat spirituales vires, ut infirmus morbi incommoda ac labores levius ferat; 3° *respectu dæmonis*, confert ægroti robur quo tentationibus inimici facilius resistat.

IV. Secunda conclusio : Remissio peccati est effectus secundarius, quem hoc sacramentum producit, non tantum per accidens, sed et ratione suæ institutionis.

Omnia quidem sacramenta vivorum possunt per accidens remittere peccatum, sed extrema unctio speciali modo remittit, quasi per se et ratione suæ institutionis. Id colligitur ex verbis S. Jacobi : « *et, si in peccatis sit, remittentur ei* » et conc. Trident : « *delicta, si quæ sint expianda, ac peccati reliquias, abstergit.* » Et ex notione ipsius sacramenti. Nam sacramentum quod est totius christianæ vitæ *consummativum* debet per se remove obicem qui hunc finem impedit. Atqui extrema unctio est sacramentum *consummativum*, teste concilio Tridentino¹. Ergo per se removet obicem peccati, si illum in subjecto inveniat; ac proinde extrema unctio, licet sit sacramentum vivorum, utpote medicatio, quæ vitam supponit, dici potest etiam *secundario* sacramentum mortuorum, quatenus ex sua institutione remittit culpam, si illam inveniat, dummodo adsit in subjecto vera attritio.

V. Qua ratione hoc sacramentum remittat pœnam temporalem. — Respondet S. Doctor : « Reatum pœnæ temporalis diminuit, sed ex consequenti, in quantum debilitatem tollit, quia eandem pœnam levius portat fortis

1. DENZINGER, 907.

quam debilis. Unde non oportet quod propter hoc minuatursatisfactionis mensura (ad 2). »

VI. Quonam momento produciturs effectus extremæ unctionis (ad. 3). — Fuerunt plures sententiæ : dixerunt quidam statim per primam unctionem infundi gratiam et per alias augeri, si ægrotus melius disponatur ; alii autem tenuerunt per primam unctionem dari aliquem gradum et per sequentes unctiones novos addi gradus ; tertia sententia, quæ est S. Thomæ et communis evasit, reponit totum effectum dari, quando essentialiter perficitur sacramentum. « Quando sunt multæ actiones ordinatæ ad unum effectum, ultima est formalis respectu omnium præcedentium et agit in virtute earum ; *et ideo in ultima unctione gratia infunditur*, quæ effectum sacramento præbet. »

VII. Tertia conclusio : Effectus huius sacramenti est etiam sanatio corporis, ubi saluti animæ expedierit (a. 2).

Verba S. Jacobi : « *oratio fidei salvabit infirmum et alleviabil eum Dominus* » sunt universalialia, quæ de salute et animæ et corporis intelligi valeant. Concilia expresse asserunt : « Effectus, ait Florentinum, est mentis sanatio, et, *in quantum expedit, ipsius etiam corporis.* » — « Infirmus, addit Tridentinum, sanitatem corporis interdum, *ubi salulis animæ expedierit, consequitur* (c. 11). » — Theologi omnes concordant.

Ratio autem cur ille effectus non semper sequatur est manifesta. Sapiens nunquam inducit secundarium effectum, nisi prout expedierit ad principalem. Ergo ex hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed quando expedit ad spiritualem sanationem. Sicut autem homo potest impedire primarium effectum, ponendo gratiæ olicem, ita potest. ex prava indispositione, impedire restitutionem sanitatis.

VIII. Qua virtute, si saluti animæ expedit, inducitur corporis sanatio. — Non inducitur virtute naturali, quia effectus naturales causas superat, sed virtute supernaturali, quam Deus indidit sacramento, quæque naturales vires adjuvat et elevat, ita ut effectus infallibiliter inducatur,

quando expedit ad spiritualem sanationem. Notanda sunt verba S. Thomæ : « *Et tunc SEMPER eam inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis.* »

Id autem innuit posse semper restitui sanitatem corporis, quoties sacramentum recipitur valide et fructuose, etiamsi conditio ægroti esset *naturaliter* desperata, dummodo id requirat salus animæ.

IX. Monitum pro praxi. — Licet igitur possit *semper* produci effectus, facilius tamen obtinetur, si sacramentum tempore *opportuno* ministretur. « Theologi recte monent multos *fortasse* ægrotos ideo hoc effectu privari quod extrema unctio differatur usque ad talem condicionem, in qua sine aperto miraculo sanatio fieri non possit. Ergo monendi sunt fideles, ut potius curent administrandum hoc sacramentum, quam primum periculum mortis incipit, quia tunc multo major spes est recuperandæ vi sacramenti sanitatis¹. »

X. Cur hoc sacramentum non imprimat characterem nec quasi characterem (a. 3).

Illam tantum characterem imprimunt sacramenta quæ ad cultum divinum deputant, nempe ad aliquid sacrum agendum vel recipiendum. Atqui extrema unctio non deputat hominem ad sacra, sed est tantum *remedium* pro anima vel corpore, prout explicatum est. Ergo nullum im-
primit characterem.

Non imprimi *quasi* characterem ostendimus supra, de Sacram. in communi, q. IV, art. 4, n. V et VI.

XI. Quid sit res et sacramentum in extrema unctione (ad 3). — Sacramentum tantum est exterior unctio cum verbis, seu signum sensibile, constans ex materia et forma; res tantum est gratia confortans, quæ per sacramentum confertur; res autem et sacramentum est spiritualis unctio, nempe devotio, alleviatio, confortatio, quæ per ritum significatur et ulteriorem effectum significat.

XII. Demum finis extremæ unctionis est disponere ani-

mam ad immediatum introitum gloriæ. — Ita S. Thomas, quem theologi multi sequuntur : « Hoc sacramentum immediate hominem ad gloriam disponit¹. » Extrema unctio removet peccatorum reliquias et hominem paratum reddit ad finalem gloriam². » Id etiam eruitur ex concilio Tridentino, quod vocat hac sacramentum *totius vitæ christianæ consummativum*.

1. *IV Sent.*, dist. XXVI, q. 1, a. 1, sol. 1 ad 2.

2. *III P.*, q. LXV, a. 1.

ARTICULUS QUARTUS

DE MINISTRO EXTREMÆ UNCTIONIS

AD Q. XXXI S. THOMÆ

I. **Errores.** — Plures hæretici contenderunt unctionem infirmorum fieri posse a laicis cum oleo benedicto ab episcopo, imo hunc usum olim invaluisse, sicut narratur monachos Ægyptios sibi ministrasse oleum et sanctam Genovefam infirmos unxisse.

Launoy dicit saltem diaconos hoc sacramentum interdum ministrasse.

Doctrina autem catholica nullum dubium patitur nec ullam exceptionem admittit. Unde sit.

II. **Conclusio :** **Nec laicus nec diaconus, sed solum sacerdotes ab episcopo ordinati possunt vere ac valide hoc sacramentum conferre** (ad 1 et 2).

Est expressa auctoritas S. Jacobi : « Inducat *presbyteros* Ecclesiæ... et orent super eum, etc. » Ex toto contextu liquet presbyteros Ecclesiæ esse illos qui ministrant sacra in Ecclesia, qui orant et sacrum ritum faciunt in nomine Domini, qui gratiam alleviantem et confortantem infundunt, ac peccata remittunt, seu qui actiones *hierarchicas* exercent in Ecclesia. Sed ministri hujusmodi sunt soli sacerdotes, nullatenus laici, qui recipiunt tantum actionem hierarchicam, nullatenus exercent. Ergo.

Ceterum, presbyteri Ecclesiæ in lingua Novi Testamenti, semper intelliguntur illi qui ordinatione seu manuum impositione sunt sacerdotes constituti¹.

Patres, qui sacramenti hujus divinam institutionem profitentur, simul testantur ministros esse sacerdotes. Sic Isaac Antiochenus, sæculo IV, monet fideles ne ægrotos

1. Ita S. Paulus in diversis locis, *I Tim.*, v, 17, ss. ; *II Tim.*, I, 6 ; *Tit.*, I, 5, ss.

deferant ad suspectos monachôs, sed ad sacerdotem qui regit plebem¹.

Concilia disertissime id proclamant « Minister hujus sacramenti, ait Florentinum, *est sacerdos*. »

Tridentinum in cap. III exponit proprios hujus sacramenti ministros esse Ecclesiæ presbyteros, quo nomine eo loco non ætate seniores aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut episcopi aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati per *impositionem manuum presbyterii* (I Tim., IV. 14).

Et in can. 4 definit: « Si quis dixerit presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate, ob idque *proprium* extremæ unctionis *ministerium non esse* SOLUM sacerdotem, A. S. »

Quum ergo concilia nullum alium agnoscant extremæ unctionis *proprium ministerium* nisi *solum sacerdotem*, quamlibet *hypothesim* in contrarium manifeste excludunt².

Quapropter usus quem olim viguisse objiciunt erat tantum quoddam sacramentale, ut optime explicat S. Doctor, hic ad I: « Illæ unctiones non erant sacramentales, sed ex quadam devotione recipientium talem unctionem et ex meritis ungentium vel oleum mittentium, consequebatur effectus sanitatis corporalis per gratiam sanitarum, non autem per gratiam sacramentalem. »

III. Cur autem illud sacramentum non resevetur episcopo (a. 3). — Ratio est manifesta.

Illæ tantum sacramenta dispensanda solis episcopis reservantur, quæ suscipientem in aliquo statu super alios ponunt, ut confirmatio et ordo. Atqui extrema unctio id minime præstat, cum omnibus detur. Ergo per simplices sacerdotes potest ministrari.

IV. Licet sacerdos possit communionem sibi porrigere, non potest tamen, etiam in casu necessitatis, sibimet ipsi extremam unctionem conferre, — Ita respondit S. Cong.

1. Edit. BICKELL, I, 187, ss.

2. Codex catholicam doctrinam sic resumit: « Hoc sacramentum valide administrat omnis et *solus* sacerdos. » Can. 938.

Propag. Fidei 23 Mart. 1844 : « Inspectis ipsis divini eloquii verbis, vel facile patet sacramentum extremæ unctionis etiam in casu necessitatis, absente nimirum alio presbytero, non posse missionarium ægotantem sibimetipsi ministrare. »

V. Hoc sacramentum potest ab uno vel a pluribus sacerdotibus valide ministrari.

Unum sacerdotem sufficere testantur diversa ritualia et expressa declaratio Alexandri III : « Sacerdos uno præsentem clero et *etiam solus* potest infirmum ungere¹. » Nec obstant verba S. Jacobi : Inducat *presbyteros Ecclesiæ*. Nam, sicut præceptum : ostendite vos sacerdotibus, intelligitur : *alicui* ex sacerdotibus, ita præfata verba significant : inducat *aliquem* ex presbyteris Ecclesiæ.

Ministrari autem a pluribus sacerdotibus, est consuetudo Græcorum², et plurium aliorum Orientalium³, imo fuit olim in Ecclesia Occidentali⁴, quæ hodie id prohibet sub gravi, excepto casu quo prævideretur infirmus moriturus priusquam unus sacerdos posset omnes unctiones perficere.

Ut autem valeat hoc modo collatum sacramentum, oportet ut unus sacerdos ungat unum sensum et formam respondentem simul proferat, et alter sacerdos ungat alium sensum cum forma partiali respondente; cum enim pluribus materiis et formis partialibus constet, potest a pluribus valide confici⁵, sicut in eucharistiæ sacramento, posset unus consecrare panem et, alius, priore deficiente, consecrare vinum.

Si vero unus materiam applicet et alter formam proferat, invalidum erit sacramentum, juxta communem sententiam, cum ab eodem ministro debeat et adhiberi materia et per formam determinari⁶.

1. *Decret.*, lib. V, tit. XL, c. xiv.

2. Cf. GOAR, *Euchol. Græc.*; ALLATIUS, *De Cons. Eccles. Orient. et Occid.*, c. xvi.

3. Cf. DENZINGER, *Rit. Orient.*, 1, 188.

4. Cf. MARTÈNE, lib. I, c. vii, a. 3, n. 3.

5. Supra, q. xxix, a. 2 ad 3, exposuit S. Doctor pluralitatem ministrorum non officere unitati sacramenti, quia instrumentaliter cooperantur eidem agenti principali.

6. Ita communiter theologi; SUAREZ, disp. XLIII, sect. II, n. 3; GONET, disp. III, n. 17; BILLUART, art. 5; S. ALPHONS., lib. VI, n. 724.

Demum, si plures sacerdotes integram materiam et formam applicant, omnes idem sacramentum conficiunt, dummodo *simul* agant; quia, si unus post alium agit, effectus non suspenditur, sed prior qui absolvit ritum, solus conficit sacramentum.

VI. Determinationes practicæ novi Codicis. — « Can. 938... Minister ordinarius est parochus loci, in quo degit infirmus; in casu autem necessitatis, vel de licentia saltem rationabiliter præsumpta ejusdem parochi vel Ordinarii loci, alius quilibet sacerdos hoc sacramentum ministrare potest. »

« Can. 939. — Minister ordinarius ex justitia tenetur hoc sacramentum per se ipse vel per alium administrare, et in casu necessitatis ex caritate quilibet sacerdos. »

ARTICULUS QUINTUS

DE SUBJECTO EXTREMÆ UNCTIONIS

AD Q. XXXII S. THOMÆ

I. Subjectum hujus sacramenti est baptizatus infirmus existens in statu exeuntium, seu periculoso laborans morbo (aa. 1 et 2).

Ex ipsis S. Jacobi verbis constat. Loquitur cœtui christiano et idcirco supponit tantum christianos posse sacro oleo inungi. Ceterum liquet nonnisi baptizatum esse subjectum sacramentorum.

Agitur de infirmo qui periculoso morbo laborat, ut important et verbum *αἰθενεῖν* et vocabulum *ὁ κἀμνόν*, et totus contextus.

Catholica Traditio ita semper intellexit. Unde concilium Florentinum statuit : « Hoc sacramentum nisi infirmo de cujus morte timetur dari non debet. » Et concilium Tridentinum : « Declaratur etiam esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur, unde et sacramentum exeuntium nuncupatur (cap. III). »

Vox *præsertim* hic adhibita innuit extremam unctionem conferendam esse omnibus periculose ægrotantibus, sed iis præsertim qui tam periculose ægrotant, ut in *exilu* constituti videantur. Ex quo sequitur subjectum hujus sacramente esse tum infirmum qui est in *articulo* mortis, tum qui est in *periculo* mortis.

Ratio theologica est quia, cum sanis per alia sacramenta sufficienter provideatur, extrema unctio iis tantum competit in quibus curatio spiritualis per curationem corporalem significari potest (a. 1); et, cum disponit immediate ad gloriam, convenit proprie exeuntibus et iter ad gloriam agentibus (a. 2). Atqui curatio illa significari nequit in sanis. Nec etiam dici possunt agentes immediate iter ad gloriam

illi qui morbo periculoso non laborant. Ergo extrema unctio exhiberi debet tantum iis infirmis quorum ægritudo nata est inducere mortem, seu quum de periculo mortis timetur.

II. Practicæ determinationes. — Quum sit sacramentum infirmorum, oportet ut periculum mortis proveniat a morbo, non autem ab extrinseco tantum. Sic damnati ad mortem, milites in prælio sed nondum vulnerati, vectores in mari urgente tempestate, sunt in periculo mortis, at non sunt infirmi, et idcirco nec sunt hujus sacramenti capaces.

Mulier in communi casu partus nequit dici graviter infirma, at, si dolores sint extraordinarii, jam inducitur periculum internum et sic parturiens potest inungi.

Similiter inungi possunt operationem subituri, si jam morbum habent gravem qui operationem ipsam exigit.

Item senes provecti, quorum ætas decrepita est jam morbus gravis et incurabilis.

Sufficit autem ut periculum sit sat proximum ut inducere queat mortem, licet non subito.

Hinc casus : « Aliquando missionariis christianos sibi commissos visitantibus occurrit ægrotus hectica febre vel simili morbo laborans, qui juxta experientiam vivet adhuc plures menses, sed intra annum morietur. Quæritur an in tali casu missionarius ipsi administrare possit viaticum et extremam unctionem, eo quod, quando verior aderit casus ea recipiendi, non poterit præsens haberi missionarius, ob magnam distantiam et alias circumstantias id impediens ? Resp. Affirmative, d. 20 Febr. 1801¹. »

III. Alia conditio requisita ex parte subjecti est ut habuerit aliquando usum rationis et capax fuerit actualis peccati (aa. 3 et 4).

Ratio primæ partis est quia in hoc sacramento requiritur motus liberi arbitri, et, sicut reliquiæ peccati sunt ex peccato proprio, ita curatio fieri debet per propriam cooperationem. Hinc qui fuerunt semper rationis usu destituti, ut perpetuo amentes vel infantes, non possunt hoc sacramentum recipere.

1. *Collect.*, II, n. 651 (1176).

Quam doctrinam confirmat *Codex* : « Extrema unctio præberi non potest nisi fideli qui post *adeptum usum rationis* ob infirmitatem vel senium in periculo mortis versatur... Quando dubitatur num infirmus usum rationis attigerit, num in periculo mortis reipsa versetur, vel num mortuus sit, hoc sacramentum ministretur sub conditione. » Can. 940, 941. — Cf. can. 943.

Quoad alteram partem, concedunt omnes non posse valide recipi nisi ab illis baptizatis qui potuerunt peccare. Hinc concluditur B. V. Mariam, ut pote impeccabilem, non fuisse hujus sacramenti capacem. — Doctrina est sancti Thomæ, hic a. 2, ad 1 et ad 2, hoc sacramentum dari principaliter contra peccata actualia, vel contra peccati reliquias quæ sunt ex peccata actuali causatæ vel confortatæ, ac proinde non esse conferendum iis qui nunquam peccaverunt actualiter ; et id probat Angelicus ex verbis formæ ; quæ peccatum actuale expresse indicant : *quiquid deliquisti*, per visum, etc.

Suarez vero et alii volunt sacramentum hoc ordinari contra infirmitatem ex peccato originali relictam, et posse conferri etiam iis qui nullum actuale peccatum habent. At debent illi theologi verba formæ glossari et ad suum placitum detorquere, quasi diceretur : *si quid deliquisti*, vel : conferat tibi Deus tibi gratiam ex se remittentem omnem culpam, *si adsit*, et confortantem contra reliquias ejus *si necesse sit*¹. Quæ verborum explicatio non est obvia, sed contorta.

Ad praxim quod attinet, nulla est inter theologos discrepantia ; omnes enim concedunt posse adultum infirmum statim post baptismum inungi, ut declaravit S. Cong. Prop. Fid. 26 sept. 1821. Supponi semper potest hujusmodi infirmum potuisse mox post baptismum peccare saltem venialiter.

IV. Quænam sint partes inungendæ (a. 5-7). — S. Doctor, insistendo in notione hujus sacramenti, quod per modum curationi exhibetur, rectissime statuit non totum corpus esse inungendum, sed illas partes tantum in quibus est

1. SUAREZ, disp. XLII, sect. II, n. 10.

radix spiritualis infirmitatis, quæ radix est in quinque sensibus, atque idcirco unctionem quæ fit in quinque sensibus esse *quasi de necessitate* sacramenti.

Id autem importat quinque unctiones pertinere saltem *ad integritatem* sacramenti. Utrum vero ad *essentiam* pertineant, communiter negant hodierni theologi. S. Jacobus dicit tantum *ungentes oleo*, nihil de partibus determinando. Nec Ecclesia determinavit, nam varia fuit Ecclesiarum praxis; Græci ungunt frontem, mentum, genua et manus; sacramentarium Gregorianum refert usum ungendi vel in quinque sensibus, vel in collo et gutture et inter scapulas et in pectore, seu in loco ubi plus sentitur dolor¹. Quæ varietas arguit numerum unctionum ad *essentiam* non pertinere.

S. Officium, d. 25 Aprilis 1906, decrevit: « *In casu veræ necessitalis sufficere formam: Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen.* » Si autem sufficit una forma, sufficit quoque una unctio.

Codex idem sancivit: « In casu autem necessitatis sufficit unica unctio in uno sensu, seu rectius in fronte cum præscripta forma brevior, salva obligatione singulas unctiones supplendi, cessante periculo » Can. 947.

Remanet quidem obligatio repetendi, cum pertineant ad *integritatem*, at si unica *sufficit*, constat *essentiam* in unica unctione salvari.

V. Cetera notatu dignissima. — *Codex* jam diremit plures quæstiones olim disputatas de obligatione et de iteratione hujus sacramenti. « In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non potest, nisi infirmus post susceptam unctionem convaluerit et in aliud vitæ discrimen inciderit. Can. 940, § 2. — Quamvis hoc sacramentum per se non sit de necessitate medii ad salutem, *nemini tamen licet illud negligere*; et omni studio et diligentia curandum ut infirmi, dum sui plene compotes sunt, illud recipiant » Can. 944.

Recolatur porro conditionem per se requisitam esse statum gratiæ, cum extrema unctio sit sacramentum vivo-

1. P. L., LXXVIII, 235.

rum ; in casu autem quo infirmus deprehenditur in peccato mortali, nec potest confiteri, requiritur ad fructuosam receptionem attritio vera cum voto sacramenti poenitentiae.

VI. Quæstio de morte apparente. — Fortunam obtinuit plurimum peritorum imo et theologorum opinio, mortem reapse contingere post mortem apparentem, ita ut homo adhuc supervivat, etiam postquam ultimum suspirium emisit. Ratio est, aiunt, quia anima non exit de corpore, quamdiu tot vivunt in illo cellulæ; quædam autem veram vitam, etiam post mortem apparentem, depromere pergunt.

Quam sententiam confutat cl. P. Lépiciér utpote contrariam sensui hominum communi, nec non Scripturæ et Ecclesiæ, nam ubique asseritur homo reapse obiisse, quando spiritum emisit vel expiravit.

Nec sufficit opponere quasdam cellulas adhuc vitæ munia retinere, sed probandum esset illas vivere per animam humanam; quod quidem nulla facta censere sinunt. At data, non concessa hypothesi, minime tamen valeret extrema unctio.

Etenim materia sacramentorum, ut valida sit, debet esse talis in communi hominum æstimatione; sicut in Eucharistia massa non cocta, licet chimice non differat a pane, est invalida materia, quippe quæ non censetur panis in communi æstimatione.

Quocirca, in casu de quo hic agitur, ut valida sit extrema unctio, oportet ut homo dici possit *vivus* et ut significari possit sanatio corporalis¹, eo quod hoc sacramentum ad sanationem tum corporis tum animæ ordinetur.

Atqui, quando homo expiravit, non potest dici *vivus* juxta usitatum loquendi modum, nec amplius significari potest sanatio corporalis; licet anima supponatur remanere adhuc in quadam corporis cellula, non tamen homo remanet in conditione vitæ humanæ, sed ita *extra nostrum*

1. « Sacramenta significando efficiunt. Sed baptismus per ablu-tionem corporalem, ait Angelicus, quam exterius facit significat et efficit spiritualem. Ergo et extrema unctio per sanationem corporalem quam exterius efficit, significat et causat spiritualem. » Suppl., q. xxx, a. 2, sed contra, 2.

mundum ponitur, ut tempus obitus computetur a momento quo exspiraverit homo. Ergo, data etiam illa hypothesi, et etiamsi persisteret anima in aliqua organismi parte, non tamen valeret sacramentum, Aliis verbis, non haberetur subjectum extremæ unctionis capax, quod debet esse homo in conditione vitæ humanæ existens, nondum extra nostrum mundum positus. A fortiori, deesset subjectum pœnitentiæ aptum, quod debet humanos actus aliqua saltem ratione elicere, hi autem humani actus ne concipi quidem possunt in homine qui dicitur expirasse.

Quapropter cum claro Auctore concludimus : « Quæ cum ita sint, non satis probata videtur hujusmodi sententia, ut absque dubietate in sua generalitate possit doceri; quin imo pastores, recolere oportet munus esse suum, si quando hominem recens, ut apparet, e vivis ereptum, existimaverint absolutione vel extrema unctione adhuc communiri posse, gravem sibi incumbere obligationem adstantes commonendi, id se conditionate fecisse, si ille vivat; eosdem vero adstantes curare debere, et pro se et pro sibi conjunctis aut proximis, ut moribundi sacramenta, dum adhuc vita frui videntur, percipiant; secus enim se exponunt periculo sine sacramentis e vita exeundi¹. »

VII. Pietatis corollarium. — Catechismus Concilii Tridentini, exposita hujus sacramenti œconomia, concludit : « Si hæc ipsa rerum capita a pastoribus latius et ea qua decet diligentia explanata erunt, dubitandum non est quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant². »

1. Ilm. LÉPICIER, *De Sacramentis in communi*, p. 268.

2. Catech. Rom., *De Extrem. Unct.*, n. 16.

TRACTATUS DE ORDINE

AD Q. XXXIV ET SS. SUPPL. S. THOMÆ

Relictis quæ moralem et jus canonicum spectant, sufficiet, pro respectu dogmatico, versare quæ respiciunt hujus sacramenti existentiam et institutionem, materiam et formam, effectus distinctionem, subjectum et ministrum.

ARTICULUS PRIMUS

DE SACRAMENTI ORDINIS EXISTENTIA ET INSTITUTIONE

ART. AD 1-3 Q. XXXIV S. THOMÆ

I. **Ordinis notio** (a. 2, ad 4). — Multipliciter sumi potest ordo. Primo significat mutuam habitudinem seu relationem prioris et posterioris, superioris et inferioris, et hac ratione est tam in inferiori quam in superiori, quia inferiores habent ordinem sicut et superiores. Secundo, accipitur pro ipso gradu qui ordinem primo modo acceptum facit, id est pro gradu seu statu in quo relatio prioris et posterioris fundatur, et sic habetur ordo nobilium, ordo religiosorum, ordo clericorum, etc. Sensu autem speciali, ordo dicitur series personarum aliquo modo sacrarum quæ sub uno regimine munus habent sacra curandi, et hæc est hierarchia ecclesiastica.

Demum, translato nomine effectus ad causam, ordo dicitur ipse ritus seu actio qua conferuntur isti gradus ordinis clericalis, sicque proprie dicitur ordinatio. Definitur a Magistro *Sent.* et a S. Thoma (a. 2) : Signaculum quoddam Ecclesiæ, quo spiritualis potestas traditur ordinato. Signaculum, id est signum sensibile, quo traditur potestas respectu sacrorum, et præsertim quando ordo est perfectus potestas consecrandi et offerendi et ministrandi corpus et

D.

sanguinem Christi, nec non peccata remittendi, vel saltem ex officio inserviendi sacerdoti¹.

II. Ratio generalis cur debeat esse quidam ordo in Ecclesia (l. a). — Esse in Ecclesia quemdam ordinem superiorum et inferiorum liquet ex ipsa notione et pulchritudine Ecclesiæ. Requirit enim hæc pulchritudo ut repræsentetur Deus in suis operibus secundum quod aliis influit, hæc nempe lege naturali, ut ultima per media reducerentur et perficerentur et media per prima. Atqui in his consistit ordo. Ergo pulchritudo Ecclesiæ requirit in ipsa ordinem. Hinc egregie concludit S. Thomas : « Et ideo, ut ista pulchritudo Ecclesiæ non deesset, posuit ordinem in ea, ut quidam aliis sacramenta traderent, suo modo Deo in hoc assimilati, quasi Deo cooperantes ; sicut et in corpore naturali quædam membra aliis influunt. »

III. Ordo in Ecclesia importat sacerdotium. — Nam ordo quem postulat pulchritudo Ecclesiæ importat ut sacra et divina inferioribus tradantur per superiores. Porro inter illa sacra est præsertim *sacrificium*, sine quo religio perfecta non consistit. Ergo ordo est propter sacrificium. Jam vero sacrificium absque *sacerdotio* non concipitur, sed a sacerdotio pendet et efficitur, sicut etiam sacerdotium ad sacrificium necessario refertur. Hinc effatum concilli Tridentini : « *Sacrificium et sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege exstiterit*². » Quapropter Christus simul, dum sacrificium visibile novi Testamenti instituebat, etiam visibile et externum sacerdotium condidit.

IV. Sacerdotium autem confertur per verum sacramentum (a. 3). — Sacerdotium enim est spiritualis potestas, quæ ordinatur ad dispensationem divinatorum sacramentorum et qua homo fit dispensator sacramentorum. Sed id quod ordinatur ad dispensationem sacramentorum et quo fit homo sacramentorum dispensator debet magis esse

1. Cf. Conc. Trid., Sess. XXIII, cap. i et iv.

2. Sess. XXIII, cap. i.

sacramentum, juxta axioma : *-propter quod unumquodque tale et illud magis*. Ergo sacerdotium debet magis seu præcipue esse sacramentum.

Quæ doctrina est nunc uberius exponenda.

V. Errores. — Fuerunt ab initio quidam hæretici qui discrimen inter laicos et sacerdotes negarent, ut de nonnullis Gnosticorum sectis refert Tertullianus : « Hodie presbyter qui cras laicus, nam et laicis sacerdotalia munera injungunt¹. » Ex quo sequebatur ordinem non esse sacramentum. Qui error ad Waldenses aliquatenus transiit et a Novatoribus præsertim propugnatur. Scribebat Lutherus : « Hoc sacramentum Ecclesia Christi ignorat inventumque est ab Ecclesia Papæ². »

Hodierni protestantes generatim hoc sacramentum rejiciunt, præsertim presbyteriani et baptistæ, qui renuunt supernaturalem characterem in ministris agnoscere.

Anglicani, licet admittant ordinationem quæ nonnisi ab episcopis valide confertur, non tamen concedunt esse ritum gratiæ collativum.

Demum modernistæ dicunt : Seniores, qui in christianorum cœtibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariæ crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem apostolicam³. » Fides autem catholica sic proponitur :

VI. Conclusio : Ordo seu sacra ordinatio est verum sacramentum a Christo Domino institutum. — Imprimis Sacræ Scripturæ tribuunt ritui sensibili, quem ordinem vocamus, omnia quæ sacramento proprie dicto conveniunt, nempe ut sit a Christo institutus et collativus spiritualis potestatis ac ipsius gratiæ. Geminam potestatem quæ est in ordine, scilicet consecrandi eucharistiam et remittendi peccata, esse ex Christi institutione testantur evangelia. Christus enim, Eucharistiam instituendo, dedit Apostolis

1. TERTULL., *De Præscript.*, xli; *P. L.*, II, 57.

2. LUTHER, *De Captiv. Babyl.*, § de Ordine.

3. Prop. 50 ; DENZINGER, 2050.

eorumque successoribus potestatem consecrandi : *Hoc facile in meam commemorationem*¹. Quæ potestas est supernaturalis et permanens. Unde tunc constituit Christus sacerdotes Novi Testamenti et simul sacrificium visibile atque visibile et externum sacerdotium instituit, ut optime exponit concilium Tridentinum². Alteram autem potestatem, nempe remittendi peccata, contulit post resurrectionem, quando dixit : Accipite Spiritum Sanctum : quorum remiseritis peccata remittuntur eis, etc³.

Ritum autem hujusmodi esse gratiæ collativum, est perspicuum, ut loquitur concilium Tridentinum : « Cum... *perspicuum* sit per sacram ordinationem... *gratiam conferri*⁴. » Dicit enim Paulus : « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te *per impositionem manuum mearum*⁵. » Igitur, *vi* ritus qui est impositio manuum ac proinde ex opere operato, confertur gratia.

Porro hujusmodi gratiam non esse mere gratis datam, ut obijciunt adversarii, sed gratiam gratum facientem, apparet ex his quæ immediate addit Apostolus : « Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed *virtutis et dilectionis* et sobrietatis. » Ex quo argui potest : Gratia quam confert ritus ordinationis, seu manuum impositio, secum habet spiritum virtutis et dilectionis, etc. Atqui spiritus virtutis et dilectionis non est absque charitate et gratia sanctificante. Ergo ex Paulo constat gratiam sanctificantem per impositionem manuum conferri.

VII. Testimonia catholicæ traditionis. — Patres *Apostolici* jam testantur esse in Ecclesia hierarchiam jure divino constitutam. Sic *Clemens Romanus* Corinthios hortatur ut episcopo et presbyteris debitam obedientiam præstent, quia ipsi sunt constituti ab Apostolis et Apostoli a Christo et Deo⁶. Hinc sequitur potestatem episcopi et presbyterorum a Deo per Apostolos oriri, seu esse juris divini. —

1. LUC., XXII, 19.

2. Conc. Trid., Sess. XXII, cap. 1, et Sess. XXIII, cap. 1.

3. Cf. quæ disseruimus superius *de Pœnit.*, q. 1.

4. Sess. XXIII, cap. III.

5. *II Tim.*, 1, 6.

6. *I Cor.*, XL, XLII, XLIV.

Quod manifestius declarat S. Ignatius Martyr loquens de « *episcopo*, præsidente loco Dei, et *presbyteris* loco senatus apostolici, et *diaconis*... concreditum habentibus ministerium Jesu Christi¹. » — Ex his intelligitur cur potuerit concilium Tridentinum definire « in Ecclesia catholica esse *hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris et ministris*². »

Non dicunt expresse prima testimonia ordinem esse sacramentum, sed omnia hujus dogmatis elementa continent; nam asserunt hierarchiam esse juris divini, et ex iis viris constare qui receperunt ordinem quorumque officium respicit eucharistiæ celebrationem et peccatorum remissionem. Inde sequitur potestatem quam confert ordo respectu eucharistiæ et remissionis peccatorum esse divinam, et idcirco ritum, quo confertur, esse divinum ac proinde vim habere sacramenti, cum jam dixerit Paulus per impositionem manuum conferri gratiam.

Jam ex primæva Traditione comperimus ordine conferri potestatem divinam et ipsam gratiam.

Quæ duo elementa maxime efferunt Patres posteriores. Sic S. Gregorius Nyssenus agnoscit in sacerdote vim seu *potestatem* quæ ipsum a ceteris discernit et invisibilem *gratiam* quæ animam transformat.

« Eadem verbi vis etiam sacerdotem augustum et honorandum, novitate benedictionis a *communitate vulgi segregatum*... Quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat invisibili *vi et gratia* invisibilem animam *in melius transformatam gerit*³. » S. Chrysostomus : « Sacerdotium in terra peragitur, sed cœlestium ordinum classem obtinet... quanto honore Spiritus Sancti *gratia* sacerdotes ornaverit⁴. » S. Cyrillus Alexandrinus exponit per ordinationem fieri sanctificationem et communicari Spiritum Sanctum : « Perfecit per veram *sanctificationem* suæ naturæ participes communicatione Spiritus efficiens⁵. » Celeberrima sunt verba Augu-

1. *Magn.*, VI, 1.

2. Sess. XXIII, can. 6.

3. S. GREGOR. NYSSEN., *Orat. in bapt. Christ.*, P. G., XLVI, 582.

4. S. CHRYSOST., *De Sacerd.*, lib. III, n. 4; P. G., L, 432.

5. S. CYRILL. ALEX., *In Joan.*, XX, 22, 23; P. G., LXXIV, 711.

stini comparantis baptismum et ordinem : « Utrumque sacramentum est et quadam consecratione datur ; illud, cum baptizatur, istud, cum ordinatur, ideoque in catholica Ecclesia utrumque non licet iterare¹. » Simul itaque asseritur et ordinem esse sacramentum et ipso imprimi characterem.

Tandem constat ex liturgiis, euchologiis, Ecclesiæ tum Occidentalis tum Orientalis⁴, quæ, jam a sæculo iv, diserte enuntiant sacra ordinatione conferri gratiam simul cum potestate consecrandi eucharistiam et remittendi peccata.

Documenta ecclesiastica præcipua sunt : Conc. Florentinum : « Sextum sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud per cujus traditionem confertur ordo. » — Conc. Tridentinum (Sess. XXIII, can. 3) : « Si quis dixerit ordinem sive sacram ordinationem non esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum... A. S. » Decretum *Lamentabili* damnat doctrinam modernisticam superius expositam, n. v.

VIII. Quando et quomodo fuerit a Christo institutum Ordinis sacramentum. — Rationem theologicam institutionis jam evolvimus n. II-IV. De tempore autem non potest difficultas moveri quoad sacerdotium : potestas enim essentialis et principalis fuit collata in ultima cœna, quando Christus simul instituit eucharistiam et ministros eucharistiæ ordinavit ; potestas autem altera, nempe remittendi peccata, collata fuit post resurrectionem, ut exposuimus de Pœnitentia.

Contulit porro Christus Apostolus sacerdotium in tota plenitudine, prout etiam episcopatum complectitur ; reliqui autem gradus, quia in sacerdotio continentur, censentur instituti sicut in *loto* partes, quæ postea potuerunt dividi.

1. Cf. DENZINGER, *Rit. Orient.*, I, 129.

ARTICULUS SECUNDUS

DE MATERIA ET FORMA SACRAMENTI ORDINIS

AD ART. 4 ET 5 S. THOMÆ

I. Quædam certa in quibus omnes convenire debent. —

Concedere omnes debent huic sacramento competere materiam, diversimode tamen ab aliis sacramentis (a. 5). Quæ docent concilia, nempe omnia Novæ Legis sacramenta constare ex rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, non possunt non convenire ordini, qui est maxime sacramentum. At, dum in aliis sacramentis id quod confertur derivatur tantum a Deo, non a ministro, in hoc sacramento id quod traditur, scilicet spiritualis potestas, derivatur etiam ab eo qui sacramentum ministrat, sicut potestas imperfecta a perfecta. Et ideo requiritur ut materia adhibita demonstret potestatem quæ traditur a ministro.

In hoc itaque convenire debent omnes theologi : oportet ut materia ordinis sit *signum aptum* ad demonstrandam potestatem quæ a ministro confertur, et idcirco forma erunt verba quibus exprimitur traductio illius potestatis per imperativum modum.

Controversia autem esse potest solum in determinando *quodnam* sit ex institutione Christi signum reapse aptum ad illam potestatem significandam, an *porrectio* materiæ, ut asserit Angelicus, hic ad 3 et infra q. xxxvii, art. 5, an vero *impositio* manuum episcopi. Quomodo igitur possit controversia dirimi jam expendamus.

II. Sex præcipuæ sententiæ referuntur. —

Em. Card. van Rossum multa eruditione et accuratissima expositione expendit sex præcipuas sententias circa essentialem ritum ordinationis sacerdotalis¹. Quæ ex ipso Em. Card. sic possunt proponi.

1. *De essentia sacramenti Ordinis disquisitio historico-theologica*, Herder, 1914.

Prima sententia dicit unicum essentialem sacerdotalis ordinationis ritum esse instrumentorum traditionem. Materiam proinde sacramenti consistere affirmat in porrectione patenæ cum pane et calicis cum vino; formam vero in verbis Pontificis: *Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis. In nomine Domini.* Hæc est communissima a sæculo XIII ad sæculum XV, et multos assecclas habet usque ad sæculum XVIII; deseritur autem sæculo XIX.

Secunda sententia docet sacram ordinationem duos habere ritus essentielles, porrectionem instrumentorum, qua confertur potestas in corpus Christi verum et ultimam impositionem manus, cum forma: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remisistis peccata*, etc..., qua confertur potestas in corpus Christi mysticum. Hæc opinio quam tenuerunt Scotus et deinceps non pauci theologi, est a fine sæculi XVIII fere totaliter derelicta.

Tertia sententia asserit ad sacram ordinationem duo necessario et essentialiter requiri, scilicet primam impositionem manuum cum oratione seu invocatione Spiritus Sancti et traditionem instrumentorum, cum formula: *Accipe potestatem offerendi*, etc. Huic adhæserunt plures theologi sæculo XVIII et XIX, ac pro nostra ætate citantur a card van Rossum tres præcipui defensores Tanquerey, Billot, Noldin.

Quarta sententia ponit tum primam impositionem, tum traditionem instrumentorum, tum etiam ultimam impositionem cum verbis: *Accipe Spiritum Sanctum*, etc.

Hanc propugnarunt Lugo, Gotti, et nostra ætate Egger et Dalponte.

Quinta sententia docet totam essentiam sacramenti ordinis reponi tum in ritu impositionis manuum tum in ritu traditionis instrumentorum, ita ut valida sit ordinatio cum sola traditione vel cum sola impositione. Hæc quosdam defensores habuit sæculo XVII, ut Diana, et sæculo XVIII, ut Joannem Clericatum et Hieronymum a S. Augustino, Ord. SS. Trin.

Sexta sententia tenet totam essentiam sacramenti Ordinis consistere in prima manus impositione et in oratione quæ cum ea a Pontifice funditur; cetera omnia,

calicis et patenæ cum pane et vino porrectionem, sicut etiam ultimam manuum impositionem, esse cæremonias mere accidentales. Hæc sententia, quæ paucos defensores medio ævo habuit, facta est sæculo XIX fere universalis. P. Pesch, post Em. van Rossum, illam *moraliter certam* vocat¹, sed immerito prorsus, ut nunc ostendetur.

III. Recentissimæ disquisitiones historico-theologicæ vindicant sententiam S. Thomæ et doctrinam concilii Florentini de porrectione ut unica materia essentiali.

Assertum card. van Rossum, nempe decretum Eugenii IV de materia Ordinis *erroneum* esse, suscitavit disquisitiones, circa hujus decreti vim et indolem². Sic P. de Guibert, S. J. ostendit decretum esse verum concilii actum ac proprie dogmaticum³; et P. Galtier, S. J. erudita et solida dissertatione evincit doctrinam concilii esse reapse doctrinam Ecclesiæ, et idcirco primam sententiam esse unicam veram⁴.

Dum recentiores certam vocant sententiam de sola manuum impositione, P. Galtier reponit illam contra se habere *universam fere aciem scholasticorum* et niti falso præsupposito, « le présumé reconnu faux du caractère purement disciplinaire ou consultatif du décret de Florence⁵. » Dum card. van Rossum dicit : si scholastici antiqua documenta, usum quoque Ecclesiæ Orientalis scrutati essent melius, dubium non est quin ad longe diversas conclusiones venissent (p. 39); reponit P. Galtier : si recentiores attendissent decretum Eugenii IV esse actum con-

1. PESCH, t. VII, Propôs. 48.

2. Nullus ante Em. Card. van Rossum citatur theologus qui ausus fuerit erroneum declarare hoc decretum, sed potius conabantur theologi in favorem propriæ sententiæ illud trahere : « La plupart évitent d'avouer leur opposition à ce document : ils biaisent, cherchent à diminuer la valeur du texte qu'on leur oppose et à montrer en même temps que ce texte ne leur est pas absolument contraire : c'est un cas intéressant de psychologie théologique. » P. DE GUIBERT, S. J., Op. mox citand., p. 214, not. 1.

3. P. DE GUIBERT, S. J., *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 1919, p. 81-95, 150-162, 195-215.

4. P. GALTIER, S. J., *Diction. théol. cathol.*, art. *Imposition des mains*, col. 1408-1424.

5. Op. cit., col. 1415.

cilli et actum vere dogmaticum, non declarassent manuum impositionem remanere adhuc sacramenti ordinis materiam propriam¹.

IV. Ut ergo vindicetur sententia S. Thomæ et concilii Florentini, quatuor sunt stabilienda.

Imprimis ostendendum est decretum Eugenii IV esse *proprium concilii actum* ; secundo esse *dogmaticum*, quo traditur *veritas* sacramentorum modo immutabili ; tertio posse Ecclesiam aliquid mutare circa materiam specificam quorundam sacramentorum ; quarto Ecclesiam voluisse imponere et reapse imposuisse instrumentorum porrectionem ut unicam materiam essentialem sacramenti ordinis.

Hæc sunt quatuor fundamenta. Ideo quippe adversarii rejiciunt primam sententiam, quia contendunt Instructionem ad Armenos esse tantum decretum Eugenii IV vel mere disciplinare, ac proinde errori obnoxium² ; si e contra, evincitur esse actum concilii et proprie dogmaticum, quis audebit documentum adeo solemne in materia fidei pronuntiare erroneum ? Pariter, si constet Ecclesiam posse immutare et de facto immutasse pro Latinis materiam, nihil proficiunt adversarii ostendendo in primæva Ecclesia vel apud Orientales unicam materiam esse manuum impositionem. Id non ignorabant theologi, pontifices, sacra liturgia, concilia, quæ tamen dixerunt per instrumentorum porrectionem conferri ordinem, seu imprimi characterem³.

1. « Aujourd'hui du moins que ce double caractère (conciliaire et dogmatique) du décret apparaît incontestable, nous croyons qu'ils renonceraient eux aussi à y contredire et à considérer l'imposition des mains comme appartenant encore à la matière propre du sacrement de l'Ordre. » P. GALTIER, op. cit.

2. Cf. card. VAN ROSSUM, op. cit., p. 196, 197.

3. « L'antiquité et la persistance du rite ne sauraient, en effet, rien changer aux constatations déjà faites : qu'il n'ait cessé depuis les apôtres, de faire partie des cérémonies de l'ordination, théologiens, liturgistes, papes et conciles ne l'ignoraient pas... mais le fait qu'ils ont néanmoins reconnu la matière propre du sacrement dans la seule tradition des instruments n'est au contraire que plus significatif. » GALTIER, *ibid.*, col. 1417.

V. Ostenditur decreto Eugenii IV duplicem competere characterem, nimirum esse actum concilii œcumenici et esse proprie dogmaticum. — Jam animadvertibat card. Billot : « Nonnisi ex præjudicatæ causæ necessitate potuerunt quidam adduci ad rejiciendam normam decreti pro Armenis¹. » Constat ex tota concilii historia decretum illud non esse actum mere pontificium, sed actum concilii œcumenici, in sessione solenni, Papa præside, promulgatum. Hinc est quod concilium Tridentinum nunquam de illius vi et auctoritate dubitaverit².

Dogmaticum esse decretum, non mere disciplinare, vel simplicem historicam doctrinarum recensionem, apparet ex ipsis verbis : « Ecclesiasticorum sacramentorum *veritatem* pro ipsorum Armenorum tam *præsentium quam futurorum* faciliore doctrina sub hac brevissima redigimus formula. » Et, licet retineat doctrinam S. Thomæ, concilium in pluribus textum modificat, nonnulla supprimendo vel resumendo, quod ostendit ea quæ Armenis proponuntur esse ipsam doctrinam quam *suam* facit concilium.

Exhibetur ergo in hoc decreto *veritas* sacramentorum, non pro aliquo tempore, sed pro *præsenti et futuro*. •

Quapropter rejicere hanc decreti partem ut erroneam, esset concilio œcumenico errorem adscribere in materia fidei³.

— Reponit hæc sententia : Pars illa decreti valorem documenti ab *ordinaria Magisterii auctoritate condili* non excedit⁴.

1. Card. BILLOT, *De Sacramentis*, thes., xxx.

2. « A Trente, les présidents du Concile ne permettent pas qu'on en conteste le caractère conciliaire, et, dans les discussions qui ont lieu alors sur les sacrements, il a été l'autorité à laquelle on s'est le plus souvent référé, comme à une autorité ayant force de chose jugée. » J. DE GUIBERT, *op. cit.*, p. 86-88.

3. « Rejeter comme fausse et erronée la doctrine du Concile de Florence, c'est admettre qu'un concile œcumenique dans un décret doctrinal, approuvé et promulgué comme tel par le pape, a « déclaré » être la « vérité sacramentelle », ce qui, en fait, est une erreur en matière de foi. Pour rendre acceptable pareille hypothèse, c'est vraiment trop peu qu'une opinion théologique, fût-elle la plus hautement recommandée. » GALTIER, *op. cit.*, col. 1415.

4. *Op. cit.*, p. 169.

— At non clare apparet quomodo decretum in concilio œcumenico promulgatum sollemniter, dicatur documentum Magisterii mere ordinarii. Ceterum, etiamsi Magisterio ordinario adscriberetur, non idcirco liceret erroneum declarare documentum quo Ecclesia Latina intendebat Ecclesiam Orientalem ex professo instruere de sacramentorum *veritate*. Tunc Latina Orientalem decepisset !

Estne igitur probanda methodus quæ ad hanc conclusionem ducit ? Putat illa opinio ideo erroneam esse hanc decreti partem, quia non concedit Ecclesiam posse aliquid circa materiam ordinis determinare. Nos, e regione, arguimus : quia tenendum est hoc decretum esse verum et *veritatem sacramentorum* docere, putandum est Ecclesiam posse aliquid circa materiæ specificæ determinationem, ut iterum nunc exponimus.

VI. Potest Ecclesia materiam specificam quorundam sacramentorum determinare, quin substantiam immutet.

— Jam principium statuimus supra de Sacramentis in communi, p. 27 et ss. Quum impositio manuum et porrectio instrumentorum substantialiter conveniant, ut *duo modi apti* ad potestatem ordinis significandam, vel ut duæ versiones ejusdem sententiæ, potuit Ecclesia, quin substantiam sacramenti immutaret, determinare utra esset adhibenda. In principio quidem adhibuit impositionem manuum, utpote faciliorem, sed postea, ad potestatem clarius exprimendam, addidit instrumentorum porrectionem. Duæ versiones non mutant substantialiter sententiam.

Potuisset porro praescribere ut valeret sola impositio manuum in tota Ecclesia, ut fuit in principio, vel sola porrectio instrumentorum, vel ut requireretur simul et impositio et porrectio, vel etiam ut in Ecclesia Orientali sufficeret sola impositio, et in Ecclesia Latina valeret sola porrectio. Quid ergo reapse voluerit ex factis colligendum est ; quapropter dicimus .

VII. Ecclesia voluit tali potestate uti et reapse determinavit ut impositio manuum, quæ fuit olim et remanet adhuc apud Orientalis sola materia essentialis, non pertineret amplius ad essentiam sacræ ordinationis, et instru-

mentorum porrectio, quæ non fuit semper adhibita, foret in Ecclesia Latina sola materia essentialis.

Ecclesiæ voluntatem testantur consensus theologorum, Summus Pontifex Innocentius IV, concilium Florentinum, lex orandi, seu Pontificale Romanum.

1° Consensus theologorum. S. Thomas exponit sententiam suo tempore communem : « Et, quia principalis actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo *in ipsa datione calicis, sub forma verborum determinata, character sacerdotalis imprimitur*¹. » Itaque juxta Angelicum, sola porrectio calicis est de essentia, cum per ipsam solam imprimatur character. Quæ sententia ita communis permansit, ut pro se habeat *universam fere aciem scholarum*², nec nonnisi ex *falso præsupposito* fuit sæculo XIX derelicta, ut exposuimus, n. IV et V.

2° Innocentius IV testatur : « De ritu apostolico invenitur in epistola ad Timotheum quod manus imponebat ordinandis et orationes fundebat super eos ; aliam autem formam non invenimus ab eis servatam ; sed subsequentibus temporibus formas quæ servantur Ecclesia ordinavit, et sunt tantæ necessitatis dictæ formæ, quod si, eis non servatis, aliquis fuerit ordinatus, supplendum est quod omissum est, et, si formæ servantur, character infigitur animæ³. »

Inde infertur voluisse Ecclesiam imponere ritum qui non fuit ab Apostolis servatus et qui nunc ad validitatem ita requiritur, ut sine eo non infigatur animæ character.

3° Concilium Florentinum manifeste loquitur de materia essentiali : « Sextum sacramentum est ordinis, cujus materia est *illud per cujus traditionem confertur ordo*. » Atqui non confertur nisi per traditionem materiæ *essentialis*. Ergo materia essentialis est traditio seu porrectio instrumentorum. Quocirca recte scribit card. van Rossum : « Qui absque

1. *Supplem.*, q. xxxviii, a. 5.

2. BENED. XIV, *De Synodo diæces.*, c. viii, 10, 11. — « Les listes dressées par le cardinal van Rossum lui-même, établissent que ceux qui excluent le caractère sacramentel de la tradition des instruments pour le réserver à la seule imposition des mains, sont en nombre infime comparativement à ceux qui le reconnaissent. » P. GALTIER, op. cit., col. 1415.

3. *Decret.*, lib. XVI, c. *Presbyter*.

præconcepta opinione Decretum seu Instructionem pro Armenis legit non potest non fateri Pontificem docere materiam sacramenti Ordinis esse instrumentorum traditionem, formam vero verba *Accipe potestatem* etc., ac proinde secundum Papæ Eugenii mentem atque verba veram ac *integram essentiam* sacrae Ordinationis in *sola traditione* instrumentorum et in conjunctis verbis imperativis sitam esse¹ ». Si ergo concilium tenet unicam materiam esse traditionem, eo ipso censet fuisse Ecclesiæ voluntatem imponendi hanc materiam.

4° Sacra liturgia idem testatur, nam *Pontificale Romanum* expresse dicit: « *Moneat ordinandos quod instrumenta, IN QUORUM TRADITIONE CHARACTER IMPRIMITUR, tangant.* » At si character confertur per traditionem, hæc est essentialis materia.

Quum igitur non sit concedendum errasse concilium vel sacram liturgiam, concludendum erit Ecclesiam voluisse sua potestate uti et determinasse ut apud Latinos porrectio instrumentorum foret sola materia essentialis sacramenti Ordinis; sicut etiam voluit ut in Confirmatione unctio, quæ ab initio non fuit adhibita, foret tandem unicus ritus essentialis².

VIII. Regulæ pro praxi. — Licet in tot sententias diversas abierint theologi, omnes concedunt in praxi tutius esse adhibendum. Quapropter, si omissa fuisset prima manuum impositio, repetenda foret ordinatio, et pariter tota repetenda ordinatio, *saltem sub conditione*, juxta omnes, si omissa fuisset instrumentorum porrectio.

Quia vero in ista porrectione demonstrari debet id in quod traditur potestas, debet supra patenam adesse panis et in calice vinum; ac proinde, si totaliter deesset vinum in calice, vel si loco vini adesset aqua, aut vinum ita aquæ admixtum ut fieret materia invalida aut saltem dubia Eucharistiæ, esset saltem sub conditione repetenda ordinatio.

1. Op. cit., p. 157.

2. Cf. supra, *De Confirmatione*, art. 2, n. iv.

Ultima autem impositio manuum, quæ postea fuit addita, *Accipe Spiritum Sanctum* : quorum remiseris peccata, remittuntur... requiritur solum ad integritatem et idcirco solum supplenda.

Nec frustra dicit episcopus : *accipe* ; quia, licet ordinatus sit jam essentialiter sacerdos, non superfluit forma declarativa potestatis acceptæ, quo melius innotescat integritas sacerdotii.

ARTICULUS TERTIUS

DE EFFECTIBUS SACRAMENTI ORDINIS

AD Q. XXXV S. THOMÆ

I. Effectus sacramenti ordinis est gratia gratum faciens secunda, simulque gratia sacramentalis, ut ordinatus sacramenta digne dispenset (a. 1).

Probatur I^a pars. Textus supra relati ad stabiliendam veritatem sacramenti eodem jure evincunt hoc sacramento conferri gratiam sanctificantem. Paulus asserit gratiam esse in ordinato ex opere operato, seu vi ac positione ritus : « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est *in te* PER *impositionem manuum mearum*¹. » Et addit illam gratiam esse sanctificantem, quia per eam dat nobis Deum spiritum *virtutis et dilectionis*.

Hinc est quod Liturgia sacra, nempe Pontificale Romanum, loquatur de *spiritu sanctitatis et totius forma justitiæ* ut effectum proprio sacramenti. — Pariter concilium Tridentinum definit per sacram ordinationem *dari Spiritum Sanctum*², quod quidem donum non est nisi per gratiam sanctificantem.

Ceterum definitiones conciliorum quæ dicunt per sacramenta Novæ Legis conferri gratiam ex opere operato non ponentibus obicem, ordini quoque sunt applicandæ.

Gratia porro hujus modi est gratia secunda, cum ordo sit sacramentum vivorum, quod vitam spiritualem in anima supponit et auget ; licet per accidens possit gratiam primam conferre, prout explicavimus supra³.

In casu autem quo fuerit obex in subjecto, poterit sacramentum, obice remoto, reviviscere, mediante characterem,

1. II Tim., I, 6.

2. Sess. XXIII, can. 4.

3. De Sacrament. in communi, q. III, art. 3.

qui remanet physice in anima et potest physice ad infusionem gratiæ operari.

Probatur II^a pars. Cuicumque datur aliqua potentia divinitus dantur etiam ea per quæ executio illius potentiæ possit congrue fieri. Sed id quo digne et congrue fit executio potentiæ divinæ per ordinem collatæ est gratia sacramentalis; sicut enim gratia gratum faciens est necessaria ut homo digne sacramenta recipiat, ita gratia gratum faciens sacramentalis est necessaria ut homo digne sacramenta dispenset. Ergo per sacramentum ordinis confertur gratia sacramentalis ad sacramenta digne ministranda¹.

II. Eminens dici debet gratia quæ per sacramentum ordinis confertur. — Sacramenta eo majorem conferunt gratiam quo ipsa sunt perfectiora et quo altius est munus ad quod disponunt. Atqui ordo est, post eucharistiam, perfectissimus inter sacramenta² et disponit ad munus præstantissimum, dare sacra, ipsam eucharistiam conficere et ministrare, instrumentaliter cooperari actionibus præstantissimis, ut est transsubstantiatio et justificatio, quæ mirabiliores sunt creatione vel resurrectione mortui.

III. Alter ordinis effectus est character, qui non tantum in ordine sacerdotali imprimitur, sed in omnibus ordinibus qui rationem sacramenti habent (a. 2).

De fide est saltem in ordine sacerdotali characterem imprimi. Nam Florentinum et Tridentinum testantur per sacramentum ordinis imprimi characterem³. De fide est porro per sacramentum ordinis intelligi saltem ordinem sacerdotalem. Ergo de fide est saltem in ordine sacerdotali characterem imprimi.

Quidam olim negaverunt pro diaconatu, quorum sententiam refellit S. Thomas: diaconatus imprimit characterem, eo quod diaconus habeat spiritualem potestatem in dispensatione sacramentorum, quam alii non habent. Quum hodie certum sit vel fidei proximum diaconatum esse sacramen-

1. Cf. *ibid.*, n. VII.

2. Cf. *De Sacramentis in Communi*, q. VI, art. 3, n. II.

3. Florent. decret. pro Armenis; Trident., sess. VII, can. 9 et sess. XXIII, cap. IV.

tum ordinis, certum quoque est imprimi diaconis aliquem characterem.

De ceteris vero ordinibus, controversia erat jam tempore S. Thomæ. Qui negant illis competere rationem sacramenti nullum agnoscunt in ipsis characterem ; si vero conceditur ipsos esse sacramenta partialia, ut dicetur infra de distinctione ordinum, confitendum erit ipsis imprimi characteres partiales, qui complentur per characterem sacerdotalem. Quæ sententia erat communior tempore Angelici, et S. Doctor ex eo doctrinam confirmat, *quod semper manent et nunquam iterantur*.

IV. Character ordinis præsupponit necessario characterem baptismalem : characterem vero confirmationis præsupponit de congruitate, non de necessitate (aa. 3 et 4).

Probatur I^a pars. Ratio generalis est quia baptismus est janua sacramentorum, ac proinde nullus recipitur effectus sacramenti proprius nisi recepto baptismo ; vel, aliis verbis, nihil potest aliquis recipere nisi potentiam receptivam habeat. Atqui character baptismalis tradit illam receptivam potentiam respectu aliorum sacramentorum. Ergo non potest aliquis recipere alia sacramenta vel sacramentorum characterem nisi jam baptismalem characterem habeat.

Animadvertendum est (ex resp. ad 3) gratiam sanctificantem, quæ, licet sit effectus sacramenti, produci tamen potest extra sacramentum, posse a Christo summo sacerdote suppleri ; sed characterem, cum sit effectus proprius sacramente, non suppleri a Christo : « *Character nunquam imprimitur nisi per sacramentum*¹. » — Probe etiam attendendum est quod addit Angelicus : « Non permetteret (Christus) hoc ita latere quod Ecclesiæ posset periculum imminere. » — Non negat absolute S. Doctor in aliquo casu singulari latere posse, sed intendit Christum, qui curam de sua Ecclesia semper gerit, ita ipsius incolumitati providere, ut non permittat eam perseverare sacramentorum invaliditatem, quæ periculum induceret in Ecclesia, ut si reapse interrumperetur valida episcoporum et sacerdotum successio.

1. S. THOM., III P., q. LXIV, a. 8 ad 2.

Probatur II^a pars. Jam concilia et præsertim Tridentinum præscripserunt ut minores ordines vel sacram tonsuram non reciperent, nisi qui jam sacramentum confirmationis suscepissent¹. Quod iterum sancivit *Codex*². Ratio congruentiæ est quia in ordinando requiritur *omnis perfectio* per quam reddatur idoneus ad executionem ordinis, et unum de istis requisitis est ut sit confirmatus. Id tamen non est de necessitate sacramenti, cum per characterem baptismalem conferatur potentia receptiva cujusvis sacramenti et cujusvis characteris.

V. Quomodo character unius ordinis præsupponat characterem alterius ordinis (a. 5).

Si agitur de licitate, sapienter Ecclesia determinavit non debere ad majores ordines se ingerere qui prius minoribus officiis se non humiliavit. Hinc Pius VI in bulla *Auctorem fidei* damnavit Pistorienses, qui contendebant non valere præscriptiones Ecclesiæ prohibentes ordinationes per saltum³.

Inter ea quæ præscribit *Codex* ut quis licite ordinari possit. recensentur : ordinum inferiorum susceptio, interstitiorum observatio⁴.

Quoad validitatem vero, possent ordinari in presbyteros qui prius ordines minores non suscepissent, quia inferiores ordines continentur in presbyteratu, sicut potestas inferior comprehenditur in superiori virtute et sicut sensus in intellectu.

Pariter certum est characterem diaconatus non prærequiri ad validitatem characteris presbyteratus, sed posse fieri presbyterum qui nondum erat diaconus. At doctrina communis est characterem presbyteratus præsupponi characteri episcopali, ita ut invalide consecratur episcopus ille qui nondum est presbyter, ut mox dicetur de subjecto ordinis.

VI. Quomodo diversi characteres inter se se habeant. —

1. Sess. XXIII, *De Reform.*, cap.

2. Can. 974.

3. Prop. 51 ; DENZINGER, 1551.

4. Can. 974.

Vasquez respondet eodem permanente caractere, conferri aliam potestatem distinctam a præcedente, ita ut idem character qui in presbytero sufficit ad consecrandum et absolvendum sufficiat postea in episcopo ad ordinandum¹. — Sed hæc sententia communiter rejicitur. Nam potestas vera, physica, distincta, nonnisi in vero, physico ac distincto caractere fundari potest.

Alii vero dicunt extendi characterem presbyteratus in episcopatu et ampliari, non autem imprimi novum ac proprie distinctum².

Multi demum cum Bellarmino tenent in qualibet ordinatione imprimi novum ac distinctum characterem, eo quod tradatur nova ac distincta potestas³.

Dicendum videtur singulis ordinibus qui sunt sacramenta distincta imprimi distinctum characterem. Character quippe sequitur sacramentum ordinis, ac proinde ubicumque sacramentum ordinis est distinctum, ut saltem de diaconatu et presbyteratu concedi debet, novus ac distinctus est character.

VII. Ex prædictis colligitur eminens dignitas sacerdotum. — Quum character sit potestas ministerialis, qua participamus sacerdotium Christi⁴, dici potest accidentalis quædam et analogica participatio unionis hypostaticæ, ita nempe ut per characterem efficiamur instrumenta Humanitatis Christi (licet separata), sicut ipsa Humanitas est instrumentum conjunctum divini Verbi. Hinc pulchra verba S. Thomæ: « *Per characterem ipsi Christo configuramur*⁵. »

Quæ configuratio tanta est ut sacerdos dici queat *aller Christus*, et ita Christo conjungitur ut sit in verbis sacerdotis *vis quædam effectiva conversionis* seu transsubstantiationis⁶, et cooperetur sacerdos illi conversioni, quæ

1. VASQUEZ, disp. CCXL, c. v, n. 54.

2. Cf. PALUD., *IV Sent.*, dist. XXIV, q. vii, a. 4.

3. BELLARMIN., *De Ordin.*, c. v.

4. Cf. *De Sacramentis in communi*, q. iv, art. 2.

5. S. THOM., *Supplem.*, q. xl, a. 5 ad 2.

6. III P., q. lxxviii, a. 4.

est aliquatenus ipsa creatione difficilior¹, et justificationi impii, quæ est aliqua ratione majus opus quam resurrectio aut creatio².

Igitur, quia sacerdos est Christo intime conjunctus per characterem et operationem ministerialem, debet quoque per internam sanctitatem ipsi uniri; et idcirco concludit S. Thomas : « *Ad quod requiritur major sanctitas interior quam requirat etiam religionis status*³. »

1. *Ibid.*; q. LXXV, a. 8 ad 3.

2. I^a II^{ae}, q. CXIII, a. 9.

3. II^a II^{ae}, q. CXXXIV, a. 8.

ARTICULUS QUARTUS

DE SUBJECTO SACRAMENTI ORDINIS

AD Q. XXXVIS. THOMÆ

I. De requisitis ad licitam ordinis receptionem¹. — Exponit Angelicus requiri de necessitate præcepti sanctitatem vitæ ad receptionem ordinis, tum quia est sacramentum vivorum, tum quia per ipsum homo fit dux aliorum in rebus divinis, non debet autem fieri dux in rebus divinis nisi qui est jam deiformis per vitæ sanctitatem (a. 1). Et pariter, ut officium ordinis exequatur, illam habere debet scientiam sufficientem, ut dirigatur in actu ordinis illius (a. 2). Gradus tamen ordinis non consistit in hoc quod homines habeant gratiam, sed ex hoc quod participant aliquod gratiæ sacramentum (a. 3).

Qui autem promovet indignos crimen mortale committit, quasi summo Deo infidelis et præcipue cum hoc in detrimentum Ecclesiæ vergat et honoris divini, qui per bonos ministros promovetur (a. 4). Quicumque autem jam ordinatus cum peccato mortali aliquod sacrum pertractat tamquam *minister solennitatis*² indigne illud facit et idcirco mortaliter peccat (a. 5).

Jam vero de valida receptione inquirendum est.

II. Prima conclusio : Doctrina catholica est ad validam cujusvis ordinis receptionem requiri sexum virilem et characterem baptismalem. — I^a pars constat et Scriptura et Traditione et declarationibus Ecclesiæ.

Paulus enim pronuntiat mulieribus non permitti quæ propria sunt ordini. Nam ordinatur quis ut præsit et doceat. Atqui nec præesse nec docere permittitur mulieribus : « Non enim, ait Paulus, permittitur eis loqui, sed subditas

1. Quoad singula consulatur *Codex*, de ordine.

2. Cf. *De Sacramentis in communi*, p. 141, 142.

esse... Docere autem mulieri non permitto¹. » Ergo. — Non autem proprio nomine hæc prohibet Apostolus, sed *jus divinum* asserit et vindicat.

Ab initio Ecclesia idem asseruit. Tertullianus reprehendit hæreticos vehementer, eo quod hæreticæ mulieres docerent et exorcismos agerent²; et S. Epiphanius vivide exposuit nec in veteri nec in Novo Testamento mulieribus commissum fuisse sacerdotium: « Numquam ex quo mundus conditus est, sacerdotio est functa mulier ac ne Eva quidem ipsa... » Addit nec B. Virgini, nec postea. « Episcoporum ac presbyterorum successiones sunt in domo Dei constitutæ. Nec inter illos tamen ulla mulier coaptata legitur³. »

Præscriptiones Ecclesiæ resumit *Codex*: « Sacram ordinationem *valide* recipit *solus vir baptizalus*⁴. »

Rationem autem theologicam exponit S. Thomas (hic q. xxxix, a. 1): « Cum igitur in sexu femineo non possit significari aliqua eminentia gradus, quia mulier statum subjectionis habet, ideo non potest ordinis sacramentum suscipere. »

Mulieribus diaconissis in primitiva Ecclesia conferebatur, non quidem participatio sacerdotii nec ministerium verbi, ut expresse declarant *Constitutiones Apostolicæ*, sed tantum pium officium, ut nempe mulieribus assisterent dum baptizarentur, mulieribus infirmis attenderent, et portam ecclesiæ per quam intrabant mulieres custodirent⁵.

— Abbatissis etiam confertur benedictio, quæ minime est sacramentum, sed quoddam sacramentale, effectus spirituales habens ex institutione Ecclesiæ.

— II^a pars constat ex articulo præcedenti, ubi diximus ad validam aliorum sacramentorum susceptionem requiri baptismum, nec sufficere baptismum flaminis, sed necessarium esse characterem baptismalem, qui nonnisi per sacramentum imprimitur.

1. *I Cor.*, xiv, 35; *I Tim.*, ii, 12.

2. TERTULL., *De Præscript.*, xli; *P. L.*, ii, 56.

3. S. EPIPHAN., *Hæres.*, lxxix, 2; *P. G.*, xlIII, 742.

4. *Can.* 968.

5. Cf. *Constit. Apost.*, lib. III, c. ix; *P. G.*, i, 770, 787.

III. Secunda conclusio : Subjectum ordinis presbyteralis capax est etiam non diaconus; subjectum autem ordinis episcopalis capax est solus presbyter.

Prima pars est certa ; nam Innocentius III validam agnovit ordinationem presbyteri qui, diaconatus ordine prætermisso, se fecit ad sacerdotium promoveri, permisitque pontifex ut posset ministrare in ordine sacerdotis¹.

Ratio est quia diaconatus est tantum gradus prævius et præparatorius ad presbyteratum, sed ex se « nullam confert potestatem necessariam ad valorem alicujus actus². »

Altera pars est etiam ita communis inter scholasticos, ut dici queat moraliter certa. Tenet quidem Bosco « eum qui sacerdos non sit valide posse episcopum consecrari³ » ; sed falso fundamento, quia, secus, ait, non esset ordo proprie dictus.

Ratio diversimode assignatur a theologis. Qui tenent episcopatu extendi tantum characterem sacerdotalem sic arguunt : ordo qui extendit characterem presbyteratus non potest absque illo suscipi. Atqui episcopatus extendit characterem presbyteralem. Ergo absque illo suscipi nequit.

Alii autem theologi, qui propugnant episcopatum esse ordinem distinctum, alias adducunt rationes, quæ ab omnibus admitti debent.

Quum enim potestas in corpus Christi mysticum derivetur a potestate in corpus verum, ille qui non habet potestatem in corpus verum nequit recipere ordinem qui tradit potestatem in corpus mysticum. Sed qui caractere presbyterali caret non habet potestatem in corpus Christi verum. Ergo nequit recipere ordinem episcopalem, qui potestatem in corpus mysticum tradit.

Pariter, id quod habet rationem perfectivi et complementi recipi nequit absque eo quod habet rationem perfectibilis et inchoationis. Atqui episcopatus se habet ad presbyteratum sicut perfectivum ad perfectibile et complementum ad inchoationem. Ergo nequit episcopatus absque presbyteratu jam suscepto valide suscipi.

1. *Decretal.*, lib. V, tit. XXIX.

2. PESCH, t. VII, p. 326.

3. BOSCO, *De Sacrament. ord.*, disp. X, sect. I, concl. 9.

Non repugnat tamen absolute ut eadem ordinatione conferatur presbyteratus primum et in fine episcopatus¹.

— Quæ autem obijciunt Græci schismatici, scilicet diaconos in Ecclesia Latina fieri episcopos non suscepto prius presbyteratu, non sunt audienda, quia ex odio vel invidia procedunt². « Pauca exempla, quæ Martène in contrariam partem affert (*De ant. Eccles. Rit.*, lib. I, c. VIII, a. 3) nullius momenti sunt, quia aut obscura sunt aut aliter explicari possunt aut ad summum probant quorundam ignorantiam. Ceterum si tale quid apud catholicos interdum contra Ecclesiæ prohibitiones disertas factum esset, non probaret valide factum esse. Sed, cum pro tali abusu nullum testimonium fide dignum afferri possit, contrarium usum in Ecclesia observatum esse constat³ ».

1. Hoc sensu controversia legitime sustineri potest. Cf. Bened. XIV, *Epist. in Postremo*, 20 octobris 1756.

2. Cf. NICOL. PAP., *epist. ad HINCMAR.*, P. L., CXIX, 1152, ss.

3. PESCH, loc. cit. — Cf. GASPARRI, *De Sacr. ord.*, c. I, n. 23, ss.

ARTICULUS QUINTUS

DE DISTINCTIONE ORDINUM

AD Q. XXVII ET XL S. THOMÆ

I. Ratio cur debeant esse plures ordines in Ecclesia (a. 1).
— Triplex pulcherrima ratio indicatur a S. Doctore. Prima quidem propter Dei sapientiam, quæ in distinctione relucet, tam in supernaturalibus quam in naturalibus. Secunda ad subveniendum humanæ infirmitati, ut per plures exerceantur sacra ministeria, quæ non possent per unum exerceri sine gravamine. Tertia, ut via proficiendi hominibus amplior detur, ut plures in Ecclesia sint Dei cooperatores, quo *nihil est divinius*.

II. Cur debeant esse septem ordines (a. 2).

Quidam enumerant novem ordines, computando tonsuram, et episcopatum. Sed constat tonsuram non esse ordinem, et episcopatum ac presbyteratum in ordine sacerdotali convenire.

Ratio distinctionis desumitur ex relatione ad Eucharistiam, et ita congruenter assignantur septem : sacerdos Eucharistiam consecrat ; diaconus sacerdoti cooperatur, eucharistiam non consecrando, sed dispensando ; subdiaconus materiam præparat in variis sacris ; acolythus vero in vasis non sacris ; exorcista mundat fideles habentes impedimentum ex dæmonis potestate ; lector subjectum præparat instruendo, seu rudimenta fidei docendo ; ostiarius ab Ecclesia indignos arcet, solis dignis aperiendo.

Recolit concilium Tridentinum ab ipso Ecclesiæ initio septem ordinum nomina atque uniuscujusque eorum propria ministeria in usu fuisse¹.

Ostiarium a Papa Cornelio († 252) nominantur illorumque

1. Sess. XXIII, cap. II.

munus, sicut et aliorum ordinum, describunt *Constitutiones Apostolicæ*¹.

Lectores in can. 7 Hippolyti exhibentur ut præstanti munere fungentes, qui debent esse virtutibus diaconorum ornati.

Conc. Laodicense, can. 26, loquitur de *exorcistis*, qui debeant esse ab Episcopi ordinati. *Acolythi* nominantur in *Libro Pontificali*, decreto Caii Papæ.

Omnes septem ordines recensenter in canonibus qui olim concilio Carthaginensi IV adscribebantur, quique saltem ante finem sæculi VI fuerunt recepti².

Subdiaconi sæculo III munus suum exercent, licet ordo non fuerit major ante sæculo XII.

III. De distinctione ordinum per sacros et non sacros (a. 3). — Omnes ordines dici possunt *sacri secundum se*, quia sacro ritu conferuntur, sacram potestatem dant ordinato, imo quia quilibet ordo, juxta S. Thomam, est *sacramentum quoddam*. At, si attendatur *materia circa quam exercent actum*, tres tantum dicuntur sacri : *sacerdotium* circa corpus et sanguinem, illa consecrando ; *diaconatus* circa corpus et sanguinem consecratum, illa dispensando ; *subdiaconatus* circa vasa sacra, illa deferendo.

Hinc tres illi ordines dicuntur *maiores*, et quia majora illa munia habent, et quia maiorem obligationem imponunt, nempe continentiam. « Et ideo eis etiam continentia indicitur, ut sancti et mundi sint qui sancta tractant. »

Subdiaconatus in Ecclesia Græca inter ordines minores adhuc remanet ; in Ecclesia autem Latina a sæculo XII tantum inter ordines maiores recensetur, sed putat Baronius jam an. 589 illi annexum fuisse cœlibatum³.

IV. Utrum omnes illi ordines sint sacramenta.

Quæstio institui potest tum de episcopatu et presbyteratu, tum de diaconatu, tum de subdiconatu et de singulis ordinibus minoribus.

1. Lib. II, c. LVII ; *P. G.*, I, 723.

2. DENZINGER, 150, ss.

3. BARONIUS, ad annum 589, n. 48.

V. Prima conclusio : De fide est presbyteratum esse sacramentum. — Extra controversiam fuit semper apud catholicos. Ab initio Ecclesiæ agnoscuntur presbyteri *divina* ordinatione constituti; nam testatur S. Ignatius *presbyteros esse loco senatus apostolici*, et nomine Dei præesse Ecclesiis; sicut etiam vult S. Clemens Romanus fideles esse subditos *presbyteris*, quia sunt constituti ab Apostolis et per Apostolos a Christo et Deo¹.

Quæ diximus supra de existentia sacramenti pœnitentiæ et de ejus ministro idem evincunt, simulque presbyteratum esse sacramentum a diaconatu distinctum eique superius². Demum ea quibus probavimus existentiam sacramenti ordinis, ea quæ definit concilium Tridentinum de sacramento ordinis, de hierarchia divina ordinatione constituta, ostendunt saltem presbyteratum esse sacramentum. Recolantur dicta superius.

VI. Secunda conclusio : Dubium non est episcopatum prout dicit plenitudinem sacerdotii esse sacramentum sed controversia est an sit ordo distinctus et sacramentum distinctum; licet omnes catholici profiteantur episcopos esse jure divino presbyteris superiores (q. XL, aa. 4 et 5).

Episcopus est sacerdos *perfectus* et episcopatus plenitudo ac complementum sacerdotii, et sub hoc respectu valent quæ dicit Paulus de ordinatione episcopali Timothei : « *Gratiam* quæ data est tibi cum *impositione manuum* presbyterii... *gratiam* quæ est inte *per impositionem manuum mearum*³. » Inde quoque probatur ordinem esse sacramentum, quia nequit ordo per episcopatum in ratione sacramenti compleri nisi sit in se sacramentum.

Utrum vero sit sacramentum distinctum affirmant plerique recentiores, negant vero multi scholastici cum S. Thoma, S. Bonaventura, Scoto etc., quorum hæc est ratio :

Ut habeatur sacramentum distinctum et character di-

1. Cf. S. CLEM., *I Cor.*, XL, XLII, XLVI; S. IGNAT., *Magn.*, VI.

2. Vide supra de existentia et de ministro sacramenti pœnitentiæ.

3. *I Tim.*, IV, 14, et *II Tim.*, I, 6.

distinctus, debet conferri nova potestas respectu eucharistiæ. Atqui episcopatus novam non addit potestatem respectu eucharistiæ; nihil enim sub hoc respectu facit episcopus quod non præstet presbyter. Ergo.

Concedunt tamen per episcopatum *extendi* et *ampliari* characterem sacerdotalem, quia episcopus habet potestatem in actionibus hierarchicis *respectu corporis mystici supra sacerdotem*.

Controversiam nondum dirimere voluit Ecclesia; sed, ut ait Benedictus XIV, « nemo prohibeat disceptare num episcopatus sit ordo a presbyteratu distinctus, an character in episcopali consecratione impressus differat, vel potius sit ampliatio quædam characteris in collatione presbyteralis ordinis impressi¹. »

Ceterum, differentia inter utramque sententiam non videtur tanti momenti, sed potius ad modum loquendi reducitur. Nam omnes theologi in his tribus essentialibus convenire debent : 1° per episcopalem ordinationem conferri gratiam sanctificantem, cum non frustra dicat ordinator : Accipe Spiritum Sanctum ; 2° in hac ordinatione characterem imprimi, hac saltem ratione, ut per *modum realem et physicum* extendatur et ampliatur ; 3° vi ordinationis episcopos esse jure divino presbyteris superiores.

Hoc ultimum negaverunt plures hæretici, ut Acrius, sæculo iv, postea Waldenses, Wicleffus et Calvinus. Traditio autem catholica semper constans permansit. S. Ignatius Martyr sæpius monet presbyteros, ut episcopo tamquam Christo obediant, quod supponit episcopum ex Christi institutione esse ipsis superiorem. S. Epiphanius, refellens hæreticos, discrimen hoc assignat inter episcopos et presbyteros, quod episcopus generet magistros et patres, presbyteri autem tantum filios. « Episcoporum ordo ad gignendos *patres* præcipue pertinet ; alter, cum patres non possit, *filios* Ecclesiæ regenerationis lotionem producit, non tamen patres aut magistros². »

Concilium Tridentinum definit : « Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem

1. BENED. XIV, epist. *In postremo*, 20 octob. 1756, n. 17.

2. S. EPIPHAN., *Hæres.*, LXXV, 4; *P. G.*, XLII, 507.

confirmandi et ordinandi, vel eam quam habent illis esse cum presbyteris communem A. S.^{1.} » — Licet non dicat concilium *divino jure*, res tamen non est dubia; nam potestas quam habent confertur ipsis per ordinationem, ordinatio vero est a Christi institutione. Et in canone immediate præcedenti definitur: « Siquis dixerit in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris et ministris. A. S. »

Quum autem concilium de sacramento ordinis in hac sessione XXIII occupetur, intendit hierarchiam ordinis esse juris divini, et, quum hierarchia ex superioribus et inferioribus constet, oportet ut *vi ordinis et jure divino* episcopi presbyteris et presbyteri ministris sint superiores.

S. Thomas (a. 4), tradita distinctione inter actum *principalem*, qui est consecrare corpus Christi, et actum *secundarium*, qui est præparare populum Dei ad susceptionem hujus sacramenti, concludit esse potestatem episcopalem *supra* sacerdotalem, quantum ad actum secundarium sacerdotis, non autem quantum ad primum.

VII. Tertia conclusio : Certum est diaconatum esse sacramentum. — Ex *Actibus Apostolorum* scimus Apostolos elegisse septem viros ut ministrarent mensis, διακονεῖν τραπέζαις, iisque imposuisse manus². Licet locus iste, seorsim et secundum se inspectus, non probet diaconatum esse sacramentum — quia hi viri non dicuntur diaconi, sed qualitates habent quæ competere possunt etiam presbyteris, et idcirco quidam scriptores putarunt illos septem viros fuisse presbyteros, — si tamen lumine Traditionis explicetur, ad præsentem scopum refert. Nam illi constituuntur per orationem et impositionem manuum. Atqui impositio manus in Scripturis significat gratiæ collationem, et apud Paulum, ordinationis sacramentum. Ergo colligi aliquatenus potest illos viros recepisse ordinationis sacramentum, inferius tamen presbyteratu; si recolatur Paulum loqui de diaconis, ut de ordine quodam ministrorum qui locum tenent post sacerdotes³.

1. Sess. XXIII, can. 7.

2. *Act.*, vi, 1 seqq.

3. *I Tim.*, iii, 8.

Traditionem manifestant jam Patres Apostolici. Nam S. Ignatius Martyr docet diaconos, licet *occasione* murmuris Græcorum et ad ministrandum mensis fuerint instituti, habere altius munus in Ecclesia : « Non enim ciborum et potuum ministri sunt, sed Ecclesiæ Dei ministri¹. » Additque illos esse institutionis divinæ, siquidem ex mandato Dei gerunt vices Christi; nam dicit ipsos esse honorandos ut *Christum et ut mandatum Dei*. Ab initio diaconi munus habent sacramentale, nempe respectu eucharistiæ, quam ministrant : « Qui apud nos dicuntur *diaconi*, ait S. Justinus, panem et vinum et aquam, in quibus gratiæ actæ sunt, *unicuique præsentium participanda distribuunt et ad absentes perferunt*². » — Deinde, omnes liturgiæ testantur diaconos per manuum impositionem et idcirco per sacram ordinationem constitui... Ex concilio Tridentino colligitur *institutio divina* diaconorum, quia pertinent ad hierarchiam divina ordinatione constitutam; et *ratio sacramenti* in eorum ordinatione, nam definit non frustra dicere episcopum : *Accipe Spiritum Sanctum*... Ergo, quia hoc dicitur etiam in ordinatione diaconorum, tenendum est hac ordinatione conferri Spiritum Sanctum cum gratia sanctificante et caractere.

Quapropter sententia Durandi vel Cajetani, qui dubitaverunt diaconatum esse sacramentum, non posset post concilium Tridentinum absque temeritatis nota sustineri.

VIII. Quarta conclusio : Subdiaconatus et singuli ordines minores sunt sacramenta vera, partialia tamen. quæ ad unum integrum sacramentum referuntur. — Hic similis controversia, sicut de materia ordinis. Veteres scholastici sat communiter defendunt illos ordines esse sacramenta, præsertim B. Albertus M., S. Thomas, S. Bonaventura.

Mens S. Thomæ est certissima, nam ipse dicit expresse : « quilibet ordo est sacer, *cum sit quoddam sacramentum*³ »; et : « oportet quod *in omnibus character imprimatur* : cujus

1. S. IGNAT., *Trall.*, II, 3.

2. S. JUSTIN., *I Apol.*, 65; *P. G.*, VI, 427.

3. Hic in *Supplem.*, q. XXXV, a. 2.

etiam signum est quod perpetuo manent et nunquam iterantur¹. »

Paulatim theologi, a sæculo XVIII et nostra ætate, ab illa sententia recesserunt ex eodem præsupposito minime probato, scilicet impositionem manuum esse unicam sacramenti ordinis materiam.

Hodie vero illi qui vindicant doctrinam concilii Florentini de materia ordinis defendunt quoque omnes ordines inferiores esse sacramenta, licet partialia, quorum materia est traditio instrumentorum, forma autem verba quæ traditionem determinant.

Probatur itaque auctoritate concilii Florentini « Sextum sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud per cujus traditionem confertur ordo : sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenæ cum pane porrectionem « Diaconatus vero per libri evangeliorum dationem. *Subdiaconatus vero per calicis vacui cum palena vacua dationem ; et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem*². »

Itaque subdiaconatus et minoribus ordinibus assignatur materia sicut diaconatui et presbyteratui ; et idcirco ratio ordinis et ratio sacramenti ipsis, sicut diaconatui et presbyteratui, competit.

Nec dissentit concilium Tridentinum. In canone 2 asserit esse in Ecclesia ordines majores et minores, et statim in canone 3 definit contra protestantes ordinem esse sacramentum non *figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperilis* ; id autem protestantes dicebant non de impositione manuum, cujus mentio in Scripturis habetur, sed de porrectione instrumentorum, quæ fit in subdiaconatu et inferioribus ordinibus.

Ceterum mens concilii colligitur ex mente theologorum qui aderant. Porro ex quindecim theologis unus tantum in disputationibus obstitit, et in congregatione generali omnes videntur admisisse singulos ordines esse sacramenta³.

1. Q. XXXVII, a. 3.

2. DENZINGER, 701.

3. « Cette juxtaposition de deux canons, dont l'un affirme l'existence des divers ordres et dont l'autre affirme que l'ordre en général

Pontificale Romanum dicit de omnibus ordinibus absque distinctione *imprimi characterem* in porrectione instrumentorum : « Moneat episcopus ordinandos, ut *instrumenta, in quorum traditione character imprimitur, tangant*, »

IX. Nec valent objectiones fieri solitæ.

Objicitur 1° : Non fit in ipsis impositio manus. Ergo non competit ipsis ratio sacramenti.

— *Resp.* : Negatur omnino sequela, ut constat ex dictis art. 2 de materia ordinis.

— *Objic.* 2° : Deest institutio a Christo facta. Ergo deest ratio sacramenti.

— *Resp.* : Dist. antecedens : deest institutio a Christo facta in specie et seorsim pro singulis, concedo ; facta in institutione totius, nego, et nego consequ.

— Quum Ecclesia possit aliquid determinare de materia specifica, sufficit ut illi ordines contineantur in toto et cum ipso toto instituantur ; sicut diaconatus non videtur institutus a Christo separatim, sed in ipsa institutione

est un sacrement, suggère déjà qu'il s'agit dans les deux cas des mêmes ordres ; mais surtout les erreurs protestantes que condamne le canon 3, en les opposant à la doctrine qu'il définit, prouvent que l'ordination visée est aussi celle des ordres inférieurs au diaconat : ce sont eux surtout, ce sont surtout les traditions des divers instruments que les protestants traitent de *figmentum quoddam humanum excogitatum a viris rerum ecclesiasticorum imperitis* ; pareil mépris et pareilles qualifications ne sauraient s'entendre aussi bien des diacres institués par les apôtres ou de l'imposition des mains mentionnée tant de fois dans l'Écriture. Si donc, comme il est évident, c'est bien des mêmes ordres que le Concile condamne ces interprétations outrageantes et définit le caractère vraiment sacramentel, il suit nécessairement de là que sa définition vise aussi directement, sinon surtout les ordres inférieurs au diaconat... Parmi les quinze théologiens appelés à donner leur avis sur le premier projet de rédaction de ces canons, un seul, le Portugais Jacques de Paiva, contesta que le sous-diaconat et les ordres mineurs fussent des sacrements. THEINER, *Acta concilii Tridentini*, t. II, p. 136. On lui oppose, par exemple, le dominicain Benoît de Mantoue, entre autres arguments, l'autorité du Concile de Florence. *Ibid.*, p. 138. Dans les congrégations générales qui vinrent ensuite, ce point là ne paraît plus avoir fait l'objet d'aucune réserve. » P. GALTIER, art. *Imposition des mains*, in *Diction. Théol. cathol.*, col. 1419.

sacerdotii. Quemadmodum qui dat viginti libellas in uno nummo aureo censetur dator singularum libellarum quæ postea dividuntur, ita Christus censetur auctor singulorum ordinum instituendo totum, nempe sacerdotium, licet postea Ecclesia, pro temporum opportunitate, in plures ordines diviserit sicut apostoli jam ab illo toto diviserant diaconatum.

Singuli porro ordines sunt sacramenta partialia, quæ ad unum integrum sacramentum ordinantur. « Divisio ordinis, ait Angelicus, non est totius universalis, sed totius potestativi : cujus hæc est natura quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est participatio ipsius. Et ita est hic : tota enim plenitudo sacramenti hujus est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quædam participatio ordinis¹. »

Objic. 3° : *Codex*, can 107 dicit non omnes clericos esse divinæ institutionis, et can. 108, in sacra hierarchia alios gradus ex *Ecclesiæ institutione* accessisse.

— *Resp.* : Nihil prorsus inde colligi potest contra nostram doctrinam. Quinam enim dicuntur clerici ? — Qui divinis ministeriis *per primam sallem tonsuram* mancipati sunt, can. 108. Manifestum est porro clericos qui tonsuram tantum habent minime esse institutionis divinæ. Pariter, liquet, præter pontificatum supremum et episcopatum, in sacra hierarchia accessisse alios gradus *ratione jurisdictionis*, ut patriarchas, primates, metropolitans. At nihil dicitur quod præsentem quæstionem de ordinibus minoribus spectet.

Quapropter concludimus cum Eminentissimo Billot : « Non multum aberrabit quisquis dixerit magis consentaneam conciliorum determinationibus doctrinam quæ tenet alios quoque gradus diaconatui inferiores partem potestativam esse hujus sacramenti, atque ideo *singulas ordinationes characterem imprimere et conferre gratiam*². »

1. S. THOM., hic., q. xxxvii, a. 1 ad 2.

2. Card. BILLOT, *De Sacramentis*, Thes., xxix, p. 264.

ARTICULUS SEXTUS

DE MINISTRO HUIUS SACRAMENTI

AD Q. XXXVIII S. THOMÆ

I. Prima conclusio : Minister ordinarius et ex officio est episcopus consecratus. — Hæc propositio ita est recepta in doctrina catholica, ut dici queat de fide.

Scriptura recolit ordinationes fieri ab Apostolis, qui erant episcopali caractere insigniti, vel ab episcopis rite institutis, ut erant Timotheus et Titus¹.

Traditio Patrum est omnino constans. Sic S. Athanasius invalidas pronuntiat ordinationes factas « a Colutho, qui falso episcopi nomine gloriabatur... Ac consequenter quotquot a Colutho fuerant ordinati, ii sunt ad priorem reversi conditionem, ita ut ipse quoque Ischyra inter laicos visus fuerit². » S. Epiphanius hoc statuit inter episcopum et presbyterum discrimen, quod episcoporum ordo ad gignendos patres præcipue pertineat, presbyterorum autem ordo filios Ecclesiæ regenerationis lotionem producat, non tamen patres et magistros³. — Idem quoque discrimen agnoscit S. Hieronymus : « Quid enim facit, *excepta ordinatione*, episcopus quod presbyter non faciat⁴ ? »

Constitutiones Apostolicæ testantur nec presbyterum nec diaconum posse ordinare⁵. » Concilia id communiter tradunt, præsertim Florentinum : « Ordinarius minister huius sacramenti est episcopus⁶ »; et Tridentinum : « Si quis dixerit episcopos non esse presbyteris superiores vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam

1. *Act.*, VI, 6 ; XIV, 22 ; *I Tim.*, v, 22 ; *II Tim.*, Tit., I, 5.

2. S. ATHANAS., *Cont. Arian.*, 12 ; *P. G.*, XXV, 270.

3. S. EPIPHAN., *Hæres.*, LXXV, 4 ; *P. G.*, XLII, 507.

4. S. HIERON., *Epist.* CXLVI, 1 ; *P. L.*, XXII, 1193.

5. *Const. Apost.*, lib. III, c. XX ; *P. G.*, I, 803.

6. DENZINGER, 701.

quam habent illis esse cum presbyteris communem, A. S.¹. » Tandem *Codex* dicit : « Sacrae ordinationis minister ordinarius est episcopus consecratus². »

Ratio congruentiae est quia ad episcopum pertinet in omnibus divinis ministeriis alios collocare. Atqui id quod ministris in divinis ministeriis proprie collocat est ordinatio. Ergo ad episcopum pertinet ordinare.

II. De ordinatione episcopali. — Est jus antiquissimum ut episcopus a duobus vel tribus ordinetur. Ita *Constitutiones Apostolicæ*, (loc. jam cit.) : « Episcopum præcipimus ordinari a tribus episcopis aut ut minimum a duobus. » Quod etiam confirmat concilium Nicænum, c. iv.

Disputarunt olim theologi³ utrum tres requirantur ad valorem consecrationis an tantum ad liceitatem, et utrum tres sint consecratores, an unus tantum. Partem affirmantem tenent præsertim Morinus, Gonet, Tournély, sed hodie certum est unum sufficere episcopum, requiri tamen ad liceitatem indultum pontificium.

Hanc sententiam, quam jam docebat Benedictus XIV⁴, sancivit *Codex* : « Episcopus *consecrator* debet alios duos episcopos adhibere, qui sibi in consecratione *assistant*, nisi hac super re a Sede Apostolica dispensatum fuerit⁵. » Ubi tria simul asseruntur : 1º tres episcopos esse adhibendos ; 2º hoc tamen præceptum esse juris tantum ecclesiastici, a quo potest Sedes Apostolica dispensare ; 3º unum episcopum esse proprie *consecratorem*, ceteros autem duos *assistentes* dumtaxat.

Nec desunt in veteri traditione exempla pontificiæ dispensationis. Citatur, inter alia, indultum a S. Gregorio Magno concessum S. Augustino Anglorum apostolo : « Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua solus tu episcopus inveniris, ordinare episcopum non aliter nisi sine episcopis potes⁶. »

1. Sess. XXIII, can. 5.

2. Can. 951.

3. MORIN., P. III, exerc. IV, c. II ; GONET, disp. IV, a. 3.

4. BENED. XIV, *De Synod. diæces.*, lib. XIII, c. XIII.

5. Can. 954.

6. S. GREGOR. M., *Epist. LXIV* ; P. L., LXXVII, 1191.

Quum enim in uno episcopo sit tota sacerdotii plenitudo, unus potest illam plenitudinem communicare, ac proinde alii remanent assistentes.

III. Secunda conclusio : Potest simplex presbyter ex delegatione quosdam ordines conferre. — Citatur epistola Gelasii Papæ ad episcopos Lucaniæ : « Nec sibi meminerit ulla ratione concedi sine Summo Pontifice *subdiaconum aut acolythum* jus habere faciendi¹. » Asseritur et necessitas simul et factum delegationis pontificiæ.

Codex sic jus resumit : « Minister extraordinarius, qui, licet caractere episcopali careat, a jure vel a Sede Apostolica per peculiare indultum potestatem acceperit *aliquos ordines* conferendi². »

S. Thomas hoc statuit principium : « Papa, qui habet plenitudinem potestatis pontificalis potest committere non episcopo ea quæ ad episcopalem dignitatem pertinent, dummodo illa non habeant immediatam relationem ad verum corpus Christi. Et ideo ex ejus commissione aliquis sacerdos simplex potest conferre minores ordines, et confirmare, non autem aliquis non sacerdos (a. 1, ad 3). » Quod autem de minoribus ordinibus dicitur applicari potest subdiaconatui, qui non fuit semper ordo major nec etiam hodie major est in Ecclesia Græca..

IV. Utrum possit hæc delegatio concedi respectu diaconatus et presbyteratus. — S. Thomas respondet negative : « Nec iterum sacerdos majores ordines qui habent immediatam relationem ad corpus Christi supra quod consecrandum Papa non habet majorem potestatem quam simplex sacerdos. » Ibid.

Quidam tamen respondent Papam id posse, quia, licet diaconatus immediate respiciat verum corpus Christi, potestas ordinandi diaconos versatur circa corpus mysticum.

Sicut ergo Papa concedit ut presbyter confirmet, ita concedere potest ut presbyter ordinet, efficiendo ut in

1. Edit. THIEL., I, 365.

2. Can. 951.

actum transeat capacitas radicalis seu virtualis quam presbyter in sua ordinatione recipit, quæ tamen nequit in actum reduci nisi summus sacerdos, Papa, delegationem concedat. Sic illi theologi explicant privilegium quod perhibetur¹ concessum ab Innocentio VIII abbatibus Cisterciensibus ordinandi proprios subditos in diaconos. Ita recentissime P. Pie de Langogne et P. Fofi, Abbas Gen. Canonc. Later².

Imo citatur Bulla Bonifacii IX, an. 1400, quæ Abbati Sanctæ Osithæ in Anglia, ejusque successoribus, concedit ut « omnibus et singulis canonicis præsentibus et futuris professis ejusdem Monasterii omnes minores nec non subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus ordines statutis a jure temporibus conferre libere et licite valeant³. » — At reclamante Episcopo Londoniensi, eo quod in gravem ipsius jurisdictionis et Ecclesiæ læsionem hæc concessio vergeret, Papa d. 6 Februarii 1403, respondit : « Literas et indulta hujusmodi auctoritate apostolica ex certa scientia tenore præsentium revocamus, cassamus et irritamus *ac nullius esse valoris vel momenti*⁴. »

Validas fuisse ordinationes presbyterales ab illo Abbate vi talis privilegii factas, tenet Rm. P. Fofi; quia putat vi indulti pontificii in actum transire capacitatem virtualementem quam in ordinatione recipit presbyter ad conferendum confirmationem et sacros ordines.

Nobis autem videtur hoc in casu valere et a fortiori quæ scribit P. Pesch de privilegio Innocentii VIII respectu dia-

1. De hoc privilegio scribit card. GASPARRI : « Dum multi de bullæ genuitate dubitant, mihi facta inspectione in archivio vaticano relatum est bullam quidem ibidem reperiri, *sed mentionem de diaconatu in eadem deesse*. » *De Sacra Ordin.*, II, n. 798. — P. PIE DE LANGOGNE exhibet hujus bullæ exemplum (copia) ex *Bibliotheca Vittorio Emmanuele*, Romæ. At, si in Archivo Vaticano deest mentio de diaconatu, quomodo potest *authenticum* dici exemplum (seu *copia*) ?

2. Cf. P. PIE DE LANGOGNE, *Etudes Franciscaines*, 1901, p. 129 ; P. FOFI, *La Scuola Cattolica*, mars 1924.

3. *Archiv. Vatic. Reg. Lat.*, 81, fol. 264. — *Scuola Cattolica*, loc. cit., p. 179.

4. *Archiv. Vatic. Reg. Lat.*, 108, fol. 132. — *Scuola Cattolica*, p. 181.

conatus : « Genuinitate concessionis supposita, est ne quæstio dogmatica, de qua hic agitur, soluta ? Non videtur; nam unum factum pontificium non facit legem neque dogma. Potuit Pontifex opinionem sequi, quæ a multis doctoribus defendebatur, non eo ipso definiens opinionem. Cum enim in tota historia ecclesiastica nullum aliud simile exemplum occurrat, videtur Ecclesia sentire se non posse talem facultatem concedere ; nam, si qua in re Pontifices censebant se habere potestatem concedendi similia privilegia, sæpissime ea usi sunt et utuntur. Cur igitur in una hac re pontifices potestate sua nunquam usi sunt, præter unum casum¹. »

Quod adhuc magis urget pro presbyteratu. Nam paucissimi citari possunt auctores (et mens eorum sat dubia remanet) qui censuerint posse ordinationem sacerdotalem simplici presbytero committi. *Constitutiones Apostolicæ* et Patres cum S. Epiphanio constanter dicunt solum *episcopum generare* posse sacerdotes (n. 1), et hoc præsertim tenent ut irrefragabile fundamentum Orientales². Si autem obijciatur chorepiscopos aliquando ordinasse sacerdotes, respondetur : plures chorepiscopos fuisse episcopali character insignitos testatur concilium Antiochenum³. Nec concilia nec *Codex* supponere sinunt presbyterum posse *omnes* ordines conferre, quum dicant *aliquos* tantum.

Tenendum quidem est Romanum Pontificem non errare, quum intendit quæstiones controversas dirimere, aut *veritatem* catholicam proponere, et idcirco non concedimus erroneum esse Eugenii IV decretum, in quo *ecclesiasticorum sacramentorum veritatem proponit*, et pariter, quando Romani Pontifices *consueverunt* dispensare, de potestate Pontificis postquam dispensavit dubitare, instar sacrilegii esset, ut fert commune effatum ; at, quando *semel tantum* dispensavit et mox concessionem retractavit et *nullius esse valoris vel momenti* voluit, jam est ratio supponendi, Pontificem *ex inadvertentia* egisse. Eo ipso quippe quod indultum suum irritum declaraverit, indicium est Papam

1. P. PESCH, t. VII, n. 668.

2. Cf. DENZINGER, *Rit. Orient.*, 1, 141.

3. *Can.* 10, HÉFÉLÉ, 1, 516.

non intendisse illa concessione dirimere quæstionem adeo gravem sub respectu theologico et dogmatico, sed potius ultra limites bona fide progressum esse et mox se correxisse¹.

Et in hoc iterum apparet assistentia Summi Sacerdotis Christi, qui non permittit Ecclesiæ imminere periculum², sed res ita disponit ut ea quæ possent esse periculi occasio mox corrigantur vel revocentur.

V. Pietatis conclusio. — Quæ spectant hæreticos jam solvimus in Tract. de sacram. in Communi, q. v, art. 2; cetera autem sunt potius juris canonici. Quapropter Tractatum de ordine absolvimus his verbis Catechismi Romani (n. 34 : « Constat vero, quamvis ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad Ecclesiæ utilitatem et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque anima qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere, qua idoneus habilisque ad recte munus suum fungendum sacramentaque administranda, reddatur; quemadmodum etiam baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur. »

Nec silentio prætereunda sunt quæ canebat S. Ephraem Syrus : « Sacerdos major est angelo, quia corpus frangit ac distribuit. Sacerdos vocat ex alto Spiritum, qui illabitur descenditque super sacrificium³. »

Hinc de tota Ecclesia canere licet : « O sponsæ Regis majestas, quantæ sunt tuæ pulchritudines in cœlo et in terra⁴ ! »

1. Non videtur ille Abbas ullam fecisse ordinationem presbyteralem, eo quod statim reclamaverit episcopus Londoniensis et ad S. Sedem appellaverit.

2. Cf. S. THOM., *Supplem.*, q. xxxvi, a. 3 ad 2. — Non citatur theologus qui *expresse* et *absolute* docuerit posse presbyteratum a simplici presbytero ex dispensatione conferri. Dicit quidem AUREOLUS, *IV Sent.*, dist. 25, a. 1. : « Minister sacramenti ordinis est episcopus, licet ex dispensatione possit esse sacerdos. » At non dicit sacerdos potest esse minister *omnium* ordinum. — VASQUEZ, *Disp. CCXLIII*, c. iv in illam opinionem propendit, quin absolute illam asserit.

3. S. EPHRAEM, *Hymn. de Sacerdotio*, apud RAHMANI, *I fasti della Chiesa Patriarcale Antiochena*, Roma, 1920.

4. *Idem.*, *Serm. 1*, in *Hebd. Sanct.* Edit. LAMY, I, 358.

TRACTATUS DE MATRIMONIO

AD Q. XLI ET SS. SUPPL. S. THOMÆ

Sub multiplici respectu attendi potest matrimonium vel quatenus est officium naturæ jamque a philosophis in Ethica consideratur; vel quatenus est res sacra, quæ jure canonico regitur; vel quatenus ad moralem christianam refertur; vel demum sub respectu stricte dogmatico, et sic in præsentī tractatu disserendum erit de existentia et institutione sacramenti, de ejus essentia, proprietatibus, subjecto et ministro, ac de potestate Ecclesiæ in matrimonium.

ARTICULUS PRIMUS

DE SACRAMENTI MATRIMONII EXISTENTIA ET INSTITUTIONE

AD Q. XLII S. THOMÆ

I. Notio et definitio matrimonii (q. XLIV).

Si attenditur secundum ipsam *essentiam*, quæ est maris et feminae conjunctio, dicitur *conjugium*; si attenditur secundum *causam*, quæ est desponsatio seu solemnitas contractus, qua matrimonium perficitur, dicitur *connubium* vel *nuptiæ*, a more velandi mulieres, quasi pudoris gratia puellæ se obnuberent, quo etiam declarari videbatur viris obediētes subjectasque esse oportere¹; demum, si attenditur secundum *effectum*, qui est proles, dicitur *matrimonium*, quasi non ob aliud debeat femina nubere, nisi ut *mater* fiat².

Iterum considerari potest *active*, pro ipso contractu

1. *Catechism. Conc. Trid.*, De Matrim., n. 2.

2. Cf. S. AUGUSTIN., *Cont. Faustum*, lib. XIX, c. XXVI.

quo vir et mulier se sibi mutuo tradunt in ordine ad generandam prolem ; vel *passive* pro ipsa conjunctione quæ ex contractu resultat, jamque communiter a theologis, post Magistrum *Sententiarum*¹, definitur : *Matrimonium est viri et mulieris conjunctio maritalis inter personas legitimas individuum vitæ consuetudinem retinens*. — *Conjunctio* est notio generica, *viri et mulieris*, ut indicetur subjectum matrimonii et innuatur illam conjunctionem ex libero utriusque consensu oriri. *Maritalis*, ut distinguatur a ceteris conjunctionibus, quibus viri et mulieres obligantur, ut est conjunctio filialis, fraterna, amicitiae, commercii, negotiationis, etc., et ut innotescat in illa societate virum fieri maritum et mulierem uxorem, utrumque autem unum principium generationis. *Inter personas legitimas*, quia qui impedimento irritanti, juris naturalis vel juris positivi, sunt irretiti, ii matrimonium inire non possunt, neque si ineunt, ratum est. — *Individuum vitæ consuetudinem retinens*, assignatur proprietas *essentialis* in matrimonio, ut nempe sit inter conjuges communio vitæ perpetuæ, indissolubilis, quæ nonnisi per mortem unius conjugis solvi possit.

Si autem his verbis addatur : *gratiam significans et conferens conjugibus*, habetur definitio sacramenti et jam innuitur contractum matrimoniale non posse in christianis a ratione sacramenti separari, sed potius ipsum contractum esse a Christo elevatum ad dignitatem sacramenti.

II. Quinam rationem sacramenti matrimonio denegaverunt. — Gnostici et Manichæi, qui nuptias ut malas reprobabant, nullam rationem sacramenti in matrimonio agnoscebant. Idem tenuerunt Petrus de Bruis, Arnaldus de Brixia, ac generatim Waldenses et Albigenses. Novatores nuptias bonas et virginitati præferendas conclamant, at nullatenus concedunt matrimonium esse sacramentum. Scribit enim Lutherus : « Matrimonium non solum sine ulla Scriptura pro sacramento censetur, verum iisdem tradi-

1. PETR. LOMBARD., *IV Sent.*, dist. XXVII. — Cf. *Catechism. Rom.*, loc. cit. n. 3.

tionibus quibus sacramentum jactatur, merum ludibrium factum est¹. » Et similiter Calvinus : « Matrimonium, quod ut a Deo institutum fatentur omnes, ita pro sacramento datum nemo usque ad Gregorii tempora viderat. Et cuinam unquam sobrio in mentem venisset² ? » — Si quidam ex illorum discipulis, ut Melancthon, permittunt matrimonium dici sacramentum, reponunt id esse per æquivocationem, quatenus est mandatum Dei habens promissionem gratiæ, minime autem signum collativum gratiæ sanctificantis.

Plures scholastici medio ævo non sat accurate de matrimonio locuti sunt. Magister *Sentenliarum*, licet ponat matrimonium inter sacramenta Novæ Legis, non tamen illi tribuit vim causandi gratiam, sed potius rationem remedii, et ideo S. Thomas, in hac q. art. 3, probat hoc sacramento gratiam conferri. Durandus existimat matrimonium esse quidem sacramentum sed non determinat utrum vera an falsa sit sententia canonistarum qui dicebant per matrimonium non conferri gratiam. Quæ sententiæ, post concilium Florentinum et concilium Tridentinum, a scholis catholicis penitus exulaverunt³.

III. Conclusio : Matrimonium novæ Legis est verum et proprie dictum sacramentum. — 1° **Probatio ex Scriptura.** — Paulus Apostolus id innuit, ut loquitur concilium Tridentinum⁴ : « Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea », mox subiungens : « *Sacramentum* (μυστηριον) *hoc magnum est, ego aulem dico in Christo et in Ecclesia*⁵. »

Quamquam non sumitur hic sensu theologico sacramentum, ex verbis tamen Apostoli et ex toto contextu clare colligitur catholica doctrina. Sacramentum quippe proprie dictum est signum rei sacræ sanctificantis homines, seu collativum gratiæ sanctificantis. Atqui ex textu Apostoli eruitur matrimonium esse signum rei sacræ sanctificantis

1. LUTHER, *De Captiv. Babyl.*, de Matrim.

2. CALVIN., *Instit.*, lib. IV, c. XIX, n. 34.

3. Quid de illis sit sentiendum exponit, P. PESCH, n. 708-712.

4. Sess. XXIV ; DENZINGER, 969.

5. *Ephes.*, v, 25, 32.

homines, seu gratiæ sanctificantis collativum. Ergo ex textu Pauli colligitur matrimonium esse proprie dictum sacramentum.

Explicatur min. Matrimonium exhibetur ut signum rei sacrae, nempe unionis Christi cum Ecclesia. Illa porro unio fit secundum gratiam, ut nempe Ecclesia sit *sancta et immaculata* (v. 26). Ergo ut matrimonium rite significet unionem, debet significare sanctitatem in viro et muliere, imo conferre gratiam sanctificantem, ut viri reapse diligant uxores, sicut Christus dilexit Ecclesiam.

Quæ interpretatio textus ita in Traditione est fundata, ut Leo XIII illam sanciverit : « Huc accedit, quod ob hanc causam matrimonium est sacramentum, *quia est sacrum signum et efficiens gratiam et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia*. Istarum autem forma ac figura illo ipso exprimitur summæ conjunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se colligantur, quodque aliud nihil est, nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet omne inter christianos justum conjugium in se et per se esse sacramentum¹. »

IV. 2° **Traditio patristica.** — Quamvis non semper disertis verbis Patres dicant matrimonium esse sacramentum, quoad rem tamen id enuntiant. Potest enim ex Patribus sic argui : Matrimonium est ritus sacer, seu supernaturalis vel divinus, cujus celebrationi annectitur gratia. Atqui ritum hujusmodi liquet esse proprie dictum sacramentum. Ergo ex Patribus demonstratur matrimonium esse sacramentum.

Probatur major. Esse ritum divinum testantur Patres, quia vi illius ritus nuptiæ sunt *secundum Dominum*, ut dicit S. Ignatius ; *ratæ habentur* in cœlo, ut explicat Tertullianus ; ita fiunt sanctæ, ut illarum transgressio sit *instar sacrilegii*, ut asserit Siricius Papa. « Decet, ait S. Ignatius, ut sponsi et sponsæ de sententia episcopi conjugium faciant, quo nuptiæ sint secundum Dominum et non secundum carnem². » Unde sufficiamus, dicit Tertullianus, ad

1. LEO XIII, Encycl. *Arcanum divinæ sapientiæ*, 10 Febr. 1880 ; DENZINGER, 1854.

2. S. IGNAT., *Ad Polycarp.*, v, 2.

enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quo Ecclesia conciliat et confirmat oblatio et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet¹. » — « Illa benedictio, ait Siricius Papa, quam nupturæ sacerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est si ulla transgressione violetur². »

Celebrationi matrimonii annecti gratiam docent quoque Patres. « Quoniam conjunctionis auctor est Deus, dicit Origenes, *propterea iis inest gratia, qui a Deo conjuncti sunt*³. » — « Statuimus, ait Innocentius I, fide catholica suffragante *illud esse conjugium quod est primitus gratia fundatum*⁴. »

V. Declarationes Ecclesiæ. — Concilium Later. II, an. 1139, dicit : « Eos qui legitimarum damnant foedera nuptiarum tamquam hæreticos ab Ecclesia Dei pellimus et damnamus⁵. » — Innocentius III in professione fidei Waldensibus imposita, enumerat *conjugia* inter sacramenta⁶. — Item conc. Lugdunense II, in professione Michaelis Palæologi⁷ et expresse conc. Florentinum⁸. Concilium autem Tridentinum, in sess. VII, can. 1 definit esse septem sacramenta, inter quæ recenset matrimonium, et in sess. XXIV specialem habet canonem de matrimonio : « Si quis dixerit matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicæ sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre, A. S. »

Leo XIII, in documento n. III citato, pronuntiat « *omne inter christianos justum conjugium in se et per se esse sacramentum.* »

Demum decretum *Lamentabili* damnat hanc propositio-

1. TERTULL., *Ad Uxorem*, l. II, c. IX ; *P. L.*, I, 1303.

2. SIRIC., *P. P.*, *Epist. I, Ad Himer. Tarrac.*, c. IV ; *P. L.*, XIII, 1136.

3. ORIGEN., in *Matth.*, t. XIV, n. 16 ; *P. G.*, XXIII, 1230.

4. S. INNOC. I, *Epist. XXXVI* ; *P. L.*, XX, 602.

5. DENZINGER, 367.

6. *Ibid.*, 424.

7. *Ibid.*, 465.

8. *Ibid.*, 702.

nem : « Matrimonium non potuit evadere sacramentum novæ legis nisi serius in Ecclesia¹.

VI. Ratio theologica (a. 1). — Sacramentum importat aliquod remedium sanctitatis homini contra peccatum exhibitum per sensibilia signa. Atqui matrimonium est hujusmodi. Ergo est sacramentum. Major tradit notionem sacramenti.

Sæpius enim ostensum est sacramenta ordinari in remedium peccati et ad nostram eruditionem et ad utrumque munus requiri ut sint sensibilia signa. — Minor ex notione matrimonii suadetur ; nam, cum maxima peccatorum occasio sit concupiscentia, quæ conjunctionem viri et mulieris respicit, optimum remedium homini contra peccatum exhibetur, dum matrimonium elevatur ad dignitatem sacramenti sanantis et sanctificantis conjuges.

Confirmatur. Ad rationem sacramenti tria concurrunt : sacramentum tantum, res tantum, res et sacramentum². Porro illa tria concurrunt in matrimonio. Ergo matrimonium veram sacramenti rationem obtinet. Declaratur min. Sacramentum tantum sunt actus exterius apparentes, nempe mutuâ traditio et acceptatio, quæ habent rationem materiæ et formæ et gratiam significant et conferunt. Res tautem est ipsa gratia ut effectus sacramenti. Res et sacramentum est obligatio quæ innascitur viri ad mulierem ex talibus actibus (ad 5); hæc enim obligatio seu *vinculum* et significatur et efficitur a sacramento, et iterum significat gratiam, qua possit adimpleri.

VII. Quando institutum fuerit matrimonii sacramentum (a. 2). — Optime statuit S. Thomas matrimonium, ut est officium naturæ et ordinatur ad procreationem prolis, institutum fuisse in paradiso ante peccatum, quia etiam non existente peccato necessaria erat procreatio prolis. Sed non habuit rationem sacramenti, quidquid in contrarium sentiant Petrus Soto, Catharinus, Maldonatus, nam sacramentorum institutio non congruebat illi œconomix³.

1. Prop. 51 ; DENZINGER, 2051.

2. Cf. supra de sacramentis in communi, q. III, art. 2, n. XX-XXI.

3. Cf. supra De sacram. in communi, q. II, art. 2.

In lege autem Moysi accurata fit determinatio personarum, sed non debuit institui ut sacramentum nisi postquam peracta fuit Incarnatio, nempe connubium Verbi cum natura humana. De tempore autem quo illud instituerit Christus varie sentiunt theologi. Alii dicunt in Cana Galilææ, quando sua præsentia nuptias sanctificavit; alii, quando abrogata lege repudii, matrimonium ad primævam indissolubilitatem reduxit; alii demum existimant institutum fuisse post resurrectionem.

Aliquid veri in singulis sententiis exhibetur, ita quidem ut veritas completa ex tribus simul comparetur.

VIII. Dici igitur potest Christum in nuptiis Cana speciali modo matrimonium consecrasse et sanctificasse; essentielles vero ejus proprietates sanxisse, cum dicit : « quod Deus conjunxit homo non separet »; sacramenti autem proprie dicti rationem ei contulisse post resurrectionem, institutis ceteris sacramentis.

I^a pars a Patribus clære asseritur. « Venit, ait S. Cyrillus Hiersolymitanus, non tam epulaturus, quam ut miraculum faceret, ac propterea generationis humanæ principium *sanctificaret*, quod ad carnem attinet¹. » — « Ad hoc ergo Dominus invitatus venit ad nuptias, dicit Augustinus, ut *conjugalis castitas firmaretur et ostenderetur sacramentum nuptiarum*². » Nec minori vi loquitur S. Maximus Taurinensis : « Venit ergo ad nuptias Dei Filius, ut, quas dudum potestate constituit, tunc præsentia suæ *benedictione sanctificet*³. »

Verum nihil in verbis vel modo agendi Christi deprehenditur quod evincat vel innuat Christum jam instituisse sacramentum matrimonii, quum nondum instituisset aliud sacramentum nec constitutionem perfecisset suæ Ecclesiæ, quacum matrimonium specialem habet relationem. Quapropter non dicunt Patres Christum jam instituisse, sed tantum significasse vel ostendisse, ut ait Augustinus, *sacramentum nuptiarum*.

1. S. CYRILL. ALEXANDR., in *Joan.*, II, c. II; P. G., LXXIII, 223.
2. S. AUGUSTIN., in *Joan.*, Tract. IX, n. 2; P. L., xxxv, 1459.
3. S. MAXIM., *Homil. XXIII*, n. 7; P. L., LVII, 274.

II^a pars constat ex verbis evangelii¹, ubi Dominus sancit quod Deus præceperat ab initio, nempe et *unitatem* matrimonii, quia « jam non sunt duo, sed una caro », et *indissolubilitatem* : « quod Deus conjunxit homo non separet. »

Hic etiam nihil probat Christum instituisse aliquod sacramentum *Novæ Legis*, quum intenderet legem repudii abrogare et matrimonium revocare ad *primam* indissolubilitatem, quam ipsi AB INITIO indiderat Deus.

Inde ergo suadetur III^a pars. Quum nulla in sacris Litteris alia indicetur circumstantia, in qua matrimonium ad dignitatem sacramenti proprie dicti evexisset, putandus est Dominus id præstitisse post resurrectionem, quum frequenter de *regno Dei* cum Apostolis loqueretur. Tunc enim, jam condita Ecclesia ceterisque institutis sacramentis, congruentissime institui potuit sacramentum matrimonii, quo jam perfecte significaretur unio Christi cum Ecclesia sponsa.

IX. De gratia quam confert matrimonium (a. 3). — Jam diximus (n. II), plures medio ævo dixisse sacramento matrimonii non conferri gratiam, vel tantum gratiam quæ retrahit a malo. Utrumque autem confutat S. Thomas, ostendendo conferri gratiam quæ simul retrahit a malo et ad bonum inclinatur, sicut idem est calor qui aufert frigus et qui calefacit. Hoc *probabilius* dicit S. Doctor, quia oppositum tenebant quidam insignis nominis scriptores, sed ipse alibi absolute et sine restrictione concludit : « *Credendum est quod nubentibus per hoc sacramentum gratia confertur*². »

Postea Protestantes, præsertim Melancthon, expresse negaverunt matrimonio conferri gratiam. Concilium Tridentinum (sess. XXIV) eodem canone definit simul et matrimonium esse sacramentum et gratiam conferre, eodem jure ac cetera sacramenta.

Quapropter tenendum est matrimonio conferri gratiam sanctificantem, seu gratiam virtutum et donorum, et gratiam *sacramentalem*, seu gratiam *adjuvantem*, ut explicat

1. MATTH., XIX, 3-9.

2. IV *Cont. Gent.*, c. LXXVIII.

hic S. Doctor, ad illa operanda quæ in matrimonio requiruntur.

Ubicumque enim datur divinitus aliqua facultas, dantur etiam auxilia quibus homo convenienter uti possit illa facultate. Atqui in matrimonio datur homini ex divina institutione facultas utendi uxore sua ad procreationem prolis. Ergo datur ipsi gratia sine qua id convenienter facere non posset. Valet autem illa gratia « ad sanctificationem conjugum, ad fovendum et perficiendum inter eos amorem mutuum ut se caste diligant, se intra limites matrimonii contineant, et infirmitates invicem supportent, atque ad educationem christianam prolium¹. »

1. BILLUART., dissert. I, art. 3, in fine.

ARTICULUS SECUNDUS

DE ESSENTIA SACRAMENTI MATRIMONII

AD Q. XLIV-XLVIII S. THOMÆ

I. *Distinctio præmittenda.* — Potest considerari matrimonium in *feri* et causaliter, prout est operatio transiens ex qua resultat vinculum inter conjuges ; et in *facto esse* prout est res permanens.

Si hoc altero modo accipitur, consistit essentialiter in vinculo formali quod inter conjuges ex mutuo consensu resultat. Cum enim sit quid permanens, non potest consistere in operatione transeunti, ut est expressio consensus ; nec in usu matrimonii, quia usus seu actus supponit essentiam ; nec in jure mutuo ad usum, quia jus, consequitur essentiam jam constitutam. Ergo essentialiter consistit in vinculo ipso permanenti, prout explicatum est. Sub hoc respectu est res et sacramentum (art. præced. n. vi), et est sensibile, non quidem secundum se, sed in causa, quatenus verba quæ vinculum efficiunt, sunt sensibilia (q. XLIV, a. 1, ad 2).

Sub altero autem respectu, est sacramentum tantum, sicque est operatio transiens, id est mutuus consensus, seu contractus, sicut in baptismo, sacramentum tantum est actio transiens, nempe ablutio.

In præsentī autem inspicimus matrimonium sub ratione sacramenti jamque inquiremus an possit ab illa ratione sacramenti contractus separari.

II. *Sententiæ.* — Generatim regalistæ, cum Marco Antonio de Dominis et Launoy, contendunt sacramentum non consistere essentialiter in ipso contractu, sed potius contractui adjungi et accedere.

Plures theologi insignes, ut Melchior Canus, cui plus minusve adhærent Sylvius, Estius, Tournély, putant contractum se habere ad sacramentum sicut materiam ad

formam, in præsentī autem formam esse benedictionem sacerdotalem, ita videlicet ut, si desit illa benedictio, valeat matrimonium in ratione contractus, non vero in ratione sacramenti¹.

Demum Vasquez, quem sequuntur Wurceburgenses, putat contractum, licet sit reapse sacramentum, posse ex intentione contrahentium separari, ita ut contractus naturalis existat sine sacramento².

III. Conclusio : In matrimonio christiano contractus a sacramento non est dissociabilis, atque ideo non potest contractus verus et legitimus consistere, quin sit eo ipso sacramentum.

Ita Leo XIII in encyclica *Arcanum divinæ Sapientiæ*, 10 febr. 1880³.

Hæc doctrina fuit semper recepta in Ecclesia. Jam Innocentius III recolebat solo consensu seu contractu perfici matrimonium : « Cum... sufficiat ad matrimonium *solus consensus* illorum de quorum quarumque conjunctionibus agitur. »

S. Thomas (hic. q. xlv,) et concilium Florentinum (*Prò Armenis*) dicunt : « Causa *efficiens* matrimonii est consensus per verba de præsentī expressus. » Itaque contractus est causa efficiens, quæ producit gratiam in matrimonio, sicut ablutio est causa quæ producit gratiam in baptismo. — Concilium Tridentinum habet : « Cum igitur matrimonium in lege evangelica veteribus *connubiis* per Christum *gratia* præstet, merito inter novæ legis sacramenta annumerandum⁴. » Itaque ratio sacramenti in eo deprehenditur, quod Christus naturali contractui, qui vetera connubia constituebat, addiderit vim conferendi *gratiam*.

Res tamen usque ad primam sæculi xix partem non fuit a Magisterio Ecclesiæ determinata ; sed jam a Pio IX prodeunt declarationes quæ doctrinam sanciant : « A *conjugalī fœdere sacramentum separari nunquam posse*⁵. »

1. Cf. MELCHIOR CAN., *De locis theol.*, lib. VIII, c. v.

2. Cf. VASQUEZ, Tract. CXXXVIII, c. v, 63, 64.

3. DENZINGER, 1854.

4. *Idem.*, 404.

5. Sess. XXIV.

6. *Allocut.* d. 27 sept. 1852 ; DENZINGER, 1640.

Hinc propositio in *Syllabo* damnata : « Vi contractus mere civilis potest inter christianos constare verum matrimonium ; falsumque est aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum aut nullum esse contractum, si sacramentum excludatur¹. » Leo XIII, licet non definiat ex cathedra, veram tamen proponit Ecclesiæ doctrinam, dum asserit contractum a sacramento non esse dissociabilem. Demum *Codex* totam doctrinam sic resumit : « Christus Dominus ad sacramenti dignitatem evexit ipsum contractum matrimonialem inter baptizatos. — Quare inter baptizatos nequit matrimonialis contractus validus consistere, quin eo ipso sit sacramentum². »

Ratio theologica in præfatis documentis assignatur. De fide est (art. 1) matrimonium esse sacramentum a Christo institutum, ac proinde oportet ut id quod efficit matrimonium sit ipsum sacramentum. Sed id quod efficit matrimonium, seu matrimonium in fieri, est mutuus consensus, seu contractus. Ergo necesse est ut contractus sit ipsum sacramentum.

Quam argumentationem sic proponit Leo XIII : « Nam Christus Dominus dignitate sacramenti auxit matrimonium ; matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit factus jure... Itaque apparet omne inter christianos justum conjugium in se et per se esse sacramentum ; nihilque magis abhorrere a veritate, quam esse sacramentum decus quoddam adjunctum, aut proprietatem illapsam extrinsecus, quæ a contractu disjungi ac disparari hominum arbitratu queat³. »

IV. Hinc concluditur matrimonium, quoties est validum in ratione contractus inter absentes baptizatos, qui contrahunt per procuratorem, esse quoque validum in ratione sacramenti.

Conclusio, quæ erat olim communior, contra Cajetanum, Canum, Sylvium, etc., est hodie certa, ex allatis documentes. Constat enim inseparabilem esse contractum a sacra-

1. Prop. 73 ; DENZINGER, 1773.

2. Can. 1012.

3. DENZINGER, 1954.

mento et valere rationem sacramenti in baptizatis, quoties valet ratio contractus. Atqui, etiam juxta adversarios, valet matrimonium contractus inter baptizatos, qui contrahunt per procuratorem. Ergo valet quoque ut sacramentum.

Objic. Sacramenta non recipiuntur per procuratorem, sed præsentiam subjecti requirunt.

Resp.: Dist. Sacramenta quæ non habent rationem contractus non recipiuntur per procuratorem, concedo; sacramentum quod habet rationem contractus, nego; quia, sicut contractus fieri potest per procuratorem, ita et sacramentum.

Requiritur quidem præsentia quædam, sed sufficit ea quæ fit per procuratorem. Ad rem *Codex*: « Ad matrimonium valide contrahendum necesse est ut contrahentes sint *præsentes sive per se sive per procuratorem*¹. » — De modo porro quo sacramentum hoc casu conferat gratiam disseruimus alibi². » — De conditionibus autem in hoc casu servandis, videatur *Codex*, can. cit. et seqq.

V. Quid dicendum de matrimonio infidelium, quando convertuntur, aut de matrimonio inter fidelem et infidelem ex dispensatione inito.

Quoad primum, triplex est sententia.

Prima sententia dicit matrimonium fieri sacramentum eo ipso quod baptizentur conjuges, quia tunc consensus fit moraliter novus et sic consequitur proprietates matrimonii christiani. Ita præsertim Sanchez, Tanner, Pesch³.

Secunda sententia vult matrimonium fieri sacramentum, quando post baptismum renovatur consensus. Ita Capreolus⁴. » — At reponunt alii non esse locum renovationi consensus, si quidem semper primus persistit.

Tertia sententia negat. Ita multi Thomistæ, Vasquez et alii. Sic illam proponit Billuart: « Quia sacramentum matrimonii consistit in fieri contractus, sicut omnia alia sacra-

1. Can. 1088.

2. De sacramentis in communi, p. 82.

3. Cf. PESCH, n. 727.

4. *IV Sent.*, dist. XXVI, q. 1, a. 3 ad 5.

menta, excepta eucharistia, consistunt in fieri, et in actione transeunte: sic baptismus consistit in actuali applicatione aquæ ad corpus et sic de ceteris. Atqui in casu non potest fieri novus contractus matrimonii, quia res semel donata et tradita, cum non sit amplius sub dominio donatoris, non potest amplius valide donari; sicut qui vendidit et tradidit equum nihil efficeret si vellet iterum illum vendere⁵. »

Concedere tamen debent omnes theologi conjuges postquam baptizati sunt recipere jus ad auxilia supernaturalia, eorum officiis adimplendis apta et proportionata; quæ quidem auxilia analogiam saltem habent cum gratia sacramentali.

Quoad alterum, duplex est sententia. Alii, ut Soto⁶, Rosset, Pesch, affirmant esse sacramentum, quia secus Ecclesia non haberet in illud potestatem; alii vero negant, quia contractus matrimonialis est unus numero, non potest esse in uno et non in alio, sed est necessario in duobus vel in nullo est. Hinc *nequit sacramentum matrimonii claudicare*³. Id tamen non impedit quominus Ecclesia in illud habeat potestatem, quia fidelis contrahens pertinet ad Ecclesiam et matrimonium hoc modo contractum, licet non sit sacramentum, est tamen res aliquo modo sacra, quæ ad Ecclesiam spectat.

VII. De conditionibus consensus (q. XLV).

Quum contractus debeant verbis exprimi quæ voluntatem contrahentium significant, oportet ut consensus matrimonium faciens verbis exprimat (a. 2). — Quia autem, cum aliquis consensum suum per verba de futuro exprimit, non significat se facere matrimonium, sed promittit se facturum, ideo talis expresse non facit matrimonium, sed sponsionem ejus, quæ *sponsalia* nominatur (a. 3). Perficitur ergo essentialiter matrimonium per consensum *de præsenti*. Sicut porro se habet ablutio exterior ad baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc sacramentum. Unde

1. BILLUART, dissert. I, art. 5.

2. Cf. SOTO, *IV Sent.*, dist. XXVI, q. II, a. 3; ROSSET *De Matrimonio* I n. 347, ss; PESCH, n. 728.

3. BILLUART, loc. cit., petes, 70.

sicut, si aliquis ablutionem exteriorem reciperet non intendens recipere sacramentum, sed ludum et dolum facere, non esset baptizatus, ita expressio verborum sine interiori consensu matrimonium non facit (a. 4).

VIII. De objecto consensus (q. XLVIII). — Consensus dat jus in carnalem copulam, et idcirco consentire in matrimonium est consentire in carnalem copulam implicite, non tamen explicite. Non enim debet intelligi nisi sicut implicite continetur effectus in sua causa, quia potestas carnalis copulæ in quam consentitur est causa carnalis copulæ, sicut potestas utendi re sua est causa usus (a. 1).

Quapropter, si excluditur ipsum jus, non valet matrimonium; sicque votum solenne religionis, quo jus illud penitus adimitur, consistere nequit cum matrimonio, ut recolit *Codex*, can. 1073. At, si remanet jus et excluditur tantum usus, valet matrimonium, quia, sicut salvatur essentia causæ absque effectu, et sicut salvatur potestas utendi re sua, quin habeatur usus, ita salvatur essentia matrimonii dum traditur potestas seu jus in copulam, licet nunquam debeat contingere copula.

Hinc verum fuit inter B. Virginem et B. Joseph matrimonium, cum perfecta utriusque virginitate. Cum enim sciret B. Virgo ex divina revelatione, nunquam secuturum esse usum, potuit sine læsione voti tradere potestatem sui corporis Josepho et acceptare potestatem illius, sicque facere verum matrimonium¹.

IX. Ex dictis colligitur quid sit materia et forma hujus sacramenti.

Certum est hodie rejiciendam esse sententiam quam olim plures cum Melchiorre Cano tenuerant, scilicet materiam esse verba consensus, formam autem benedictionem sacerdotalem; nam sive concilium Tridentinum sive *Codex*

1. Cf. S. THOM., *IV Sent.*, dist. IV q. II, a. 2 et III P. q. XXIX a. 2, et Commentatores, S. THOMÆ. De recenti quadam theoria erronea quæ tenet repugnare matrimonium conjunctum cum virginitate, cf. PESCH, n. 731-753.

docent posse valide matrimonium celebrari absque sacerdotis benedictione aut præsentia¹.

Quum jam constet matrimonii sacramentum esse ipsum contractum matrimoniale, quem efficit consensus, manifestum est ipsum consensum verbis expressum esse integrum et adæquatum signum sacramentale quod ex institutione Christi significat et confert gratiam et in quo distinguendum est elementum *sensibile determinabile*, habens rationem *materiæ*, et elementum *sensibile determinans*, habens rationem *formæ*. Elementum porro sensibile non est consensus internus, qui ex se latet. Quapropter excludenda est opinio Navarri, dicentis consensum internum esse materiam, verba autem, quibus exprimitur esse formam

Remanet itaque communis hodie sententia, mutuam corporum traditionem esse materiam, quia indiget determinari, et mutuam acceptionem esse formam, quia contractum omnino determinat et perficit².

1. Conc. Trid., sess. XXIV, cap. i. *De Reform. matrim.*, *Codex*, can. 1098.

2. Cf. BENED. XIV, *Brevi Paucis ab hinc annis*, 19 mart. 1758.

ARTICULUS TERTIUS

DE PROPRIETATIBUS MATRIMONII ESSENTIALIBUS SCILICET UNITATE ET INDISSOLUBILITATE

AD Q. LXV-LXVII. S. THOMÆ

I. Prima conclusio : Matrimonium christianum excludit absolute pluralitatem uxorum. — De fide. Verba Christi et documenta Traditionis tanta evidentia pollent, ut etiam plerique protestantes polygamiam simultaneam rejiciant. Dubitavit tamen Lutherus, dicens habere plures uxores neque præceptum neque prohibitum esse, ita ut non sit improbandus qui velit patrum exempla sequi¹.

Duplex est locus, quo Christus unitatem matrimonii proclamat. Primus quidem, quando dicit : « Non legistis quia qui fecit hominem, masculum et feminam fecit eos et dixit : Propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ et erunt duo in carne una ? Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet². » Ubi tria sunt notanda : 1° Christum revocare matrimonium ad primitivam institutionem, quæ est a Deo *creante* hominem ; 2° ex natura rei unitatem illam requiri, ut nempe *duo* tantum sint in carne *una* ; 3° non posse deinceps ab homine solvi unitatem, quæ est a Deo imposita.

Alter locus, quando dicit Christus : « Dico vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, mœchatur³. » Porro, si liceret plures habere uxores, non mœcharetur qui, dimissa prima, aliam duceret.

Confirmatur ex Apostolo, qui doctrinam Christi inculcando, non aliud matrimonium agnoscit nisi unius viri cum una muliere, ita ut mulier sit *adultera*, si fuerit cum alio viro⁴.

1. Cf. BELLARMIN., *De Matrimonio*, c. x.

2. MATTH., XIX, 4, ss.

3. MATTH., XIX, 9.

4. Cf. *Rom.*, VII, 2, 3 ; *I Cor.*, VII, 10, 11 ; *Ephes.*, v, 31.

Traditionem testantur ab initio scriptores ecclesiastici. Minucius Felix : « Cupiditatem creandi *aut unam* scimus *aut nullam*^{1.} » Clemens Alexandrinus : « Dominus, dum vetera renovat, non amplius concedit polygamiam^{2.} » S. Ambrosius « : *Aliam* quærere, cum habeas *tuam*, crimen est adulterii^{3.} »

Inter præcipuas Ecclesiæ declarationes citantur verba Nicolai I : « Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit^{4.} » Ubi Papa duo asserit, et unitatem esse ex jure naturæ, et a lege Christi confirmari. — Et verba Innocentii III : « Evidenter apparet *pluralitatem* in utroque sexu, cum non ad imparia judicentur, *circa matrimonium reprobendam*^{5.} » — Profess. fidei Michaelis Palæologi in conc. Lugd. II : « Nec unus vir plures uxores simul, nec una mulier permittitur habere plures viros^{6.} » — Concilium Trident : « Si quis dixerit licere christianis plures simul habere uxores et hoc nulla lege esse prohibitum, A. S.^{7.} » — Tandem *Codex* : « Essentiales matrimonii proprietates sunt *unitas* et *indissolubilitas*, quæ in matrimonio peculiarem obtinent firmitatem ratione sacramenti^{8.} »

Ratio theologica est argumentum S. Thomæ, quod sic proponi potest.

II. Secunda conclusio : Polygamia simultanea ita est contra legem naturæ, ut obstat, non quidem fini primario matrimonii, sed finibus secundariis (a. 1).

Primarius finis est procreatio atque educatio prolis (*Codex* loc. cit), et hoc est primum bonum quod in matrimonio intenditur ; fines autem secundarii sunt duo alia BONA matrimonii, nempe *fides*, seu *fidelitas*, per quam homo accedit *ad suam* et non ad aliam, et qua constituitur pax

1. MINUC. FELIX., *Oclavius*, c. xxxi ; *P. L.*, III, 337.

2. CLEM. ALEXANDR., *Strom.*, lib. III, c. xii ; *P. G.*, viii, 1183.

3. S. AMBROS., *De Abraham*, lib. I, c. vii ; *P. L.*, xiv, 442.

4. NICOL. I, *Consult. Bulg.*, c. li ; *P. L.*, cxix, 999.

5. DENZINGER, 408.

6. *Ibid.*, 465.

7. Sess. XXIV, can. 2.

8. Can. 1013, § 2.

in familia ; atque *sacramentum*, quod significat conjunctionem Christi cum Ecclesia¹. Porro pluralitas uxorum non impedit primum bonum, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus fecundandis, et educandis filiis ex illis natis ; sed alterum bonum, licet non totaliter tollat, multum tamen impedit, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et etiam, quia communicatio plurium in uno officio causat litem, sicut figuli corrixantur ad invicem et similiter plures uxores unius viri ; tertium autem bonum totaliter tollit, eo quod, sicut Christus est unus, ita et Ecclesia una. Ergo pluralitas uxorum ita est contra legem naturæ, ut obstet, non quidem fini primario, sed finibus secundariis.

III. Tertia conclusio : Potuit a solo Deo concedi dispensatio ut unus vir haberet plures uxores, eo tempore quo id necessarium erat ad humani generis multiplicationem (a. 2).

Ratio quam affert S. Doctor est perspicua. « Semper enim principalior finis magis observandus est quam secundarius. Unde, cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum quod posset in secundariis finibus evenire, ad quod removendum præceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur. »

Convenientia seu congruentia dispensationis sic assignatur.

Factum autem dispensationis divinæ ex hoc deprehenditur, quod viri sancti a Deo electi et dilecti, ut Abraham et Jacob, plures habuerint uxores nec ullatenus in Scriptura reprehendantur.

Tempus porro dispensationis videtur fuisse post diluvium, quia tunc urgebat ratio multiplicandi genus humanum.

Modus demum dispensationis videtur fuisse per inspirationem internam, factam viris sanctis, sicut etiam lex de unitate uxoris est divinitus impressa cordibus.

Duratio autem dispensationis protracta fuit usque ad

legem evangelicam, quando Christus condendo Ecclesiam perfectam, cujus unio cum seipso per conjunctionem unius viri cum una muliere, matrimonium ad pristinam unitatem revocavit, ut vidimus n. 1.

IV. Differentia maxima attendenda. — Dum polygynia, pluralitas uxorum in viro, non obstat fini primario, qui est procreatio et educatio prolis, et idcirco potuit ex dispensatione divina ad tempus permitti, *polyandria*, nempe pluralitas virorum in muliere, repugnat omnino illi primario fini. Accessus quippe plurium virorum ad eandem mulierem vel conceptionem prolis impedit, vel conceptam prolem periculo exponit. Hinc nunquam potuit permitti polyandria.

V. Quarta conclusio : Secundæ nuptiæ, seu bigamia, vel polygamia successiva, sunt licitæ et verum sacramentum (q. LXIII). — Secundas nuptias reprobarunt Novatiani, Montanistæ, quibus adhæsit ipse Tertullianus, contendens valere pro cunctis baptizatis quæ pro sacerdotibus statuta sunt, cum omnes dicantur sacerdotes, et idcirco tam in fidelibus quam in sacerdotibus illicitam esse bigamiam.

In Ecclesia Orientali tertiæ et præsertim quartæ nuptiæ non admittebantur, imo Nicolaus I Patriarcha Constantinopolitanus invalidas esse voluit quartas nuptias; sed prohibitio paulatim desiit, nec ullibi hodie vigere videtur.

Ecclesia autem Latina permisit semper secundas et posteriores nuptias absque limite, quippe quæ nunquam fuerunt jure divino prohibitæ.

Scriptura permittit secundas nuptias, sine limite, ita ut fieri possint quoties unus conjugum obierit. « Mulier alligata est viro, quanto tempore vir ejus vivit, quodsi dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat, tantum in Domino¹. » — « Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro ; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro². »

1. *I Cor.*, VII, 39.

2. *Rom.*, VII, 2, 3.

Nullus itaque ab Apostolo assignatur limes.

Imo, juxta ipsum, secundæ nuptiæ possunt esse bonum *melius*, quod sit junioribus viduis suadendum : « Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia¹. »

Traditio catholica invicte asseritur testimoniis quæ viduis nuptias absque limite permittunt. Jam id testatur Hermas : « Dic, si vir vel mulier alicujus decesserit et nuperit aliquis eorum, numquid peccat ? qui nubit non peccat². » S. Ambrosius nullum agnoscit limitem, licet non laudet quæ sæpius repetuntur : « Non prohibemus secundas nuptias, sed non probamus sæpe repetitas³. »

S. Hieronymi celeberrimum est effatum : « Erubescat calumniator meus dicens me prima damnare matrimonia, quando legit : *non damno digamos et trigamos et si dici potest, octogamos*⁴. »

Præcipuæ declarationes Ecclesiæ sunt : Canon concilii Nicæni I, in quo præscribit ut Cathari, qui ad Ecclesiam admittuntur, *cum digamis* communicent⁵. — Professio fidei Michaelis Palæologi in II conc. Lugd. : « Soluta matrimonio per mortem conjugum alterius, secundas et tertias deinde nuptias successive licitas esse dicit, si impedimentum canonicum aliud ex causa aliqua non obsistat⁶. »

Conc. Florentinum : « Declaramus non solum secundas, sed tertias et quartas et ulteriores, si aliquod impedimentum non obstat, licite contrahi posse⁷. » Demum *Codex* : « Licet casta viduitas honorabilior sit, secundæ tamen et, ulteriores nuptiæ validæ et licitæ sunt⁸. »

Esse autem verum sacramentum, constat ex praxi Ecclesiæ, quæ hujusmodi nuptiis assistit et benedicit. Insuper Ecclesia declarat verum matrimonium inter baptizatos

1. *I Tim.*, v, 14-15.

2. HERMAS, *Pastor*, Mand., IV, n. 4.

3. S. AMBROS., *De Viduis*, c. XI ; *P. L.*, XVI, 254.

4. S. HIERON., *Epist. XLVIII ad Pammach.*, n. 9 ; *P. L.*, XXII, 499.

5. DENZINGER, 55.

6. *Idem*, 465.

7. Decret. *pro Jacobitis*, HARDOUIN, IX, 1028

8. Can. 1142.

esse sacramentum. Atqui profitetur secundas et ultiores nuptias esse verum matrimonium. Ergo et verum sacramentum.

Ceterum, ut animadvertit S. Thomas, in secundis nuptiis inveniuntur omnia quæ sunt de essentia sacramenti : debita materia, quam facit personarum legitimitas, et debita forma, scilicet expressio consensus interioris per verba de præsentī. Ergo nihil obstat rationi sacramenti.

VI. De indissolubilitate matrimonii plures versantur quæstiones. — Imprimis quæritur utrum matrimonium christianum sit indissolubile ; insuper an sit indissolubile ratione sacramenti an etiam de lege naturæ ; an saltem ex dispensatione dirimi possit matrimonium consummatum ; an matrimonium ratum habensque veram sacramenti rationem sed nondum carnaliter consummatum possit dirimi et solvi.

VII. Prima conclusio : Matrimonium christianum est secundum se indissolubile. — De fide. Constat ex verbis Christi superius explicatis, n. 1, quibus matrimonium ad primam institutionem revocavit, quæ importat simul et *unitatem et indissolubilitatem*, et principium statuit : *Quod Deus conjunxit homo non separet*¹. »

Et ex verbis Pauli jus divinum recolentis : « Iis qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus : uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam aut viro reconciliari. Et vir uxorem non dimittat². » Quam legem sic alibi explicat : « Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi... Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro³. » Est ergo lex divina pro utroque conjuge ut simul remaneant, ita quidem, ut committat adulterium pars quæ fuerit cum novo conjuge, cum prior vivit.

Concilium Tridentinum repetit indissolubilitatem matrimonii tum ex primitiva institutione tum ex præcepto

1. MATTH., XIX, 6.

2. I Cor., VII, 10.

3. Rom., VII, 2, 3.

Christi hanc institutionem confirmantis : « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum, primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit... Ejusdem nexum firmitatem his verbis confirmavit : *Quod Deus conjunxit homo non separet*¹. »

Codex asserit indissolubilitatem esse proprietatem matrimonii *essentialem*² et omni matrimonio valido, etiam non consummato, induci impedimentum ligaminis, quod quidem est manifestum indissolubilitatis testimonium : « Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonio, quanquam non consummati, salvo privilegio fidei³. »

Ratio autem theologica est quia sacramentum matrimonii est sicut conjunctio Christi et Ecclesiæ. Sed hæc conjunctio est indissolubilis. Ergo sacramentum matrimonii est secundum se indissolubile.

VIII. Secunda conclusio : Etiam jure naturæ indissolubile est matrimonium (q. LXVII, a. 1). — Concilium Tridentinum, ut vidimus n. præced., asserit nexum esse indissolubilem ex primitiva institutione. Sed hæc est expressio juris naturæ. Ergo.

Catechismus concilii Tridentini asserit id esse et ex natura et maxime ex ratione sacramenti. « Quamvis enim matrimonio, quatenus *est naturæ officium, conveniat ut dissolvi non possit, tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum*⁴. » Constat etiam ex damnatione hujus propositionis in *Syllabo* : « Juræ naturæ matrimonii vinculum non est indissolubile⁵. »

Valet omnino ratio S. Thomæ : De jure naturæ dici debet quod ordinatur ad educationem prolis, cum proles sit primum matrimonii bonum. Atqui ad educationem prolis ordinatur indissolubilitas matrimonii. Ergo illa indissolubilitas est de jure naturæ.

Probatur min. Quum proles sit *commune* bonum viri et uxoris, ejus educatio requirit tamdiu societatem utriusque

1. Sess. XXIV, cap. unic.

2. Can. 1013, § 2.

3. Can. 1069.

4. *Catechism. Conc. Trid.*, P. II, c. VIII, n. 11

5. Prop. 67.

quamdiu remanet bonum utriusque. Sed remanet bonum utriusque in perpetuum. Ergo ejus educatio requirit ut societas utriusque remaneat in perpetuum, seu sit indissolubilis vere ac proprie.

— Objiciunt tamen plures, legem naturalem quandoque præbere rationes quasdam pro dissolutione matrimonii, præsertim quum una pars est sterilis vel perpetuo morbo laborat, etc. Ergo lex naturalis non statuit absolute indissolubilitatem.

— Respondet S. Thomas has rationes esse per *accidens et in aliquo subjecto*, dum indissolubilitas attendit quod est *per se et in omnibus* « Et ideo in legibus matrimonii magis attenditur quid *omnibus* expediat, quam quid *uni* competere possit. Quamvis ergo matrimonii inseparabilitas impediatur bonum prolis *in aliquo homine*, tamen est conveniens ad bonum prolis simpliciter (ad 4). »

IX. Tertia conclusio : Nulla lege vel auctoritate mere humana dirimi potest matrimonium legitimum. — Colligitur evidenter ex præcedentibus. Ille enim solus potest in lege naturæ dispensare qui est naturæ et legis naturalis auctor et conditor, scilicet Deus. Quocirca Pius IX hanc propositionem in *Syllabo* damnavit : « In variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest¹. » Hinc sequitur leges civiles quæ divortium sanciant repugnare legi naturæ et esse invalidas et immorales.

X. Quarta conclusio : Attamen solutio matrimonii non videtur esse contra primam intentionem naturæ nec contra prima præcepta, et idcirco potest ex divina dispensatione permitti (a. 2).

Principalis intentio naturæ fertur ad bonum prolis, quod est principalis finis in matrimonio, ita ut inter prima præcepta reponatur id sine quo nullatenus haberi potest illud bonum. Atqui inseparabilitas matrimonii non est id sine quo nullatenus haberi potest bonum prolis, quæ absolute potest educari, etiamsi parentes disjungantur. Ergo non est de prima intentione naturæ, nec inter prima præcepta reponitur.

1. Prop. 67.

Hæc est explicatio S. Thomæ : « Inseparabilitas enim matrimonii non ordinatur ad prolis bonum, quod est principalis matrimonii finis, nisi quantum ad hoc quod per parentes filiis provideri debet in totam vitam per debitam præparationem eorum quæ sunt necessaria in vita. Hujusmodi autem præparatio non est de prima intentione naturæ, secundum quam omnia sunt communia. »

Quapropter potuit Deus, ob speciales rationes, dispensare, sua providentia cavendo ne bonum commune inde caperet detrimentum¹.

XI. Quinta conclusio : In veteri Testamento Deus videtur concessisse dispensationem, permittendo libellum repudii (a. 3). — Tempore S. Thomæ communior erat sententia negans, quæ fuit etiam postea a pluribus theologis, ut Soto, Estio, Sylvio, propugnata; at paulatim prævaluit sententia affirmans, quæ hodie sat communiter defenditur.

Nititur ipsis verbis Christi : « Moyses permisit dimittere uxores². » Si autem non fuisset vera permissio, debuisset clare indicari aut per legem aut per prophetas.

— Objiciuntur quidem alia verba Christi : « *Ad duritiam cordis vestri* permisit vobis ».

— Sed respondet S. Thomas : « Quamvis duritia cordis non excusaret a peccato, tamen permissio ex duritie facta excusabat. Quædam enim prohibentur sanis quæ non prohibentur infirmis corporaliter; nec tamen infirmi peccant permissione sibi facta utentes (ad 4). »

XII. Sexta conclusio : Dispensatio ita fuit revocata in Nova Lege, ne ob adulterium quidem solvi possit matrimonium. — De fide, contra Protestantes, qui contendunt adulterium conjugis causam esse qua possit matrimonium dissolvi. Quidam Græci et alii Orientales³, ex falsa interpretatione verborum Christi, similia docent. Concilium Tridentinum definit expresse non posse, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum dissolvi⁴.

1. Cf. S. THOM., I^a II^æ, q. c.

2. MATTH., XIX, 8.

3. Cf. DENZINGER, *Ril. Orient.*, I, 165.

4. Sess. XXIV, can. 7.

Verba Christi revocantis dispensationem sunt omnino cogentia. Apud Marcum et apud Lucam nulla exceptio prævidetur : Objicientibus præceptum Moysis, respondet Christus ab initio non sic fuisse, et concludit : « Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, mœchatur¹. » — « Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, mœchatur, et qui dimissam a viro ducit, mœchatur². » — Pariter Apostolus pronuntiat absolute mulierem alligatam esse legi viri quamdiu iste vivit et adulteram fieri, si fuerit cum alio viro³. At, si excluderetur casus adulterii, non amplius vera essent illa asserta. Ergo ne adulterii quidem exceptio est admittenda.

Apud Matthæum quoque⁴ Christus reducit matrimonium a primitivam institutionem : « *Quod ergo Deus conjunxit homo non separet* ». Respondetque libellum repudii datum fuisse ad duritiam cordis, ac demum dispensationem omnem revocat : « Dico autem vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam, *nisi ob fornicationem*, et aliam duxerit, mœchatur, et qui dimissam duxerit mœchatur. »

Duo hic asserit Dominus : 1° vinculum matrimonii nunquam dissolvi ; 2° remanente vinculo uxorem posse quoad torum et cohabitationem dimitti ob fornicationem seu adulterium.

Hunc esse verum sensum, nempe dimitti posse uxorem, tantum quoad torum et mensam sine vinculi solutione, manifeste colligitur : tum ex verbis immediate sequentibus : « et aliam duxerit mœchatur et qui dimissam duxerit mœchatur », quasi diceret : Etsi liceat hoc casu uxorem dimittere, ita nihilominus remanet vinculum ut tum vir dimittens, tum mulier dimissa, adulterium committant, si novas ineunt nuptias. Tum ex admiratione discipulorum, qui exclamant non expedire matrimonium, si ita est, nempe si nunquam licet uxorem dimittere : « Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. » Nec

1. MARC., x, 11-12.

2. LUC., xvi, 18.

3. I Cor., vii, 10, et Rom., vii, 2, 3.

4. MATTH., xix, 3-12.

interpretationem apostolorum corrigit Christus, sed ea utitur occasione ut virginitatem commendet.

Concinunt Patres. Sic Patres *Apostolici* textum interpretantur : « Sin vero uxore dimissa, aliam duxerit, et ipse adulterium committit¹. » Et Patres *Apologetæ* cum S. Justino : « Qui ducit repudiatam ab altero viro, mœchatur². » — Deinde communiter Patres.

— Objicientibus Moysen, respondet S. Ambrosius : « Qui hoc dicit Judæus est. Qui hoc dicit christianus non est³. » S. Hieronymus locum Matthæi ita explicat : « Sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat⁴. »

Inter Ecclesiæ declarationes, sufficiat citare conc. Florentinum (pro Armenis) : « Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum perpetuum sit⁵. »

Conc. Tridentinum definit : « Si quis dixerit Ecclesiam errare cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi et utrumque vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere mœcharique eum qui, dimissa adultera, aliam duxerit, et eam quæ, dimisso adultero, alii nupserit, A. S. » Igitur, si de fide est Ecclesiam in hac interpretatione non errare, de fide est hanc esse veram interpretationem. — Professio fidei ab Urbano VIII et Benedicto XIV Orientalibus præscripta, id expresse asserit : « Item sacramenti matrimonii vinculum indissolubile esse et, quamvis propter adulterium, hæresim aut alias causas possit inter conjuges tori et cohabitationis separatio fieri, non tamen illis aliud matrimonium contrahere fas esse⁶. » Demum Codex hanc doctrinam sancivit⁷.

1. HERMAS, *Mand.*, IV, 6.

2. S. JUSTIN., *Apol.* I, 15 ; *P. G.*, VI, 350.

3. S. AMBROS., in *Luc.* VIII, c. v, n. 2, ss. ; *P. L.*, XV, 1765.

4. S. HIERON., in h. l. S. Matth., *P. L.*, XXIX, 556.

5. DENZINGER, 702.

6. DENZINGER, 1470.

7. Can. 1118, 1129.

XIII. Septima conclusio : Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei privilegio Paulino (Cod., can. 1120). — Paulus, in celeberrimo capite VII, *I Cor.*, 10, ss, promulgat jus divinum in favorem fidei. Quapropter S. Officium declaravit. 11 Julii 1886, hoc privilegium esse *juris divini*, nempe *a Christo Domino in favorem fidei concessum et per Apostolum Paulum promulgatum*.

Quum enim jam constet matrimonium esse jure naturæ indissolubile, nequit dispensatio concedi nisi a Deo, cui jus naturæ subjacet, et propter *superius bonum*, quod est bonum fidei.

Antequam conjux conversus et baptizatus novum matrimonium valide contrahat, debet partem non baptizatam interpellare : 1° an velit et ipsa converti et baptismum suscipere ; 2° an saltem velit secum cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris. Hæ interpellationes fieri semper debent, ni Sedes Apostolica aliud declaraverit.

Vinculum prioris conjugii, in infidelitate contracti, tunc tantum solvitur, cum pars fidelis reapse novas nuptias valide iniverit. *Cod. can. 1120-1127*.

Cetera porro quæ hoc privilegium spectant requirantur apud Juristas.

Existimant autem multi theologi valere privilegium pro iis etiam qui in secta hæretica baptizantur, dummodo validus sit baptismus. Ratio est quia Ecclesia adnectit privilegium baptismo *vero*, qui quidem etiam apud hæreticos habetur et est semper res Ecclesiæ¹.

Quia autem Summus Pontifex potest dispensare ab interpellatione facienda, inferunt plures theologi posse Papam sua potestate solvere matrimonium quod fidelis in infidelitate contraxerat, sed quod post baptizatum vel utrumque conjugem non est consummatum. « Nam, ait Lehmkuhl, causa cur divinitus solutio matrimonii talis permissa sit est *fidei favor*. At hæc causa generalis est, specialem autem et immediatam causam cum suis condi-

1. Negat quidem ROSSET, *De Matrim.*, I, n. 616, ss., affirmant vero PALMIERI, *Thess.*, XXVII ; LEHMKUHL, n. 925 ; PESCH, n. 799.

tionibus et adjunctis statuere puto esse Ecclesiæ seu Romani Pontificis¹. »

Matrimonium in infidelitate consummatum sed post baptismum conjugum non consummatum professione religiosa solvi posse autumant nonnulli theologi, præsertim Sanchez et Pesch². Ratio est, aiunt, quia, si professio sollemnis solvit matrimonium ratum christianorum, quod est firmitus, solvere quoque debet matrimonium illud quod minus firmum censendum est.

Animadvertunt tamen, se præbente illo casu, recurrendum esse ad S. Sedem, quæ aut universalem sive legem sive legis interpretationem faciat, aut in singulis casibus vinculum solvat³.

XIV. Octava conclusio : Professio religiosa sollemnis alterutrius conjugis dirimit seu solvit vinculum matrimonii rati non consummati. — De fide ex concilio Tridentino. « Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, A. S.⁴. » — Codex id confirmat, can. 1119. Jam id docuerant Summi Pontifices. Innocentius III : « Licere alteri conjugum reliquo inconsulto ad religionem transire, *ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari*⁵. » Et Alexander III : « Post consensum legitimum de præsententi licitum est alteri, altero repugnante, eligere monasterium, sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt, dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos; et alteri remanenti, si commonitus continentiam servare noluerit, licitum est ad sæcularia vota transire. Quia, cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire et alter in sæculo remanere⁶. »

Itaque argumentum desumitur ex sanctorum exemplo, qui ex instinctu divino ea egerunt, quæ erant a Deo

1. LEHNKULH, n. 929. Cf. card. GASPARRI, n. 1109; PESCH, n. 795, 796.

2. N. 800.

3. LEHMKUHL, n. 932.

4. Sess. XXIV, can. 6.

5. DENZINGER, 409.

6. DENZINGER, 396.

permissa. Patres efferunt exemplum Theclæ : « Theclæ doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptialem et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum virginitatis veneratione mutavit¹. »

Hæc facta non cogunt, quia non semper constat an fuerit prius verum matrimonium, an tantum sponsalia, et postea vera professio religiosa ; attamen fundamentum præbent interpretationi doctorum, nempe religionem esse quamdam mortem spiritualem, qua aliquis sæculo moriens vovet Deo, et idcirco posse solvere vinculum quod est ante carnalem copulam, sicut mors carnalis solvit vinculum quod est post carnalem copulam².

Disputatum fuit utrum jure divino an ecclesiastico professio religiosa dirimat matrimonium ratum. Sufficiat reponere jus divinum hoc saltem modo intervenire, quod Christus voluerit esse in Ecclesia statum perfectionis, quo vota religionis importarentur tantique fecerit statum illum perfectionis, ut reliquerit in Ecclesia jus dirimendi matrimonium ratum propter professionem solennem : ita ut, posita professione, solveretur eo ipso matrimonium non consummatum.

Solvitur itaque, non per ingressum religionis, nec per vota temporaria, aut perpetua simplicia, sed per professionem solennem, quæ sola *immutabilitatem* vitæ efficit. Quapropter pars in sæculo remanens, ut possit ad novas nuptias convolare, exspectare debet, donec conjux vota solennia nuncupaverit.

XV. Nona conclusio : Matrimonium ratum non consummatum dissolvi potest per dispensationem a Sede Apostolica ex justa causa concessam utraque parte rogante vel alterutra, etsi altera sit invita (*Cod.*, can. 1119). — A sæculo xvi usque ad sæculum xviii viguit controversia, partemque negantem tenuerunt Soto, Sylvius, Tapperus, Tournély, etc. At sæculo xix communis evasit sententia affirmans, quæ certa jam erat antequam in *Codice* sanciretur ; hodie vero nullum permittitur dubium.

1. S. AMBROS., *De Virg.*, lib. II, c. III, n. 19 ; *P. L.*, xvi, 211.

2. S. THOM., *supra*, q. LXI.

Argumentum desumitur ex praxi constanti Romanorum Pontificum. Unum quidem vel alterum factum pontificium non facit articulum fidei, sed, quando per multa sæcula Summi Pontifices alicui praxi constanter adhæserunt, supponendum est id non esse erratum. Ratio est quia Summus Sacerdos Christus Ecclesiæ suæ efficaciter assistit, ne puritas fidei et morum corrumpatur, præsertim in hac re sacramentaria, in qua error induceret corruptelam, permittendo adulterium, si Papa non solveret reapse vinculum. Atqui per multa sæcula et constanti praxi Romani Pontifices usi sunt potestate solvendi matrimonium ratum non consummatum. Ergo hanc revera potestatem habent. Minor constat ex praxi Curiae Romanæ, quæ jam viguit temporibus Eugenii IV et Martini V, ut refert S. Antoninus¹. Imo antea videntur esse casus. Citant multi auctores testimonium Alexandri III², qui solvit casum de muliere, quæ nups erat uni viro et, matrimonio nondum consummato, alteri adhæserat et cum eo copulam habuerat. Secundum matrimonium erat manifeste invalidum, cum prioris conjugii vinculum a nulla auctoritate fuisset solutum. Decernit Papa mulierem debere ad priorem virum redire, sed addit : « Quamvis a quibusdam prædecessoribus nostris sit aliter judicatum. » Non vult Alexander III uti sua potestate et prius vinculum solvere, sed, quia testatur aliter judicatum fuisse a pluribus summis Pontificibus, innuit matrimonium ratum fuisse aliquando a Papa solutum.

Nec in hoc ulla deprehenditur repugnantia. Cum enim conjuges nondum effecti sint una caro, matrimonium, licet sit secundum se firmum et perpetuum, non tamen illam obtinuit indissolubilitatem, quæ ex consummatione carnali provenit ; ac proinde, sicut per professionem solennem Ecclesia dirimit vinculum, ita potest, propter alias rationes graves, utendo potestate sibi divinitus concessa, vinculum matrimonii rati non consummati solvere.

1. S. ANTONINI, *Sum. Theol.*, P. III, tit. I, c. xvi.

2. *Decret.*, lib. IV, tit. IV, c. iii.

ARTICULUS QUARTUS

DE SUBJECTO ET MINISTRO MATRIMONII

I. **Subjectum aptum et subjectum capax.** — Subjectum *aptum* sacramenti matrimonii est baptizatus, ita ut nulum sit matrimonium contractum a persona non baptizata cum persona baptizata in Ecclesia catholica vel ad eandem ex hæresi aut schismate conversa¹.

Subjectum *capax* est persona quæ habet sufficientem usum rationis, sufficienteque notitia et libertate pollet, ut possit absque onere et coactione vel metu contrahere, quæque potens est ad copulam matrimonialem, et nullo impedimento naturali, divino aut ecclesiastico prohibetur.

II. **Quænam sint hujusmodi impedimenta.** — Impedimentum generatim dicitur quod obstat ne matrimonium licite aut valide contrahatur. Illa itaque impedimenta quæ licitati tantum obstant dicuntur *impedientia* seu *prohibentia*, quæ autem etiam validitati, sunt *dirimentia* seu *irritantia*.

Impedimenta prohibentia sunt : 1° *Ecclesiæ velitum*, nempe prohibitio a Papa vel episcopo facta contrahendi tale matrimonium ob specialem et gravem causam ; 2° *votum*, non quidem solenne sed simplex castitatis, vel non nubendi, vel suscipiendi sacros ordines vel ingredi religiosum ; 3° *mixtæ religionis*, ita ut prohibeatur matrimonium inter partem catholicam et partem hæreticam aut schismaticam ; 4° *cognitionis legalis* in iis regionibus ubi lege civili legalis cognatio, ex adoptione orta, nuptias reddit illicitas.

Impedimenta autem dirimentia sunt vel *juris naturalis*, ut error, impotentia, consanguinitas in primo gradu lineæ rectæ ; vel *juris naturalis et juris divini positivi* simul,

1. *Codex*, can. 1070, § 1.

ut ligamen, sicut constat ex dictis modo de unitate et indissolubilitate matrimonii, et consanguinitas in primo gradu lineæ collateralis, ita ut sit contra jus divinum positivum et etiam contra secundaria legis naturæ præcepta matrimonium inter fratres et sorores; vel tantum *juris ecclesiastici*, ut votum, ordo, cognatio spiritualis, etc.

Codex distinguit impedimenta gradus *minoris* et gradus *majoris*.

Impedimenta gradus minoris sunt : 1° consanguinitas in tertio gradu collateralis ; 2° affinitas in secundo gradu lineæ collateralis ; 3° publica honestas in secundo gradu ; 4° cognatio spiritualis ; 5° crimen ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii per civilem tantum actum.

Impedimenta majoris gradus alia sunt omnia¹.

III. Homo est subjectum matrimonii liberum, ita ut nemini per se imponatur matrimonium.

Non imponitur ratione boni privati, quia impedit in homine bonum majus, scilicet bonum virginitatis. Nam matrimonium ordinatur ad bonum corporis et bonum vitæ activæ, dum virginitas ordinatur ad bonum animæ et ad vitam contemplativam. Atqui bonum animæ præfertur bono corporis et vita contemplativa vitæ activæ. Ergo indubitanter virginitas præferenda est continentiae conjugali². Hinc definitio concilii Tridentini : « Si quis dixerit statum conjugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cœlibatus, et non esse melius et beatius manere in virginitate et cœlibatu quam jungi matrimonio. A. S.³. »

Quum ergo fruatur homo libertate eligendi quod melius et beatius est, nempe virginitatem, nemini per se imponitur matrimonii præceptum.

Nec ratione boni communis, quia non tenentur singuli bonum commune procurare per generationem. « Præceptum igitur legis naturæ homini datum de comestione necesse est quod ab uno quoque impleatur ; aliter enim

1. Can. 1042.

2. S. THOM., II^a II^æ, q. CLII, a. 4.

3. Sess. XXIV, can. 10.

individuum conservari non posset. Sed præceptum datum de generatione respicit totam multitudinem hominum, cui necessarium est non solum quod multiplicetur sed etiam quod spiritualiter proficiat. Et ideo sufficienter providetur humanæ multitudini, si quidam carnali generationi operam dent; quidam vero ab hac abstinentes contemplationi divinorum vacent ad totius humani generis pulchritudinem et salutem. Sicut etiam in exercitu quidam castra custodiunt, quidam signa deferunt, quidam gladiis decertant; quæ tamen omnia debita sunt multitudini, sed per unum impleri non possunt¹. »

Si ergo alicui homini imponi debet matrimonium, id erit per accidens ratione specialis adjuncti.

IV. **Controversia de ministro sacramenti matrimonii.**

Nonnisi a temporibus Melchioris Cani fortunam habuit opinio quæ vult ministrum in matrimonio esse sacerdotem. Contendit porro Melchior Canus hujus sacramenti materiam esse consensum contrahentium, formam autem verba : *Ego vos conjungo*, ministrum vero sacramenti sacerdotem qui verba illa pronuntiat². Ipsi adhæserunt plus minusve Estius, Sylvius, Juenin, Tournély.

At jam certa est sententia communis, quæ sic proponitur :

V. **Ministri sacramenti matrimonii sunt ipsi contrahentes.**

Ratio est perspicua. Minister matrimonii est qui facit matrimonium, seu qui ponit causam efficientem matrimonii. Atqui, juxta *Codicem*, matrimonium facit partium consensus, can. 1081, et juxta concilium Florentinum, causa efficiens matrimonii est mutuus consensus per verba de præsentī regulariter expressus. Ergo ministri matrimonii sunt contrahentes qui præstant consensum.

Confirmatur. Si sacerdos esset minister matrimonii, nunquam valeret matrimonium nisi adsit sacerdos. Atqui valet, in certis adjunctis, matrimonium absque sacerdotis benedictione et præsentia, ut constat ex concilio Tridentino et Codice³. Ergo.

1. Cf. THOM., *ibid.*, a. 2 ad 1.

2. MELCHIOR CANO, *De Locis Theologicis*, lib. VIII, c. v, sol. 3.

3. Conc. Trid. Sess. XXIV, cap. 1; *De Reformat.*, Cod., can. 1098.

— Nec reponere amplius possunt adversarii matrimonium in illis adjunctis valere ut contractum, non autem ut sacramentum; nam Ecclesia jam determinavit inter baptizatos non posse matrimonialem contractum validum consistere, quin eo ipso sit sacramentum. Supra, art. 2, n. III.

VI. Hinc sequitur sacramentum matrimonii non habere ministros consecratos. — Contrahentes quippe sibi invicem conferunt gratiam quatenus mutuo dant et acceptant consensum, non autem quatenus specialem suscipiunt consecrationem. Quocirca, si contrahunt in statu peccati mortalis, peccant ut recipientes indigne sacramentum vivorum, non tamen novum sacrilegium committunt ut ministri.

Inferunt quoque theologi sacerdotem, si quando ex dispensatione contraheret matrimonium, non sibi ministrare hoc sacramentum quatenus est sacerdos, sed quatenus est christianus capax contrahendi seu habilis ad contrahendum.

VII. Sacerdos tamen regulariter adhiberi debet, ut testis Ecclesiæ et minister solennitatis. — Quum enim matrimonium sit *res externa*, quæ publicos effectus habet in societate ecclesiastica, debet esse quidam testis qui nomine societatis ecclesiasticæ ex officio assistat; et pariter, quum sit matrimonium *res sacra et religiosa*, debet cum quibusdam ceremoniis, quæ huic sacramento congruant, celebrari. Atqui testis ab Ecclesia ex officio deputatus est sacerdos, et pariter sacerdos est minister ceremoniarum quæ sacramentorum celebrationem comitantur. Ergo sacerdos est testis ex officio, et minister, non quidem ipsius sacramenti matrimonii, sed externæ solennitatis quæ debet sacramentum regulariter comitari.

Quapropter Ecclesia semper fuit sollicita de servanda *forma celebrationis matrimonii*¹.

1. Cf. *Cod.*, can. 1094, ss.

ARTICULUS QUINTUS

DE POTESTATE ECCLESIAE IN MATRIMONIUM

I. Principium S. Thomæ in hac materia recolendum (*Supplem.*, q. I, a. 4). — Matrimonium potest multipliciter considerari : 1° ut est in officium naturæ, sicque requisita vel impedimenta lege naturæ statuuntur ; 2° ut est sacramentum, sicque requisita vel impedimenta statuuntur a Deo, qui sacramentum instituit, vel ab Ecclesia, cui sacramentorum œconomia et cura commissa est ; 3° ut est in officium communitatis humanæ, sicque potest lex civilis quædam circa matrimonium determinare quoad effectus civiles, ut sunt jus dotis, jus hæreditatis, etc.

II. Triplex quæstio discutienda. — Quæritur imprimis an Ecclesia habeat revera potestatem constituendi pro suis subditis impedimenta dirimentia ; secundo an potestas constituendi impedimenta pro baptizatis sit solius Ecclesiæ ; an saltem pro non baptizatis possit auctoritas civilis impedimenta dirimentia constituere.

III. Prima conclusio : Ecclesia veram habet potestatem a suo Conditore acceptam constituendi pro suis subditis impedimenta etiam dirimentia. — De fide, contra hæreticos et rationalistas. Jam Waldenses potestatem Ecclesiæ quoad matrimonii impedimenta impetebant ; Lutherani et Calvinistæ, qui nonnisi rationem contractus, nullatenus autem sacramenti, in matrimonio attendunt, admittunt tantum impedimenta in *Levilico* statuta, quæ ponuntur esse juris naturalis ideoque indispensabilia.

Marcus Antonius de Dominis, ex Archiepiscopo Spalateni apostata, negat matrimonii vinculum potestati ecclesiasticæ subesse¹. Launoy, doctor Parisiensis, contendit causas matrimoniales et potestatem instituendi impedi-

1. In suo libro : *De Republica ecclesiastica*, lib. V, c. XI.

menta ad principes proprio jure pertinere, ad Ecclesiam vero nonnisi ex principum concessione vel indulgentia¹.

Hos errores renovant Pistorienses et generatim hodierni legislatores, qui de matrimonio et de divortio ferunt leges, nullo habito Ecclesiae respectu.

Potestas autem constituendi impedimenta dirimentia includitur in ipsa notione Ecclesiae prout fuit a Christo instituta.

Nam, societas supernaturalis perfecta debet ea potestate gaudere quæ impedit gravissima inconvenientia in animarum salutem et publicam tranquillitatem et pacem. Atqui potestas constituendi impedimenta ordinatur ad removenda illa inconvenientia quæ ex inconsiderata vel præproperea vel faciliori matrimoniorum celebratione provenirent. Ergo dubitandum non est Ecclesiam hac potestate pollere.

Hinc Ecclesia semper et ab initio hac potestate usa est. Jam Patres loquuntur de impedimento voti ab Ecclesia statuto, quod nuptias reddit sacrilegas : « Etiam si voluerit nubere, ait S. Ambrosius, communi lege connubii, adulterium perpetrat². »

Quapropter concilium Tridentinum definit : « Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse statuere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, A. S. (can. 4). »

Absonum est Ecclesiam hic intelligi principes sæculares, ut contendit Launoy, quasi concilium definiret principes sæculares esse infallibiles, seu non errasse !

Pius VI dannat prop. 59 Synodi Pistoriensis³, et Pius IX in *Syllabo* proscribit propositiones quæ dicunt Ecclesiam non habere potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, et eas quæ contendunt Tridentinos canones de hac re non esse dogmaticos⁴.

Diximus : *pro suis subditis*, non autem *pro his* qui sunt simpliciter extra Ecclesiam. Porro omnes baptizati,

1. In suo libro : *De Regia in Matrimonium Potestate*.

2. S. AMBROS., *Ad virg. laps.*, c. v ; P. L., xvi, 373.

3. DENZINGER, 1559.

4. DENZINGER, 1768, ss.

etiam in secta hæretica, vi baptismatis fiunt subditi Ecclesiæ, quia jam habent rem sacram, seu verum sacramentum, quod nonnisi suæ Ecclesiæ commisit Christus.

Hinc potest Ecclesia suis legibus quoad matrimonium ligare hæreticos et schismaticos, licet sæpe *id non intendat*, præsertim quoad catholicam matrimonii formam¹.

— *Objicitur* : Ecclesia non potest mutare sacramenti materiam. Atqui, si posset statuere impedimenta dirimentia, mutaret materiam sacramenti. Ergo.

Resp. : Non potest mutare *formaliter*, efficiendo ut mutua corporum traditio non sit materia sacramenti matrimonii, concedo ; non potest *materaliter* mutare, apponendo conditiones quæ impediunt mutuam corporum traditionem, nego. Contradist. min. et neg. concl. — Sicut qui mutat vinum in acetum, impedit ne adsit materia consecrationis apta, ita Ecclesia, impedimenta apponendo, efficit, ne personæ sint ad contrahendum habiles vel ne se sibi mutuo tradant.

IV. Secunda conclusio : Illa potestas inducendi impedimenta dirimentia ad solam Ecclesiam pertinet. — Plures olim theologi, ut Petrus de Soto, Catharinus, Sanchez, etc., existimarunt principes sæculares per se posse pro subditis christianis constituere impedimenta dirimentia, licet Ecclesia de facto hoc jus sibi reservaverit, Sed hodie conclusio est theologice certa.

Definit concilium Tridentinum : « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, A. S. (can. 2). » Propositio autem ita est ex sese universalis, ut significet *omnes* causas matrimoniales ad *solos* iudices ecclesiasticos pertinere. Quæ interpretatio ex ipso concilio eruitur ; nam ait matrimonia clandestina, licet fuerint a regibus declarata invalida, non tamen fuisse semper invalida, sed solum quando Ecclesia ita voluerit².

Plures Pontifices, ut Benedictus XIV, Pius VI, Pius IX, Leo XIII, hanc etiam interpretationem dederunt, ita ut

1. Cf. *Cod. Jur. can.*, can. 1099, § 2.

2. Sess. XXIV, cap. 1, *De Reform. matrim.*

Codex absolute pronuntiet : « Eidem supremæ auctoritati (ecclesiasticæ) *privative* jus est alia impedimenta matrimonium impediencia vel dirimentia pro baptizatis constituendi per modum legis sive universalis sive particularis¹. »

Ratio theologica sat liquet : Ideo Ecclesia hanc sibi potestatem attribuit, quia matrimonium est sacramentum. Atqui sacramentorum cura soli Ecclesiæ competit. Ergo hæc potestas constituendi impedimenta est solius Ecclesiæ.

V. De tertia autem quæstione controversia inter catholicos libere agitur.

Posse principes sæculares statuere impedimenta dirimentia pro subditis non catholicis, docuerunt auctores non pauci, præsertim Schmalzgrueber². Nam, aiunt, ubi matrimonium non est sacramentum, habet tantum rationem contractus. Atqui principes sæculares possunt leges etiam irritantes de contractibus ferre. Ergo possunt impedimenta etiam irritantia ferre circa matrimonium.

Multi vero, præsertim hodie, negant. Nam nuptiale vinculum fuit semper *res sacra*, ut exponit Leo XIII in encyclicis *Arcanum*, et idcirco ad potestatem sæcularem non spectat leges ferre circa ipsum vinculum, sed tantum circa effectus mere civiles et externos. Et, quia, hodie saltem, Deus non vult auctoritatem civilem quæ circa res sacras non sit Ecclesiæ suæ subjecta, nequit agnoscere auctoritatem mere civilem quæ de re tam sacra, ut est matrimonium, leges irritantes possit valide ferre.

Expositis utriusque sententiæ momentis, concludit P. Pesch : « Sententia, quæ affirmat illam potestatem principis civilis, pro se habere videtur majorem auctoritatem externam. Sententia vero negans melioribus rationibus internis niti videtur³. »

VI. Generalis conclusio pro pietate. — Quamquam ma-

1. Can. 1038, § 2. — Cf. can. 1040.

2. Cf. Card. GASPARRI, *De Matrim.* I, p. 169.

3. PESCH., op. cit., n. 895.

trimonium est magnum sacramentum, majus quid est unio Christi cum Ecclesia vel unio Dei cum anima fidei... Recogitent igitur omnes, sive in statu conjugali sive in statu virginitatis vel cœlibatus vitam piam agant, cuncta terrena raptim transire gaudia, atque idcirco totis viribus tendendum esse ad illam supremam ac permanentem unionem, quæ erit indeficiens felicitas, dum sine fine, concinent beati omnes : *Adhærere Deo bonum est !...*

INDEX RERUM ANALYTICUS

Praefatio VII

TRACTATUS DE DEO CREATORE ET GUBERNATORE

QUÆSTIO PRIMA

De Deo Prima omnium Causa

ARTICULUS PRIMUS

De Deo prima causa omnium efficiente

- I. Sensus quæsitæ. — II. Errores. — III. Testimonia scripturistica. — IV. Testimonia patristica. — V. Documenta ecclesiastica. — VI. Argumenta quæ demonstrant omne ens, quod quocumque modo est, a Deo causari. — VII. Solvitur difficultas. — VIII. Argumenta quæ probant materiam esse a Deo creatam. — IX. SS. Patres arguunt ex conditione materiæ et ex natura Dei. 1

ARTICULUS SECUNDUS

De Deo prima causa omnium exemplari

- I. Triplex conclusio stabilienda. — II. De exemplarismo platónico. — III. Vera notio causæ exemplaris. — IV. Prima conclusio : Deus est prima causa exemplaris omnium rerum. — V. Hinc sequitur illa exemplaria esse ipsam divinam essentiam cognitam ut imitabilem et participabilem ad extra. — VI. Secunda conclusio : Licet Deus sit primum exemplar, sunt tamen in creatis quædam exemplaria rerum. 12

ARTICULUS TERTIUS

De Deo causa omnium finali

- I. Principium S. Thomæ, quo varii errores excluduntur. — II. Prima conclusio : Deus mundum condidit non ex indigentia vel necessitate, sed liberrime, ad bonitatem suam communicandam ; ita ut bonitas divina sit finis omnium. — III.

Hinc colligitur Deum esse maxime liberalem. — IV. Secunda conclusio : Duplex fuit in rerum productione finis : unus principalis et ultimus, qui est gloria Dei externa, alter vero secundarius et proximus, qui est perfectio creaturæ, ac signanter felicitas creaturæ rationalis, — V. Inde solvitur difficultas et eruitur Deum non posse egoismi seu philautiæ argui. — VI. Inde quoque liquet finem creationis ultimum, scilicet Dei gloriam, et finem proximum, nempe creaturæ rationalis felicitatem, arcte et intime connecti. — VII. Inde tandem eruitur requiri ad creationis finem ut adsint in mundo creaturæ rationales. 16

QUÆSTIO SECUNDA

De modo emanationis rerum a primo Principio seu de Creatione

ARTICULUS PRIMUS

De ipso creationis dogmate

- I. De genuino creationis conceptu. — II. Notio creationis ex concilio Vaticano. — III. Apud Patres. — IV. Probationes quæ ostendunt ipsum creationis factum. — V. Hinc sequitur creationem non esse mutationem, licet intelligatur et significetur ut mutatio. — VI. Inde quoque colligitur creationem active sumptam esse actionem divinam, passive autem sumptam esse relationem realem ac prædicamentalem, quæ creaturam refert ad Deum ut ad principium sui esse. — VII. Quapropter creatio passive sumpta est in creatura et est creatura. — VIII. Inde tandem concluditur ea quæ proprie creantur esse subsistentia. 21

ARTICULUS SECUNDUS

Cui competat creare

- I. Triplex quæstio. — II. Prima conclusio : De fide est solum Deum esse creatorem. — III. Secunda conclusio : Intrinsece repugnat ut creaturæ communicetur virtus creandi per modum causæ principalis. — IV. Tertia conclusio : Implicat quoque creaturam creare posse etiam ut causam instrumentalem. — V. Utrum creare sit alicui personæ divinæ proprium, an toti Trinitati commune. — VI. Creatio est communis tribus personis. — VII. Creatio convenit personis secundum id quod est essenziale et commune. — VIII. Creatio tamen personis convenit ordine quodam. — IX. Processiones personarum necessariae sunt ut Deus creet. — X. Hinc intelligi-

tur qua ratione creatio per appropriationem unicuique personæ specialiter attribuat. — XI. Ex his principiis colligitur quomodo in omnibus creaturis inveniatur aliqua SS. Trinitatis repræsentatio : in creaturis quidem irrationalibus per modum *vestigii*, in creaturis autem rationalibus per modum *imaginis*. — XII. Hinc demum concluditur creationem non admisceri operibus naturæ nec a fortiori operibus artis.. 28

QUÆSTIO TERTIA

De Principio durationis rerum creatarum

ARTICULUS PRIMUS

Utrum universitas creaturarum semper fuerit

- I. Errores. — II. Fides catholica. — III. Rationes theologicæ. — IV. Quo sensu dicatur Deus creasse in principio. 38

ARTICULUS SECUNDUS

De possibilitate creationis ab æterno

- I. Quo sensu concedi debeat : « mundum incepisse est articulus fidei ». — II. De quæstione autem controversa, an possit ratio demonstrare repugnantiam creationis ab æterno, neque Scriptura neque Patres aliquid certi decernunt. — III. Theologi priores vel coævi S. Thomæ. — IV. Theologi post S. Thomam. — V. Quid concludendum..... 42

QUÆSTIO QUARTA

De rerum distinctione

ARTICULUS PRIMUS

De ipsa rerum distinctione et inæqualitate ac mundi unitate

- I. Quadruplex errorum classis. — II. Fides catholica. — III. Rationes theologicæ. — IV. Sicut distinctionis, ita et inæqualitatis rerum causa est Deus. — V. De mundi unitate. — Mundus est unus, non quidem unitate substantiæ, sed unitate ordinis. — VI. Licet autem Deus crearet alios et innumeros mundos, nostro perfectiores, haberent semper aliquam unitatem ordinis..... 47

ARTICULUS SECUNDUS

De malo

- I. Quæstio dogmatica. — II. Definitio mali ex ratione boni accipitur. — III. Bonum et malum in moralibus. — IV. Hinc omnino liquet bonum non esse naturam, sed omnem naturam esse bonam. — V. Inde etiam apparet qua ratione bonum dicatur agere. — VI. Malum existit realiter in mundo non ut ens quoddam positivum, sed ut realis privatio seu realis corruptio. — VII. Ex quibus iterum sequitur malum esse in bono tamquam in subjecto. — VIII. Malum non potest totaliter destruere bonum; sed, licet removeat totaliter bonum sibi oppositum, nunquam tamen destruit subjectum in quo est, neque totaliter destruit habilitatem subjecti ad bonum tametsi minuat. — IX. In præsentī statu naturæ lapsæ malum creaturæ rationalis est pœna vel culpa. — X. Plura notatu digna. — XI. Culpa plus habet de ratione mali quam pœna 52.

ARTICULUS TERTIUS

De causa mali

- I. Malum nonnisi a bono causatur. — II. Bonum potest esse mali causa materialis, seu subjectum; causa autem efficiens, non per se, sed per accidens; causam vero formalem et finalem malum non habet. — III. Deus nullo modo est causa mali culpæ; est autem causa mali physici et pœnæ non per se, sed per accidens. — IV. Corollaria. — V. Repugnat existere summum malum quod sit malorum omnium causa prima. . . 60

QUÆSTIO QUINTA

Conspectus syntheticus totius doctrinæ catholicæ de Creatione

- I. De fide est Deum esse unum universorum *principium* a mundo distinctum. — II. De fide est Deum esse mundi conditorem per creationem stricte dictam. — III. De fide est non dari materiam improductam et Deo coæternam. — IV. De fide est Deum creasse non ex *necessitate*, sed liberrimo consilio. — V. De fide est Deum creasse non ex indigentia, non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad *manifestandam* perfectionem suam per bona quæ creaturis impertitur. — VI. Est de fide *solum* Deum esse creatorem; est doctrina certa, licet non definita, nullam creaturam posse adhiberi a Deo ut causam creationis principalem; est doctrina communior creaturam non posse adhiberi ut instru-

mentum creationis. — VII. Est de fide mundum non esse ab æterno, sed incepisse, seu conditum esse in principio temporis; licet de possibilitate æternæ creationis libere disputetur. — VIII. De fide est Deum esse auctorem distinctionis et inæqualitatis rerum. — IX. De fide est omnem creaturam esse bonam, Deumque nullatenus esse posse auctorem mali culpæ, sed solum mali physici et pœnæ, quod tamen ad finem altiorem ordinat. — X. Quid vero dicendum de cognoscibilitate creationis. — XI. At, si cognoscibilitas non est definita, eruitur tamen ex concilio, ut conclusio certa. — XII. Est doctrina Ecclesiæ angelos et mundum corporeum conditos fuisse *simul*. — XIII. Quæstionem de diebus genesiacis Ecclesia non solvit, sed libertatem concedit exegetis qui veritatem Scripturæ inconcussam tenent. — XIV. Nec etiam quæstionem de origine specierum solvit fides, quæ tamen excludit evolutionem mere passivam, cum naturali tantum causarum irrationalium et fortuitarum concursu. Ad hominem quod attinet, evolutio absoluta repugnat doctrinæ catholicæ. — XVI. De antiquitate mundi Ecclesia nihil determinavit, sed non sinit antiquitatem hominis indefinite augere. 65

QUÆSTIO SEXTA

De Deo Gubernatore

ARTICULUS PRIMUS

De gubernatione rerum in communi

I. Notio et definitio. — II. Errores. — Doctrina fidei. — III. Prima conclusio: Deus mundum quem condidit sapientissime gubernat. — IV. Hinc pietatis corollarium. — V. Secunda conclusio: Finis ultimus gubernationis mundi est aliquid mundo extrinsecum, licet fines intermediarii sint aliquid intrinsecum. — VI. Tertia conclusio: Unus est mundi rector et gubernator. — VII. Quarta conclusio: Gubernationis effectus principalis est unus, scilicet assimilatio ad bonum divinum; effectus autem generales sunt duo, nempe conservatio et motio ad bonum; effectus demum in particulari sunt nobis innumerabiles. — VIII. Quinta conclusio: Omnia etiam infima et minima divinæ gubernationi subduntur. — IX. Sexta conclusio: Omnia immediate gubernantur a Deo quantum ad rationem gubernationis: sed quoad gubernationis executionem, etiam causarum secundarum consortium Deus adhibet. — X. Septima conclusio: Nihil potest evenire præter ordinem gubernationis generalis qua Deus ad finem ultimum omnia disponit: aliquid tamen potest contingere præter

ordinem gubernationis particularis, qua Deus causas particulares ad finem particularem dirigit. — XI. Octava conclusio : Nihil renititur, seu obedit quasi reluctans, ordini gubernationis divinæ in communi ; sed tantum in speciali. 72

ARTICULUS SECUNDUS

De conservatione rerum

- I. Notio. — II. Quæstiones solvendæ. — III. Prima conclusio : Creaturæ jugi et directo ac positivo influxu Dei conservantis indigent, ut in accepto esse perseverent. — IV. Secunda conclusio : Conservatio rerum a Deo non est per aliquam novam actionem, sed per continuationem actionis qua dat esse. — V. Tertia conclusio : Omnia conservantur immediate a Deo in esse ; quædam quidem a Deo solo, quædam vero mediantibus causis secundis. — VI. Quarta conclusio : Licet possit Deus omnia in nihilum redigere, nihil tamen unquam in nihilum rediget. — VII. Corollarium 89

ARTICULUS TERTIUS

De mutatione creaturarum a Deo

- I. Ordo quæditorum. — II. Prima conclusio : Potest Deus immediate movere materiam ad formam. — III. Secunda conclusio : Deus potest quocumque motu corpora immediate movere. — IV. Tertia conclusio : Deus movet immediate intellectum creatum. — V. Quarta conclusio : Proprium est Dei movere efficaciter voluntatem, sive moraliter, per modum objecti, sive efficienter, interius eam inclinando. — VI. Solvitur difficultas de motore extrinseco. 86

ARTICULUS QUARTUS

Utrum Deus operetur in omni operante

- I. Duo extremi errores. — II. Prima conclusio : Occasionalismus est omnino rejiciendus. — III. Secunda conclusio : Præter creationem et conservationem, admittendus est *immediatus* Dei influxus in causis secundis, quoties actu operantur. — IV. Qualis autem debeat esse influxus, an prævius an vero simultaneus tantum ? — Exponuntur sententiæ. — V. Tertia conclusio : Influxus divinus quo indigent causæ secundæ ad operandum est prævius et physicus, qui creaturam etiam liberam præmoveat et prædeterminet ad singulos actus, secundum modum qui creaturæ convenit, et intacta libertate. — Probatur ex S. Thoma. — VI. Probatur ex Catechismo Concilii Tridentini. — VII. Probatur argumentis metaphysicis.

— Imprimis ex actuali dependentia cujuslibet causæ creatæ a prima Causa. — VIII. Confirmatur ex eo quod, sublata præmotione, nequeat causa secunda constitui in ratione principii in actu secundo causantis — IX. Probatur ex ipsa ratione primi Motoris. — X. Probatur ex eo quod esse sit effectus Dei proprius quem creatura nequit attingere nisi ut instrumentum a Deo præmotum. — XI. Probatur demum ex eo quod sublata prædeterminatione physica maxima actualitas Deo subtrahatur 90

TRACTATUS DE HOMINE

QUÆSTIO PRIMA

De Hominis Natura

ARTICULUS PRIMUS

Doctrina catholica et theologica de vera natura animæ humanæ

- I. Doctrina catholica supponit animam non esse accidens aut potentiam corporis, aut complexionem virium, sed substantiam singularem ac simplicem, a corpore et corporum viribus plane diversam. — II. Est dogma catholicum animam humanam esse proprie spiritualem seu subsistentem. — Testimonium Scripturæ. — III. Traditio catholica semper fuit constans et unanims. — IV. Probatio autem illa evidens multipliciter efficitur. — V. De fide est animam humanam esse incorruptibilem et immortalem. — VI. Imo sola ratio potest apodictice demonstrare animam immortalem esse. — VII. Ex doctrina catholica colligitur animam non esse ipsum hominem, nec ejusdem esse speciei cum angelo. — 101

ARTICULUS SECUNDUS

Doctrina catholica et theologica de uniome animæ et corporis

- I. Qua ratione possit hæc quæstio ad fidem referri. — II. Fundamenta scripturistica et patristica. — III. Definitiones et declarationes Ecclesiæ. — IV. Ex quibus documentis colligi debent plura. — V. Quinam errores his documentis excluduntur. — VI. Rationes theologicæ. — VIII. Pro solutione difficultatum. — IX. Dogma catholicum est animam intellectivam multiplicari secundum multiplicationem corporum, seu tot animas esse quot corpora. — X. De fide est non esse in homine nisi *unam* animam intellectivam; est autem doctrina cum dogmate ita conjuncta ut hujus videatur legitima solaque interpretatio, esse in homine unum vitæ principium,

animam scilicet rationalem, a quo corpus quoque et motum et vitam omnem et sensum accipiat. — XI. Est doctrina S. Thomæ, quæ veluti *norma tuta* est proponenda, unam esse in homine formam substantialem, scilicet animam rationalem, per quam habet homo ut sit homo et animal et vivens et corpus et substantia et ens..... 113

ARTICULUS TERTIUS

Doctrina catholica et theologica de potentiis animæ

- A. Sententia quæ tenet reale vigere discrimen inter animæ essentiam et facultates, non solum fidei congruit, sed et necessaria videtur ad explicandam catholicam doctrinam de ordine supernaturali. — II. Traditio catholica. — III. Ratio autem et ipsum discrimen probat et modum quo facultates procedant congruenter explicat. — IV. Ad originem idearum quod attinet, Ecclesia, licet non imponat doctrinam aristotelico-thomisticam, illam tamen maxime commendat et e regione plura systemata ideologica tamquam falsa reprobant. V. De voluntate autem humana, Ecclesia profitetur ipsam vera libertate gaudere : quæ libertas tum Scriptura tum ratione probari potest. — VI. Argumenta porro quibus ratio probat libertatem sunt triplicis generis..... 123

QUÆSTIO SECUNDA

De Hominis Productione et Elevatione

ARTICULUS PRIMUS

Doctrina catholica et theologica de hominis productione

- A. Sententiæ de origine animarum. — II. De fide est animam humanam non esse emanationem divinæ substantiæ. — III. « Hæreticum est dicere quod anima intellectiva traducatur cum semine. » — IV. Doctrinam quoque catholicam lædit traducianismus spiritualis, seu generationismus, quacumque forma proponatur. — V. De mente sanctorum Patrum. — VI. Est doctrina vere catholica animam humanam a solo Deo immediate creari. — VII. De tempore autem quo anima producitur, certum est ipsam non exstitisse ante corpus, sed tunc a Deo creari. quando corpori infunditur. — VIII. De momento tandem quo anima infunditur libere disputatur. — IX. Est doctrina omnino tenenda, corpus protoparentum fuisse a Deo immediate formatum. — X. Est doctrina catholica genus humanum ex uno protoparente Adamo ortum habuisse. — XI. Difficultates fieri solitæ nihil evincunt.. 129

ARTICULUS SECUNDUS

De hominis elevatione

- I. De fide est hominem non fuisse relictum in statu naturæ puræ, sed elevatum ad ordinem supernaturalem. — II. Status ille merito dicitur rectitudinis et integritatis. — III. Inter hæc dona quædam sunt supernaturalia quoad essentiam, quædam vero supernaturalia quoad modum tantum. — IV. Licet autem potuisset separari præfata integritas a gratia sanctificante, reapse tamen fuit ipsi annexa; ita ut gratia sanctificans sit radix et ratio primaria omnium donorum quæ veniunt nomine *justitiæ originalis*. — V. De quadam recenti controversia. — VI. Inde quoque intelligitur qua ratione passionibus fuerint in protoparente. — VII. Qua ratione fuerint in Adamo virtutes. — VIII. An et qua ratione opera primi hominis fuerint efficaciora ad merendum quam opera nostra. — IX. Brevis conspectus historicus doctrinæ de justitia originali. — X. Doctrina hodie certa et tenenda. 141

TRACTATUS DE PECCATO ORIGINALI

QUÆSTIO PRIMA

De existentia Peccati Originalis

ARTICULUS PRIMUS

De ipso protoparentum lapsu

- I. Dogma catholicum de originali peccato multa complectitur. — II. Est dogma catholicum protoparentes transgressos esse divinum præceptum. — III. Ad dogma fidei etiam pertinet grave fuisse peccatum protoparentum. — IV. Imo nec videtur possibile ut primum primi hominis peccatum esset veniale dumtaxat. — V. Peccatum illud non fuit simpliciter et absolute gravissimum omnium peccatorum, sed tamen secundum quid. — VI. Peccatum Evæ fuit simpliciter gravius peccato Adæ, secundum quid tamen Adæ peccatum fuit gravius. — VII. Ex diversis argumentis colligitur primum peccatum protoparentum fuisse superbiam. — VIII. Quid vero per superbiam appetierint protoparentes. — IX. Qua ratione dicatur mulier seducta in prævaricatione, non autem vir. — X. De poenis peccati protoparentum. — XI. De poenitentia et salute protoparentum 153

ARTICULUS SECUNDUS

De traductione peccati protoparentum in posteros

- I. Notio peccati originalis. — II. Errores. — III. Conclusio : Secundum fidem catholicam tenendum est peccatum originale in posteros Adæ traduci non solum quoad pœnalitates præsentes, sed etiam quoad ipsum peccatum quod mors est animæ. — Probationes ex veteri Testamento. — 1º Ex narratione lapsus. — IV. 2º Ex psalmo L : Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in peccatis concepit me mater mea. — V. 3º Ex textu Job : Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? — Nonne tu qui solus es ? — VI. 4º Ex tota œconomia veteris Testamenti et traditione populi Israelitici. — VII. Testimonia Novi Testamenti, 1º Ex Evangelio. — VIII. 2º Ex S. Paulo ad Romanos, v. 12-19. — IX. Traditio catholica. 1º Ex praxi Ecclesiæ. — X. 2º Testimonia scripta ante exortam hæresim pelagianam. — XI. Difficultas ex S. Chrysostomo. — XII. 2º Post exortam controversiam apud Augustinum. — XIII. 3º Ex declarationibus et definitionibus Ecclesiæ. — XIV. 4º Ex tota œconomia christiana. — XV. Confirmari aliquatenus potest ex diversis populorum traditionibus. — XVI. Suaderi *probabiliter* potest ex miseriis et defectibus hujus vitæ. — XVII. Quædam distinctiones pro difficultatum solutione. — . 162

QUÆSTIO SECUNDA

Explicatio dogmatis

ARTICULUS PRIMUS

De natura seu essentia peccati originalis

- I. Variæ opiniones recensentur. — II. Prima conclusio : Peccatum originale, juxta fidem catholicam, habet veram peccati proprie dicti rationem. — III. Secunda conclusio : Doctrina catholica est originale peccatum in nobis esse aliqua ratione voluntarium. — IV. Qua ratione habeatur connexio cum voluntate Adami. — Controversia de capite *naturali* et capite *moralis* ac *juridico*. — V. Quapropter melior formula videtur, quæ dicit protoparentem fuisse *caput naturæ elevatæ*. — VI. Hinc erruitur peccatum originale non esse voluntarium per viam demeriti, sed per viam traductionis. — VII. Inde quoque deducitur peccatum originale esse minimum in ratione voluntarii, et ideo minorem ipsi deberi pœnam positivam quam peccato actuali, etiam veniali. — VIII. Tertia conclusio : Peccatum originale non consistit in substantia

animæ corrupta neque in morbida qualitate ab Adamo in posteros transfusa. — IX. Quarta conclusio : Peccatum originale nequit consistere in ipsa dispositione ad concupiscendum vel peccandum. — X. Quinta conclusio : Peccatum originale nequit in concupiscentia consistere formaliter, sed materialiter dumtaxat. — XI. Sexta conclusio : Peccatum originale non consistit in habitu inclinante hominem in bonum commutabile ut in ultimum finem, neque est habitus proprie dictus, sed inordinata dispositio. — XII. Septima conclusio : Peccatum originale non consistit in peccato actuali Adami extrinsece nobis imputato nec in reatu pœnæ. — XIII. Octava conclusio : Peccatum originale consistit essentialiter in privatione iustitiæ originalis ; ita quidem, ut concupiscentia se habeat ut materiale et privatio gratiæ originalis ut formale, et ut illa privatio dicatur et sit nobis voluntaria per connexionem cum voluntate Adami capitis naturæ elevatæ. — XIV. Brevis conspectus historicus. — XV. Concludendum tandem mentem Ecclesiæ non esse hodie dubiam 181

ARTICULUS SECUNDUS

De modo quo traducitur peccatum originale

- I. Doctrina catholica est peccatum originale traduci per generationem seu propagationem. — II. Principium S. Thomæ. — III. Quomodo generatio activa possit animam inficere. — IV. Ratio igitur profunda desumitur ex unionem substantiali animæ cum corpore. — V. Hinc intelligitur cur dicat S. Thomas semen concurrere instrumentaliter ad transfusionem peccati originalis. — VI. Eadem ratione intelligitur quodnam sit subjectum peccati originalis. — VII. Ex iisdem principiis solvitur quæstio utrum, si quis ex humana carne formaretur miraculose, immunis esset ab originali peccato. — VIII. Quid vero si, Adamo in iustitia perseverante, Eva sola peccavisset. — IX. E converso, Eva non peccante, sed peccante Adamo, posteri contraherent peccatum originale. X. Utrum si Adam ante peccatum genuisset filios, illi eorumque posterii originale peccatum contraxissent ? — XI. Utrum vero Adamo non peccante sed peccante uno ex posteris, istius filii peccatum originale contraherent ? — XII. Ex statutis principiis colligitur alia primi parentis peccata non traduci in posteros. — XIII. Inde tandem concluditur Adamum pœnitentem et iterum in gratia constitutum non posse suis posteris reparare gratiam 196

ARTICULUS TERTIUS

De effectibus peccati originalis

- I. Effectus primi peccati in protoparentibus. — II. Quoad posteros, doctrina catholica est Adamum nobis perdidisse et dona supernaturalia et gratiam sanctificantem. — III. Doctrina quoque catholica est ærumnas præsentis vitæ et mortem corporis esse peccati originalis pœnam. — IV. Doctrina etiam catholica est hominem per Adæ peccatum fuisse secundum corpus et animam in deterius commutatum; liberum tamen arbitrium non fuisse extinctum, viribus licet attenuatum et inclinatum. — V. Pro altera vita, de fide est decedentes cum solo originali ad infernum descendere ac visione beatifica privari. — VI. Pro solutione difficultatum et concordia illius dogmatis cum ratione, recolere sufficit dogma illud non repugnare ex parte Dei, nec ex parte naturæ humanæ, nec ex parte transmissionis. 204

TRACTATUS DE BAPTISMO

QUÆSTIO PRIMA

De ipso Sacramento Baptismi

ARTICULUS PRIMUS

De notione et institutione sacramenti baptismi

- I. De ipso vocabulo. — II. Aliæ denominationes. — III. Baptismus sumptus pro eo quod est sacramentum tantum consistit proprie in ablutione sub determinata verborum forma. — IV. De institutione baptismi a Christo facta. — V. Prima conclusio : De fide est baptismum habere rationem veri sacramenti ab ipso Christo instituti. — VI. Secunda conclusio : Baptismus institutus fuit in ipso Christi baptismo ; licet ejus efficacia a passione derivetur et ejus necessitas nonnisi post sufficientem Evangelii promulgationem inceperit. — VII. Hinc colligitur perfecta baptismi definitio 207

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma baptismi

- I. Errores de materia baptismi. — II. Prima conclusio : Ex institutione divina aqua est propria materia baptismi. — III. Secunda conclusio : In qualibet aqua, qualitercumque transmutata, dummodo non solvatur species aquæ, potest fieri

baptismus; si vero solvatur species aquæ, non potest fieri baptismus. — IV. Tertia conclusio : Ad valorem baptismi requiritur ut forma exprimat et ipsum baptizandi actum et subjectum et distinctam SS. Trinitatis invocationem; ideoque sola valida forma est : Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. — V. Quarta conclusio : Baptismus in solo Christi nomine collatus non est validus; imo probabilius est nunquam, ne ex dispensatione quidem, validum fuisse, ita ut nunquam in solo Christi nomine baptizaverint Apostoli. — V. Quædam normæ pro praxi. 213

ARTICULUS TERTIUS

De applicatione materiæ et formæ ac de ritu baptismi

- I. Diversa Ecclesiæ praxis. — II. Prima conclusio : Ad valorem baptismi sufficit exterior corporis ablutio, quocumque modo fiat, sive per immersionem, sive per infusionem, sive per aspersionem. — III. Normæ pro praxi. — IV. Secunda conclusio Trina immersio vel trina infusio non ad validitatem, sed solum ad liceitatem requiritur. — V. Tertia conclusio : Baptismus semel valide collatus nec licite nec valide iterari potest. — VI. De ceremoniis baptismi. 221

ARTICULUS QUARTUS

De his quæ possunt supplere baptismum aquæ

1. Ratio distinguendi tria baptismata. — II. Prima conclusio : Baptismus sanguinis, seu martyrium, supplet baptismum aquæ tam in adultis quam in parvulis, quoad remissionem culpæ et pœnæ. — III. De modo quo baptismus sanguinis operatur. — IV. Secunda conclusio : Baptismus flaminis, seu charitas vel contritio perfecta cum voto baptismi, supplet baptismum fluminis. — V. Tertia conclusio : Baptismata sanguinis et flaminis nunquam sunt sacramentum nec suppleant id quod est res et sacramentum. — VI. Quarta conclusio : Ratione gratiæ quam confert, baptismus sanguinis est potior utroque alio. 229

QUÆSTIO SECUNDA

De Ministris Baptismi

ARTICULUS PRIMUS

De ministro solennitatis in baptismo

- I. Duplex minister solennitatis. — II. Prima conclusio : Ad diaconum non pertinet, quasi ex officio tradere sacramentum

baptismi, sed in collatione hujus sacramenti et aliorum assistere et ministrare majoribus. — III. Secunda conclusio : Omnis et solus sacerdos est minister solemnitatis ordinarius baptismi. — IV. Tertia conclusio : Ad licitatem in casibus ordinariis requiritur in ministro solemnitatis jurisdictio. . . 237

ARTICULUS SECUNDUS

De ministris necessitatis

- I. De laicis. — II. De mulieribus. — III. Utrum non baptizatus possit sacramentum baptismi conferre. — IV. Utrum possint plures unum hominem baptizare. — V. De patrinis. 240

QUÆSTIO TERTIA

De suscipientibus Baptismum

ARTICULUS PRIMUS

De necessitate baptismi

- I. Principium quo S. Thomas probat obligationem recipiendi baptismum. — II. Errores. — III. Conclusio : Baptismus aquæ, post sufficientem evangelii promulgationem, est, ex positiva Dei institutione, omnibus necessarius necessitate medii ad salutem : adultis quidem in re vel saltem in voto, infantibus vero in re extra casum martyrii ; insuper est adultis necessarius necessitate præcepti. — Probatio scripturistica. — IV. Traditio patristica. — V. Declarationes Ecclesiæ. — VI. Ratio theologica quæ ostendit utramque necessitatem et medii et præcepti. — VII. A quonam tempore incepit obligatio vel necessitas baptismi. — VIII. Quid sit de exceptionibus sentiendum. — IX. Hac necessitate probe intellecta, solvitur quæstio an sit baptismus nec ne differendus. — 244

ARTICULUS SECUNDUS

De peccatoribus

- I. Status et conscientia peccati non obstant receptioni baptismi, sed obstat propositum persistendi in peccato ; et sic peccatoribus non est sacramentum baptismi conferendum. — II. Dispositio in peccatore requisita est attritio supernaturalis. — III. Ei qui baptizatur, pro quibuscumque peccatis non est aliqua satisfactio injungenda. — IV. A baptizatis non requiritur specialis confessio peccatorum ; sed sufficit generalis quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenuntiant Satanæ et pompis ejus. — V. An tamen debeat fieri confessio quando baptismus dubie collatus iteratur. — VI. In adultis requiritur

intentio suscipiendi sacramentum baptismi. — VII. Ad recipiendum totalem sacramenti effectum, scilicet et gratiam et characterem, recta fides ex necessitate requiritur in baptizato; non autem ad recipiendum sacramentum tantum aut characterem tantum. 254

ARTICULUS TERTIUS

De pueris

- I. Plures quæstiones hac de re solvendæ. — II. Conclusio : Non tantum pueri sunt capaces baptismi, sed etiam eos baptizari et necessarium et conveniens est. — III. De pueris Judæorum et aliorum infidelium. — IV. Utrum pueri in maternis uteris positi sint baptizandi. — V. De amentibus et furiosis... 260

QUÆSTIO QUARTA

De Effectibus Baptismi

ARTICULUS PRIMUS

De remissione culpæ et pænæ

- I. Errores. — II. Prima conclusio : Baptismus, secluso obice, omnia peccata delet, tam originale quam actualia. — III. Secunda conclusio : Per baptismum remittitur non tantum pœna æterna, sed et pœna temporalis pro peccatis coram Deo debita. — IV. Tertia conclusio : Baptismus non aufert pœnalitates hujus vitæ pro præsentibus, sed habet virtutem illas auferendi et reapse auferet a justis in resurrectione. 266

ARTICULUS SECUNDUS

De infusione gratiæ et virtutum

- I. Doctrina catholica de illa quæstione. — II. Convenienter attribuantur baptismi incorporatio in Christo, illuminatio, fecunditas operum. — III. Parvuli recipiunt in baptismo, non modo characterem, sed et gratiam et virtutes quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum. — IV. Hinc intelligitur quomodo effectus baptismi sit apertio januæ regni cœlestis. — V. De caractere 271

ARTICULUS TERTIUS

De modo quo baptismus effectus suos producit

- I. Baptismus eundem producit effectum æqualiter dispositis, inæqualem vero inæqualiter dispositis. — II. De fictione. — III. Fictio sumpta pro simulata intentione absolute invalidat sacramentum; fictio vero sumpta sensu mox explicato non impedit impressionem characteris, sed impedit infusionem gratiæ sanctificantis. — IV. Baptismus fide susceptus, remoto per subsequentem dispositionem obice, ita reviviscit ut gratiam conferat et omnia peccata ante baptismum vel in baptismo sed non post baptismum commissa remittat, tum quoad culpam tum quoad pœnam. — V. Conclusio tractatus de Baptismo. 276

TRACTATUS DE CONFIRMATIONE

ARTICULUS PRIMUS

De ipsa ratione sacramenti seu de divina confirmationis institutione

- I. Duplex quæstio distinguenda. — II. Conclusio : De fide est confirmationem esse verum ac proprie dictum Novæ Legis sacramentum. — Probatio scripturistica. — III. Traditio. — IV. Declarationes Ecclesiæ. — V. Ratio theologica S. Thomæ. — De institutione confirmationis a Christo facta. — VII. Hinc colligitur qua ratione sit necessarium confirmationis sacramentum. — VIII. Diversa nomina hujus sacramenti. 279

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma hujus sacramenti

- I. Conspectus historicus. — II. Hinc problema solvendum. — Sententiæ. — III. Quid extra controversiam esse debet. — IV. Solutio præferenda. — V. Oleum debet esse benedictum seu consecratum ab episcopo. — VI. De forma hujus sacramenti. — VII. De forma confirmationis in Ecclesia Græca. 287

ARTICULUS TERTIUS

De effectibus hujus sacramenti

- I. Vetus Traditio de caractere confirmationis. — II. Declarationes

Ecclesiæ. — III. Ratio qua S. Thomas ostendit imprimi in confirmatione characterem distinctum a characterē baptismali. — IV. Hinc colligitur characterem confirmationis esse potentiam præsertim activam. — V. Character confirmationis ex necessitate præsupponit characterem baptismalem. — VI. Sacramentum confirmationis confert ex opere operato gratiam sanctificantem; non quidem primam, nisi per accedens, sed secundam et specialem, nempe gratiam confortantem ad firmitatem justitiæ et ad robur spiritualis pugnæ. — VII. Qua ratione gratia confirmationis dicatur specialis. 295

ARTICULUS QUARTUS

De subjecto confirmationis

I. Quoad validitatem. — II. Quoad liceitatem, varia fuit Ecclesiæ praxis. — III. S. Thomas ostendit confirmationem secundum se omni ætati convenire. — IV. Etiam morituris hoc sacramentum est conferendum. — V. Determinationes Ecclesiæ. — VI. Subjectum hujus sacramenti convenienter signatur chrismate signo crucis in fronte. — VII. Quibusnam necessaria sit confirmatio 301

ARTICULUS QUINTUS

De ministro confirmationis

I. De accidentali ministerio quod præstant patrini. — II. Quæstiones de ministro vero confirmationis. — III. Errores de ministro ordinario. — IV. Prima conclusio: De fide est solum episcopum esse ordinarium sanctæ confirmationis ministrum. — V. Secunda conclusio: Extraordinarius confirmationis minister est presbyter, cui vel jure communi vel peculiari Sedis Apostolicæ indulto ea facultas concessa sit. — VI. Quid vero addat Summus Pontifex potestati ordinariæ simplicis presbyteri dum illum constituit ministrum confirmationis extraordinarium. — VII. Concludimus. — VIII. Tertia conclusio: Delegare simplici sacerdoti potestatem confirmandi requirit *supremam jurisdictionem* in Ecclesia, ac proinde ita ad Summum Pontificem pertinet, ut invalida sit censenda concessio a solo episcopo facta. — IX. De ritu hujus sacramenti. — 304

TRACTATUS DE PŒNITENTIA

QUÆSTIO PRIMA

De ipso Pœnitentiæ Sacramento

ARTICULUS PRIMUS

De existentia sacramenti pœnitentiæ

- I. Diversa nomina quibus hoc sacramentum insignitur. — II. Errores. — III. Veritas catholica plura capita complectitur. — IV. Prima conclusio : Est in Ecclesia Christi potestas, non solum Apostolis sed et ipsorum successoribus concessa, remittendi peccata post baptismum commissa. — V. Secunda conclusio : Remedium remittendi peccata sensu explicato est verum sacramentum a baptismo distinctum, permanenter in Ecclesia institutum. — VI. Tertia conclusio : Potestas remittendi peccata per sacramentum pœnitentiæ est potestas vere *judicialis*. — VII. Quarta conclusio : Potestas remittendi peccata ita se extendit ad omnia, ut nullum sit peccatum quod nequeat vi clavium remitti. — VIII. Verba Scripturæ illam potestatem universalem important. — IX. Nunquam in veteri Ecclesia invaluit praxis universalis denegandi quibusdam peccatis absolutionem in perpetuum. — X. De Callisti Edicto. — XI. De pœnitentia publica et privata. — XII. Doctrina Codicis..... 315

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma sacramenti pœnitentiæ

- I. Multiplex quæstio solvenda. — II. Quo sensu peccata dici queant materia remota sacramenti. — III. Nec omnia peccata sunt materia circa quam sed solum actualia post baptismum commissa. — IV. De materia proxima sacramenti pœnitentiæ. V. Illi actus humani debent esse sensibiles. — VI. An tres illi actus sint partes intrinsecæ et componentes. — VII. Eligitur et probatur sententia thomistica. — VIII. Quomodo contritio et satisfactio sint etiam partes physicæ. — IX. Quomodo hæc omnia locum habeant in absolutione moribundorum. — X. De forma hujus sacramenti. — XI. De absolutione conditionata. — XII. De impositione manuum sacerdotis in hoc sacramento. — XIII. Compendium totius doctrinæ hucusque expositæ. 330

ARTICULUS TERTIUS

Cetera quæ spectant sacramentum pœnitentiæ

- I. Sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto est necessarium necessitate medii, non quidem absolute omnibus, sed lapsis post baptismum. — II. Quam recte pœnitentia dicatur secunda tabula post naufragium. — III. Hoc sacramentum est a Christo immediate institutum, et tunc *præcipue* illud Dominus instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens : Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata remittuntur eis, etc. — IV. An pœnitentia debeat semper durare et esse continua. — V. Pœnitentia potest semper iterari. — VI. De pœnitentiæ necessitate etiam in clericis majoribus. — VII. Ad complementum doctrinæ de essentia sacramenti pœnitentiæ, quæritur an possit esse validum et tamen informe. — 344

QUÆSTIO SECUNDA

De Virtute Pœnitentiæ

ARTICULUS PRIMUS

De virtute pœnitentiæ in seipsa

- I. Vera pœnitentiæ notio. — II. Habitus pœnitentiæ est vera virtus. — III. Pœnitentia est virtus specialis a ceteris distincta. — IV. Quod liquido apparet consideranti objectum pœnitentiæ. — V. Pœnitentia est species quædam justitiæ imperfecta; quæ non est justitia commutativa proprie dicta, neque vindicativa, neque distributiva, sed reductive pertinet ad commutativam, ut pars potentialis, seu ut virtus annexa 353

ARTICULUS SECUNDUS

De pœnitentiæ subjecto, principio et ordine ad ceteras virtutes

- I. Pœnitentia, prout est virtus, residet in voluntate ut in subjecto proximo et immediato. — II. Subjectum autem remotum et mediatum est omnis homo peccati reus aut peccati capax. — III. Utrum homo in statu naturæ puræ capax fuisset cujusdam pœnitentiæ naturalis. — IV. Principium habitus pœnitentiæ est Deus infundens gratiam; principium vero actuum quibus Deo operanti in pœnitentia cooperamur est ordinarie timor, scilicet principium remotum timor servilis,

principium autem proximum et immediatum timor filialis. — V. De ordine pœnitentiæ ad ceteras virtutes. — VI. Ex prædictis colligitur definitio completa virtutis pœnitentiæ. 358

QUÆSTIO TERTIA

De effectibus Pœnitentiæ

ARTICULUS PRIMUS

De remissione peccatorum mortalium

- I. Per pœnitentiam, sive ut sacramentum sive ut virtutem, omnia peccata rite illi subjecta delentur. — II. De fide est pœnitentiam, quatenus est virtus aut virtutis actus, ita necessariam esse, ut nullum peccatum possit sine illa remitti, secundum legem Dei ordinariam. — III. Solvuntur difficultates. — IV. De necessitate medii et præcepti. — V. Conclusio : Datur præceptum pœnitendi ; jure quidem naturali quantum ad ipsam pœnitentiam ; jure autem divino positivo quantum ad modum pœnitendi. — VI. Impossibile est per pœnitentiam unum peccatum sine alio remitti. — VII. Doctrina est ad fidem pertinens, remissa culpa mortali, semper remitti reatum pœnæ æternæ, non tamen remitti semper totum reatum pœnæ temporalis. — VIII. Documenta ecclesiastica. — IX. Traditio patristica. — X. Fundamenta scripturistica. — XI. Constat demum ex natura pœnitentiæ. — XII. Hinc intelligitur quomodo, remissa culpa mortali, remanere possint reliquiæ peccati. — XIII. Remissio culpæ est effectus pœnitentiæ secundum quod est virtus, principalius tamen secundum quod est sacramentum seu vi clavium. — XIV. Conclusio : Vera pœnitentia, quæ est contritio perfecta, remittit peccatum mortale etiam ante actualem sacramenti susceptionem. — XV. In quo genere causæ justificet contritio. 362

ARTICULUS SECUNDUS

De remissione peccatorum venialium

- I. Sententiæ variæ de remissione venialium. — II. Conclusio : Ad remissionem peccati venialis extra sacramentum requiritur quædam virtualis displicentia, non sufficit habitualis nec requiritur formalis : in sacramento autem requiritur actus formalis detestationis. — III. Peccatum veniale nequit remitti per solas naturæ vires neque per solam gratiam actualem in eo qui nondum est justificatus ; at in justo potest, absque nova infusione remitti, per motum gratiæ vel charitatis, qui sit displicentia virtualis. — IV. Per sacramenta et

sacramentalia remittuntur peccata venialia, supposito semper actu virtualis pœnitentiæ. — V. Utrum sacramenta et sacramentalia remittant peccata venialia ex opere operato. 374

ARTICULUS TERTIUS

De reditu peccatorum per pœnitentiam dimissorum

- I. Sensus quæstionis. — Sententiæ. — II. Conclusio : Peccata per pœnitentiam jam semel remissa non redeunt simpliciter per peccatum subsequens, sed solum secundum quid. — III. Ingratitudo illa in quibusdam peccatis specialiter relucet. — IV. Quo gradu autem redeat reatus per ingratitude. — V. An prædicta ingratitude sit speciale peccatum 379

ARTICULUS QUARTUS

De virtutum recuperatione et meritorum reviviscencia per pœnitentiam

- I. Per pœnitentiam omnes virtutes infusæ restituuntur. — II. Animadversio de virginitate et de virtutibus acquisitis. — III. Utrum post pœnitentiam resurgat homo in æquali virtute. — IV. Utrum per pœnitentiam restituatur homo in pristinam dignitatem. — V. Quomodo opera in charitate facta mortificentur. — VI. De quadruplici differentia operum, quæ esse possunt viva, mortua, mortifera, mortificata. — VII. De operibus mortificatis duplex instituitur quæstio. — VIII. Prima conclusio : Merita per peccata mortificata reviviscunt per pœnitentiam. — IX. Secunda conclusio : Quantitas, seu gradus in quo reviviscunt merita mortificata commensuratur præsentī dispositioni per quam pœnitens resurgit. — X. Solvuntur difficultates, quæ sunt præcipua argumenta quartæ sententiæ. — XI. Concludendum. — XII. Doctrina Pii P. XI. 379

QUÆSTIO QUARTA

De Partibus Pœnitentiæ in speciali

ARTICULUS PRIMUS

De contritione

- I. Vera contritionis notio. — II. In quo reponatur formaliter actus contritionis. — III. Contritionis divisio. — IV. De origine illius divisionis. — V. Attritio non potest fieri contritio, licet virtute sacramenti pœnitentiæ homo fiat ex attrito contritus. — VI. De contritionis objecto. — VII. De quantitate contritionis. — VIII. De tempore contritionis. — IX. De effectu

contritionis. — X. Brevis conspectus quæstionum quæ de attritione versantur. — XI. Prima conclusio : Attritio ex metu gehennæ concepta, dummodo non sit timor serviliter servilis, est actus, bonus et utilis ad salutem. — XII. Secunda conclusio : In attritione salutari sufficiente ad justificationis gratiam cum sacramento non requiritur charitas habitualis. — XIII. Tertia conclusio : Neque actus charitatis quantumvis remissæ requiritur ad attritionem quæ ad justificationem cum sacramento sufficit. — XIV. Quarta conclusio : Attamen in instanti quo fit justificatio per ipsum pœnitentiæ sacramentum, pœnitens elicit verum charitatis actum. — XV. Quinta conclusio : In attritione vera quæ ad justificationem cum sacramento sufficit, includitur aliquis Dei amor initialis, ab actu spei distinctus. — XVI. Recolendum tandem 394

ARTICULUS SECUNDUS

De confessione

- I. Errores. — II. Fides catholica tria præcipue tenet de confessione. — III. Confessionis institutio divina ex Scriptura certo probatur. — IV. Etiam necessitas confessionis, jure divino imposita, probatur sufficienter ex Scriptura. — V. Ex Scriptura quoque probatur necessitas confitendi omnia et singula peccata mortalia, quoad numerum, speciem et circumstantias quæ peccati speciem mutant. — VI. Testimonium epistolæ S. Jacobi. — VII. Traditio patristica per tria priora sæcula. — VIII. A sæculo IV et deinceps abundant testimonia. — IX. Solvuntur difficultates ex historia ecclesiastica. — X. De dissensu veterum scholasticorum. — XI. De vi illius præcepti. — XII. De præcepto ecclesiastico. — XIII. Possetne Ecclesia imponere præceptum confessionis, etiamsi non imposuisset Christus. — XIV. Quandonam obligat præceptum divinum confitendi mortalia. — XV. Non potest Summus Pontifex dispensare a confessione secundum quod obligat ex vi sacramenti; licet possit permittere ut possit aliquis diutius confessionem differre, quam ab Ecclesia constitutum sit. — XVI. Corollarium maximi momenti. — XVII. De qualitate confessionis. — XVIII. An confessio fieri possit per interpretem vel per scriptum. — XIX. De confessione secreta vel publica. — XX. Utrum Ecclesia præceperit aliquando confessionem vel pœnitentiam publicam pro peccatis mere occultis. — XXI. Hinc eruitur fuisse, præter absolutionem publicam, absolutionem secretam.... 410

ARTICULUS TERTIUS

De satisfactione

- I. Notio satisfactionis. — II. Errores de satisfactione. — III. Doctrina Ecclesiæ. — IV. Prima conclusio : Satisfactio ita est pars sacramenti poenitentiae, ut propositum satisfaciendi ad essentiam, ipsa vero satisfactio actu praestita ad integritatem, pertineat. — V. Secunda conclusio : Minister sacramenti debet salutare et convenientes satisfactiones injungere. — VI. Quid producat ex opere operato satisfactio sacramentalis. — VII. De satisfactionibus per poenas a nobis acceptas vel a Deo inflictas. — VIII. Tertia conclusio : Tria praecipua enumerantur opera satisfactoria, nempe eleemosyna, jejunium et orationes, licet omne opus virtutis possit esse satisfactorium. — IX. Quarta conclusio : Conditio ad satisfactionem, sicut ad meritum, requisita, est status gratiae : ita ut opera extra charitatem facta non sint proprie satisfactoria. — X. Quinta conclusio : Semel autem in gratia et charitate constitutus, culpa scilicet et poena aeterna remissis, potest homo pro poena temporali peccato debita satisfacere *de condigno*, licet non de toto rigore justitiae. — XI. An et quatenus possit unus homo pro alio satisfacere. — XII. Plura notatu dignissima de radicali differentia inter meritum et satisfactionem. — XIII. Brevis conspectus doctrinae Scripturae et Traditionis de satisfactione..... 430

QUAESTIO QUINTA

De potestate ministrorum hujus sacramenti

ARTICULUS PRIMUS

De potestate sacra respectu absolutionis seu de ministro confessionis

- I. Utrum solus sacerdos sit minister confessionis sacramentalis. — Errores. — Doctrina Ecclesiæ. — II. Prima conclusio : Minister sacramenti poenitentiae est solus sacerdos. — III. Utrum in aliquo casu liceat aliis quam sacerdotibus confiteri, diacono vel laico. — IV. Quid ergo censendum de confessione diaconis facta. — V. De confessione venialium. — VI. Secunda conclusio : De necessitate hujus sacramenti est ut minister habeat non solum ordinem, sicut in aliis sacramentis, sed etiam jurisdictionem. — VII. Nec ullus datur casus in quo non requiratur jurisdictio ad absolvendum. — VIII. Controversia de distinctione inter potestatem ordinis et potestatem jurisdictionis. — IX. De obligationibus ministri et praesertim de sigillo confessionis..... 444

ARTICULUS SECUNDUS

De potestate clavium qualenus exercetur per ecclesiasticas indulgentias

- I. Notio clavium in Ecclesia. — II. Notio indulgentiæ ejusque fundamenta dogmatica. — III. Indulgentia non est remissio culpæ mortalis aut venialis. — IV. Ita ergo intelligitur indulgentia ut sit pœnæ temporalis peccato debitæ remissio, non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo, extra sacramentum facta. — V. Quæ sit pœna illa temporalis quæ coram Deo remittitur. — VI. Est in Ecclesia thesaurus constans ex satisfactionibus Christi et sanctorum. — VII. Cumulus vero non consumitur neque minuitur. — VIII. Est in Ecclesia potestas quæ valet satisfactiones illas applicare, vivis quidem per modum absolutionis, defunctis autem per modum suffragii. — IX. De conditionibus ad lucrandas indulgentias requisitis. — X. Brevis conspectus historicus doctrinæ de indulgentiis. — XI. Corollarium. De Communione sanctorum..... 455

TRACTATUS DE EXTREMA UNCTIONE

ARTICULUS PRIMUS

De sacramenti extremæ unctionis existentia et institutione

- I. Errores. — II. Prima conclusio : Ex Scriptura, nempe ex Epistola S. Jacobi, certo probatur unctionem infirmorum esse verum ac proprie dictum Novæ Legis sacramentum. — III. Sacramentum illud *insinuat*ur apud Marcum. — IV. Secunda conclusio : Traditio catholica id etiam ostendit. — V. Quandoam Christus instituit hoc sacramentum — VI. Ratio theologica institutionis. — VII. Tertia conclusio : Extrema unctio est sacramentum unum, sicut quoddam perfectum quod ex pluribus partibus constituitur..... 471

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma hujus sacramenti

- I. Prima conclusio : Materia remota sacramenti extremæ unctionis est oleum olivarum. — II. Secunda conclusio : Oleum debet esse rite benedictum. — III. Tertia conclusio : Oleum debet esse benedictum ab episcopo. — IV. Quarta conclusio : Oleum debet esse benedictum in ordine ad extremam unctionem, ita ut probabiliter invalidum sit sacramentum in oleo catechumenorum vel sancto chrismate collatum. — V. An sit forma in hoc sacramento. — VI. De indole hujus formæ..... 47

ARTICULUS TERTIUS

De effectu sacramenti extremæ unctionis

- I. Quid certum. quid controversum. — II. Prima conclusio : Est omnino retinenda sententia communis. — III. De indole hujus gratiæ confortantis. — IV. Secunda conclusio : Remissio peccati est effectus secundarius, quem hoc sacramentum producit, non tantum per accidens, sed et ratione suæ institutionis. — V. Qua ratione hoc sacramentum remittat pœnam temporalem. — VI. Quonam momento producit effectus extremæ unctionis. — VII. Tertia conclusio : Effectus hujus sacramenti est etiam sanatio corporis, ubi salutis animæ expedit. — VIII. Qua virtute, si salutis animæ expedit, inducitur corporis sanatio. — IX. Monitum pro praxi. — X. Cur hoc sacramentum non imprimat characterem nec quasi characterem. — XI. Quid sit res et sacramentum in extrema unctione. — XII. Demum finis extremæ unctionis est disponere animam ad immediatam introitum gloriæ. 484

ARTICULUS QUARTUS

De ministro extremæ unctionis

- I. Errores. — II. Conclusio : Nec laicus nec diaconus, sed solum sacerdotes ab episcopo ordinati possunt vere ac valide hoc sacramentum conferre. — III. Cur autem illud sacramentum non reseat episcopo. — IV. Licet sacerdos possit communionem sibi porrigere, non potest tamen, etiam in casu necessitatis, sibimet ipsi extremam unctionem conferre. — V. Hoc sacramentum potest ab uno vel a pluribus sacerdotibus valide ministrari. — VI. Determinationes practicæ novi Codicis 490

ARTICULUS QUINTUS

De subjecto extremæ unctionis

- I. Subjectum hujus sacramenti est baptizatus infirmus existens in statu exeuntium, seu periculoso laborans morbo. — II. Practicæ determinationes. — III. Alia conditio requisita ex parte subjecti est ut habuerit aliquando usum rationis et capax fuerit actualis peccati. — IV. Quænam sint partes inungendæ. — V. Cetera notatu dignissima. — VI. Quæstio de morte apparente. — VII. Pietatis corollarium 494

TRACTATUS DE ORDINE

ARTICULUS PRIMUS

De sacramenti ordinis existentia et institutione

- I. Ordinis notio. — II. Ratio generalis cur debeat esse quidam ordo in Ecclesia. — III. Ordo in Ecclesia importat sacerdotium. — IV. Sacerdotium autem confertur per verum sacramentum. — V. Errores. — VI. Conclusio : Ordo seu sacra ordinatio est verum sacramentum a Christo Domino institutum. — VII. Testimonia catholicæ traditionis. — VIII. Quando et quomodo fuerit a Christo institutum Ordinis sacramentum. . 501

ARTICULUS SECUNDUS

De materia et forma sacramenti ordinis

- I. Quædam certa in quibus omnes convenire debent. — II. Sex præcipuæ sententiæ referuntur. — III. Recentissimæ disquisitiones historico-theologicæ vindicant sententiam S. Thomæ et doctrinam concilii Florentini de porrectione ut unica materia essentiali. — IV. Ut ergo vindicetur sententia S. Thomæ et concilii Florentini, quatuor sunt stabilienda. — V. Ostenditur decreto Eugenii IV duplicem competere characterem, nimirum esse actum concilii œcumenici et esse proprie dogmaticum. — VI. Potest Ecclesia materiam specificam quorundam sacramentorum determinare, quin substantiam immutet. — VII. Ecclesia voluit tali potestate uti et reapse determinavit ut impositio manuum, quæ fuit olim et remanet adhuc apud Orientalis sola materia essentialis, non pertineret amplius ad essentiam sacræ ordinationis et instrumentorum porrectio, quæ non fuit semper adhibita, foret in Ecclesia Latina sola materia essentialis. — VIII. Regulæ pro praxi. 507

ARTICULUS TERTIUS

De effectibus sacramenti ordinis

- I. Effectus sacramenti ordinis est gratia gratum faciens secunda, simulque gratia sacramentalis, ut ordinatus sacramenta digne dispenset. — II. Eminens dici debet gratia quæ per sacramentum ordinis confertur. — III. Alter ordinis effectus est character, qui non tantum in ordine sacerdotali imprimitur, sed in omnibus ordinibus qui rationem sacramenti habent. — IV. Character ordinis præsupponit necessario characterem baptismalem ; characterem vero confirmationis præsupponit

de congruitate, non de necessitate. — V. Quomodo character unius ordinis præsupponat characterem alterius ordinis. — VI. Quomodo diversi characteres inter se se habeant. — VII. Ex prædictis colligitur eminens dignitas sacerdotum. 516

ARTICULUS QUARTUS

De subjecto sacramenti ordinis

- I. De requisitis ad licitam ordinis receptionem. — II. Prima conclusio : Doctrina catholica est ad validam cujusvis ordinis receptionem requiri sexum virilem et characterem baptismalem. — III. Secunda conclusio : Subjectum ordinis presbyteralis capax est etiam non diaconus ; subjectum autem ordinis episcopalis capax est solus presbyter 522

ARTICULUS QUINTUS

De distinctione ordinum

- I. Ratio cur debeant esse plures ordines in Ecclesia. — II. Cur debeant esse septem ordines. — III. De distinctione ordinum per sacros et non sacros. — IV. Utrum omnes illi ordines sint sacramenta. — V. Prima conclusio : De fide est presbyteratum esse sacramentum. — VI. Secunda conclusio : Dubium non est episcopatum prout dicit plenitudinem sacerdotii esse sacramentum, sed controversia est an sit ordo distinctus et sacramentum distinctum, licet omnes catholici profiteantur episcopos esse jure divino presbyteris superiores. — VII. Tertia conclusio : Certum est diaconatum esse sacramentum. — VIII. Quarta conclusio : Subdiaconatus et singuli ordines minores sunt sacramenta vera, partialia tamen, quæ ad unum integrum sacramentum referuntur. — IX. Nec valent objectiones fieri solitæ 526

ARTICULUS SEXTUS

De ministro hujus sacramenti

- I. Prima conclusio : Minister ordinarius et ex officio est episcopus consecratus. — II. De ordinatione episcopali. — III. Secunda conclusio : Potest simplex presbyter ex delegatione quosdam ordines conferre. — IV. Utrum possit hæc delegatio concedi respectu diaconatus et presbyteratus. — V. Pietatis conclusio 635

TRACTATUS DE MATRIMONIO

ARTICULUS PRIMUS

De sacramenti matrimonii existentia et institutione

- I. Notio et definitio matrimonii. — II. Quinam rationem sacramenti matrimonio denegarunt. — III. Conclusio : Matrimonium novæ Legis est verum et proprie dictum sacramentum. — 1º Probatio ex Scriptura. — IV. 2º Traditio patristica. — V. Declarationes Ecclesiæ. — VI. Ratio theologica. — VII. Quando institutum fuerit matrimonii sacramentum. — VIII. Dici igitur potest Christum in nuptiis Cana speciali modo matrimonium consecrasse et sanctificasse ; essentielles vero ejus proprietates sanxisse, cum dicit : « quod Deus conjunxit homo non separet ; » sacramenti autem proprie dicti rationem ei contulisse post resurrectionem, institutis ceteris sacramentis. — IX. De gratia quam confert matrimonium. 541

ARTICULUS SECUNDUS

De essentia sacramenti matrimonii

- I. Distinctio præmittenda. — II. Sententiæ. — III. Conclusio : In matrimonio christiano contractus a sacramento non est dissociabilis, atque ideo non potest contractus verus et legitimus consistere, quin sit eo ipso sacramentum. — IV. Hinc concluditur matrimonium, quoties est validum in ratione contractus inter absentes baptizatos, qui contrahunt per procuratorem, esse quoque validum in ratione sacramenti. — V. Quid dicendum de matrimonio infidelium, quando convertuntur, aut de matrimonio inter fidelem et infidelem ex dispensatione inito. — VII. De conditionibus consensus. — VIII. De objecto consensus. — IX. Ex dictis colligitur quid sit materia et forma hujus sacramenti 550

ARTICULUS TERTIUS

De proprietatibus matrimonii essentialibus, scilicet unitate et indissolubilitate

- I. Prima conclusio : Matrimonium christianum excludit absolute pluralitatem uxorum. — II. Secunda conclusio : Polygamia simultanea ita est contra legem naturæ, ut obstat, non qui dem fini primario matrimonii, sed finibus secundariis. — III. Tertia conclusio : Potuit a solo Deo concedi dispensatio ut unus vir haberet plures uxores, eo tempore quo id necessarium erat ad humani generis multiplicationem. — IV. Differentia maxima attendenda. — V. Quarta conclusio : Secundæ nuptiæ, seu bigamia, vel polygamia successiva, sunt

licitæ et verum sacramentum. — VI. De indissolubilitate matrimonii plures versantur quæstiones. — VII. Prima conclusio : Matrimonium christianum est secundum se indissolubile. — VIII. Secunda conclusio : Etiam jure naturæ indissolubile est matrimonium. — IX. Tertia conclusio : Nulla lege vel auctoritate mere humana dirimi potest matrimonium legitimum. — X. Quarta conclusio : Attamen solutio matrimonii non videtur esse contra primam intentionem naturæ nec contra prima præcepta, et idcirco potest ex divina dispensatione permitti. — XI. Quinta conclusio : In veteri Testamento Deus videtur concessisse dispensationem, permittendo libellum repudii. — XII. Sexta conclusio : Dispensatio ita fuit revocata in Nova Lege, ne ob adulterium quidem solvi possit matrimonium. — XIII. Septima conclusio : Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei privilegio Paulino. — XIV. Octava conclusio : Professio religiosa solennis alterutrius conjugis dirimit seu solvit vinculum matrimonii rati non consummati. — XV. Nona conclusio : Matrimonium ratum non consummatum dissolvi potest per dispensationem a Sede Apostolica ex justa causa concessam utraque parte rogante vel alterutra, etsi altera sit invita 557

ARTICULUS QUARTUS

De subjecto et ministro matrimonii

- I. Subjectum *apium* et subjectum *capax*. — II. Quænam sint hujusmodi impedimenta. — III. Homo est subjectum matrimonii liberum, ita ut nemini per se imponatur matrimonium. — IV. Controversia de ministro sacramenti matrimonii. — V. Ministri sacramenti matrimonii sunt ipsi contrahentes. — VI. Hinc sequitur sacramentum matrimonii non habere ministros consecratos. — VII. Sacerdos tamen regulariter adhiberi debet, ut testis Ecclesiæ et minister solennitatis. 572

ARTICULUS QUINTUS

De potestate ecclesiæ in matrimonio

- I. Principium S. Thomæ in hac materia recolendum. — II. Triplex quæstio discutienda. — III. Prima conclusio : Ecclesia veram habet potestatem a suo Conditore acceptam constituendi pro suis subditis impedimenta etiam dirimentia. — IV. Secunda conclusio : Illa potestas inducendi impedimenta dirimentia ad solam Ecclesiam pertinet. — V. De tertia autem quæstione controversia inter catholicos libere agitur. — VI. Generalis conclusio pro pietate..... 5

BX
1751
H845
1920
v.5

Tractatus dogmatici
/E. Hugon

434074

**Graduate Theological Union
Library**

**2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709**

DEMCO

GTU Library
BX1751 .H845 1920
Hugon, Edouard/Tractatus dogmatici ad mo

G

3 2400 00187 4225

